

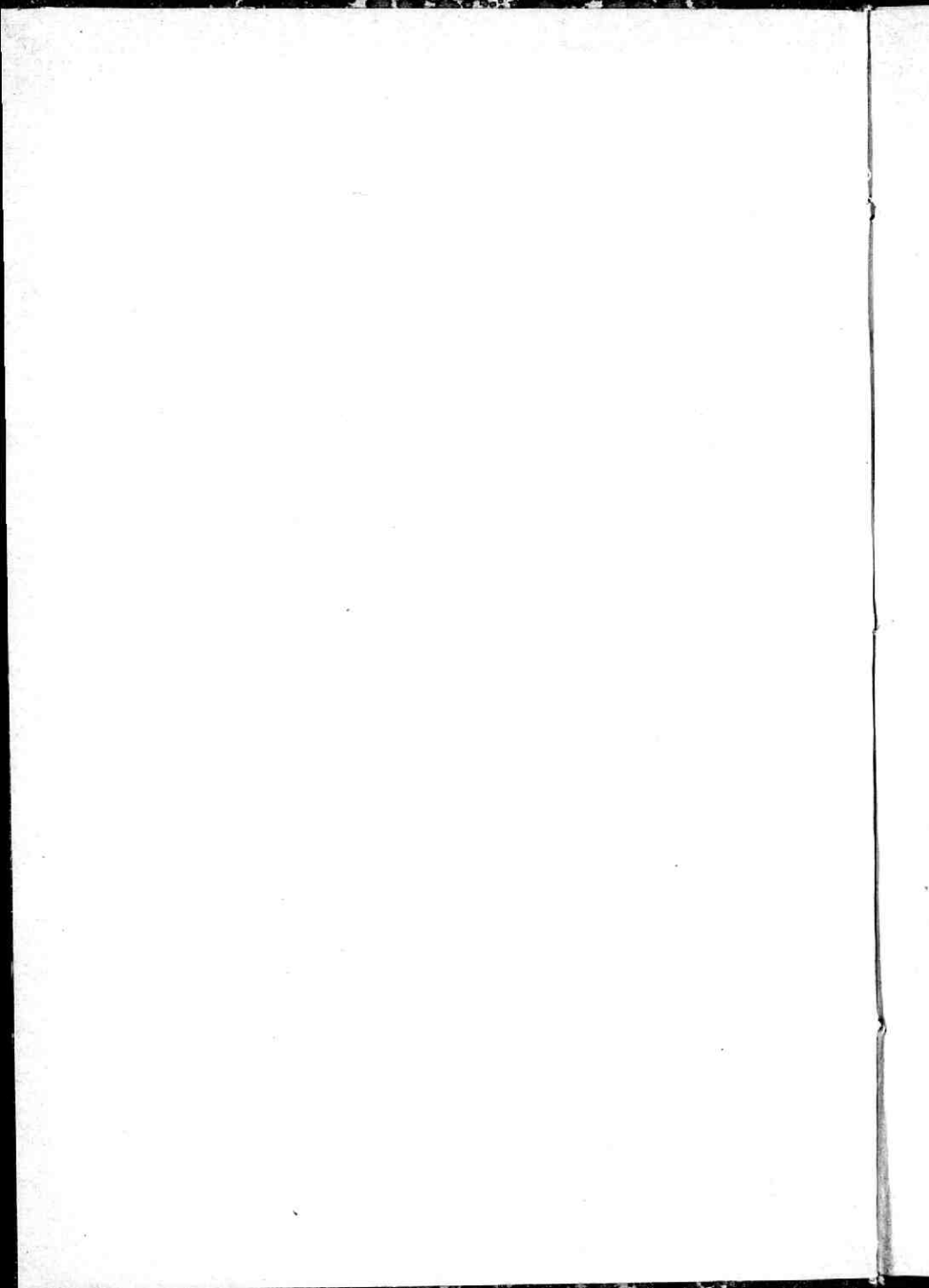
Duitschland in woeling en strijd : historische roman

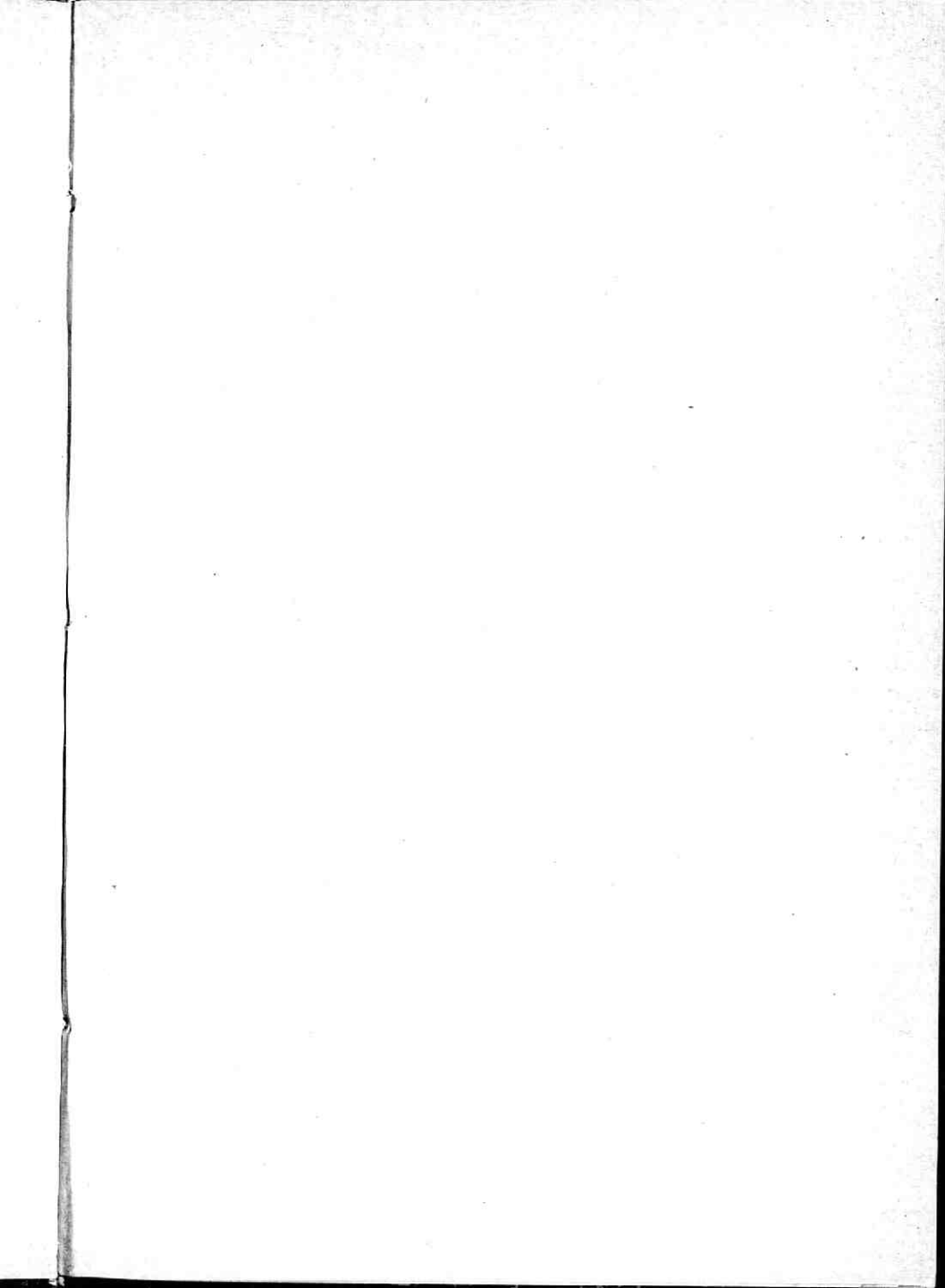
<https://hdl.handle.net/1874/316054>

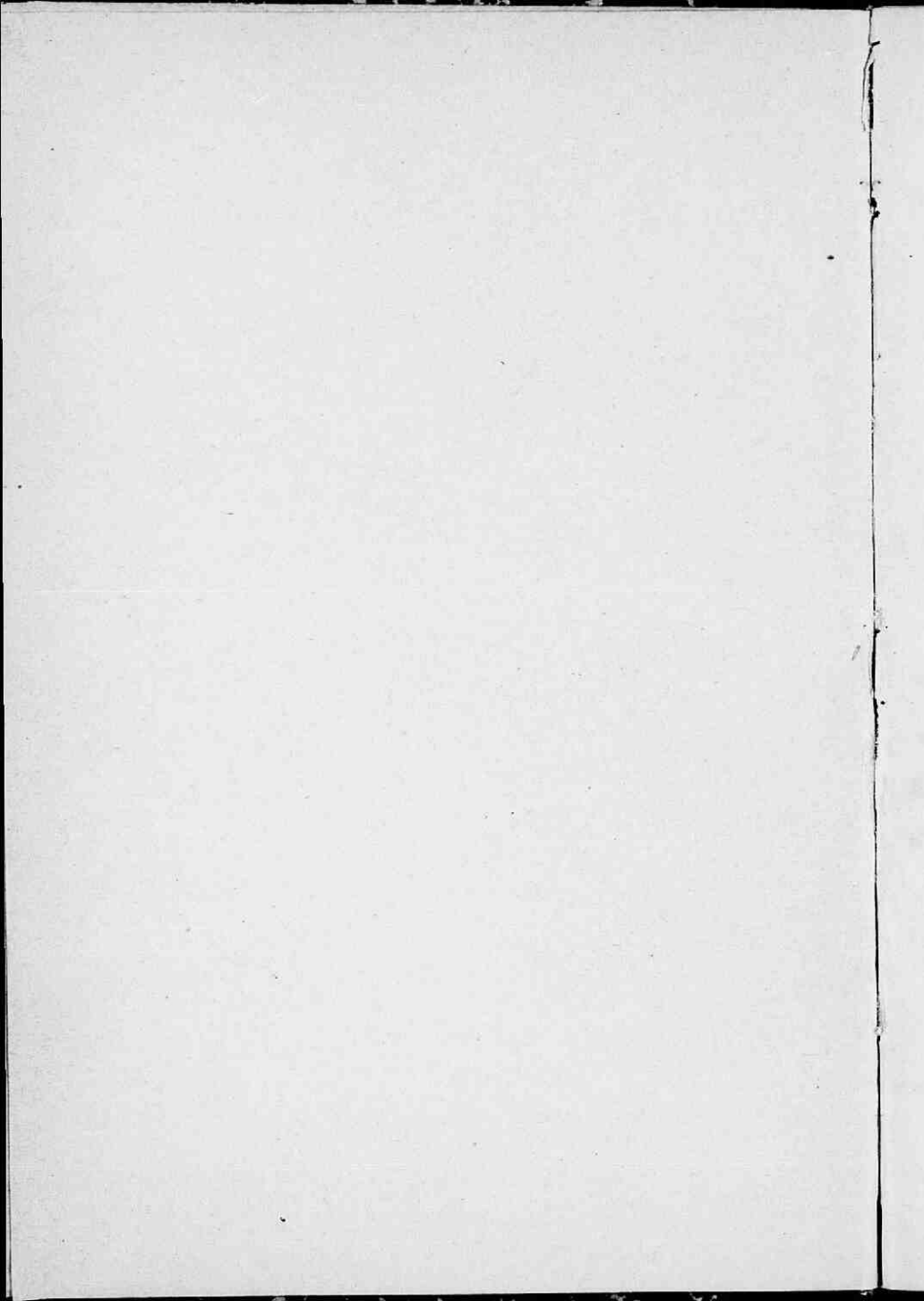
Vak 152

190

191

DUITSCHLAND IN WOELING EN STRIJD.

DE OUDE FRITS EN DE NIEUWE TIJD.

I.

DUITSCHLAND IN WOELING EN STRIJD.

HISTORISCHE ROMAN

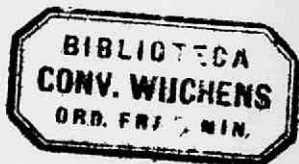
DOOR

LOUISE MÜHLBACH.

BEWERKT DOOR M. K.

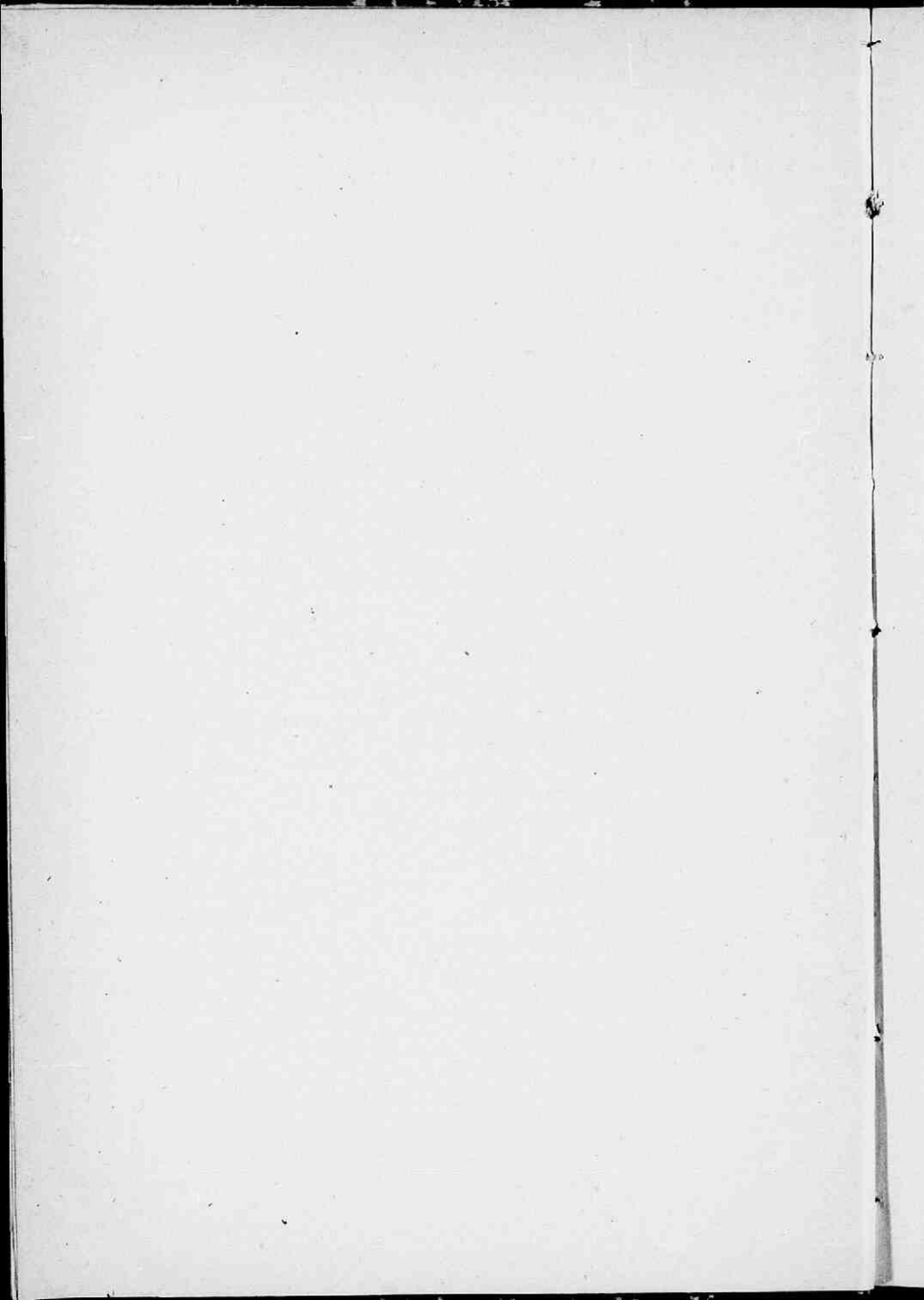
DE OUDE FRITS EN DE NIEUWE TIJD.

EERSTE DEEL.

DERDE VEEL VERBETERDE DRUK.

NIJMEGEN & ARNHEM.
GEBR. E. & M. COHEN.

EERSTE BOEK.

DE OUDE FRITS.

I.

EEN EENZAAM KONING.

„Het zij dan zoo,” sprak de Koning, terwijl hij zich zuchtend van zijn armstoel voor de schrijftafel oprichtte: „Zoo moet ik dan wederom naar buiten in het krijgsgewoel, en mijn oude leden moeten zich opnieuw aan de vermoeienissen van den oorlog onderwerpen. Voorwaar! het leven der Vorsten bestaat uit zorgen en plichten, en slechts zelden worden die verhelderd door de zonnestralen van vreugde en genot! Schikken wij er ons dus in!

„Ja, schikken wij er ons in,” herhaalde de Koning nadenkend, terwijl hij langzaam, de handen met den krukstok op den rug samengevouwen, in zijn studeervertrek op en neder ging. Achter hem sloop zijn lievelingshond Alkmene; het trouwe dier bleef staan, zoo dikwijls de Koning dit deed, en stelde zich langzaam en slaperig weder in beweging, wanneer Frederik verder ging.

't Was een treurig, droefgeestig beeld, dezen ouden, gebogen man te zien, met den versleten driekanten hoed, die zijn mager, scherp geteekend, bleek gelaat overschaduwde, met den tot op den draad versleten, met snuif bemorsten uniformrok, met de hooge, ongepoetste laarzen om de magere beenen, — wiens eenig gezelschap een arme hazewindhond was, oud gelijk zijn meester, zonder vreugde en even in zich zelve gekeerde als deze.

De buste van Voltaire, die boven de schrijftafel op de console aan den wand stond, blikte vruchteloos met haar geestig, van leven schitterend aangezicht op Frederik neder; hij hief de oogen niet tot haar op, evenmin als naar de busten van den lord maarschalk Keith, en den markies d'Argens!

Neen, hij hief zijn blik niet tot haar op, de oude eenzame Koning, dien Europa als den grooten Frederik vereerde, dien zijn onderdanen als hun vader en weldoener prezen, wiens naam reeds onder de sterren des hemels schitterde, en die toch een eenzaam oud man was, wiens bleeke dunne lippen juist het woord van berusting: „Schikken wij ons” prevelden, terwijl hij in zijn studeervertrek op en nederging.

Met terneêrgeslagen oogen; wyl hij niet wilde opzien tot hen, die niet meer waren. Aan hen te denken maakte hem weekhartig, en vervulde zijn ziel met smart! Dit koninklijke hart was nog altoos niet verstijfd, in weerwil der vele litteekens die het bedekten, in weerwil der vele ervaringen, die het leven en de ondank der menschen hem gegeven hadden! Neen, Frederiks hart was altoos nog vol teeder gevoel, vol dankbare herinnering.

En dezen, die daar van de wanden nederzagen op den eenzamen Koning, dankte hij de herinnering aan deschoonste en genotvolste jaren zijns leven! Markies d'Argens, lord maarschalk Keith en Voltaire!

d'Argens, de hartstochtelijke aanbiddler van zijn Frederik, was reeds voor vijf jaren gestorven; de aarde bedekte lord maarschalk Keith's stof eerst sedert een maand, en Voltaire? — Voltaire lag stervend!

Dit had de Koning heden morgen van zijn Parijschen correspondent, van Grimm vernomen, en het had zijn hart met weemoed en droefheid vervuld!

Voltaire lag stervend! Het gelaat dat ginds aan den wand zoo geestvol glimlachte, was wellicht op dit oogenblik door stuiptrekkingen des doods verwrongen; de oogen, die hier zoo vurig schitterden, waren misschien nu reeds door den dood gebroken!

Voltaire lag stervend! De Koning kon niet opzien tot de busten van de dooden en den stervende! Maar al zijne gedachten waren toch bij hen!

Al zijn gedachten behoorden het verledene!

Hij dacht er aan, hoezeer hij Voltaire bemind, bewonderd en gevierd had, toen hij zelf nog als kroonprins te Rheinsberg woonde! En hoezeer had hij zich verblijd, hoe vereerd had hij zich gevoeld, toen Voltaire aan de bedden van den jongen Koning gehoor gaf, en tot hem naar Berlijn kwam om bij hem te wonen! Wél had dit samenleven van den Koning en den dichter niet lang geduurd, en de Koning had met bitter smartgevoel moeten erkennen; dat de *mensch* Voltaire de liefde niet waardig was, welke de Koning den *dichter* Voltaire had gewijd. Van den mensch had hij zich losgemaakt, maar voor den dichter was zijne bewondering, zijne dankbaarheid blijven bestaan, en alle valschheden, lasteringen en boosaardigheden van Voltaire hadden Frederik hierin niet veranderd.

De herinnering hieraan was lang in zijn grootmoedige ziel verbleekt, en slechts de herinnering aan den dichter, aan den schepper van zoo vele genotrijke uren, was gebleven!

Voltaire lag stervend! De groote, machtige geest, die zoo lang in menschelijk hulsel de wereld en de menschen geleerd, verrukt en opgewekt had, wilde nu heen varen en zijn lichaam verlaten, om op te stijgen — waarheen???

Is er een andere onsterfelijkheid dan roem! Een ander eeuwig leven dan dat, hetwelk de herinnering der volgende geslachten bereidt aan hen, die gestorven zijn?

„Onsterfelijkheid, waar zijt gij?” vroeg de Koning plotseling zeer luid, en *nu* hief hij zijn groote oogen met den vlammenden blik tot de busten zijner vrienden op: „Onsterfelijkheid, waar zijt ge? Ik heb naar u gezocht en naar u gevorscht mijn geheel leven lang, en niets heeft mij kunnen onderrichten, noch het vorschen der geleerden, noch het peinen der filosofen.”

En terwijl Frederik nu een plechtigen, verheven toon aannam, reciteerde hij met luider stem de slotregels van het gedicht, dat hij onlangs over de onsterfelijkheid aan d'Alembert had gewijd:

J'ai consacré mes jours à la philosophie;
J'admets tous les plaisirs in nocents de la vie,
Et sachant que dans peu ma course va finir,
Je jouis du présent sans peur de l'avenir.
Quel est après la mort l'épouvantail à craindre?
Si le corps et l'esprit souffrent la même injure,
Je rentre et me confonds au sein de la nature;

S'il échappe au trépas un reste de mon feu,
Je me réfugierai dans les bras de mon Dieu! ¹⁾

„En, moge dit spoedig geschieden,” voer de Koning voort; „want ik zal dàar weder vereenigd zijn met mijn ontslapen vrienden, en — maar neen,” viel hij zich in de rede; „ik heb het recht niet, dit nu reeds te verlangen, maar moet tevreden zijn nog een weinig in dit aardse jammerdal te toeven. Elk moet eerst de taak hebben volbracht, die zijn groote Leermeester hem heeft opgelegd, en de mijne is nog niet voleind, bijgevolg — schikken wij ons!”

Hij zuchtte diep en begon weder langzaam op en neêr te wandelen. Maar, toen zijn weg hem nu voerde voorbij de penanttafel, waarop een langwerpige kistje van zwart fluweel stond, bleef hij staan, en zijn groote oogen vestigden zich met een peinzende uitdrukking op dit kistje.

Dit kistje bevatte een fluit; de laatste fluit, welke zijn geliefde leermeester Quanz voor zijn koninklijken leerling vervaardigd had, en die Frederik derhalve ter gedachtenis aan den overleden Quanz hier in zijn studeervertrek, — dat tevens de tempel van de herinneringen aan zijn verleden was, — bewaarde.

„Oók een der verloren genoegens, der verdoofde sterren mijns levens,” zei de Koning, op gedempten toon: „Ja, zij zijn óók verstomd, mijn fraaie concerten! Quantz, Benda en Graun, zij zijn allen heen, en terwijl zij nu misschien naar de concerten der hemelsche heirscharen luisteren, moet ik het mij laten welgevalen, de ellendige, nietige taal der menschen te hooren en mij nogmaals de ooren te laten verdooven door den donder der veldslagen, waartoe de dolle, eierzuchtige Keizer van Oostenrijk mij denkt te dwingen.”

Hij had, terwijl hij dit zeide, zonder 't misschien zelf te weten, het deksel van het kistje opgeslagen en langzaam de fraaie ebbenhouten fluit, met de kunstige zilveren versierselen er uitgehaald. En nu vloog er iets als de glans van een avondzonnestraal over zijn gelaat; zijne oogen glinsterden sterker, en een zachte glimlach trilde om de fijne gevormde, dunne lippen.

Hij bracht de fluit aan zijne lippen, en als geestenge-

1) Oeuvres posthumes. Vol. VII, p. 83.

fluister ruischte het met zachte, klagende tonen door de stille kamer. Vervolgens werden deze tonen luider, bepaalder, vormden zich tot een duidelijke melodie, en verhieven zich tot een opwekkend, verrukkend rhytmus.

Diepe stilte heerschte rondom. Geen geluid der buitenwereld drong tot het afgelegen vertrek door, waar de Koning met de tonen van zijn geliefd instrument aan de overleden vrienden zijn doodenoffer bracht, en aan den stervende op de vleugelen des gezangs zijn afscheidsgroet zond. De schildwacht, die buiten voor de vensters op het terras van Sans-souci heen en weder ging, bleef plotseling staan en luisterde, toen deze smartelijke klagende muziek uit de kamer des Konings zijne ooren trof; de wind, die met dartelen lentelust door de meibloesems der boomen voer, sloeg met een paar in vollen bloei staande takken van den vlierboom, die dicht bij het venster stond, tegen de glasruiten, alsof hij den eenzamen Koning zijn Meigroet wilde brengen. De kamerhuzaar in de antichambre, sloop op de teenen naar de deur van het vertrek, bracht zijn oor aan het sleutelgat, en luisterde met ingehouden adem naar de roerende melodie, die met zulke snikkende, klagende tonen tot hem doordrong.

Het was thans reeds iets zeer buitengewoons dat de Koning op de fluit blies, en maanden waren verstreken sinds deze muziek het laatst geklonken had.

Zelfs de windhond, Alkmene, scheen er vermoeden van te hebben dat hier iets buitengewoons geschiedde, want hij hief den slanken kop met een snelle beweging op, keek met zijn groote, donkere oogen naar den Koning, richtte zich op, en legde vleierend zijn voorpooten op de borst des Konings.

Maar Frederik lette er niet op, hij voelde deze aanraking niet. Zijn gedachten waren van het aardsche, het tegenwoordige afgekeerd; zij verhieven zich tot de onbekende sferen van het toekomstige leven, zij toefden in de elyzesche velden bij de geesten, naar welker wederzien hij vaak zulk een vurig verlangen voelde. Eenmaal, terwijl de smart des levens, de weeklacht der menschelijke ziel met machtige, edele melodie uit zijn fluit snikte, vulden zich de oogen des Konings met tranen, en met een blik vol smart en berusting hief hij ze langzaam op tot de buste van Voltaire, en aanschouwde deze zoo lang, tot het slot van zijn adagio ge-

eindigd was. Vervolgens legde hij, met een snelle beweging, half onwillig en wrevelig, de fluit weder in haar kistje, drukte het deksel dicht en streek vluchtig, alsof hij zich zelven zijn weekhartigheid niet wilde bekennen, met de hand over zijne oogen.

„Zoo,” zeide hij toen zeer luid; „nu hebben wij afgedaan met de dooden, en moet het leven weder in zijne rechten treden! *Vraiment*, 'tis toch een laf ding, zulk een menschenhart. Het wil nooit oud en koud worden, verbeeldt zich nog altijd een vonk in zich te dragen van het vuur, hetwelk de schandelijke kerel, Prometheus, eens den goden ontstolen heeft! *Quelle absurdité!* Wat heb ik, oude kerel, toch te doen met het vuur van Prometheus, nu mij het vuur van den oorlog spoedig weder op de nagels zal branden!”

„Nu,” viel de Koning zich in de rede, toen de deur der antichambre zacht geopend werd; „nu, wat is er, Muller? En waarom steekt ge uw dom gelaat naar binnen?”

„Vergeving, Majesteit,” antwoordde de kamerhuzaar; „de baron von Arnim, de intendant der koninklijke schouwburgen, is in de voorkamer en verzoekt om audiëntie.”

„Laat hem binnen komen,” beval de Koning, terwijl hij zijn krukstok weder van de tafel nam, en zich in den ouden, met verkleurd fluweel overtrokken armstoel nederliet. Met beide handen op den krukstok gelegd, en de kin op de handen gesteund, keek Frederik naar den intendant, die nu met een diepe buiging, op den drempel der deur verscheen.

„Welnu, Arnim,” riep de Koning hem toe; „wat is er weder? En wat hebt ge daar voor een pakket in de hand?”

De intendant haastte zich den wenk van Frederik te volgen en hem te naderen.

„Sire,” zeide hij; „het zijn de contracten der Fransche acteurs, welke ik Uwe Majesteit wenschte voor te leggen, vermits zij hernieuwd moeten worden. Ook wilde ik mij onderdanigst veroorloven een brief mede te deelen, dien ik gisteren van de zangeres Madame Mara heb ontvangen, alsmede een anderen van den zanger Concialini, dien ik heden ontving, en een verzoekschrift van vier figuranten der opera.”

„'t Zal weer wat fraais zijn,” bromde de Koning, terwijl

hij met zachte hand Alkmene streelde, die op zijn schoot was gesprongen, en teeder zijne handen likte: „Begin met uwe berichten van achteren aan, en laat hooren wat het zangersvolk weder verlangt.”

„Majesteit, de zanger Concialini schrijft een zeer hartroerenden brief, waarin hij mij bezweert aan Uwe Majesteit te zeggen, dat hij volstrekt om eene toelage moet verzoeken, wijl het hem onmogelijk is, met drieduizend thaler gage rond te komen.”

„De kerel is niet wijs,” riep de Koning; „als hij niet met drieduizend thaler kan uitkomen, zal hij 't ook met vierduizend niet kunnen.”

„Sire, hij verlangt dan ook geen vierduizend, — maar vijfduizend thaler gage voor het volgende jaar.”

„Nu, dat ontbrak er nog aan!” riep de Koning, terwijl hij woedend met zijn stok op den grond stampte: „Ik moet geld voor kanonnen hebben, en zal niet dwaas genoeg zijn, om voor zulke prullen zooveel geld uit te geven. Het verwondert mij ten zeerste, Arnim, dat ge mij zulke domheden overbrengt.”

„Majesteit, het is immers mijn plicht, dat ik —”

„Och wat,” viel de Koning hem in de rede; „uw plicht is, niet zooveel complimenten met de comedianten en zangers te maken. Ik betaal deze menschen, opdat zij zullen zingen, en ik wil geen aanmatiging van hen dulden. Dit hadt ge ééns en vooral moeten in 't oog houden, en niet zooveel complimenten maken. Concialini krijgt niet meer gage dan hij thans heeft, en als hij meer wil hebben, kan hij naar den duivel loopen. Dit is mijn antwoord. Verder nu! Wat wil madame Mara weder?”

„Majesteit, mevrouw Mara weigert nog altoos de twee groote aria's te zingen, welke op Uwer Majesteits bevel in de opera Coriolan moeten gevoegd worden. Zij heeft derhalve de vrijheid genomen zich schriftelijk tot Uwe Majesteit te wenden, en hier is de brief, zoo Uwe Majesteit de genade wil hebben hem te lezen.”

„*Pas du tout, monsieur, pas du tout!*” riep de Koning, terwijl hij met den krukstok den hem gereikten brief wég-sloeg, zoodat hij als een afgeschoten pijl door de kamer vloog, en in den uitersten hoek nederviel; tot groot vermaak van den windhond, die luid blaffend van 's Konings

schoot sprong en den zonderlingen vogel nadjde, om hem vervolgens in stukken te scheuren.

„Goed zoo, mijn hondje, goed zoo,” zei de Koning glimlachend; „ge schrijft met uw snuit deze aanmatigende vrouw ons antwoord. Zeg aan madame Mara, heer intendant, dat wij haar betaalden om te zingen, en niet om te schrijven. Zij moet aria's zingen en niet weerspanning zijn, anders zou 't met haar gaan als met haar man, die te Spardau zit, wijl hij weerspanning is geweest. Dit moet zij bedenken, en er zich naar richten. Zeg dat aan madama Mara.”

De intendant zette een zeer treurig gezicht, en kon nauwelijks een zucht onderdrukken, bij de gedachte aan het onaangenaam tooneel, 't welk hij met de trotsche en hartstochtelijke zangeres tegemoet zag. „En de figuranten?” vroeg hij bedeesd.

„Wat willen deze demoiselles, en wie zijn zij?”

„Sire, het zijn de vier figuranten, die in de opera de Hof- en Eeredames der Koninginnen en Vorstinnen moeten voorstellen. Zij verzoeken in dezen brief dat Uwe Majesteit haar genadiglijk een vast jaargeld gelieve te verleen.”

„Nu, ik wil u terstond mijn antwoord dicteeren,” zei de Koning; „ga daar aan mijn schrijftafel, en neem een vel papier en het potlood.”

De intendant haastte zich het koninklijk bevel te volbrengen, en een der losse vellen papier en het potlood van de schrijftafel te nemen.

„Schrijf nu,” beval de koning: „Aan de vier Hof- en Eeredames van de opera. Ge hebt u geheel verkeerd tot mij gericht, wat uwe vaste jaarwedde betreft. Dit is een zaak, die uwe keizers en koningen aangaat; tot *dezen* moet ge u wenden. 't Is geheel tegen mijne beginselen, mij in de aangelegenheden van vreemde Hoven te mengen. Hiermede Gode aanbevolen!” — Hebt ge 't geschreven?”

„Om U te dienen, Majesteit, ik heb 't geschreven,” antwoordde baron von Arnim met een lichten glimlach.

„En nu komen wij aan uwen laatste aangelegenheid,” zei de Koning; „aan het tractement en de jaargelden der Fransche comedianten. Maar zeg mij eerst, wat nieuws is er te Berlijn? En welke berichten heeft de faam in de laatste dagen daar uitgebazuind?”

„Majesteit, wat wel het nieuwste te Berlijn is, en wat

de faan is alle huizen en in alle harten blaast, is, dat Uwe Majesteit den Keizer van Oostenrijk wegens de Beiersché erfopvolging den oorlog heeft verklaard, en ieder verblijdt er zich over, dat Uwe Majesteit het trotsch, overmoedige Oostenrijk wil vernederen, en opnieuw voor Duitschland in het strijdperk wil treden."

"Hoor eens," zei de Koning op strengen toon; „ik heb niet van u verlangd dat ge de lofbazuin voor mij zoudt steken, als bevond zich mijnheer de *Inspecteur des spectacles* op het tooneel, en wilde hij met een lampenkoning een spektakelstuk opvoeren. Ge weet dus, dat mijne soldaten weder het groote krijgstooneel zullen betreden, en wij thans werkelijke en waarachtige veldslagen zullen opvoeren?"

"Om u te dienen, Majesteit, ik weet dat," antwoordde de heer von Arnim, buigende.

"Welnu, dan zal 't geen ik u te zeggen heb, u ook niet meer verwonderen," zei de Koning met het hoofd knikkende: „Luister! De tegenwoordige verwickelingen laten hoogst ernstige tooneelen verwachten, en men kan bijgevolg zeer goed de komieke ontberen, Dit is de reden, waarom ik al de acteurs en actrices van mijn Franschen schouwburg hun tractement en jaarwedde intrek. Het uwe is insgelijks daaronder begrepen en ge zijt hiermede ontslagen. Zoodra ge al de Fransche comedianten hun afscheid hebt gegeven, zal het geheel aan uzelfven staan, al uw zorg aan uwe minnarijen te besteden. Hiermede Gode aanbevolen!"

"Sire," riep de baron ontsteld: „Uwe Majesteit geeft mij mijn ontslag?"

"Nu, zijt ge doof geworden? Of hebt ge misschien nog iets van het katoen in de ooren, 't welk ik u voor eenige jaren schonk, toen ge uit Kopenhagen teruggeroepen werdt? ¹⁾

1) Baron von Arnim was tot 1754 gezant te Kopenhagen, verzocht echter om zijne terugroeping, wijl de vochtige lucht aldaar voor zijne gezondheid nadeelig was. De Koning bewilligde zijn verzoek, en Arnim keerde naar Berlijn terug. Bij de eerste audientie, welke de Koning den teruggekeerde verleende, nam Frederik van zijn tafel een zorgvuldig omwikkeld doosje, en reikte het den heer von Arnim over, zeggende: „Ik wil niet dat de Staat zulk een bruikbaren dienaar als gij zijt, zal verliezen. Ge zult in dit doosje iets vinden, dat warm houdt." Arnim kon nauwelijks den tijd afwachten tot hij tehuis kwam en het doosje opende: het bevatte echter niets dan los katoen. Na eenige dagen echter,

„Sire, ik heb alles gehoord, maar kan het niet gelooven —”

„Ja, ja,” viel Frederik hem in de rede, terwijl hij zijn vinger diep in den zak van zijn zijden vest stak, en een snuifje eruit haalde, 't welk hij vervolgens langzaam en behagelijk aan zijn neus bracht; „ja, ja; met het geloof is het altijd een moeilijke zaak, en ik vermoed dat ge nooit tot de vromen en geloovigen hebt behoord. Uwe minnarijen hebben er u niet toe laten komen. Maar thans kunt ge ze *con amore* vervolgen, want ik geef er u den tijd toe, door u van uwen dienst te ontslaan. Alleen hebt ge nog, zooals ik u straks reeds gezegd heb, het geheele Fransche comediantengespuis te ontslaan, en hiermede is dan de geheele rommel afgedaan. Nu, adieu, Arnim, dat het u altijd welga!”

De heer von Arnim prevelde eenige onverstanebare woorden en verliet achteruitgaande het koninklijke vertrek. De deur had zich nauwelijks achter hem gesloten, toen zij op nieuw haastig geopend werd, en een jong persoon, in met goud geborduurd rok, zonder eenige plichtplegingen binnentrad.

„Majesteit,” zeide hij haastig en half fluid; „zij is zooeven in den Slottuin gekomen. Juist als gisteren, toen zij óók om dezen tijd kwam.”

„Is zij alleen, of is iemand bij haar?” vroeg de Koning opstaande.

„Neen, zij is alleen; slechts op eenigen afstand volgt haar de min met den Prinselijken zuigeling.”

De Koning sloeg op den jongen man met het onbeschaamde, lachende gezicht, een haastigen, toornigen blik, die dezen schielijk een ernstig, eerbiedig voorkomen deed aannemen.

„Heeft Uwe Majesteit mij nog iets te bevelen?” vroeg hij bedeesd.

„Ik heb u te bevelen den mond te houden, tot u iets gevraagd wordt,” zei de Koning streng; „ge verstaat u zeer goed op het nasluipen en bespieden, want ge hebt een paar goede ooren, een paar scherpe oogen en een scherp speurneus. Daarom bezig ik u ook, wijl ik zulke bespieding

verhoogde de Koning Arnim's tractement met duizend thaler, en zond hem als gezant naar Dresden. Vervolgens werd Arnim intendant der koninklijke schouwburgen, tot hij op de bovenvermelde wijze ontslagen werd.

noodig heb. Voor 't overige moet ge echter weten, dat een kerel, die zich tot verspieder laat gebruiken, wèl een nuttig, maar toch altijd een nietswaardig sujet blijft, wien het past, zich steeds zeer bescheiden en eerbiedig te gedragen. Ik rijd nu naar Berlijn, en ge kunt meërijden. Trek uw staatsiekleed uit, opdat niet iedereen dadelijk den pauw aan zijne vederen herkenne, en ga dan naar de herbergen, en luister naar hetgeen men van den oorlog zegt, en of de menschen zeer ontevreden zijn. Houd uw groote ooren zeer wijd open, om mij van avond zeer veel nieuws te kunnen vertellen. Scheer u nu weg, en zeg mijn koetsier dat hij moet inspanssen. Binnen een half uur rijd ik weg."

De jonge man ging met gebogen hoofd en met hangende onderlip naar de deur, maar bleef er naast staan zonder haar te openen.

„Nu," vroeg de Koning op zachter toon; „wat is er nog? Waarom gaat ge niet heen, Kretschmar?"

„Ik kan niet heengaan, als Uwe Majesteit op mij verstoord is," gromde de kamerdienaar; „en ik mag ook niets meer hooren, en zien, indien Uwe Majesteit mij zoo beschimpt en voor zoo erbarmelijk en laaghartig houdt. Vooreerst heeft Uwe Majesteit bevolen, dat ik overal luisteren en bespieden zou, en nu ik aan dat bevel gehoorzaam, nu word ik veracht en uitgescholden. Daarom wil ik er niets meer meê te doen hebben, en is 't beter dat Uwe Majesteit mij weder eenvoudig kamerlakei laat blijven, in plaats van zulk een gemeenen post te moeten hebben."

„Nu, het was zoo kwaad niet gemeend," zei de Koning, „ik meen het immers goed met u, maar ge moet u niets aanmatigen, en niet onvermoedig en oneerbiedig worden, anders jaag ik u natuurlijk naar den duivel. Overigens zijt ge immers geen gewoon spion, maar luistert slechts een beetje rond, wijl het u bekend is, dat ik gaarne weet wat de menschen zeggen, en wat te Berlijn en Potsdam omgaat. Pas echter op, dat niemand er iets van merkt; want dan zouden de menschen voorzichtig worden, en krijgt ge niets meer te hooren. Ga nu, en opdat ge weder een vroolijk gezicht zult zetten, wil ik u ook iets schenken."

Hij haalde een met geldstukken gevuld beursje uit zijn vestzak, en reikte het den jongen man, die het evenwel met een verdrietig en stuursch gelaat aannam.

„Nu, nu, laat de onderlip niet zoo hangen; ik zou er anders op kunnen treden,” zei de koning glimlachend; „steek uw geld op, maak dat ge weg komt en laat de oude Pfund inspannen, want anders zal ik niet meer ter rechter tijd in den Slottuin komen.”

„Nu dat heeft geen nood, Majesteit. want de juffer schijnt veel van wandelen te houden, en was gisteren gedurende bijna twee uren in den Slottuin, ging altoos langs de eenzaamste paden, alsof zij vreesde andere menschen te ontmoeten, zat wel een half uur lang op de ijzeren bank bij den karpervijver, en ging vervolgens in de filosofenlaan, waar zij als een jong veulen op en neêr huppelde.”

„Ge zijt een sluwert, en weet uwe oogen goed open te doen,” zei de Koning: „Scheer u nu naar den duivel, en laat inspannen!”

II.

WILHELMINE ENKE.

De Slottuin was heden even stil en zonder menschen, als 't er gewoonlijk placht te zijn. Geen luid gedruisch, geen spreken en lachen stoorde de stilte dezer zwijgende paden en lanen, en wie de eenzaamheid beminde en die zoeken wilde, behoefde zich slechts in de voormiddaguren naar den Slottuin van Potsdam te begeven; want daâr kon men zeker zijn, haar te vinden.

Misschien was het dan ook daârom, dat de jonge dame, die zich daar in een der stille, donkere lanen bevond, den Slottuin had opgezocht. Ten minste: zij scheen volkomen tevreden er niemand te ontmoeten, want een opgeruimde, vergenoegde uitdrukking sprak uit haar gelaat, en haar geheele wezen ademde welbehagen en tevredenheid.

Zij was eenvoudig en zonder opzichtigen zwier gekleed; een donker gewaad van zijden stof omhulde hare rijzige, slanke gestalte; het zwart zijden manteltje, 't welk zij herwaarts gaande gedragen mocht hebben, had zij nu afgeworpen en op de steenen bank gelegd, waarnevens zij stond. Aan de eenzaamheid, de zon en de vogels mocht

zij wel deze fraaie, slechts onder een wit gazen doek verborgen schoulers en deze armen toonen, wier wonder-schoone vorm aan de fraaiste beelden der ouden herinnerde.

Haar aangezicht, hoewel niet van regelmatige schoonheid, bezat echter de uitdrukking van aanvalligheid en schalkschheid, van geest en energie, die verlokken en duurzamer bekoort, dan vaak de onberispelijkste schoonheid zulks vermag. Uit hare groote, zwarte oogen straalde een wonderbaar vuur, om hare purperroode, opgekrulde lippen speelde een zachte glimlach, haar fijn gevormde neus gaf aan haar gelaat een stoutmoedige, vaste uitdrukking, en haar hoog gewelfd voorhoofd deed vermoeden, dat daarachter, moedige en krachtige gedachten, dit door rijke, bruine, ongepoederde lokken omgolfd hoofd, doorkruisten. Zij was niet meer in den bloei der eerste jeugd, maar met hare vijf-en-twintig jaren scheen zij altoos nog jonger dan menige achttienjarige schoone, en al had hare gestalte niet meer den toover van het jeugdige en maagdelijke, zij betooverde daarentegen door hare zachte vormen, door de volheid en weelderigheid harer heerlijke buste.

„Louise, Louise! Waar blijft ge toch!” riep de jonge dame, terwijl zij haastig eenige schreden voorwaarts deed naar het kleine zijpad, dat zich hier van de groote laan scheidde, en aan welks einde men het uitzicht had op een uitgestrekt zonnig grasperk.

„Ik ben hier, Mamsel,” riep een vrouwenstem; „ik kom, ik kom al!”

„Mamsel,” prevelde de dame; „hoe leelijk klinkt dat! Mij stijgt telkens een bos van schaamte in 't gelaat, als de min mij zoo noemt; het klinkt als bittere spot en hoon. Het werpt mij mijn geheel leven als een bezoedelden handschoen in 't aangezicht, en toch moet ik het verdragen, en toch zou ik nauwelijks wenschen dat het anders ware! Ha!” riep zij vervolgens met vroolijker stem; „daar zijt ge Louise, en hier is mijn allerlieftste kleine jongen.”

Zij snelde op de boerin toe, die juist uit het zijpad kwam, en boog zich met teederen blik over het in kussens en sluiers gewikkelde kind, dat de min in hare armen droeg.

„Hoe fraai en schrander ziet hij er uit, mijn kleine Alexander,” riep de jonge dame; „zijne oogen zien mij

zoo scherp en verstandig aan, alsof hij mij reeds kende, en wist, hoe lief ik hem heb."

"Hij kent u ook reeds, Mamsel," zei de min vriendelijk knikkende; „en hij weet ook reeds dat ge hem lief hebt; want, dat weten de kinderen, evenals de honden, terstond wie ze lief heeft en wie niet. De kinderen beginnen te schreien, en de honden kruipen weg, als er iemand bij hen is, die het niet goed met hen meent."

„Onzin, Louise," lachte de Mamsel, terwijl zij een langen kus op het voorhoofd van 't kind drukte: „Onzin! Heeft mijn kleine jongen niet gisteren geweend, toen zijn heer vader hem op den arm nam? En deze bemint zijn kleinen Alexander toch gewis zoo teeder, als slechts een vader zijn kind beminnen kan."

„Ja, dat heeft nu weder een andere reden," zei de min verontschuldigend: „dat de jongeheer gisteren begon te schreien, kwam alleen, omdat hij nu het domme viereljaars uit is, en ziet en hoort wat om hem heen geschiedt. Hij schrikte nu slechts, wijl hij voor 't eerst in zijn leven het gelaat van een man zag, en omdat, — maar zie eens Mamsel," viel zij eensklaps zichzelf in de reden; „zie eens dat allerliefste hondje, dat daar komt aanspringen."

Inderdaad, een allerliefst hazewindhondje van het kleine Italiaansche ras, kwam juist met dartele, lustige sprongen door het kleine zijpad naar de laan, en begon, toen het de beide vrouwen ontwaarde, luid toornig te blaffen.

„Stil, Alkmene, stil," riep een luide, gebiedende stem: „soyez raisonnable, mademoiselle."

„Goede hemel, dat is de Koning," stamelde de jonge dame verbleekend, en als bedwelmd eenige schreden achteruittredend.

„Ja," fluisterde de min; „waarlijk, 't is de Koning. Daar komt hij van het grasprek regelrecht hierheen."

„Voort, zoo haastig mogelijk voort!" lispte de Mamsel, en zij ijldde naar de bank, nam het manteltje, wierp het met bevende handen over haar schouders, en trok den kap over haar hoofd.

„Kom nu, Louise, kom!"

Zij keerde zich haastig om, en had reeds eenige schreden voorwaarts gedaan, toen een luide stem achter haar, op bevelenden toon riep, „Hier gebleven! Stil gestaan!"

De Mamsel gehoorzaamde dadelijk. Zij bleef als vastgenageld staan, en legde haar rechterhand op den schouder der min; misschien om haar tegen te houden, misschien om op haar te leunen. Hare knieën knikten onder haar, een zonderling suizen klonk in hare ooren, en zij had een gevoel, alsof de geheele wereld met haar omdraaide en onder haar ineen zonk.

Maar op deze eerste bedwelming van angst en schrik volgde een gevoel van fiere beradenheid, van moedige bezinning.

„Ik sta thans op een keerpunt mijns levens,” zeide zij tot zich zelve; „het volgend uur zal of mij verpletteren, of mijn toekomst verzekeren! Strijden wij dus voor onze toekomst!”

Zij dwong haar hart tot kalmte, overwon haar vreesachtig beven, en zeide gebiedend tot zich zelve: „Hef uwe oogen op en zie hem aan, hem, die u thans als rechter tegemoet-treedt!”

En langzaam, sloeg zij de oogen op, en richtte ze op hem, die nu van het zijpad in de laan was gekomen, en thans dicht voor haar stond.

Maar, toen de vlamrende blik zijner oogen haar trof, sloeg zij bevend de hare weder neder, en een donker purper bedekte hare wangen.

„Wie zijt gij?” vroeg de gebiedende stem van hem die zijn adelaarsblik strak op haar gericht hield.

Zij antwoordde niet, maar stond zwijgend, onbewegelijk voor hem, en slechts hare luide, angstige ademhaling, die met koortsige snelheid haar borst bewoog, verried den storm die in haar binnenste woedde.

„Wie zijt ge?” herhaalde stem de andermaal, nog gebiedender: „Wie heeft zich veroorloofd mijn tuin als kinderkamer te gebruiken? Wat is dat voor een kind, en wie zijn zijne ouders? Er moeten waarlijk aan het Hof zeer aanzienlijke personagjes zijn, die zich durven vermeten, hun kind met de min in den koninklijken tuin te zenden, en zeker moeten zij met hoogmoed en vreugde op dit kind hunner echtelijke liefde kunnen nederzien, daar zij het onbevreesd voor God, den hemel en de zon vertoonen! Zeg mij dus wien behoort dit kind?”

De dame antwoordde nog altoos niet, maar er drong

als een krampachtig snikken uit hare borst; eensklaps zonk zij als gebroken op hare knieën en hief hare gevouwene handen smeekend omhoog.

„Genade, sire, genade!” riep zij: „Vernietig mij met uwen toorn, maar verpletter mij niet met uwen spot!”

„Wat is dat?” vroeg Frederik: „Welke taal veroorlooft gij u te voeren?”

„Sire, het is de taal eener ongelukkige, eener wanhopige, die weet, dat zij thans voor haren rechter staat, voor het oog van den verheven Monarch, wiens oordeel zij *meer* vreest dan het oordeel Gods. Want God ziet in haar hart en in hare ziel; God kent de folteringen en de verwijten van haar geweten; God weet wat zij lijdt, en weet ook dat haar ziel rein is van alle eigenbaat en elke onedele begeerte. God zal doen wat Uwe Majesteit misschien *niet* zal doen; Hij zal vergeven.”

„Ge spreekt zeer stout,” zei de Koning op strengen toon; „en 't schijnt dat ik met een tooneelprinses te doen heb, die zich vermeten wil een *grande scène* met een pathetisch slot voor mij te spelen. Maar ik moet u zeggen, dat ik het comediantenvolk verfoei, en mij de verhevene treurspelstijl der tooneelisten slechts doet lachen. Geef u dus geen moeite met mij, maar antwoord; Wie zijt ge? En wien behoort het kind, waarmede ge hier wandelt?”

„Sire, slechts God en mijn Koning mogen mijn antwoord vernemen,” antwoordde de dame: „ik bid dus nederig, dat het mij geoorloofd moge zijn, de min met het kind van hier te verwijderen.”

„Doe dat,” zei de Koning, zacht met het hoofd knikkende; „maar sta eerst op; want ik houd er niet van dat men voor mij, als voor een afgodsbeeld nederknielt.”

De dame richtte zich langzaam op, en wendde zich tot de min, die zich van angst en schrik eenige schreden teruggetrokken had, en met verbaasde oogen naar den Koning staarde.

„Ga naar huis, Louise,” zeide zij haastige; „en maak het kind in slaap. Ga!”

De min verwijderde zich ijlings; de windhond des Konings sprong haar na, en hapte naar de punt van den sluier, die het kind omhulde.

„Welnu, thans zijn wij alleen;” zei de Koning; „geef nu antwoord. Wie zijt ge, en wien behoort het kind?”

„Sire,” zei de dame met vastberaden stem; „ik ben de dochter van uwen kamermuzikant Enke, en het kind is de zoon van prins Frederik Willem van Pruisen.”

De oogen des Konings schoten hunne vlammende bliksems over het gelaat der moedige spreekster.

„Gij zegt dat,” riep hij op scherpen toon; „maar wie blijft borg voor de waarheid? Het is een groote vermetelheid, zich van zulk een doorluchtigen naam te bedienen, om een kind een achterswaardigen vader te geven. Als ik u nu geen geloof schonk, Mamsel Enke? Als ik u als een lasteraarster en hoogverraadster, als een echtbreekster en zondares naar het tuchthuis te Spandau zond?”

„Sire, dat zult ge *niet* doen,” riep Wilhelmine Enke; „dat zult ge niet doen, want dan zoudt gij ook de eer en den naam van uwe troonopvolger naar het tuchthuis te Spandau zenden.”

„Wat wilt ge hiermede zeggen?” vroeg de Koning haastig,

„Ik wil hiermede zeggen, Majesteit, dat de Prins van Pruisen heilige plichten jegens mij heeft; want ik ben de moeder van het kind, dat ik zoo even weggezonden heb.”

„Gij bekent dus uwe schande? Ge waagt het, voor *mij*, voor uwen Koning te bekennen, dat ge de geliefde, de onderhoudene maitres van den prins van Pruisen zijt? Gij loochent het niet, een liaison te hebben met dezen heer die toch eene gemalin heeft, bij welke hij kinderen bezit? Gij beproeft het zelfs niet, uwe misdaad te loochenen en te verontschuldigen?”

„Sire, ik zou beproeven haar te verontschuldigen, zoo ik niet wist, dat Uwe Majesteit mijne verontschuldiging tòch niet zou aanhooren.”

„Wat zoudt ge tot uwe verontschuldiging kunnen aanvoeren? Er is er volstrekt geene te vinden!”

„Zeer zeker Majesteit!” riep zij levendig: „De liefde is mijn verontschuldiging. Ach, mijn Koning en Heer, schud niet ongeloovig uw verheven hoofd, zie mij niet aan met dien blik van verachting. U, mijn God in den hemel, U smee ik, verlicht mijn ziel met een straal Uwer zon, opdat mijne gedachten ophloeien tot woorden, en mijne lippen kunnen zeggen wat in mijn hoofd en hart brandt. Hoe dikwijls in

al deze jaren van mijn arm, veracht, verduisterd leven, — hoe dikwijls heb ik naar dit oogenblik verlangd, dat ik tegenover mijn Koning mocht staan; dat ik berouwvol zijne knieën omklemmen, en hem om genade smeeken wilde voor mij en mijne kinderen, voor deze arme wezens zonder naam, wier aanzijn de beschuldiging, en evenwel de trots en vreugde mijns levens is. O, Majesteit, ik wil geen anderen beschuldigen om mij te verontschuldigen; ik wil niet den steen, dien men op mij heeft geworpen, op anderen werpen. Maar zeggen moet ik toch: dat men een nauwelijks veertienjarig meisje niet verdoemen en veroordeelen mag, wijl zij het bevel van hare ouders gehoorzaamt, en den jongen man volgt, die de eerste en de *eenige* man is, die haar het woord der liefde in 't oor fluisterde."

„'t Is waar, ik heb er van gehoord," zei de Koning: „uwe ouders hebben zich de schande van hun kind met geld laten betalen."

„Majesteit, mijn vader was arm; hij had vier kinderen, welke hij van het karig tractement als kamermuzikant, niet onderhouden en opvoeden kon. De Prins beloofde mijn vader voor mijne opvoeding en ontwikkeling te zullen zorgen."

„O, een jongmensch van vier-en-twintig jaar belooft veel, zonder er aan te denken het te willen houden."

„Majesteit, de Prins van Pruisen heeft zijn belofte gehouden. Hij had mijn overleden vader beloofd voor mijne opvoeding te zorgen, en dat heeft hij gedaan. Alles wat ik ben en weet, heb ik hem te danken."

„Zoo, heeft hij dat gedaan? Nu, door wien heeft hij u dan laten onderwijzen, en wat hebt ge geleerd?"

„Majesteit, de Prins wilde vóór alles dat ik Fransch zou leeren spreken, en hij gaf mij dus een Fransche vrouw, madame Gerard, tot gouvernante, en daar deze muzikaal was, leerde ik van haar ook op het klavier en de guitar spelen."

„Nu ja, een beetje Fransch babbelen en muziek tingelen zal nu wel alles zijn, wat ge geleerd hebt," riep de Koning de schouders ophalende.

„Sire, ik bid om vergeving; ik ben ook tamelijk met geschiedenis en aardrijkskunde bekend; ook zijn mij de dichters, zoowel der oude als nieuwere volken, niet vreemd. Ik heb Homerus, Horatius en Virgilius in goede Fransche

vertalingen met mijn onderwijzer gelezen; wij hebben te zamen de geschiedenis van Brandenburg, van Duitschland en van Amerika bestudeerd; wij hebben de onsterfelijke werken van Voltaire, van Jean Jacques Rousseau en van Shakespeare gelezen, en de poëtische werken van onze nieuwe Duitsche dichters bewonderd. Mijn leermeester heeft mij al deze werken voorgelezen, en het deed hem altoos vermaak, als ik hem den volgenden dag uit het hoofd, plaatsen, uit hetgeen wij gisteren gelezen hadden, kon herhalen." ¹⁾

„Nu, dat schijnt voorwaar een zeer veelzijdig ontwikkelde leermeester te zijn,” merkte Frederik spottend op; „hoe heet hij toch?”

„Sire, hij heet Prins Frederik Willem van Pruisen. Ja, Majesteit; 't is de Prins, die mijn geest gevormd, die mij opgevoed en onderwezen heeft. Hoe jong hij zelt nog was, toen hij mijne opvoeding op zich nam, heeft hij zich toch met trouw, volharding en geduld aan deze moeielijke taak gewijd. Hij beminde mij, en daarom wilde hij mij zich zijner waardig maken, mijn geest en mijn hart vormen. Ik zal hem hiervoor danken zoolang ik leef; slechts de dood kan de liefde, de achting en den eerbied, welke hij mij inboezemt, uitdooven.” ²⁾

„Zoo ik u echter beveel den Prins te verlaten? Zoo ik het schandaal niet langer dulden wil, en 't u dus tot plicht maak deze onwettige betrekking op te geven?”

„Sire,” antwoordde zij met een moedige uitdrukking; „ik zal *nooit* vrijwillig van mijn dierbaren Prins en heer, van den vader mijner beide kinderen scheiden. Uwe Majesteit zou mij met geweld van hem moeten verwijderen.”

„O, dat zal niet noodig zijn, mademoiselle!” riep de Koning: „Er is nog een ander hulpmiddel. Ik zal den Prins te kennen geven, dat ik dit schandaal niet langer wil dulden. Ik zal hem *bevelen* u uw afscheid te geven, en voortaan geen gemeenschap meer met u te hebben.”

„Majesteit,” hernam zij bedaard; „ik weet dat de Prins zijnen Koning in alles een gehoorzaam en eerbiedig onderdaan en dienaar is, maar *dit* bevel zou hij *niet* gehoorzamen!”

1) Mémoires de la comtesse de Lichtenau. pag. 15.

2) Eigen woorden der gravin. Ibidem, pag. 15.

„Hoe, acht ge het mogelijk dat hij 't zou kunnen wagen mijne bevelen te trotseeren?”

„Sire, hij zou u niet trotseeren, maar 't zou hem *onmogelijk* zijn te gehoorzamen.

„Wat zou hem hierin verhinderen?”

„De liefde, sire; de trouw, welke hij mij duizend en duizendmaal met heilige eeden gezworen heeft, en eindelijk, sire, de achting, welke hij mij, als de moeder zijner beide kinderen, als de vrouw verschuldigd is, die hem haar eer en haar leven heeft toegewijd, en van wie niemand mag zeggen, dat zij slechts met één woord, één blik de trouw heeft gekrenkt, welke zij den Prins, den man harer eerste en eenige liefde gezworen heeft.”

„Gij meent dus, dat ik den Prins niet anders dan met geweld van u zou kunnen scheiden?”

„Ja, majesteit,” riep zij met van geestdrift gloeiend gelaat; „ja, dat meen ik!”

„O, gij zult u tòch misrekend hebben, en dat zult ge zien!” zei de Koning op dreigenden toon: „Gij weet niet welk een macht een wettige huwelijksverbintenis heeft, en welke mededingers wettige kinderen zijn, wier vader men zich voor God en de geheele wereld durft bekennen. Beroem u niet op de liefde van den Prins, maar denk dat een eerbare eenzaamheid en afzondering het eenige is wat u betaamt. Zulke liaisons dragen steeds hun vloek en straf in zich zelve, en gij zult dat moeten ondervinden. Ga die dus bijtijds uit den weg, dat zal het beste voor u zijn. En voor 't laatst wil ik u nog één zaak zeggen: Vermeet u niet, u met uwe onreine handen in de aangelegenheden van Staat en Regeering te mengen. Er zijn bij sommige collegiesdingen voorgekomen die onbehoorlijk zijn, en ik heb bevel moeten geven, dat mijne regeeringsraden, bij aanstellingen en ambtsverleeningen niet op de protectie en aanbeveling van zekeren hoogen persoon moeten letten. Gij staat achter dezen persoon, en schijnt mij de eigenlijke beschermster en genadeverleenster te zijn. Maar, neem u in acht; want ik zeg u: gebeurt iets dergelijks nog eens, en wilt ge u vermeten hier misschien de kleine Pompadour te spelen, iets anders te zijn dan wat u oneer uw vergunt, dan hebt ge met *mij* te doen! Gij hebt, zegt ge, Homerus gelezen; dus kent gij ook de geschiedenis van Penelope, die uit huwelijksrouw spon

en weefde, en des nachts weder uittrok wat zij over dag geweven had. Ge hebt wel is waar met de getrouwe en eerbare Penelope geene overeenkomst, maar in één ding zoudt ge haar ten laatste toch kunnen nastreven, en wel, 't „spinnen,” meen ik, en zoo ge u voortaan niet zeer stil en rustig gedraagt, kon ik wel eens een moderne Penelope van u maken, en u in 't spinnen laten onderwijzen; waartoe in het tuchthuis te Spandau de allerbeste gelegenheid bestaat. Onthoud dit en handel er naar, en laat het u niet weêr in 't hoofd komen, bescherming te willen uitoefenen. Ik zal het spinrad en de wol steeds voor u gereed houden; reken hierop vast en bepaald. Ga nu, en onthoud tevens, dat het mij onaangenaam is dat ge mijn Slottuin bezoekt, want ik mag gaarne zuivere lucht inademen. Richt dus uwe wandelingen ergens anders heen, en zorg, mij *nooit* weder te ontmoeten.”¹⁾

„Majesteit, ik —”

„Zwijg; ik heb genoeg gehoord, en ge hebt geen woord meer tot mij te spreken. Ga, en omhul uw hoofd zoo dicht dat niemand uwe schande en de lichtzinnigheid van den Prins moge herkennen. Ga, en dat ik u *nooit* wederzie!”

Hij gebod haar met een heftig handgebaar zich te verwijderen, en zijn groote oogen rustten met een vlammen doorborenden blik op haar bleek, ontsteld gelaat, op haar gebogen, deemoedige houding; rustten nog op haar, toen zij zich langzaam omkeerde, en zich met moeite, alsof hare beenen onder haar wilden bezwijken, door de laan voortsleepte.

Lang stond de Koning met de handen op den krukstok geleund, en oogde haar na; ook toen zij reeds aan 't einde der laan verdwenen was, hield hij nog steeds zijne oogen daarheen gericht. Na een langen tijd, boog hij zijn hoofd, en een zachtere uitdrukking straalde over zijn aangezicht.

„Die zich vrij van zonde gevoelt, heffe den eersten steen op, om haar te steenigen,” prevelde hij, terwijl hij langzaam, gevolgd door zijn hondje, het zijpad weder insloeg en zich naar zijn rijtuig begaf, dat hem buiten den tuin wachtte.

Den geheelen weg over was de Koning stil, en geen

1) Dit bevel werd stipt gevolgd, en buiten deze ééne ontmoeting in den Slottuin van Potsdam, zag Frederik de geliefde van den Prins van Pruisen nooit weder.

enkele maal richtte hij het woord tot den opperstalmeester von Schwerin, die tegenover hem op de voorbank van het rijtuig zat.

Eerst toen zij door de breede straat der Linden, Berlijn binnenreden, richtte Frederik zijn blik op den opperstalmeester, en daar hij zag dat deze, vermoeid van het lange zwijgen en den eentonigen rit, in slaap was gevallen, riep hij met luide, forsche, gebiedende stem Alkmene. Hij sprak luid en druk met haar, tot de heer von Schwerin, verschrikt ontwakend, zijn blik op den Koning richtte, om te onderzoeken, of zijn vreeselijk vergrijp tegen de etiquette, hem een toornige berisping op den hals zoude halen.

Maar Frederik keek hem zeer vriendelijk aan, en scheen zijn ontzettende fout geheel niet bemerkt te hebben. „Hebt ge mij niet gezegd, Schwerin,” zeide hij op levendigen toon; „dat graaf Schmettau zijn landhuis te Charlottenburg wil verkoopen?”

„Om U te dienen, Majesteit; hij heeft mij zelfs gevraagd, of *ik* het niet koopen wilde, of hem soms een kooper kon bezorgen.”

„Hoeveel zou het huis waard zijn?”

„Majesteit, graaf Schmettau vraagt er achtduizend thaler voor, maar er is een zeer fraai park bij, en het huis is zóó groot, dat men het wel een Slot kan noemen. Het is zeer goedkoop.”

„Waarom koopt ge het dan niet, daar Schmettau het u heeft aangeboden?”

De opperstalmeester poogde een zeer jammerlijk en treurig voorkomen aan te nemen. „Majesteit,” antwoordde hij zuchtend; „ik zou de gelukkigste mensch zijn, zoo ik dit bekoorlijke en prachtige landhuis koopen kon, en 't zou voor mij een ware zegen wezen, indien ik daar des zomers van tijd tot tijd de frissche lucht kon genieten. Maar mijne financiën vergunnen mij helaas zulke uitgaven niet; ik ben niet rijk en heb een talrijk gezin.”

„Dàn hebt ge gelijk, geen onnoodige uitgaven te doen,” zei de Koning bedaard; „frissche lucht kunt ge immers bij mij in Potsdam zooveel ge maar wilt scheppen, en dat kost u en mij geen geld. Maar, zeg aan graaf Schmettau dat ge een kooper voor zijn landhuis te Charlottenburg weet.”

„O, Uwe Majesteit is waarlijk al te genadig!” riep de opperstalmeester vol vreugde; „ik weet niet —”

Maar, het rijtuig reed juist het Slotplein op, en het donderend geratel der rollende raderen maakte de laatste woorden van den opperstalmeester onhoorbaar.

Hij haastte zich het rijtuig te verlaten, om Zijne Majesteit bij het uitstijgen behulpzaam te zijn.

„Zeg aan Schmettau,” beval de Koning, terwijl hij de breede trap van het Slot opging; „dat hij morgen voormiddag ten tien ure te Sanssouci kome, en zich bij mijn penningmeester en kabinetsraad Menkon aandiene.”

Hij knikte den opperstalmeester vriendelijk toe, en ging voorbij de het geweer presenterende schildwachten de Zwitserszaal binnen, en vervolgens naar de bijzondere vertrekken, welke hij, als hij zijn verblijf in de hoofdstad hield, placht te bewonen.

De Zwitserszaal begon zich inmiddels te vullen; want de generaals en stafofficieren van het Berlijnsch garnizoen niet alleen, maar ook der regimenten, die uit de overige provincies waren aangekomen, hadden zich, om zich bij 't leger aan te sluiten, ingevolge een koninklijk bevel, naar het Slot begeven.

De meesten hunner waren oud, gebrekkig en vermoeid naar geest en lichaam. Allen kwamen in de Zwitserszaal met grommige, verdrietige gezichten, met bekommerd voorkomen. Het groote nieuws van den aanstaanden oorlog met Oostenrijk, had zich reeds onder de militairen verbreid, en de oude generaals van den zevenjarigen oorlog vonden het zeer onaangenaam en lastig, dat men hen van hunne lauweren wilde opjagen, om nieuwe lauweren te verdienen, waartoe zij volstrekt geen lust meer gevoelden.

Evenwel zou niemand het hebben durven wagen deze geheimste gedachte zijns harten aan een ander te verraden, of zelfs hier in de Zwitserszaal een woord van misnoegen te uiten. Want men wist, dat de Koning overal zijne spionnen had, en niemand kon weten, of de persoon met wien hij zich juist onderhield, ook niet tot de spionnen des Konings behoorde.

Er heerschte dus onder de generaals en stafofficieren in de Zwitserszaal een bedrukt, angstig zwijgen, en slechts onbeduidende woorden en gezochte vragen naar elkanders

welstand fluisterde men elkander toe, terwijl aller blikken naar de deur waren gewend, door welke de Koning moest binnenkomen.

Eindelijk opende zij zich, en Frederik trad binnen. Zijn houding was gebogen evenals die zijner generaals, de rug gekromd door de zorgen des levens en den last des ouderdoms. Hij was een oud man, evenals deze allen welke hij juist met een oplichten van zijn drielant hoed begroette, en in wier midden hij nu trad. Maar op zijn bleek, vervallen aangezicht straalde evenwel nog de zonneglans van een eeuwige, onvergankelijke jeugd, en zijn oog glinsterde heden nog even moedig en vurig als voor acht-en-dertig jaren, toen hij op deze zelfde plaats zijn jonge officieren om zich verzameld had, om hun te zeggen, dat zij uit-zouden-trekken ten oorlog tegen Oostenrijk! Hoevele oorlogen, hoevele gevechten, hoevele ontuchtingen, zegepralen en nederlagen hadden deze acht-en-dertig jaren den Koning gebracht! Hoe weinig geleek de jonge, vurige Koning van toenmaals, op den ouden, zwakken grijsaard van heden! Hoe weinig geleek de jonge Koning Frederik de Tweede op den ouden Frits! En niettemin woonde in dit zwakke, matte hulsel, nog dezelfde sterke, moedige geest, en van den Koning Frederik den Tweede was in den loop dezer jaren FREDERIK DE GROOTE geworden!"

DE GROOTE was hij ook heden, deze kleine, gebogen grijsaard; want groot was zijn willen en volbrengen, en eigen verval en behoefte aan rust niet achtende, waren zijn denken en pogen slechts aan het welzijn van zijn volk en land, slechts aan Duitschlands grootheid en roem gewijd.

Deze oogen, die zich nu naar den kring der om hem staande generaals wendden, waren nog altoos de vlammeende oogen des heldenkonings, die met hun blik den loerenden moordenaar ontwapenden, en zelfs trotsche en gevierde geleerden in verwarring brachten, temidden van hun aangevangen rede, zoodat zij stamelden en verstomden.

Frederik de Groote was hij nog altoos, die nu, op den krukstok geleund, in den kring zijner generaals stond, en ze opriep ten strijde voor het vaderland, ten strijde voor Duitschland! —

„Messieurs,” sprak de Koning met luider stem; „ik heb u om mij vereenigd om u te zeggen, dat wij uittrekken

moeten tot nieuwe gevechten en, zoo God wil, tot nieuwe overwinningen. De Keizer van Oostenrijk dwingt mij er toe, want hij is voornemens, tegen alle wetten, gewoonten en Rijksrechten, een Duitsch land, het keurvorstendom Beieren, in 't bezit van zijn Huis te brengen. De keurvorst Karel Theodoor heeft geen kinderen, en hij heeft met den Keizer een overeenkomst gesloten, krachtens welke na zijn dood het hertogdom Beieren aan Oostenrijk zal komen. Tengevolge van deze overeenkomst is reeds nu een Oostenrijksch leger Beieren binnengerukt en heeft de grenzen bezet. Maar de keurvorst en hertog Karel Theodoor waren tot zulk een gedrag niet gerechtigd; want hoezeer hij ook geen kinderen ter opvolging bezit, heeft hij toch een wettigen opvolger en erfgenaam. Dat is zijns broeders zoon, de hertog Karel van Tweebruggen. Ook Keursaksen en Mecklenburg hebben, — zelfs indien Tweebruggen er niet ware, — gegronde erf-aanspraken op Beieren, en al deze Vorsten hebben zich tot mij gewend, om hen bij den Keizer en bij het Rijk te vertegenwoordigen, en hen in hunne gekrenkte rechten en erf-aanspraken te beschermen. Ik heb aanvankelijk beproefd langs den weg van goedheid en overreding Oostenrijk van zijn uitbreidingszucht aftebrengen, maar men heeft te Weenen elke vriendschappelijke bemiddeling afgewezen. Ik, als lid van het Rijk, — en vermits ik den Westfaalschen vrede door het Hubertusburger tractaat opnieuw bevestigd heb, — gévoel mij dus onmiddelijk verplicht de voorrechten, vrijheden en rechten van het Deutsche Rijk te verdedigen, alsmede de keizerlijke kies-instellingen, waardoor de macht van het opperhoofd des Rijks beperkt wordt, om te voorkomen dat hij het overwicht zijner waardigheid misbruike. Ik heb derhalve wel moeten besluiten het zwaard op te heffen, om dátgene, wat de heeren diplomaten niet met hunne pennen kunnen verelfenen, daármee weder in orde te brengen, en voor een Duitschen Vorst en diens heilige rechten in het krijt te treden. ¹⁾ Dit zijn de redenen, messieurs, die het mij tot plicht maakten een legerkorps bijeen te trekken, en u hier om mij te verzamelen.”

1) De eigen woorden des Konings. Zie Preuss. Friedrich der Grosse. Ein Lebensgeschichte. Band III.

Zijn oogen flikkerden in den kring rond, langs al deze verwelkte, gerimpelde gezichten zijner generaals, en ontmoetten overal slechts ernstige trekken en treurige blikken.

De Koning onderdrukte slechts met moeite een zucht, en ging toen met zachte, gesmoorde stem voort: „Mijn zwakke ouderdom vergunt mij niet, zóó te reizen als ik dit in mijn vurige jeugd deed. Ik zal mij van een postkoets moeten bedienen, en gij, messieurs, hebt de vrijheid hetzelfde te doen. Maar, op den dag des gevechts zult ge mij te paard zien, en gij, mijne heeren, zult dan, hoop ik mijn voorbeeld volgen. ¹⁾ Tot zoolang, vaart allen wel!”

„Leve de Koning!” riep de generaal von Krokow, en al deze generaals, die eertijds in zulke luide, jubelende tonen met dezen kreet hadden ingestemd, herhaalden nu met zwakke, bevende stemmen den kreet der Pruisische krijgslieden: „Leve de Koning!”

Frederik dankte zijn generaals met een zachten glimlach, terwijl hij weder den versleten driekanten hoed een weinig ophief en, naar alle zijden groetende, zijn hoofd boog. Vervolgens wendde hij zich langzaam om, en keerde, op zijn krukstock steunende, naar zijn woonkamer terug.

Maar thans, nu hij weder alleen was, verbleekte de jeugdige glans in zijne oogen, en de grijze schaduwen des ouderdoms daalden op zijn peinzend voorhoofd neder.

„Allen zijn oud en grommig geworden,” zeide hij tot zich zelve: „zij zullen ook geen groote heldendaden meer verrichten, want de vlammen der eerezucht zijn in hunne harten verdoofd, en een warme haard moet hun kille leden verwarmen. Ach, het is toch een erbarmelijk iets, dat oud worden van den mensch! En evenwel noemen en beschouwen zij zich als Gods evenbeeld! Arme pochers, die door een zucht van Zijn almachtigen adem omgeworpen en gebogen worden, gelijk de grashalm in het zand.”

„Majesteit, mag ik binnenkomen?” vroeg een teedere, vroolijke kinderstem.

De Koning wendde zich haastig om en keek naar de deur, die zich juist zacht en voorzichtig geopend had. Op den drempel stond een allerliefste kleine knaap, in de uniform

1) Als voren.

van vaandrig, met de chako op het hoofd en een kleinen, sierlijken degen op zijde.

De Koning knikte hem vriendelijk toe. „Ja, heer vaandrig,” zeide hij: „ge moogt binnenkomen, te meer, wijl ik u hier ontboden heb.”

III.

FREDERIK WILHELM.

De kleine vaandrig huppelde met aanvallige levendigheid naar binnen, snelde met vroolijke sprongen op den Koning toe, nam zonder plichtplegingen diens hand, en drukte haar teeder aan zijne lippen.

Vervolgens hief hij het hoofd op, schudde de lichtbruine lokken van zijne blozende wangen terug, en keek met zijn glinsterende, blauwe oogen den Koning recht in 't gelaat.

„Majesteit,” riep hij; „gij zegt, mij ontboden te hebben, maar *ik* moet u zeggen, dat ik toch van zelf zou gekomen zijn, en zóólang aan uw deur gebedeld zoude hebben, tot mij binnen had gelaten.”

„En zoo ik u evenwel niet binnen gelaten had?” vroeg de Koning glimlachend.

De kleine vaandrig dacht een oogenblik na; vervolgens zeide hij met tartend gelaat: „Dan Majesteit, zou ik de deur met geweld opengerukt hebben, naar binnen gesprongen zijn, mij aan Uwer Majesteit's voeten geworpen, Uwe handen gekust, en gezegd hebben: Majesteit, mijn Koning en mijn lieve oudoom, ik kom enkel om u duizendmaal te bedanken voor het vaandrigspatent en de wonderfraaie uniform! Nu, en dan had ik wel eens willen zien of Uwe Majesteit den moed zou hebben gehad mij weg te jagen.”

„Voyez donc, mon Prince,” zei Frederik glimlachend; „gij gelooft dus, dat het mij voor eenige zaak aan moed kan ontbreken?”

„Ja, Majesteit, voor *slechte* zaken!” riep de prins vol vuur; „en het zou slecht zijn, zoo *gij* mij niet wildet vergunnen u te danken. Ik heb mij zoozeer verblijd met het patent, hetwelk Uwe Majesteit mij genadig gezonden heeft, en daarbij

deze prachtige uniform! Uwe Majesteit zegge zelf, zie ik er niet fraai in deze uniform uit?"

En de knaap richtte zijn sierlijke, slanke gestalte hooger op, en bracht groetend beide voorvingers zijner rechterhand aan de chako.

„Nu ja,” antwoordde Frederik glimlachend: „ge ziet er zeer knap uit. Maar, mon Prince; 't is niet genoeg dat men er goed uitziet, men moet ook goed *zijn* en goed *handelen*. Van een vaandrig mijner armée verlang ik geheel andere dingen dan van een ander, *gewoon* menschenkind; en wie mijne uniform draagt, moet ook bewijzen dat hij deze eer waardig is.”

„Majesteit, riep de prins haastig; „ik verzeker u, *parole d'honneur*, dat ik volstrekt geen dwaze streken zal doen, als ik de uniform draag. Uwe Majesteit kan't mijn gouverneur, mijnheer Behnisch, vragen. Hij is met mij mede gekomen en wacht buiten in de voorkamer, of Uwe Majesteit hem spreken wil. Ge zult eens zien, Majesteit; ik krijg een goed getuigenis.”

„Nu, wij willen hem later binnenroepen,” zei Frederik; „doch eerst kunnen wij nog een weinig te zamen praten. Zeg nu eens, Frederik, hoe gaat het met u, zijt ge vlijtig en hebt ge braaf geleerd?”

„Majesteit, ik *moet* wel braaf leeren, zelfs indien ik er ook geen lust toe had! Mijnheer Behnisch laat mij volstrekt geen rust, en van 't spelen komt zoo goed als niets. Altoos moet ik leeren, werken, lezen, schrijven en rekenen. Nu en dan de aardrijkskunde en de geschiedenis! Majesteit, ik wilde dat er volstrekt geen aardrijkskunde en geschiedenis in de wereld was, dan behoefde ik niet zoo vreeselijk veel te leeren, en zou meer kunnen spelen en mij vermaken. Mevrouw mijne moeder heeft mij de vorige week een nieuwen kaatsbal geschonken. Maar meent U, dat ik er toe kom er behoorlijk meê te spelen? Nauwelijks ben ik begonnen, of mijnheer Behnisch roept mij weder om te leeren en te studeeren. Maar ik ben slim geweest; o ja, ik ben slim geweest! Toen wij hierheen gingen, heb ik zeer heimelijk mijn kaatsbal den heer gouverneur in den grooten zak achter in zijn rok gestoken; en zoo heeft *hij* hem voor mij, zonder dat hij het weet, hierheen moeten dragen.”

„Maar weet ge wel, monsieur, dat dit zeer ondeugend is? vroeg de Koning streng.

„Majesteit, ik verzoek vergeving,” zei de prins blozend en bedeesd; „maar ik kon mijn kaatsbal niet anders hier krijgen. De uniform is zoo nauw, en daarbij — daarbij dacht ik ook, dat het niet paste een kaatsbal in de patroontasch te steken, dit zou zijn: de uniform onteeren.”

„Monsieur, dat is een goede en juiste gedachte,” riep Frederik levendig; „en deswege wil ik u de ondeugendheid jegens den gouverneur vergeven. Maar waarom heeft de gouverneur den bal hier moeten brengen, en wat wilt ge er meê?”

„Majesteit, ik wil hem u toonen, wijl hij zoo fraai is, en dan wilde ik u om de genade verzoeken, hier een poosje bij u te mogen blijven, om met mijn raketbal te spelen.”

„Nu, wij zullen zien, Frits,” antwoordde de Koning glimlachend; „het zal uwe belooning zijn, als ik eerst weet of ge een belooning verdiend hebt. Bedenk u dus, en zeg mij oprecht de waarheid. Is mijnheer de gouverneur met u tevreden?”

„Majesteit, mijnheer Behnisch is *nooit* geheel tevreden, maar bijzondere berispingen heb ik in den laatsten tijd niet gekregen, en dus moet ik tamelijk goed opgepast hebben. Eens heb ik zelfs onder mijn fransch opstel *Bien* gekregen, en dit verheugde mij zóózeer, dat ik van louter plezier, van den thaler, die mijn heer vader mij onlangs geschonken heeft, zes groschen heb genomen, en twee anjelierstokken kocht, waarvan ik een aan mijn broeder Hendrik heb geschonken, opdat hij toch óók een gedachtenis aan mijn *Bien* zou hebben.”

„Dat was braaf,” zei de Koning welgevallig met het hoofd knikkende; „als het iemand goed gaat, moet hij steeds zijne verwanten en vrienden er deel aan laten nemen, en slechts het kwade moet men voor zichzelf behouden.”

„Ik zal het onthouden, Majesteit, en ik dank u voor de goede les,” riep de prins eerbiedig buigende.

„Dus met het leeren schijnt het goed te gaan,” merkte de Koning op; „maar hoe is het met het gedrag? Men heeft mij gezegd, dat monsieur de prins niet altoos zeer beleefd is jegens de menschen die hem bezoeken, en hij vaak een zeer onbeschoft kereltje is, zelfs tegen de heeren officie-

ren, die komen om hem hunne opwachting te maken. Niet om zijnentwille; — want wat geven de officieren om zulk een kleinen dreumes als hij is? Maar om zijn heer vader en mij geschiedt het, dat de heeren officieren den kleinen prins Frederik Wilhelm hunne opwachting maken, hoewel hij nog slechts vaandrig is. En men heeft mij gezegd, dat monsieur deze eer gansch niet zoo aanneemt als hij moet; maar zich jegens de heeren officieren, — bij voorbeeld bij 't bezoek dat ze hem op het Paaschfeest brachten, zeer onbetamelijk gedragen heeft."

„Ja, dat is waar, Majesteit, ik kan het niet loochenen: 't was zeer afschuwelijk," zuchtte de prins.

„Nu, wat was het dan eigenlijk?" vroeg de Koning; „niemand heeft het mij juist willen zeggen, uit vrees dat ik op mijnheer de vaandrig al te boos zou worden. Ik wil het dus van u zelve vernemen, en hoop dat ge mij de waarheid zult zeggen?"

„De volkomen waarheid, hierop kan Uwe Majesteit staatmaken," betuigde de prins, „liegen is een zeer gemeene ondeugd, zegt mijnheer Behnisch, en een prins, die eens Koning zal worden, moet veel te trotsch zijn om te liegen. Neen ik lieg niet, en zal Uwe Majesteit de waarheid zeggen. De officieren kwamen mij op Paschen bezoeken, juist toen ik voor mijn kleinen broeder Hendrik in mijn tuin eieren had verborgen, welke hij en nog een paar andere knaapjes, die ik genoodigd had, zoeken zouden. Ik had voor drie groschen eieren gekocht: het was mijn laatste geld geweest, en ik had mij veel vermaak van dat eierenverstopspel voorgesteld. En juist toen het beginnen zou, komt mijnheer Behnisch en roept mij, omdat de heeren officieren er waren, en moest ik naar boven; den tuin, de knapen en het eierspel verlaten, en met mijnheer Behnisch naar mijn kamer gaan, waar de heeren officieren waren."

„Dat was inderdaad zeer onaangenaam," zei de Koning op deelnemenden toon.

„Ja, Majesteit, wel zeer onaangenaam; ik was dan ook vreeselijk boos, en kon volstrekt geen vriendelijk gezicht zetten. Terwijl de officieren tot mij spraken, dacht ik immer; waren zij maar weêr weg, opdat ik naar mijn tuin kon gaan. Doch zij gingen maar niet, en ten laatste begint de ma-joor von Werder mij nog een lange redevoering te houden,

en er komt geen einde aan, en ik werd ongeduldig en woedend, en . . .”

„*Eh bien, monsieur*, waarom blijft ge steken?” vroeg de Koning, wiens oogen met een uitdrukking van innige teederheid op het onschuldig, gloeiend gelaat van den knaap rustten; „wat gebeurde er nu verder?”

„Iets vreeselijks, Majesteit! Ik kon het niet langer uithouden, en toen de majoor, terwijl hij steeds voortsprak, mij zoo scherp aankeek, kon ik het niet helpen, maar ik trok een leelijk gezicht, — ja, 't is helaas de waarheid, — ik stak de tong tegen hem uit. Maar, slechts heel even, en ik trok haar terstond weder in. Maar, gebeurd was het toch, en het was een vreeselijk tooneel; de heer majoor zweeg, mijnheer Behnisch werd vuurrood, en ik zelf was als door den donder getroffen!”

„Maar, dat is immers afschuwelijk, heer vaandrig!” riep de Koning, en doordien de prins, vol schaamte en berouw zijn oogen had nedergeslagen, ontging hem de vroolijke glimlach, die om Frederik's lippen speelde, en de teedere blik, waarmede hij den kleinen misdadiger aanschouwde. „Weet ge wel, monsieur, dat ge verdiend hadt op het houten paard te komen, en veertien dagen op water en brood en *prison* te brommen, wegens zulke insubordinatie?”

„Ik weet het, Majesteit, en verzoek onderdanig om genade,” smeekte de prins met bevende stem en tranen in de oogen, „ik ben buitendien genoeg gestraft; want mijnheer Behnisch heeft mij niet weder in den tuin gelaten, en ik heb van de eieren, die ik voor mijn laatste geld gekocht had, en van de knaapjes, welke ik genoodigd had, niets meer gezien. Ik moest de heele Paschen op mijn kamer blijven, en elken dag twintig Latijnsche vocabels leeren, en drie bladzijden Duitsche woorden in het net schrijven. Het was een zware straf, maar ik weet dat ik haar verdiend had, en daarom heb ik niet gemord, en alleen gedacht dat ik mij beteren wilde.”

„Nu, als ge dat gedacht, en bovendien uw straf ontvangen hebt, willen wij er niet verder over spreken,” zei de Koning, „zeg mij nog slechts, hoe is het gegaan op het Pinkster-cour? Want, naar ik gehoord heb, bewezen de heeren officieren u weder de eer, en maakten u met Pinksteren hunne opwachting. Hoe ging het toen?”

„Majesteit, het ging veel beter. Ik gedroeg mij tamelijk

goed, op eenige lompheden na, die echter niet heel erg waren; ¹⁾ mijnheer Behnisch heeft mij ook volstrekt geen straf opgelegd, maar eenvoudig gezegd; dat ik 't een ander keer beter moest maken, spraakzamer, en niet zoo stroef zijn, en de heeren met vriendelijker gezicht moest begroeten. Dit kan ik u echter verzekeren Majesteit, als mijnheer Behnisch niet gromt, is dit eigenlijk een bewijs dat ik mij zeer knap gedragen heb. En mijnheer Behnisch heeft *niet* gegromd."

„Nu, ik wil u gelooven, Frits, en ge zult de belooning hebben, die gij wenscht; ge zult een weinig bij mij blijven, en hier raket spelen. Roep nu mijnheer den gouverneur binnen, ik heb nog een paar woorden met hem te spreken."

De kleine prins ijldde naar de deur, maar vóór hij die bereikte, bleef hij plotseling staan, en zijn gelaat nam een angstige, verlegene uitdrukking aan.

„Wat is er?" vroeg de Koning; „waarom roept ge den gouverneur niet?"

„Majesteit," antwoordde de prins, terwijl hij weder langzaam naar den Koning sloop; „ik ben bang. Mijnheer Behnisch zal vreeselijk boos worden, als ge hem de geschiedenis met den raketbal vertelt. Ik bid u dringend, Majesteit, verraad mij niet."

„Ja, maar als ge hier spelen wilt, moet ge toch den raketbal hebben, dien de gouverneur in zijn zak heeft."

„Majesteit, dan wil ik liever *niet* spelen," riep de prins.

„Integendeel," zei de Koning; „uw straf zal zijn, dat ge den bal weer even behendig *uit* den zak goochelt, als ge hem er *in* hebt gebracht. Doe het zóó voorzichtig, dat mijnheer Behnisch er niets van merkt, en dan willen wij er volstrekt niet van spreken; maar doet ge het onhandig, en betrapt u mijnheer Behnisch, dan moet ge u laten welgevalen dat het onweder losbarst. Dus, het ligt in uw hand! Terwijl ik met den gouverneur spreek, moet gij uw geluk beproeven. Roep mijnheer nu binnen!"

De prins voldeed nu met peinzend gelaat aan het ontvangen bevel, en de gouverneur Behnisch trad binnen. Naast de deur bleef hij staan, en toen hij zijn drievoudige buiging had gemaakt, wachtte hij onderdanig op verdere bevelen.

1) De eigen woorden van den kleinen prins. Zie: „Tagebuch des Prinzen Friedrich Wilhelm. Liebden, Bladz. 18.

De Koning had zich op den armstoel recht tegenover de deur nedergezet, en met zijn kin op de handen, en deze op den krukstok geleund, zag hij met zijn groote, geestige oogen den geleerden en strengen heer gouverneur strak in 't gelaat. Mijnheer Behnisch stond dezen blik rustig door; geen enkele trek van zijn hoekig, als uit hout gesneden aangezicht veranderde; zijn breed, door de gepoederde pruik omlijst voorhoofd bleef kalm en effen, en zijne kleine, grijze oogen ontmoetten met rustigen blik, die des Konings. Naast den gouverneur stond de kleine prins Frederik Wilhelm, en zijn lief rooskleurig kindergelaat drukte de grootste spanning en verwachting uit.

„Kom nader,” zei Frederik. De gouverneur deed eenige schreden voorwaarts, en bleef toen staan. Prins Frederik Wilhelm sloop zacht achter hem, en zijne oogen richtten zich nu op de met zilver galon omzoomde zakken der twee nederhangende panden van den vleeschkleurigen satijnen rok, waarmede de gouverneur zich voor deze buitengewone gelegenheid had getooid. Een glimlach vloog over het aangezicht van den prins; want een dezer zakken was een weinig open, misschien wijl zij dik gevuld was, en uit de opening keek zeer koket de kleine vederbos van den bal.

Zacht, zeer zacht strekte nu de prins zijn hand uit, en spitste de vingers om naar den bal te grijpen.

„Kom nòg nader.” zeide op dit oogenblik Frederik, die den kleinen prins had gadegeslagen, en er vermaak in had hem nog een weinig in spanning te houden.

Mijnheer Behnisch deed nog een paar schreden voorwaarts, en de prins bleef verschrikt, en met opgeheven hand achter hem staan. Maar zijn schitterende, blauwe oogen richtten zich met een smeevende uitdrukking op den Koning. Frederik ving zijn blik op, lachte den knaap vriendelijk toe, en wendde zich toen tot den gouverneur.

„Ge zijt sedert drie jaren bij den prins als gouverneur in betrekking?” vroeg hij.

„Om u te dienen, Majesteit; sedert het jaar zeventienhonderd vijf-en-zeventig.”

„En tamelijk lange tijd,” riep de Koning; „lang genoeg om van een natuurkind een geleerde te maken. Ge hebt ook uw best gedaan, en ik ben met u tevreden. De schrijfen rekenboeken, die ge mij op mijn bevel hebt gezonden,

zijn bevredigend, en ook de woordenlijst is zeer goed. Ik heb u dit zelf willen zeggen, en daarom heb ik u ontboden."

"Uwe Majesteit is zeer genadig," zei de gouverneur, en zijn scherp, hoekig gelaat verhelderde een weinig: „ik ben zeer gelukkig wegens de genadige tevredenheid uwer koninklijke Majesteit."

"Ik wilde u ook nog persoonlijk mijne meening zeggen wegens het verzoek, dat ge voor den prins tot mij gericht hebt," ging de Koning voort, en zijn scherpe blik sloeg hierbij den kleinen prins gade, die nu dicht achter zijn onderwijzer stond, en andermaal de gespitste vingers uitstak.

"Hij hebt mij ten tweeden male geschreven, om eenig zakgeld voor den prins te verzoeken, opdat deze zou leeren met geld om te gaan. Goed, zeer goed."

En de koning knikte den prins toe, die achter den rug des gouverneurs juist triomfantelijk den bal in de hoogte hield, dien hij hem met een vluggen greep uit den zak had gehaald. Maar het moeilijkste bleef nog te doen. De bal was er, maar het raket stak nog in den afgrond van den zak, en slechts een kleine punt van dien steel kwam er even uit te voorschijn.

"Majesteit," riep Behnisch, die het laatste goedkeurende woord des Konings op *zich* had toegepast; „Majesteit, ik ben zeer gelukkig dat gij de genade hebt, mijn verzoek om zakgeld in te willigen.

"Nu ja, ik bewillig het," zei de Koning; „want het is gewis zeer noodzakelijk dat de prins leere het geld niet uit het venster te werpen. Ik zal maandelijks als zakgeld voor den prins, twee Friederichs d'or zenden. Maar laat ze, vóór ze den prins te overhandigen, telkens in kleine munt wisselen, opdat het *zeer veel* lijke." ¹⁾

Juist gleed 's prinsen hand in den jaszak van den strengen gouverneur, en dit kon wel eenigszins onzacht geschied zijn, want Behnisch merkte de aanraking, en stond op 't punt om achter zich te zien, maar Frederik verhinderde het hem.

"Luister," riep hij haastig; „'t zal nu tijd zijn, dat voor den prins een geregelder onderwijs beginne; want met het achtste jaar moet de opvoeding van een koninklijken prins sneller vorderen, en naar bepaalde beginselen geleid worden.

1) 's Konings eigen woorden. Zie: „Vertraute Briefe."

Ik zal u dus mijn instructie geven. Ge zult die schriftelijk ontvangen, en ik reken er op, dat gij haar u zóó vast inprent, dat ge ze steeds voor oogen en in 't hart zult hebben."

"Het zal mijn bestendig streven zijn, de bevelen Uwer Majesteit stipt te volgen," betuigde de gouverneur, en zag niet, dat achter hem de prins stond met schitterend aanzicht, en het gelukkig buitgemaakte raket omhoogheffende.

"Ik sta, zooals ge wel gehoord zult hebben," voer Frederik voort; „juist op't punt een nieuwen oorlog te beginnen, en men kan niet weten, of ik uit dezen veldtocht terug zal keeren. Want ik mag mijn eigen leven niet ontzien, als het den roem en de eer van mijn Huis geldt, en ons leven en sterven staat in Gods hand. Vóór men echter een gevaar tegemoet gaat, waarbij men zijn leven waagt, moet men zijne aangelegenheden in orde brengen, en niets ongedaan laten wat men verplicht is te doen. Ik zal dus nog heden uwe instructie schrijven, en ze u zenden. Maar beloof mij plechtig op uw woord, dat gij u, zoolang ge bij prins Frederik Wilhelm zult zijn, naar mijn instructie zult richten en er naar handelen, zelfs ingeval ik uit den veldtocht *niet* levend mocht terugkeeren."

"Ik beloof het Uwe Majesteit op mijn woord een eerlijk man," antwoordde Behnisch op vasten toon; „ik zal in alle opzichten, zooveel in mijn vermogen is, de instructie van Uwe Majesteit volgen."

"Ik geloof u, want ik houd u voor een eerlijk man," zei de Koning. „Ge zult steeds in 't oog houden de ontzaglijke verantwoording, die op u rust; daar ge een prins hebt op te voeden, die later een koninkrijk zal regeeren, en van wien het lief en leed van vele millioenen menschen afhankelijk is. Als deze millioenen menschen eens den Koning zegenen, dien *gij* hebt opgevoed, valt een deel van dien zegen op u; zoo zij echter dezen Koning vloeken, valt deze vloek op *uw* schuldig hoofd, en zult gij de zwaarte er van gevoelen, zelfs als ge reeds in 't graf ligt. Denk hieraan, en handel er naar. En nu moogt ge gaan, want ik wil terstond de instructie schrijven, opdat ge haar nog heden ontvangt. Ga met God!"

Mijnheer Behnisch boog, en langzaam achteruittredende, keerde hij naar de deur terug.

„Nog iets," riep de Koning, terwijl hij met zijn krukstok

den gouverneur weder tot zich wenkte; „opdat ge u mijner steeds moogt herinneren, en ons gesprek van heden in uw geheugen blijve, wil ik u een klein souvenir geven.”

Hij opende de lade zijner schrijftafel, en nam er een gouden snuifdoos uit, waarop het naamcijfer des Konings in brillanten fonkelde.

„Neem deze tabatière,” zei de Koning vriendelijk knikkend; „ge zult wel somwijlen een *prise de contenance* noodig hebben.”

Hij reikte den verheugden en bewogen gouverneur de snuifdoos, en wees, om hem van alle dankbetuigingen te ontheffen, haastig naar de deur.

„Majesteit,” stamelde de heer Behnisch met tranen in de oogen; „majesteit, ik —”

„Ge zijt een braaf man en zoo lang ge dit *blijft*, kunt ge van mijne welwillendheid zeker zijn. Adieu!”

„Welnu,” zei de Koning, toen de deur zich achter den gouverneur gesloten had; „welnu, Frits, ge hebt dus uw raketbal gekregen?”

„Hier is hij, Majesteit!” juichte de prins, terwijl hij bal en raket triomfantelijk in de hoogte hief.

„Ge hebt uwe belooning verdiend, en zult haar hebben,” lachte de Koning; „ge blijft bij mij in de kamer, en kunt met uw bal spelen. Maar neem u in acht, en maak niet te veel leven en drukte, want ik wil schrijven.”

Hij rolde zijn stoel naar de schrijftafel, waarop steeds een blad, papier en een pen gereed lagen; hij begon terstond te schrijven, en de instructie voor den gouverneur Behnisch op te stellen.

Terwijl de Koning ijverig schreef, speelde de prins met zijn raket, wierp den bal hoog in de lucht, sprong hem dan zacht en onhoorbaar, steeds op de teenen trippelend na, om hem met het raket weer op te vangen. Soms mislukte hem dit, en viel de bal op den grond of op eenig meubel; bij 't geraas van zijn val keek de prins dan angstig, en met vleierende blikken naar den Koning.

Maar Frederik lette er niet op. Hij was geheel verdiept in 't geen hij schreef, en dat zijne geheele opmerkzaamheid boeide. Hij hoorde volstrekt niet naar hetgeen de kleine prins deed, en tóch waren al de gedachten des Konings op hem gericht; want hij schreef de instructie voor den gouver-

neur van den lateren Koning Frederik Wilhelm de Derde.

Vooreerst sprak hij in deze instructie van de verpleging en verzorging des lichaams, en hoe noodzakelijk het was dit door veelvuldige oefening in dansen, schermen en paardrijden, losheid, vlugheid en houding te geven; en het tevens door strenge behandeling sterk en krachtig te maken, opdat het tegen alle vermoeienissen bestand zij. Vervolgens ging de Koning in zijne instructie tot de noodzakelijke vakken van onderwijs over.

„Het is niet voldoende,” schreef de Koning; „dat de prins de data der geschiedenis als een papegaai leert klappen, maar hij moet ze leeren *begrijpen*. Het groote voordeel, dat men van de gebeurtenissen der oudheid heeft, is hoofdzakelijk de vergelijking die men met de nieuwere gebeurtenissen maken kan; daaruit de oorzaken te ontdekken, die tot omwentelingen aanleiding geven, en aan te toonen dat gewoonlijk in de wereld de deugd beloond, en het kwaad gestraft wordt. Later kan men hem een kleinen cursus over logica laten doorloopen, doch vrij van alle pedanterie; voorts late men hem de redenaars Cicero en Demosthenes, en eenige treurspelen van Racine lezen. Is hij eenige jaren ouder geworden, dan moet men hem een overzicht der meeningen van de wijsgeeren en van de verschillende godsdiensten geven; zonder hem echter haat tegen eenigen godsdienst in te boezemen; men moet hem dus verklaren, dat ze alle God, — doch slechts op verschillende wijze, — vereeren. 't Is niet noodig, dat hij voor den geestelijke, die hem onderricht, al te veel eerbied heeft.”

Op dit oogenblik vloog de bal van den kleinen prins juist op het papier, waarop de Koning schreef. Frederik was echter zóózeer verdiept in zijn arbeid, dat hij zich daardoor niet in zijn gedachtenloop liet storen, maar zonder op te zien den bal nam, en met zijn linkerhand op den grond wierp, terwijl hij bedaard verder schreef.

„De voornaamste taak moet zijn: bij den prins den lust tot leeren op te wekken, alle pedanterie te verwijderen, en dus de dosis van onderwijs in den beginne niet te groot te nemen. Wij komen nu tot het gewichtigste deel der opvoeding, en wél tot dat wat de zeden betreft. Noch gij, noch alle machten der wereld zijn in staat het karakter eens kinds te veranderen, en de opvoeding kan niets anders doen,

dan de heftigheid der hartstochten matigen. Behandel mijn neef als zoon van een bijzonder persoon, die zijn fortuin wil maken; zeg hem, dat, zoo hij dwaasheden begaat en niets leert, hij door de geheele wereld zal veracht worden. Men moet hem geen ijdelheid in 't hoofd brengen, maar hem zeer eenvoudig opvoeden. De —"

Ten tweede male werd de Koning gestoord, en vloog de bal weder op zijn papier. Ditmaal hief de Koning het hoofd op, en zag met ernstigen, bestraffenden blik naar den prins, die, zonder een woord te zeggen, purperrood van angst en schrik in een hoek stond. Toen wierp de Koning den bal nogmaals op den grond, nam zijn pen op, en ging voort met schrijven:

„De prins moet jegens elkeen beleefd zijn, en zoo hij zich tegen iemand, wie ook, een lompheid veroorlooft, moet hem dit terstond op dezelfde wijze beantwoord worden. Hij moet leeren, dat alle menschen gelijk zijn, en voorname geboorte slechts een hersenschim is, zoo zij niet door verdienste gesteund wordt. Men late den prins met iedereen spreken, opdat hij onbeschoornd worde. Het schaadt niet dat hij ongeregeld spreekt, want men weet toch dat hij een kind is. Zorg bij zijne opvoeding bovenal, dat hij uit zich zelve besluiten neemt, en niet door anderen behoeft geleid te worden. Zoowel zijne dwaasheden als zijn goede hoedanigheden moeten hem zelve behoorren. Van zeer groot gewicht is het, hem liefde voor den soldatenstand in te boezemen. Om deze reden is het noodzakelijk, hem bij elke gelegenheid te zeggen, en het hem ook door anderen te laten hooren, dat elk man van geboorte en adel, als hij geen soldaat is, een onbeduidend wezen is. Hij moet de soldaten zien exerceeren, zoo dikwijls hij dit wenscht; ook kan men van tijd tot tijd vijf of zes kadetten bij hem brengen, en ze voor hem laten exerceeren. Alles komt er opaan, den lust voor dezen stand bij hem aan te kweeken. Doch vóór alles moet men hem liefde voor ons land inprenten, en niemand moet met hem spreken die geen goed patriot is."

Wederom vloog de bal op 's Konings papier. De kleine prins slaakte een kreet, en staarde met een uitdrukking van wezenlijken schrik naar den bal. Maar dezen keer nam de Koning het storende tusschenbedrijf niet meer zoo be-

daard op. Een toornige blik zijner oogen trof den sprakeloozen knaap, vervolgens nam hij den raketbal en stak hem in zijn borstzak, keek nog eens met dreigenden blik naar den prins, en schreef verder aan zijne instructie:

„De officieren, die bij hem aan tafel zijn, moeten hem plagen en tergen, opdat hij stoutmoedig worde. 't Is noodzakelijk hem op te wekken, en men moet er voor zorgen dat hij zoo vroolijk mogelijk zij.”

„Majesteit,” sprak nu naast hem de bedeesde, vleiende stem van den prins; „Majesteit, ik verzoek duizendmaal vergeving voor dat ik zoo onhandig ben geweest. Het doet mij zeer leed en ik zal nu beter oppassen.”

De Koning sloeg geen acht op zijne woorden en schreef bedaard voort:

„Zoodra ge hem nauwkeuriger kent, moet ge zoeken te ontdekken welke zijn voornaamste hartstocht is. God beware er ons voor dien te willen uitroeien, maar laat ons slechts trachten hem te temperen.” ¹⁾

„Mijn lieve heer en Koning,” hernam de prins; „ik bid u dringend, wees zoo goed en geef mij mijn raketbal terug.”

De Koning antwoordde nog altijd niet, maar begon nu bedaard het geschrevene over te lezen.

Prins Frederik Wilhelm wachtte eenigen tijd, maar toen nog altoos geen antwoord volgde, toen hij zag dat al zijn bidden vruchteloos bleef, steeg het rood des toorns op zijne wangen. Zijne oogen vlamden op en met verstoord, beraaden voorkomen, beide armen in de zijden gezet, trad hij op den Koning toe.

„Majesteit,” riep hij met dreigende stem; „ik vraag u, wilt ge mij mijn bal wedergeven of niet?”

De Koning keek schielijk van het papier op, en richtte zijne oogen op den prins, die hem met tartend-vragenden blik aanschouwde. Een glimlach, zacht en lieflijk als de glans der avondzon, vloog over 't gelaat des Konings. Hij legde de hand op den blonden krulkop van den kleinen prins en zag hem liefdevol aan.

„U zullen zij Silezië niet weder ontnemen,” zeide hij

(1) Deze geheele instructie is de nauwkeurige vertaling van het oorspronkelijke, dat, door Frederik in de Fransche taal gesteld, — in zijn *Oeuvres complètes* voorkomt.

glimlachend: „Ziedaar, mijn zoon, daar hebt ge uw bal.”

En hij haalde den bal weder uit zijn borstzak, en reikte hem den prins. Maar deze greep met den bal tegelijk Frederik's hand, en drukte die vast en innig aan zijn zachte kinderlippen.

IV.

DE REIS NAAR BERLIJN.

Wilhelmine Enke had sedert hare ontmoeting met den Koning, het overige gedeelte van den dag in angst en tranen doorgebracht. Zij had zich al de woorden van Frederik herhaald, en elk ervan had zich als een doorn in haar hart geboord. Tevergeefs had hare kleine zevenjarige dochter beproefd met zachte, vleierende woorden de moeder te doen glimlachen, tevergeefs had zij met trillende lippen en tranen in de oogen, haar lieve mama gebeden met haar, even als anders, te lachen en te zingen.

De moeder, anders altijd zoo vriendelijk en vol liefde, had zich heden uit de haar omklemmende armen harer dochter losgemaakt, en haar gezegd naar het broertje in de belendende kamer te gaan, en zich door de min sprookjes te laten verhalen.

Vervolgens, toen het kind met treurig gelaat en hangend hoofdje was heengegaan, sloot Wilhelmine de deur, en ging met groote, haastige schreden, de armen over de borst gevouwen, op en neer. Haar geheel leven trok haar met zijn afwisselende tooneelen en beelden voorbij, en toen de treurige, vorschende blik harer ziel die aanschouwde, vond zij er troost en verontschuldiging in voor zich zelve.

Zij dacht aan hare kinderjaren; zij zag zich weder in de sombere woning, waar zij met hare broeders en zusters bij hare ouders gewoond had. Zij zag den nood en de armoede dezer kinderjaren; de zikkelijke, steeds jammerende, steeds bedrijvige moeder; den dwazen, boozen vader, die zijn huiselijke oefeningen op den walldhoorn slechts afbrak, om de drukke kinderen te bevelen dat zij zich stil moesten houden, of om uit de brandenwijnflesch, die altijd bij hem op tafel

stond, eenige haastige teugen te doen, en dan verder te blazen.

Vervolgens zag zij in dit treurig, vreugdeloos vertrek, waar zij nevens hare kleinere broertjes en zusjes gehurkt zat, een fraai jong meisje, met van goud glinsterende kleederen, met doorschijnende vleugels aan deschouders, binnen-zweven, en glimlachend en jubelend de kinderen begroeten.

Dit jonge meisje was Wilhelmine's oudere zuster Sophie, die tehuis kwam uit de Italiaansche opera, waarbij zij als figurant aangesteld was. Zij was nog in haar feeëncostuum, waarin zij des avonds in de opera Armida gedanst had, en zij kwam om met lachenden mond van hare ouders afscheid te nemen en hun te zeggen, dat een rijke Russische graaf haar zóózeer beminde, dat hij met haar huwen wilde, en voorloopig een fraaie, eigene woning voor haar had ingericht, welke zij onmiddellijk betrekken zou. Derhalve kwam zij om hare ouders vaarwel te zeggen: want het rijtuig stond voor de deur, en haar toekomstige echtgenoot wachtte haar daarin. Vervolgens had Sophie lachend haren brommenden vader, en hare weenende moeder de hand gereikt, had zich tot de kinderen gebogen en ze gekust, en zich vervolgens huppelend en dansend willen verwijderen. Maar, toen had Wilhelmine zich met onuitsprekelijken angst opgericht, was haar zuster nageijld en had haar met beide handen bij haar ritselende goudpapieren vleugels vastgehouden. „Sophie, mijn lieve zuster, neem mij mede,” had zij gesmeekt, terwijl tranen in heldere beken uit hare oogen stroomden: „laat mij niet alleen hier. Ge weet, ik heb u zoo lief, en 't is alle dagen mijn eenige vreugde geweest, u te zien. Neem mij mede, Sophie, en ik wil u gehoorzamen en u dienen, en niets meer zijn dan uw kamenier, maar laat mij niet hier . . . neem mij mede!” — De zuster had getracht zich los te maken. Maar Wilhelmine had haar met krampachtigen angst bij de vleugels vastgehouden, en voortdurend geweend en gebeden. Toen had Sophie eindelijk gelachen. „Nu, kom dan,” had zij gezegd; „als ge mijn kamenier wilt zijn, kunt ge medegaan. Niemand kan mij 't haar zoo goed opmaken als gij, en de door u ingezette krullen staan mij het best. Kom. Wilhelmine, kom! Ik zal 't wel bij mijn bruidegom goed maken. Ge zult mijn kamenier zijn! Kom!”

De beelden harer herinnering veranderden, en Wilhelmine zag zich nu in een schitterende omgeving; zag zich als de arme, kleine, onopgemerkte kamenier nevens haar schoone zuster, de „bruid” van den Russischen graaf Matuschko. Vroolijkheid, glans en wellust heerschten in deze fraaie vergulde vertrekken die hare zuster bewoonde. Daar waren feesten en bijeenkomsten, en Sophie was de koningin ervan; daar kwamen vele voorname en rijke heeren, en der schoone Sophie, de danseres, de bruid van den graaf Matuschko, gold hunne hulde. Op de kleine, treurige kamenier in de donkere, onoogelijke kleeding, met den zwart zijden doek om het gezicht gebonden, alsof zij kiespijn had, — op haar lette niemand. Zij droeg de afgelegde morgenkleederen harer zuster; zij moest op haar bevel het gelaat in den zwarten doek hullen, opdat niet in 't vluchtig voorbijgaan, of bij een toevallige ontmoeting, de bewonderaars van Sophie de bloeiende schoonheid harer zuster zouden ontdekken. Zij mocht nooit, als er bezoek was, in de gezelschapsaal komen; en slechts als de schoone Sophie alleen was, als zij zich verveelde, of als Wilhelmine's geoeffende handen het fraaie haar van heur zuster in nieuwe fantastische frisureen moesten tooien, dan mocht de kamenier Wilhelmine bij de toekomstige mevrouw de gravin toeven. Maar, elke onzachte aanraking werd met ruwe scheldwoorden, vaak zelfs met slagen en mishandelingen gestraft, en de glimlachende fee van 't salon, was in haar boudoir voor hare zuster slechts de strenge, grimmige meesteres, die elk verzuim met ontoegevende hardheid bestrafte, en van hare zuster haar blanke slavin gemaakt had.

Nog thans, na vele jaren verduisterde zich Wilhelmine's gelaat, nu deze herinneringen haar voorbij zweefden, en schoten hare oogen toornige bliksems. Maar vervolgens, verhelderde en verheerlijkte een zachte glimlach hare trekken bij het fraaie, schitterende beeld, dat thans voor hare ziel oprees.

Het beeld harer eerste, harer eenige liefde! Zij beleefde weder den dag, waarop die het eerst als een zon voor hare verbaasde, verrukte blikken was opgegaan, en toch was het een onstuimige, stormachtige dag geweest. Want zuster Sophie was heden bijzonder toornig geweest, en daar zij met Wilhelmine alleen in het boudoir was, en deze bij 't

branden van heur haar het ongeluk had gehad, met het heete ijzer even hare wangen te bezeeren, had de fee zich in eene furie herschappen, die het arme, zwakke kind tegen den grond sloeg, en het met schoppen en vuistslagen mishandelde. Toen had eensklaps een sterke, forsche arm het sidderende, weenende meisje opgeheven, en een dreigende, gebiedende stem, haar zuster stilte geboden.

Prins Frederik Wilhelm, de prins van Pruisen was 't geweest, die zich over het arme kind ontfermde. De zuster had in haar toorn en woede zijn komst niet opgemerkt, en hij was getuige van Wilhelmine's mishandeling geweest. Hij verdedigde nu het jonge meisje tegen hare zuster; hij verweet haar met strenge woorden hare wreedheid, en verklaarde dat hij voortaan de beschermmer van het arme kind zou zijn.

Hoe schoon had hij daarbij uitgezien! Hoe edel was hij geweest in zijn toorn, in zijne verontwaardiging, en hoe hadden zijne oogen gestraald en geschitterd, toen hij haar had aanschouwd, haar, die aan zijne voeten knielde, zijne voeten kuste, en tot hem opzag als tot haren Verlosser!

„Kom, Wilhelmine, kom, ik wil niet dat ge hier nog langer blijft, want uwe zuster zal 't u nooit vergeven, dat ik mij uwer heb-aangetrokken. Kom, ik zelf wil u tot uwe ouders brengen, en voor uwe opvoeding zorgen. Ge moet een even schoone, beschaafde dame worden als uwe zuster; maar, zoo God wil, grootmoediger en edelhartiger! Kom!”

Deze woorden, welke de prins tot haar gesproken had met zachte, teedere stem, waren nooit in haar hart verdoofd. Twaalf jaren waren sedert verstreken, maar zij hoorde ze nog altoos; zij hadden in hare ooren weergalmd, zoowel in 'tgeruisch der wereld, als in de stilte harer eenzame kamer. Zij hadden haar getroost, als de smaad van haar leven haar nederdrukte; zij hadden in haar gejubeld, als zij zich in den lust des levens, aan 't zalig gevoel van haar jeugd en geluk overgaf.

Zij was hem gevolgd, stil en gedwee, gelijk het hondje zijn meester volgt. En hij had woord jegens haar gehouden; hij had voor hare opvoeding gezorgd, haar drie jaren laten onderwijzen, en haar zelf onderwezen; hij had, hoe zwaar 't hem ook vallen mocht, zich van haar te scheiden, — hoe menige kommer het hem ook veroorzaakte, bij zijne beperkte

financiën de belangrijke meerdere uitgaven te bestrijden, — haar vervolgens naar Parijs gezonden, om daar aan het jonge, goed onderwezen meisje, de manieren der wereld te doen onderwijzen. Als een fijn gevormde dame, vertrouwd met den toon der groote wereld, bekend met al hare vormen en gebruiken, was Wilhelmine na een jaar uit Parijs teruggekeerd. De Prins van Pruisen had het woord vervuld, dat hij tot haar gesproken had, toen hij haar uit het huis harer zuster wegvoerde; — hij had van haar een sijne, beschaafde dame gemaakt!

En toen hij nu weder, evenals destijds, tot haar zeide: „Kom!” — zou zij, die hem alles had te danken wat zij was, zij, die hem beminde als haren weldoener, haar leermeester, haar vriend en geliefde, — zou zij 't hem hebben kunnen weigeren?

Zij volgde hem; zij verborg zich voor hem in de kleine, bescheiden woning te Potsdam; leefde voor hem in eenzaamheid en afzondering, angstig vermijdende zich ergens in 't openbaar te vertoonen, opdat de Koning haar bestaan niet zou vernemen, opdat hij niet in zijn gerechten toorn den onwettigen band zoude verbreken, die den Prins van Pruisen met haar verbond. ¹⁾

Wilhelmine dacht thans aan deze verloopende laatste zeven jaren van haar afgezonderd leven; aan de beide kinderen, welke zij den prins geschonken had; de vreugde, waarmee zijn vaderlijk geluk hem vervulde, in weerwil dat ook zijn *wettige* gemalin hem in den loop van deze zeven jaren kinderen had geschonken. Zij zag om zich heen in de kleine stille kamer, die eenvoudig en bescheiden was ingericht, niet alsof ze voor de geliefde van den toekomstigen Koning van Pruisen, maar voor een eenvoudige burgervrouw bestemd was. Zij bedacht, hoe vaak zij met ontberingen, zelfs met gebrek te strijden had gehad, hoe dikwijls het gebeurd was, dat zij de kostbare versierselen, — welke de prins haar in de zeldzame dagen van zijn overvloed geschonken had, — in de dagen van zijn geldgebrek zelve naar den lombardhouder had gebracht, om het daarop verkregene voor zich en haar beide kinderen, tot de noodzakelijkste uitgaven te besteden.

1) Mémoires de la Comtesse de Lichtenau, pag. 80.

Haar oog vlamde op van trots en vreugde bij deze gedachten, want zij mocht het zich zelve zeggen en bekennen: „Niet voor geld en rijkdom, voor macht en aanzien heb ik mijn leven, mijn liefde, mijne eer en mijn goeden naam verkocht. Uit zuivere neiging des harten, uit dankbaarheid en innige liefde ben ik den man van mijn hart gevolgd, *ofschoon* hij een prins was.” Maar de smaad haars levens drukte tòch op haar, en de Koning had haar dien heden als een bezoedelde handschoen in 't gelaat geworpen. „Ga, en omhul uw hoofd zóó dicht, dat niemand uw schande en de lichtzinnigheid van den prins moge zien. Ga, en dat ik u nooit wederzie.” Dit waren de woorden geweest waarmee de Koning haar had laten heengaan, de woorden die thans nog als de bazuinen van 't wereldgericht in hare ooren klonken. „Ga, en dat ik u nooit wederzie!” Lag hierin niet opgesloten dat de Koning haar zóó ver verwijderen en verstooten wilde, dat het zelfs aan het toeval niet mogelijk zoude zijn haar weder in zijne nabijheid te brengen? Verborg zich achter deze woorden niet een bedreiging, wellicht een waarschuwing? Wilde de Koning misschien op haar de treurige ervaringen zijner eigene jeugd wreken? Wilde hij haar misschien straffen voor dátgene, wat Doortje Ritter had geleden?

Doortje Ritter! Zij had óók een Kroonprins bemind; zij had het óók gewaagd, in weer wil harer nederige geboorte, hare oogen op te heffen tot den toekomstigen Koning van Pruisen. Zij was een eerbaar, deugdzaam meisje gebleven, in weerwil harer liefde, welke men misdaad noemde. Geslagen, met schande door de straten gegeeseld, naar het tuchthuis te Spandau-gezonden!

Ach, arme ongelukkige Doortje Ritter! Wil de Koning u een zoenoffer bereiden? Wil hij de vrienden *zijner* jeugd wreken aan de geliefde zijns opvolgers?

De oude, levensmoede Koning Frederik denkt anders dan de jonge, levenslustige Kroonprins Frederik heeft gedaan! Hij kan hardvochtig zijn als zijn vader, onverbiddelijk en wreed als deze!

Doortje Ritter! Het lot van Doortje Ritter staat haar te wachten. Morgen wellicht reeds zal ook *zij* door de straten gegeeseld, beschimpt door de straatjongens, gehoond en gesmaad, en vervolgens als misdadigster naar Spandau, ge-

sleept worden! Heeft de Koning het niet reeds zelf gezegd? Heeft hij niet reeds gesproken van het tuchthuis te Spandau, van het spinrad, dat hij voor haar gereed wilde houden?

Terwijl zij dit dacht, overviel haar een vreeselijke angst, een naamlooze vertwijfeling. Het spinrad! Zij gevoelde, dat, zoo het haar thans ook nog niet wachtte, haar het lot toch boven het hoofd zweefde als het zwaard van Damocles, om bij de geringste aanleiding op haar neder te vallen, haar te grijpen en vast te boeien aan dit vreeselijk werktuig.

Neen, neen, zij kon dit niet verdragen! Zij moest zich aan zulk een dreigend gevaar onttrekken; zij moest zich redden voor den toorn des Konings.

Maar waarheen, waarheen? Vóór alles slechts weg van hier, weg uit zijne onmiddellijke nabijheid, waar één wenk van hem voldoende is, om haar te doen verdwijnen, vóór dat nog de prins, de vader harer beide kinderen, er bericht van heeft ontvangen, vóór hij weet welk gevaar haar bedreigt!

Weg van hier uit Potsdam! Dát is de hoofdzaak! Te Berlijn had de prins voor haar in de wintermaanden een kleine woning ingericht, die zij thans sedert de Lente voor de woning te Potsdam had verwisseld. Maar deze woning te Berlijn, bood haar voor het oogenblik meer veiligheid. Van dáár kon zij vluchten bij het minste teeken van gevaar; kon zij zich zelf, als het noodig was, voor de navorshingen van den prins verbergen, om zich zelve en hem te redden.

Weg dus naar Berlijn! Dit was de eenige gedachte, welke haar thans bezielde. Weg met de kinderen, eer het onheil over haar losbrak!

Zij snelde naar de deur waarachter zich hare beide kinderen bevonden, rukte haar open en vloog naar de min, op wier schoot het slapend knaapje rustte, en waarnaast haar zevenjarige dochttertje geknield lag. Met bevende handen hief zij het knaapje in hare armen op, en drukte het aan hare borst.

„Louise, wij moeten terstond weg, het is dringend noodzakelijk,” zeide zij met bevende lippen: „zeg aan niemand een woord ervan, maar spoed u! Bestel haastig een voerman, onderhandel met hem over den prijs, en zeg hem dat hij dadelijk van hier moet rijden. Hij moet echter niet hier

voor de deur komen, maar ons buiten de Berlijnerpoort wachten. Wij willen te voet daarheen gaan en instijgen. Gauw, Louise, zeg geen woord! Het moet zijn, spoed u!"

De kindermeid waagde het niet, haar tegen te spreken, of zich tegen het bevel harer meesters te verzetten, maar haastte zich om het te volbrengen.

„Het zal de schuld van den ouden Koning zijn," zei Louise bij zich zelve, terwijl zij ijlings door de straat liep om een voerman voor den tocht te vinden. „Ja, de oude Koning zal wel bevolen hebben, dat zij naar Berlijn moet gaan. Hij zag er ook zeer barsch uit, de oude ijzegrim, en zijn oogen flikkerden zóó schrikkelijk, dat men er schier van rillen en beven moest, en ik God dankte toen Mamsel mij beval heen te gaan. Ach God, ach God! ten leste neemt het nog een slecht einde, en ik had gewis beter gedaan, deze betrekking niet aan te nemen. Als wij nu maar eerst van hier waren, en ik maar een voerman had gevonden, die ons snel en dadelijk naar Berlijn wil brengen."

Dank zij hare angst en bemoeiingen was spoedig een voerman gevonden, en er was nauwelijks een uur verlopen, toen Wilhelmine Enke reeds met hare beide kinderen en de dienstbode onder de linnen huif van de voermanskar, den weg naar Berlijn op reed. Deze weg was heden buitengewoon levendig; want de legerkorpsen, die de Koning heden te Berlijn in oogenschouw had genomen, trokken uit, om zich naar de Boheemsche grenzen te begeven. Te Potsdam zouden zij het eerste nachtkwartier houden, en daár zou morgen een laatste groote parade plaats hebben, vóór de Koning de reis naar de vijandelijke grenzen aannam. Dikwijls moest de huifkar ter zijde wijken en stil houden, om de regimenten te laten voorbijtrekken, die met volle muziek kwamen aanmarcheeren. Aan de spits van een dezer regimenten, reed op een moedig ros een generaal in schitterende uniform, de borst met ordeteekenen bedekt, wier brillanten en gouden versiersels in de zon fonkelden. Het was een groote, eenigszins zwaarlijvige gestalte, die evenwel zóó hoog te paard, zich zeer goed voordeed, en wiens houding iets fiers en indrukwekkends had. Het gelaat paste weinig bij deze gestalte en uniform; het was voor een generaal schier te jong, voor de lijvige gestalte te sprekend en te fijn. Om de volle lippen speelde een vriendelijke glimlach, de lichtbruine

oogen blikten met vurige geestdrift, doch met een vriendelijke uitdrukking in het rond, en toen hij met zijn gevolg juist voorbij het eenvoudig en armoedig voertuig reed, waarin Wilhelmine met hare kinderen zat, hoorde zij zeer duidelijk zijn fraaie, heldere stem en zijn vroolijken lach.

„Hij is het, o mijn God, hij is het,” prevelde zij, en dook angstig dieper in den wagen terug, en trok hare kinderen dichter tot zich.

„Mamsel,” fluisterde Louise, door een opening van de huid loerende; „Mamsel, 't is de Prins van Pruisen.”

„Stil, om Godswil, stil, opdat wij niet bemerkt worden” zei Wilhelmine zacht; „daar, neem het kind, opdat het niet schreie, want als de Prins het hoort, komt hij terug; hij kent de stem van zijn zoontje.

„Ja, hij kent de stem van zijn zoontje.” gromde de min, terwijl zij het kind aan hare borst legde; „en de kleine zoon moet hier in zulk een ellendigen wagen op den weg stilhouden, terwijl zijn heer vader hem zoo fraai en schitterend voorbij rijdt, zonder eens te weten, dat zijn lief jongetje zoo dicht bij hem is. Ach, 't is wél jammer en grievend!”

„Ja, wél is het jammerlijk en grievend,” zei Wilhelmine zacht voor zich, terwijl zij met schuw blik uit haar donkeren hoek naar de voorbijmarcheerende troepen keek; „hoe zouden al deze menschen het geweer presentereen en saluereen, zoo mijne kinderen niet in een ellendige kamer, maar onder een troonhemel geboren waren. Hoe zouden zij voor mij buigen en neigen, zoo ik niet Wilhelmine Enke, maar Louise van Hessen-Darmstadt heette, en de wettige gemalin van den Prins ware. Hebben zij ook niet gebogen en geneigd voor zijne eerste gemalin Elisabeth van Brunswijk, ofschoon elkeen wist van haren slechten levenswandel en hare minnarijen met lakeien en gemeene soldaten? Buigen zij zelfs *nu* nog niet voor haar, ofschoon zij wegens haar slecht gedrag naar Stettin is verbannen, en daar als gevangene leeft? Een fraaie gevangenschap voorwaar! De geheele stad is hare gevangenis, en als zij gaat wandelen, komen de soldaten in 't geweer en de menschen blijven op de straat staan om de Kroonprinses van Pruisen te groeten! ¹⁾ Maar

1) De eerste gemalin van Prins Frederik Wilhelm van Pruisen was

als zij *mij* zien, gaan zij achteloos voorbij, of kijken mij met spottende gezichten aan, en achten zich verbaasd deugdzaam en rein van zonden. En mijn eenige misdaad is toch slechts, dat mijn vader geen Prins was, en ik van nederige afkomst ben. Kan ik het helpen, en is het *mijn* schuld dat het zóó is, en dat de man dien ik bemin, en die mij bemint, niet met mij huwen -- mij niet tot zijne wettige vrouw maken kan?"

„Ja, ja! voorwaarts!” riep de voerman, die vóór op den stroozak zat, tot zijn paarden, terwijl hij er de zweep op legde. „Nu voorwaarts!”

De troepen waren voorbij getrokken, de weg was nu weder vrij, en ongehinderd rolde de zware, krakende wagen over den zandigen weg naar Berlijn.

Allengs werd het stil binnen in den wagen. De beide kinderen en de min sliepen, ook de voerman liet schommelend zijn hoofd hangen, en bief slechts somwijlen — uit zijn sluimering ontwakende — de zweep op om zijne paarden een slag te geven, die evenwel de magere, hijgende dieren niet in 't minst hun langzamen tred deed versnellen.

Alleen Wilhelmine sliep niet; slechts in haar ziel was geen rust of vrede; zij verwenschte het lot, de menschen en betrekkingen, en een onuitsprekelijke angst voor de naaste toekomst, voor 's Konings verpletterenden toorn, vervulde haar gemoed.

Eindelijk, terwijl de zon reeds begon onder te gaan hadden zij Berlijn bereikt, en wilden zij de stad binnenrijden. Maar, in hetzelfde oogenblik kwam een ruiter in koninklijke livrei

Prinses Elizabeth van Brunswijk, de nicht van Frederik den Grooten. De Kroonprins werd, nauwelijks een-en-twintig jaar oud, in den jare 1756 met haar in 't huwelijk verbonden, maar reeds na vier jaren moest deze ongelukkige echt, wegens den zedeloozen levenswandel der prinses, ontbonden worden, en werd zij, — met een geringe jaarwedde, — naar Stettin gebannen. Daar woonde zij tot aan haren dood, die eerst in het jaar 1840, dus na een-en-zeventigjarige gevangenschap, plaats had. Nooit in deze een-en-zeventig jaren had de Prinses „Lisbeth”, zooals zij zich noemde, Stettin mogen verlaten; daar wist zij zich behagelijk te vergenoeuen, en hare concerten en avondgezelschappen waren beroemd. De tweede gemalin van den Kroonprins van Pruisen was Louise van Hessen-Darmstadt, de moeder van Frederik Wilhelm III. Zij overleed in het jaar 1805.

door de poort rennen, riep met luide, gebiedende stem den voerman „halt! halt!” toe, en beduidde hem dat hij uitwijken, en ter zijde rijden moest.

En nu hoorde men het in 't geweer roepen der poortwacht, het roffelen van den tamboer, en door de poort kwam een met zes paarden bespannen open koets. Een jonge, bleeke vrouw in prachtig gewaad bevond zich erin; aan hare zijde zat de kleine vaandrig Prins Frederik Wilhelm, en op de voorbank, naast de opperhofmeesteres, de tweede zoon, Prins Lodewijk.

In het open schitterend rijtuig, omstraald van glans, — met een blik van genoeg op hare kinderen, die de trots en de vreugde haars levens waren, reed de Prinses van Pruisen voorbij. En daar, ter zijde, in het ellendige, donkere voertuig, omhuld door de grijze bestoven huif, die op hoepels gespannen den wagen overwelfde, diep in den hoek gedoken, zat Wilhelmine Enke, de mededingster der Prinses. En nevens haar de beide kinderen, wier bestaan haar veroordeelde, en op haar leven den stempel der oneer drukte.

Als een droombeeld ruischte de schitterende verschijning voorbij Wilhelmine, maar zij dacht er steeds aan op den zeer langzamen rit door de straten. Zij was er nog mede vervuld, toen zij de Middenstraat inreden, en stil hielden voor het klein, armoedig huisje waarin zich hare woning bevond. Toen zij vervolgens alleen was in hare kamer, toen niemand meer haar aangezicht bespieden, en hare woorden vernemen kon, brak het lang bedwongen gevoel met een wilden kreet uit hare ziel los; zij richtte zich hoog op, en om hare lippen trilde een trotsche, tartende glimlach.

„Ik ben toch zijn vrouw, zijn geliefde vrouw, *ik* alleen,” zeide zij met luide, zegevierende stem; „en *mijn* kinderen zijn zijne eigenlijke ware en geliefde kinderen, want het zijn de kinderen zijner liefde. Hoe trotsch reed zij mij voorbij; hoe schoon en intéressant zag zij er uit met haar bleek gelaat en treurigen glimlach! Zij in den zonneglans, en ik in de schaduw. Maar zij weet toch, dat *ik* haar medeminnares ben! En *zij* is niet de mijne; neen, de Prinses van Pruisen is niet de medeminnares van Wilhelmine Enke, en *ik* heb haar niet te vreezen!

„Maar, den Koning heb ik te vreezen!” riep zij plotseling hevig ontsteld. Hem had zij vergeten door de ontmoeting

der Prinses; hare angst en zorg wegens de toekomst, alles was vergeten, en naar den achtergrond gedrongen.

Maar nu herinnerde zij zich weder; Goddank, aan het eerste gevaar was zij ontkomen! Voor 't oogenblik was zij gered. En wat zal de Prins doen als hij, te Potsdam aangekomen, haar en de kinderen er niet vindt? Zal hij vermoeden waarheen zij gegaan zijn? Zal hij komen om hen te zoeken? Zoo hij haar nog bemint, zoo zij nog altijd de gelukkige medeminnares der gemalin en van alle andere dames van 't Hof is, ja, dan zal hij komen, dan zal hij weten waar hij zijne Wilhelmine kan vinden!

Maar als 't waar is, wat de boosaardige menschen haar met geveinsde deelneming hebben toegeluisterd, — als de Prins eene andere bemint, als hij Wilhelmine zijne liefde onttrokken, — zich van haar afgewend heeft met onverschilligheid en koelheid, dan zal hij haar *niet* opzoeken; dan zal zij hier alleen blijven, alleen met hare kinderen, den geheelen langen, vreeselijken nacht!

Maar wat dan, als de morgen daagt, als zij de zekerheid heeft dat zij alleen is?

Neen, o neen! Zij kan 't niet denken, niet gelooven, dat hij haar verlaten, opgeven kon! Het zijn slechts kwade gedachten die haar kwellen, slechts de opwekkingen van dezen kwaden, vreeselijken dag, die hare verbeelding overprikkeld hebben!

„Richt u op, Wilhelmine, en wees sterk! Ga tot uwe kinderen, en lees het in hunne oogen dat hij u niet verlaten kan!”

Dit riep zij zichzelf toe; zij dwong zich tot kalmte, en begaf zich in de nevenkamer, waar Louise bezig was het weenend knaapje door sussen en zingen in slaap te brengen, terwijl het zevenjarig dochttertje met knikkend kopje reeds half slapend, op den lagen stoel zat.

„Kom, mijn kind, ik wil u ter rust brengen,” zei Wilhelmine, het kleine meisje in hare armen nemende; „uwe moeder zal u zacht te bed leggen, en als ge in den slaap met de engeltjes spreekt, bid dan voor ons allen!”

Met liefderijke zorg was zij met het kind bezig; ontkleedde het met teedere behendigheid, en droeg het op haar bed, waarvoor zij toen nederknielde, om een zegen en een gebed over 't hoofd der slapende kleine te fluisteren. Ver-

volgens boog zij zich over de wieg van den kleinen knaap en zegende ook hem.

„Slaap mijn zoon, slaap. Wie weet of ik ooit uwe fraaie oogen weêr open zie, of ik ooit weêr uwe lippen zal kussen. Wie weet of men niet reeds dezen nacht zal komen om mij te halen, mij naar de gevangenis te brengen, mij te straffen voor u, mijne kinderen, mijn geliefde kinderen! Maar stil, stil! ik wil rustig, bedaard blijven tot morgen, ja tot morgen!”

Zij wendde zich tot de min, die met angstig gelaat en saâmgevouwen handen achter in de kamer stond. „Ga nu, Louise,” zeide zij; „en bezorg u een of ander tot avond-eten, want ge zult gewis hongerig en vermoeid zijn. Haal uit den naasten winkel wat ge noodig hebt, maar spreek met niemand, houd u zeer stil en noem mijn naam volstrekt niet. Kom dan spoedig terug, en blijf bij de kinderen. Om *mij* behoeft ge u niet te bekommeren, ik heb niets meer noodig!”

„Maar gij moet toch óók iets gebruiken, Mamsel; gij moet toch van avond iets eten?”

Zij schudde slechts afwerend het hoofd en keerde haastig naar de woonkamer terug.

V.

DE EED VAN TROUW.

Laat in den nacht hoorde de min hare Mamsel nog haastig heen en weder gaan, en luid in zich zelve spreken.

Maar spoedig hoorde Louise niets meer, want de slaap had ook over háár zijne vleugels uitgespreid; zij hoorde niet meer den onrustigen tred en de luide zelfgesprekken van Wilhelmine; zij hoorde ook niet, dat thans een rijtuig kwam aanrollen en voor het huis stil hield, dat de huisdeur geopend werd, en haastige, forsche mannenstappen de trap opkwamen.

Maar Wilhelmine had het wêl gehoord! Met ingehouden adem stond zij aan de deur, en luisterde naar de naderende schreden! Zij moesten over haar geheele toekomst beslissen, over het wel en wee van haar geheele leven!

Was *hij* het, de geliefde, de vader harer kinderen? Of waren het de gerechtsdienaars des Konings, die haar gevolgd waren, en kwamen om haar te halen?

Nu waren de voetstappen haar deur genaderd; nu werd de schel haastig en driftig overgehaald.

Wilhelmina slaakte een kreet, een kreet van verrukking. Zij kende dezen toon, deze gebiedende manier, en zij vloog door de kleine voorkamer naar de deur, en opende die. Twee armen omstrengelden haar, drukten haar aan het luid kloppend mannenhart, hieven haar op, en droegen haar de kamer binnen.

„Waarom zijt ge van Potsdam weggegaan? Zeg het schielijk, Wilhelmine, waarom hebt ge dat gedaan?”

Hij vroeg het onder teedere kussen, terwijl hij haar op den divan liet nederglijden, en zich naast haar plaatste. Zij leunde tot eenig antwoord haar hoofd aan zijn borst, en weende smartelijk.

„Wat beteekenen deze tranen, Wilhelmine? Zeg het mij! Heeft iemand het gewaagd u te beleedigen, te krenken?”

„Ja, Frederik, iemand heeft mij beleedigd en gekrenkt; maar iemand, die er niets bij waagt als hij het doet?”

„Wie, Wilhelmine, mijn arm geliefd kind; wie heeft dat gedaan?”

„De Koning! Hij heeft mij ontmoet in den Slottuin te Potsdam! Hij heeft mij met zijn toorn en zijn verachting verpletterd. Hij heeft mij bedreigd met vreeselijke straffen; mij gezegd dat het spinrad in het tuchthuis te Spandau voor mij gereed stond, zoo ik door mijn gedrag zijn toorn nog verder opwekte!”

De Prins slaakte een kreet van woede, sprong op, en liep met groote schreden door de kamer. Wilhelmine zat stil, de gevouwen handen op haar schoot latende rusten, op den divan, maar hare tranen verhinderden haar niet, met vorschende blikken den Prins te volgen, en met hare scherpe, doordringende oogen op zijn bleek, van woede trekkend gelaat te lezen.

„En ik moet het dulden! riep de Prins, terwijl hij zich met beide handen voor 't hoofd sloeg. „Ik kan de beleediging niet teruggeven, kan zelfs háár niet verdedigen, die ik bemin!”

Een straal van vreugde vlamde bij deze woorden van den Prins, in Wilhelmine's oogen op, maar verdween schielijk

weder onder de tranen, die met hernieuwd geweld uit hare oogen vloeiden.

„Ik ben een arm, ongelukkig schepsel,” snikte zij; „een schepsel, dat elkeen verachten en krenken mag, dat geen bescherming en geen bijstand op aarde heeft, en verloren is, als God in den hemel zich er niet over ontfermt.”

Hij ijldo op haar toe, greep hare beide handen, en trok haar tot zich. „Wilhelmine,” riep hij, bevende van opgewondenheid en toorn; „Wilhelmine, drijf mij niet tot het uiterste; maak mij niet razend van smart. Is het dan *mijn* schuld, dat ik u niet kan bijstaan tegen hem? Heb ik u overigens niet tegen de geheele wereld verdedigd en beschermd? Heb ik het ooit geduld dat men u oneerbiedig of verachtelijk bejegende?”

„Ge behoeft dit niet te dulden, mijn vriend, wyl ik mij angstig verwijderd hield van alle menschen, om hunne verachting, hun hoon te ontwijken. Want de schande doet pijn, ach, zoo vreeselijk pijn! Ik heb dit heden weder gevoeld, toen zijn hemelsche schoone oogen mij zoo vol verachting aanschouwden, toen zijn trotsche woorden mij verpletterden en in het stof wierpen! Ja, Frederik Wilhelm, de schande doet pijn, en zij is het juk, waaronder ik en mijn kinderen gebukt moeten gaan, zoolang wij leven!”

„Neen, Wilhelmine, neen!” riep hij, toornig met den voet stampend: „niet zoolang *wij* leven, slechts zoolang *hij* leeft! Wacht maar, o wacht maar! Laat mij slechts uit mijn nood en slavernij treden; laat slechts de dag komen, die mij vrij maakt, mij verheft! Mijn eerste daad zal zijn het juk van u en van onze kinderen af te nemen, en wee dengenen, ja duizendmaal wee, die het zullen willen tegenhouden! Heb nu nog slechts geduld, Wilhelmine; onderwerp u, en verdraag met mij het harde, droevige tegenwoordige. Zeg mij nu, mijn kind, mijn geliefde, waarom hebt ge zoo plotseling Potsdam verlaten, en zijt ge hierheen gegaan?”

„Wyl ik bevreesd was, Frederik. Wyl 't mij als een waanzin overviel, en ik dacht dat de Koning zijn gerechtsdienaars zou zenden om mij terstond naar Spandau te voeren. Een onuitsprekelijke angst verwarde mijn ziel; ik wist slechts dit ééne, dat ik vluchten, mij verbergen moest! Ik liet een wagen komen en reed hierheen, om hier van nacht te blijven, want het scheen mij, dat ik hier veiliger was dan te Potsdam.”

„En ge liet mij niet het minste bericht achter, Wilhelmine; ge naamt de vlucht zonder mij eenigen wenk te geven, waarheen ge u begeven had! Wat nu, zoo ik niets vermoed had, zoo ik radeloos en in smartelijken angst te Potsdam teruggebleven ware?”

„Dan zou ik morgen met het aanbreken van den dag van hier zijn gereisd; ik zou de kinderen hier achtergelaten, — en mij in een of andere duistere, stille eenzaamheid gered hebben, waar geen menschelijk oog, zelfs niet het *uwe* mij had kunnen vinden.”

De Prins sloeg haastig zijn arm om haar gestalte, en drukte haar vast tegen zijn borst. „Wilhelmine, zoudt ge dit gedaan hebben?”

„Ja, Frederik, dat zou ik gedaan hebben,” zeide zij, met een teederen blik tot hem opziende, „ik zou het gedaan hebben, want zoo ge niet tot mij waart gekomen, zoo uw hart u niet gezegd had, waar ge mij vinden zoudt, zou dit een teeken zijn geweest dat ge mij niet meer bemindet, dat ge onverschillig jegens mij waart geworden. En zoo uwe liefde niet aan mijn zijde staat als de schitterende marmereen zuil, waartegen ik leun, dan heb ik geen steun en bescherming meer in de wereld, dan kan alleen het graf mijn toevlucht zijn!

„Ge ziet het echter,” zei de Prins glimlachend; „mijn hart heeft geraden waar gij u bevondt, en ik ben gekomen.”

„Ja Goddank, ge zijt gekomen,” riep zij juichend, terwijl zij hare armen om zijn hals sloeg, en een gloeienden kus op zijne lippen drukte; „ge zijt gekomen, en nu vrees ik den toorn van den ouden Koning niet meer, en zijn vreeselijke woorden vallen als stompe pijlen aan mijne voeten neder. Want gij zijt er; ja, gij zijt er, mijn Frederik Wilhelm; gij, koning van mijn hart! Nu vrees ik nog slechts één zaak.”

„Wat dan, Wilhelmine; zeg mij wat ge vreest?”

Zij boog zich dicht tot zijn oor, en fluisterde: „Ik vrees uwe ontrouw. Ik vrees dat degenen gelijk hebben, die mij in ongeteekende brieven schrijven, dat ge mij zult verstooten, mij en de kinderen; dat ge u van mij zult afwenden, want dat ge eene andere, — o neen, niet ééne andere maar *verscheidene* anderen bemint!”

„Jaloezie, dus weder jaloezie!” zuchtte de Prins.

„O neen,” zeide zij teeder, „ik herhaal slechts wat men mij dagelijks in anonime brieven schrijft.”

„Waarom leest gij ze?” vroeg hij driftig; „waarom neemt gij het vergif, dat boosaardige en laaghartige menschen u aanbieden? Waarom werpt ge zulke brieven niet in het vuur in plaats van ze te lezen, gelijk ik doe, als men u bij mij belasteren wil?”

„Omdat gij weten kunt, Frederik,” antwoordde zij ernstig, en fier; „weten *moet*, dat alles wat men u over mij schrijft, slechts laster, slechts logen kan zijn. Mijn leven ligt open voor u; elk jaar, elke dag ervan is een wit blad, waarop slechts één naam staat geschreven; slechts de naam Frederik Wilhelm! Niet „*Prins* Frederik Wilhelm”, want wat geef ik om uw prinsdom. Ware mijn geliefde geen Prins, ik zou niet gebukt moeten gaan onder de verachting der menschen; mijne kinderen zouden niet zonder naam, zonder vermogen, zonder recht zijn. Neen; ware mijn geliefde geen Prins, ik zou niet heden beschaamd en verpletterd als een misdadige, de oogen nedergeslagen hebben voor de dame, die mij in een schitterende équipage aan de zijde harer kinderen voorbij vloog, terwijl *ik* in een ellendig voertuig ootmoedig ter zijde week. Neen, indien mijn geliefde geen Prins was, zou hij mij tot zijne echtgenoot gekozen, — mij zijn naam gegeven hebben, en vrij en gelukkig zou ik, met mijne kinderen aan de hand, aan zijn zijde gaan. Wat geef ik dus om uw prinsdom? Ik bemin u niet *wijl* ge een Prins, — maar *niettegenstaande* ge een Prins zijt. En vermits ik u zóó bemin, weet ge ook dat mijne liefde eeuwig is, en ik u nimmer ontrouw zou kunnen worden, of u zou kunnen vergeten en verlaten.”

„En is 't met mij niet volkomen hetzelfde?” vroeg de prins; „kunt gij ook niet weten dat *ik* u nooit zou kunnen vergeten en verlaten?”

Zij schudde treurig het hoofd. „Neen Frederik, 't is helaas, *niet* hetzelfde! Ge hebt mij bemind en bemint mij misschien nog, maar met die zachte, behagelijke warmte, die niet belet, dat daarbij ook nog gloeiende vlammen opgaan, die door hun hartstochtelijk vuur de weinige nevenwarmte geheel doen verdwijnen.”

„Voor een oogenblik kind, ja, dat geef ik toe; voor een oogenblik,” zei de prins nadenkend; „maar het schielijk op-

vlammend vuur verteert en sterft ook even ras weder, en dan, als men nog slechts een aschhoop ziet, wendt men zich met innig welbehagen weder tot de warmte, en verheugt zich in haar zacht genot."

"Gij stemt dus toe, dat ge nog anderen nevens mij bemint?" vroeg Wilhelmine smartelijk.

"Neen, dat stem ik niet toe," riep de prins; „maar ge zijt een zeer schrandere vrouw, en ge kent mij; ge weet dat mijn hart licht te treffen is. Doch dit zijn slechts kleine vlammen, die op de oppervlakte weerlichten en schielijk weder verdooven. Laat ze huppelen en flikkeren, deze kleine dwaallichten, en weet, dat het eigenlijke licht, hetwelk mij koestert en beschijnt, mijn liefde, mijn vriendschap voor u is, Wilhelmine. Gij zijt mijn eerste geliefde geweest, en ge zult ook mijn laatste zijn, dat zweer ik u; hierop kunt ge vast en veilig bouwen. Zie, Wilhelmine, alles is onzeker en wankelend in het leven; alles heeft men voor mij bedorven en ontleed, en niets is er meer in de wereld, waarvoor ik eerbied heb! Om mij heen zijn slechts huichelaars en vleiers, die op mijn toekomstige grootheid speculeeren; of bespieders, die reeds *nu* fortuin willen maken, en mij daarom bespieden en beloeren, om zich door den tegenwoordigen Koning te doen betalen, en mij lasteren om zich bij hem bemind te maken. Niemand aan het koninklijke Hof bemint mij, zelfs niet mijne gemalin. Hoe zou zij dat ook? Zij weet dat ik slechts op bevel van mijn koninklijken oom met haar gehuwd ben, en zij heeft mij schier met afkeer hare hand gereikt; want men had haar het ongeluk van mijn eerste huwelijk en het geluk mijner liefde eerste geopenbaard! Zij kent de geschiedenis van Elisabeth van Brunswijk en die van Wilhelmine Enke! Zij heeft zich, evenals ik, aan het streng bevel van anderen onderworpen, en wij zijn gehuwd, zooals alle andere prinsen en prinsessen het zijn, en wij hebben kinderen, evenals alle andere prinsen en prinsessen. Ons huwelijk is een staatkundig huwelijk, maar geen huwelijk uit liefde. Wij buigen onder de noodzakelijkheid en den plicht, en geloof mij, dit zijn de wezenlijke huisgoden der vorstelijke familiën! Gelukkig de man, die nevens deze strenge godheden nog een kleinen geheimen tempel heeft, waarin hij der reïne, ware liefde en vriendschap een altaar oprichten, en een verborgen, heilig geluk genieten

kan. Dit geluk heb ik *u* te danken, Wilhelmine; gij zijt de éénige, aan wie ik nog geloof, want ge hebt mij uwe waarde bewezen; gij bemint mij zonder eigenbaat en zonder eerezucht. Gij hebt het gezegd, en het is zoo: Gij bemint mij, *nietlegendaande* ik een prins ben! Ik beken u nu; er zijn vele en schoone vrouwen, voorname en geestrijke dames aan het Hof, die uwe mededingsters zijn, en 't er wellicht op wenschen toe te leggen, mij van u te scheiden, om mij in *hare* armen te lokken. Zij zijn schoon, verleidelijk, en ik ben jong en hartstochtelijk; en zoodeze schoone dames geen eerbied hebben voor mijne waardigheid als getrouwd man, hoe zou *ik* dien dan hebben, ik, wien niet de liefde tot getrouwd man heeft gemaakt, doch slechts de plicht? Maar voor iets heb ik eerbied, Wilhelmine, voor onbaatzuchtigheid en trouw! En weet ge wie alléén door mij onbaatzuchtig en trouw bevonden is? Wie nooit in mij den Prins, den toekomstigen Koning, maar slechts altijd den geliefde, den *mensch* heeft gezien, en nooit gewankeld, nooit berekend heeft? Dat zijt *gij*, Wilhelmine Enke, en daarom is de band, die mij aan *u* verbindt, onverbreekbaar; en daarom hebt ge ook niet te vreezen, dat ik u ooit zou kunnen verlaten, zelfs zoo ik somwijlen in de toovernetten van andere schoone vrouwen kon gevangen worden. Zulke toovernetten houden slechts korten tijd, dan vallen zij voor de ontnuchtering als rag uit elkander, terwijl de ketens, die *ons* aan elkander boeien, onverbreekbaar zijn; omdat een wonderbare, geheimzinnige macht ze wijdde met een tooverwoord van ware liefde en innige vriendschap, en ze hierdoor onverstoortbaar en onvergankelijk gemaakt heeft.'

„Tòch zijn het ketens, mijn dierbare vriend,” zei Wilhelmine zuchtend; „gij zelf noemt ze zoo! Deze ketens zullen u eindelijk tòch drukken; ge zult het tooverwoord vergeten, dat ze bijeen houdt, en gij zult er u vrij van maken. O, mijn God, niets bindt u aan mij; geen heilige band, geen eed, geen trouwgelofte, niets dan uwe liefde! Maar, dat is goed en het verheugt mij; want zoolang ge mij niet verstoot, weet ik dat ge mij uit vrijen wil bij u duldt, en geen dwang u terughoudt.”

„Maar ik wil u ook een uiterlijk teeken van ons verbond geven,” riep de Prins; „en wel heden wil ik het doen, want

een dubbel gevaar zweeft boven onze hoofden. De Koning heeft u bedreigd, en *mij* bedreigt de oorlog."

"Het is dus waar," riep Wilhelmine jammerend; „ge gaat met den Koning ten oorlog?"

„Zoudt ge willen dat ik hier bleef?" vroeg de Prins met glinsterende oogen; „zou ik hier in vrouwelijke genoegzaamheid het vermaak najagen, terwijl de Koning, in weerwil van zijn ouderdom, zich aan al de vermoeienissen van het krijgsleven, aan al de gevaren des oorlogs blootstelt? Het is een ongelukkige oorlog, deze oorlog wegens de Beiersche erfchap, en God weet, of er voor het Duitsche rijk een bijzonder voordeel uit zal ontstaan, dat wij met wapengeweld een klein souverain hertogdom in wezen houden; en of 't niet beter zou zijn de kleine Vorsten af te schaffen, en de macht der groote Duitsche Vorsten te versterken. Maar, de Koning wil nu eenmaal Beieren laten bestaan, wijl hij het Oostenrijk niet gunt; de Koning heeft tot den oorlog besloten en het betaamt zijn Kroonprins, zich zonder morren aan zijn besluit te onderwerpen, en hem in den oorlog te volgen. En daarom, Wilhelmine, wil ik u heden den eed van eeuwige trouw zweren. Als God over mij beschikt heeft dat ik zal vallen in den slag, dan zal deze eed uwe erfenis zijn. Ik heb niets anders dat ik u kan nalaten; want ik ben, — dank zij de zuinigheid van mijn heer oom, — een zeer arm Kroonprins, die wel veel schulden, maar weinig geld heeft, en niet in staat is uwe liefde en trouw anders te beloonen dan met beloften, met hoop, met een wissel op de toekomst. Zulk een wissel wil ik u schrijven, een legaat voor mijn lieve Wilhelmine. Geef mij pen en papier, ik wil schrijven!"

Wilhelmine ijlde naar de groote commode, die onder den spiegel tegen den muur stond, opende de lade, nam er papier en een kleinen inktkoker uit.

„Ziehier, mijn Frederik, is pen en papier en al het noodige om te schrijven. Maar de inkt is, zooals ik helaas zie, verdroogd."

De prins schudde levendig het hoofd. „Zulk een liefde-eeed, als ik u wil schrijven, kan ook niet met inkt van galnoten geschreven worden," zeide hij glimlachend: „daartoe behoort een ander vocht. Zie hier, dit is mijn inkt."

Hij nam het pennemesje van het inkt-stel, stroopte den mouw van zijn rok een weinig omhoog, en deed nu een haastige snede over den arm. Toen het bloed met heldere

druppels te voorschijn kwam, doopte hij haastig de pen er in, nam toen het papier, schreef er eenige regels op, en reikte het Wilhelmine over.

„Ziehier, Wilhelmine,” zeide hij; „lees! Laat uw en mijn hart, en laat Gods geest, die bij ons is, hooren wat ik geschreven heb!”

Wilhelmine nam het papier en drukte het aan hare lippen, vervolgens zonk zij op hare knieën neder; en de hand met het papier opheffende, als wilde zij het aan God overreiken. las zij met luide, plechtige stem: „*Op mijn vorstelijk eerewoord, ik zal u nooit verlaten, en alleen de dood zal mij van u scheiden. Frederik Wilhelm, Prins van Pruïsen.*”¹⁾

„Op mijn vorstelijk eerewoord, ik zal u nooit verlaten en alleen de dood zal mij van u scheiden,” herhaalde de prins, terwijl hij zich tot Wilhelmine nederboog, en haar met zacht geweld van haren knieën ophief.

„Neem dit papier, Wilhelmine,” zeide hij; „en bewaar het goed. Als ik eens sterf, en uwe handen hebben mij zooals ik hoop, de oogen toegedrukt, geef dan dit papier aan mijn zoon en opvolger, want het is mijn legaat voor u, en ik hoop dat mijn zoon die zal eeren, en in u de vrouw van mijn hart erkennen, en voor u zorgen zal,”

„O, spreek niet van sterven, Frederik,” riep zij, hem vast omklemmende; „ze mogen mij veroordeelen en als een misdadigster gevangen zetten, als gij er niet meer zijt. Wat geef ik erom wat mij gebeurt, als ik u niet meer bezit, mijn geliefde en mij heer! Niet dààrom zal ik het dierbare blad bewaren, maar ter wille der liefde, die het mij gegeven heeft, en waarvan het eenmaal getuigenis zal afleggen voor mijne kinderen. Dit blad papier is mijn rechtvaardiging en verontschuldiging, mijn trouwacte en mijn eereblijk. Ik dank u, dat ge 't mij gegeven hebt, want 't is het schoonste geschenk dat ik nog van u ontvangen heb!”

„Maar wilt ge mij geen tegengeschenk geven, Wilhelmine?” vroeg de prins, „wilt gij mij niet zweren, zooals ik u gezworen heb?”

Zij nam, in plaats van alle antwoord, het pennemes van de tafel, en richtte het tegen haar linkerarm.

„O, niet dàár!” riep de prins, terwijl hij trachtte haar

1) Mémoires de la Comtesse de Lichtenau, pag. 120

hand tegen te houden: „Kwets dezen fraaien arm niet, het zou heiligschennis zijn.”

Zij bevrijdde zich van zijn hand; hij poogde haar vast te houden, terwijl zij beproefde met het mes in haar arm te snijden, en bij deze wederzijdsche worsteling ging het pen-nemes zóó diep in haar linkerhand, dat het er vast in bleef zitten, en een bloedstroom uit de wonde vloeide. ⁽¹⁾

„O mijn God! Wat hebt ge gedaan!” riep de prins ontsteld; „ge hebt u gewond.”

Hij nam haar hand en haalde het mes uit de wonde, en een kreet van ontzetting ontsnapte hem, toen het bloed nu met een helderen straal te voorschijn sprong, en over zijn eigen handen vloeide.

„Een geneesheer! Zend dadelijk om een geneesheer,” riep hij luid, „waar zijn mijne lieden, waar —”

Maar Wilhelmine sloot zijne lippen met een kus, en dwong zich tot lachen, in weerwil der pijn welke de wonde haar veroorzaakte.

„Geliefde heer, 't is niets,” riep zij opgeruimd; „ik heb slechts een eenigszins grooten inktkoker gemaakt; dat is alles. Laat mij dus schrijven!”

Zij nam de pen en doopte haar in het bloed, dat nog steeds uit haar wonde vloeide, schreef op het blad papier, 't welk de prins haar reikte, met haastige trekken eenige regels en gaf het den prins.

„Lees mij voor wat ge geschreven hebt,” bad de prins, „ik wil uit uw eigen mond uwen eed vernemen; gij zult hem met uwe lippen in mijn hart graveeren.”

Wilhelmine las: „Bij mijne liefde, bij de hoofden mijner beide kinderen zweer ik, dat ik u nooit verlaten, — dat ik u tot den dood trouw blijven, en — nooit van u scheiden zal; ik zweer dat mijn vriendschap en liefde tot over het graf bij u zijn en blijven zullen, en ik steeds gelukkig en tevreden zal zijn, zoo ik tot den dood mij noemen mag uwe Wilhelmine Enke.”

„Ik neem uwen eed aan, mijn Wilhelmine,” zei de prins, haar innig aan zijn hart drukkende; „dit blaadje papier zal tot mijn schoonste kleinoodiën behooren, en nooit zal ik er

1) Het litteeken van deze wonde behield Wilhelmine, zooals zij zelve in hare gedenkschriften verhaalt, haar geheele leven. Zie *Mémoires de la Comtesse de Lichtenau*.

mij van scheiden. Wij hebben nu onze liefde en onze trouw met ons bloed bezegeld, en ik hoop dat ge nu nooit weder aan mij twifelen, — of mij verkeerd beoordeelen zult. Dit uur blijve steeds in uwe herinnering."

"Ik zal dit uur nooit vergeten," antwoordde zij plechtig; „en nooit, dat zweer ik u, nooit zal ik u weder kwellen en plagen met mijn ijverzucht. Ik zal altijd weten en er mij aan vast houden, dat ge toch tot *mij* terugkomt."

Een heftig kloppen aan de huisdeur stoorde plotseling de nachtelijke stilte, en een luide, gebiedende stem riep den nachtwacht.

"Hier ben ik, hier," antwoordde in de verte een andere stem: „Wie roept mij, en wat is er?"

"Open de huisdeur," gebod de stem weder.

"Ons huis," fluisterde Wilhelmine, die naar het venster was geslopen en het zacht geopend had: „Het is zóó donker, dat ik niets zien kan dan een zwarte schaduw voor onze deur."

"Behoort ge in dit huis?" vroeg beneden de nachtwacht, die naderde; „ik mag niemand een huis binnenlaten, die er niet in behoort."

"Hef uw lantaarn op, en bezie mij en mijn livrei!" gebod de andere: „Bevel des Konings!"

Wilhelmine verwijderde zich van het venster en ijldde op den prins toe, die zich naar den achtergrond van 't vertrek had terruggetrokken.

"Het is Kretschmar, de kamerdienaar en spion des Konings," fluisterde zij; „om Godswil, verberg u, opdat hij u niet zie. Hier binnen, ga bij de kinderen."

"Neen, Wilhelmine, ik wil blijven, ik —"

Maar Wilhelmine drukte angstig haar hand op zijn mond, drong hem met zacht geweld naar de deur der nevenkamer, en opende die.

"Zoo ge mij lief hebt, Frederik Wilhelm, zoo —"

De luide, heftige klank der schel in de voorkamer verdoofde hare woorden. Zij drong haastig den prins in de nevenkamer, sloot de deur en schoof den grendel er voor.

"En nu," zeide zij, zich hoog oprichtende, „nu wil ik mijn lot moedig tegemoet gaan. Wat ook gebeuren moge, het zal mij gelaten en rustig vinden. Mijn kinderen zijn veilig, want hun vader is bij hen."

Zij nam het licht van de tafel, en ijldde de voorkamer binnen, die nog altoos van het luid schellen weergalmde.

„Wie is daar?” riep zij: „Wie schelt nog zoo laat in den nacht?”

„In naam des Konings, open!”

Wilhelmine schoof den grendel weg, en opende de deur. „Kom binnen,” zeide zij; „en zeg mij wie gij zijt.”

„Ik denk wel dat ge mij kent, Mamsel Enke,” zei Kretschmar met een onbeschaamden lach; „ge hebt mij gewis vaak genoeg te Potsdam in 't gevolg des Konings gezien, en ik kan u zeggen dat ik u heden morgen heb gezien, toen de Koning u de eer aandeed met u te spreken, en zoo ik denk, heeft hij u juist geen liefelijkheden gezegd.”

„Heeft Zijne Majesteit u hierheen gezonden om mij dit te zeggen?” vroeg Wilhelmine fier.

„Nu, dāt juist niet,” antwoordde hij lachend; „maar daar ge mij vraagt, moet ik toch antwoorden. Ik ben als koe-rer hierheen gereden, steeds in vollen galop van Potsdam af, en ik hoop dat ge mij ten minste een goed drinkgeld zult geven. Ik heb bevel u dezen brief te brengen, en in uw eigen handen te geven. Ge moet mij ook een reçu wegens de goede ontvangst teekenen. Ziehier den brief?”

Hij nam uit den borstzak zijner livrei een grooten, verzegelden brief, en overhandigde dien aan Wilhelmine. „En hier hebt ge tegelijk de gereed gemaakte reçu wegens de ontvangst,” vervolgde hij, „ge behoeft er slechts uw naam onder te schrijven, en de geheele zaak is in orde. Hier is ook een potlood; ik heb mij op alles voorbereid, wjl het anders in den nacht zooveel drukte geeft. Maak nu de reçu gereed, want den brief heb ik u reeds gegeven.”

Hij reikte haar het potlood, en strekte zich toen met een uitdrukking van welgevallen op den rieten stoel uit, die bij de deur stond. Wilhelmine bloosde van onwil wegens het vrijpostige, onbescheiden gedrag van den koninklijken lakei. Het scheen haar een slecht voorteeken voor den inhoud van den brief, en zij spoedde zich, de reçu te onder-teekenen, om maar van den bode bevrijd te worden, en den brief te kunnen lezen.

„En wat krijg ik voor drinkgeld van de schoone Mamsel Enke?” vroeg de lakei, toen zij hem de reçu reikte.

„Zijn eigen grofheid en onbeschaamdheid,” antwoordde

Wilhelmine fier; terwijl zij zich zonder te groeten omwendde en naar de huiskamer terugkeerde.

Kretschmar lachte luid achter haar. „Nu, zij wil nog de voorname en fiere spelen,” zeide hij; „het zal wel anders worden als zij maar eerst in de gevangenis zit. In de gevangenis komt zij stellig, en de brief, die ik haar gebracht heb, zal wel niets anders zijn dan een bevel van gevangenneming, want als de Koning zoo „bliksemt en dondert” als heden morgen, slaat het ook altijd ergens in. Nu, wel become 't haar!”

Hij verliet langzaam en traag de voorkamer, en ging de trap af om weder zijn paard te bestijgen, dat hij aan een boom bij het huis had vastgebonden.

Inmiddels had Wilhelmine zich gehaast den grendel weg te schuiven, en voor den Prins weder de deur te openen.

„Hier is een brief aan mij,” zeide zij, Frederik Wilhelm het verzegelde couvert reikende; „ik bid u, open hem, want mij ontbreekt de moed; alles draait en beeft voor mijne oogen. Lees hem mij voor, ik wil uit uwen mond mijn vonnis ontvangen.”

De Prins nam den brief, verbrak het zegel en sloeg het papier uiteen. „'t Is het handschrift van den geheimschrijver van het kabinet, Menken,” zeide hij; „en bijgevolg komt de boodschap rechtstreeks uit 's Konings kabinet. Nu, Wilhelmine, beef niet; leun met het hoofd tegen mij aan, en laat mij nu lezen!”

En met luide, kalme stem las de Prins: „Namens Zijne Koninklijke Majesteit wordt aan Wilhelmine Enke bevolen en gelast, dat zij op zware straf zich niet zal vermeten en onderstaan haar kamer en hare woning te verlaten, tot dat Zijne Majesteit de Koning het haar vergunt en haar iemand zendt, die haar, en alles wat haar behoort, naar de plaats harer bestemming brengen zal. Zij moet dit bevel en deze boodschap met ootmoed en geduld ontvangen, en tot zoolang hare woning als een gevangenis beschouwen, die zij, op zware straf, niet mag verlaten, maar waarin zij ook niemand mag binnenlaten. Indien soms iemand, als zij dit bevel ontvangt, bij haar is die daar niet behoort, moet deze zich ijlings verwijderen, en zoo hij dadelijk te paard of per rijtuig naar Potsdam gaat, kan hij daar terstond een boodschap aan Zijne Koninklijke Hoogheid den Prins van Pruisen overbren-

gen, en hem berichten, dat Zijne Majesteit morgen voormiddag Hoogstdenzelve te tien ure te Sanccouci verwacht, waar ook mijnheer de minister von Herzberg tegenwoordig zal zijn, om een conferentie met mijnheer den prins te hebben. Zulks wordt aan Wilhelmine Enke medegedeeld, om het nauwkeurig in acht te nemen en op te volgen, en zich hier-naar in alle opzichten te gedragen."

Een lange pauze ontstond, toen de prins gelezen had. Met sombere blikken staarden beiden voor zich neder, beiden nadenkend den inhoud des briefs overwegende.

„Gevangene," fluisterde Wilhelmine na een lange stilte, „gevangene in mijn eigen woning."

„En voor mij het streng bevel terstond naar Potsdam te vertrekken, en morgen vroeg naar Sanssouci. Wat kan de Koning mij te zeggen hebben?"

„Hij zal u mijne gevangenneming, mijn verbanning willen aankondigen," zuchtte Wilhelmine.

De Kroonprins schudde levendig het hoofd. „Neen," zeide hij: „Ik geloof het niet. Indien de Koning u werkelijk naar de gevangenis wilde zenden, zou hij niet *zulke* maatregelen nemen; niet eerst u kamerarrest geven, alsof ge een officier waart, die een licht vergrijp tegen de subordination heeft begaan, maar hij zou aanstonds snel en beslissend handelen, zooals hij steeds gewoon is te doen. Hij zou u terstond naar Spandau of naar een andere gevangenis laten voeren, en 't aan mij overgelaten hebben, verdere stappen te doen. Neen; hoe meer ik het overdenk, des te duidelijker wordt het mij, dat de Koning niet ernstig vertoornd is, maar, zooals zijn scherpe geest gaarne doet, ons slechts een weinig wil beangstigen en kwellen. 't Is nu de hoofdzaak dat wij ons vóór alles nauwkeurig naar zijne bevelen richten en hem geen verdere reden tot toorn geven. Gij moet dus zorgvuldig vermijden, ook slechts voor een oogenblik uw woning te verlaten, of iemand hier toegang te verleenen. Ik daarentegen moet mij haasten, dadelijk en zonder verzuim van hier te gaan, en naar Potsdam terug te keeren. Want ge kunt wel overtuigd zijn, dat hier bij u, evenals bij mij te Potsdam spionnen zijn geplaatst, die al onze schreden bewaken, en hiervan nauwkeurig bericht geven. Ik moet dus terstond vertrekken."

„Gij moet voort," zuchtte Wilhelmine; „ge moet mij hier

in angst en smart, als eene gevangene achterlaten. Ach, het leven is toch hard en wreed!"

„Ja gewis, het is hard en wreed, Wilhelmine. Maar, moet ook *ik* mij niet aan zijn wil onderwerpen, en ootmoedig voor zijne bevelen buigen? Is ook niet voor *mij* het leven hard en wreed, en evenwel ben ik de Kroonprins van Pruisen, de erfgenaam van een troon! Ik word vernederd en gescholden als een lakei, en moet buigen en gehoorzamen als een slaaf; ik mag geen eigen wil hebben, noch zelfstandighandelen; maar moet mij vergenoegen niets dan een willooze stift te zijn in de groote machine, die *hij* naar zijn welgevallen bestuurt, en —"

„Stil, om Gods wil," viel Wilhelmine hem zacht in de rede: „zoo iemand u hoorde! Ge kunt niet weten of de spionnen, die ons omgeven, niet aan de deur luisteren!"

„'t Is waar," zei de Kroonprins bitter. „ik kan het niet weten! Zelfs de min, die ons kind zoogt, kan een betaalde bespiedster zijn! de eigenaar van dit huis kan in soldij des Konings staan, en naar de deur zijn geslopen om ons te beluisteren! Derhalve is het vooral noodzakelijk dat wij de ontvangen bevelen nakomen! Vaarwel, Wilhelmine, ik vertrek terstond! Mijnheer Kretschmar zal wel op den hoek van een der naaste straten staan, en loeren of ik als een gehoorzame knecht zijns meesters van hier ga; als ik het doe, zal hij hiervan dadelijk bericht naar Sanssouci brengen, en de Koning zal wellicht tevreden zijn. Vaarwel, Wilhelmine, ik begeef mij terstond naar het paleis, om van daar naar Potsdam te rijden."

„Vaarwel, mijn heer en mijn geliefde, mogen God in den hemel en de Koning op aarde ons genadig zijn! Ik wil mij dwingen bedaard en onderworpen te blijven! Wat ik lijd, lijd ik om u! Dit zal mijn troost en opbeuring zijn. En zoo wij elkander niet wederzien, Frederik Wilhelm, weet ik tóch, dat ge nooit vergeten zult hoe innig ik u bemind heb!"

OP HET EXERCITIE-PLEIN.

Reeds in den vroegen morgen heerschte er te Potsdam en in de omstreken van Sanssouci heden een vroolijk krijgsgewoel. Men zag op de straten en pleinen de verschillendste uniformen, en allerwege klonken de schetterende tonen der krijgsmuziek.

Met vliegende vaandels marcheerden de regimenten naar het groote exercitie-plein, waarop de Koning heden zijne soldaten de revue wilde laten passeeren, vóór zij met hem ten oorlog zouden trekken.

Van alle zijden rukten de regimenten aan in hunne schitterende uniformen, met statige fiere houding, om in onberispelijke orde de hun aangewezen positie op het exercitie-plein in te nemen.

Duizende toeschouwers waren in weerwil van het vroege morgenuur toegestroomd. Niet alleen uit Potsdam, maar ook uit Berlijn waren zij gekomen met geheele scharen, om deze laatste afscheidsparade des Konings bij te wonen, en met de oogen ten minste afscheid te nemen van de uittrekkende soldaten en van den Koning, die nog altijd een held was, niettegenstaande zijne negen-en-zestig jaren, en dien elk bewonderde, hoezeer men de strengheid zijner regeering mocht gevoelen.

't Was inderdaad een heerlijk schouwspel, dit ruime plein te zien waarop de regimenten zich schaarden. De gouden borduursels, de zwaarden en helmen glinsterden en fonkelden in de heldere Meizon. In lijnrechte gelederen stonden de soldaten; de trommen roffelden, de trompetten en bazuinen schalden, de officieren van den generalen staf bevonden zich, op hunne rijk getuigde paarden gezeten, op 't midden van het plein, of renden voorbij het front der regimenten heen en weder, om hier en daar met donderende stem een kleine onregelmatigheid in de positie, of een afwijking van de lijnrechte linie te bestraffen.

Achter de troepen stonden de équipages der voorname toeschouwers aan de eene zijde, terwijl aan den anderen kant het volk in dicht opeengedrongen troepen heen en weder golfde, en luid en levendig zijn oordeel te kennen gaf,

omtrent de verschillende regimenten en de generaals die op 't midden van het plein verzameld waren. Het volk — dat wil zeggen al degenen, die niet rijk genoeg waren om rijtuig te houden, en niet voornaam genoeg om op de, aan de eene zijde van het plein opgerichte tribune, — die voor de dames en heeren van den adel was voorbehouden, — een plaats te bekomen, beschaafden en onbeschaafden, ambachtslieden, geleerden en kunstenaars, stonden hier in bonte mengeling dooreen.

Twee heeren, schijnbaar tot de meer beschaafde burgerklasse behoorende, stonden nabij de rijtuigen der voornamen in het gedrang. Beiden waren naar de mode gekleed, die sedert het verschijnen van „Het lijden van den jongen Werther” nog altoos de geliefdste was. Eng sluitende laarzen met gele kappen bedekten de beenen tot aan de knie, en uit de laarzen kwam de witte pantalon, waarover het lange groene vest hing. Hierover voorts de groene rok met lange spitse panden en groote metalen knopen, en op het gepoederd haar met den kleinen, sierlijk met lint omwonden staart in den nek, de lage, zwarte hoed met breeden rand. Slechts een dezer beide heeren droeg den „groenen rok” en was derhalve in het onberispelijk geliefde Werther-costuum gekleed. Hij was een jong man van wellicht nauwelijks dertig jaren, fraai van gestalte en fier van houding; het gelaat van dien edelen vorm, en met die sympathetische uitdrukking, zooals de heerlijke gods- en menschenbeelden der ouden ons die vertoonen. Gelijk het hoofd van een op aarde nedergedaalden God was het hoofd van dezen jongen man; edel en fraai elke trek, elke beweging; vol adel en bevalligheid de lichtgebogen, fijne neus; breed het peinzend voorhoofd; edelgevormd de wangen met den bruin-rooden tint van jeugd en kracht; frisch en scherp geteekend de kin, en om den fijn gevormden mond op de purperen lippen de uitdrukking van goedheid, welwillendheid, schalkschheid en overmoed. Groot en krachtig waren de oogen, fraai gespleten en wijd geopend, lichtbruin, en stralend en glinsterend van het heilige vuur, 't welk de goden zelf er in ontstoken hadden.

Zijn makker was misschien omstreeks acht jaren jonger; een jongeling van nauwelijks twee-en-twintig jaren, kleiner van gestalte dan de andere, smaller van schouders dan deze, en minder fraai in al zijne vormen, doch met een open,

vroolijk aangezicht, schrandere, goedhartige, schitterende oogen, en opgekrulde roode lippen, die naar het scheen niet konden ophouden te praten en te lachen.

„Zie toch, bid ik u, Wolf,” zeide hij juist, den arm des anderen drukkende: „zie toch die oude waggelende eend. Möllendorf dáár. Ik ken den ouden kerel nog uit Gotha; hij verbeeldt zich iets degelijks te zijn en dat de Pruisische Staat eigenlijk slechts door Möllendorfs's genade roem en eer bezit. Hoor hem eens aan tafel zijn heerlijkheid uitbazuinen en op zijn Koning schimpen! Hij wil van den grooten Frederik een klein menschenkind maken, om zich boven hem te kunnen verheffen.”

„Ja, zoo doen de kleine menschenkinderen,” antwoordde de andere; „zij willen de grooten verkleinen, en denken, als zij zich zelven slechts op een zeer hoog voetstuk plaatsen, dat zij zeer groote mannen zijn. Bajazzo was óók een groot man toen hij op stelten door de menigte stapte, en zelfs een Keizer van zijn hoogte op den neus kon zien! Maar gelukkig komt er toch altoos een oogenblik dat de lieve Bajazzi's van hunne stelten af moeten en het dan zoo niet hun zelven, dan toch anderen duidelijk wordt, welke ellendige, nietige, kleine dwergen de groote mannen van gisteren zijn.”

„En zie eens, Wolf, daar is voor den steltenman Möllendorf, nu juist zulk een oogenblik gekomen!” riep de ander: „Hé, hoe bukt zich de groote man, en hoe klein wordt hij op zijn schimmel; want daar komt een grootere aanrennen. Bezie hem nu eens goed, Wolf, en let op zijn gelaat, want wij zullen later bij hem dineeren, en hij heeft het niet gaarne dat men hem te scherp in de oogen ziet.”

„Dit is dus Prins Hendrik?” vroeg de heer Wolf levendig; „deze kleine generaal, die juist met zijn gevolg in den kring der generaals rent, en voor wien allen buigen, is dat de broeder des grooten Konings?”

„Hij is 't, Wolf, en hij is ook waardig de broeder van den grooten man te zijn.”

„Maar dat hij diens broeder is, is juist zijn ongeluk,” zeide een diepe, welluidende stem achter hen, en toen beiden zich omwendden, zagen zij een jong, elegant gekleed man in licht groenen rok, den met goud geboorden driekanten

hoed op het hoofd, in de hand een rotting van spaansch riet met een grooten ivoren knop, waaraan sierlijke, kleine lederen kwasten hingen.

„Gij zeidet, mijnheer?” vroeg de heer Wolf, en zijn groote, bruine oogen vlogen met zulk een blik over het bleeke, geestvolle gelaat des anderen, dat deze geheel verschrikt en verward eensklaps opzag en toch, als betooverd, zijne oogen niet van zijn aangezicht kon afwenden.

„Gij zeidet, mijnheer?” vroeg de heer Wolf nogmaals.

„Ik geloof,” stamelde hij: „gezegd te hebben dat het voor Prins Hendrik een ongeluk was de broeder te zijn, want hij is waardig het zelf te zijn, en voor zich zelven genoemd te worden, wijl, — maar ik bid u,” viel hij zich in de rede; „heb een weinig deernis met mij en zie mij niet met uwe goddelijke oogen zoo diep in het hart! Ik word anders verbijsterd, loop naar Berlijn en schreeuw het door de straten, dat de Apollo van Belvédère te Potsdam is gekomen, en noodig alle poëten en auteurs uit hier te komen en hem te huldigen.”

„En bij den Hemel! gij zoudt misschien gelijk hebben,” riep de jongste van beide heeren lachend: „want ik geloof zelf dat hij de Apollo van Belvédère is, en —”

„Stil mijnheer, stil,” viel de andere hem in de rede, terwijl hij zich dicht tot het oor des jongelings boog; „houd uw woord, en bewaar ons incognito zoolang wij hier zijn.”

„Maar, Wolt, kan ik het helpen dat deze sluwe kerel uw incognito doorziet, en den god vermoedt die zich achter het groene Werther-costuum verbergt?”

„Ik bid u, mijnheer, voldoe aan mijn verzoek, eerbiedig ons incognito,” bad de andere zacht en dringend.

„Goed, goed, ge zult uw zin hebben,” lachte de andere goedgehartig, en hij wendde zich nu tot den bleeken jonkman, die nog steeds als in verrukking zijne oogen op den heer Wolf hield gericht.

„Laat de auteurs en de poëten maar te Berlijn,” zeide hij; „wij willen den vermomden Apollo, zooals ge hem noemt, wel overreden dat hij daarheen tot hen gaat en hun de les leest, want er zijn zeer erge ketters onder de Berlijnsche poëten en vitters, en als God in den hemel zelf verzen voor hen maakte en treurspelen schreef zouden zij er toch zeker wat op te bedillen hebben.”

„Maar zeg mij eens, mijnheer, gij houdt Prins Hendrik voor een groot man?”

„Heeft niet de Koning zelf hem in zijn geschiedenis van den zevenjarigen oorlog zoo genoemd?” vroeg de vreemdeling, „heeft hij niet openlijk in 't bijzijn van al zijn generaals gezegd, dat Prins Hendrik van hen allen de éénige generaal was, die in den zevenjarigen oorlog geen enkelen misslag begaan had?”

„Geloof ge, dat de Koning dit ook na den thans beginnenden oorlog van den Prins zal zeggen, die nu juist in den kring met zijn gevolg rijdt?” vroeg de jonkman levendig.

„Gij meent den Prins van Pruisen,” zei de andere hoofdschuddend; „er zijn menschen, die dezen Prins de hoop van Pruisen noemen, en hem als een nieuw morgenrood aan den bewolkten hemel beschouwen.”

„En gij, mijnheer, beschouwt ge hem óók zoo?” vroeg de heer Wolf; „meent ook gij dat de Prins van Pruisen eens een nieuwen dag zal brengen?”

„Neen,” antwoordde de ander haastig en zacht; „neen, ik geloof dat de dag verdwijnt als Frederik de Groote sterft, en dat op het schitterend licht, 't welk hij heeft aangebracht, een lange donkere nacht zal volgen.”

„Waarom gelooft ge dat?”

„Omdat het de loop der wereld is, dat op het licht de duisternis, op den dag de nacht volgt. Ziet den Prins aan, mijne heeren; de heilige vlammen van het genie stralen niet meer zoo helder van zijn voorhoofd als vroeger, en gelooft mij, men zal wel zorgen dat zij spoedig geheel verdooven.”

„Wie zal daarvoor zorgen?”

„Zij, die vijanden van licht, beschaving en vrijheid zijn.”

„Wie zijn dat?” vroeg de heer Wolf.

De andere glimlachte. „Mijnheer,” zeide hij, „in zoover ik mij in alle nederigheid een zoon der Muzen noem, ben ik god Apollo dus óók gehoorzaamheid verschuldigd, en moet hem antwoorden als hij mij vraagt, hoezeer het antwoord gevaarlijk voor mij kan zijn. Ik antwoord dus: de vijanden van licht en beschaving zijn de Rozenkruizers, de vijanden der Illuminaten.

„O, men ziet wel dat ge niet tot hen behoort, mijnheer,” zei de jonge man lachend, „ge zoudt ze anders niet zoo karakteriseeren, en —”

BIBL. CONV.

O. F. M.

WILHELM

Een krachtig, lang aanhoudend tromgeroffel, de luidde fanfares van hoorns en trompetten overstemden de woorden des jongelings, en maakten elk verder gesprek onmogelijk.

De Koning, gevolgd door een schitterend geleide, was zooveen op het exercitie-plein aangekomen. Zijne regimenten begroetten met luid geschal hun veldheer, en het volk riep hem met duizendvoudigen jubelkreet zijn afscheidsgroet toe. Frederik lichtte even den hoed en reed langzaam langs de gelederen. Overal ontving hem het geschal der trompetten; overal volgde hem de toejuiching des volks, maar zijn aangezicht bleef kalm en in zijne groote lichtblauwe oogen scheen de Jupitersblik voor altoos verdoofd te zijn. Zijne gestalte, scheen heden, op Cesar, — het lievelingspaard des Konings, — nóg kleiner, nog meer ineengebogen te zijn, zijn rug nog meer gekromd door den last der jaren en des levens, en aan den krukstok, dien de Koning dwars over den hals van den schimmel hield, zag men dat de handen, die tegelijk de teugels hielden, van zwakheid beefden.

„Is dät Frederik,” zei de heer Wolf voor zich, „is dät de held voor wien Europa gebeefd heeft, de moedige Vorst, die in zijne Staten de zon heeft laten opgaan, en de geesten gewekt heeft tot een vroolijk leven? Ach, hoe jammer en treurig, dat een held oud en zwak kan worden! Ach, wreed lot, dat de edelste geesten bant in den gebrekkigen menschenvorm, en —” Maar eensklaps verstomde hij, en zag verbaasd en verwonderd naar den Koning.

De grijsaard had zich plotseling veranderd, en was weder een held geworden; de gebogene gestalte had zich opgericht, het aangezicht straalde van geest- en wilskracht, de oogen vlamden van koenen moed, en machtig en volklonk de stem, toen de Koning zich nu tot de generaals wendde, die in een wijden kring om hem heen stonden.

„Messieurs,” riep hij, „ik kom om u vaarwelte zeggen. Op het slagveld zien wij elkander weder; op het slagveld, waar lauweren voor de dapperen bloeien. Ik hoop dat wij allen, met lauweren bekranst terug zullen keeren. Zegt aan mijne soldaten dat ik op hen reken; dat ik weet dat zij den roem der Pruisische troepen opnieuw zullen bevestigen, en dat zij mij op den dag des gevechts steeds aan hun spits zullen zien. Vaartwel!”

„Leve de Koning!” riepen de generaals en staf-officieren

als uit één mond, en al het volk en al de soldaten stemden jubelend in; de dames in hare rijtuigen wuifden met hunne witte zakdoeken, en de heer Wolf en diens jonge makker rukten volgeestvervoering hunne hoeden af, en zwaaiden ze hoog in de lucht.

De groote oogen des Konings, die juist voorbij reed, blikten naar deze zijde, en een oogenblik ontmoetten de blikken van Frederik den Groote die van den heer Wolf.

„Mijn hart heeft alsof ik de Memnonszuil was, die door de stralen der zon getroffen wordt,” zuchtte hij zacht voor zich toen zijn vlamme oogen den heenrijdenden Koning volgden.

„De plechtigheid is thans ten einde,” zei de jonge man naast hem, „en wij mogen nu wel gaan om op den bepaalden tijd te Berlijn, aan het diner van prins Hendrik te zijn.”

„Ik wenschte dat de Koning nog een uur zoo had stil gestaan, riep de heer Wolf zuchtend, „toen ik hem aanschouwde, was't mij als hoorde ik een gezang van Homerus, en al mijn gevoel vereenigde zich in verrukking en vreugde. Gelukkig degenen, die hem naderen, en in zijne nabijheid mogen vertoeven!”

„Mijnheer, dan zouden zijne kamerdiens, volgens uwe meening, zeer gelukkig zijn,” zei de onbekende; „en toch weet ge wel, dat er voor een kamerdiens geen groot man bestaat.”

„Omdat de kamerdiens een klein mensch is,” riep de heer Wolf levendig; „wijl hij alles slechts als klein kan beschouwen met zijn kleine oogen!”

„Ja, en er zijn helaas veel zulke wezens in de omgeving des Konings,” zuchtte de andere.

„Kom, Wolf, wij moeten weg,” vermaande de jongeling.

„Wacht nog een oogenblik, vriend,” verzocht de andere. en zich tot den vreemde wendende, voer hij voort; „ik zou u gaarne willen wederzien, om ons gesprek van heden voort te zetten. Gij woont te Berlijn en ik zal er u opzoeken, zoo gij mij uw naam wilt zeggen.”

„Uw bezoek zal mij hoogst aangenaam zijn. Ik heet Moritz, en woon in de Kloosterstraat dicht bij het grijze klooster.”

„Heet ge Moritz?” vroeg Wolf levendig; „zijt gij de schrijver van de Reis naar Engeland?”

„Ja, mijnheer, dezelfde; en mijn schoonste loon is, dat gij het weet en mijn naam *u* niet onbekend is.”

„Geheel Duitschland kent hem, en ge meent dat hij *mij* vreemd zou zijn gebleven?”

„Maar *uw* naam, mijnheer?” vroeg Moritz met een uitdrukking van opgewekte nieuwsgierigheid: „Wilt ge mij ook niet *uw* naam zeggen?”

De heer Wolf glimlachte. „Dien zeg ik u als ik bij u ben in uwe kamer. De lucht die nog betooverd is door den adem des grooten Frederik's, mag niet ontheiligd worden door een anderen naam. Vaarwel, en tot wederziens te Berlijn.” —

Niet ver van deze drie stonden twee andere heeren, beiden in lange militaire mantels gehuld, beiden van buitenlandsch, in 'toogvallend voorkomen. De eene, klein en sierlijk van gestalte, van bruinen, donkeren tint, met edel, fraai aangezicht, kon een Italiaan zijn; hiervoor getuigden zijn donkere tint, zijn pikzwart haar en zijn gloeiende zwarte oogen. De andere, rijzig, breedgeschouderd van gestalte, behoorde tot het noorden van Duitschland; dit verried zijn blond haar, zijn blauwe oogen en zijn geheele gelaatsvorm. Een zachte, behagelijke glimlach speelde om zijn breede, opgeworpen lippen, en slechts als hij zijn blik op zijn geleider richtte verdween deze glimlach, en nam zijn gelaat de uitdrukking van eerbiedige genegenheid aan.

Juist reed de Koning hem voorbij. De Italiaan hief zijn hand op, en legde ze met een zwaren druk op den arm van den Hercules.

„De aartsvijand,” fluisterde hij zacht; „de demon van het ongelooft, voor wien niets heilig is, en die voor niets terugdienst. De spotlachende geest der ontkenning, die verlichting noemt wat slechts verduistering is, voor wien geloof slechts bijgeloof, — en vroomheid slechts bedrog is. Wee over hem!”

„Wee over hem,” herhaalde de andere zacht.

Op den Koning volgde nu in bont gewoel, de schitterende generale staf. Eerst prins Hendrik, vervolgens de Prins van Pruisen.

Toen deze voorbij de beide heeren kwam, drukte de hand van den Italiaan nóg heftiger den arm zijns geleiders. „Aanschouw hem nauwkeurig, mijn zoon,” zeide hij: „Dat is onze toekomst, en onze hoop in deze landen!”

De Hercules wendde zich haastig met een verbaasden blik tot den Italiaan. „De Prins van Pruisen?” vroeg hij verwonderd.

De Italiaan knikte bevestigend. „Ongeloovige, twijfelt ge?” vroeg hij op verwijtenden toon; „raakt ge in twijfel omtrent uwen heer en meester, wijl hij zegt wat gij, met uw nog verduisterde ziel niet kunt begrijpen?”

„Neen, neen, meester,” prevelde de ander; „ik twijfel niet, maar ik ben verbaasd, omdat gij van den in zondenlust verzonken troonopvolger iets goeds verwacht.”

„Ja, ja, zoo zijt gij, arme menschenkinderen,” zuchtte de Italiaan met een medelijdenden glimlach; „dadelijk gereed met uw oordeel, en licht voor schaduw, de schaduw voor licht houdende. Het is eene opmerking, die ik reeds bij den grooten en streng zedelijken minister Sully maakte, toen hij bij mij klaagde over de lichtzinnigheid en zedeloosheid, van Frankrijks Koning, Hendrik IV. Ik zeide hem, dat de strenge moraal en de zedewet bij groote mannen uitzonderingen dulden, en dat zij, door wie het welzijn der menschheid bevorderd moet worden, hun hemelsche liefdezucht ook moeten overdragen op de aardsche wereld. Sully wilde dit wel betwisten, maar ik sloeg hem uit het veld door hem te verhalen, wat eens de schoone en ongelukkige Koningin van Schotland, Maria Stuart, tot mij zeide.”

„Maria Stuart?” vroeg de andere verbaasd.

„Ja, Maria Stuart,” antwoordde de Italiaan ernstig; „kom, mijn zoon, laat ons gaan. Wij hebben gezien wat wij wilden zien. 't Is genoeg. Geef mij uw arm en laat ons gaan.”

Hij nam den arm van zijn geleider, en trok hem uit het gedrang naar den breedten weg, die naar het park voerde.

„Gij wildet mij verhalen van het antwoord, dat Maria Stuart u gaf, meester,” zei de Hercules bedeesd.

„Ja, ik wil u van haar verhalen,” antwoordde de Italiaan op treurigen toon; „het was te Edinburg, en ik had Maria, bij wie ik zonder aandiening komen en gaan mocht, in haar boudoir verrast, toen de schoone Rizzio aan hare voeten zat, en onder begeleiding der luit minneliederen voor haar zong. Zij rustte op een met goud geborduurd divan, en hare gestalte kwam prachtig uit in het hemelsblauw, met zilver doorwerkte gazen kleed, dat als een wolk hare heer-

lijke leden omhulde. In hare lichtbruine lokken fonkelden een paar brillanten; als waren 't een paar sterren, die met de wolk uit den hemel waren gevallen en nóg gloeiender fonkelden hare oogen, welke zij met een teederen liefheblik op Rizzio gericht had. Op de ellebogen gesteund, had zij zich een weinig met het bovenlijf nedergebogen tot den zanger, die met de luit in den arm tot haar opzag, en wiens wonderschoon gelaat schitterde en straalde van liefde en geluk. 't Was een heerlijk gezicht, dit jong bekoorlijk paar in de zaligheid der liefde, en nooit heb ik in den loop dezer eeuwen dit heerlijke beeld vergeten; nooit heeft het zijn schitterende kleuren in mijn ziel laten verbleeken. Hoe dikwijls heb ik niet later mijn vriend, den schilder Antonius van Dijk verzocht, dat hij voor mij met zijn onsterfelijk penseel dit tooneel zou vereeuwigen. Hij beloofde 't mij ook, maar hij was destijds juist met het portret van den kleinzoon van Koningin Maria, van Karel I en diens familie bezig, en later, toen ik ongelukkigerwijs niet bij hem was om hem te redden, raapte de dood den grooten schilder weg, vóór hij aan mij zijn woord had gehouden, en mijn lievelingsbeeld had geschilderd. Maar ik houd het ten minste vast in mijn ziel, en ik zie altijd nog de schoone Koningin met den zanger aan hare voeten. Ik was onopgemerkt binnengekomen, en stond een paar minuten stil en onbewegelijk in de deur, vóór zij mij gewaar werden. Nu trad ik voorwaarts, en Rizzio hield in 't midden eener teedere strophe op, en sprong overeind. Maria Stuart wenkte hem blozend zich te verwijderen. Hij ging zacht op de teenen met zijn luit in den arm naar buiten, en ik bleef alleen met de Koningin. Ik waagde het, haar zachte verwijten te doen wegens hare liefdesbetrekking met den schoonen zanger, en haar tot deugd, maar bovenal tot trouw jegens haren gemaal te vermanen. Hierop antwoordde mij Maria met haar lichtvaardigen, betooverenden glimlach: „Mijn vriend, er is op aarde slechts ééne trouw, welke men houden moet; dat is de trouw jegens den God der Goden, jegens Amor. Waar *hij* niet is, wil ook *ik* niet zijn, en God Hymen is een vervelend pedant gezelschap, die al de bloemen des harten en alle verrukking der ziel met zijn onuitstaanbare fakkel tot asch verbrandt, indien Amor hem niet ter zijde staat. Ik ben God Amor trouw, en daarom kan ik het niet lang met God Hymen hou-

den, want dit zou ontrouw jegens de liefde zijn." Dit was het antwoord der schoone Koningin Maria, en ik kon er niet op antwoorden, want ik moest haar gelijk geven; zag haar slechts aan en glimlachte. Maar eenklaps voelde ik als een dolksteek in mijn hart; want in dit moment openden zich de oogen mijner ziel, en het bekoorlijke vrouwenbeeld daar voor mij op den divan, veranderde vreeselijk. In plaats van het zilverfonkelend gewaad, omhulde plotseling een zwart wollen kleed hare vermagerde leden; in plaats van de als sterren fonkelende brillanten, bedekte een zwarte rouwsluier hare grijs geworden lokken. De blankheid en volheid van haren hals verdween, en ik zag om den hals een breede, donkerroode streep. Toen begon haar hoofd te waggelen, scheidde zich bij de donkerroode streep, viel op den grond, en rolde aan mijne voeten. Ik zag dit alles zóó duidelijk, alsof het werkelijk gebeurde, en door een onuitsprekelijk medelijden overweldigd, viel ik der schoone Koningin, die van mijn visioen niets wist, te voet, en bezwoer haar met al den angst en al de teederheid der vriendschap, Schotland te verlaten en zich uit Engeland te redden, zoovèr zij kon, en er nooit terug te keeren, want daar wachtte haar het schavot. Maar Maria Stuart lachte om mijne waarschuwing, zij noemde mij een droefgeestigen dwaas, dien ijverzucht tot profeet had gemaakt; en hoe meer ik bad en smeekte, des te overmoediger en vroolijker werd de arme vrouw! Toen, ziende dat alles vruchteloos was, dat niets haar aan haar vreeselijk lot kon onttrekken, beloofde ik haar met een plechtigen eed, dat ik in het uur van haren dood aan hare zijde zou zijn, dat ik haar op het schavot begeleiden zou. Zij lachte luid, en met dien spottenden overmoed die haar eigen was, nam zij mijn eed aan en reikte mij haar schitterend blanke, van brillanten fonkelende hand, opdat ik mijn eed met een kus er op zou bezegelen. Ik heb mijn eed trouw gehouden, en toen ik te Rome, waar ik mij juist ophield, het bericht der gevangenschap van de Koningin vernam, begaf ik mij dadelijk tot den Paus, den grooten Sixtus V, die destijds den stoel van den H. Petrus innam. Hij was gelukkig mijn vriend, en ik was hem nuttig geweest door hem te helpen zijn groote vrijzinnige denkbeelden voor het welzijn der menschheid, ten uitvoer te brengen. Als éénige wederdienst vorderde ik nu van den heiligen vader, dat hij

mij een gewijde hostie voor de ongelukkige Maria Stuart geven, en mij veroorloven zoude, haar die in hare gevangenis te brengen. Ook de heilige vader lachte om mijn kwaad voorgevoel, zooals Maria Stuart er om gelachen had, maar gaf mij evenwel de gewijde hostie en het gevraagd verlof. Ik verliet Rome met den meesten spoed en reisde dag en nacht door. Toen ik te Boulogne aankwam, wilde juist een naar Dover bestemde pakketboot het anker lichten; het gelukte mij nog haar te bereiken en den volgenden avond was ik reeds te Londen. Den volgenden dag had de terechtstelling der Koningin te Fotheringhay plaats. Ik was de laatste uren bij haar, en uit mijne handen ontving zij de door Paus Sixtus V gewijde hostie. Ik hield mijn eed en geleidde haar op het schavot; haar hoofd viel, — zooals ik het vroeger te Edinburg had gezien, — aan mijn voeten neder. Het was op den achttienden April van 't jaar 1587, en toch is 't mij als ware het gisteren geschied, want voor den aanschouwenden geest verdwijnen ruimte en tijd, en het eeuwige, onsterfelijke is hem het alomtegenwoordige."

De Italiaan had zich terwijl hij met zachte, treurige stem zijn verhaal ten einde bracht, steeds verder van het exercitieplein verwijderd en was in de breede laan van 't park gekomen, dat de eene zijde van het plein begrensdde. Geheel in zijne herinneringen en verschijningen verdiept, scheen hij volstrekt niet te weten, waarheen hij wandelde, en als van zelve schenen zijne schreden zich steeds meer naar de eenzamer en afgelegener gedeelten van het park te wenden.

Ook zijn geleider lette niet op den weg; zijne aandacht was geheel door het zonderling verhaal van den Italiaan geboeid. Een wonderbaar gevoel van godsvrucht en angst bemachtigde zijn ziel, en met eene uitdrukking van vromen eerbied luisterde hij naar de woorden, die als zachte muziek van de lippen des Italiaans klonken.

„Het was in 't jaar 1587," zeide hij zacht, toen de Italiaan zweeg; „dat wil zeggen voor bijna tweehonderd jaar, en ge hebt dat beleefd, en waart er bij tegenwoordig?"

„Ik was er bij tegenwoordig," antwoordde de Italiaan: „O ik had destijds reeds zooveel schrikkelijks beleefd, en zoovele doodsvoltrekkingen bijgewoond, dat deze treurige gebeurtenis voor mij niets bijzonders meer was, en niet in

mijn geheugen zou zijn gebleven, indien ik de schoone Koningin Maria Stuart niet zoo hartelijk en innig bemind had. Voor hem die in de eeuwigheid leeft, hebben alle verschrikkingen opgehouden, en de tijd ruischt in eeuwen hem voorbij, die hem slechts één enkelen dag toeschijnen."

"Leer mij óók zoo te leven, meester; ik smacht naar kennis!" riep de andere opgewonden.

"Ik weet het," zeide hij; „ja, ik zie in de diepte uwer ziel, mijn zoon, en ik weet dat gij smacht. Derhalve ben ik er, om den dorst uwer ziel te stillen en uw hongerig hart lafenis te brengen." Hij bleef staan op het kleine rondeel, waarbij zij nu langs eenzame wegen gekomen waren, en dat met dicht geboomte en hoog struikgewas omsloten was. Geen luide toon stoorde de vreedzame morgenstilte dezer plaats, en slechts van verre hoorde men somwijlen nog de wegstervende tonen der muziek van de aftrekkende regimenten.

"Ik wil u leeren in de eeuwigheid te leven," vervolgde de Italiaan na een poos op plechtigen toon: „Mijn voorganger en apostel Georg Schrepfer heeft u ingewijd in het tijdelijke en de kennis van het dezerzijdsche. Door het pistoolschot, 't welk hem de onzichtbare wereld opende, en hem aan uwe aardsche oogen ontrukte, heeft hij u, — zijn trouwsten en geloovigsten leerling, — de groote les van het verval van al het aardsche gegeven, en u voorbereid tot de heilige leer der onvergankelijkheid van het bovenaardsche. Mij echter zendt de eeuwige geest der menschheid, opdat ik u *deze* heilige leer zou openbaren. Toen ik u te Dresden ontmoette, en gij mij tegemoet kwaamt aan de zijde der gravin Dorothea von Medem, herkende ik u, dien ik nooit gezien had, aan het blauwe vlammetje dat boven uw voorhoofd flikkerde, en dat niets anders was dan de in smart en angst worstelende ziel van uwen leeraar Schrepfer, die bij u gebleven is, en van u hare verlossing verwacht. Ik begroette u derhalve niet als een vreemde, maar als een vriend. Niemand had mij uwen naam genoemd, en evenwel wist ik hem, en reikte u mijn hand, zeggende: „Hans Rudolph von Bischofswerder, wees mij welkom. De blauwe vlam die op uw voorhoofd brandt, zendt u tot mij, en het pistoolschot onder den duizendjarigen eik in het Rosenthal van Leipzig, was de roepstem die mijn geest in de pyramiden

van Egypte hoorde, en mij naar Europa terugriep tot de mijnen, van welke gij een zijt." ¹⁾

„En toen gij zoo spraakt, o heer en meester, herkende ik ook u, en riep: Gij zijt degene, die mij is verkondigd geworden; gij zijt de Messias, en mijn meester Schrepfer was de Johannes die u vóórging en u aankondigde. Gij zijt de Groot-Kophta, ge zijt Alexander graaf Cagliostro! En toen ik dien naam uitsprak, gingen plotseling de lichten die in de zaal brandden uit en diepe duisternis en diepe stilte heerschten alom. De beide gravinnen Dorothea von Medem en hare zuster Eliza von der Recke omklemden mij bevend en geen hunner waagde het, zelfs met een zucht de stilte af te breken. Eensklaps schitterde het in de duisternis, en in bevenden lichtglans stond op den wand geschreven: *Memento Domini Cagliostro et omnis mansuetudinis ejus.* Wij zonken voor deze heilige schriftteekens op onze knieën en baden tot u, onzen meester en Groot-Kophta, en smeekten u, den adem uws levens over ons te blazen. Langzamerhand verdwenen de wonderbare geheimzinnige woorden van den wand, en duisternis en stilte heerschten wederom in het rond. Eindelijk begon deze stilte mij te beangstigen; ik riep om licht, en toen de bedienden met de kaarsen binnentraden, lagen de beide gravinnen in onmacht op den grond. Maar *gij* waart verdwenen.”

„Doch slechts om den volgenden dag weder voor u te verschijnen,” zei Cagliostro; „om u met plechtigen handslag op te nemen in den magischen kring der mijnen en u tot mijn discipel te verheffen; u deel te laten nemen aan de geheime wetenschappen der geesten, en voor te bereiden voor de onzichtbare loge. Herinner u nu wat ik u voor drie dagen te Dresden zeide! Weet ge 't nog?”

1) Georg Schrepfer, de stichter van de inwendige vrijmetselaarsloge, tegelijk koffiehuishouder en geestenbanner, noodigde in 't jaar 1774 zijn vertrouwde leerlingen en geloovigen, waartoe ook Bischofswerder behoorde, in het Rosenthal bij Leipzig. Onder een duizendjarigen eik verzamelde hij ze om zich heen, om hun vaarwel te zeggen; daar hij zich nu terstond, gelijk hij zeide, voor hunne zichtbare oogen naar het verborgen Rijk wilde begeven, vanwaar hij, — hoewel slechts als geest, — aan zijne discipelen en geloovigen, den eenen geld, den anderen wijsheid zou zenden. Vervolgens beval hij hun de handen voor hun aangezicht te leggen en te bidden. De biddenden hoorden eensklaps een luiden knal, en toen zij opzagen lag Schrepfer dood op den grond. Hij had zich met een pistoolschot gedood.

„Ik weet het! Ge zeidet: „De heilige dienst gebiedt mij met de gravin Medem naar Mitau te gaan, om er verborgen schatten op te graven, waarvan de geest mij kennis heeft gegeven, en gewichtige magische geschriften uit de muren van een klooster te bevrijden. Maar vóór ik daarheen ga, wil ik u naar buiten voeren op den weg dien ge te bewandelen hebt, om het licht te vinden en het te laten schijnen in de zielen, die waardig zullen zijn het te aanschouwen. Volg mij dus; ik wil u op het pad des roems, der macht en der onsterfelijkheid voeren.” Dit waren uwe woorden, mijn heer en meester.”

„En nu heb ik u hierheen gevoerd,” zei Cagliostro zacht; „en uw ziel twijfelt en beeft; want gij zijt nog blind met ziende oogen, en doof met hoorende ooren.”

„Mijn ziel twijfelt niet, meester, maar zij begrijpt niet! Ik ben u gevolgd vol eerbied en geloof. Gij weet het, meester; want gij leest in de ziel uwer kinderen, en ziet hunne verborgenste gedachten. Ge hebt mij te Dresden gezegd: „Geef uwe betrekking in den dienst van den hertog van Koerland op.” Ik heb het gedaan en de stalmeester en kamerheer van den hertog van Koerland, is nu een ambteloos, eenvoudig persoon geworden. Ik heb mijn titel en waardigheden opgegeven in verblijdend geloof op u. Mijn toekomst ligt in uwe hand, en als een dankbaar en verkleefd zoon en leerling, zal ik het geluk en het ongeluk van u ontvangen.”

„Ge zult uit mijne handen slechts het geluk ontvangen,” zei Cagliostro plechtig; „gij zijt een der uitverkorenen, en de blauwe vlam brandt op uw voorhoofd. Zij zal u verlichten in den geest, en u voeren op de paden des roems en der macht. Heden zijt ge nog een ambteloos, eenvoudig persoon, gelijk gij zegt; maar reeds morgen zult ge weder een aanzienlijk heer zijn, voor wien honderden buigen en die te gebieden heeft, waar anderen moeten gehoorzamen. U wacht de roem, en als ge dien verworven hebt, dan wacht u de macht. Wien heb ik u genoemd als onze toekomst en onze hoop in deze landen?”

„Den Prins Frederik Wilhelm van Pruisen,” antwoordde de heer von Bischofswerder ootmoedig.

„Toen ik dezen naam uitsprak, huiverdet gij, en noemdet den Prins een in zondenlust verlorene. Ge moet echter

weten, mijn zoon, dat slechts uit de zonde berouw, — en uit berouw verheffing en loutering ontstaat. Gij zijt uitverkoren en geroepen om den zondaar te bekeeren, en het kind der aarde terug te voeren op den weg des hemels. Prent u deze woorden diep in het geheugen, vervul er uw ziel mede als met vurige vlammen, herhaal u deze woorden den geheelen dag in stilte en eenzaamheid, en dan zullen hemelsche geesten zich verheffen, en u openbaringen der toekomst in de ziel fluisteren. Dan, als ge zóó voorbereid en gewijd zijt, wil ik u de heilige hallen der verhevene wetenschap binnenvoeren. Gij waart tot hiertoe de leerling van den voorhof; ge zult thans opgenomen worden als leerling der Tempelhal, en het zal dan van u afhangen, of ge voortgaan zult tot het altaar des tempels, die reikt tot in de onzichtbare werelden der verborgenheden en wonderen."

„O, mijn meester en mijn heer," riep Bischofswerder met van vreugde stralend gelaat, terwijl hij op zijne knieën nederzank; „ge wilt mij begenadigen en de onzichtbare Tempelhal binnenvoeren? Ik zal opgenomen worden in de heilige geestenwereld?"

„Dat zult gij, Hans Rudolph von Bischofswerder. De groote meesters onzer Orde keuren u dat geluk waardig, en heden nacht zal de ster der toekomst over u opgaan. Houd u gereed! Bevind u te middernacht voor het eerste portaal van het koninklijk paleis te Berlijn. Een man zal u naderen, en ge zult hem vragen: „Wie is onze hoop?" Als hij u antwoordt: „de Prins van Pruisen," dan is het de bode dien ik u zond, en ge zult hem volgen. Maar buig uw hoofd in ootmoed, sluit uwe oogen, voor al het aard-sche, en hef, in uw zelven gekeerd, uwe gedachten op tot de geesten der groote ontslapenen, die uw hoofd omzweven en tot de blauwe vlam spreken, die op uw voorhoofd brandt."

Bischofswerder boog zijn hoofd dieper, sloeg zijn handen voor zijn aangezicht en lag als een vurig biddende op zijne knieën.

Cagliostro boog zich over hem, legde hem zijn hand op 't hoofd, en blies driemaal op zijn blond haar.

„Ik heb op u geblazen met den adem mijn geestes," zeide hij; „en de macht stroomt daaruit over in *uwen* geest. Gevoel het met heilige huivering en houd u stil."

Bischofswerder lag daar onbewegelijk met nedergebogen hoofd, en bedekt gelaat.

Cagliostro richtte zich op, en de groote zwarte oogen strak op den knielende gericht houden, trad hij met onhoorbare schreden van hem terug, naderde langzaam het dichte houtgewas dat het rondeel omgaf, en verdween er achter.

De heer von Bischofswerder lag nog steeds vol eerbied op zijne knieën. Eerst na een lange poos waagde hij het, de handen van zijn gelaat te nemen, en het hoofd op te heffen.

Met schuwen, dwalenden blik zag hij in het rond, en toen hij zag dat hij alleen was, richtte hij zich langzaam van zijne knieën op.

„Hij is weggezweefd,” prevelde hij: „maar ik zal hem wederzien en hij zal mij de wijding geven! De wijding der onzichtbaren!”

VII.

HET WONDERELIXER.

De Koning was langzaam, gevolgd door zijn generale staf, van het exercitie-plein weggereden langs den weg naar Sanssouci. Onderweg had hij met glimlachend gelaat de begroetingen van het volk ontvangen, dat op zijn geheelen weg door de stad, de straten bezet hield, en hem zijn vriendelijke afscheidswensen toeriep. Vervolgens, voor de poort gekomen, hield de Koning zijn schimmel in, en wendde zich tot zijn gevolg. „Messieurs,” zeide hij; „in Bohemen zien wij elkander weder. Ik neem hier afscheid van u, en moet mij het genoegen ontzeggen heden nog mijn beminde generaals bij mij te ontvangen. Een Koning, die te velde trekt, moet alseengoed huisvader vooraf zijne huiselijke aangelegenheden in orde brengen, en alle noodige beschikkingen voor de toekomst maken. Ik heb dus heden nog zeer veel te doen, want ik wil morgen vroeg vertrekken! Gij zult óók nog wel wat te doen hebben, mijneheeren, en ieder uwer zal nog wel iets te beschikken hebben. Tot wederziens dus, messieurs!”

Hij hief den versleten driekanten hoed van zijn hoofd, groette de generaals met een lichten hoofdknik, wendde toen zijn schimmel om, en sloeg de breede laan in, die naar het park van Sanssouci voerde. Niemand volgde hem dan twee lakeieien te paard, die zich op eerbiedigen afstand hielden, steeds de oogen gericht op de gestalte des Konings, van wien zij echter niets zagen dan den gebogen rug en daarboven de punten van 's Koning driekanten hoed. Nu evenwel, toen zij de helft der laan bijna bereikt, en het schitterend gevolg ver achter zich gelaten hadden, verhief zich de krukstok een weinig boven den driekanten hoed.

Dit was het teeken, dat de lakeien verwacht hadden; zij sprongen nu ijlings van hunne paarden en zetten ieder den hazewindhond, dien ze voor zich op het zadel hadden, met angstige voorzichtigheid op den grond neder.

De dieren huilden, — nu hun sierlijke pootjes den grond raakten, — luid van genoegen, en bij dit krijschend, doordringend geluid hield de Koning zijn paard in, en wendde zijn hoofd een weinig ter zijde.

De beide honden kwamen in vollen ren aanloopen, en beide kwamen tegelijkertijd, — de een ter rechter-, de ander ter linkerzijde, — bij hun koninklijken meester aan.

De Koning keek rechts en links naar hen. „Nu, Alkmene, nu Diana,” zeide hij, „zijt ge daar? Nu willen wij eens zien, wie van u beiden de staatsdame is!”

De beide windhonden, (als hadden zij 's Konings woorden verstaan en begrepen), sprongen eensklaps van het paard terug, blaften luid, namen een aanloop en sprongen op. Maar Alkmene was behendiger of misschien sterker dan Diana, en had *zulk* een gelukkigen sprong gedaan, dat zij recht voor haar meester op het zadel kwam, terwijl Diana na een mislukte poging om achter op 't paard te springen, nu beschaamd, met hangenden kop en staart zich achter het paard terugtrok.

„Alkmene heeft gewonnen,” zei Kretschmar tot den nevens hem rijdenden lakei.

„Ja, Alkmene is heden weder de staatsdame,” bevestigde de tweede lakei; „en Diana is slechts weder gezelschapsjuffer. Nu, zij zal zich ergeren, en ik neem 't haar niet kwalijk.”

„Ik óók niet,” zei Kretschmar bedachtzaam; „'tis zeker

een groot onderscheid of men staatsdame, of eenvoudig gezelschapsjuffer is. De staatsdame, blijft den geheelen dag bij den Koning; hij speelt met haar, gaat met haar wandelen, geeft haar bonbons, geeft haar te eten, zij krijgt van het hof, dat voor haar en de gezelschapsjuffer dagelijks gekookt wordt, steeds de beste en lekkerste beten, en eerst als de staatsdame verzadigd is, wordt de gezelschapsjuffer binnengehaald, en krijgt dan wat de andere niet meer lustte." ¹⁾

„Men zou haast wenschen zelf een hazewindhond bij den Koning te zijn!” zuchtte de tweede lakei. „Wij althans hebben 't op verre na zoo goed niet; wij krijgen het hondenloon, en de dieren krijgen hoenders en een goede behandeling! 't Is ellendig!”

„Het allerergste is, dat de Koning ons het huwelijk verbiedt,” zei Kretschmar droefgeestig; „al het andere zou er door kunnen, want zoo de oude Frits ook al dikwerf bromt en scheldt, betaalt hij later ervoor, en dus geef ik daar niets om; want regent het eerst scheldwoorden, later regent het ook thalers, en elke „domme ezel,” dien hij mij naar 't hoofd werpt, brengt mij ten minste later een dukaat op. Welnu waarom zou men zich voor zooveel geld niet laten uitschelden? Ik blijf toch wat ik ben; en als de oude brombeer mij voor een ezel uitscheldt, blijf ik tóch de knappe kerel die ik ben, en Zijne Majesteit zou, bij den Hemel, hoogst tevreden zijn, als hij mijn figuur en houding had.”

„Ja, gewis; wij zijn toch geheel andere kerels dan de oude Frits,” zei de tweede lakei; „ik kan u iets zeggen; zelfs een prinses heeft mij een knappe kerel gevonden. 't Is trouwens wel elf jaren geleden, en ik was dus toen elf jaren jonger, en in dienst gegaan bij de garde wegens mijn rijzige gestalte. Ik stond op schildwacht in de voorzaal der toenmalige Kroonprinses van Pruisen; het was de eerste keer, ik wist van niets en kende de hooge personages volstrekt

1) Dit was de dagelijksche rangregeling onder de lievelingshonden des Konings, voor welker bediening twee zoogenaamde hondenlakeien waren aangesteld. Tot hunne functiën behoorde ook, dat, als de Koning zijne honden niet bij zich kon hebben, zij er een wandelrit mede moesten doen. Des zomers in een open kales; de honden lagen achterin, de lakeien zaten rugwaarts, en als zij de honden wegens eene of andere onbetamelijkheid berispten, of ze tot orde vermaanden spraken de lakeien de honden met „U” aan.

niet. Plotseling komt er een allerliefst, prachtig getooide dame in de voorzaal, met twee andere jonge dames achter zich, en zij praten en lachen heel vermakelijk. Eensklaps kijkt de kleine prachtige dame mij met haar groote, zwarte oogen aan, zóólang en scherp, dat ik schier rood werd, en de oogen nedersloeg. „Zie eens,” riep zij lachend, „zie eens dien allerliefsten jongen. Ik wed, dat het een verkleed meisje is!” En meteen loopt zij op mij toe, streelt mij met haar zachte hand het gezicht en lacht: „Ik heb gelijk! Hij heeft geen bewijs van baard! 't Is een verkleed meisje!” En *flap!* vóór dat ik het vermoed, geeft zij mij een kus, nóg een kus, en nog een derden kus. Ik was als betooverd en hield mij stil; ik dacht het zal zoo blijven; maar eensklaps kwam 't geheel anders uit; want, terwijl ik denk, nu komt de vierde kus, geeft zij mij met haar zachte hand een fiksche oorveeg en zegt: „Daar hebt ge een leerteecken, opdat ge weten moogt dat, als een schoone vrouw u een kus geeft, ge niet stil moet staan als een tuinstaaak, maar haar weder moet kussen. Daar hebt ge een tweede leerteecken, opdat ge 't niet vergeet!” En, *flap!* hief zij den arm op, en geeft mij nog een tweede oorveeg en de andere dames lachten schaterend; dit ergerde mij, en de beide oorveegen hadden mij warm gemaakt. „O,” zeide ik, „voor den d, als 't daarop aankomt, is er geen tweede leerteecken noodig, dat zult ge zien!” En ik zet mijn geweer neder en spring moedig op de dame toe, en — daar gaan de groote vleugeldeuren open, twee heeren in prachtige, met goud geborduurde kleederen, komen binnen, en het kleine vrouwtje ziende, blijven zij verstomd staan, en maken drie diepe buigingen. Nu rook ik lont, en nam spoedig weder mijn geweer op, en stond stijf als een marionnet. De beide heeren zeiden dat zij vanwege Zijne Majesteit kwamen, en Hare Koninklijke Hoogheid een onderhoud wilden verzoecken, om hâar de boodschap des Konings te brengen; en nu ging de prinses met de beide heeren weder in hare vertrekken. Maar een der hofdames bleef voor dat zij heen ging, nog een oogenblik voor mij staan, en zeide: „Als ge u vermeet iets van de grap te vertellen, gaat ge naar de vesting. Onthoud dit en zwijg.” — Nu, ik heb het onthouden en gezwezen tot den dag van heden.”

„En heeft de prinses u later nog meermalen een leermerk

gegeven?" vroeg Kretschmar met een snellen, loerenden blik.

„Neen, nooit," antwoordde de lakei Schultze; „de prinses ging reeds den volgenden dag naar Stettin, waar zij thans nog als gevangene is, wegens hare lustige streken. Maar ik heb haar leermerk onthouden, en als mij later een vrouw kuste, gaf ik het haar altoos moedig terug."

Zij waren intusschen achter den Koning den stijgenden rijweg nevens de terrassen opgereden, en renden nu sneller voorwaarts. Kretschmar sprong uit den zadel, wierp Schultze den teugel toe, en toen de Koning aan de zijpoort van het slot Sanssouci zijn paard inhield, stond de lakei reeds gereed om hem bij het afstijgen behulpzaam te zijn. De Koning had het streng bevel gegeven, dat niemand van het dienstpersoneel te Sanssouci op zijn komen en gaan mocht letten, en hij trad dus ook heden zooals altijd, zonder eenig gerucht of praal zijn „huis" binnen, ging langzaam, op zijn krukstok geleund door den kleinen corridor naar de schilderijen-galerij, trad die haastig door en ging, gevolgd door zijne honden en den kamerlakei Kretschmar, naar zijn woonkamer.

De Koning liet zich langzaam in den hoogleunigen armstoel neder, welks blauw verschoten satijn op vele plaatsen door zijne honden zóo stuk gekrabbd en gebeten was, dat het paardenhaar uit de gaten en scheuren stak. — „En nu, Kretschmar," zeide hij; „hoe is uwe expeditie afgelopen? Zijt ge van nacht te Berlijn bij Mamsel Enke geweest, en hebt ge haar gesproken?"

„Om u te dienen, Majesteit, ik ben er geweest. Ik heb de Mamsel gesproken en haar den brief gebracht."

„Was zij alleen?" vroeg de Koning, terwijl hij boog en Alkmene streelde, die zich aan zijne voeten had nedergelegd.

„Nu," antwoordde Kretschmar grijnzend; „ik weet niet of zij alleen was; wel weet ik, dat toen ik later aan den hoek een weinig loerde, ik een heer in een mantel gehuld uit het huis zag komen; een groot heer met breede schouders dien ik —"

„Dien ge natuurlijk niet herkend hebt," viel de Koning hem haastig in de rede; „het was immers een donkere nacht, zonder maneschijn, en bijgevolg was het u niet mogelijk iemand te herkennen."

„Om u te dienen, Majesteit," zei Kretschmar ootmoedig; „ik kon niemand herkennen. Ik wilde ook maar zeggen, dat

de onbekende misschien bij Mamsel Enke kon geweest zijn."

„Misschien ook *niet*," riep de Koning streng; „dat doet er niet toe. Wat hebt ge meer gehoord?"

„Volstrekt niets, Majesteit, wat de moeite waard is. Slechts dit moet ik zeggen, dat de lakei Schultze een zeer verwaande en grootsprekende zot is, en zeer oneerbiedige praatjes houdt."

„Heeft hij ze tegen u gehouden?"

„Ja, Majesteit, tegen mij."

„Nu, dan moest hij toch meenen, dat ze bij u goed vertrouwd waren. Wat heeft hij dan verteld?"

„Van een liefdesavontuur heeft hij mij verteld, dat hij voor elf jaar met de Kroonprinses van Pruisen zou gehad hebben. Hij beroemt zich er op, dat mevrouw de Kroonprinses zijne wangen heeft gestreeld en —"

„Zwijg," gebod de Koning met luide, toornige stem: „als Schultze dronken is geweest, en in zijn dronkenschap zotternijen heeft gesproken, hoe kunt gij u dan vermeten, kerel, mij zulke dwaasheden weder te zeggen? Als 't nog eens gebeurt, en ge mij zulke onzinnige sprookjes vertelt, jaag ik u uit mijn dienst, onthoud dat, ezel!"

„Maar, Majesteit, vergeef het mij: ik dacht dat ik Uwe Majesteit *alles* moest verhalen, wat ik bijzonders hoor!"

„Maar dit is niets bijzonders, en 't is niet der moeite waard er over te spreken! Schultze is een dronkaard; dat heb ik wel is waar nog niet geweten, en 't is jammer van hem. Nu, ge kunt heengaan! Ik geef u vandaag verlof, opdat ge afscheid kunt nemen van alle vrienden en bekenden, en ze op het wederzien vertroosten. Breng alles in orde wat u aangaat, want als men te velde gaat, kan men niet weten of men terugkomt. Als ge schulden hebt, betaal ze!"

„Ik heb schulden, Majesteit," zuchtte Kretschmar: „maar ik heb geen geld om ze te betalen."

De Koning trad naar het ijzeren kistje, dat op de groote commode onder den spiegel stond, en waarvan niemand dan hij den sleutel had. Hij nam dien uit zijn vestzak, opende het kistje en keek er in.

„Ge kunt niet veel krijgen," zeide hij: „want het vak waar het geld voor de oorblazers, babbelaars en bespieters ligt, is bijkans ledig, en gij hebt er veel van gekregen! Daar hebt ge echter nog vijf goudstukken."

„Ach, Majesteit,” klaagde Kretschmar: „dit is al te weinig; vijf-en-twintig thaler zijn niet toereikend om mijne schulden te betalen!”

De Koning sloeg het kistje dicht, en stak den sleutel weder in zijn zak. „Judas heeft slechts twintig zilverlingen bekomen, omdat hij den Heiland verried. Het zal dus wel genoeg zijn, als Kretschmar vijf-en-twintig zilverlingen bekomt omdat hij zijn kameraad verried. Ga; ge krijgt niets meer! Schultze heeft de dienst! Ga!”

Kretschmarsloop met gebogen hoofd naar buiten, en de groote oogen des Koning volgden hem, tot de deur zich achter hem sloot.

„'t Is toch een ellendig ras, de menschen,” prevelde hij; „voor geld verraden zij hun eigen broeders; voor geld zouden zij hun eigen ziel verkoopen, als er slechts iemand was die haar koopen wilde! Nu, nu, Alkmene, waarom knort ge, en springt ge plotseling omhoog, mademoiselle? Ik spreek immer niet van u en uw eerzaam ras, maar alleen van het ellendig menschenras. Stil, mijn hondje, stil! Ik houd immers veel van u, ge zijt immers mijn lief diertje.”

En hij nam Alkmene, die nu op zijn schoot sprong, in zijn armen, en drukte haar slank kopje aan zijn borst.

De deur werd juist geopend, en de lakei Schultze verscheen op den drempel.

„De opperstalmeester von Schwerin, Majesteit, wacht Uwe bevelen.”

„Laat hem binnenkomen,” zei de Koning. De lakei trad terug in de voorkamer, en hield de deur open voor den opperstalmeester von Schwerin, die nu met een verheugden glimlach in de kamer kwam.

„Hebt ge gedaan wat ik u opgedragen heb, Schwerin?” vroeg de Koning.

De opperstalmeester haalde een rol papier uit zijn borstzak, en reikte die met een diepe buiging den Koning toe.

„Ik ben zoo gelukkig, alles volbracht te hebben, Majesteit.”

„Graaf Schmettau wil dus het huis te Charlottenburg dadelijk afstaan?”

„Om u te dienen, Majesteit; hij wil het voor zeven duizendvijfhonderd thaler afstaan.”

„Met al het huisraad en den geheelen inboedel?”

„Om u te dienen, Majesteit, met den geheelen inboedel;

Medan
30
///

in den staat waarin het zich op dit oogenblik bevindt.”
 „Zoodat dus de nieuwe eigenaar terstond van het huis en den tuin bezit nemen, — en het bewonen kan?”

„Terstond, Majesteit! Ziehier het koopcontract; het is in alle wettelijke vormen opgesteld en gereed gemaakt, er ontbreekt nog slechts de naam des koopers, daar Uwe Majesteit mij bevolen heeft Hoogstderzelver naam niet te noemen, en te doen alsof ik zelf kooper was.”

„Nu, Schmettau is niet zulk een domme kerel, dat hij dit geloofd zal hebben. Hij weet wel, dat *gij* geen geld weet te bewaren. Dus is het contract gereed en ontbreekt nog slechts de onderteekening van den kooper en de betaling der koopsom.”

„Vergeving, Majesteit, er ontbreekt nog iets,” zei de opperstalmeester glimlachend: „er ontbreekt ook nog de naam van den toekomstigen eigenaar in het koopcontract. Ik heb mij niet willen vermeten dien in te vullen, alvorens ik van Uwe Majesteit hiertoe het uitdrukkelijk bevel ontvangen had.”

„Zoudt ge dien dan gekend hebben?” vroeg de Koning; „weet ge dan den naam van den tegenwoordigen eigenaar?”

„Ik weet hem niet,” riep de heer von Schwerin vroolijk; „maar de edelmoedigheid van mijn allergenadigsten Koning en heer doet mij hem raden; en mijn hart is zóó vol dankbaarheid en vreugde, dat het schier bersten zou, indien ik het nog langer moest verzwijgen; zoo ik niet mocht zeggen welk een onuitsprekelijke vreugde Uwe Majesteit mij door dit genadig geschenk bereidt, en hoe mijn geheel leven niet voldoende zal zijn, om Uwe Majesteit mijn dankbaarheid te bewijzen.”

„Waarvoor toch?” vroeg de Koning, hem met zijn groote oogen verwonderd aanstarende; „ge denkt toch soms niet dat ik Schmettau's huis te Charlottenburg voor u heb bestemd?”

De opperstalmeester knikte met een gelukkigen glimlach. „Ik denk het, Majesteit!”

Frederik lachte luid. „Luister, Schwerin. Ge zijt een ontzaglijk snuggere kerel, en ge *hoort* het gras groeien nog vóór het gezaaid is. Maar *dezen* keer hebt ge verkeerd gehoord, want het gras groeit niet. Wat zou 't u ook baten? Gij behoeft geen gras; ge hebt distelen noodig, en die groeien niet in Schmettau's tuin te Charlottenburg. Hier, neem

het koopcontract en breng het mijn minister von Herzberg, dien ge in de audientiezaal zult vinden, en ga dan een weinig op het terras wandelen, en adem daar wat frissche lucht in. Ik heb u immers beloofd dat ge altijd het recht zoudt hebben in mijn tuin de heerlijke lucht te genieten. Breng dus eerst het koopcontract aan den hertog, en zeg hem dat, als de Prins van Pruisen bij hem komt, hij den Prins eerst bij mij moet zenden. Nu, waarom zet ge plotseling zulk een jammerlijk gezicht? Kan ik het helpen, dat mijnheer de opperstalmeester zich zoo plotseling vernederd heeft, door onder de ambachtstlieden te gaan, en luchtkasteelen te bouwen? Maar ge ziet wel; zulke dingen passen niet voor ons noordsche klimaat, en zij storten aanstonds weder in. Nu, doe wat ik u gezegd heb, en herstel u daarna op het terras!"

De opperstalmeester sloop met een zeer treurig gelaat heen, en begaf zich naar de audiëntiezaal, waar hij den minister Herzberg reeds aanwezig vond, en hem 's Konings bevel mededeelde.

„Ge hebt een voortreffelijken koop gedaan,” zei de minister vriendelijk; „en ik denk dat Zijne Majesteit u zeer geprezen zal hebben wegens den buitengewonen ijver, en de groote geschiktheid waarmede gij de zaak tot stand hebt gebracht. Graaf Schmettau was juist hier, en kon niet genoeg roemen, hoe vlug en voorzichtig gij u betoond hadt; en bij de bezichtiging van het huis een deelneming en belangstelling zelfs voor de geringste zaken hadt aan den dag gelegd, alsof de zaak u zelven aanging, en gij het huis voor u zelven wildet koopen. De graaf verhaalde mij onder anderen, dat hij twee schilderijen uit het salon waarop hij bijzondere betrekking had, wilde behouden, omdat zij een erfstuk zijns vaders waren. Maar gij verklaardet, dat ge streng bevel hadt, niet het minste voorwerp uit het huis af te staan; en gij slechts dan den koop mocht sluiten, als de geheele inventaris onverkort werd overgegeven. Dit bewijst voorwaar een zeer prijzenswaardigen ijver voor de belangen van onzen koninklijken meester; maar ik meen tóch, heer opperstalmeester, dat wij zóó uiterst streng niet behooren te zijn, en graaf Schmettau wél mogen vergunnen, deze twee schilderijen te behouden.”

„Behoud wat ge wilt, excellentie,” riep de opperstalmees-

ter verdrietig; „ik heb nu niets meer met deze aangelegenheid te doen, en zij ligt nu alleen nog in uwe handen.”

„Waarheen wilt ge dan zoo haastig?” vroeg de minister, toen de opperstalmeester na een vluchtige buiging, haastig door de kamer ging, en op het punt stond de deur te openen.

De heer von Schwerin keek met een droevig gelaat om. „Zijne Majesteit heeft mij bevolen op het terras te gaan, en frissche lucht te scheppen.”

Hij groette vluchtig en ijde voort. De minister von Herzberg oogde hem verwonderd na. „Er moet hem iets gebeurd zijn, dat hem van streek heeft gebracht,” zeide hij schouderophalend; „hij is anders handelbaarder en opgeruimder. Ha, daar komt de Prins! Ik wil hem tegemoet gaan!”

Hij opende voor den Prins, -- wiens stem hij in de voorkamer had gehoord, -- de deur, en deelde hem het koninklijk bevel mede. „Ik zal Uwe Koninklijke Hoogheid hier verwachten, als Zij na het onderhoud met den Koning de genade wil hebben, mij te bezoeken!”

„Ik zal volgens bevel komen, zoo gij na het onderhoud met den Koning, de genade wilt hebben mij te verwachten,” zei de Prins glimlachend, en hij begaf zich ijlings naar de woonkamer van zijn koninklijken oom.

Frederik zat nog in zijn fauteuil, toen de Kroonprins binnentrad, en Alkmene zat op zijn schoot. Hij zette echter, zoodra hij den Kroonprins ontwaarde, den hond op den vloer, en nam ter begroeting van zijn neef den driekanten hoed een oogenblik af.

„*Bonjour, mon neveu,*” zeide hij met een vriendelijken hoofdknik; „verontschuldigd mij dat ik in mijn leunstoel blijf, en den toekomstigen Koning van Pruisen niet staande begroet.”

„Sire,” riep de Prins levendig; „de hemel geve dat nog vele jaren mogen verlopen, eer men mij dien titel geven kunne, dien mijn groote voorganger met zóóveel roem en wijsheid gedragen heeft, dat men er aan moet wanhopen hem na te streven, en zich tevreden mag stellen, in de schaduw zijns lichts te leven, en te teren van zijn roem.”

De Koning schudde langzaam zijn hoofd. „Van den roem worden de volken niet verzadigd, en de kassen niet vol;

zeide hij op ernstigen toon; „niemand kan teren van 't geen een ander vóór hem gedaan heeft, en iedereen moet voor zich zelve instaan; niet zien naar de lauweren die mischienen uit het verledene voor hem blinken, maar naar het naakte veld der toekomst, dat vóór hem ligt, en waarop hij het zaad der toekomstige lauweren strooien moet! Aan den roem stoor ik mij weinig, en ik raad u niet, *mon neveu*, u daarop te verlaten. Men moet iederen dag opnieuw beginnen zich frisch aan te zetten tot krachtig handelen.”

De Kroonprins boog en nam plaats op den tabouret, dien de Koning hem met een lichten handwenk aanwees. „Ik zal mij beijveren, sire, de verhevene les Uwer Majesteit op te volgen, om eens mijn grooten leermeester geen oneer te doen.”

„Gij drukt u te bescheiden uit, *mon neveu*,” zei Frederik, terwijl zijn groote oogen zich met een fiere uitdrukking op 's prinsens gelaat richtten. „Waarlijk te bescheiden, en ik weet van u dat ge anders denkt, en 't u en uwen vurigen geest nooit voldoen zal, uzelf en uwen voorvaders geen oneer te bereiden, maar dat u alles er aan gelegen zal zijn u en uw Huis eer aan te doen. Het lot is u gunstig, want het geeft u thans de gelegenheid u te toonen als een man, waarvoor ik u houd: een moedig soldaat, een bekwaam veldheer, met één woord, een echte Hohenzollern! Ik zal u tot bevelhebber eener afdeeling van mijn leger maken, en mijn oog zal elke uwer bewegingen, al uwe operatiën met levendige belangstelling volgen.”

Het gelaat van den Prins schitterde van vreugde en zijne oogen glinsterden. Frederik zag dit met genoegen, en zijne blikken, die hij nog altijd op 't gelaat van zijn neef gericht hield, werden minder scherp en streng.

„Hij heeft ten minste moed,” dacht Frederik, „hij is geen sybariet, die voor het ruwe oorlogsleven terugschrikt.”

„Is het mogelijk,” riep de Kroonprins levendig: „Uwe Majesteit zou mij zóó hoog begenadigen, door mij een zelfstandige positie in dezen oorlog te willen verleen?”

„Ik geef u slechts wat u als generaal en als troonopvolger toekomt,” antwoordde Frederik vriendelijk: „Aan mij zal het zijn, in 't groot en algemeen de krijgsplannen en operatiën te bepalen; aan u, met de afzonderlijke bevelhebbers deze plannen te regelen, en de uitvoering er van te bezorgen. Het zal mij verheugen te zien dat ge het krijgsberoep

niet slechts theoretisch, maar ook practisch verstaat. En daarom is mij deze oorlog, — dien ik overigens slechts met tegenzin en door nood gedwongen aanga, — toch nu in zóóverre welkom, omdat hij, naar ik hoop, aan mijn Kroonprins de gelegenheid zal geven, zijn eerste lauweren te verdienen en er zijn hoofd mee te versieren, dat tot nu toe slechts met mirthen gekroond was.”

„Majesteit, ik —”

„Stil; ik doe u immers geen verwijten, *mon neveu*, want ik ken de menschelijke natuur en de verleidingskunsten der vrouwen. Maar 'tis nu ten hoogste tijd dat ge voor een nieuw hoofdbedeksel zorgt, want mirthen staan slechts een poos aan jeugdige gezichten goed, en den man siert de helm, getooid met den lauwer des helds.”

„Ik heb lang naar dit sieraad des mans verlangd,” zei de prins levendig: „en ik ben Uwer Majesteit uit den grond mijner ziel dankbaar, dat zij mij de gelegenheid wil geven dien te verwerven. Deze oorlog is dus in *mijne* oogeen een groot geluk!”

„De oorlog is *nooit* een geluk, *mon neveu*,” zuchtte de Koning: „hij is veeleer voor de volken een groote ramp, en ik zou hem dus gaarne vermeden hebben. Maar de overmoed en de veroveringszucht van den jongen Keizer van Oostenrijk dwongen mij er toe. Ik mag en *wil* het niet dulden, dat Oostenrijk zich met een vreemde erfenis verrijkt en zijn eigen bezittingen vergroot, door, met voorbijzien van de wettige erfrechten eens Vorsten, een Duitsch land aan zich te trekken. Beieren moet als een onafhankelijk, vrij Duitsch vorstendom onder een souverainen regent bestaan, dat is voor Duitschlands evenwicht hoogst noodzakelijk, en ik mag dus als Duitsch Vorst niet toegeven, dat Oostenrijk zijn macht op onrechtmatige wijze vergroot; maar wil ook *mijn* goed zwaard in de schaal werpen, opdat *die* zwaarder worde, waarin Duitschlands bestaan ligt, en opdat zij niet door Oostenrijks zwaarte in de lucht geslingerd kunne worden. Dit is de bedoeling en de reden van dezen oorlog, waartoe ik slechts met moeite besloten heb. Maar als het geldt de grootheid en het evenwicht van Duitschland te bewaren, mag een Duitsch Vorst niet weifelen, maar moet hij alles op 't spel zetten om die te behouden. Oostenrijks eierzucht heeft Duitschland reeds veel bloed gekost en zal

het nog veel kosten, geloof mij, *mon neveu*; blijf dus als Koning steeds op uwe hoede tegen Oostenrijks veroveringszucht. Maar zie, 't gaat mij als allen ouden lieden, die praatachtig zijn en de jeugd lessen geven, terwijl zij zelf nog zooveel te leeren hebben. Want leerlingen blijven wij *allen*, zoolang wij op aarde wandelen, en broddelwerk is al ons doen!"

„Uwe Majesteit heeft het recht verloren dit van zich te beweren,” riep de Prins; „want de wijsgeer van Sanssouci is het voorbeeld, de meester en leeraar van geheel Europa!"

„Mijn zoon,” zei de Koning met een zachten glimlach; „de grootste mannen der oudheid erkenden het als de hoogste trap van alle wijsheid, dat zij steeds in 't leven en bij al hun handelen indachtig bleven, te moeten sterven; en te midden hunner vroolijke feesten en weelderige gelagen lieten zij de lustige gezangen en de dartele dansen afbreken door de ernstige waarschuwing: „Mensch, gedenk dat gij sterven moet!” — Wij willen een weinig van deze wijsheid profiteeren, *mon neveu*! Ik heb u met mijn oorlogskreet afgeroepen van het vroolijke gastmaal des levens, en 't is mogelijk dat menige danseres en zangeres zeer *en rage* tegen mij is, wegens deze storing; wijl ik aan den lustigen dans en de rozefeesten op zulk een afschuwelijke wijze een einde heb gemaakt! Het zou ons echter bij onze krijgsondernemingen kunnen schaden, zoo de rooskleurige lippen der schoonen ons hare verwenschingen nazonden, en daarom moeten wij trachten ze te verzoenen en ons een goede gedachtenis in hunne harten te verwerven. Gij glimlacht, *mon prince*; en denkt dat dit voor mij, ouden kerel, tòch vergeefsche moeite is, en ik de gunst der dames op geenerlei wijze meer winnen kan? Nu, dan moet *gij* voor mij optreden, en voor mij de verzoening en bevrediging op u nemen."

„Ik ben tot alles bereid wat Uwe Majesteit mij wil opdragen en bevelen,” riep de prins; „maar ik protesteer tegen de beteekenis welke Uwe Majesteit aan mijnen glimlach heeft gegeven, en. . ."

„En die tòch zeer voor de hand ligt en gerechtvaardigd zou zijn,” viel de Koning hem in de rede: „Ik roep u van het vroolijke gastmaal des levens; ik stoor de met rozen

bekranste danseressen midden in den dans, dien zij voor u uitvoeren. 't Is dus zeer natuurlijk, dat zij op mijn vertoornd zijn, en ontevreden dat het feest een einde moet nemen, zonder dat zij belooning of ten minste vergoeding ontvangen hebben! Ik bid u dus, *mon neveu*, beloon en vergoed de vertoornde schoonen, en laat ons van hier gaan met het gerust geweten, dat wij volstrekt geene schulden achterlaten."

"Ach, sire," zuchtte de Kroonprins; „het zal mij helaas wel onmogelijk zijn, in dit opzicht met een gerust geweten te velde te trekken."

"Veroorloof mij u hiertoe in staat te stellen," zei de Koning met een innemenden glimlach: „Neem dit kistje hier, *mon neveu*; het bevat een, door de grootste kenners der menschelijke natuur geprezen wonderelixer tegen alle gebreken en alle nooden der menschen. Men zal, als men het behoorlijk aanwendt, tranen van smart in vreugdetranen er mede veranderen, — en een woedende helleveeg in een lachenden engel hertooveren kunnen. Ik bid u, gebruik dit wonderelixer nog vóór wij te velde trekken, en beproef het bij een der vertoornde schoonen; want ik herhaal, wij moeten ons huis in orde brengen, en geen schulden achterlaten; wij moeten ook de schulden der dankbaarheid betalen, en den maaltijd zegenen, als wij goed onthaald zijn geworden! Neem dus tot dit doel mijn kistje met het wonderelixer."

Hij reikte den prins een fraai ingelegd kistje, en glimlachte, toen de prins, terwijl hij met levendige woorden den Koning zijn dank betuigde, tegelijkertijd beproefde het dekfel van het kistje te openen.

„Ik zie met genoegen," zeide hij; „dat ge nog een tamelijk onschuldig hart hebt, *mon neveu*; want ge zijt nog nieuwsgierig naar het wonderelixer, dat in het kistje verborgen is, terwijl ik dacht dat de menschen, en vooral de schoone vrouwen u reeds lang genoegzaam onderricht hadden, dat er slechts deze éénige balsem voor al het ongemak der aarde bestaat! Ga tot mijn minister Herzberg, als ge wilt, mijn prins. Hij zal u den sleutel van het kistje geven en u, zoo ge het wenscht, ook de aanwijzing mededeelen voor het behoorlijk gebruik ervan. Vaarwel, *mon neveu*, en tot spoedig wederziens. Ik vertrek morgen naar Silezië, want het gaat met mij langzamer dan met u, jongelieden. Ge

zult mij binnen eenige dagen volgen, en dus nogmaals à *revoir mon neveu!*

Hij reikte den prins zijn blanke magere hand, trok echter haastig terug, toen deze haar aan zijne lippen wilde drukken, en wees vriendelijk naar de deur.

VIII.

DE GOUDEN REGEN.

Met pijnlijke nieuwsgierigheid begaf prins Frederik Wilhelm zich naar de audientiezaal, waar de minister Herzberg hem verwachtte.

„Zijne Majesteit zendt mij tot u, Excellentie,” zeide hij; „ik moet in den waren zin des woords opheldering van u verzoeken; want het betreft een kistje, 't welk mij de Koning ten geschenke gegeven heeft, en dat een wonderelixer moet bevatten, waarnaar ik natuurlijk zeer nieuwsgierig ben. Maar ik kan het kistje niet openen, en ik moet van Uwe Excellentie den sleutel er van verzoeken.”

„Wil uwe Koninklijke Hoogheid vooraf de goedheid hebben mij eenige woorden te veroorloven, die misschien ter verklaring kunnen dienen?” vroeg de minister glimlachend. „Zoo Zijne Majesteit mij de eer heeft bewezen Uwe Koninklijke Hoogheid tot mij te zenden, en van mij den sleutel van dit kistje te begeeren, dan meent Zijne Majesteit hiermede waarschijnlijk, dat ik u de noodige ophelderingen zal geven; want een werkelijke sleutel is mij door Zijne Majesteit niet ter hand gesteld.”

„Ik bid u dus, mijn waarde Excellentie,, geef mij deze ophelderingen,” riep de prins ongeduldig.

„Mijn prins, vergeef mij, zoo ik mij dus veroorloven moet, een oogenblik de teederste snaren van uw hart aan te raken. Het bevel des Konings verplicht er mij toe. Zijne Majesteit kent sedert lang de betrekking met een zekere vrouw, tot welke Uwe Koninklijke Hoogheid helaas meer dan tot mevrouw uwe gemalin de neiging zijns harten heeft gewend.”

„Zeg liever, Excellentie; — Zijne Majesteit wist dat ik

zekere vrouw de neiging mijns harten had geschonken, en desniettemin beval hij mij tweemaal een huwelijk met een onbeminde en onbekende Prinses. Ik ben tweemaal gehuwd, zooals Zijne Majesteit het bevolen had, omdat voor den Kroonprins van Pruisen de wil des Konings, wet is. Maar voor mijne liefde en voor mijn gevoel is er geen andere wet dan die van mijn hart, en deze alleen ben ik gevolgd, zoo ik in weerwil der mij opgedrongen gemalin, jegens deze zekere vrouw mijn liefde en trouw heb behouden."

„Zijne Majesteit maakt u deswege ook geen verwijten, want de filosoof van Sanssouci kent de menschelijke natuur, en is toegevend voor hare zwakheden. Zijne Majesteit is — ik herhaal 's Konings eigen woorden, — Zijne Majesteit is er mede tevreden, dat ge juist *deze* vriendin en geliefde hebt gekozen en vindt het goed dat gij haar ook voor de toekomst als een verzachting voor een niet gelukkig huwelijk behoudt, want de nederige stand dezer vrouw is voor Zijne Majesteit een waarborg, dat zij zich nooit in de aangelegenheden der regeering zal mengen, iets, dat Zijne Majesteit zeer kwalijk zou opnemen. Maar eenmaal het bestaan dezer vrouw toegegeven, moest Zijne Majesteit wenschen dat deze betrekking met ietwat meer vorstelijk fatsoen omgeven zij; de geliefde van een Kroonprins mag niet als de grisette van een edelman op kamers wonen, maar zij moet een eigen huis hebben, en waardiglijk de livrei van haren heer dragen!"

„Alsof het *mijn* schuld is dat dit niet geschiedt," riep de prins; „alsof de Kroonprins van Pruisen niet dagelijks en ieder uur door de nooden des levens geplaagd wordt, en nauwelijks weet hoe hij zich door het noodzakelijk schulden maken en dringende schuldeischers zal heen worstelen! Ge weet het immers zelf het best, Excellentie, hoe karig en zuinig de Koning zijn Kroonprins onderhoudt; hoe hij mij nauwelijks de middelen verleent om mijn huishouding slechts op een fatsoenlijken, laat staan op een vorstelijken voet te voeren; hoe wij allen: ik, mijne gemalin, mijne kinderen, in ons bestaan geheel en al afhankelijk zijn van den Koning, wiens zuinigheid elk jaar toeneemt, terwijl toch onze uitgaven en behoeften met ieder jaar vermeederen. 't Is treurig genoeg dat ik degene, die mij haar trouw en genegenheid sinds tien jaren bewezen heeft, niet waardiglijk

beloonen kan, maar moet dulden dat zij in afhankelijkheid en nooddrift leeft.”

„Zijne Majesteit heeft dat zelf ingezien, en meent dat Uwe Koninklijke Hoogheid, juist nu zij te velde trekken, en als moedig veldheer zich aan 't onzekere lot der veldslagen moet blootstellen, er aan denken moet, de toekomst van al degenen die u ter harte gaan te verzekeren, en hun een zekeren uiterlijken welstand, — en voor alle gevallen een verzekerd bestaan te bereiden. Er bood zich thans, meent Zijne Majesteit, juist een goede gelegenheid hiertoe aan; want graaf Schmettau wil zijn huis te Charlottenburg verkoopen, en het zou Zijne Majesteit zeer aangenaam zijn, zoo Uwe Koninklijke Hoogheid er bezitter van werd, en het misschien aan degene die u aan 't hart ligt, wilde overdragen. Zijne Majesteit heeft, om u de zaak te vergemakkelijken, door zijn opperstalmeester met graaf Schmettau laten onderhandelen, en de koopacte doen opstellen. Zoo gij dus genegen zijt dat huis te koopen, kan het onmiddelijk in uw bezit overgaan. Hier is het koopcontract. Er ontbreekt nog slechts de naam van den tegenwoordigen eigenaar, de handteekening van den koper en de betaling der koopsom met zeventuizend vijf honderd thaler.”

„De beide namen zouden er spoedig kunnen zijn, maar de koopsom,” riep de Kroonprins zuchtend; „vanwaar het geld te krijgen!”

„Koninklijke Hoogheid,” zei de minister glimlachend; „ik heb u nu den sleutel voor dit kistje gegeven, zooals Zijne Majesteit heeft bevolen. Wees nu zoo goed het te openen. Een sterke druk op deze kleine rozette zal hiertoe voldoende zijn.”

De Kroonprins volgde deze aanwijzing, en het deksel van het kistje sprong open. Het bevatte niets dan een strookje papier, 't welk de prins er uithaalde en haastig opende.

Met 's Konings eigen handschrift stond erop geschreven: „Bevelschrift aan mijn tresorier, om aan de order van den Prins van Pruisen op vertoon twintigduizend thaler te betalen.”¹⁾

Het gelaat van den prins straalde van vreugde. „Ha, riep hij; „de Koning heeft mij inderdaad een wonderelixer gegeven, dat alle kwalen en gebreken geneest, en de balsem

1) Mémoires de la comtesse de Lichtenau, Vol. 1.

is voor alle mogelijke kwalen. Ik wil het terstond aanwenden! Geef hier, Excellentie, laat mij den naam in het koopcontract schrijven."

Hij greep haastig het papier, trad naar de tafel waarop inkt en pen gereed stonden, en vulde met vliegenden spoed de opengelaten plaatsen van het contract in.

„Daar staat het," riep hij vroolijk: „Eigenares: Wilhelmine Enke; kooper: Frederik Wilhelm Prins van Pruisen. Er blijft nog slechts over het geld van den tresorier des Konings te halen, en graaf Schmettau te voldoen."

„Ik heb de vrijheid genomen Uwe Koninklijke Hoogheid deze moeite te sparen, en het geld gereed te leggen. Hier zijn twintig rollen; elke rol bevat honderd dubbele Friederichs d'or en zoo Uwe Koninklijke Hoogheid het mij wil vergunnen, neem ik van dit geld zeven rollen, om er graaf Schmettau mede te betalen."

„Neem, neem," riep de prins. „Ziehier zeven rollen en het bevelschrift, en hier mijn dertien rollen."

„En hier is het koopcontract, Koninklijke Hoogheid, 'twelk gij wel persoonlijk aan de eigenares zult willen overhandigen!"

„Maar eerst moet ik tot den Koning gaan! Mijn hart dringt mij hem te danken; hem te zeggen hoe innig ik de groote goedheid en teederheid gevoel, waarmede hij mij in deze zaak tot eeuwige dankbaarheid verplicht heeft. Ik gevoel mij beschaamd zonder vernederd te zijn; 't is mij als moest ik gelijk een berouwhebbend zoon, die aan de goedheid en teederheid zijns vaders getwijfeld heeft, — wijl deze soms zijn misslagen met strengheid strafte, — thans den zoo goeden, zoo zorgvuldigen en milden vader in mijne armen sluiten, en hem duizendmaal om vergeving bidden, dat ik ooit aan zijne liefde, zijne goedheid kon twijfelen. Ik moet naar den Koning."

„Hij zal u niet ontvangen, Koninklijke Hoogheid," antwoordde Herzberg glimlachend: „Gij kent immers den verheven heer, die zoozeer de liefde en bewondering verdient, welke wij hem allen uit de volheid van ons hart toedragen. Hij laat de zon zijner genade of goedheid op ons allen schijnen, en begeert nooit dank of erkentelijkheid. Hij doet het edele en goede zelfs somwijlen in ruwen vorm; opdat de gene, dien hij het bewijst, zich niet vernederd zou gevoelen door den last der dankbaarheid; en vaak, als hij het grommigst

en ruwst schijnt, is hij het edelst en liefderijkst. Gij hebt dit dezer dagen weder voor u zelven en de uwen gevonden, Koninklijke Hoogheid. Hij scheen toornig te zijn, en zich te hullen in den tabbaard des zederechters; maar, onder dien tabbaard klopte het teedere, edele hart van den menschenvriend en vader, die, na met strenge woorden gestraft te hebben, met grootmoedige daden vergeeft."

"En voor deze goedheid en grootmoedigheid moet ik hem nu dank zeggen; hij *moet* mij hooren!"

"Hij zou vertoornd zijn, Koninklijke Hoogheid, zoo gij hem dwingen wildet den dank te ontvangen, waaraan hij zich onttrekken wil. Hij heeft mij veeleer uitdrukkelijk bevolen Uwe Koninklijke Hoogheid te verzoeken van deze geheele zaak nooit een woord tot hem te spreken, maar ook aan niemand er van te gewagen; wijl, zooals Zijne Majesteit zeide, hij niet gaarne heeft dat de wereld iets van de aangelegenheden der familie verneme. Gij zult Zijne Majesteit het best uwe erkentelijkheid bewijzen, door u stipt naar zijne wenschen te schikken, Koninklijke Hoogheid, en ook bij uwe eerstvolgende ontmoeting met hem, van deze zaak met geen woord te gewagen. Dat is, zooals ik zeide, de wensch en de wil des Konings."

"Waaraan ik mij natuurlijk moet onderwerpen," zuchtte de prins; „hoezeer ik beken dat het mij leed doet, zooveel van 's Konings grootmoedigheid te ontvangen, zonder dit ten minste met mijne oprechte dankbetuigingen te kunnen vergelden. Ik bid u, zeg hem ten minste, dat ik zijne goedheid diep gevoel, en deze edelmoedigheid steeds met teedere aandoening zal gedenken. En nu, als het niet anders zijn kan, wil ik mij verwijderen en tot Wilhelmine ijlen. — Maar, mijn Hemel, daar bedenk ik, dat zal onmogelijk zijn; want de Koning heeft haar huis-arrest gegeven."

"Verontrust u deswege niet, Koninklijke Hoogheid, maar, als 't u behaagt, rijd dan dadelijk naar Charlottenburg en begeef u naar het door u gekochte huis. Gij zult daar de nieuwe eigenares reeds vinden, en zij zal u een onderhoud mededeelen, 'twelk zij heden morgen met den stads-president van Berlijn, den heer von Kirchseisen, gehad heeft."

"Ik ijel naar Charlottenburg," riep de prins; „want ik beken 't; ik ben nieuwsgierig te weten, wat de stads-president haar te zeggen had."

„Ik kan wel denken dat Uwe Koninklijke Hoogheid haast heeft,” glimlachte de minister; „en vermits gij wegens de zware rollen geld niet goed te paard kunt rijden, heb ik mij veroorloofd uwe equipage hier te doen komen, en die wacht u. Ik leg de rollen geld hier in deze blikken doos, en als gij het beveelt zal ik den lakei roepen, om ze in 't rijtuig te dragen.”

„Neen, neen, ik bid u, laat mij ze *zelf* dragen,” riep de prins, terwijl hij de doos met beide handen greep; „ze is waarlijk zwaar; maar 'tis een aangename last, en zoo mijne armen ook een weinig lam worden, zal de gedachte aan het wonderelixer dat ik draag, mij toch kracht en moed geven! Vaarwel, Excellentie, ik vlieg naar Charlottenburg!”

De Prins begaf zich met haastige schreden naar het gereed staande rijtuig, en beval den koetsier, hem zoo snel de paarden loopen konden naar Charlottenburg te rijden.

Tengevolge van dit bevel was de weg in minder dan een uur afgelegd, en het rijtuig hield te Charlottenburg voor de deur van Schmettau's villa stil, die nu het eigendom van mademoiselle Wilhelmine Enke zou worden.

Niemand ontving den prins toen hij het huis binnentrad. Het voorhuis was ledig, de deuren der kamers waren gesloten. Maar eene deur aan de overzijde van het voorhuis stond open. De prins ging er door, en stond nu op een kleinen stoep, vanwaar een trap naar beneden in den tuin voerde, die zich met zijne bloembedden, grasperken, boschages, en hooge boomkruinen op den achtergrond, zeer statig en aangenaam voordeed. De vogels kweelden, de boomen ruischten, veelkleurige vlinders fladderden boven de welriekende bloemen, en de liefelijke groep ginds op het gras, was Wilhelmine, vroolijk stoeiende met haar dochtertje, en de min met het zoontje op den schoot, dat zijne moeder lachend de armpjes toestak.

„Wilhelmine! Wilhelmine!” riep de prins, en zij antwoordde met een vreugdekreet, staakte het spel met de kinderen, en kwam als met gevleugelde schreden aanloopen.

„Zijt ge daar eindelijk, eindelijk, mijn geliefde heer!” riep zij, buiten adem de trap opvliegend; „ik bid u om Gods wil, zeg mij wat dit alles beteekent! Ik sterf van nieuwsgierigheid.”

„Ik ook,” zei de prins lachend. „Wees zoo goed en wijs

mij den weg; laat ons in een kamer gaan waar ik deze doos kan nederzetten."

"Wat bevat dan dit gedrocht, 't welk u verhindert mij te omhelzen?"

"Vraag het niet, maar haast u mij er van te ontlasten."

Zij gingen het huis binnen, en Wilhelmine opende een vleugeldeur, die naar een met smaak gemeubelde kamer voerde.

Frederik Wilhelm zette diep ademhalend de doos op de marmeren tafel, die voor den divan stond, nam vervolgens Wilhelmine in zijne armen en liet zich met haar op den divan neder.

"Nu, Wilhelmine, zeg mij nu vóór alles, wat heeft de stadspresident von Kirchseisen u gezegd?"

"Hij heeft mij namens den Koning bevolen, mijn woning te Berlijn op te geven, evenals die te Potsdam, en mij in beide plaatsen zoo min mogelijk in 't openbaar te vertoonen, opdat, gelijk de Koning zeide, door mijne verschijning, geen ergernis worde gegeven aan hen, die recht hebben op de liefde en trouw van den Prins van Pruisen. Slechts als ik mij bescheiden in de schaduw hield, en de mij aangewezen woonplaats zoo min mogelijk verliet, zou Zijne Majesteit genegen zijn mijn bestaan te ignoreeren, en niet verder notitie van mij te nemen. Maar zoodra ik het wagen mocht uit de schaduw te treden en een rol te willen spelen, zou Zijne Majesteit het ergste vermoeden en zorgen, dat mijn rol voor altoos uitgespeeld zoude zijn.¹⁾

"Dat zijn zeer harde en wreede woorden," zei Frederik Wilhelm zuchtend.

"Ja, wèl zeer harde en wreede woorden," herhaalde Wilhelmine smartelijk: „Elk er van trof mijn hart als een geeselslag, en ik schreide ten leste luid, zooveel pijn deden ze mij. Mijnheer von Kirchseisen was geheel verschrikt en verzocht mij verschooning, dat hij zóó spreken moest, maar de Koning had hem uitdrukkelijk bevolen zijne woorden stipt over te brengen. Vervolgens kondigde hij mij aan, dat het rijtuig voor de deur stond, om mij en de kinderen naar mijn toekomstige woonplaats te brengen, en dat ik onverwijd daarheen vertrekken moest. Hij zelf voerde mij

1) Mémoires de la Comtesse de Lichtenau, 59.

vervolgens naar het rijtuig, want hij had bevel, den Koning terstond van mijn vertrek bericht te geven. De man, die naast den koetsier op den bok zat, had order ons hierheen te brengen, en begaf zich van hier terstond naar Potsdam. En zoo ben ik nu hier in dit eenzame huis aangekomen, zonder dat mij iemand zeggen kon, wat ik hier doen, — en of ik hier blijven moet.

„Ja, Wilhelmine, ge moet hier blijven,” riep de prins, haar in zijn armen sluitende: „Wij hebben nu eindelijk een tehuis en een blijvende plaats voor onze liefde en onze kinderen gevonden. Dit huis is het uwe; ge zijt hier meesters, en ik hoop dat ge mij als uw gast hier steeds welkom zult heeten!”

„Het mijne?” riep zij verheugd: „Dit huis is het mijne? Gij schenkt het mij? Ach mijn God, hoe edelmoedig en verkwistend zijt ge. Gij overlaadt mij met de geschenken uwer liefde, alsof gij Jupiter en ik Danaë ware!”

„Een fraai beeld, en opdat het juist zij, wil ik werkelijk de rol van Jupiter vervullen!” riep de prins lachend.

En hij opende haastig de blikken doos, die vóór hem op de tafel stond, nam er een rol uit, en zich er mede over Wilhelmine heenbuigende, brak hij die midden door, zoodat de goudstukken als een gouden regen op Wilhelmine's haar, heur fraaie schouders en wonderschoone armen neder regenden!

Zij schreide en lachte, en zocht de goudstukken te vangen die nevens haar nedergleden, en rinkelend op den grond rolden; zij sprong ze na en zonk er mede op den vloer neder. Maar de prins greep lachend een tweede rol en brak die boven haren rug open, zoodat die geheel overstroomd was door de blinkende geldstukken, die werkelijk als regendroppels op haar nederstortten, en vervolgens nog een rol en nog eene. Wilhelmine bad lachend en tierend om genade en sprong overeind: en de geldstukken rinkelde en klonken om haar heen, en rolden als dartele aardgeesten rondom haar over den vloer.

IX.

DE DUITSCHE LITERATUUR EN DE KONING.

Inmiddels had zich de minister Herzberg tot den Koning begeven en hem bericht gebracht van den gesloten koop en de dankbaarheid en aandoening van den prins.

Frederik knikte. „Deze zaak is dus óók afgedaan,” zeide hij; „en zoo het noodlot wilde dat de prins *niet* uit dezen veldtocht terugkeerde, is voor het lot van deze vrouw en de beide arme kinderen gezorgd, die zoo vaderloos en zonder naam door de wereld moeten gaan.”

„Het noodlot zal niet zoo wreed handelen, Majesteit; het zal Uwe Majesteit niet zulk een kommer bereiden.”

„*Mon cher*, het noodlot is een zeer liefdeeloos schepsel,” riep de Koning schouderophalend: „De tranen der menschen treffen het niet meer dan de waterdruppels die van het dak druipen. Het gaat met reuzenschreden over de hoofden der menschen en treedt ze allen in het stof, zoowel de grooten als de kleinen, den Koning als den bedelaar. Wat *mij* betreft: ik geef mij zonder morren aan het lot over. Staatkundigen en krijgslieden zijn ten laatste toch slechts de marionetten der Voorzienigheid. Wij handelen zonder te weten wát wij doen; want wij zijn toch slechts de werktuigen eener onzichtbare hand, en maar al te vaak is de uitkomst onzer handelingen juist het tegendeel van hetgeen wij gehoopt hadden. Laat ons derhalve de zaken nemen zooals 't God behaagt, en verbeelden wij ons niet het lot te beheerschen ¹⁾. Ziedaar mijn geloofsbelijdenis, Herzberg, en zoo ik uit dezen schandelijken veldtocht niet weder mocht terugkomen dan weet ge, dat ik zonder morren voor den wil van 't lot gebukt heb. En nu genoeg hiervan! Het huis is besteld, gij kent omtrent alle zaken mijn wil; de loopende regeeringszaken zullen dus regelmatig voortgaan, en als er iets buitengewoons geschiedt, zoo zend er mij bericht van. Zeg mij nu nog, wat is er ander nieuws.”

„Niets bijzonders, Majesteit. — Toch iets! De jonge hertog von Weimar is hier.”

1) Eigen woorden des Konings. Oeuvres posthumes. Vol. X pag. 256.

„Dat weet ik reeds! Hij heeft zich bij mij aangediend! Ik kan hem echter niet meer spreken, en heb hem door prins Hendrik, mijn heer broeder, laten verzoeken zich met generaal von Möllendorf over de voorwaarden te verstaan, onder welke hij wil vergunnen dat in zijne Staten voor mijn leger soldaten kunnen geworven worden. Ik hoop dat de hertog rede verstaat, en ons niet hinderlijk is. Maar 't is toch juist niets bijzonders dat de jonge hertog von Weimar hier is?”

„Nee, dat niet, Majesteit, maar met hem is zijn liefste vriend gekomen; hij die, zooals de menschen te Weimar zeggen, thans in het hertogdom Saksen-Weimar het goede en slechte weder maakt.”

„Nu, wie is dan die wedermaker?” vroeg de Koning, de vingers in het vestzakje stekende.

„Majesteit, die wedermaker is Johann Wolfgang Goethe; de dichter van het Lijden van den jongen Werther, dat sinds vier jaren in geheel Duitschland een nieuw weder gemaakt, — alle harten verrukt, en alle verbeeldingen verhit heeft. Deze groote wedermaker aan den hemel der literatuur en poëzie, deze Johann Wolfgang Goethe is hier, en ik geloof dat het wél de moeite waard is dat Uwe Majesteit dezen jongen man eens zie; want zoo mij niet alles bedriegt, dan heeft deze dichter een groote toekomst, en zal als een ster der eerste grootte aan den hemel der Duitsche literatuur schitteren.”

„Blijf mij van het lijf met uw Duitsche literatuur en uw ster van de eerste grootte,” riep de Koning misnoegd, terwijl hij langzaam de vingers met de snuif aan zijn neus bracht: De fraaie letteren zijn tot hertoe op onzen bodem niet gelukkig geweest, en wij moeten ootmoedig onze armoede erkennen. Wat nu ten slotte uw ster van de eerste grootte, dezen monsieur Goethe betreft, ik bedank u wel hartelijk. Ik wil niets van hem weten. Hij heeft met zijn Lijden van den jongen Werther het hoofd van alle verliefde zotten verdraaid, en dat reken *ik* hem waarlijk niet als verdienste aan; want de jeugd in Duitschland is buitendien verliefd genoeg, en het was volstrekt niet noodig dat deze mijnheer Goethe met zijn sentimenteelen liefdesroman nog olie in het vuur goot.”

„Vergeving, Majesteit, dat ik het waag te weërspreken,”

zei Herberg zacht; „maar dit boek, hetwelk Uwe Majesteit veroordeelt, heeft niet alleen in Duitschland, — maar in geheel Europa, — ja, men mag zeggen in de geheele wereld, den ontzaglijksten indruk gemaakt; en wat de openbare meening der geheele wereld zóó hoog verheft, kan toch niets onwaardigs zijn; want *vox populi vox dei* blijft toch altoos een waar woord.”

„Dat is *niet* waar,” riep de Koning levendig; „en het woord van het oude Romeinsche volk geldt niet meer voor ons verwijfd, vervallen geslacht. Wie tegenwoordig de menschen vleit en hunne zwakheden verheerlijkt, is voor hen een knappe kerel; dien verheffen zij tot in den hemel, en dien noemt de openbare meening een genie, een Messias! Ga mij weg met dien onzin! De Werther van mijn heer Goethe heeft veel kwaad gesticht; hij heeft gezonde menschen ziek, — maar geen enkelen zieke gezond gemaakt. Er is sedert een waanzinnige liefdekoorts in alle jonge hoofden gevaren, en de zotte sentimentaliteit en sympathie met gekunstelde minnarijen is sedert in de mode gekomen. Het jonge volk gedraagt zich als ware de liefde een tarantula, van wier beet men krankzinnig moet worden als men een zeer verheven jongeling is; zij jammeren van smart en gaan in den maneschijn wandelen; maar moed hebben zij niet meer in 't lijf, en goede soldaten komen er nimmer of nooit van deze moderne Werthers. En hieraan heeft die monsieur Goethe schuld met zijn onuitstaanbare Wertherjeremiade! Het is een erbarmelijk prulwerk, en volstrekt niet waard dat men er van spreekt!”

„Vergeving, sire,” zei Herzberg glimlachend; „Uwe Majesteit heeft mij steeds genadiglijk vergund, om voor u als de ridder en voorvechter der arme Duitsche literatuur te verschijnen, en somwijlen een goed woord te mogen doen voor de Duitsche Muze, die onbekend en ongeacht in de schaduw van Uwen troon moet staan, terwijl de Fransche dame met haren glinsterden tooi en hare geblankette wangen altijd welkom geheeten wordt Uwe Majesteit veroorlove mij nu genadiglijk dat ik ook heden weder ridderdienst doe voor de Duitsche Muze. Het moge waar zijn, dat Werther veel kwaad gedaan, — dat hij de zieken nóg zieker, en menigen gezonde ziek gemaakt heeft. Maar, Werther heeft aan den anderen kant ook weder oneindig veel nut

gesticht, en een groote, onsterfelijke verdienste is aan dit werk *niet* te ontzeggen”

„Nu, en wat is die verdienste?” vroeg de Koning, terwijl hij langzaam weder een snuifje nam: „Ik ben *vraiment* zeer *curieux* te vernemen, welke verdienste dit dwaze, van liefde jammerende boek heeft.”

„Sire, het heeft de groote verdienste, Duitschlands literatuur met een werk verrijkt te hebben, welks taal meesterlijk is, en het hoog verheft boven alles wat wij tot hiertoe van Duitsche schrijvers verkregen. Met dit werk treedt de Duitsche literatuur eensklaps uit de waggelende, onzekere kinderjaren, en vertoont zich als een bloeiend, verrukkend, tot den strijd toegerust jongeling, wien de goden voor elke gedachte en gevoel het juiste woord op de lippen hebben gelegd, en die datgene kan uitdrukken, wat tot hiertoe onuitspreekbaar op den bodem des harten gerust heeft.”

„Nu, ik wilde dat het er was *blijven* rusten!” riep Frederik verdrietig: „Gij zijt nu eenmaal de kampioen der Duitsche Muze; maar ge weet óók dat ik *incorrigible* ben, en ik kan mij niet door u laten overreden broddelwerk voor-meesterwerk te houden. En hieraan is niet de armoede der geniën, maar veeleer de Duitsche taal schuld, die niets kort ineendrongen en precies uitdrukken kan. Hoe zou men het bijvoorbeeld wel aanleggen om Tacitus in 't Duitsch over te zetten, zonder er een menigte woorden en omschrijvingen bij te voegen; in het Fransch heeft men dit volstrekt niet noodig, daarin kan men alles even kort, en tóch nauwkeurig uitdrukken.”

„Sire ik zal de vrijheid nemen u te bewijzen, dat men ook in de *Duitsche* taal de korthed van Tacitus kan navolgen,” riep Herzberg opgewonden. „Ik zal een stuk van Tacitus vertalen, om Uwe Majesteit dit bewijs te leveren.”

„Ik houd u bij uw woord! En ik zal u hierop antwoorden met een verhandeling te schrijven over de Duitsche literatuur, hare gebreken, en de middelen ter harer verbetering¹⁾. En tot zoolang willen wij den strijd laten rusten, hoort ge! Ik blijf er bij: aan goede schijvers ontbreekt het ons, Duitschers, geheel en al! Misschien zullen zij komen, als

1) Deze verhandeling verscheen gedurende den Beierschen oorlog, in den winter van 1779.

ik reeds lang in de Elyseesche velden met Voltaire en Algarotti ga wandelen." ¹⁾

„Sire, zij zijn er waarlijk reeds,” riep Herzberg met vuur. „Wij hebben bij voorbeeld Lessing, die Minna von Barnhelm en Emilia Galotti heeft geschreven; twee drama's waarop elke natie trotsch zou kunnen zijn.”

„Ik ken ze niet,” zei de Koning bedaard: „en heb in mijn leven nog niet van uwen Lessing gehoord.”

„Majesteit, en zijn wonderschoon blijspel Minna von Barnhelm is tòch ter verheerlijking Uwer Majesteit geschreven.”

„Een reden te meer voor mij om het niet te lezen. Een Duitsch blijspel! Dat moet iets fraais zijn! Want het Duitsch tooneel, — nu, dat is nog het allererbarmelijkste. In Duitschland heeft Melpomene in haar gevolg slechts wilde minnaars, van welke de eenen op stelten loopen, terwijl de anderen in het slijk kruipen. Maar van de altaren der godin worden zij allen teruggestooten; want zij zijn oproerig tegen hare wetten, en verstaan niets van de kunst om te trefen en belang te wekken.” ²⁾

„Maar, majesteit,” riep Herzberg: „gij hebt noch Emilia Galotti, noch Minna von Barnhelm de eer gedaan ze te leeren kennen.

„Nu, nu, word maar niet zoo verstoord, Herzberg!” zei de Koning glimlachend: „maar ge zijt nu eenmaal de minnaar der Duitsche literatuur, en verliefden moet men iets ten goede houden. Doch zóóver zult ge mij toch niet brengen, dat ik de dingen lees, welke gij Duitsche blijspelen en tragedies noemt! Ik zal er mij wel voor wachten; mijne tanden zijn niet meer sterk genoeg om zulke harde beten te kunnen kauwen. Nu, wrok nu niet langer, Herzberg. Maar dit zeg ik u; de eerste uren, welke ik in dezen veldtocht vrij heb, zal ik besteden tot het schrijven mijner verhandeling over de Duitsche letterkunde!”

„En de eerste uren, welke ik vrij heb,” bromde de minister: „zal ik besteden tot het overzetten van een stuk uit Tacitus in onze schoone Duitsche taal, om het Uwer Majesteit te toonen!”

„*Il est incorrigible* glimlachte Frederik: „Nu goed, wij

1) 's Konings eigen woorden. Zie Oeuvres posthumes. Vol II. pag. 293.

2) 's Konings eigen woorden. Zie Oeuvres posthumes. Vol. II. pag. 293.

zullen zien! Tot zoolang laat ons vrede maken, Herzberg; want zie, als men op 't punt is ten oorlog te gaan, is 't altoos goed, ten minste vrede te hebben met zijn geweten en zijne vrienden. Dus, laat het zoo blijven, Herzberg!"

„Majesteit, uwe genade en goedheid beschamen mij inderdaad,” zei de minister aangedaan. „Ik bid duizendmaal om vergeving, zoo ik mij, in mijn ijver voor de arme, achteruitgezette literatuur, tot onbetamelijke drift hebt laten vervoeren.”

„Ik prijs u wegens uwen ijver,” riep de Koning; „en het behaagt mij in u, dat ge de trouwe ridder *sans peur et sans reproche* zijt voor de Duitsche literatuur. Ik schrijf hare armoede overigens niet aan de Duitsche natie toe, — die zeker even veel geest en genie heeft als elke andere natie; — maar, de Duitsche natie wordt in hare verstandelijke ontwikkeling tegengehouden door uitwendige omstandigheden, die haar verhinderden zich tegelijkertijd met hare naburen te verheffen. Wij zullen gewis óók eens onze klassieke schrijvers hebben; iedereen zal ze lezen, om er zich naar te vormen; onze burenen zullen Duitsch leeren, aan de Hoven zal men het met genoegen spreken, en het kan gebeuren, dat onze taal, zoo zij volkomen gevormd is, door geheel Europa verbreid wordt, en wij óók onze Duitsche klassieken zullen hebben.”¹⁾

De Koning sloeg, dit zeggende, met heimelijken blik zijn minister gade, en hij glimlachte vergenoegd en knikte welgevallig, toen hij zag hoe het edele, geestvolle gelaat van Herzberg, — dat door donkere wolken beschaduwde was geweest, — zich allengs verhelderde, en zijn sombere blik opklaarde.

„Nu, niet waar, nu zijt ge weder tevreden?” vroeg de Koning goedhartig.

„Ik ben gelukkig, Majesteit, wegens de voorspelling welke Uwe Majesteit omtrent de Duitsche taal doet. En mag ik nog iets zeggen?”

„Zeg het, Herzberg! Het mocht u anders te zwaar op 't hart drukken.”

„Majesteit, ik profeteer dat deze Wolfgang Goethe eens tot de klassieken der Duitsche literatuur zal behooren,

1) 's Konings eigen woorden. Zie Oeuvrés posthumes. Vol. III.

en daarom — daarom wilde ik Uwe Majesteit nogmaals bezweren, dit ontlukend genie een genadigen blik te vergunnen, en den heer Goethe bij zicht te willen ontbieden. Uwe Majesteit vindt geen behagen in 't lijden van den jongen Werther. Maar Goethe heeft buitendien nog andere fraaie werken geschreven. Hij is ook de auteur van vele gedichten, en bijzonder fraaie drama's. Hij heeft de tragedie *Stella* gewrocht."

"Dat onzedelijke, sentimenteele stuk, waarvan wij de voorstelling te Berlijn hebben moeten verbieden, wijl daarin een kerel wordt geschilderd, die twee vrouwen tegelijk bemint, en nog voor den dubbelen minnaar van zijne vrouw en zijne geliefde speelt, terwijl hij een volwassen dochter heeft. Dit is een onzedelijk larmoyant stuk, dat evenals de Werther met een zelfmoordend pistoolschot eindigt, en tegen alle moraal en het huwelijk gericht is; daàróm is het verboden geworden." ¹⁾

"Maar, sire," voer de hardnekkige minister voort; „de heer Goethe heeft niet alleen *Stella* geschreven, ook *Clavigo*, de —"

"Wien hij slaafsch aan de gedenkschriften van Beaumarchais heeft ontleend," viel de Koning hem in de rede. 't Is geen Duitsch, maar een Fransch product."

"Nu, dan veroorloof ik mij daarentegen een echt Duitsch product te noemen, 't welk Johann Wolfgang Goethe geschapen heeft. Ik bedoel het Duitsche drama *Gotz von Berlichingen*!"

"Houd op, 't is genoeg!" riep de Koning misnoegd, terwijl hij opstond. „Ik wil niets meer hooren. 't Is erg genoeg dat stukken als deze *Gotz von Berlichingen*, op Duitsche tooneelen kunnen verschijnen, dat toch niets meer is dan een afschuwelijke naäping der slechte Engelsche stukken van Shakespeare! En het parterre applaudisseert en bevordert met enthousiasme deze walgende platheden. ⁽²⁾ Nu, nu, zet nu niet weder een boos gezicht! Ge moet geduld hebben met mij ouden knaap! 't Zal mij hartelijk

1) De tragedie *Stella*, die te Berlijn met grooten bijval werd opgevoerd, werd den Koning in het jaar 1776 als onzedelijk voorgesteld, en hij liet de verdere opvoeringen verbieden. Zie Plumke: *Geschichte des Berliner Theaters*.

2) 's Konings eigen woorden. *Oeuvres posthumes*, Vol III.

verheugen als uw heer Goethe ooit, zooals ge zegt, een Duitsch klassiek wordt. Maar ik zal niet meer beleven, dat het zoover komt; en *ik* zie nog slechts het embryo, waar gij reeds den uitgebroeiden klassieker ziet. Ginds in de Elyseesche velden willen wij er verder over spreken, Herzberg; en dan willen wij eens zien of Homerus of Horatius en Virgilius, of Corneille en Racine u den rug niet keeren, als ge hun uwen heer Wolfgang Goethe als den Duitschen klassieker voorstelt. En nu, adieu, Herzberg! Zoodra het de omstandigheden toelaten, laat ik u tot mij naar Silezië roepen, en dan kunt ge mij uw Deutsche vertaling van Tacitus medebrengen."

Hij knikte den minister vriendelijk toe, en ging toen langzaam, — terwijl de andere afscheid nam en zich verwijderde, — op zijn krukstok geleund, in de kamer op en neder.

Na eenigen tijd bleef hij bij de ronde tafel in het midden der kamer staan, nam de zilveren bel, en schelde. Terstond opende zich de deur, en de lakei Schultze trad binnen.

De Koning richtte zijne oogen strak op den binnentredende, en de scherpe, vlamme blikken dezer groote, glinsterende oogen maakten den lakei verward en beangst. Hij bleef verlegen, en met nedergeslagen oogen aan de deur staan.

„Nu, waarom blijft ge daar staan?" vroeg de Koning; „heb ik niet gescheld, en weet ge dus niet wat ge te doen hebt?"

De oogen des Konings bleven doordringend op hem gevestigd, en maakten de verwarring van den lakei nog grooter. Hij vergat geheel, dat het schellen op dit uur beteekende, dat de Koning zijn tweede ontbijt begeerde, en hij dus de deuren van de aangrenzende kamer moest openen, waar het dejeuner gereed stond.

De Koning wachtte nog een oogenblik; en vermits de lakei nog altoos besluiteloos staan bleef, gebod hij hem op scherp toon, naderbij te komen.

De lakei naderde langzaam en waggelend, altijd nog onder den invloed van den strengen blik des Konings.

„Nu, ik zie reeds wat het is," zei Frederik deschouders ophalende; „ge zijt weder dronken, zooals ge het dikwijls zijt, en —

„Majesteit," riep Schultze verschrikt; „dronken, ik?"

„Zwijg!” donderde de Koning; „wilt ge u nog vermeten tegen te spreken? — Dronken, zeg ik, zijt ge, en ik kan geen dronkaards als mijne lakeien gebruiken. Het moeten nette, beschaafde, nuchtere menschen zijn, die de ooren open en den mond dicht houden; die geen babbelaars en dronkaards zijn, en niet voor waarheid houden wat zij in hunne dronkenschap meenen beleefd te hebben. Zulke kerels als gij, kan ik volstrekt niet gebruiken; zij zijn voor niets anders goed dan voor kanonnenvoer. En daartoe zult ge ook weder dienen; scheer u terstond weg; ga tot generaal von Alvensleben, en meld u aan, om bij de garde ingelijfd te worden. Gij treft het; ge komt dadelijk in 't veld, en moet morgen vroeg reeds uittrekken. Zeg maar aan den generaal dat ik u zend, en ge als gewoon soldaat in dienst moet treden.”

„Maar, majesteit,” riep Schultze jammerend; „ik weet niet wat ik misdaan heb. Ik ben waarlijk niet dronken, ik —”

„Zwijg!” herhaalde de Koning; „doe wat ik bevolen heb! Ga naar den generaal von Alvensleben, en meld u aan, om dadelijk bij het eerste garde-regiment ingelijfd te worden. Voort met u! Dronken en babbelachtige lakeien kan ik niet gebruiken. Voort!”

De lakei sloop langzaam, met gebogen hoofd naar buiten, met moeite de tranen weerhoudend, die in zijne oogen stonden.

's Konings blikken hadden hem gevolgd, — en waren steeds zachter en milder geworden.

„Het spijt mij van den armen kerel,” zei de Koning, toen de deur zich achter den lakei gesloten had; „maar ik moest hem toch een les geven; want ik kan geen babbelaars gebruiken. Een paar weken moet hij de uniform dragen, en dat zal hem wel tot nadenken en rede brengen. Maar dan wil ik hem pardonneeren, en weder in mijn dienst nemen. Want hij is een goedhartige kerel, die niemand zou kunnen verraden en in 't ongeluk brengen, zooals Kretschmar hem gedaan heeft. Nu, wat is dat?” viel de Koning zich in de rede: „en wie is deze monsieur, die daar bij den concierge staat?”

De Koning trad naar 't venster, en nam met scherpe oogen den heer op, die ginds op het bovenste terras stond, en in een ijverig gesprek was met den concierge van Sanssouci.

Op dit oogenblik werd de deur geopend, en de binnentredende kamerlakei overhandigde den Koning een verzegelden brief.

Van Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Hendrik," zeide hij.

„Wie heeft hem gebracht?" vroeg hij, den brief aannemende en langzaam openende.

„Majesteit, de vreemde heer, die daar buiten staat, en met den concierge spreekt. De concierge zendt mij, en ik zou op Uwer Majesteits bevelen wachten."

„Nu, wacht dan," zei de Koning, terwijl hij het papier opensloeg; het bevatte eenige regels van prins Hendrik's eigen handschrift, luidende: „Uwe Majesteit, mijn veelgeliefde, dierbare broeder! Brenger dezès is de literator en poët mijnheer Johann Wolfgang Goethe, thans legatieraad in hertogelijk Weimarsche dienst, en een groot gunsteling van den hertog onzen neef; ik ontmoette hem juist met den hertog, toen zij van de parade kwamen en naar Berlijn wilden gaan, waar de hertog bij mij dineert en ook zijn legatieraad. De hertog sprak mij van het groot verlangen, 't welk zijn legatieraad Goethe koestert, om het beroemde huis van den grooten wijsgeer van Sanssouci en de kamer, welke Voltaire heeft bewoond, te zien, en verzocht mij om mijne voorspraak bij u, mijn veelgeliefde Koning en broeder. Ik kon mij aan dit verzoek niet wel onttrekken, en richt derhalve tot Uwe Majesteit deze regels, terwijl ik op 't punt ben met den Hertog naar Berlijn te gaan, waarheen de legatieraad later zijn hertog, voor het diner bij mij, volgen zal. Ik blijf van Uwe majesteit, mijnen heer, de broeder, de onderdanige dienaar Hendrik."

De Koning vouwde het papier dicht. „Roep den concierge," zeide hij; „ik vergun hem den vreemdeling het geheele huis en het park te laten zien; maar hij moet zorgen dat hij mij niet ergens in den weg komt, zoodat de vreemdeling mij ontmoet. Maar zeg dit den concierge heimelijk, zoodat de vreemdeling het niet hoort. Spoedig, want zij wachten reeds lang!"

De kamerlakei ijlde heen en de Koning trad weder aan het venster. „Dat is dus monsieurs Goethe," zeide hij, terwijl hij, achter de zijden gordijn verscholen, naar buiten keek; „Zie, zie, welk een driestheid. Hij staat daar en teekent naar 't schijnt, mijn huis in zijn zakboekje af. Wat een paar

wonderbare oogen heeft deze mensch in 't hoofd, en hoe trotsch en moedig kijkt hij. En welk een voorhoofd! *Vraiment*, 't is een fraai mensch, en Herzberg kon ten leste wel gelijk hebben! Er steekt iets bijzonders achter dit voorhoofd, en uit zijne oogen bliksemen goddelijke vonken. Maar óók zeer overmoedig en trotsch ziet de heer er uit! En nu doet 't mij eerst recht plezier, dat ik het Herzberg geweigerd heb, en niets met hem te doen wil hebben. Zulke overmoedige geniën moet men steeds liever een weinig onderdrukken; dan gevoelen zij des te meer hun kracht, en trachten te ijveriger zich te onderscheiden. Ja, ja, ik geloof het; deze mensch heeft een toekomst — hij ziet er uit als ware hij de jonge god Apollo, die zich verwaardigd heeft op aarde neder te dalen! — Nu, *mij* zal hij niet begoochelen met zijn faai hoofd; en zoo hij te Weimar de man is die het goede en slechte weder maakt, zal hij leeren dat te Sanssouci regen en zonneshijn *niet* van hem afhankelijk zijn, en de zon en de wolken bij ons er zich volstrekt niet om bekommeren, of er een mijnheer Goethe in de wereld is of niet. Hier ben *ik* het alleen, die het weder maakt; en zoo moet het ook blijven zoolang ik leef! Zonneshijn en regen van den grooten Wedermaker, aan wien wij ons allen moeten onderwerpen; maar de kwade en goede dagen moeten in Pruisen, zoolang ik leef, slechts van *mij* uitgaan! Nu, mij dunkt, dat 't mij soms ook gelukt een weinig zonneshijn te maken,” voer de Koning voort, terwijl hij zich van het venster verwijderde en, de handen met den krukstok op den rug gevouwen, langzaam weder op en neêr ging: „Ik denk dat de prins van Pruisen heden óók wel een weinig zonneshijn heeft, en terwijl 't in Sanssouci zeer somber en eenzaam is, mag 't wel des te helderder en vroolijker in Charlottenburg zijn, en — *Eh bien*, oude knaap,” viel de Koning zich plotseling in de rede, terwijl hij staan bleef: „wilt ge weêr den teêrgevoelige spelen, en lofdichten op uwe solitude maken? Nu, nu, beklaag u niet! Komt bij mij, geesten mijner vrienden; spreekt een weinig tot mij! Voltaire, d'Argens, en gij, mijn goede lord Marschal; komt bij mij, gij schimmen; komt bij mij met de herinneringen aan fraaiere dagen, en betoovert met uwen zonneglans het gerimpeld voorhoofd van den ouden Frits!” —

Terwijl de eenzame Koning op Sanssouci de schimmen

zijner vrienden aanriep, om zijn stille, sombere kamer te verlichten, scheen de zon met helderen glans over het huis en den tuin te Charlottenburg, — de zon die Frederik had doen opgaan over dit huis.

Den geheelen dag had Wilhelmine Enke besteed om het huis met zijn fraai en smaakvol huisraad in oogenschouw te nemen; elk meubel, elk voorwerp in de kamers onderwierp zij aan een oplettende beschouwing; alles vervulde haar met vreugde en verrukking, en de prins, die haar vriendelijk en gewillig van de eene kamer naar de andere geleidde, vermeide zich in de jubelende uitbarstingen harer blijdschap, en den vreugdevollen trots, die uit haar gelaat sprak.

„Het is een genot u iets te schenken, Wilhelmine,” zeide hij; „en ik wilde maar, dat ik mij dit genot zeer dikwijls kon bereiden; want ik geniet het dubbel, als ik u aanschouw met zulk een zonneshijn op uw fraai gelaat!”

„Gij zijt mijn zonneshijn, Frederik,” riep zij vurig: „gij zijt voor mij de lieve God op aarde! Arm en ellendig ben ik ter wereld gekomen! Gij hebt mij rijk en gelukkig gemaakt! *U* dank ik, dat ik thans een woonplaats, een stukje aarde heb, waarvan ik zeggen kan: Dit is het mijne, hier bloeien de bloemen voor *mij*! Hier in dit huis ben *ik* de meesteres, en niemand mag zich vermeten mij hier met minachting te behandelen; want wie hier tot mij komt is mijn gast, en moet mij eeren! En dit alles, alles dank ik u!”

„Niet *mij*,” zei de prins glimlachend; „ik gaf u slechts wat een ander mij voor u gegeven heeft! Den Koning alléén komt uwen dank toe! Streng in woorden maar mild in daden, heeft hij u dit asyl gegeven, en u bevrijd van de slavernij der armoede, die geen tehuis heeft. Ge moogt het niemand zeggen, Wilhelmine; want de Koning zou zeer vertoornnd zijn zoo men vernam, dat hij u niet alleen verdraagzaamheid, maar ook edelmoedige goedheid bewezen heeft. Het is een geheim, 't welk *ik* eigenlijk naar den wil des Konings u zelfs niet mocht openbaren. Maar ik kan uwen dank niet aannemen; want ik heb hem niet verdiend! Van den Koning komt uw geluk; niet van mij! Ge weet immers hoe arm ik ben. Maar wacht slechts, mijn geliefde, wacht slechts. Er zal een dag komen, dat ook *ik* u vergelden

kan; dat de arme Kroonprins in den rijken Koning veranderd wordt; en, geloof mij, op dien dag zal de gouden regen weder op u nederstroomen, zonder ooit op te houden. Doch, in weerwil van den regen zal toch steeds een heldere zonneschijn om u stralen, en als Koning wil ik u beloonen met glans, macht en rijkdom, voor al de liefde en trouw die gij den armen Kroonprins bewezen hebt! Tot zóólang verheug u met het weinige wat de genade u geschonken heeft, in afwachting van het vele dat de liefde u zal geven! Maar, nu, Wilhelmine, vaarwel! De avond daalt, en ik moet naar Potsdam; want de Koning zou het zeer ten kwade duiden, zoo ik niet den laatsten avond van mijn hierzijn bij mijne gemalin, en in den kring van mijn gezin doorbracht! Vaarwel, Wilhelmine!"

Hij omhelsde haar teeder, en zij deed hem uitgeleide naar het gereed staande rijtuig. Vervolgens keerde zij in het huis terug om er nogmaals de ronde te doen door de reeks fraaie kamers, die thans haar eigendom waren; en steeds helderder werd haar aangezicht, steeds trotscher hief zij het hoofd op. Een onuitsprekelijk, nooit gekend gevoel bewoog haar ziel; en stemmen, welke zij nooit gehoord had, spraken tot haar uit de diepte haars harten.

„Ge zijt thans niet meer een veracht schepsel, zonder tehuis,” fluisterden deze stemmen. „Gij hebt thans in de wereld een tehuis, een eigendom. Tracht nu ook een naam te maken; iets belangrijks in de wereld te worden. Ge zijt schrander, ge zijt schoon; — en met uwe schranderheid en schoonheid moet ge u een groote toekomst bereiden! Denk aan de markiezin de Pompadour! Zij was arm, van nederige afkomst, versmaad en veracht evenals gij! Maar een Koning beminde haar, en zij werd de Koningin des Konings, en geheel Frankrijk boog voor haar; zelfs de Keizerin Maria Theresia verwaardigde haar met hare opmerkzaamheid, en noemde haar: hare cousine! Ik ben óók de geliefde eens toekomstigen Konings, en ik wil óók de Koningin mijns Konings worden!”

Wilhelmine was blijven staan midden in de groote zaal, welke zij juist wilde doorgaan, en zij luisterde met luid kloppend hart naar deze verleidelijke stemmen, en zag in haren geest wonderbare beelden der toekomst.

Zij zag zich in deze zaal omgeven door pracht en heer-

lijkheid, schitterend van brillanten; zag om zich heen getooide dames, en heeren in blinkende uniformen met fonkelende ordekransen; zag overal slechts glimlachende gezichten, slechts eerbiedige houdingen; zag hoe aller oogen op haar gevestigd waren; hoorde de zoete vleierende woorden, die van aller lippen klonken voor h  ar, de eens zoo verachte en gehoonde.

„Z  o zal het zijn, ja, zóo zal het zijn!” riep zij met luide stem; „Ik wil de Koningin mijns Konings zijn! Ik wil de Pruisische markiezin de Pompadour worden, dat zweer ik bij de hoofden mijner kinderen, bij—”

„Zweer het liever bij uw eigen fraai hoofd. Wilhelmine,” zeide een stem achter haar, en toen zij met een lichten kreet omzag, werd zij de hooge gestalte van een man gewaar, die, geheel in een langen, zwarten mantel gehuld, in de open deur der zaal stond.

„Wie zijt gij, mijnheer?” vroeg zij ontsteld; „Hoe durft ge het wagen hier binnen te komen?”

Hij antwoordde niet, maar sloot met een bedaarde beweging de deur achter zich dicht, en ging vervolgens langzaam, met hoog opgericht hoofd door de zaal tot Wilhelmine. Zijn zwarte oogen waren strak op haar gericht, en hunne vlammende, doorborende blikken schenen Wilhelmine in verwarring te brengen.

Zij had de lippen geopend om hulp te roepen, maar het woord bestierf er op, hare wangen verbleekten, de blik harer oogen werd strak; als aan den grond genageld bleef zij midden in 't vertrek staan, slechts hare armen hief zij langzaam op, en stak ze afwerend den naderende toe.

Hij glimlachte; maar er lag iets gebiedends, iets beheerschends in zijne houding, in de vlammende oogen, die onafgewend op haar rustten. Thans, nu hij zeer dicht bij haar was, hief hij de rechterhand op, en maakte een ongeduldige beweging. Terstond zonken hare uitgestoken armen neder, een gloeiend rood bedekte hare wangen, en een gelukkige glimlach verhelderde hare trekken.

Hij nam den driekanten, met goud omzoomden hoed af, die tot hiertoe zijn hoofd beschaduwde had, en groette haar met een lichte hoofdbuiging.

„Herkent ge mij, Wilhelmine?” vroeg hij met zachte, welluidende stem.

„Ja,” zeide zij, steeds haar blik strak op den zijnen gericht houdende; „ja, ik herken u! Ge zijt Cagliostro, de groote heer en meester, de wonderdoener!”

„Weet ge nog, Wilhelmine, waar wij elkander ontmoet hebben?”

„Ik weet het, meester; het was te Parijs bij den gouverneur der Bastille, den heer Delaunay. Ge liet mij in de kristallen flesch zien.”

„En wat vertoonde u deze kristallen flesch?”

„Mijn toekomst, meester! Een schoone, schitterende toekomst, vol glans en pracht. Ik zag mij fonkelend van brillanten, een Koning lag aan mijne voeten, een kring van rijk gedoschte hovelingen stond om mij heen. Alles boog voor mij met eerbied, en ik hoorde als geestengefluister om mij heen: „Wees gegroet, schoone gravin! Wees ons genadig, verhevene Vorstin!” Het klonk in mijne ooren als hemelsche muziek, en ik lachte luid van verrukking.”

„Was dit alles, wat de kristallen flesch u vertoonde?” vroeg Cagliostro op plechtigen toon.

Zij beefde, en een rilling liep door haar gansche lichaam. „Neen,” fluisterde zij; „neen, het was niet alles! Na deze beelden van glans, van macht en heerlijkheid, zag ik een ander, een vreeselijk beeld! Ik zag mij in eenvoudig, donker gewaad, in het midden van een doodsche, eenzaam vertrek ijzeren staven waren aan de vensters; de lage, zwarte deur met ijzeren platen beslagen; en de witte kalkmuren zonder eenig versiersel; een kerker, ach, een kerker was het die mij omgaf, en ik hoorde wederom als geestengefluister om mij heen: „Wee u, gevallene, onttroonde! Gij hebt de dagen van glans verspild; onderwerp u met geduld aan de dagen van smaad en vernedering!” Ik kon het niet verdragen; ik schreeuwde luid van ontzetting, en zonk onmachtig ineen.”

„Ge had begeerd de toekomst te zien, en ik vertoonde haar u,” zei Cagliostro ernstig; „maar, hoewel ik het licht in uwe ziel deed opgaan, bleef 't er tóch donker en ge gingt voort in den nacht van ongeloof, en begeerde niet verder te gaan op den weg der kennis. Gij vergat dit uur der aanschouwing. Gij vergat ook mij. Tweemaal zond ik u boden, die u leiden zouden op het rechte pad; maar gij weest ze lachend af. Herinner u echter wat ik u te Parijs gezegd heb. Herinner u, ik wil het!”

„Ik herinner mij, meester,” zeide zij zacht: „Gij zeidet: „Op den gewichtigsten dag uws levens zal ik tot u komen, en u mijn hulprijke hand bieden. Neem haar aan, en het eerste beeld, 't welk gij hebt gezien, zal zich verwezenlijken. Wijs haar af, en ge zijt aan het tweede beeld vervallen, en de kerker wacht u!”

„Ja; dat zeide ik, en ge ziet, ik houd woord! Het is heden een groote, gewichtige dag uws levens. Ge zijt ont-komen aan behoefte en vernedering; gij hebt den eersten stap gedaan op de stijgende ladder uwer macht en grootheid: ge zijt de meesteres van dit huis geworden.”

„Ge weet dit?” vroeg zij verwonderd.

Een medelijdende glimlach speelde om zijne lippen. „Ik weet alles wat ik weten *wil*, en moet zelfs de vreeselijke dingen aanschouwen, voor welke mijne medelijdende oogen zich gaarne zouden willen sluiten. Ik zie met de oogen van mijnen geest uwe geheele toekomst, en mijn ziel ontfermt zich uwer! Ongelukkige, ge zijt verloren, zoo ge de hand niet aanneemt, die ik u bied. Ik zie u wankelen, ik zie u nederstorten van de ladder des geluks! Ongelukkige, ge ziet niet den afgrond, die zich voor u opent; uw voet glijdt uit, ge stort naar beneden; ik zie u bloedend met verbrijzelde leden op den grond liggen!”

„Ontferming, meester, ontferming,” smeekte zij. „Strek uwe hand naar mij uit en bescherm mij!”

En de armen smeekend tot hem opheffende, zonk zij als verpletterd aan zijne voeten neder.

Hij boog over haar heen en streek zacht met de toppen zijner vingers herhaaldelijk over haar bleek, koud aangezicht, over hare borst, en blies op haar den heeten adem zijner lippen.

„Ik wil mij uwer ontfermen,” zeide hij plechtig; „ik wil u beschermen. Sta op, Wilhelmine, verhef u van uwe knieën, mijne dochter.”

Hij reikte haar zijn hand, en zij richtte zich er mede op; maar, terwijl zij dit deed, drukte zij een gloeienden kus op deze hand.

„Van dit uur af reken ik u tot de mijnen,” zeide hij plechtig; „en zult gij opgenomen worden in 't heilig verbond der geesten; gij zult de wijding ontvangen, en den voorhof des tempels binnengaan. Zijt ge bereid?”

de heer Philipp Carl Moritz. Zonderling was zijn voorkomen;
 „Morgen-nacht zal neig-kamer. Niets van de houding en
 „Te middernacht verwacht mij hier met de mijnen. De
 tempelbroeders zullen komen en voor u de hallen openen,
 en gij zult ingaan in den tempel der zaligheid. Ge zult
 zien, hooren en zwijgen!”

„Ik zal zien, hooren en zwijgen,” fluisterde zij zacht.

„Als de avond is aangebroken, zend gij uwe dienstboden
 weg,” gebod Cagliostro: „en laat de deuren van uw huis open.
 Ik zal wachters aan de ingangsdeuren plaatsen, en niemand
 wordt binnengelaten dan de geroepen! Zijt ge bereid ze
 te ontvangen?”

„Ik ben bereid, meester!”

„Ga nu naar uwe kamer, Wilhelmine; verhef uw gemoed
 in eerbied en berouw, en verwacht de dingen, welke u de
 toekomst bereiden zullen. Morgen te middernacht zien wij
 elkander weder: ik zal u uit uwe huiskamer komen halen.
 Op uwe knieën, mijne dochter, op uwe knieën!”

Zij zonk op hare knieën neder, en boog haar hoofd op
 de borst. „Zegen mij, meester, zegen mij!”

„Ik zegen u,” zeide hij. Zij voelde een heete, brandende
 aanraking op haar voorhoofd, en door de half duistere kamer
 schoot plotseling als een lichtende bliksemstraal.

Wilhelmine slaakte een luiden gil, en sloeg de handen
 voor haar verblind gelaat.

Toen zij ze na een lange poos weder liet nederglijden,
 was het donker om haar heen. Slechts door de hooge
 vensters drong het bleeke maanlicht binnen, en wierp gril-
 lige lichtstrepen langs de donkere schaduwen der muren
 op den vloer, en op Wilhelmine's knielende gestalte.

Zij richtte zich op, sloeg een schuwen blik om zich heen,
 en zag huiverend dat zij alleen was.

„Morgen, fluisterde zij; „morgen te middernacht!”

„Ik herinner mij, meester,” zeide zij zacht: „Gij zeidet: „Op den gewichtigsten dag uws levens zal ik tot u komen, en u mijn hulprijke hand bieden. Neem haar aan, en het eerste beeld, 't welk gij hebt gezien, zal zich verwezenlijken. Wijs haar af, en ge zijt aan het tweede beeld vervallen, en de kerker wacht u!”

„Ja; dat zeide ik, en ge ziet, ik houd woord! Het is heden een groote, gewichtige dag uws levens. Ge zijt ont-komen aan behoefte en vernedering; gij hebt den eersten stap gedaan op de stijgende ladder uwer macht en grootheid: ge zijt de meesteres van dit huis geworden.”

„Ge weet dit?” vroeg zij verwonderd.

Een medelijdende glimlach speelde om zijne lippen. „Ik weet alles wat ik weten *wil*, en moet zelfs de vreeselijke dingen aanschouwen, voor welke mijne medelijdende oogen zich gaarne zouden willen sluiten. Ik zie met de oogen van mijnen geest uwe geheele toekomst, en mijn ziel ontfermt zich uwer! Ongelukkige, ge zijt verloren, zoo ge de hand niet aanneemt, die ik u bied. Ik zie u wankelen, ik zie u nederstorten van de ladder des geluks! Ongelukkige, ge ziet niet den afgrond, die zich voor u opent; uw voet glijdt uit, ge stort naar beneden; ik zie u bloedend met verbrijzelde leden op den grond liggen!”

„Ontferming, meester, ontferming,” smeekte zij. „Strek uwe hand naar mij uit en bescherm mij!”

En de armen smeekend tot hem opheffende, zonk zij als verpletterd aan zijne voeten neder.

Hij boog over haar heen en streek zacht met de toppen zijner vingers herhaaldelijk over haar bleek, koud aangezicht, over hare borst, en blies op haar den heeten adem zijner lippen.

„Ik wil mij uwer ontfermen,” zeide hij plechtig; „ik wil u beschermen. Sta op, Wilhelmine, verhef u van uwe knieën, mijne dochter.”

Hij reikte haar zijn hand, en zij richtte zich er mede op; maar, terwijl zij dit deed, drukte zij een gloeienden kus op deze hand.

„Van dit uur af reken ik u tot de mijnen,” zeide hij plechtig; „en zult gij opgenomen worden in 't heilig verbond der geesten; gij zult de wijding ontvangen, en den voorhof des tempels binnengaan. Zijt ge bereid?”

„Morgen-nacht zal het geschieden,”
„Te middernacht verwacht mij hier met de mijnen. De tempelbroeders zullen komen en voor u de hallen openen, en gij zult ingaan in den tempel der zaligheid. Ge zult zien, hooren en zwijgen!”

„Ik zal zien, hooren en zwijgen,” fluisterde zij zacht.

„Als de avond is aangebroken, zend gij uwe dienstboden weg,” gebod Cagliostro: „en laat de deuren van uw huis open. Ik zal wachters aan de ingangsdeuren plaatsen, en niemand wordt binnengelaten dan de geroepenen! Zijt ge bereid ze te ontvangen?”

„Ik ben bereid, meester!”

„Ga nu naar uwe kamer, Wilhelmine; verhef uw gemoed in eerbied en berouw, en verwacht de dingen, welke u de toekomst bereiden zullen. Morgen te middernacht zien wij elkander weder: ik zal u uit uwe huiskamer komen halen. Op uwe knieën, mijne dochter, op uwe knieën!”

Zij zonk op hare knieën neder, en boog haar hoofd op de borst. „Zegen mij, meester, zegen mij!”

„Ik zegen u,” zeide hij. Zij voelde een beete, brandende aanraking op haar voorhoofd, en door de half duistere kamer schoot plotseling als een lichtende bliksemstraal.

Wilhelmine slaakte een luiden gil, en sloeg de handen voor haar verblind gelaat.

Toen zij ze na een lange poos weder liet nederglijden, was het donker om haar heen. Slechts door de hooge vensters drong het bleke maanlicht binnen, en wierp grillige lichtstrepen langs de donkere schaduwen der muren op den vloer, en op Wilhelmine's knielende gestalte.

Zij richtte zich op, sloeg een schuwen blik om zich heen, en zag huiverend dat zij alleen was.

„Morgen, fluisterde zij; „morgen te middernacht!”

TWEEDE BOEK.

ROZENKRUIZERS EN KRACHTGENIES.

I.

GOETHE TE BERLIJN.

„Wist ik slechts of 't een mensch was, of dat werkelijk god Apollo mij verschenen is in menschelijke gedaante,” zuchtte de conrector Moritz, terwijl hij in zijn kamer heen en weder ging. — Een zonderlinge kamer, en een zonderlinge verschijning, de gestalte van den jongen conrector Moritz.

Duister de kamer, de glasruiten morsig, en hier en daar met papierstreden beplakt. Grijs de wanden, en hier en daar met groote letters Grieksche zinspreuken er op geschreven. In een open, hooge kast eenige honderde boekdeelen, gedeeltelijk ordelijk naast elkander staande, gedeeltelijk verward door elkander geworpen. Op een groote tafel dicht bij het venster, een verwarde hoop boeken en papieren, en in 't midden een reusachtige buste van den Apollo van Belvédère, in hare witheid en fraaiheid zonderling uitkomende tusschen het stof, en de wanorde, die haar omgaven. Op den achtergrond der kamer een open kleerkast, aan wier haken bontkleurige kleederen hingen; en daarnevens een tafel met heerlijke, welriekende bloemen in potten, die met morsig papier omwikkeld waren. De vloer onzindelijk en stoffig; maar in 't midden der kamer bedekt met een nieuw fraai tapijt, van de heerlijkste kleurschakeering.

Op dit tapijt ging hij op en neer, de eigenaar dezer kamer, de conrector aan het gymnasium van het grijze klooster;

de heer Philipp Carl Moritz. Zonderling was zijn voorkomen; even zonderling als zijn kamer. Niets van de houding en het wezen, welke hij gisteren op het exercitieplein te Potsdam had vertoond, van het fashionable voorkomen van een jongen fat, die naar de laatste mode gekleed was. Heden in een gewaad, dat aan geen mode onderworpen is: een wit gewaad, dat boven aan den hals met een rood lint gesloten is; witte mouwen, aan het handgewricht dicht geknoopt, en met kanten manchetten omzoomd; een wit gewaad dat van de schouders met weinige plooien nedervalt tot over de knie. De beenen die er onder te voorschijn komen, geheel naakt; en slechts de voeten bekleed met sandalen van donkerrood lint. Het haar niet, zooals de mode vereischt, gepoederd en in den nek tot een staart gebonden, maar in zijn natuurlijke bruine kleur, los en slechts bijeen gehouden door een purperrood lint, dat als de voorhoofdsband der oude Romeinen door het dichte, krullend haar was geslingerd, en aan beide slapen met twee korte strikken nederhing.

In dit vreemd kostuum, dat half den ouden Adam, half den ouden Romeinen behoorde, ging Philipp Moritz in zijn kamer op het tapijt heen en weêr, aan den vreemdeling denkende, dien hij gisteren op het exercitieplein te Potsdam had leeren kennen, en wiens schitterende schoonheid zijn ziel en hart zóódanig had vervuld, dat hij ook heden zijne gedachten nog altijd niet van hem kon afwenden.

„Welke booze demon dreef mij toch gisteren naar Potsdam te gaan?” vroeg hij zich. „Ik haat de menschen; ik weet, dat alle van slechte en gemeene stof zijn, en evenwel drijft mij het verlangen naar hen steeds weder naar buiten in de wereld.”

Een luid kloppen aan de deur stoorde hem in zijn zelfgesprek, en op zijn gebiedend „binnen” werd deze geopend.

„Hij is 't, 't is Apollo,” riep Moritz verheugd; „Kom binnen, mijnheer; kom binnen, ik heb u verlangend verwacht!”

En Moritz ijldo op den jongen heer toe, die juist de deur achter zich sloot, en wiens fraai en trotsch gelaat door een glimlach werd verhelderd, bij den aanblik der zonderlinge verschijning, die voor hem stond.

„Vergeving, mijnheer, ik stoor u! Ge waart juist met uw toilet bezig! Vergun mij terug te komen, als uw toilet geëindigd is.”

„Gij vergist u, mijnheer,” riep Moritz opgewonden; „Ik heb mijn toilet gemaakt, en gij vindt mij in mijn gewoon huisgewaad. Ik ben in ongedwongenheid en vrijheid, en ik ben van meening, dat de menschheid eerst dan geheel gelukkig en tevreden zal zijn, als zij, weder tot den natuurstaat teruggekeerd, geen kleeding meer behoeft, en zich niet schaamt over de schoonheid, welke de groote en goede Natuur aan haar geliefdste en uitverkorenste schepselen verleend heeft.”

„Mijnheer,” riep de andere lachend; „dan zou het slechts noodig zijn dat de groote en goede Natuur ook het klimaat daarnaar had ingericht, — en aan hare geliefdste en uitverkorenste schepselen geen voorbeschiktheid tot verkoudheid verleend had.”

„Ge moogt gelijk hebben,” antwoordde Moritz ernstig; „maar twisten wij nu niet. Ge hebt mij gisteren beloofd, mij hier te Berlijn uwen naam te zeggen. Doe dit dus!”

„Zeg mij eerst nog eens den uwen. Zeg mij of de jongeling in het ideale gewaad, dien ik hier voor mij zie, dezelfde eerzame jonkman is, dien ik gisteren op het exercitieplein te Potsdam ontmoette, en die zich als Philipp Moritz aan mij voorstelde; zeg mij dan verder of het dezelfde Philipp Moritz is, die voor eenige jaren aan Johann Wolfgang Goethe zulk een geestigen en hartelijken brief over het treurspel *Stella* schreef, hetwelk men destijds hier verboden had.

„Ja, mijnheer, ik ben deze zelfde Philipp Moritz, die dat gedaan heeft; en wel uit de innigste behoefte des harten, en om den dichter Goethe te bewijzen, dat er hier te Berlijn niet louter zulke domme kerels zijn, die, als Nicolai, zijn *Stella* voor een onzedelijk stuk hielden, maar wel voor datgene, zooals Goethe zelf het noemt: „een schouwspel voor beminnenden!”

„En wilt ge wel zoo vriendelijk zijn mij te zeggen, wat de dichter u op uwen waarden brief geantwoord heeft?”

„Trotsch en beminnelijk tegelijk! Niet met woorden, maar toch vriendelijk heeft hij mij een antwoord gegeven. Hij zond mij een exemplaar van zijn tragedie *Stella*, gebonden in rose satijn. ¹⁾ Zie, daar ligt het, voor de buste van

1) Goethe in Berlin. Erinnerungsblätter zur Feier seines hundertjährigen Geburtstages. S. 3.

Apollo op mijn schrijftafel. Daar is sedert drie jaren zijn plaats."

"Maar wat schreef hij er bij?"

"Niets mijnheer, en waartoe ook? Was niet de zending reeds een liefderijk antwoord?"

"Schreef hij er niets bij? Mijnheer, veroorloof mij u te zeggen, dat Goethe zich jegens u als een lomperd en ezel gedragen heeft."

"Mijnheer," riep Moritz toornig; „ik verbied u, hier in mijn kamer op zulk een onbetamelijke wijze over mijn lieveling te spreken!"

"Mijnheer," lachte de ander; „mij moogt ge dit niet verbieden. *Ik* mag wél beweren dat deze mensch soms een lomperd en een ezel is; *ik* mag dit berouwvol voor u bekennen, mijn lieve Moritz . . . want ik zelf ben deze Johann Wolfgang Goethe!"

"Gij? Gij zijt Goethe?" riep Moritz, terwijl hij Goethe met beide handen aangreep, hem naar het venster trok, en hem met gloeiende, van vreugde stralende blikken aanschouwde: „Ja, ja," riep hij vervolgens juichend; „gij zijt òf Apollo òf Goethe! En vermits de goden niet zoo dom en dwaas zullen zijn, nog eens op onze erbarmelijke wereld terug te keeren, zijt gij Goethe! Geen ander mensch kan zich vermeten, zulk een goddelijk aangezicht te vertoonen als gij, gij lieveling der goden!"

Hij liet den glimlachenden dichter los, en ijlde naar de schrijftafel. „Hoor, Apollo," riep hij in woeste vreugde: „Goethe is hier, uw geliefdste zoon. Hoera, leve Goethe! Vlieg op, Molla, vlieg door de lucht! Hij is hier! Hij is hier!"

Hij nam het rosé boekje, en wierp het juichend omhoog; vervolgens ijlde hij met dolle sprongen door de kamer rond, wierp zich eindelijk op het tapijt, en wentelde er zich op heen en weder, als een vroolijk, overmoedig kind op den schoot zijner min.

Goethe lachte luid. „Maar wat doet ge toch, mijn lieve heer Moritz?" riep hij: „Wat beteekent dit?"

Moritz staakte een oogenblik zijn dolle wentelingen, en zag lachend, met van vreugde stralend gelaat tot Goethe op.

„Ik kan mijn vreugde over u niet beter uitdrukken," riep hij; „de taal is te arm, te arm!"

„Nu, als het dät is,” riep Goethe lachend; „dan wil ik mij bij u nederwerpen.”

En hij deed dit; hij wierp zich naast Moritz op het tapijt neder, en rolde en draaide zich met hem. ¹⁾

Maar plotseling sprong Moritz op, ijde zonder een woord te spreken naar de kleerkast, stak zich met razenden spoed in zijn laarzen en kleederen, en stond na weinige minuten in geheel fatsoenlijk gewaad tegenover Goethe, die zich van het tapijt opgericht, — en verbaasd deze snelle herschepping aanschouwd had.

Nu greep Moritz zijn driekanten hoed, wierp dien op zijn golvende haarlokken, en ijde naar de deur. Goethe's hand hield hem tegen.

„Mijnheer, ge wilt toch niet zóó op de straat gaan? Gij vergeet dat uw haar nog met losse lokken, alsof een plotselinge waanzin het had losgemaakt, om uw hoofd golfte.”

„Mijnheer, de menschen zijn reeds gewoon, mij in zonderlinge costumes te zien; en de meesten hunner houden mij ook voor krankzinnig. Ge weet het immers; de krankzinnigen houden zich zelve steeds voor verstandig, en de verstandigen voor gek. Gij zult mij toestemmen dat het onzinnig is, zijn haar met meel te bestrooien, en dit heerlijk sieraad des menschen in een bespottelijken staart te binden. En deze zinneloozen, die dit doen, zullen *mij* voor krankzinnig houden, wíl ik mijn fraai haar, zooals God het geschapen heeft, onbedekt en onbeplakt draag. Laat mij dus gaan!”

„Maar om 's hemels wil, waar wilt ge heen?” vroeg Goethe, den weerstrevende tegenhoudende.

„Ik wil door al de straten van Berlijn uitgalmen en uitbazuinen, dat de dichter van Werther, van Clavigo, van Götz von Berlichingen, van Stella, en van zoovele hemelsche gedichten, — dat Wolfgang Goethe hier bij mij, in mijn armoedige kamer is. Ik wil ze roepen, al de dichtertjes

1) Dit tooneel, — 't welk ook Teichmann in zijn „Erinnerungsblätter: Goethe in Berlin,” mededeelt, — is mij zelve juist zooals ik het hierboven geschilderd heb, en zooals ook Teichmann het voorstelt, door Ludwig Tieck meer dan eens verhaald geworden. Teichmann noemt als dengeen, met wien Goethe dit tooneel had, den gelegenheidsdichter Burmann. Ik herinner mij echter zeer goed, dat Ludwig Tieck mij verhaalde, dat het Philipp Moritz, „de zonderling en geleerde” was geweest, met wien Goethe op zulk een kluchtige wijze de kennismaking opende. De schrijfster.

en geleerden van Berlijn; ik wil ze hierheen slepen: Rammeler en Nicolai, Engel en Spalding, Gedicke en Plümicke, Karschin en Burmann, en hoe zij verder mogen heeten. Zij zullen allen komen, allen, om Wolfgang Goethe te zien en te aanbidden; de rijmelaars, u, den wezenlijken dichter, Apollo's lieveling!"

„Mijn lieve Moritz," riep Goethe lachend; „als ge dat doet; als ge mij verlaat om deze menschen hier te halen, doet ge vergeefsche moeite, want als ge weder komt, zult gij mij niet meer vinden."

„Onmogelijk," zei Moritz ernstig: „gij zult tot mijne terugkomst mijn gevangene zijn. Ik zal u opsluiten, en uit het venster kunt ge niet ontkomen, daar ik gelukkigerwijs twee verdiepingen hoog woon."

„Maar ik zal gaan vóór dat ge beproefd hebt mij op te sluiten," zei Goethe schier verstoord: „Ik ben gekomen om u te zien; zoo gij nu weg wilt loopen, goed, dan ga ik ook, en ik raad u niet mij hierin te willen hinderen."

Hij had, dit zeggende, zijn stem uitgezet, en zij klonk luid en krachtig door de kamer. Zijne wangen hadden zich donkerder gekleurd; zijn groote, bruine oogen schoten vlammen, en over zijn hoog, gebiedend voorhoofd trok als de schaduw eener wolk.

„*Jupiter tonans*," riep Moritz, hem aanschouwende: „ja, ge zijt *Jupiter tonans* in eigen persoon; en mijn ziel buigt voor u, en onderwerpt zich aan uw bevel. Ik blijf om u te aanbidden, te aanschouwen."

„En zoo mogelijk een verstandig woord met mij te spreken," zei Goethe met vleiende stem: „Weg met de overgevoeligheid en de wierookgeuren. Wij zijn immers geen sybariten, die zich met banket en suikergoed voeden; maar wij zijn mannen, die een groot doel beoogen, en weten dat het slechts langs doornige wegen te bereiken is. Maar, naar het doel moeten toch onwrikbaar de oogen gericht blijven, en niets mag er ons van verwijderen."

„En wat is het doel, waarnaar wij moeten streven?" vroeg Moritz, wiens wezen zich plotseling veranderd had, en wiens gelaat thans diepe neerslachtigheid en treurigheid uitdrukte.

Goethe glimlachte. „Hoe gij dit vragen kunt, alsof gij zelf dat niet wist," zeide hij levendig: „Zelfkennis is ons

eerste doelwit! De wijzen der oudheid wisten wat zij deden, als zij boven hunne tempels het: „*Ken u zelven*” schreven, dat alle naderenden vermaande in zich zelven te keeren, vóór zij in de hallen der goden traden. Immers het menschelijk hart is óók een tempel, hoewel daarin helaas vaak de demons met de goden strijden. Hen er uit te drijven, en voor de goden plaats te bereiden, is de taak; en als dan na de reiniging en loutering aan het eigen wezen ruimte is gegeven voor goede daden en grootsche handelingen, dan moeten wij ons niet tevredenstellen met hetgeen wij overwonnen hebben, maar ons oprichten met vreugde, en altaren bouwen op de plaatsen, welke wij bevrijd hebben van de sluiphoecken der demons. Wij moeten hiertoe de oogen openhouden, en de waarheid en werkelijkheid aanschouwen; ze niet met zwarte sluiers omhangen, of opschikken met bonte lappen. Helder moeten onze begrippen zijn omtrent de gevolgen der dingen; opdat wij niet zijn als dwaze menschen, die den geheelen dag over hoofdpijn klagen, en er tegen medicineeren, en toch alle avonden te veel drinken.”

Wist hij welk een tweestrijd er heerschte in het hart van den jongen man, tot wien hij sprak? Hadden zijne groote vlamme oogen de geheimen gelezen, die in deze verduisterde ziel rustten?

Hij zag hem, terwijl hij sprak, medelijdend en vriendelijk aan, en deze blik vol goedheid en erbarming was als een zonnestraal, die de ijskorst smolt, welke zich om Moritz' hart gelegd had.

Zijn aangezicht trilde; een stuiptrekkend beven voer door zijn geheele gestalte, en een gloeiend rood schoot over zijne wangen; het werkte en streed in zijn trekken, en plotseeling braken de tranen in heldere beken uit zijn oogen los.

„Ik ben ellendig, grenzenloos ellendig,” zuchtte hij met bevende, door tranen gesmoorde stem, terwijl hij als verpletterd op een stoel nederzank, en luid snikkend de handen voor zijn aangezicht sloeg.

Goethe naderde hem, en legde zacht de hand op zijn schouder. „Wat is het, dat u ellendig maakt?” vroeg hij met vriendelijke, deelnemende stem: „Kunnen menschen u helpen?”

„Ja,” snikte hij; „zij kunnen het, maar zij willen niet; en zoo ga ik te gronde, sta aan den rand van een afgrond,

waaruit de waanzin mij aanstaart met zijn tandenknarsend grijzen; ik weet het, en kan niet terug. Ik draag reeds thans de larve van dien waanzin, om daarachter mijn van verdriet gerimpeld aangezicht te verbergen. Uwe goddelijke oogen hebben zich niet laten misleiden; gij hebt de grimas niet voor mijn wezenlijk gelaat gehouden; ge hebt achter het bonte mom geschouwd en de ellende gezien, die zich er achter verbergen wilde."

"Ik zag haar en beklag u, gelijk een vriend den vriend beklagt, dien hij gaarne zou willen helpen, zoo hij slechts wist hoe dit aan te vangen."

"Mij kan niemand helpen," zuchtte Moritz, treurig het hoofd schuddende; „ik ben verloren!"

"Niemand is verloren, die den wil heeft zich zelve te redden," zei Goethe schier misnoegd; „hij, die op de woedende zee drijft, door stormen gezweept, moet altoos nog hopen dat een plank naar hem toedrijft, welke hij grijpen, — en waaraan hij zich vasthouden kan. Daarom mag hij de oogen niet sluiten, en de armen niet moedeloos laten hangen; hij moet waken, en naar redding uitzien. Doet hij dit niet, — laat hij zich door de woeste baren verzwelgen, — dan is hij een zelfmoordenaar, die, als Herostratus, den heiligen tempel verwoest, en uit zijn eeuwige schande zich een eeuwigen roem wilde maken."

"Dat zegt gij?" riep Moritz: „Gij, de dichter van Werther, van het onsterfelijke werk, 'twelk de tranen der geheele wereld heeft gedronken, en het heilige testament voor alle ongelukkigen is geworden!"

"Voor alle verliefden, wilt ge zeggen," antwoordde Goethe; „en ook voor alle verwarde geesten, die zich voor geweldig dichterlijk houden, als zij jammeren en huilen; die over ongeluk schreeuwen als het lot hun niet het speeltuig wil gunnen, dat hunne ijdelheid, hunne eierzucht, of hunne verliefdheid zich gekozen heeft. Beschuldig mij niet van iets, waaraan ik onschuldig ben; zeg niet dat de wijn een vergif is, omdat hij nadeelig op de zieken werkt. Voor de gezonden is hij bestemd; hij wekt op en voert tot nieuw, krachtig handelen. Wil u dus niet voor ziek houden, maar wil gezond zijn!"

"Ik ben ziek," zuchtte Moritz; „geloof mij, ik ben ziek! O, zie mij aan met deze oogen, die als sterren in mijn ver-

duisterde ziel schitteren. 't Is mij als den wandelaar, die lang door de woestijn is getrokken, wien het gloeiende zand de voeten verbrand, — de zon het haar verschroeid heeft; die, uitgeput door honger en dorst, zich den dood nabij voelt en voor wien zich nu plotseling een groene oase vertoont, waarbij een mensch staat, die den eenzame verlorene de armen reikt, en met een zachte engelenstem tot hem zegt: Kom, red u in mijne armen; gevoel dat ge niet alleen zijt in de woestijn, want *ik* ben er en wil u helpen!"

„En *ik* zeg u dit uit den grond mijns harten,” sprak Goethe op innigen, gemoedelijken toon: „Ja, hier is een mensch, die gaarne bereid is u te helpen; die gevoel heeft voor elke smart, wyl hij in eigen borst alle smarten heeft gevoeld, en die zelfs van zich zeggen kan, evenals Ovidius: „Niets menschelijks is mij vreemd,” Kan ik u helpen, zoo spreek, en het zal geschieden.”

„Nee, ge kunt het niet,” prevelde Moritz.

„Deel mij ten minste uw kommer mede; ook *dit* immers is verlichting; aan een verstandig mensch zijn lijden te klagen, en te weten dat hij met ons gevoelt.”

„O, hoe goed en edelmoedig zijt gij!” zei Moritz de hand van den snel gewonnen vriend aan zijn borst drukkende: „Hoe goed doet het mij u te hooren; in uw schoon aanzicht te zien. Ik waande mij verstaald tegen al het menschelijke; waande dat de nar, dien ik zijn wilde, reeds den hooger menschen in mij gedood had; ik was er schier trotsch op, dat het mij gelukt was de menschen te bedriegen; dat zij mijn grillig masker voor mijn werkelijk aangezicht hielden; dat zij met den vinger op mij wezen, en lachend tot elkander zeiden: „Dat is een nar, een zonderling, die op heel ernstige wijze kluchtige grappen maakt, en dien de Natuur zelve tot hofnar der menschelijke maatschappij bestemd heeft.” Den noodkreet mijner ziel heeft immers niemand begrepen; en in welke folteringen ik zuchtend de nachten heb doorgebracht, — dat vermoeden zij niet, deze menschen, die des daags om den grappigen snaak lachten.”

„Gij doet niet slechts u zelve, — ge doet ook den menschen onrecht,” zei Goethe zacht: „Ge draagt in de wereld en in de literatuur een geachten naam; elk man van beschaving kent uwe voortreffelijke Prosodie der Duitsche taal, en heeft uw geestige Reis naar Engeland gelezen. Maar ge kunt

van de menschen niet verlangen, dat zij in 't haastig voorbijgaan terstond de kern van de schaal zullen onderscheiden; en zoo ge u voor hen met een hoogen, zonderling beschilderden muur omgeeft, mocht ge niet verlangen, dat de menschen achter dezen muur, — die den ingang van een poppenspel schijnt te vormen, — een heiligen tempel, een bloeienden tuin, of zelfs een kerkhof met treurige graven zullen vermoeden."

„Een kerkhof met graven, ja, dat ben ik," zei Moritz treurig: „zóó ziet het er uit in de diepte mijns harten! Niets dan begraven hoop, vermoorde idealen, vertedene wenschen! Ik heb geworsteld en gestreefd van mijne kindsheid af; mijn geheel leven was een strijd tegen de omstandigheden, een inzet van mijn geheelen mensch tegen het ongunstig lot. Hoewel de zoon van een armen ambachtsman, had de Natuur tòch in mijn ziel den dorst naar kennis, naar wetenschap en kunst gelegd. Hierdoor gold ik in mijne familie voor een deugniet, voor een dommen ledigganger, die zich wilde laten voeden, in stede van zijn brood te verdienen. Want, wat was voor mijn vader het bestudeeren van boeken anders dan lediggang en luiheid! Met slagen en mishandelingen werd ik tot den arbeid gedreven; en opdat ik, gelijk mijn vader, een goede schoenmaker zou worden, bond hij mij aan den driest al vast, die nevens den zijnen stond. Dàar moest ik de lange vreeselijke dagen zitten en door het stinkende leder den pikdraad trekken; en als mijne armen verlamd, en mijne handen vermoeid nederzonken, werd ik weder met slagen tot den arbeid gedreven. Eindelijk onttrok ik mij, met den moed dien de wanhoop geeft, aan deze marteling en vluchtte. Onbekend met de wereldsche toestanden, hoopte ik op de ontferming der menschen; doch ik hoopte vergeefs! Niemand wilde mij bijstaan, niemand mij helpen. Dagen, weken lang had ik in het, dicht bij ons stadje gelegen — bosch omgezworven; had geleefd als de dieren des wouds van wortelen en kruiden, en was tòch tevreden en gelukkig; want het éénige wat ik op mijn vlucht had medegenomen, waren de beide boeken, die ik als prijzen had gekregen in de gelukkige dagen, toen mijn vader mij, op mijn dringend bidden, de latijnsche school had doen bezoeken. Maar het oordeel der onderwijzers, dat ik voor een geleerde was geschapen, had mijn vader toen zóó ver-

schrikt,¹ dat hij mij van de school nam, om van den ontluidenden geleerde, — die tot niets zou deugen, — een schoenmaker te maken, die zijn brood kon verdienen. Maar mijn beide lieve boeken had ik behouden, en in de eenzaamheid van het bosch las ik Ovidius en Virgilius zóólang, tot ik ze van buiten kende, en ze met luide, roerende stem, tot mijn eigen verrukking, declameeren kon. O, nog heden denk ik aan deze weken in de stilte des wouds terug, als aan de gelukkigste, reinste en schoonste mijns levens.”

„En zeker waren zij dit ook,” zei Goethe zacht: „want het terugkeeren tot de Natuur is het terugkeeren tot zichzelf, en die een degelijk en krachtig mensch zijn — en blijven wil, moet vooral *in* en *mèt* de Natuur leven.”

„Ach, dit leven mocht mij echter niet lang meer vergund blijven,” zuchtte Moritz: „mijn vader had mijn verblijfplaats ontdekt, hij kwam met gerechtsbeambten en politiedienaren om mij te vangen; en als een misdadiger, een wild dier, werd ik met gebonden handen, op klaar-lichten dag, onder het spottend gelach der straatjongens naar de stad, — en in het huis mijns vaders teruggevoerd. Laat mij zwijgen over de vernedering, de martelingen, die nu volgden; hoe ik mij zelven tot last werd; hoe ik naar den dood verlangde, en echter zóó diep gezonken was, dat ik niet meer den moed had hem in te roepen. Eindelijk echter gaven de mishandelingen mijns vaders mij den moed weder. Ik vluchtte andermaal; maar nu niet naar het bosch; ik begaf mij naar de naaste groote stad, met het besluit liever te sterven dan tot mijn vader terug-te-keeren; besloten om mijn brood te verdienen, op welke wijze dan ook, en dátgene te worden, wat mijne onderwijzers mij vroeger voorspeld hadden: een geleerde! Hoe ik geleefd, wat ik geleden en ontbeerd heb, verschoon mij, u dit te schetsen. Ik heb de laagste diensten verricht; ik heb maanden lang gewerkt als een dier; ik heb zonder huisvesting rondgezworven; in eenzame hofsteden en vervallen huizen geslapen; van een stuk brood, een teug water geleefd, en met vrekkige gierigheid het geld bijeen geschraapt, dat ik voor mijn arbeid als boodschapper, als daglooner verdiende. Eindelijk, na een jaar van zulk een leven had ik zóóveel bijeen, om van een uitdrager oude kleederen te koopen, en vervolgens tot den directeur van het gymnasium te gaan, met het smeekende verzoek: mij

onder de leerlingen van zijn gymnasium op-te-nemen. Onder een stroom van tranen opende ik hem mijn geheele hart; liet hem de gansche foltering van mijne treurige kindschheid zien; bezwoer hem zich mijner te ontfermen, en mij de gelegenheid te geven mij in de wetenschappen te bekwaamen. Hij echter bejegende mij met harde, honende woorden en dreigde, mij als een weggeloopene, een landlooper en bedelaar aan de politie over-te-leveren. „Ik ben geen bedelaar,” riep ik heftig: „ik wil van niemand iets voor niet hebben; ik heb hier geld om twee jaren vooruit te betalen, en zal in dien tijd zooveel verdienen, om dan weder voor twee volgende jaren te betalen.” Dit verzachtte den toorn van den strengen directeur, hij werd vriendelijk en goed, en beloofde mij zijn bijstand.”

„Arme knaap,” zuchtte Goethe: „zóó vroeg reeds moest hij leeren dat er een macht is, waarvoor niet alleen Koningen en Vorsten, — maar ook de geest buigen moet; waarvoor alle wetenschappen, alle kunsten, als haren Mecenas onderdanig zijn! Deze macht dus opende u de deuren van het gymnasium?”

„Zij deed het. De directeur van het gymnasium ontfermde zich mijner; hij verklaarde zich bereid mij te laten deelnemen aan het gymnasiaal onderwijs. Hij deed meer; hij verzekerde mijn toekomst. O, hij was een zeer menschlievend man! Toen hij vernam dat ik buiten dit geld, waaraan het bloedig zweet van een jaar kleefde niets bezat, toen —”

„Toen gaf hij u het geld terug,” viel Goethe hem vriendelijk in de rede.

„Neen, toen bood hij mij in zijne woning, kost en klederen aan, gedurende al den tijd van mijn verblijf aan het gymnasium.”

„Ha, dat doet goed!” riep Goethe: „zeg mij den naam van dezen man van eer; opdat ik, zoo ik hem ooit ontmoet, hem mijn hand kunne reiken.”

Een treurige glimlach gleed over Philipp's gelaat. „Veroorloof mij, u voorshands nog den naam te verzwijgen,” zeide hij:

„Ik nam het edelmoedig voorstel, dat mij deze waardige man deed, dankbaar aan, en vroeg slechts bewogen en aangedaan, of ik geen wederdienst voor zooveel goedheid en

edelmoedigheid bewijzen kon? O ja, er waren wederdiens-ten; en de heer directeur had de goedheid mij er mede bekend te maken. De heer directeur was ongehuwd, en wilde geen vrouwelijke dienstboden om zich hebben. Ik zou bij hem zijn als zijn gezelschaphouder, zijn makker; ik zou doen wat, zooals hij zeide, „elk dankbaar zoon voor zijn vader doen zou.” Ik moest hem bij 't kleeden behulpzaam zijn, zijn kamer in orde houden, en zijn ontbijt gereed maken!”

„Dat wil zeggen: ge moest zijn bediende worden!” riep Goethe verontwaardigd.

„Alleen 's morgens,” zei Moritz glimlachend; „des avonds, en zelfs des nachts zou ik de eer hebben zijn famulus te zijn. Dan moest ik het werk en de oefeningen der leerlingen nazien en corrigeeren; ook moest ik bij vooruitgaande vorming en geleerdheid, mij belasten dagelijks twee bijlessen in de verschillende klassen te geven; en eindelijk moest ik in mijn vrije avonduren den directeur voorlezen, of met hem kaartspelen. Buitendien moest ik mij verbinden nooit zonder zijn verlof zijn huis te verlaten; nooit met eenig ander mensch buiten de onderwijs-uren te spreken of te verkeereren. Al deze voorwaarden werden schriftelijk opgesteld, en als een handelscontract door beide partijen onderteeekend.”

„Een handel, waarbij een menschenziel werd verkocht!” riep Goethe met donderende stem; „zeg mij *nu* den naam van dezen eerloozen zielkooper, opdat ik hem aan de kaak der openbare meening stelle!”

„Hij is voor een jaar gestorven,” zei Moritz zacht: „God heeft hem voor Zijn rechterstoel geroepen. Toen hij de nadering des doods gevoelde; toen de artsen hem zeiden dat het kankergezweel, waaraan hij leed, ongeneeslijk was, — liet hij mij bij zich roepen; toen smeekte hij weenend, door berouw gefolterd, om mijn vergiffenis. Ik heb hem vergeven, en daarom wil ik ook niets meer zeggen van het leven dat ik in zijn huis geleid heb. Ik was gedurende zeven jaren niets anders dan een slaaf, die in het zweet zijns aangezichts zware diensten doet. Maar, ik had mij als slaaf verkocht ter liefde der wetenschap; 'en uit deze ontsproot voor den eenzamen, vernederden slaaf troost en bemoediging. Ik was bediende, gezelschaphouder, verlustiger, slaaf van mijn tiran; maar, ik was ook de discipel, de priester der weten-

schap. In de eenzame uren van den nacht, — als ik alleen was in mijne kamer, — vielen de ketens van mij, dan kwamen de groote onsterfelijken tot mij, en ik sprak met Virgilius en Horatius; de trotsche Cesar was er, en Homerus boog zijn goddelijk aangezicht tot mij, den armen verdrukte. De zalige oogenblikken dezer eenzame nachten zijn onvergetelijk, onbeschrijfelijk; zij gaven mij de kracht, om de vermoeienissen van den dag te verdragen, — en ik verdroeg ze. Na zeven jaren was ik rijp voor de academie; en het koopcontract tusschen mij en mijn meester werd opgeheven. Als een vrij mensch trok ik naar Frankfort op de academie. Maar er was reeds voor gezorgd dat mijne vrijheid aan keten zou worden gelegd. De armoede boeide mijne handen en voeten. Zeven jaren was ik slaaf van den directeur geweest; doch nu was ik de slaaf der armoede! Ik moest loondiensten doen om te leven! Laat er mij van zwijgen! 't Is voldoende als ik u zeg; dat ik een jaar lang geen bepaalde woonplaaats, geen warm eten gehad had. Dat alles ligt achter mij, ik heb het doorstaan; en na zeven jaren van strijd, van worstelen, van onuitsprekelijke smart, van bezaligende studie, gewerd mij de belooning, waarnaar ik gestreefd had. De moeielijke leertijd was ten einde, en ik werd vrij. Ik legde mijn examens af: werd gepromoveerd tot Doctor in de wijsbegeerte en magister der vrije kunsten, en verkreeg na velerlei tusschenomstandigheden, hier aan het gymnasium van het grijze klooster, de betrekking van conrector, waarvan ik leef."

„Goddank! Ik adem ruimer," zei Goethe met een zonnigen glimlach, die in oogenblikken van blijde opgewondenheid zijn aangezicht verhelderde: „'t Is mij als een schipbreukeling, die eindelijk de reddende haven is binnengeloopen; en ik verheug mij over uwe redding als ware zij de mijne. Ge zijt nu geborgen; ge zijt in de haven, en in de vreedzame stilte van uw studeerkamer zult ge voor u zelven slechts vreugde en lauweren doen bloeien. Waarom dus nog aarzelend en ongelukkig, heer conrector, heer poëet? Het verleden ligt met zijne smarten en vernederingen achter u; bevredigend is het tegenwoordige, en vol hoop kunt ge in de toekomst zien."

„Jammerlijk is mij het tegenwoordige," riep Philipp Moritz toornig; „en vol wanhoop zie ik in de toekomst! En

gij ziet dit niet, man met de goddelijke oogen? Gij gevoelt dit niet, dichter met de sympathetische ziel? Gij hebt dus gedacht: deze Philipp Moritz heeft slechts een hoofd voor de wetenschap, niet ook een hart voor de liefde? Ik zeg u: hij heeft een hart, een gloeiend menschenhart; en het is verscheurd van smart, en alle folteringën der ijverzucht op het ontzegde geluk, woelen er in. Ik ben niet geschapen om gelukkig te zijn, en toch verlangt mijn geheele wezen naar geluk; tòch zou ik blijmoedig mijn leven geven voor één dag van geluk aan de zijde mijner eeuwig, mijner onuitsprekelijke geliefde!"

„Bezondig u niet," zei Goethe verstoord: Een man, die als *gij* geleden, gestreden en gestreefd heeft, mag niet zeggen dat *gij* voor eenige vrouw, — ware zij ook de heerlijkste en schoonste, — het leven zou geven, dat voor hem bestemd is tot een hoogere taak, dan om slechts gelukkig door de liefde te zijn. Of meent ge soms, dat God den man een vonk van zijn licht in de ziel, — een atoom Zijner eeuwigheid in zijn innigste wezen gelegd, en zijn wereldscheppenden adem over hem geblazen heeft, alléén om hem de zaligheid en 't geluk in de armen eener vrouw te laten vinden? Neen mijn vriend; God heeft den man gegeven van Zijn kracht en Zijnen adem, opdat hij Hem een waardig vertegenwoordiger op aarde zij, en door zijn leven bewijze, dat de mensch tegelijk de bloem van de vrucht is van Gods schepping. De liefde is voor den man de bloemengeur zijns levens. Hij mag er zich een poos door bedwelmen; hij mag er zich door bezielen tot dichterlijkescheppingen, zelfs tot groote daden; maar hij mag haar niet de meesteres, de dwingelandes van zijn wezen laten worden: en, zoo ze hem wil ketenen, moet hij die ketens breken, al mocht hij ook zijn eigen hart tevens breken. Want de man heeft nog iets hooger dan zijn hart; hij heeft de ziel en den geest!"

„Ach," riep Moritz smartelijk; „men ziet wel, *gij* hebt nooit ongelukkig bemint; nooit de wanhoop leeren kennen; de dierbare, aangebeden vrouw, — welke *gij* bemint en die u misschien weder bemint, — u nooit ontnomen gezien, en voor een ander bestemd!"

Er vloog als een wolk over het aangezicht van Goethe, en de glans van zijn blik verdoofde.

„Hoor," zeide hij zacht en haastig, terwijl hij zijn hand

op Moritz' schouder legde: „in dit uur, waarin twee zielen zich elkander openbaren, wil ik u iets bekennen, dat nog geen menschelijk oor van mij vernomen heeft. Ook *ik* bemin een vrouw, die niet de mijne kan en wil zijn; want zij behoort een ander. Ik bemin deze bekoorlijke vrouw, zooals ik nooit een sterfelijk wezen bemind heb. Sinds jaren behoort haar mijn aanzijn, is zij het middelpunt mijns levens. De aarde zou geen zon, — de hemel geen God meer voor mij hebben, zoo *zij*, de ééne eenige, uit dit leven verdween. Zelfs de smarten, welke ik om harentwil lijd; — de pijn, welke zij mij nu eens door hare terughouding en koelheid, dan weder door hare warme toenadering oplegt, — zelfs deze pijn zegen ik, want zij komt slechts van haar, en van de hoogste zaligheid des gevoels. Deze liefde is zóódanig, als waren alle gewaarwordingen, die vroeger mijn hart doorstroomden, — en welke ik óók liefde noemde, — slechts de kleine bronnen geweest, die nederstortten van de berghellingen mijner jeugd, en nu alle samenvloeiden in één stroom; in zich vereenigende alles wat geweest is, om nu in eeuwige bewegelijkheid en hernieuwing het voedsel en de levensweg van mijn geheele toekomst te zijn. De schepen, die mijn geluk, mijn vreugde, mijn roem en mijne dichten dragen, drijven alle op dezen stroom. De huizen, de paleizen, welke mijne verbeelding bouwt, verheffen zich aan *zijn* strand. Elke koelte die dezen stroom treft, beangstigt mij en doet mij rillen. Ieder wolkje, dat het voorhoofd mijner veelgeliefde doet betrekken, legt zich als een dreigend onweder op *mijn* voorhoofd. Ik leef van haren glimlach; een goed woord van hare lippen is voldoende om mij dagenlang gelukkig te maken; en als zij zich koel en onverschillig van mij afwendt, loop ik rond als werd ik gelijk Orestus door de furiën vervolgd.”

„Gij bemint!” riep Moritz: „Ik herroep mijn woord. Gij de uitverkorene, goddelijke jongeling, hebt alles onderhouden wat een menschenhart beweegt; — zelfs een ongelukkige liefde!”

„Neen,” zeide Goethe misnoegd en schier toornig; „Ik noem deze liefde *niet* ongelukkig; want in het gevoel zelf ligt het geluk, — ongeluk is slechts: als men *zich* *zelven* verliest. Daartoe mag, en zal de liefde mij echter nooit voeren. Ik kan van haar alleen de zoetste zaligheid des

levens ontvangen; maar nooit zal zij mij tot de vernietiging van mij zelven kunnen brengen. De smart wegens haar kan als een verwoestende stormwind al de bloesems mijns harten breken, — maar mij zelven breken zal zij *niet*! De man, de dichter moet hooger staan dan de minnaar; en waar deze zou vertwijfelen, moet gene zich verheffen, en als Prometheus de vuist trotsch en dreigend uitsteken naar de eeuwige goden, opdat zij niet gering van hem denken, niet wanen dat hij een worm in het stof is; maar erkennen moeten, dat de mensch den goden gelijk is; verheven boven alle smarten, niet vertwijfelend en het leven hatend, wanneer ook niet alle bloesemdroomen rijpten; maar met omhoog gerichten blik voortgaande, ook door de woestijnen des levens, en zich troostende met de gedachte: dat slechts groote harten groot leed ondervinden, en het grootsch overwinnen kunnen. Overwonnen smart brengt ons den onsterfelijke nader, en draagt ons langzamerhand uit het aardse tranendal tot de lichtere hoogten, waar wij, — nader bij God, — de aarde met haar nietig gewemel als een elendig speeltuig aan onze voeten zien!”

„Hemelsch, dit te kunnen zeggen, goddelijk het te gevoelen!” riep Moritz weenend; „en de smart des levens boeit *mij* in het stof; laat mij niet opstijgen tot de hoogte, welke een held als Goethe zegerijk bereikt. Groot is het zich zelven te overwinnen, en van 't geluk af te zien dat zich aan ons onttrekt. Maar zie, hoe zwak ik ben; ik *kan* het niet; ik kan het meisje, dat ik bemin, niet opgeven; ik zou hemel en aarde in beweging moeten brengen om haar evenwel te veroveren, en sterven zoo het mij niet gelukt; — sterven, zooals Werther gestorven is!”

Een toornige blik vlamde in Goethe's oogen op, en een donkere gloed vloog over zijn wangen. „Komt mij allen niet weder met dezelfde litanie!” riep hij: „Wilt *mij* niet verantwoordelijk maken voor uwe zwakheid, en den armen Werther ten laste leggen wat in uw eigen hoofden spookt. Ik, die Werther heb geschreven, ben toch bevrijd gebleven van deze afschuwelijke ziekte der overgevoeligheid. Waarom kunt gijlieden het niet, die toch slechts leest wat *ik* gevoeld heb? — „Vergeving,” vervolgde hij met een milden glimlach en zachtere stem; „vergeving voor mijn heftigheid. Maar, nooit heeft eenen dichter het werk dat hij geschapen

heeft, — nevens goedkeuring en roem, — zooveel verwijten berokkend als dit boek aan mij. Het lijden van den jongen Werther heeft zich waarlijk in het lijden van den jongen Goethe herschapen; en ik vrees, dat zelfs de oude Goethe er nog door bezocht zal worden. Ik heb tot u gesproken als een vriend tot den vriend; neem mijne woorden ter harte; verhef u uit het stof, en schud de door u zelven gestrooide asch weder van uw hoofd. Treed als een moedig strijder weder in het leger des levens; wend alles aan; list, geweld, beleid en vermetelheid, om uwe geliefde te veroveren. Gelukt dit echter niet, dan geldt het den hoogsten strijd van den mensch des geestes met het schepsel; dan herinner u het afscheidswoord, dat *ik* u nu toeroep: „Van de macht, die alle wezens boeit, bevrijdt de mensch zich, die *zich zelven* overwint!” — Vaarwel, en zoo gij ooit de toespraak van een vriend, — de nabijheid van een gelijkgevoelende ziel noodig hebt, kom dan tot mij te Weimar, en deelneming en raad zullen u nooit ontbreken.”

„Ik kom, o zeker, ik kom,” zei Moritz diep bewogen, terwijl hij Goethe's aangeboden hand hartelijk in de zijne drukte.

„Laat mij u nu nog iets tot afscheid zeggen: Leef veel in de Natuur; gewen u de musch, de bloem of den steen even goed uwe aandacht waardig te houden, als den wondervogel Pheniks, of de gedenkteeken der oudheid met de onleesbare opschriften. Het verkeer met de Natuur is balsem voor een ziek gemoed, en het wordt 't gemakkelijkst door hare zachte handen genezen. Ik heb dit ondervonden en ondervind het nog dagelijks. En nu nogmaals: Vaarwel. Ik meen het niet oppervlakkig, maar zooals de woorden het zeggen, ik wilde dat ik u op een andere wijze helpen kon, dan slechts met goede woorden; en het doet mij waarlijk leed dat ik u op andere wijze, noch hulp noch hoop geven kan. Om dezen vijver, dien een engel slechts zelden in beweging brengt, wachten honderden vele jaren lang. Slechts weinigen kunnen genezen, en ik ben de man niet, om in dezen tijd te zeggen: „Sta op en wandel!” Gij alléén kunt dit; geen ander kan het voor u!”

Hij keerde zich om, en Moritz met de hand afwerende, opdat hij hem niet volgen zou, verliet hij haastig de kamer, ijde met gevleugelde schreden de beide trappen af, en ging naar buiten op de straat. Ruim ademend bleef hij nog een

poos naast de huisdeur staan, en zag naar het gewoel der straat, naar de menschen, die druk voorbijgingen, nu vroolijk lachende en met hunne makkers pratende, dan met ernstige gezichten en met bedrijvigen haast. Om hem echter, die daar tegen de deur stond, — om hem bekommerde zich niemand; hem zag niemand aan, en als hem in 't voorbijgaan een blik trof, was die koel en onverschillig, en Johann Wolfgang Goethe hier in de huisdeur, was voor de voorbijgangers niets meer dan de eenvoudige burgerman in de deur van het naburige huis. Misschien verdroot het Goethe — zonder dat hij het wist, — tóch een weinig, dat de menschen volstrekt geen acht op hem sloegen; dat de weërmaker van Weimar, — hij, voor wien daar op alle plaatsen de menschen grootend bogen, en hem met vroolijke blikken en vriendelijken glimlach groetten, — hier te Berlijn volstrekt niet opgemerkt werd; en niets anders was dan een gewoon menschenkind, een vreemdeling onder vreemden.

„Ik zou hier niet altoos willen wonen,” zeide hij, terwijl hij nu langzaam door de straat ging; „wat zijn in zulk een groote stad de menschen voor elkander meer dan zandkorrels, welke de eerste de beste wind bijeen, — en weder uit elkander jaagt! Niemand is zich zelf als individu, maar slechts als een deel in de massa. 't Is goed eens te kijken in zulk een kaleidoskoop, en zich met het bonte kleurenspeel te vermaken; maar dan moet het er bij blijven, en met blijmoedig hart wil ik terugvliegen tot al mijne vrienden, — tot u, geliefdste, tot u, Charlotte!”

II.

IN DEN VOORHOF EN IN DEN TEMPEL.

Wilhelmine Enke had dien dag in groote ongerustheid en opgewondenheid doorgebracht; en zelfs de verstrooiing, welke het nieuwe eigendom haar verschaftte, was niet in staat geweest de beklemdheid van haar hart te overwinnen en haren angst te verwijderen. In den vroegen morgenstond was Prins Frederik Wilhelm gekomen om haar vaarwel te zeggen, omdat hij nog in den loop van den dag met de

regimenten, waarover hem het commando was toevertrouwd, Potsdam zou verlaten. Met de teederste liefdesbetuigingen had hij van Wilhelmine afscheid genomen; met tranen in de oogen had hij de beide kinderen gekust en aan zijn hart gedrukt, en toen hij reeds op het punt stond het rijtuig te bestijgen, was hij nogmaals in het huis terug gekeerd, om zijne weenende geliefde te omhelzen, haar van zijne trouw te verzekeren, en zich door haar te laten beloven, dat ook *zij* hem trouw blijven, en nooit een anderen man beminnen zou dan hém alleen.

Maar het was niet alleen het afscheid van haren geliefde, dat Wilhelmine's gemoed zoozeer beangstigde, en haar zoo rusteloos heen en weder dreef. Als een donkere wolk stond de herinnering aan Cagliostro's geheimzinnige verschijning voor haren geest, en met elk voortgaand uur steeg deze wolk hooger, en vervulde haar meer en meer met angst en ontzetting.

Het was vergeefs dat zij zich bij hare kinderen voegde, dat zij in vroolijk spelen met hen, opbeuring zocht; dat zij in den tuin met hen rondliep, en vervolgens nogmaals het geheele huis doorwandelde. Hare gedachten keerden steeds weder tot Cagliostro terug, en tot de plechtigheid, die heden nacht in haar huis zou plaats vinden.

Het beangstigde haar vreeselijk, dat zij bij het aanbreken van den nacht hare dienstboden moest wegzenden, en zich dan evenwel niet in het eenzame en verlaten huis mocht opsluiten. Maar Cagliostro had gezegd; „Laat de deuren van uw huis open. Ik zal wachtters aan de ingangdeuren plaatsen, en niemand zal binnen gelaten worden dan de geroepenen.” Zij had den moed niet, zich tegen zijn bevel te verzetten; en toen de avond aanbrak, zond zij den bediende en de keukenmeid naar Berlijn, met het bevel in hare woning aldaar al haar goed en huisraad in te pakken, den volgenden morgen vroegtijdig een wagen te huren, en de goederen naar Charlottenburg te brengen. Ook de beide kinderen had zij reeds een uur vóór het vertrek der andere dienstboden met de min naar Potsdam laten rijden en haar denzelfden last gegeven: morgen vroeg met de zaken, die zich in hare woning aldaar bevonden, weder naar Charlottenburg te komen.

Zij was dus nu geheel alleen, en met kloppend hart verwachtte zij de dingen, die komen zouden. Haastig ging zij

door de eenzame stille kamers; de galmende echo van hare eigene voetstappen beangstigde haar: met schuwen blik zag zij rond in alle vertrekken, als vreesde zij dat er zich iemand had verborgen om haar te bespieden, te bestelen, of zelfs te dooden. Zij had immers zoovele vijanden, zoo velen die haar verwenschten, en, ach, geheel geen vrienden; niemand die haar genegen was, die haar beminde, behalve den eene, die thans ver van haar was! De tranen, welke de gemalin van dezen ééne sinds jaren om harentwille geweend had, vielen in dit uur van eenzaamheid en verlatenheid als een zware last op haar hart, en brandden op haar geweten. Zij beproefde wel zich voor zich zelve te verontschuldigen, en tot zich zelve te zeggen, dat *zij* 'timmers was geweest, die voor de gemalin had moeten wijken, en voor haar in de schaduw had moeten treden; dat *zij* immers, vóór hij gehuwd was, hem bemind, — zich met liefde aan hem opgeofferd had, en tòch niet gerechtigd was zijne echtgenoot te worden, wijl God haar niet onder een troonhemel had doen geboren worden. Maar tòch rezen weder het treurig gelaat en de weenende blik der prinses uit de diepte van haar geweten op, en beschuldigden haar: noemden haar eene echtbreekster, en misdadigster voor God en menschen!

„Ik heb hem bemind, ik bemin hem nog,” riep zij angstig: „dit is mijne verontschuldiging en mijn rechtvaardiging. Zij, die in het licht en onder de achting en deelneming der menschen door het leven gaat, — zij, die huldigen ontvangt, — zij, die later Koningin zal zijn, — *zij* is niet te beklagen! Ik slechts ben het; *ik* alleen! Ik sta ter zijde in de schaduw; gehoond en veracht door de menschen; — mij ontwijkt, mij vermijdt men. Degenen die mij groeten, doen het met een spottenden glimlach; en als ik voorbij ben gegaan, zeggen zij tot elkander met verachtelijk schouderophalen: „’t Was Enke, de matres van den Prins van Pruisen!” — „Maar dat zal anders worden!” riep zij luid: „Ik wil niet altoos gebukt gaan onder vernedering en smaad! Ik wil mij wreken wegens mijn vertreden en gehoond verleden! Ik wil rang en naam, eer en aanzien hebben. Dat wil ik; ja dat wil ik!”

Zoo ging zij verder door de rij stille vertrekken. Alvorens zij de dienstboden liet heengaan, had zij al deze kamers laten verlichten, en overal de kaarsen der lusters en kandelaars

ontsteken; ook in de groote zaal, van welker zoldering twee prachtige lichtkronen van bergkristal nederhingen. Deze helderheid, die haar overal omgaf, was voor haar een soort van geruststelling; zij kon nu ten minste niet verrast worden, en zoo men haar wilde aangrijpen, zag zij ten minste den vijand, en kon ze naar redding uitzien.

„Ik was dwaas toen ik Cagliostro's wensch vervulde en bewilligde, hem heden nacht te ontvangen,” prevelde zij: „ik weet immers dat hij een kwakzalver is! Er zijn geen profeten en tovenaars! En tòch! Heeft hij niet vroeger te Parijs, zonder mij te kennen, mij mijn geheel verleden voorspeld; heeft hij mij niet geheimen mijns levens medegedeeld, welke niemand kende behalve ik en God? Heeft hij mij niet de toekomst voorspeld, en is niet reeds veel van 't geen hij mij toenmaals zeide, vervuld geworden? Ja, ja, Cagliostro is een toovenaar, een profeet, en heeft een wonderbare macht over mij; hij leest in mijn ziel en kent mijne geheimste gedachten. Hij zal mij helpen mij te verheffen, en uit mijn smaad en vernedering te voorschijn te treden, als een geëerde, machtige en rijke vrouw! Ik wil hem vertrouwen, en niet langer twijfelen en aarzelen; Cagliostro is mijn heer en mijn redder! En dus wil ik ook geen vrees meer hebben. Hij heeft gezegd, dat hij mijn huis zou laten bewaken, en hij zal het doen! Voorwaarts dus, Wilhelmine, voorwaarts zonder vrees! Ik wil eens zien hoe de groote zaal zich voordoet bij het kaarslicht.”

Zij ijldo door de kamer, en wilde de groote vleugeldeuren openen, die van hier in de zaal voerden. Maar de knop der deur weêrstond haar druk; de deur opende zich niet. Nu schudde zij haar heftiger.

„Wie is daar?” riep een luide, dreigende stem van binnen. Wilhelmine beefde, en haar hart klopte zóó geweldig, dat zij duizelde en een oogenblik tegen de deur moest leunen. „Wie is daar?” herhaalde de stem: „Het parool! Niemand wordt binnen gelaten, die het parool niet zegt!”

Wilhelmine trad van de deur terug, en sloop zacht op de teenen weder in de kamer. „Hij heeft woord gehouden,” fluisterde zij: „de deuren worden bewaakt! Ik wil in mijn woonkamer gaan, want dààr wilde hij mij komen afhalen!”

Zij ging haastiger voorwaarts, naar de uitgangsdeur. Plotseeling was het, als hoorde zij achter zich 't geluid van slepen-

de voetstappen. Ontsteld zag zij om. Ja, zij had zich niet vergist. Twee mannengestalten, geheel in zwarte mantels gehuld, het gelaat met een zwart masker bedekt, kwamen langzaam, sluipend achter haar aan.

Wilhelmine slaakte een kreet van schrik, en rukte de deur open, om met ijdele schreden de naaste kamer door te gaan, en in hare daaraan grenzende woonkamer te vluchten. Goddank! Eindelijk had zij die bereikt; maar alvorens er binnen te gaan, sloeg zij een schuwen blik achter zich.

De twee gemaskerden waren nog steeds achter haar;— zij komen al nader en nader. Wilhelmine vloog haar kamer binnen, sloeg de deur achter zich dicht, schoof den grendel er voor, en zonk toen ondanks zichzelf op hare knieën neder.

Wat zal nu gebeuren! Zullen de gemaskerden de deur inslaan? Zullen zij haar vermoorden? Hoe dwaas, hoe vreeselijk dwaas, hare dienstboden te hebben verwijderd. Nu ziet zij alles in! Alles! Alles! — Cagliostro is niet alleen een bedrieger, een kwakzalver; hij is een roover, een dief; en zij is in den val geloopt, dien hij voor haar gesteld heeft, — als een lichtgeloovige zottin in den val geloopt. Nu zal hij haar met zijne handlangers alles ont-rooven; hij zal het fraaie eigendom, 'twelk zij eerst pas gekregen heeft, uitplunderen; en dan, als alles geborgen is, dan zullen zij komen om Wilhelmine te vermoorden, opdat zij niets kan verraden!

Zij weende, en beschuldigde zich bevend vol berouw, van lichtgeloovigheid en domheid! Zij gevoelde zich voor het eerst van haar leven geheel moedeloos en lafhartig; want het was de eerste maal in haar leven, en dat zij voor haar eigendom beefde. Zorgeloos en met lichten tred was zij tot hiertoe door het leven gegaan; maar het bezit maakte haar angstig; 't was haar nog zoo nieuw, zoo ongewoon; het kwam haar als een tooversprookje voor, dat zich spoedig weder in niets kon oplossen.

Maar, langzamerhand keerden toch hare beradenheid en kalmte terug. De stilte, die haar omgaf, werd door niets gestoord; niemand deed een poging om de deur open te breken, en de meesteres van dit heerlijk eigendom te vermoorden!

Zij richtte zich langzaam van hare knieën op en sloop

voorzichtig naar de vensters. Deze vensters zagen uit op het kleine, met een hek afgesloten voorplein, dat zich aan de straat voor het huis bevond,

De maan scheen zóó klaar en helder, dat zij volkomen duidelijk het pad, dat tusschen dicht houtgewas naar het hek liep, zien kon. Het huis lag zijwaarts van den grootten weg, die zich aan gene zijde van het houtgewas, wel op een vijftig schreden afstand bevond, en slechts door dit houtgewas kon men haar huis bereiken.

Op dit, door de maan beschenen pad, zag zij nu zwijgende, gemaskerde gestalten naderen. Zij gingen, de een achter de ander, langzaam als een processie voorwaarts, en naderden de ingangspoort, die zich in 't midden van het hek bevond. Naast deze deur stonden twee hooge donkere gedaanten, en ieder der aankomenden bleef bij deze staan, en scheen hun iets toe te fluisteren; vervolgens ging hij over het voorplein het huis binnen.

„Hij heeft mij de waarheid gezegd,” fluisterde Wilhelmine: „het huis is goed bewaakt, en niemand treedt binnen dan zij die geroepen zijn! Nu moet gevat! Ook *ik* behoort tot de geroepen; en als het uur gekomen is, zal Cagliostro mij wel afhalen en geleiden!”

Zij had nu al hare kalmte en bedachtzaamheid wedergevonden; zij glimlachte zelfs om den angst, dien zij gevoeld had, en spotte zelve met haar lachhartigheid.

„Verwachten wij dus nu bedaard wat komen zal,” zeide zij, terwijl zij zich op den divan uitstreckte; „niemand kan bij mij komen zoo ik de deur niet open; want deze kamer heeft gelukkig slechts één uitgang. Zelfs de wonderman kan hier niet binnenkomen; of de wanden moesten zich voor hem openen, óf de grendels terugwijken voor zijne aanraking! Hoor, de klok slaat! Elf uur! Dus nog een uur wachtens! O hoe vervelend. Beproeven wij een weinig te rusten.”

Zij drukte haar hoofd in de kussens, en sloot de oogen. Deze rust, deze stilte om haar heen deed haar goed na de vele opwekkingen van dezen dag. Langzamerhand verwarnden zich hare gedachten; grillige beelden zweefden voorbij haren geest, en hare adembaling werd korter. — Wilhelmine was ingeslapen.

Diepe stilte omgaf haar, en slechts de slag der klok, die

de voorbijgaande kwartieren aangaf, stoorde de stilte.

Juist had de klok het laatste kwartier vóór middernacht geslagen, toen een der vensters, die aan het voorplein uitkwamen, zacht geopend werd, en een donkere gestalte voorzichtig en onhoorbaar er door in de kamer klom. Een oogenblik bleef deze gestalte luisterend staan, en hield zijn blik op de slapende gevestigd. Zij bewoog zich niet; zij sliep nog altoos. De gestalte ging schielijk voorwaarts, richtte zich hooger op, stak de armen omhoog, deed de kaarsen van de lichtkroon uit, en sloop toen naar de deur.

Wilhelmine sliep nog steeds.

Plotseling was 't haar, alsof een verblindende zonnestraal haar aangezicht trof, en zij ontwaakte verschrikt uit haar diepen slaap. Ja, 't was geen droom geweest; 't was iets schitterends in de overigens donkere kamer. Een witte gestalte, als uit licht en zonneglans geweven, stond voor haar en verblindde Wilhelmine's oogen, zoodat zij haar blik moest nederslaan.

„Sta op en volg mij,” sprak een zachte en gebiedende stem: „de Groot-Kophta beveelt het u! Neem dit masker, bind het voor uw aangezicht en waag niet, het ook slechts één oogenblik op te lichten, als u uw leven lief is!”

Zij nam het masker, 't welk een hand haar reikte, en waarop een vlammetje danste, en bond het vast voor haar aangezicht.

„Doe nu in stilte, nog een gebed,” beval de stem; „en volg mij dan!”

De schitterende gestalte zweefde nu voor haar uit door de donkere kamers, en Wilhelmine volgde haar. Zij gevoelde zich als door een betoovering bevangen; haar hart klopte alsof 't zou bersten; hare voeten beefden, en evenwel waren geen angst en vrees meer in haar, maar een verheugd vertrouwen, een diepe aandoening vervulden haar geheele wezen. De oogen onafgewend op de schitterende gestalte die voor haar uitzweefde, gericht houdende, ging zij voort in de duisternis, en trad de groote zaal binnen. Ook hier was alles donker en stil; slechts een zacht gemurmel als van biddenden trof Wilhelmine's oor, en 'tscheen haar toe, alsof een menigte zwarte schaduwen zich in deze donkere ruimte heen en weêr bewoog.

„Kniel neder en bid,” fluisterde een stem nevens haar;

maar 't was niet de stem der schitterende gestalte, die haar had binnen gevoerd; deze was nu verdwenen, en nacht was alles om haar heen.

Wilhelmine deed wat haar bevolen was, en knielde neder. Maar zij kon niet bidden; er was geen aandacht, geen vroomheid in haar; slechts gespannen verwachting, en onbedwingbare nieuwsgierigheid.

Nog steeds heerschten stilte en duisternis om haar heen; slechts somwijlen hoorde men hier en daar een diepen zucht, een onderdrukt gekreun, een uitroep die in het murmelen des gebeds verdoofde.

Eensklaps werd deze stilte door de tonen eener wonderbare muziek afgebroken; scherp en snijdend als glas, vol en galmend als klokken waren deze tonen, die met trillende golvingen als onzichtbare geesten door de zaal ruischten; steeds hooger, steeds krachtiger zwellende, nu eens zoo krachtvol als orgelklanken, en dan weder zoo teeder en zacht als het suizen der koelte. En thans verhieven zich bij deze muziek menschelijke stemmen in een wonderbaar harmonisch koor, tot een vurig lied van verlangen, van smart, van verwachting, van smeeken naar het naderen van hém, die komen zou om de heerlijkheid en den vrede te brengen, en den straal der godzaligheid in de harten der geloovige broeders te doen nederdalen."

Het koor der onzichtbaren was nog niet geëindigd, toen 't op den achtergrond der zaal begon te schemeren met zonderlinge blauwe lichtstrepen; vervolgens schoot er als een lichtende bliksemstraal door de donkere ruimte; en toen de verblinde oogen zich weder ophieven, zagen zij, als in een stralenkrans, in 't midden van gouden wolken een hooge schitterende gestalte in lange nedergolvende, van zilver fonkelende kleederen; de wonderbare buste, de fraaie armen, de volleschouders slechts gehuld in een doorschijnend gouden weefsel, waarover het lange krullende haar tot op den gordel nederviel. Een glinsterend lint, fonkelend als samengeregen sterren, kronkelde zich door het haar, dat een vrouwelijk gelaat van verhevene schoonheid omgaf. Eeuwige jeugd straalde van deze rooskleurige, volle wangen; opgewekt verstand blonk op dit hooge, heldere voorhoofd; vrede, vreugde en geluk verkondigde de glimlach der volle purperen lippen; liefde en hartstocht schitterden in de groote vlam-

mende oogen. Het koor der onzichtbaren zong nu met jubelende tonen:

„De eeuwige maagd, de eeuwige, heilige, reine Natuur groet de dwalenden, heiligt de zoekenden, maakt ze tot vindenden, tot vroolijk genietenden.” —

De hemelsche vrouw hief hare fraaie armen op, en breidde ze uit als voor één teedere omhelzing; een goddelijke, verrukte glimlach verhelderde haar aangezicht; de vlammende blik harer fraaie oogen scheen iedereen te groeten, hem vreugde en hoop te verkondigen, en terwijl men zalig, in verrukking nog aanschouwde, zweefden de gouden wolken dichter en dichter bijeen, en bedekten met heur blinkende sluiers het bekoorlijke beeld der maagdelijke Natuur. Al lens verbleekten nu de wolken; de gouden glans verdween; het koor der onzichtbaren verstomde, en de zachte klanken der muziek stierven langzaam weg.

Op de plaats, waar straks in de gouden wolken het schitterende vrouwenbeeld zichtbaar was geweest, stond nu in een langen nedergolvenden zwarten tabbaard, een hooge mannengestalte; een mat, blauwachtig licht als maneschijn omgaf haar, en deed de donkere omtrekken der gestalte duidelijk op den verlichten achtergrond uitkomen. Lang, sneeuwwit haar omlijstte het hoofd; een zwart masker bedekte het gelaat, en maakte het voor elk onkenbaar.

„Mijne geliefden,” riep de gemaskerde, terwijl hij zegenend beide handen uitstak; „de onbekende vaders van onze verheven orde der Rozenkruisers zenden mij tot u, en hebben mij bevolen, u te groeten met den heiligen groet des levens. Ik moet u verkondigen, dat de tijd der openbaringen meer en meer nadert, en dat de verhevene verborgenheden der aarde en der Natuur zich spoedig voor u zullen onthullen, evenals de roos zich plotseling onthult in haren purpergloed, die zoolang in den schoot der groene bladeren geslapen heeft. Gij zijt de groene bladeren, en de Natuur is de purperen roos. Zij zal zich voor u ontsluiten met al hare verborgenheden; zij zal u in haren kelk het levenselixer doen vinden en het geheim des gouds, zoo ge in uwen plicht wandelt; zoo ge onvoorwaardelijk de onzichtbare vaders gehoorzaamt; zoo ge u in blind vertrouwen aan hunne wijsheid onderwerpt; zoo ge zweert van alle eigen onderzoek

te willen afzien, en uw eigen verstand te mistrouwen." 1)

„Wij zweren het!" riepen plechtige stemmen van alle zijden der zaal.

„Zweert blinde, zwijgende gehoorzaamheid aan alles wat de onzichtbare vaders u zullen verkondigen door uwe ring-directeurs; u gebieden zullen, onder het heilig teeken der Rozenkruisers, door woord of schrift."

„Wij zweren het!" klonk het weder in koor.

„Vloek over u, smaad en schande, verderf en ondergang," donderde de gemaskerde; „zoo ge ook slechts in uwe gedachten afwijkt van uwen eed; zoo ge u vermeet te vorschen en te peinzen, of den maatstok van uw ellendig, beperkt verstand te leggen aan de heilige handelingen en werken van de verheven vaders, aan wie de Natuur zich geopenbaard heeft, en voor wie alle verborgenheden der aarde en des hemels ontsloten zijn. Eeuwig verderf en al de folteringen der hel en des vagevuurs zullen over hém komen, die twijfelt; vervloekt en vogelvrij zal degeen zijn, die een verrader der verheven orde wordt. Hoort gij, geesten der diepten en der duisternis, en wijkt, wijkt angstig van hier, vóór dat de toorn der onzichtbare vaders als een verpletterende bliksem op u nederschiet. Opent u, deuren, opdat de boozen van hier kunnen wijken, en slechts de goeden hier terugblijven!"

Terwijl hij dus sprak hief hij met een gebiedende beweging de armen op, en terstond sprong de groote vleugeldeur der zaal open. Een lichtstroom drong uit het belendend vertrek binnen, en verlichtte met hellen schijn de zaal. Zij was geheel gevuld met menschen, met donkere gestalten, die nauwkeurig op elkander geleken, want allen waren gehuld in zwarte mantels, de kappen over het hoofd getrokken, en hun gelaat was met een zwart masker bedekt. Al deze gestalten lagen naast elkander geknield, geen hunner bewoog zich, en geen enkele richtte zich op om de bezwering te volgen, en van hier te wijken.

De deuren sloten zich weder en de duisternis heerschte rondom, ook daar waar men te voren de gestalte had gezien. Maar zijn stem sprak voort: „Slechts de goeden, slechts de gehoorzamen zijn dus nu hier verzameld, en hen

1) Zoo luiden de woorden in de wetten der Rozenkruisers. Zie Neue Allgemeine deutsche Bibliothek, Band 56, Seite 10.

verkondig ik thans, dat het leven hier onder ons is, maar de dood buiten voor de deur wacht, om den verrader te treffen, die de heilige geheimen des verbonds zou kunnen verraden. Blijft in het goede, mijne broeders; vergeet het nooit dat de dolken geslepen zijn voor de verraders, en er geen plaats in de wereld is, waarheen de verraders der heilige orde zouden kunnen vluchten voor den straffenden dolk der onzichtbare vaders. Maar slechts de goeden, slechts de gehoorzamen zijn hier, en aan dezen verkondig ik, dat de tijd der openbaring steeds nadert, en hij komen zal zoo ge allen ijverig zijt in den dienst, en met al uw vermogen poogt de verheven orde steeds verder uit te breiden op aarde, en het getal der broeders te vermeerderen. Want de uitbreiding dezer orde is immers niets anders, dan de uitbreiding der gelukzaligheid onder de menschen. Slechts van de onzichtbare vaders stroomt de gelukzaligheid uit; want de onzichtbare vaders onzer orde zijn het, die den hemel aan elkander binden, en den versperden weg naar het paradijs weder zullen openen. De hoogste bestuurders onzer orde zijn meesters over de geheele, in God den Vader rustende, Natuur: zij zijn Gods lievelingen, welke het hoogste drieënige wezen met zijn innigsten omgang en hoogste openbaringen verwaardigt.¹⁾ Wilt ge nu in een tijd, die niet ver meer af is, deelnemen aan Gods openbaringen, en voor u zien opdagen de verborgenste schatten der Natuur, zweert dan dat al uw peinzen en denken en streven er op gericht zal zijn, gehoorzaam te wezen aan de bevelen uwer oversten, en voor de orde steeds nieuwe bondsbroeders en bondszusters te winnen."

„Wij zweren het!" klonk het in opgewekt koor door de geheele zaal; „Wij zweren onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan de onzichtbare vaders. Wij zweren met alle middelen naar de uitbreiding der orde te zullen trachten!"

„Het ongeloof, het vrijdenken, de eigenwaan is de duivel, die in de wereld rondsluip, en de menschen afleiden wil van God. De hoogmoed van het verstand zoekt den menschen te verleiden, en van God en de verborgenheden der Natuur af te houden; de duivel heeft zijne discipels gezocht, die de zondige verlichting en het hoogmoedig vrijdenken moeten

1) Woorden uit de orderwetten der Rozenkruisers. Zie alsvoren.

onderwijzen; deze discipels hebben zich vereenigd in de orde der Illuminaten, en hier te Berlijn hebben zij hun zetel gevestigd. De onzichtbare vaders bevelen u deze schandelijke Illuminaten te bestrijden met woorden, daden en geschriften. Zoo een uwer een Illuminaat kent, moet hij hem beschouwen als zijn ergsten en schandelijksten vijand; hij moet hem haten en vervolgen, zooals hij de zonde haat, zooals hij de misdaad vervolgt; hij moet zijn gemeenschap ontvlieden, zooals hij de gemeenschap des duivels ontvlieft, anders is hij verloren en verdoemd; en nooit zullen de onzichtbare vaders hem vergeven, en nooit zal hij de verborgenheden der Natuur ontwaren en deel nemen aan hare schatten. Zweert dus; zweert haat, vervolging en vijandschap aan de orde der Illuminaten. Dit gebied ik u in naam der onzichtbare vaderen."

"Wij zweren!" klonk het luid door de zaal: „Wij zweren haat, vervolging en vijandschap aan de orde der Illuminaten."

"Ieder die tot deze orde behoort, is een vervloekte en verdoemde; en ware het ook uw broeder, ja zelfs uw vader, — ge moet hem evenwel vloeken en verdoemen! Zweert dit in naam der onzichtbare vaderen!"

"Wij zweren het!"

"Zoo breng ik u dan de tevredenheid en den zegen der onzichtbare oversten en vaders! Zij verkondigen u door mijn mond de woorden die luiden: „Elke verdoolde, dien ge aanwerft voor de verheven orde der Rozenkruisers, en dus terugvoert tot God en de Natuur, is een schrede, welke gij zelf voorwaarts doet naar de heilige schatkist der openbaring, waarin voor u bewaard worden het elixer des levens en de tinctuur van het goud! Iedere vervloekte, die tot de Illuminaten behoort, wordt u een zegen, zoo gij hem met berouw en boete afleidt van de paden der ondeugd, en hem voor het eeuwige leven en de gemeenschap der gezegende orde der Rozenkruisers wint; en wie kan aantoonen en bewijzen dat hij twaalf nieuwe leden voor onze heilige orde gewonnen heeft, klimt een sport hooger op de ladder der kennis, en stijgt tot een nieuwen graad. Met den zesden graad echter, treedt ge uit den voorhof des tempels den heiligen tempel zelven binnen, en al de verborgenheden der wereld en der Natuur worden u daarin geopenbaard. Bedenkt dit wel en werft, gedachtig aan het bevel der

onzichtbare vaders! Tot de naaste vergadering luidt het parool voor alle geloovigen: Vloek en vervolging aan het duivelsgebroed der Illuminaten!"

„Vloek en vervolging aan het duivelsgebroed der Illuminaten!" weergalmde het in de zaal.

„Gaaf nu allen heen; verlaat den voorhof des tempels, geeft buiten aan de deur de schatting, die gij schuldig zijt, en ontvangt daarvoor het nieuwe, heilige teeken des verbonds, 'twelk u onder elkander dienen moge tot herkenning der broeders. Slechts de ring-directeurs en de broeders van den zesden graad moeten, zoodra zij de schatting voldaan hebben, weder aan deze deur kloppen; en zoo zij den portier, die hen ontvangt, het woord des levens kunnen toefluisteren, zal hij ze binnen laten. Gaaf! Ik ontsla u in naam van de onzichtbare vaders en de drieënige Natuur." —

„Neem dezen mantel en omhul u er mede, opdat ge niet herkend wordt," fluisterde een stem naast Wilhelmine, en zij voelde, dat een zacht hulsel over hare schouders werd geworpen: „Wilt ge nu heengaan of verder treden op de baan der kennis?"

„Ik wil verder treden," antwoordde Wilhelmine op vasten toon.

„Wilt ge treden in den zesden graad, en de verborgenheden der Natuur leeren kennen?"

„Ik wil het."

„Zoo zeg ik u het woord des verbonds! Maar wee u, zoo uw mond het ooit aan een ander verraad. Vloek en verderf over u; dood over uwe kinderen, zoo ge het doet. Zweer dat uw mond nooit het woord des verbonds zal verraden."

„Dat zweer ik!"

„Welaan! Hoor dan."

Wilhelmine voelde een heeten adem aan haren wang, en de stem fluisterde haar het gewichtige woord in het oor.

„Ga nu naar buiten," voerde de stem daarop voort. „Betaal uwe schatting; gij moogt hier thans niet blijven, Ga en kom weder binnen met de geroepenen."

Een hand vatte de hand van Wilhelmine, en trok haar voorwaarts door de donkere ruimte naar den uitgang. Verblind trad zij de verlichte kamer vóór de zaal binnen, en slechts als door een sluier zag zij, dat al de vermomde ge-

stalten die er zich bevonden, zich naar het midden der kamer begaven. Daar stond een klein altaar, in welks midden een zwarte schaal was geplaatst. Uit zilveren bekkens aan weerszijden stegen hooge naphta-vlammen op; een vermomde zwarte gestalte stond naast het altaar. Elk der andere vermomden naderde het altaar, legde geldstukken in de marmeren schaal, ontving hiervoor van den vermomde een papier, en verwijderde zich vervolgens door de deur aan de overzijde der kamer.

Ook Wilhelmine naderde nu het altaar, en terwijl zij met haastige beradenheid, een ring van haar vinger trok, waaraan een juweel fonkelde, legde zij dien in de schaal.

„Ik heb geen geld bij mij,” zeide zij met bevende stem: „mogen de onbekende vaders mij veroorloven, in plaats van met een geldstuk, met een juweel mijne schatting te voldoen.”

De vermomde knikte toestemmend en reikte haar het nieuwe bondsteeken toe. Het bestond uit een papier, waarop een vrouwenbeeld was voorgesteld, en daaronder het teeken der Rozenkruisers: het Andreaskruis.

Wilhelmine trad nu weder terug en naderde den kleinen troep dergenen, die naar de deuren der zaal waren teruggekeerd, en derhalve tot de broeders van den zesden graad behoorden.

Allengs hadden de overige aanwezigen zich verwijderd; de vlammen nevens de offerschaal op het altaar waren uitgedoofd; allengs begonnen ook de kaarsen op de lichtkroon te verflauwen en uit te gaan. Diepe duisternis heerschte nu ook hier in de voorkamer. Maar, na eenigen tijd openen zich de deuren der zaal, en een lichtglans, schitterend als zonnestralen, stroomde in de voorkamer; een drievoudig trompetgeschal weergalmde, en daarna zong een koor van onzichtbare stemmen: „Treedt binnen, gelukzaligen! treedt binnen, geroepenen!”

Zij gingen voor; zij fluisterden de een naden ander den beide vermomden, die met ontbloote zwaarden naast de ingangsdeur stonden, een woord in het oor, traden toen de zaal binnen en naderden den troon, die zich op den achtergrond tegen den breeden wand verhief. Op dezen troon stond, omgeven van geurige bloemen, een rustbed, overdekt met zilvergaas, dat op een uit den hemel nedergedaalde

wolk geleek. Men zag wel dat onder deze wolk iets geheimzinnigs verborgen was, maar men kon dit iets niet onderscheiden; men wist niet of 't een kind, eene vrouw of een man was, die zich onder deze zilveren wolk verborg.

Op de onderste trede van dezen troon knielden de geroepenen neder, vouwden de handen, bogen de hoofden en baden zacht. Een diepe, plechtige stilte heerschte hierbij; zelfs de gebeden verstomden op de lippen, en de harten waagden het nauwelijks te kloppen van angst en verwachting. Toen klonk plotseling boven al deze gebogen hoofden een stem die uit de wolken scheen te komen; zoo oneindig ver en hoog, en toch zoo majestueus als de donder rolde zij. Deze stem riep: „Hij komt, de uitverkorene! De Groot-Kophta nadert!”

En de deuren sprongen open, en de Groot-Kophta trad binnen; een slanke, majestueuze gestalte, gehuld in een met zilver geborduurd satijnen gewaad; het zwarte krulhaar bijeen gehouden door een van brillanten fonkelenden hoofdband, en het fraaie gelaat stralend als van verheerlijking. Wilhelmine herkende hem wel. Het was Cagliostro, de Groot-Kophta, de wonderdoener.

Met zachte stem groette hij de broeders, de geloovigen, en beval hun, hem te naderen, en zijn hand aan te raken. En toen zij dit deden, voer een schok door hunne leden, en het was alsof een vuurstroom zich over hun geheele wezen uitstortte; overweldigd, ontsteld en toch gezukzalig zonken zij neder aan de voeten van den Magiër, die zich tot hen boog, en op hen blies met den adem zijns monds.

„Gij zijt de uitverkorenen,” zeide hij met zachte, welluidende stem; „de sterrebroeders, voor wie zich de verborgenheden des hemels en der aarde ontsluiten. Ik neem u op in de heilige orde der lievelingen Gods, welke ik met Enoch en Elias heb gesticht, toen wij nog toefden in het beloofde land. Van hen heb ik ontvangen het woord des levens; zij hebben mij gezonden naar de oude wijzen in Egypte; en in de pyramiden hebben deze mij verkondigd de geheime wetenschappen, die de aarde met al hare schatten aan ons onderwerpen! Die zich aan mij houdt met eerbied en trouw, ontvangt van mij het eeuwige leven en het geheim der onsterfelijkheid.”

„Wij gelooven aan u, door God gezegende”; prevelden de

knielenden; „wij weten dat wij van u leven en heil ontvangen. Buig u tot ons, geef ons van den adem der onsterfelijkheid.”

Hij boog zich weder en blies over hen, en zij barstten los in woorden van dank en verrukking.

Slechts Wilhelmine zweeg; zij alleen scheen niets te gevoelen van den magischen invloed des wonderdoeners. En evenwel boog de wonderdoener zich tot haar, en staarde haar met zijn groote vlamme oogen aan.

„Gij zijt geroepen, gij zijt uitverkoren,” zeide hij: „Ga, stijg op tot den tabernakel, en licht den sluier op.”

Zij deed wat haar bevolen was, besteede de treden van den troon en lichtte den sluier op. Een wonderbare, geheel in een los, doorschijnend gewaad gehulde vrouw lag op het rustbed uitgestrekt; haar met rozen bekranst hoofd was gebogen, hare oogen waren gesloten als in een diepen slaap.

„Leg uwe hand op haar voorhoofd,” gebod de Groot-Kophta; „richt in uw hart een vraag tot de profetes des verbonds, en zij zal antwoord geven.”

Wilhelmine legde haar hand op het hooge, blanke voorhoofd der sluimerende; terstond vloog een glimlach over haar gelaat en zij knikte zacht met het fraaie hoofd.

„Ja,” zeide zij; „ge moet gelooven; ge moogt niet twijfelen. Hij is de uitverkorene, de verheven Magus!”

Wilhelmine beefde, want het antwoord paste volkomen op de vraag harer gedachten: „Kan ik gelooven aan de wonderen, welke hij ons verkondigt? Moet ik niet twijfelen, daar hij toch slechts een mensch is, zooals wij allen?”

„Richt een tweede vraag tot de profetes,” gebod Cagliostro.

Wilhelmine legde weder de hand op het voorhoofd der slapende, en vroeg haar in hare gedachten, en wederom glimlachte deze, en knikte met het hoofd.

„Vrees niets,” zeide zij: „hij zal u altoos beminnen, en u nooit verstooten; maar gij moet hem niet van den rechten weg brengen, doch hem leiden naar de tempelhallen van het geloof en de kennis. Zoo ge dit niet doet, zijt ge verloren! Schande op aarde en verdoemenis in den hemel is dan uw deel.”

Dit antwoord paste volkomen, want Wilhelmine's vraag

was geweest: „Zal hij mij altijd beminnen, of zal hij mij eens verstooten?”

„Ge moogt nog een derde vraag doen,” riep Cagliostro.

En Wilhelmine deed in den geest haar vraag en de profetes antwoordde luid: „Gij wordt gravin, en zult zelfs Vorstin worden. Gij zult millioenen bezitten, en de geheele wereld aan uwe voeten zien, zoo ge dit waarachtig wilt; zoo ge tot de onzichtbare vaders roept om hulp en bijstand, zoo ge den Groot-Kophta bidt om zijn kracht en zijn wonderdoenden zegen.

Wilhelmine zonk ontsteld en overweldigd op hare knieën neder, want ook dit derde antwoord was volkomen gepast op haar onuitgesprokene vraag.

„Ik roep tot de onzichtbare vaders om hulp en bijstand,” sprak zij luid; „ik bid den Groot-Kophta om zijn kracht en zijn wonderdoenden zegen!”

Een luide donder klonk, de lichten gingen uit, en diepe duisternis vervulde het vertrek. Wilhelmine voelde zich opgeheven en weggedragen, terwijl de donder nog altoos rolde, en luide gebeden rondom haar klonken. Vervolgens voelde zij, dat men haar op den grond nederliet en dat zij weder de vrijheid der beweging had.

„Vlucht, vlucht voor de wraak der onsterfelijken, zoo ge nog twijfelt, nog mistrouwt!” riep een vreeselijke stem boven haar: „Zie hoe de onsterfelijken zich wreken!”

En plotseling begon het voor haar te schemeren; een gestalte kwam uit de duisternis te voorschijn — *haar eigen gestalte!* Zij zag zich zelve op hare knieën, de armen smekend opgeheven, het aangezicht van tranen overstroomd, en vóór haar, hoog opgericht, een vermomde gestalte, met den blinkenden dolk in de opgeheven hand; en deze hand zonk al lager en lager, de punt van den dolk naderde haar meer en meer, flikkerde voorbij hare oogen, boorde zich in haren boezem — het bloed sprong omhoog!

Wilhelmine slaakte een kreet van ontzetting, sloot de oogen en zonk onmachtig ineen.

Zij zag niets meer van de wonderen die nu gebeurden; hoorde niets meer van de verkondigingen der profetes, en de openbaringen welke de Magiër den uitverkorenen deed. Zij zag niet de verschijningen der zalige geesten, die ten laatste op het smeeken der broeders door de zaal zweefden.

Zij hoorde ook niet, hoe eindelijk, — toen alles verdwenen was, toen ook de gewijden, de een na den ander, zich verwijderd hadden, — Cagliostro afscheid nam van den baron von Bischofswerder.

„Ik heb u nu verheven tot een der hoofd-directeuren der verheven orde,” zeide hij: „Gij zult nu onmiddellijk van de onzichtbare vaders der Rozenkruisers uwe bevelen ontvangen. Zij zullen ze u schriftelijk mededeelen, en gij zult ze getrouw en stipt volbrengen.”

„Ik zal ze getrouw en stipt volbrengen, meester,” antwoordde Bischofswerder ootmoedig.

„Gij zult er uw loon voor ontvangen,” ging Cagliostro voort: „alle verborgenheden zullen u geopenbaard worden, en het hoogste doel zult ge bereiken. Gij zult de wetenschap des levens en des gelds leeren; ge zult den steen der wijzen vinden, en het geheim des gouds zal zich aan u openbaren, als ge doet wat de onzichtbaren van u vorderen zullen.”

„Ik wil alles doen, alles!” riep Bischofswerder met vuur: „Zeg mij, meester, wat vorderen zij van mij?”

„Zij vorderen dit: word voorshands de vriend, de vertrouwde van Prins Frederik Wilhelm van Pruisen. Zoek zijn gemoed te winnen, zijn ziel te beheerschen; maak u voor hem onontbeerlijk. Vervolgens; omgeef hem met dienstboden en vertrouwden, die u onderdanig en trouw zijn. Vervul zijn geheele wezen met eerbied voor de verheven orde; maak hem tot bondsbroeder. Word voorshands de vriend van den prins van Pruisen, opdat ge eens de meester, de gebieder van den Koning Frederik Wilhelm wordt! Gij zijt nu in Pruisen een der opperhoofden onzer orde; hoe meer leden ge haar toevoert, des te meer zult ge van hare verborgenheden vernemen! Vaar nu wel! Mij zenden de onzichtbare vaders ver van hier; maar ik kom terug, en zoo ge dan werkzaam en trouw zijt geweest, openbaar ik u een groote verborgenheid, en breng u het levens-elixer.”

„Wanneer komt ge terug, meester?” vroeg Bischofswerder opgetogen.

Cagliostro glimlachte. „Nog vóór dat de Kroonprins van Pruisen tot Koning verheven is geworden,” zeide hij: „vraag niet verder. Vertrouw en gehoorzaam! Als de orde door u machtig is geworden in Pruisen, zult gij de

machtigste der orde zijn. Vergeet dit niet! En nu, ga!"
 „Laat mij uw hand nog kussen, meester," bad Bischofswerder; „blaas over mij uwen adem van wonder en kracht."

Cagliostro reikte hem zijn hand; Bischofswerder drukte er een kus op, en boog het hoofd om den bezielenden adem des Magiërs over zich te laten blazen. Vervolgens keerde hij zich op den gebiedenden wenk van Cagliostro om en verliet de zaal.

III.

DE GENERAAL DER ONZICHTBAREN.

Alleen Cagliostro en de schoone omsluerde vrouwen-gestalte, — die nog steeds op het rustbed lag, — bevonden zich thans nog in de zaal.

Cagliostro trad op haar toe, hief den sluier op, en beschouwde haar een oogenblik met de uitdrukking van gloeiende teederheid.

„Wij zijn alleen, Lorenza," zeide hij toen.

Zij opende hare groote oogen, richtte zich op en zag om zich heen in de groote zaal, die nu door de uitgaande kaarsen der beide lichtkronen slechts flauw verlicht werd. Vervolgens vestigde zij hare oogen op Cagliostro, die in zijn schitterend costuum van Magiër voor haar stond, en een vroolijke lach klonk van hare lippen, zóó luid, zóó onweerstaanbaar, dat Cagliostro onwillekeurig er mede instemde en lachen moest, evenals Lorenza deed.

„O, 't was hemelsch, 't was een heerlijke comedie," riep Lorenza, nog steeds lachende: „Heb ik niet goddelijk gespeeld, Giuseppe? Was ik niet betooverend als godin der Natuur?"

„Gij waart in werkelijkheid de godin der Natuur, Lorenza; en er kan niets schooners zijn in hemel of op aarde dan gij, gij alleen! Maar kom, mijn tooveres! 't Is tijd om op te breken, want wij moeten morgen vroeg reeds vertrekken."

„En hebben wij veel geld gewonnen, Giuseppe? Is de schatting rijkelijk ingekomen?”

„Ja, Lorenza, wij hebben meer dan honderd louis d'or en een juweelen ring van de meesteres van dit huis.”

„Dien geeft ge mij,” riep Lorenza haastig.

„Neen, Lorenza, niet den ring, maar den diamant, zoodra ik hem door een valschen vervangen heb. Deze ring moet ons nog eens nut aanbrengen. Het is één ring der keten, waarmede ik deze vrouw aan ons bind.”

„Zeg mij, Giuseppe, was ik niet bewonderenswaardig? Geleek ik niet sprekend op haar?”

„Ja, bedriegelijk sprekend, Lorenza. Ik zelve huiverde toen ik u zag, en den dolk op uwen boezem richtte.”

„En het bloed! O, hoe spoot het bloed omhoog!”

Lorenza barstte weder in een luiden lach uit, en Cagliostro stemde er vroolijk mede in. Maar, plotseling zweeg hij en wendde luisterend zijn hoofd naar de deur, welke hij gesloten had toen Bischofswerder er uit was gegaan.

't Was hem alsof hij gerucht had gehoord, een eigenaardig kloppen aan de gesloten deur. Hij luisterde. Ja, weder werd geklopt, viermaal in een eigenaardige maat, als voor een bepaalde melodie.

Cagliostro ontroerde en wenkte Lorenza, — die spreken wilde, — waarschuwend met de hand.

Het eigenaardig viermaal kloppen aan de deur liet zich nu ten tweedenmale hooren.

„Stil Lorenza, om Godswil, stil,” fluisterde Cagliostro; „laat ik u den sluier overwerpen; verroer u niet, adem niet. Het is een bode der onzichtbaren.”

Ten derdenmale liet zich het kloppen hooren.

Cagliostro sprong van de treden des troons naar beneden, ijld naar de deur, schoof den grendel weg, en bleef toen met gebogen hoofd in deemoedige houding naast de deur staan.

Deze werd geopend, en een vermomde gestalte, met een masker voor 't gelaat trad binnen, sloot en grendelde de deur achter zich, en wendde toen langzaam het hoofd ter zijde naar Cagliostro.

„Wiens dienaar zijt gij?” vroeg hij met strenge stem.

„De dienaar mijner onzichtbare meesters en vaders,” antwoordde Cagliostro ootmoedig.

„Wie zijn deze onzichtbare vaders?”

„De vier afgezanten van den grooten Generaal der verdrevenen.”

„Noem hem bij den naam dien hij voerde, vóórdát onze geliefde Orde door de kuiperijen en den laster van haar vijandig gezinde personen begon af te nemen in ledental en zij in de meeste rijken bijna geheel haar invloed verloor tot het verheven doel waarmede zij gesticht werd. Noem hem bij zijn wezenlijken naam. Wie is het opperhoofd der onzichtbare vaders?”

„De Generaal der Rozenkruisers,” antwoordde Cagliostro eerbiedig, terwijl hij zijn hoofd dieper boog.

„Kent ge het teeken waaraan hij te herkennen is?”

„Ja. 't Is de ring met het wapen der orde: een Andreaskruis boven eene met doornen omgeven roos.”

De vermomde stak den rechterarm uit den mantel waarin hij gehuld was, en stak Cagliostro de ontbloote hand toe.

„Zie en herken mij.”

„De Generaal!” prevelde Cagliostro, zijn verschrikten blik op den grooten zegelring vestigende, die hem aan de bleeke, smalle hand van den andere tegenglinsterde. „De Generaal der verheven Orde zelf!”

En terwijl Cagliostro de aangeboden hand nam en aan zijne lippen drukte, zonk hij op zijne knieën neder. De vermomde bleef onbewegelijk staan voor den knielende, die in zijn fonkelend gewaad en met den van diamanten schitterenden hoofdband, zoo diep boog voor de eenvoudige gestalte.

„Gij hebt het gezegd; ja, ik ben het,” zeide hij na een poos, op koelen, rustigen toon; „ik ben hier om met u te spreken, en u uit mijn eigen mond mijne bevelen te laten hooren.”

„Gebied, mijn meester,” zei Cagliostro ootmoedig; „ik ben slechts een zwak werktuig in uwe hand.”

„Ge zult een *sterk* werktuig zijn in mijne hand, dit is mijn wil; en hiertoe wil ik u uitrusten in den naam der verhevene Orde. Sta op; richt u op van uwe knieën, want ik wil spreken tot den man, die pal moet staan in de stormen. Sta op!”

Cagliostro richtte zich langzaam op, en stond nu met gebogen hoofd. De trotsche gebiedende, was nu een deemoedige, gehoorzamende dienaar geworden.

„Wanneer hebben wij elkander het laatst gezien?” vroeg de vermomde.

„Het was te Rome in 't jaar 1773.”

„Ja, 't was in het jaar 1773,” zei de vermomde, met zijne scherpe, doordringende stem, „toen het scheen alsof de booze geest in de menschen was gevaren om ze op alle mogelijke wijzen tegen ons op te hitsen. Ja, het was in den tijd toen het verraad en de omkoopning tegen ons hare hoogste triomfen vierde. Onze orde werd toen voor een tijd ontbonden en werden onze broeders toen in martelaars veranderd, die zonder woonplaats en zonder have als vervolgde vluchtelingen omdooiden in de wereld, den boozen een hoon, en den goeden een droevig voorbeeld van deugd en standvastigheid. Toen was het, dat ik u voor 't eerst zag. Verdreven en vervolgd, waart ge gevluht in het huis van een man, die tot de onzen behoorde, en wiens dochter uwe geliefde was. Waarom waart gij verborgen, en waarom waart ge uit Palermo gevluht? Spreek, opdat ik hoor dat ge 't nog weet, en de opgehevene niet ondankbaar de dagen der vernedering vergeten heeft.”

„Men had mij te Palermo beschuldigd dat ik documenten vervalscht, en hierhoor rijke bezittingen aan hunne rechtmatige eigenaars onttrokken had. Men had mij derhalve in den onderaardschen kerker van het kasteel gezet, en ik was den dood nabij, toen onzichtbare beschermers mij bevrijdden en redden.”

„Was de beschuldiging gegrond? Hadt ge werkelijk gedaan, waarvan men u beschuldigde?”

„Ja,” antwoordde Cagliostro zacht; „ik had het gedaan.”

„Voor wien en op wiens last?”

„Voor de vaders, die het mij bevolen hadden, en wier recht op de bezittingen van den tegenstander der Orde door deze documenten duidelijk bewezen werd.”

„Ge hebt destijds de macht en de dankbaarheid onzer Orde leeren kennen. Uit den onderaardschen kerker bevrijdden wij u; lieten u langs veilige wegen naar Rome ontkomen, en bezorgden u een veilige schuilplaats ten huize van een getrouwe. Maar juist toen brak als een lawine het ongeluk over ons uit, en de machtigen werden vervolgd. Ten huize van den zadelmaker Feliciano ontmoette de Generaal der Orde den voortvluchtigen verval-

scher Giuseppa Balsamo. Hij gaf hem geld en brieven van aanbeveling, en onderrichtte hem nopens alles wat hij te doen had om voor de Orde nuttig te zijn, en zichzelf een genotrijk en aangenaam leven te verschaffen. Is 't niet zóó?"

„Ja, het is zoo,” antwoordde Cagliostro zacht.

„'t Was ook de Generaal der Orde, die u in 't huwelijk deed verbinden met uwe geliefde, Lorenza Feliciano; die u inwijdde in de geheime wetenschappen, en u de geheime krachten der Natuur leerde kennen, opdat ge die zoudt aanwenden ten nutte van u, en in 't belang der menscheid. Is 't niet zoo?"

„Het is zoo, meester.”

„Ten laatste, toen hij van u scheidde, liet de Generaal u, — op uw dringend verzoek, — zijn gelaat zien, wijl ge, zooals ge toen zeidet, het gelaat van uwen weldoener wildet aanschouwen, om het in uw hart te prenten. Zoudt ge dat gelaat nog herkennen?"

„Ik zou het onder duizenden herkennen, hoewel ik het slechts één minuut zag!"

De Generaal hief langzaam zijn hoofd op, en nam het masker af. Een bleek, tot op het vel uitgeteerd aangezicht met groote zwarte oogen, die diep in hunne kassen lagen, met dunne bloedeloze lippen, met hoog, beenig voorhoofd werd zichtbaar. „Herkent ge dit gelaat?"

„Neen,” antwoordde Cagliostro, „neen; het is niet hetzelfde gelaat.”

„Ge ziet, mijn zoon, de mensch verandert, maar de kennis blijft. Ik ben een andere dan destijds, en tòch dezelfde; want de uitwendige menschengestalte is slechts het vat van het voortdurend verbond, waarin onze eeuwige waarheid en de verheven Leer gestort worden. Breekt het vat, dan wordt het vervangen door een ander, en uit een onuitputtelijke bron vloeit de eeuwige gedachte en de heilige kennis in ieder vernieuwd vat. Ge ziet het, — ik ben een vernieuwd vat; maar ik ben dezelfde geest, die toenmaals tot u sprak; ik ken uw verleden en weet waartoe ge uitgezonden werd in de wereld. Zooals de Generaal destijds tot u sprak, spreek ik ook heden: zij hebben ons beschuldigd, zij hebben ons veroordeeld; de boozen hebben de deugdzamen in den ban gedaan, maar vernietigen kunnen zij ons niet. De verheven Orde der Rozenkruisers is beroofd van het leven voor

de wereld, maar niet van haar leven voor den geest. De Rozenkruisers sterven niet, want zij dragen het eeuwige leven in zich, en er zal een dag komen dat zij uit de duisternis en de verbanning weder in 't licht komen. Ga heen, mijn zoon, en help dezen dag voorbereiden; help ons de wegen banen, opdat wij er eens weder op wandelen kunnen. Hebt gij gedaan wat u bevolen werd?"

„Ik heb het gedaan, meester; ik heb mijn geheele leven aan den dienst der Orde gewijd. Ik ben in de wereld rondgetrokken, ik heb overal voor de onzichtbare vaders gewrocht en gewerkt, overal hun Leer verbreid, overal voor de orde discipelen en aanhangers geworven. De broeders der Egyptische vrijmetselarij, de broeders der Carbonari zijn de discipelen, welke ik voor de Orde geworven heb; en gij weet het, Generaal, er zijn vele machtige en aanzienlijke mannen onder hen.”

„Dat weet ik, en ik ben over u tevreden; ge zijt een ijverig en nuttig werktuig! Om u dit te zeggen ben ik gekomen, om u aan te moedigen en te onderrichten ben ik hier! Tot het volbrengen van iets grootsch zult ge helpen, iets grootsch verkondigt u onzen verheven stichter door mijn mond. De wereld ligt in het booze, en de duivel gaat zegevierend over haar, sedert de broeders onzer Orde belasterd, gehaat en vervolgd worden door de boozen. De duivel, dat is de hoogmoedige verlichting en het pralend verstand, dat zich schrandere waant, en toch dom is, — dat van zijne verlichting spreekt, hoewel het in de duisternis wandelt! Dit waanwijze verstand te bestrijden, deze valsche verlichting tegen te gaan, ziedaar thans de heilige taak onzer Orde, die nooit sterft, die nooit uitgeroeid wordt. Want onzen stichter heeft haar in de wereld gezonden, opdat zij den duivel zou bestrijden, den duivel der valsche verlichting, die de heer der duisternis is. Ik heb u gadegeslagen; ik ben u gevolgd op uwe wegen, en ik ben over u tevreden. Maar ik verwacht iets grootscher van u!”

„Wat moet ik doen? Spreek, o heer en meester; gebied, wat moet ik doen?”

„Ge zult in geheel Europa werken en ijveren voor de herstelling der verheven Orde; ge zult alle geesten aan haar ondergeschikt, — alle rijken, machtigen, aanzienlijken en grooten aan haar dienstbaar maken. In de Orden der Car-

bonari en der Egyptische vrijmetselarij moet ge vereenigen al de verdoolde en eenzame schapen, opdat het weder één kudde worde, die haar herder verwacht, en verlangend plaats voor hem bereidt. Aan de Orde der Rozenkruisers zult ge de bondsbroeders toewijden, die het verheven woonhuis is der onzichtbare vaders onzer orde. *Ons* behoort de wereld, en ge moet helpen haar voor ons te heroveren. De ongeloovigen moet ge bestrijden met alle wapens die u alleen of met medehulp van uwe bondsbroeders ten dienste staan, want ik zeg u, zij zijn geoorloofd als men ze aanwendt tot nut der verheven Orde en tot het herwinnen harer macht. Voor niets moogt ge terugdeinzen, wat tot nut en voordeel van dit verheven doel kan strekken; zelfs voor geen moord, want dit is slechts een rechtvaardige straf, als het geldt een machtigen vijand uit den weg te ruimen. En, al moest ge revoluties verwekken, en al moesten volken tegen volken elkander in een grimmigen broederoorlog verscheuren, — deze revoluties zullen geheiligd, deze broederoorlogen zullen gezegend zijn, als zij dienen om de macht onzer Orde te versterken, en haar de zege te bereiden over hare tegenstanders. Slechts door onze Orde kan het welzijn weder in de wereld komen, kan de menschheid weder verlost worden. Zoo de leidende vaders nit zitten in den raad der Vorsten, zoo zij niet de rechterhand zijn der machtigen, en niet de machines der Staten besturen, dan gaat de wereld te gronde, en de menschheid is verloren. Ge moet helpen, mijn zoon, het onheil af te wenden, en weder heil op aarde te verspreiden! Veel hebt ge reeds gedaan; nog veel hebt ge te doen! Het geloof aan wonderen heiligt de gemoederen; ga dus, en doe wonderen. Overal zullen onze vaders u ondersteunen, want ge weet het, ze zijn overal, hoewel men waant dat zij nergens zijn. De booze en zijn aanhang hebben de onzen wel de tijdelijke macht, maar niet de ziel ontnomen, en wij zijn en zullen zijn. Negenduizend ordebroeders heb ik uitgezonden om in Europa voor de Orde te werken, en aan het bondsteeken zult ge ze herkennen. Zij zullen voor u werken, zooals gij voor hèn werkt! Als u gevaar dreigt, zullen de onzen het weten, en zij zullen u bevrijden. Ongrijpbaar en onaantastbaar zult gij zijn, zoo lang ge gehoorzaam en trouw werkt voor de verheven Orde, en

steeds meer geloovigen en dienaars voor haar werft. Ge hebt met juisten blik gezien dat hier in Pruisen voor ons een gewichtige standplaats is, en ik prijs u derhalve, dat ge de toekomst voorbereidt, want de toekomst zal hier voor ons zijn! Wanneer de koninklijke spotter zal gestorven zijn, begint hier een nieuw Rijk, en de Rozenkruisers zullen tot macht komen. Ook de ondeugden moeten de deugd dienen, en Bischofswerder en Wilhelmine Enke zijn nuttige middelen voor ons heilig doel. Dat ge dit erkend hebt, strekt u tot lof. Ga voort, mijn zoon, zooals gij begonnen zijt, en gij zult machtig en groot zijn op aarde. Geen haar op uw hoofd zal gekrenkt worden, zoolang ge een trouw dienaar der onzichtbare vaders zijt. Maar zoodra gij een verrader der heilige zaak zoudt worden, zijt gij verloren en onze toorn zal u verpletteren."

„Nooit, generaal, nooit zal ik een verrader worden!" riep Cagliostro, de handen als tot een eed ophessende.

„Ik hoop het, mijn zoon. Onze vijanden zullen uwe vijanden, — onze vrienden uwe vrienden zijn. Zoodra in mijn naam een der broeders u beveelt: „Dood dezen man of deze vrouw," dan doodt gij! Zweer dit!"

„Dan dood ik," herhaalde Cagliostro met luide stem; „dat zweer ik!"

„Zoodra in mijn naam een der broeders u beveelt: „Red deze man of deze vrouw," dan geeft ge alles, zelfs uw leven, om ze te redden. Zweer dit!"

„Ik zweer het!"

„Gij staat onder den heiligen tempel der Orde, maar ook onder het wrekende zwaard der Orde. Wees hieraan bij alles wat gij doet steeds indachtig. De wereld staat voor u open, en onze invloed zal u overal ter zijde staan. Ge zult ons de harten der machtigen en grooten winnen, en uwe Rozenkruisersorde op de treden van den Troon plaatsen. De Groot-Kophta moet ons de geloovigen toevoeren."

„De Groot-Kophta zal alles doen wat ge beveelt, want hij is altoos slechts de ootmoedige dienaar van zijn generaal," zei Cagliostro, terwijl hij weder zijne lippen drukte op de hand, die de andere hem bood.

„Kus niet de hand," zei de generaal; „het is de hand van een nietig sterveling. Kus den ring; want hij is het onvergankelijk teeken onzer verheven Orde.

Cagliostro zonk op zijne knieën neder. „Ik kus den ring van de onsterfelijken,” riep hij; „den ring van de Orde der Rozenkruisers. Ik zweer eeuwige trouw, onveranderlijke gehoorzaamheid, standvastige liefde tot in den dood.”

„Sta op,” gebod de Generaal: „De tijd is gekomen, en wij moeten scheiden. Ik ben hier om u uit te rusten met hetgeen gij noodig hebt voor de verdere reis door 't leven. Hier zijn aanbevelingsbrieven voor Warschau en Mitau; hier andere voor Parijs en Londen. Zij blijven van kracht, schoon ze ook eerst na jaren afgegeven worden. En hier is het gewichtigste: credietbrieven en wissels op aanzienlijke bankiershuizen, ter waarde van vijf-maal-honderdduizend thaler.”

„Een half millioen?” riep Cagliostro, schier ontsteld.

„Ja, een half millioen,” herhaalde de generaal, en zijn grijs, mager gelaat trok zich tot een glimlach samen: — „Verwondert u dit? De Groot-Kophta moet reizen en leven als een Vorst, opdat hij de oogen der menschen verblinde, en de gemoederen der machtigen aan zich onderwerpe. Wij geven u een half millioen; maar herinner u dat ge overal onder de waakzame oogen der Orde staat, en er op aarde nergens een plek is, waar ge u met het halve millioen dat wij u toevertrouwen, verbergen kunt voor onze wraak. Gij moet het uitgeven, om er broeders mede te koopen en tronen te winnen; want met geld koopt men *alles*: de harten en de gewetens der menschen. Ge moet leven als *grand seigneur*, en de Groot-Kophta moet een Vorst gelijken. Hier zijn uwe credietbrieven, neem ze!”

Hij reikte Cagliostro vijf verzegelde brieven, en hernam: „Zij zijn ingericht voor vijf jaren; slechts één is ieder jaar geldig. Ge kunt ze aan de nummers herkennen. De brief met nummer één geteekend, is voor dit jaar, die met nummer vijf is eerst na vijf jaren geldig. Ge ziet, de Orde is bedacht op uwe zekerheid, en vijf jaren uws levens zijn van alle aardsche zorgen ontheven. In den geest moet ge scheppen, en de wereld moet ge betooveren, opdat zij verlost worde door de verhevene Orde der Rozenkruisers, die het welzijn van allen beoogt.”

Hij boog groetend zijn hoofd, en maakte met de opgeheven rechterhand voor Cagliostro het bondsteeken; vervolgens ging hij met langzamen, statigen tred door de zaal, de

trappen van den troon op, en sloeg den sluier weg die Lorenza omhulde.

Zij zag tot hem op met gloeiende wangen, met glinsterende oogen, en een wonderbare glimlach speelde om hare volle, purperen lippen.

Met dezen glimlach wilde zij haar dank te kennen geven voor het vorstelijk geschenk, dat haar echtgenoot ontvangen had; met deze glinsterende oogen den Generaal haar verrukking, hare liefde en trouw bezweren.

Hij zag haar aan met de koele, rustige oogen van den arts, die een zieke beschouwt.

„Ge hebt gehoord wat ik gesproken heb?” vroeg hij.

„Ja, verheven meester,” antwoordde zij met haar zoete, vleierende stem: „Ik heb alles gehoord, en mijn hart is vol dankbaarheid en aandoening.

„Bewijs dit, door uwen echtgenoot bij te staan en te helpen om het groote doel te bereiken, waarvoor wij hem uitzenden. Ik heb het reeds gezegd; ook de ondeugd moet de deugd dienen, en dus moet ook *gij* ons dienen, Lorenza. De schoonheid is óók een macht, en als zij heilige oogmerken dient, is zij zelve geheiligd. Wend uwe schoonheid aan om voor de Orde aanhangers te winnen, en de macht der Rozenkruisers uit te breiden in alle landen en onder alle volken!”

„Ik zweer, dat dit mijn heilig streven zal zijn,” riep Lorenza, terwijl zij zich van het rustbed wilde oprichten.

Doch de hand van den Generaal drukte haar weder in het kussen. „Blijf,” zeide hij gebiedend: „er is niemand hier, dien ge betooveren zult! Blijf! Ik zal u geven wat ge steeds verlangd hebt: rijkdom, eer en aanzien! Onze bescherming zal steeds met u zijn, indien *gij* zweert de verheven Orde der Rozenkruisers en de onzichtbare vaders trouw te dienen!”

„Ik zweer het,” riep zij plechtig.

„Als bewijs onzer tevredenheid schenken wij u, om uwe schoonheid nog meer betooverend te doen zijn, een diamanten toisel,” hernam de generaal en hij legde een étui in de handen van Lorenza. Vervolgens hief hij den sluier op en dekte dien weder over hare gestalte.

„Dien *gij* beiden ons met toewijding,” zeide hij, terwijl hij de treden van den trap afdaalde.

„In leven en sterven!” riep Cagliostro.

De generaal knikte hem toe en gebood toen hij zag dat Cagliostro zich wilde oprichten: „Blijf op uwe knieën en volg mij niet.”

Door de groote vensterruiten drong de eerste straal der morgenzon, bescheen met gouden glans de knielende gestalte van den Magiër, en deed de brillanten op diens voorhoofd sterker vlammen. Hij had het hoofd diep op zijn borst gebogen en bleef in deze houding, terwijl de meester hem voorbijging.

Toen hij den langzamen zwaren tred niet meer hoorde, en de deur dreunend dicht sloeg, richtte Cagliostro zich overeind.

„Hij is weg,” fluisterde Lorenza, terwijl zij van het rustbed afsprong. Met een ruk opende zij het étui en gaf een kreet van bewondering op het zien der kostbare sieraden. Toen ook Cagliostro ze bewonderd had, vroeg zij: „Is het waar, heeft hij u werkelijk een half nullioen gegeven?”

Cagliostro hield haar met triomfantelijk gebaar de brieven voor. „Zie deze adressen; zij zijn gericht aan de eerste bankiershuizen te Rome, Parijs, Londen en Berlijn!”

„En gij gelooft dat zij, evenals de diamanten, echt zijn?”

„Ik ben er van overtuigd!”

„Dus zouden wij dan nu reeds ons doel bereikt hebben?” jubelde Lorenza: „Dus zijn wij rijk en machtig?”

„Neen,” zei Cagliostro treurig: „wij zijn armer dan ooit. Dit geld maakt ons tot slaven, tot afhankelijke werktuigen. Gij hebt het immers gehoord, Lorenza; wij zijn overal in den tempel, — maar ook overal onder het zwaard der Orde!”

IV.

EEN GEPENSIONEERD GENERAAL.

„Vrouw,” riep generaal von Werrig, terwijl hij, op zijn krukstok geleund, in de kamer zijner vrouw rondstropelde; „vrouw, ziehier het antwoord van onzen allergenadigsten

heer en Koning. De koerier, die heden aan het ministerie van oorlog is aangekomen, heeft het medegebracht."

„En hoe luidt 's Konings antwoord?" vroeg de generaalsvrouw, — eene bleeke, magere vrouw, met pokdalig gelaat, hardvochtige en strenge trekken, met flauwe, grijze oogen, die wellicht nooit van teeder vuur hadden gevlamd, en met bloedeloze, dunne lippen, waarop nooit een glimlach gespeeld had: „En hoe luidt 's Konings antwoord?" herhaalde zij met haar krijschende stem, toen haar echtgenoot, hijgend en kuchend door de inspanning van het loopen, op een stoel nederzank en zijn dik, rood gelaat met een gekleurde katoenen zakdoek afveegde.

„Ik heb, het nog niet gelezen," hijgde de oude man: „ik dacht, ik wil mijne vrouw de eer laten 's Konings brief het eerst te lezen, vermits mijne hooggeleerde echtgenootte immers ook het verzoekschrift aan Zijne Majesteit heeft opgesteld."

De generaalsvrouw scheen volstrekt niet verwonderd over dit bescheiden gedrag van haren echtgenoot. Zij nam met eene driftige beweging den verzegelden brief uit zijne handen, en terwijl zij zich daarmede op hare plaats aan de werkfafel in de vensternis nederzette, verbrak zij langzaam het zegel, en vouwde het papier uiteen.

De oude generaal richtte zijne kleine, grijze oogen onafgewend op het onbewegelijke gelaat zijner gade, en zijn opgezet, rood gelaat drukte angstige spanning en verwachting uit.

Diepe stilte heerschte gedurende eenige minuten in de kamer. Slechts de klok aan den wand liet haar gelijkmatigen slinger-tik hooren; en toen de wijzer nu het verloop van een uur aanduidde, sprong een koekoek uit den boom, die boven de wijzerplaat was geschilderd, en liet elfmaal zijn heesch, schor geluid hooren.

„Hij wordt alle dagen ontstemder," bromde de generaal, terwijl hij naar de oude, geelgeworden wijzerplaat der klok opzag, en zijn peinzenden blik langs de koorden liet neder-glijden, waaraan de ijzeren gewichten hingen. En van daar zweefde zijn oog vervolgens door de geheele kamer; bleef op elk meubelstuk rusten, en ontmoette overal ouderdom, verval en behoefte. Een oude waggelende divan met gelapt en verkleurd zijden overtrek; een oude leunstoel

daarnevens, van wiens kussens de oude generaal uit veeljarige ondervinding wist, dat het hard als steen was; voor den divan een ronde tafel, die met een verkleurd wollen kleed bedekt was, om de afgesleten, verbleekte politoer te verbergen; vervolgens eenige matten stoelen tegen de wanden; een oude zwarte eikenhouten kast naast de deur, en in een vensternis de werktafel van de generaalsvrouw, — dit was het ameublement dezer kamer. Voor de vensters hingen gordijnen van verkleurde wollen stof, aan den met groene verf beschilderden muur eenige schilderijen en portretten; waaronder het portret des Konings, — een fraaie kopergravure die Frederik in zijn jeugdige schoonheid voorstelde, — een in het oog vallende plaats innam. Het was een zeer somber vertrek, dat zekerlijk door de generaalsvrouw geordend was, en volkomen met haar norsch gelaat en onbevallige strenge gestalte harmonieerde.

De generaal verbrak eindelijk het zwijgen. „Ik bid u, Klotilde,” zeide hij op zeer onderdanigen toon; „zeg mij, wat schrijft de Koning?”

Zij vouwde het papier dicht, en een blik van vreugde vlamde in hare oogen op.

„Bewilligd,” zeide zij; „alles bewilligd.”

De generaal sprong van zijn stoel op en strompelde, in weerwil der jicht die zijne voeten verlamde, met jeugdige vlugheid voort, om zijne echtgenoot te omhelzen.

„Ge zijt een kapitale vrouw,” riep hij, terwijl hij een klappenden kus op de koude, grijze wang zijner vrouw drukte: „Het was de verstandigste daad mijns levens, dat ik u trouwde, Klotilde.”

„Van mij zou ik het tegendeel mogen beweren, Emerentius,” antwoordde zij verdrietig: „Het was bepaald niet verstandig van mij gehandeld, dat ik, een jonkvrouw van zulk een voornaam geslacht en zóó verwend in mijne behoeften, met een officier huwde, dien de Koning op het slagveld geadeld had; die niets bezat dan zijn kapiteins-tractement, en van wien ik wist dat hij een lichtzinnig mensch, — een speler was.”

„Ja, mijn Klotilde, de liefde was sterker dan uw verstand,” zei de generaal vergoelijkend: „de liefde is uwe verontschuldiging.”

„Domheid,” riep mevrouw von Werrig toornig: „de liefde

is nooit een verontschuldiging, altoos slechts een domheid."

"Nu, laat ons dan aannemen, dat ge mij *niet* uit liefde gehuwd hebt," merkte de generaal aan; „nemen wij aan, dat ge het uit louter verstand hebt gedaan, wijl ge vindt dat het tijd was aan den man te komen, en zich, — in weerwil van uwe menigte voorouders, en uw voornaam geslacht, — toch voor u helaas geen andere partij wilde opdoen dan deze kapitein, wien de Koning wegens zijne dapperheid op het slagveld van Leuthen geadeld had; die overigens een heel knap en bevallig officier was, en van wien men mocht hopen dat hij bevordering zou maken. En ge werdt immers ook niet in uwe hoop bedrogen, mijn goede Klotilde. Ik avanceerde werkelijk en was reeds majoor, toen ongelukkigerwijs de Hubertusburger-vrede een einde aan ons fideel krijgsmans-leven maakte. Maar ge weet, ik ben ook nog in vredestijd gëavanceerd. Zijne majesteit had het niet vergeten, dat ik hem destijds bij Leuthen midden uit den vijand had gehouwen; hij maakte mij tot luitenant-kolonel, tot kolonel, en toen ik uithoofde van de afschuwelijke jicht mijn ontslag moest nemen, gaf hij mij den titel van generaal."

„Zonder *Excellentie*," zei zijn echtgenoot droog; „niet eens het genoeg heb ik, dat men mij *Excellentie* tituleert. Het zou toch een kleine schadeloosstelling zijn geweest voor mijn treurig, armoedig leven; het zou toch menige vriendin mijner jeugd geërgerd hebben, zoo zij mij *Excellentie* had moeten noemen. Maar neen; niet eens een fraaien titel heeft mij mijn huwelijk aangebracht; niets dan zorgen!"

„Maar wèl een fraaie dochter, Klotilde, vergeet dat niet. Onze Marie is schoon, verstandig en goed, en door hár zult ge nu een gelukkig, gerust leven verkrijgen! Want ge zegt immers dat de Koning alles bewilligd heeft, wat wij hem verzocht hebben."

„Alles!" herhaalde zijne vrouw met nadruk; „wij zijn nu aan het einde van al onzen nood en zorgen; en kunnen er ten minste op rekenen een onbezorgden, gerusten ouderdom te hebben; want de goede God is genadig geweest, en heeft u gedwongen aan uw lichtzinnig spelersleven een einde te maken, en de jicht behoed ons Goddank voor de ellende, die zoo vaak reeds door uw ongelukkigen hartstocht over ons is gekomen."

„Ik heb slechts in den beginne uit hartstocht gespeeld,” zei haar echtgenoot zich verontschuldigend; „later heb ik altijd slechts gespeeld om het verlorene te herwinnen.”

„En hebt daarbij steeds alles verspeeld, wat wij bezaten; ge hebt op uw eerewoord gespeeld, zoodat wij jaren lang de helft van uw pensioen voor uwe speelschulden moesten afstaan, en God nog mochten danken dat de Koning er niets van vernam, anders hadden wij het ergste kunnen duchten.”

„Ik bid u, geliefde Klotilde,” verzocht de generaal: „maak u niet onnoodig warm over het verledene; het is immers voorbij, en zooals ge zegt boeit de jicht mij helaas aan huis, en behoedt mij voor alle verzoeking.”

„Niet *helaas* heb ik gezegd,” verbeterde zijne echtgenoot; „goddank” heb ik gezegd, dat de jicht aan uwe lichtzinnige wijze van leven een einde heeft gemaakt.”

„Dus Goddank, mijn lieve. Laat ons hierover niet twisten. Het is immers voorbij; en voortaan zullen wij dus een gelukkig en tevreden leven leiden, daar de Koning alles bewilligd heeft.”

„Wij ontvangen van onzen schoonzoon een jaargeld, dat aan *mij* wordt uitbetaald, en waarover *ik* het beheer zal hebben.”

De generaal zuchtte; „In dit geval vrees ik, dat ik er niet veel van bekomen zal.”

„In allen geval,” merkte zijne vrouw op scherp, gekrenkten toon aan; „in allen geval *meer* dan ik ooit van uw tractement en pensioen ontving.”

„Nu blijft er nog één zaak over, mijne waarde,” zei de generaal ontwijkend; „en wel, dat onze dochter Marie hare toestemming geeft.”

Mevrouw von Werrig liet een korten, ruwen lach hooren, die echter niet in 't minst haar somber aangezicht verhelderde. „Wij zullen er haar niet om verzoeken, maar zullen haar *bevelen* hare toestemming te geven!” riep zij.

De generaal trok de schouders op. „Ge weet,” zeide hij bedeesd; „Marie heeft een zeer beraden karakter, en—”

„Nu, waarom aarzelt ge?” vroeg zijn echtgenoot ongeduldig: „Wat, en?”

„En ik geloof, dat zij den proreector Moritz nog altoos bemint.”

Mevrouw von Werrig lachte andermaal. Maar thans had haar lachen iets dreigends; 't klonk als een uitarting. „Den

schoolmeester?" riep zij verachtelijk. „Zij moet het eens wagen mij nogmaals te zeggen, dat zij den schoolmeester bemint. Zij, de dochter van een generaal en een geboren Rijksgravin!"

„Mijn lieve," zei de generaal: „het was uwe schuld. De eenige fout misschien, die ge ooit begaan hebt! Hoe kondet ge toch zulk een jongen, schoonen en beminnelijken man in ons huis laten komen, en hem tot onderwijzer onzer dochter kiezen?"

„Hoe kon ik denken dat mijne dochter zóó ontaard zou zijn, om op een burgerman, op een eenvoudigen schoolmeester te verliefen?"

„En wel zóódanig te verliefen, dat zij reeds dadelijk zijne vrouw zou willen worden! 't Is waarlijk ongehoord; en vooral thans afschuwelijk, — want als zij in hare liefde volhardt, en —"

„Zij zal *niet* volharden," viel zijne vrouw hem in de rede; „zij zal doen wat wij haar bevelen! Mijn woord hierop. Wat praten wij! 't Is beter dadelijk tot een beslissing te komen!"

En met beraden houding stond mevrouw von Werrig op, ging naar de kleine koperen schel, die op de ronde tafel stond, en schelde heftig.

Terstond daarop werd de zijdeur geopend, en een kleine, mismaaakte dienstmeid, — den vuilen voorschoot ter zijde geslagen en de punt er van in den band gestoken, — verscheen in de deur.

„Ga naar boven tot de freule," beval mevrouw von Werrig; „en zeg haar dat zij dadelijk bij ons beneden moet komen."

In plaats van zich te haasten het ontvangen bevel te volbrengen, bleef de dienstmaagd op den drempel staan.

„Ik mag nu niet naar boven gaan," zeide zij met luide, krijschende stem; „Zij heeft gezegd dat ik haar niet mocht storen; en als er bezoek kwam, moest ik zeggen dat zij niet tehuis was. Zij heeft heden zeer veel te doen; want die bloemruiker zal binnen een uur reeds gehaald worden, en zij heeft ook nog twee lessen te geven. Zij plaagt zich gewis van den morgen tot den avond, en nu mag men haar niet storen."

„Ik beveel het u," riep mevrouw von Werrig heftig; „ga

naar boven, en zeg aan de freule dat zij terstond beneden moet komen; dat we haar gewichtige dingen hebben te zeggen. Geen tegenspraak. Ga, Trui!"

Trui haalde de schouders op, maar waagde niet tegen te spreken; want zij kende dezen kouden, gebiedenden toon harer mevrouw, en wist dat men er zich naar voegen moest.

„'t Zal zekerlijk niets goeds zijn, wat ze haar te zeggen hebben," bromde Trui, terwijl zij nu haastig de trap opliep, die van de eerste verdieping van 't kleine, lage huis naar den zolder onder 't dak voerde. Hier en daar waren in het dak eenige pannen opgelicht en schuin geplaatst. Door deze openingen drong een flauwe lichtschemering binnen, die het dak en den lagen zolder verlichtte, en Trui den weg wees naar de deur aan het einde. Voor deze deur hield zij stil en klopte zacht.

Mag ik binnenkomen, freule? Ik ben het: — Trui!"

„De deur is open, Trui," riep een liefelijke meisjesstem, en de oude Trui opende nu haastig de deur, en trad de zolderkamer binnen, die zich voor haar opende.

Het was een allerliefst kamertje; volmaakt een kamertje van een jong meisje. Het met sneeuw wit linnen bedekte bed omgeven met witte gordijnen, die over een, in den wand boven het bed aangebrachten haak nedervielen. Even zulke witte gordijnen voor het breede, lage zoldervenster, dat met zijn uitstek eenigszins een lichte voorkamer van de eigenlijke duistere kamer vormde, die er achter lag. In deze lichte voorkamer had het jonge meisje alles bijeengebracht wat tot haar leven en haar genoegen noodzakelijk kon zijn.

Daar waren de fraaiste, welriekendste bloemen op het vensterkozijn; daar hing in de nette koperen kooi het vroolijke licht-gele kanariëvogeltje; daar waren fraai kopergraves opgehangen; daar stond de tafel waarop allerlei gemaakte bloemen in een vaas tot een prachtig bouquet vereenigd waren; en daar eindelijk, voor deze met werktuigen, papieren en bonte stoffen bedekte tafel, zat de bewoonster dezer kamer, de dochter van den generaal von Werrig en diens vrouw.

Een jong meisje van nauwelijks twintig jaren; een trotse, indrukwekkende gestalte, eenvoudig maar bevallig gekleed. Het licht gepoederd haar, naar de toemalige mode hoog opgestoken op het breede, heldere voorhoofd, en aan

de rechter zijde met een blauwe strik versierd, waarvan eenige lichte linten los nederhingen. Het edel gevormde, fraaie aangezicht, zacht blozend; en om de donkerroode lippen eene uitdrukking van moedige geestkracht. Toen de oude Trui binnentrad, hief het jonge meisje langzaam de oogen van den rozeknop op, met welks vervaardiging zij juist bezig was geweest, en richtte ze op de binnenkomende. — Wat groote zwarte oogen! Hoe fonkelden zij onder de zacht gebogene, zwarte wenkbrauwen, die haar voorhoofd beschaduwden!

„Nu, oudje,” zeide zij vriendelijk, „wat is er? Hebt ge vergeten dat ik heden ongestoord werken wilde?”

„Ik heb 't niet vergeten, freule, maar —”

„Maar ge hebt vergeten dat ik hier boven in mijn dak-kamertje niet uw freule ben,” viel het jonge meisje haar in de rede: „neen, niet uw freule, maar uwe Marie; die ge als kind verpleegd en opgepast hebt, en wier beste en trouwste vriendin gij geweest zijt, zoolang zij leeft. Kom hier, oudje, geef mij de hand, en zeg dan wat ge te zeggen hebt!”

De oude Trui slofte haastig nader, en haar leelijk, oud gelaat was nu schier fraai, toen zij met een uitdrukking van gloeiende teederheid in het schoone aangezicht zag, dat haar toelachte en haar harde, bruine hand in de haar gereikte kleine, blanke hand van het jonge meisje legde.

„Marie,” zeide zij zacht en bijna angstig; „ge moet dadelijk beneden komen bij mevrouw uwe moeder en mijnheer uw vader. Zij hebben u iets zeer gewichtigste te zeggen.”

„Iets gewichtigs?” herhaalde Marie, haar werk ter zijde leggende: „Weet ge wat het is?”

„Niets goeds, vrees ik,” zuchtte de oude Trui: „er kwam vooraf een soldaat. Hij zeide dat hij van het ministerie van oorlog kwam, en den heer generaal een brief bracht, die uit Breslau, uit het kabinet des Konings gezonden was.”

„Ach mijn God, wat kan dat te beduiden hebben?” vroeg Marie verschrikt, terwijl zij opsprong: „Er is iets gaande, ik weet het! Ik heb het gemerkt aan de vluchtige uitdrukkingen mijns vaders; aan de trotsche, dreigende houding mijner moeder, en bovenal aan de drieste opdringendheid van den mensch, dien ik verfoei, zooals men de ondeugd,

de domheid en de verveling verfoeit. Zij willen 't niet gelooven, dat ik hem haat, dat ik liever —"

„Marie, komt ge niet, Marie?" klonk van beneden de gebiedende stem der moeder.

„Ik moet gehoorzamen." zei Marie met een diepen zucht, en zij snelde naar de deur. De oude Trui volgde haar; en thans, nu Marie juist den voet op de eerste trede van de trap gezet had en naar beneden wilde gaan, legde zij de hand op haar arm, en hield haar tegen. „Marie," zeide zij zacht en haastig: „Marie, ze hebben mij wel verboden ooit met u over hem te spreken, maar ik moet het tòch doen."

Marie bleef staan, en een donkere gloed schoot voor een oogenblik over haar gelaat, dat in groote spanning opzag tot de oude Trui, die boven aan de trap stond en tot haar nederboog.

„Spreek, Trui," fluisterde zij zacht.

„Marie, ik heb hem gezien, voor een uur geleden."

„Waar, Trui, waar hebt ge hem gezien?"

„Ginds, aan den hoek van de Frederikstraat, waar de bakker woont. Hij stond daar en had op mij gewacht, want hij weet wel, dat ik om dien tijd daar altijd heenga."

Hij zei dat hij er reeds twee uren gewacht, en gevreesd had dat ik niet zou komen."

„Wat zeide hij, Trui? Om Godswil, gauw. Wat zeide hij verder?"

„Hij zeide: Ik zou mijn lieve freule berichten dat hij liever wilde sterven, dan het leven op deze wijze nog langer te dragen. Hij zou heden middag om twaalf uur hier komen."

„Heden middag," fluisterde Marie; „en dat zegt ge mij eerst nu?"

„Ik wilde het u eigenlijk in 't geheel niet zeggen, Marie, want ik dacht, het is beter dat niemand er iets van weet, en gij niet zoudt behoeven te veinzen. Maar, zoo zij u nu tot iets willen dwingen, Marie, weet ge dat hij komt en hij zal u bijstaan!"

„Hij zal mij bijstaan, ja, hij zal —"

„Marie!" riep de generaalsvrouw, en aan den voet van de trap verscheen nu hare dorre, magere gestalte.

Marie vloog de steile trap af; en achter haar moeder, — die, zonder een woord tot haar te richten, weder over het

kleine portaal door de openstaande deur was gegaan, — trad zij de huiskamer harer ouders binnen.

V.

DE BRIEF DES KONINGS.

„Marie,” zei mevrouw von Werrig, nadat zij zich met deftige bedaardheid op het harde kussen van den divan had gezet, waarna even de generaal op zijn armstoel zat, en ijverig met de hand zijn pijnlijk rechterbeen wreef; „Marie, neem een stoel en zet u bij ons.”

Marie haalde bedaard een der mattenstoelen, en nam tegenover hare ouders aan de andere zijde der tafel plaats, „Wij hebben zoeven een brief uit het kabinet des Konings ontvangen,” zei mevrouw plechtig; „het is noodzakelijk dat gij den inhoud ervan kent, en ik zal hem u derhalve voorlezen. Maar ik verbied u uitdrukkelijk, mij gedurende de voorlezing op uwe gewone heftige wijze in de rede te vallen en aanmerkingen te maken, die steeds van zeer weerstrevend en onaangenaam aard zijn. Ge hebt mij immers begrepen, Marie?”

„Volkomen, moeder,” antwoordde Marie licht buigende; „ik zal ingevolge uw bevel zwijgend, en zonder, het te wagen u in de rede te vallen, uwe voorlezing aanhooren.”

„De brief is natuurlijk aan uwen vader gericht,” zei mevrouw von Werrig; „want in zijn naam had ik aan den Koning geschreven.”

„Ik wist in 't geheel niet, dat gij aan Zijne Majesteit geschreven hadt, lieve moeder.”

De moeder wierp een toornigen blik op het zacht, doch vastberaden gelaat harer dochter.

„Gij vergeet reeds nu mijn bevel en uwe belofte, mij niet in de rede te vallen! Ja, ik had aan Zijne Majesteit geschreven; en 't is geenszins noodig u te zeggen, wat ik, of liever uw vader, van den Koning verzocht had; — want ge zult het uit het antwoord van onzen genadigen landsvader vernemen. Dit antwoord luidt aldus:

„Lieve getrouwe! Ik heb uw verzoekschrift ontvangen,

en 'tis mij aangenaam geweest bij deze gelegenheid van u te vernemen dat het u welgaat, en ge thans een bedaard, verstandig leven leidt, daar gij vroeger tot klachten aanleiding gegeven hadt: want het is mij wél bekend, dat ge u aan een onbehoorlijk leven hebt overgegeven, en het abominabel hazardspel u en uw gezin veel nood en ongeluk berokkend heeft. Ge weet dat ik tweemaal uwe schulden heb betaald, maar u bij den tweeden keer op mijn Koninklijk woord de verzekering gaf, dat ik nooit weder één grosche voor u betalen zou; en dat, zoo ge u ooit weder aan het spel overgaft en speelschulden maaktet, ik u naar Spandau op de vesting zou zenden, en uw pensioen zou intrekken. Desniettemin hebt ge later weder gespeeld, en uw loszinnig leven opnieuw begonnen. Zoo ik, in weerwil hiervan, u niet, zooals ik u gedreigd, — en gij verdiend hadt, naar Spandau in eeuwigdurende gevangenschap zond, was het, wíl ik medelijden met u had, en ik eraan dacht dat ge een dapper soldaat zijt geweest, die mij bij Leuthen een goeden dienst hebt bewezen. Om deze reden wil ik nu ook uw verzoek vervullen en vergunnen, dat, daarge geen zoon hebt, uw naam en wapen op uwen behuwdzoon zullen overgaan. De naam von Werrig Leuthen is wél waard dat hij behouden worde, en voor onze opvolgende geslachten een vóórbeeld zij van de dappere daden, welke mijne soldaten volbracht hebben, en van de dankbaarheid, welke hun Koning, hun bewees. Ik geef dus mijn vergunning, dat Ludwig Ebenstreit, tot hiertoe bezitter van een bankierhuis, met uwe dochter en eenig kind huwe, en —”

„Mare slaakte een kreet van ontzetting, en sprong van haar stoel op. Moeder —”

„Stil!” gebood de moeder: „Ik beveel u, mij niet te storen, maar met betamelijken eerbied den brief van Zijne Majesteit tot het einde aan te hooren!”

En met verheffing van stem, — somwijlen opziende om een strengen, gebiedenden blik op hare dochter te slaan, — las zij voort: „en zich voortaan noeme: Ludwig Werrig von Leuthen, waarbij ik den wensch voeg: dat hij den nieuwen naam eer zal aandoen, en zich steeds als een waar edelman zal gedragen. Echter moet Ludwig Ebenstreit terstond en onvermijdelijk zijn bankiers-affaire opgeven of ver-

koopen; wyl ik niet kan vergunnen dat een edelman het beroep van burgerlieden drijve, en koopman blijve. Een edelman moet soldaat óf grondbezitter zijn; en zoo uw aanstaande behuwdzoon geen van beiden zijn wil, kan hij slechts als particulier en rentenier zijn geld verteren, en dat kan hij immers doen; hierbij beveel ik echter dat uw behuwdzoon zijn geld binnenslands vertere en de kapitalen, welke hij binnenslands gewonnen heeft, niet buitenslands brenge. Zoo hij dit doen wilde, zou 't hem slecht bekomen, en ik zou hem met geweld laten terughalen. Dat moogt ge hem berichten, en hiernaar heeft hij zich te regelen. Voor den adelbrief, dien ik voor uwen behuwdzoon zal laten opmaken, moet hij aan het invalidenhuis te Berlijn de somma van honderd louis d'or betalen; het staat echter aan hem of hij, als een rijk edelman, misschien ter belooning aan mijn arme invaliden, nog meer wil betalen. De huwelijksvoltrekking zal echter niet eerder plaats hebben, dan als de adelbrief opgemaakt, — en in de Berlijnsche dagbladen gepubliceerd is; daar ik niet wil dat de dochter van een generaal en eene Rijksgravin een mesalliance doe. Ge kunt alles voorbereiden tot de bruiloft, en zoodra de publicatie geschied is, kunnen de jongelieden huwen. Opdat echter uwe dochter niet zonder uitzet bij haren rijken man in huis kome, schenk ik haar duizend thaler, waarvoor zij zich een uitzet moet koopen, en zal dit geld tegen de eigenhandige quitantie uwer dochter, uit mijn generale staatskas te Berlijn betaald worden. Overigens blijf ik uw toegenegen Koning Frederik.”

„En hier op den rand,” ging mevrouw von Werrig voort, terwijl zij met een blik van boosaardige vreugde naar haren echtgenoot keek; „hier heeft de Koning eigenhandig nog eenige regels geschreven. Zij luiden: „Ik heb order gegeven dat het geld slechts persoonlijk door uwe dochter, tegen haar eigen quitantie ontvangen kan worden. Want ik ken u, en weet dat ge niet speelt omdat ge geen geld, — maar omdat ge de jicht hebt. Zoo ge geld had en geen jicht meer, zoudt ge den uitzet uwer dochter naar den duivel spelen, *et c'est cela ce que je ne veux pas*; want een adellijke jonkvrouw mag niet arm als een kerkmuis met een rijk man trouwen. Frederik.”

Er ontstond een diepe stilte, toen de generaalsvrouw de

lezing had geëindigd. Haar echtgenoot was nog altoos bezig met de vlakke hand zijn ziek, pijnlijk been te wrijven. Marie zat met de handen op haar borst gedrukt, alsof zij de zuchten en snikken, die zich wilden loswringen, met geweld wilde terugdringen. Haar groote, zwarte oogen waren met een uitdrukking van smartelijke ontzetting op hare moeder gericht, en zij scheen in doodsangst op dit koude, onbewegelijke aangezicht, een trek van deelneming en ontferming te zoeken.

Mevrouw von Werrig vouwde langzaam den brief weder dicht, en legde hem op de tafel. „Ge weet nu alles, Marie,” zeide zij na een pauze; „gij weet nu, dat wij, zooals het aan ouders betaamt, over uwe toekomst en uwe hand beschikt hebben. Ge zult u, — zooals ’t een gehoorzame en welopgevoede dochter betaamt, — zonder te morren en tegen te spreken, aan de beschikkingen uwer ouders onderwerpen, en den echtgenoot, dien onze zorg voor u bestemd heeft, aannemen. Hij zal nog heden hier komen, om uw jawoord te ontvangen. Ge zijt van heden af de bruid van den toekomstigen heer von Werrig, en het spreekt van zelf, dat vanaf dit uur de hoogst onpassende en vernederende bezigheden, waarmee ge u tot hier toe hebt ingelaten, ophouden. Ge moogt geen bloemen meer maken en geen les meer geven. De tijd van zulke vernederingen is, Goddank, thans voorbij; en mijne dochter mag er zich niet verder toe leenen een schoolmatres te zijn. Gij hebt nu nog slechts de quitantie te schrijven, en dan zal ik met u naar het ministerie van Finantiën gaan, om de duizend thaler te ontvangen.”

„Ik zal deze quitantie *niet* schrijven,” zei Marie met zachte, maar vaste stem.

Mevrouw von Werrig, die juist wilde opstaan, zonk weder op den divan terug; de generaal, wiens opmerkzaamheid schijnbaar geheel op het wrijven van zijn been was gericht, hield met wrijven op, en hief zijn rood, opgeblazen gelaat op, om zijn dochter met verbaasden blik aan te zien.

„Ge zult deze quitantie niet schrijven?” herhaalde mevrouw. „Heb ik goed gehoord? Waren dit werkelijk de woorden, die mijne hier tegenwoordige dochter Marie gesproken heeft?”

„Ja, moeder ik heb ze gesproken,” antwoordde zij zacht; „ik zal, en *kan* deze quitantie niet schrijven.”

„En wàárom zult en kunt gij deze quilantie niet schrijven?” vroeg de moeder met spottende stem.

„Wijl ik dit geld niet begeeren en ontvangen kan, moeder; wijl ik nooit de echtgenoot van den man kan worden, dien ge voor mij bestemd hebt.”

De generaal sprong met een wilden vloek van zijn armstoel op en wilde op zijn dochter toevliegen, maar zijn vrouw stak haar arm uit, en schoof hem weder in zijn stoel terug. Toen ging zij tot hare dochter, die zich bij hare nadering langzaam oprichtte, en haar met vasten, treurigen blik aankeek.

„Waarom kunt ge nooit de echtgenoot van den man worden, dien wij voor u bestemd hebben?” vroeg zij. „Antwoord nu: *waarom* kunt ge dat niet?”

„Gij weet het, moeder,” antwoordde Marie, en terwijl zij sprak, werd haar stem allengs vaster, kleurden zich hare wangen hooger, vlamde een uitdrukking van geestdrift in hare oogen op, en verheerlijkte haar geheele wezen: „Gij weet het, moeder; ik kan nooit de echtgenoot van dezen mijnbeer Ebenstreit worden, want ik bemin hem niet; veeleer veracht en verfoei ik hem, wijl hij een mensch zonder eergevoel is; wijl hij *weet* dat ik hem niet bemin, en er evenwel in volhardt mij te willen huwen. Ware dit echter ook *niet* zoo; verachtte en verfoeide ik hem ook *niet*, maar ware hij mij slechts onverschillig, ik zou evenwel nooit zijne vrouw kunnen worden.”

„Waarom niet?” riep generaal, met opgeheven vuist zijn dochter dreigende.

„Waarom niet?” vroeg zijne vrouw met haar ijskouden blik, zonder medelijden en zonder toorn.

Marie beantwoordde dezen blik met glinsterende oogen. „Omdat ik de bruid van een ander ben,” riep zij, en deze woorden klonken als een vroolijke, jubelende kreet haars harten. „Omdat ik de verloofde bruid van mijn geliefden Moritz ben!”

„Onbeschaamd, wederspanning schepsel!” schreeuwde haar vader: „Hebben wij u niet verboden —”

„Zwijg!” viel zijne vrouw hem in de rede, met een gebiedend handgebaar, dat den gehoorzamen echtgenoot dadelijk deed verstommen: „Zwijg! Het is aan *mij* vragen tot haar te richten, want ik ben haar moeder: en *mij* bovenal

is mijne dochter gehoorzaamheid en onderwerping verschuldigd. Antwoord mij dus, Marie. Weet ge niet, dat wij u verboden hebben ooit weder van dezen mensch te spreken, of in eenige betrekking met hem te staan? Weet ge niet, dat ik, -- uwe moeder, -- u met mijn vloek heb bedreigd, zoo ge niet elke gedachte aan een huwelijk niet alleen, -- maar aan eenige gemeenschap met deze ellendigen, erbarmelijken mensch liet varen?"

„Moeder,” riep Marie heftig; „hij is geen ellendig, erbarmelijk mensch. Ge moogt hem haten, maar ge moogt den edele, den goede, den eerlijke niet beledigen!”

„Hij is een nietswaardige!” schreeuwde haar vader: „Hij heeft zonder medeweten harer ouders een liefdesbetrekking met een minderjarig meisje aangeknoot. Hij is een schandelijke, nietswaardige verleider.”

„Hij is een eerlooze!” riep mevrouw von Werrig; „Een eerlooze, die van ons vertrouwen misbruik heeft gemaakt. Wij vertrouwden hem onze dochter toe om haar te onderwijzen; hij was de bezoldigde leermeester onzer dochter. Hij maakte gebruik van de gelegenheid, en in plaats van mijne dochter te onderwijzen, deed hij haar liefdesverklaringen, -- betaalde liefdesverklaringen, -- want hij stal ons den tijd dien hij er toe besteedde, om het hart van onze dochter met zijn vleierijen te begoochelen, en van zijn leerlinge zijn geliefde te maken!”

„O, onwaardige, schandelijke belediging!” riep Marie met vlamme, toornige blikken: „Gij weet, dat dit laster is. Gij weet, dat Moritz geen betaalde leermeester was; dat hij nooit geld van u aangenomen heeft. En zoo hij het werkelijk had gedaan, -- zoo hij zich zelfs aan de treurige noodzakelijkheid had moeten onderwerpen, en zich zijn edelen arbeid had laten betalen, wyl hij arm is en gedwongen van zijn kennis te leven, -- blijft hij evenwel niet een vrij man, die het recht heeft zijne liefde te schenken? Hij heeft ze *mij* geschonken, en ik heb ze aangenomen als het kostbaarste, heerlijkste, schoonste geschenk mijns levens. Ach, zie mij niet zoo toornig aan, vader; ik *kan* immers niet anders spreken, ik kan toch het innigste leven mijns levens niet dooden en verloochenen. En gij, mijne moeder, vergeef mij toch, dat ik niet anders kan. Ge weet, ik ben u in alle andere zaken steeds een gehoorzame doch-

ter geweest, en hoewel ge mij nooit het geluk hebt leeren kennen een beminnende moeder te hebben, — hoewel ge beiden 't mij nooit hebt kunnen vergeven, dat uw eenig kind geen zoon is, die uwen naam erft en een schitterenden rang verwerft, — heb ik u toch altoos bemind, teeder, trouw en innig en nooit er over geklaagd dat de onwelkome dochter geen liefde, geen teederheid, — maar slechts onverschilligheid en koelheid van hare ouders ontving.”

„Fraai, zeer fraai,” sprak mevrouw von Werrig met spottegende stem; „nu zal zij zich nog beklagen en het *ons* ten laste leggen, dat zij een liefdelooze en ondankbare dochter is. Wij hebben haar hart niet begrepen; 't is *onze* schuld dat hare liefde naar elders ontvlucht is. Ik ken immers deze romantische spreekwijzen; ik heb ze immers ook in de romans van mijnheer Moritz gelezen, en mijne dochter herhaalt slechts, als een leersame scholier, wat zij van haren schoolmeester geprofiteerd heeft. Zeer fraai; wij hebben den heer Moritz er voor betaald dat hij de freule onze dochter tot een romanheldin zou opvoeden. Zij zou bij hem talen leeren, maar zij heeft bij hem slechts de taal der romans geleerd.”

„Ge zijt zeer hard en zeer wreed, moeder,” zei Marie treurig; „ik wilde mij niet beklagen, maar mij slechts verontschuldigen; slechts om een weinig medelijden en toevriendheid bidden; slechts het verwijt van mij weren, dat ik een koele, liefdelooze dochter ben geweest. Mijn God, ik smachtte zoo zeer naar uwe liefde; ik wilde u zoo gaarne bewijzen dat ik met vreugde alles wilde doen om uw leven een weinig te veraangenameu, en u eenig genoegen te verschaffen. Ik was zoo gelukkig, als ik door mijn lieve bloemen, door de lessen welke ik gaf, u iets bezorgen, u een of ander klein genoegen bereiden kon.”

„Ha, nu zal zij ons nog verwijten dat zij voor ons gewerkt, — zich voor ons opgeofferd heeft,” schimpte de moeder „man, dank toch het offerlam, dat voor u werkt en tobt; voor ons beiden hare jeugd weggeeft, om ons leven met rozen te bestrooien!”

„Ik heb nu genoeg van die praatjes en dat gejammer!” schreeuwde de generaal, woedend met zijn vuist op de tafel slaande; „mijn dochter zal geen romanheldin zijn, maar een gehoorzaam kind, dat in alles den wil harer ouders

volgt en zich aan hen onderwerpt. Gij trouwt met den man, dien we voor u bestemd hebben. De Koning heeft zijne toestemming gegeven, en ik wil het zóó, en ik beveel het u! Hiermee basta! Ik wil niets meer hooren; de zaak is afgedaan! De heer Ebenstreit komt heden namiddag hier, hij zal met onze goedkeuring u zijne huwelijksvoorstel doen en ge zult zijn hand aannemen. Ik beveel het u!"

„Ik kan dit bevel niet gehoorzamen," riep Marie; „ach, hebt toch ontferming met mij! Dwingt mij toch niet mij te verzetten tegen Gods heilig gebod, en als een ongehoorzame en ondankbare dochter voor Hem te verschijnen. Ik heb immers tot hiertoe al uwe bevelen gehoorzaamd en mij aan uwen wil onderworpen, hoewel ik somwijlen dacht, dat het mijn hart zou breken. Ge hebt Moritz verboden hier te komen; hebt hem als een knecht met hoon en beschimping de deur gewezen, en hij is heengegaan en heeft het zwijgend verdragen om mijnentwille. Ge hebt mij verboden aan hem te schrijven, brieven van hem te ontvangen of ooit een samenkomst met hem te hebben! Moeder dreigde mij met haar vloek zoo ik deze bevelen ongehoorzaam was, en ik onderwierp mij. Ik heb alles toegegeven, al mijn wenschen opgeofferd, ik heb van mijne liefde afgezien! Maar meer moogt, — meer *kunt* ge niet van mij vorderen! Ik kan van het geluk afstand doen; maar ge moogt niet willen dat ik in mijn ongeluk toestem; dat ik levend begraven worde!"

„En zoo wij dit tóch willen?" vroeg de vrouw: „Zoo wij van onze dochter verlangen, dat zij aan het geluk harer ouders hare wenschen ten offer brengt; dat zij van een romantische, dwaze liefde afstand doe, om de echtgenoot van een jongen man te worden, die haar bemint, die ons liefheeft, en die rijk genoeg is om ons een onbezorgden, aangename ouderdom te verzekeren?"

„Marie," riep de generaal nu met biddende, schier smee-kende stem: „Marie, bewijs ons thans dat ge werkelijk een goed en dankbaar kind zijt. Zie, wij hebben in ons geheele leven zooveel slechte dagen, zooveel zorg en nood gehad. Het ligt nu in uwe hand, ons voor onzen ouderdom goede en schoone dagen te bereiden, en alle zorgen en nood voor altoos af te wenden. Wij zijn vaak wrevelig tegen God geweest dat Hij ons niet in plaats van u een *zoon* had

geschonken; — maak nu dat wij God er voor danken dat wij een dochter hebben, die in staat is ons een zoon aan te brengen; die onzen naam zal overdragen op hare kinderen, en die ons geeft wat wij nooit gekend hebben: welstand en rijkdom. Ik bid u, mijn lieve, goede Marie, gun uwen ouden vader een paar laatste onbezorgde en gelukkige levensjaren!"

„En ik, Marie,” zei de moeder met een weeke, teedere stem, zooals Marie nog nooit van haar gehoord had; „ik bid u óók, wees een goede dochter; ontferm u over uwe moeder. Zie, ik heb altoos een kommervol, vreugdeloos leven geleid. Ongehuwd leefde ik, — een geborene Rijksgravin, — van de weldaden van trotsche verwanten, die mij mijne afhankelijkheid bitter lieten gevoelen; gehuwd was mijn leven niets dan oorlogsnood, zorg en kommer. Ik bid u, Marie, leer mij eindelijk het geluk kennen, waarnaar ik, zoolang ik op de aarde ben, steeds vergeefs gesmacht heb; geef mij de onafhankelijkheid en den welstand, waarnaar ik altoos verlangd, — maar die ik nooit heb leeren kennen. Ik bid u, Marie, maak uwe arme ouders gelukkig, door hun een rijken, voornamen en goeden schoonzoon aan te brengen, — door met den heer Ebenstreit te trouwen.”

Marie, die den toorn, de bedreigingen harer moeder met vasten blik, met fiere houding beantwoord had, beefde, toen zij deze vrouw, die op haar harde, onverbiddelijke lippen steeds koele, strenge woorden had gehad, zich thans zag verootmoedigen tot biddende, smeekende woorden.

Zij had haar aanvankelijk verschrikt in het bewogen, zenuwachtig gelaat gezien; vervolgens had zij, als door ontzetting aangegrepen, de handen voor haar aangezicht gelegd, en zoo met gebogen hoofd en bedekt gelaat gestaan, terwijl hare moeder sprak.

„Spreek, mijn dochter,” riep de generaal, toen zijn vrouw zweeg: „Spreek, mijn lieve Marie. Zeg één woord, en wij zijn allen gelukkig, en er is heden in Berlijn, en in de geheele wereld geen gelukkiger gezin dan het onze, Zeg, dat ge met Ebenstreit huwen wilt, en wij willen u beminnen en zegenen zoo lang wij nog op aarde leven. Zeg het, mijn lieve Marie!”

Thans liet zij hare handen van haar aangezicht neder-glijden en zag met een blik vol onuitsprekelijke smart há-

re ouders aan, die de gevouwen handen tot haar uitstaken.

Een pauze, een bange, vreeselijke pauze ontstond.

„Ik *kan* niet, het is onmogelijk!” riep zij toen op luiden jammertoon: „Ik kan dezen man niet huwen, want ik bemin hem niet, want ik bemin een ander, dien ik nooit vergeten kan, dien ik eeuwig beminnen zal, ik bemin —”

„De heer prorector Moritz!” riep Trui, terwijl zij driftig de deur opentrok, en met een triomfantelijken glimlach naarbinnen keek.

VI.

LIEFDE EN HAAT.

„De heer prorector Moritz!” herhaalde Trui.

„Wij willen hem niet zien!” riep mevrouw von Werrig met een afwerend gebaar.

„Hij moet zich niet vermeten hier binnen te komen!” schreeuwde de generaal.

„Moritz, o mijn geliefde Moritz,” riep Marie, terwijl zij met uitgebreide armen op hem, die juist op den drempel der deur verscheen, toeijlde en hem innig omhelsde: „Ha, God zendt u, opdat ge mij zoudt bijstaan in dit gewichtig uur.”

De oude Trui, die door de half opene deur had geloerd, knikte tevreden toen zij zag hoe de schoone, bleeke jonkman zijne geliefde vast aan zijn hart drukte, en zijn hand op het dierbare hoofd legde, dat afgemat op zijn schouder nederzeeg.

Trui sloot onhoorbaar de deur. „Ja,” fluisterde zij; „Marie heeft gelijk; God zelf zendt haren geliefde juist in dit uur hier, en daarom wil ik het ook niet verdragen, dat haar slechte en liefdelooze ouders hem weder wegzenden.”

En met een snel besluit draaide zij den sleutel om, en sloot de deur van buiten af. Vervolgens ging zij haastig door de keuken naar de achterkamer, waarin uit het woonvertrek een tweede deur voerde, en sloot ook deze.

„Ziezoo,” mompelde zij met een gelukkigen glimlach; „nu

willen wij eens zien of zij hem de deur kunnen wijzen of hem er uit werpen. Neen, zij zullen hem *moeten* hooren! De oude Trui wil het; want het geldt het geluk harer lieve Marie, en 't is mij geheel onverschillig of mevrouw mij later de oogen wil uitkrabben; ik zal wel zorgen dat zij 't niet doen *kan*. Maar nu willen wij eens luisteren!"

En Trui legde haar oor tegen de deur en luisterde; bukte ook somwijlen, om door het sleutelgat te kijken en een blik op de aangezichten der strijdenden te werpen.

De generaal en zijn vrouw hadden aanvankelijk, als verstijfd van schrik, sprakeloos de onstuimige omhelzing der beide minnenden aanschouwd, vervolgens sprong de generaal met dreigend opgeheven vuist op; maar in plaats van het tierende scheldwoord, dat reeds op zijne lippen zweefde, kwam er slechts een smartkreet uit, en hij zonk kermend en jammerend weder in zijn leunstoel neder.

De jicht had weder bezit genomen van haar offer. De toorn, die het bloed van den generaal zoo heftig in beweging had gebracht, had ook de pijn in zijn been weder opgewekt.

Zijn echtgenootte lette intusschen volstrekt niet op zijn kermen en jammeren, en het kwam haar misschien zeer gelegen voor, nu alléén de woordvoerster te kunnen zijn, en dat haar echtgenoot als 't ware het toestemmende, kermende en klagende koor vormde.

„Van elkander!" riep zij met gebiedende stem, terwijl zij trotsch op de beide gelieven toetrad, en hare lange, dorre armen naar hen uitstak: „Van elkander, en weg met hem!"

Zij legde hare hand op Marie's arm, die om den hals van den geliefde was geslagen; wilde hem wegduwen en hare dochter tot zich trekken. Maar Marie's arm strengelde zich nóg vaster om den hals van den geliefde, en Moritz drukte Marie nóg inniger aan zijn hart.

Beiden sloegen volstrekt geen acht op de vrouw; zij hoorden niet de heftige losbartigen van toorn, waaraan deze zich nu overgaf. Zij zagen elkander met schitterende oogen en zalige blikken aan, en lazen de een in 't gelaat des anderen de vreugde des wederziens, en de geschiedenis van hunne standvastige en onvergankelijke liefde.

„Uwe wangen zijn bleek en ingevallen, mijn geliefde."

„De smart om u heeft mij verteerd, Marie. Maar gij, geloofd zij God, ge staat voor mij onveranderd als een bloeiende roos."

„De liefde en de hoop hebben mij getroost en gesterkt, mijn Philip.”

„Genoeg, ik verbied u nog een woord te spreken,” tierde de generaalsvrouw, terwijl zij Marie met de kracht des toorns wegrukte: „Mijnheer Moritz, wilt ge nu eindelijk zeggen, met welk recht ge u vermeet ons huis binnen te dringen, en ons als een straatroover in onze vreedzame woning te overvallen? — Maar neen, ge zult het mij *niet* zeggen; ik wil niets van u hooren, volstrekt niets! Hèm, die zich verstout ongeroepen en ongewenscht in onze kamer te komen, heb ik niets te zeggen dan: Vertrek! Dààr is de deur! Vertrek! Dadelijk!”

„Mevrouw,” antwoordde Moritz, terwijl hij nu met kalme houding mevrouw von Werrig naderde; „mevrouw, ik verzoek vergeving. Ge hebt wel gezien, dat ik niet ongewenscht hier ben binnengetreden, en gij zult mij derhalve moeten veroorloven te blijven.”

„Ja, zij zal hem wel moeten veroorloven te blijven,” spotte Trui buiten voor de deur: „Het zal haar moeielijk vallen hem weg te zenden, zoolang *ik* het niet wil!”

„Neen, ik veroorloof 't u *niet*,” riep de generaalsvrouw; „Wij hebben niets met elkander te maken! Uit mijn oogen! Weg!”

„Weg!” schreeuwde de generaal: „Ach, de jicht, de hel-sche pijn! Ik kan den onbeschaamden mensch niet de deur uitwerpen! Ik moet hier liggen en mij krommen als een worm! Ik kan zelf mijn huisrecht niet handhaven! Ach! ach! welk een pijn!”

„Blijft, mijn Philip,” fluisterde Marie, terwijl zij zich weder aan Moritz vastklemde: „Zij willen mij verkoopen, mij dwingen tot een gehaat huwelijk. Laat het niet toe! Red mij!”

„Ge zijt de mijne, Marie; ge hebt mij eeuwige trouw gezworen, en niemand kan u dwingen tot een huwelijk, dat gij niet wilt.”

„Ja, wij, hare ouders, wij kunnen en zullen haar dwingen!” riep mevrouw von Werrig: „Wij hebben tot dit huwelijk 's Konings toestemming, en wij zullen, als het zijn moet, ons ongehoorzaam en weerspannig kind met geweld naar het altaar slepen!”

„Doe dat, moeder; ik zal dan voor het altaar luid ten aanhoore van de geheele wereld „neen” zeggen!”

„O, wij zullen wel zorgen dat er niemand is die u hoort, buiten den geestelijke, en deze zal uw *neen* niet hooren, daar hij weet dat de Koning zelf u bevolen heeft „ja” te zeggen!”

„Maar God zal haar *neen* hooren, mevrouw, en zal wraak nemen op de wreede, liefdelooze moeder!”

„Ik zal deze wraak afwachten,” spotte de vrouw; „het gaat u niet aan, en gij hebt er u niet om te bekommeren. Verwijder u!”

„Neen, mevrouw, ik ben gekomen om u te spreken en zal niet eerder van hier gaan, dan als ge mij gehoord hebt!”

„Nu, dan zal ik heengaan, want ik wil u niet hooren en ik beveel u mij te volgen, Marie.”

Zij greep met onweerstaanbaar geweld de hand harer dochter, en trok haar naar de zijdeur. Maar deze deur gaf aan haar drukking niet toe; zij opende zich niet!

Mevrouw von Werrig ijelde, hare dochter met zich trekkende, naar de ingangsdeur. Maar vergeefs; haar heftig schudden was vergeefs; ook deze deur opende zich niet.

„Ha, ik zou mij zelve wel willen kussen,” prevelde Trui, terwijl zij hare oude, rimpelige wangen streelde; „ik was schrander en wijs als Salomo. Ja, roep maar om Trui; beveel maar dat zij moet openen! Trui is er niet, Trui heeft geen ooren voor u!”

„’t Is een complot, ’t is een schandelijk complot!” riep de generaalsvrouw, toornig stampvoetende: „Het nietswaardig schepsel, Trui, is mede in de samenspanning. Zij heeft de deuren gesloten; de heer schoolmeester betaalt er haar zeker voor!”

Trui hief achter de deur dreigend haar vuist tegen hare mevrouw op. „Wacht, het „nietswaardig schepsel” zal ik u inpeperen. Alle dagen zult ge u over mij te ergeren hebben!”

„Ik zweer u, dat ik niet weet wie deze deuren gesloten heeft,” zei Moritz bedaard; „maar *wie* het ook geweest zij, ik dank er hem uit den grond mijns harten voor; wat hij dwingt u mij aan te hooren, en moge de liefde mijne woorden kracht geven, opdat zij uw hart vermurwen. Mijnheer de generaal, mevrouw, ik bezweer u, weest niet wreed, opent uw hart voor zachtere gevoelens! ’t Is toch niet mogelijk dat het doof zou zijn voor den smartkreet van uw eenig kind!”

„Welnu,” zei mevrouw, terwijl zij plotseling weder haar spottende kalmte aannam, en zich statig op den divan nederliet; „daar ik door een schandelijk verraad gedwongen word u aan te hooren, moge het geschieden. Beproof het dus, mijn hart, 't welk zooals ge zegt doof is, ooren te verschaffen. Laat mij de wonderen uwer welsprekendheid hooren!”

„Ach, mijn Philip,” zeide Marie, zich met beide handen aan Philip's arm vastklemmende; „ge ziet wel, alles zal vergeefs zijn.”

„Laat mij evenwel hopen, geliefde, dat het mij moge gelukken een vonkje van liefdevol medelijden te verwekken, zooals Mozes water uit de rots te voorschijn riep! Mevrouw, ge hebt mij voor een jaar geleden schandelijk uw deur gewezen; met woorden vol spot en hoon hebt ge mij verboden ooit weder dezen drempel te betreden. En in den opgewekten trots mijner ziel zwoer ik, dat dit nooit gebeuren zou; — dat ik nooit weder spreken zou tot degenen, die mij zoo diep beleedigd hadden. Maar al deze eeden zijn uitgewischt door de liefde, door de heilige, reine liefde, die mij aan dit dierbaar wezen verbindt. Wij hebben beiden een troosteloos, ellendig jaar lang beproefd, gescheiden van elkander te leven. Wij wilden, zoo niet vergeten, dan toch ontberen. Marie onderwierp zich, als een gehoorzame dochter aan uwe bevelen, en gaf mij den ring terug dien ik eens, in een groot en heilig oogenblik, aan haren vinger had gestoken; ik ontsloeg haar van haren eed van trouw, en liet de geliefde mijner ziel vrij! Maar 'tis vruchteloos geweest! Ik heb in dit jaar geworsteld met de smart, zooals in de woestijn een hulpeloos mensch met de slang worstelt, die hem omstrikt heeft. Ik ben schier krankzinnig geworden van deze smart; en zou het zeker geworden zijn, zoo niet het troostwoord van een edelen en grooten geest mij opgewekt had uit mijne verslagenheid, en zoo niet de liefde weder als een zonnestraal de duisternis mijner ziel verlicht had. Ik luisterde niet meer naar den gekrenkten trots, naar mijn beleedigd eergevoel; de liefde gebod mij hierheen te gaan . . . en hier ben ik. En in het bijzijn uwer ouders vraag ik u thans, Marie; wilt ge mijne vrouw zijn, wilt ge mijn armen, onaanzienlijken naam aannemen, en tevreden zijn, met aan mijne zijde een stil, bescheiden leven te leiden? Ik zal slechts zóóveel kunnen verdienen om ons een stil,

huiselijk, tevreden leven te verzekeren; ik heb u geen glans, geen schatten aan te bieden; maar ik bied u mijn leven, mijn hart en mijne liefde, mijn geheele zijn en denken. Neemt gij het aan, Marie?"

„Ik neem het aan als het hoogste geluk des levens. Ik begeer niets dan uwe liefde, want ik breng u niets dan mijne liefde. Ziehier, mijn hand; zij behoort slechts u! En nu, kom, laat ons in ootmoed de knie buigen voor mijne ouders. laat ons bidden om hunnen zegen! Ach, mijn vader, mijne moeder, laat u bewegen door mijn smeeken. Ziet dezen geliefden man! Mijn geheele hart behoort hem; ik begeer niets dan met hem te leven, met hem te werken! Geen rijkdommen, geene schatten zijn er voor mij buiten die, welke ik in zijne liefde vind!"

„Mijnheer de generaal, mevrouw, geef mij de vrouw mijns harten," riep Philip Moritz diep bewogen: „'t is waar, ik ben haar niet waardig; ik heb haar geen naam, geen stand aan te bieden, maar ik zweer, ik wil dit alles voor haar trachten te verwerven! Ik wil pogen mij door mijne bekwaamheden en mijne talenten, een beroemden naam te maken, en ge zult het misschien eenmaal aan mijnen roem vergeven, dat ik slechts een edele man en geen edelman ben. Wilt geen twee harten scheiden, die elkander behooren! Neemt mij aan tot uwen schoonzoon, en ik zweer, ge zult steeds aan mij een verkleefden, trouwen zoon hebben, die u beminnen en vereeren zal ter wille van uwe dochter. Ik kan niets meer zeggen; er zijn geen woorden om geheel en volkomen datgene uit te drukken wat ik gevoel. Maar de liefde trekt mij op mijne knieën neder; de liefde maakt mij ootmoedig als een kind voor zijne ouders! En zoo bid ik: Geeft mij uwe dochter! Geeft mij haar tot vrouw!"

„En zoo bid ik," riep Marie, terwijl zij nevens Moritz op hare knieën nederzank: „geeft mij mijn geliefde! Geeft mij hem tot man!"

Het was een fraai hartroerend gezicht, dit jonge paar te zien, 't welk daar op zijne knieën lag, de aangezichten schitterend van geestvervoering, de oogen vlamdend van 't vuur van het verhevenste gevoel, beiden doorgloed van hetzelfde verheven, krachtig bewustzijn, dat zij één waren in liefde, en bereid om met de geheele wereld te strijden voor hun geluk!

Maar het hart van mevrouw von Werrig werd *niet* getroffen door dit gezicht, en de generaal had te veel pijn aan zijn arme, door de jicht gefolterde leden, om den blik te kunnen wenden naar deze fraaie, jeugdige groep van liefde, moedige beradenheid en teederste opoffering. Buiten echter lag de oude Trui op hare knieën, en haar gevouwen handen ophellende, fluisterde zij, terwijl de tranen als heldere parels over hare oude wangen rolden: „Lieve God, ik weet wel, dat bij hen geen ontferming is, ontferm Gij u dus, lieve Heer en God. Laat mijn lieve Marie gelukkig worden; duld niet dat deze liefdelooze vrouw haar verkoopt en koppelt aan den slechten mensch, dien mijn Marie verfoeit. Ik weet wel, ik ben slechts een arm schepsel en niet waardig dat Gij haar antwoordt, lieve Heer en God. Maar ik heb het meisje even lief als ware het mijn eigen kind, en ik zou mijn hartebloed voor haar willen geven. Lieve Heer en God, ik smEEK u, laat mijn Marietje gelukkig worden! — Zoo,” voer zij voort, terwijl zij zich van hare knieën oprichtte; „nu heb ik gesproken en laat alles aan God over, en Hij zal doen wat goed is. Zij heeft hem moeten aanhooren, en als 't niet anders zijn *kan*, moet hij heengaan.”

Voorzichtig en zacht ontsloot de oude Trui weder de beide deuren, en luisterde naar hetgeen nog volgen mocht. Neen! Trui had gelijk; bij hAAR was geen ontferming. Het hart der generaalsvrouw was *niet* te vermurwen.

„Ge zijt nu gereed, nietwaar?” vroeg zij met haar scherpe, onbewogen stem; „ge hebt mij niets meer te zeggen?”

„Niets meer, mevrouw, met onze lippen; slecht onze harten spreken en bidden nog tot u!”

„Ik ken deze taal niet, mijnheer, en 't is u niet gelukt mijn hart ooren en gehoor te geven. Maar ik wil nu in dezen onaangename strijd het laatste woord spreken, — het laatste woord, hoop ik, voor het geheele leven. Dit laatste woord luidt: gij zult en kunt nooit de man mijner dochter worden. Gij beiden kunt nooit een paar worden?”

De beiden jongelieden sprongen van hunne knieën over-eind, en staande legden zij hunne handen ineen, en aanschouwden elkander met een schitterenden blik, die beter dan alle woorden zeide: Niets kan ons scheiden dan de dood!

„Ik begeer dat ge mij niet in de rede valt,” ging mevrouw von Werrig gebiedend voort: „Ik heb u aangehoord, nu

moet ge ook mij hooren. Maar ik beloof u, ik zal korter zijn dan gij; ik zal u niet met nuttelooze woorden en vervelende klaagliederen lastig vallen. Ik zal slecht zeggen wat tot de zaak noodig is. Marie is de dochter van den generaal Werrig von Leuthen, wiens naam met hem zou uitsterven, zoo de gunst en genade des Konings dit niet verhinderde, door te bewilligen dat de echtgenoot, dien wij onze dochter willen geven, onzen naam aanneemt en daardoor tot onzen werkelijken zoon wordt. Gij moogt nu in uw burgerlijken hoogmoed, — en met den trots dien ge er over gevoelt dat de dochter van den generaal von Werrig u bemint, — misschien zeggen en denken, dat *gij* deze echtgenoot en deze schoonzoon zoudt kunnen zijn. Maar hiertoe ontbreekt u tweeërlei: ten eerste het noodzakelijk vermogen, en ten tweede de toestemming van den Koning en van den generaal von Werrig. Waart ge een rijk man, nu ja, dan zou het mogelijk zijn dat wij ons lieten bewegen door de teerdere verliefdheid van onze dochter, en onzen eigen afkeer om harentwille zouden overwinnen. Maar ge zijt arm en zonder middelen; ge zijt van nederige afkomst en neemt in de samenleving een ondergeschikte positie in. Het zou een ware bespottelijkheid zijn, zoo men den schoolmeester Moritz plotseling in een heer von Werrig-Leuthen wilde herscheppen, en ge begrijpt dat de Koning tot deze bespottelijkheid de hand niet zal leenen. De schoonzoon van den generaal von Werrig moet een rijk man zijn, om aan zijn nieuwen adel in de maatschappij beteekenis te kunnen geven; en er is gelukkiger een vrijer om de hand mijner dochter, die deze noodwendige eigenschap bezit, en dien wij dus zijn aanzoek om de hand van Marie hebben toegestaan. De Koning heeft in onze keuze toegestemd en bewilligd, dat de rijke bankier Ludwig Ebenstreit onze schoonzoon worde en onzen naam drage. De Koning heeft in dezen brief, die hier op de tafel ligt, — en welks geheelen inhoud aan Marie bekend is, — de belofte gegeven, dat hij den bankier Ebenstreit in den adelstand zal verheffen, en slechts twee voorwaarden gesteld: namelijk, dat de bankier zijn burgerlijk beroep late varen en als particulier van zijne renten leve, en dat het huwelijk van het jonge paar niet eerder plaats hebbe, dan wanneer de adelbrief voor den bruidegom uitgevaardigd en gepubliceerd zal zijn; opdat de dochter van den generaal von

Werrig geen mesalliance doe. Ge weet nu alles, en zult eindelijk begrijpen, dat er voor u niets anders overblijft dan uwen dwazen wensch te bedwingen, verschooning te vragen voor de verregaande onbeschaamdheid, waarmede gij het gewaagd hebt ons huis binnen te dringen, en u ten spoedigste te verwijderen. Indien mijne ooren mij niet bedrogen hebben, heeft uwe medeplichtige de deuren weder open gesloten. Ik geloof dat ik mij niet vergist heb; want ofschoon mijn hart ook geen ooren heeft, — mijn hoofd heeft ze des te beter. Wij zijn ten einde; ik ontsla u van den plicht vergiffenis te vragen, en zoo besluit ik dit onaangenaam tooneel met de woorden, waarmede ik het geopend heb: Daar is de deur! Vertrek!"

„Ja; daar is de deur, vertrek!" riep de generaal: „Ik wil eindelijk rust hebben, ga! Mijn dochter is de verloofde bruid van den rijken heer Ebenstreit, en zal zijne vrouw worden, zoodra diens adelbrief uitgevaardigd en gepubliceerd is. Ga!"

Het jonge paar stond nog steeds hand in hand, en nu wendden zich hunne blikken, — die tot nu toe op mevrouw von Werrig gericht waren, — tot elkander. Toen hunne oogen elkander ontmoetten, schitterde er een straal van hemelsche verrukking in, en een glimlach speelde om hunne lippen.

„Is het waar, Marie?" vroeg Philip Moritz: „Spreek, mijn geliefde, is het waar? Wilt gij de echtgenoot van den rijken heer worden, dien uwe ouders voor u gekozen hebben?"

„Neen, Philip," antwoordde zij kalm; „neen, ik zal *nooit* de echtgenoot van dezen man worden, want ik bemin hem niet. Ik bemin slechts u, — en hier, voor Gods aangezicht, in de tegenwoordigheid mijner ouders, herhaal ik den eed, dien ik u voor een jaar geleden gedaan heb: — Ik bemin u en zweer u trouw tot in den dood! — Zij mogen mij kunnen beletten uwe gade te worden, maar zij kunnen mij *niet* dwingen de gade van een ander te worden. Ik zweer, dat ik, zoo ik uwe vrouw niet kan worden, nooit huwen zal!"

„Ik neem uwen eed aan, mijne geliefde, en God heeft hem gehoord," zie Moritz plechtig.

„Ik heb hem óók gehoord," riep mevrouw von Werrig schouderophalend: „en ik zeg u, — deze romanheldin zal eene meenedige worden. Ik zal wel middelen vinden om haar te dwingen haren dwazen eed te breken!"

„Of wij, mevrouw,” zei Moritz met een trotschen glimlach: „wij zullen misschien middelen vinden, dit huwelijk, 't welk gij beraamt, te belemmeren of veeleer de echtverbintenis te verhinderen.”

„Ha,” riep mevrouw von Werrig met een spottenden lach; „ik zou toch wel nieuwsgierig zijn dit middel te kennen. Mijn dochter is vanaf dit uur de verloofde bruid van den heer Ebenstreit, en de huwelijksvoltrekking zal plaats hebben, zoodra —”

„Zoodra de adelbrief uitgevaardigd en gepubliceerd is geworden. Dát is het juist! Dat is immers de voorwaarde, die vervuld moet worden. En dáárom zeg ik u, mijn geliefde, wacht en hoop! Deze vrouw is zonder medelijden en ontferming geweest, maar God leeft in den hemel, en Frederik de Groote op aarde! Wacht en hoop! Wees standvastig in hoop, trouw en liefde. Laat den moed niet zinken; en u noch door bedreigingen, noch door toorn tot toegeelijkheid dwingen. Zie, mijn dierbare, ik heb op de geheele wereld niets dan u, bemin niets dan u, vertrouw op niets dan op u! Gij zijt mijn hoop, mijn doel, mijn levensgeluk! Zoo *gij* mij verlaat, verlaat mij mijn goede engel, en ben ik een rampzalig, verloren mensch, wien het beter ware in den diepsten afgrond te werpen, dan hem de foltering van een gehaat leven nog langer te laten dulden! Het bewustzijn uwer llefde maakt mij sterk een blijmoedig; het zal mij opwekken om te strijden als een held voor de geliefde, dierbare vrouw, voor wie ik mijn leven wil geven, om het nieuw, gelouterd en geheiligd van haar te ontvangen! Het bewustzijn *u* verloren te hebben, zou mij tot een verlorene maken!”

Zij legde hare beide handen op zijn schouders, en staarde hem met schitterende oogen in het gelaat.

„Ik bemin u, Philip, en zweer dat ik nooit een ander beminnen, nooit met een ander huwen zal. Wij willen moedig zijn in hoop, dapper in standvastigheid. En hoor het, mijn geliefde, en hoor het ook, moeder: Ik verloof mij aan dezen geliefden man! Ge kunt mij *thans* beletten zijne gade te worden; maar dan zeg ik hem: Wacht, mijn geliefde! Over vier jaren ben ik meerderjarig, meesteres van mijn wil, — en dan, mijn dierbare Philip, dan geef *ik* mij u tot vrouw. Laat ons dus hopen en wachten!”

„Ja, Marie, wachten en hopen. Vaarwel, dierbare, vergeet

het niet! Er leeft een groote God in den hemel en een groot Koning op aarde. Vaarwel!"

Hij drukte een langen, gloeienden kus op de kleine hand die de zijne omklemd hield, en met den druk harer teedere vingers zoo welsprekend de woorden herhaalde, welke Marie's lippen gesproken hadden: „Ik bemin u, en zal u eeuwig trouw zijn!"

Toen zagen zij elkander aan, gelukkig, vol zaligheid, zelfs nu in dit zware oogenblik van scheiden. Hij wendde zich naar de uitgangsdeur; Marie, steeds hare hand nog in de zijne, geleidde hem daarheen.

„Verstout u niet nog één schrede verder te gaan!" riep mevrouw von Werrig haar gebiedend toe, en Marie, gehoorzaam aan haar bevel, — bleef aan de deur staan, knikte hem toe, en zag hem na met hare groote, schitterende oogen, totdat de deur zich achter hem sloot.

Buiten bij de deur stond de oude Trui. „Mijnheer Moritz," fluisterde zij; „ik zal elken morgen om zeven uur ginds bij den bakker zijn, en wachten of ge mij iets te bestellen hebt. Het kon ook zijn, dat *ik* u soms iets te bestellen had. Dus kom!"

„Ik zal komen, goede oude," zei Moritz vriendelijk: „gij zijt hier de eenige, die het goed met ons meent. Bescherm mijn engel; troost haar met uwe liefde, en als men het al te erg mocht maken, kom dan en roep mij."

„Ja, dat zal ik, mijnheer Moritz, gewis dat zal ik. Maar luister, de booze mevrouw gromt en scheldt weder op onze arme engel. Ik wil binnengaan, om mijn Marietje tot bliksemafleider te dienen. Ik doe dit vaak, en 't doet mij genoegen als hare pijlen zoo op mijne oude, harde huid nedervallen en mij toch volstrekt geen leed doen. Vaarwel, mijnheer Moritz, de bliksemafleider moet naar binnen!"

Zij ijde heen, trok de deur der woonkamer open en stoorde door haar plotselinge en luidruchtige verschijning de generaalsvrouw in de toornige verwijten, die deze in een woedenden woordenstroom tot Marie richtte. Nu keerde zich de toorn der gravin tot Trui, die haar met tartend gelaat aanstaarde.

„Wat wilt ge hier? Hoe durft ge u verstouten hier ongeroepen binnen te komen?"

„Ik dacht dat ge mij geroepen hadt, mevrouw," zei Trui

barsch; „waarom zoudt ge anders zoo geschreeuwd hebben als ge de oude, doove Trui niet geroepen badt. Of was 't de heer generaal, die mij riep? Ach, daar ligt de arme oude heer en kermt en jammert, en niemand ontfermt zich over hem!”

„Ach, Trui, 't is een geluk dat gij er zijt,” jammerde de generaal; „niemand anders bekommert zich om mij. Heete dekens, heete dekens voor mijn been! De pijn is vreeselijk!”

„Arme, geliefde vader,” riep Marie; „*ik* wil voor u zorgen, *ik* wil u verplegen.”

Zij wilde zich tot den generaal begeven, maar hare moeder stiet haar heftig terug.

„Geen stap verder,” gebod zij; „gij hebt het recht niet meer hem te naderen, gij, zijn moordenaars! Op *uw* hoofd kome de schuld, zoo de toorn en het verdriet van dit vreeselijk uur hem den dood brengen!”

„Nu, nu, sterven zal de heer generaal niet zoo dadelijk,” zei Trui, die bezig was het den generaal in zijn leunstoel gemakkelijk te maken: „Maar, freule, ge hebt gewis wel wat anders te doen dan hier te staan! Men heeft reeds tweemaal om de bloemen gezonden; en de mamsel, van welke ge een Française moet maken, zit boven en wacht op het *parlez-vous*. Maak dus dat ge boven komt, freule.”

Marie dankte haar met een vriendelijken blik, en verliet stil en haastig de kamer.

„En nu, onbeschaamde,” riep de generaalsvrouw; „nu heb ik een woord, een laatste woord met u te spreken. Wie heeft straks de deuren gesloten, toen die man hier was?”

„Ik, mevrouw,” antwoordde Trui, die juist weder met een groot kussen uit de achterkamer kwam, en het naar den generaal bracht, om er zijne voeten in te hullen.

„Gij bekent dus dat ge opzettelijk de deuren gesloten hebt?”

„Nu, allerbeste mevrouw, bij vergissing sluit men toch geen deuren? Ik wilde niet dat mijnheer Moritz soms van angst en schrik zou wegloopen, als mevrouw hem zijn standpunt duidelijk maakte, en zijn hoofd terechtzette. Hij zou 't gedaan hebben, geloof mij, mevrouw; hij zou zekerlijk ontsnapt zijn, en slechts de helft van uw fraaie rede hebben gehoord, en 't zou hem niet duidelijk zijn geworden

welk een armzalig mensch hij is. Dààrom sloot ik de beide deuren; en nu heeft hij de geheele strafpredikatie moeten hooren; en is gewis berouwvol en verpletterd heengegaan. Zoo, mijn arme, lieve heer generaal Ligt de voet hoog genoeg? Moet ik soms nog een warme flesch halen?"

„Niets zult ge halen, volstrekt niets meer zult ge doen," riep de gravin; „ge zijt een huichelaarster, die het met Moritz eens is. In dit uur nog verlaat ge mijn huis! Ge zijt uit mijn dienst ontslagen! Ga, en pak uwe zaken bijeen, en dan voort met u!"

„Om Godswil, Trui, ga niet heen," kermde de generaal; „wij hebben dan immers niemand die mij helpt!"

„Ja," zei Trui, de schouders ophalende: „het kan toch niet anders; zij geeft mij mijn paspoort, en ik moet natuurlijk opstappen. Dus, mevrouw," vervolgde zij, de generaalsvrouw met eerbiedige houding naderende; „ik moet dadelijk, onverwijld inpakken en vertrekken?"

„Dadelijk, onverwijld, valsch schepsel!"

„Dadelijk, onverwijld. — Maar, zóóveel tijd zal het zeker nog wel hebben, dat mevrouw eerst zoo goed zij met mij af te rekenen! Zooveel tijd zal 't nog wel hebben dat mevrouw eerst de oude Trui haar achterstallig loon betaalt."

„Ja," zei de gravin eenigszins aarzelend: „dat zal terstond geschieden."

„'t Zal terstond geschieden," herhaalde Trui; „nu, ja, 't zal niet zoo moeielijk zijn de rekening op te maken. Ik ben thans twintig jaren in uw dienst; — juist zoo lang als ons Marietje oud is, want ik kwam bij u als kindermeid, en heb Marietje opgepast en verpleegd, heb haar leeren loopen en spreken, en een weinig voor moeder gespeeld bij het lieve kind. Nu, dèstijds kreeg ik mijn loon, want het waren goede tijden. Maar vervolgens kwam de pensioentijd, en wij konden geen keukenmeid en geen knecht meer houden. De ratten loopen altoos weg, als het schip een lek heeft. Maar, de oude mol Trui bleef. De mensch is immers in de wereld om te werken, en waarom zou ik niet een weinig voor knecht en keukenmeid en kamenier hebben gespeeld, toen mijn engel, Marietje, mij niet meer zoo veel noodig had. Zoo werd ik dus meid voor *alles*, en ben het sedert gebleven. Toen ik dezen nieuwen, grooten dienst tien jaren geleden bij u aanvaardde, was mevrouw ook zeer

goed voor mij; toen zeide mevrouw: Trui, ik geef u nu natuurlijk *dubbel* loon. Ge krijgt nu jaarlijks twintig thaler, en met Kerstmis nog vier thaler. Is het niet zoo, mevrouw?"

„Ik geloof dat het zóó afgesproken was."

„En *ik* weet het volkomen zeker," riep de generaal levendig, die nu eerst de handelwijze van Trui begon te begrijpen; „ja, Trui zou jaarlijks twintig thaler hebben, maar zij heeft ze nooit gekregen; wij zijn haar alle jaren meer dan de helft schuldig gebleven. Ge weet immers, vrouw, ik heb steeds onze schulden geboekt, en wij hebben voor een paar dagen geleden — O wee, o wee de pijn! Trui, help mij, dek den voet warmer toe! — wij hebben voor een paar dagen geleden 't nog samen uitgerekend. Wij zijn aan Trui honderddertig thaler schuldig."

„Honderddertig thaler," herhaalde Trui, de handen verwonderd ineenslaande; „is het waar, mevrouw, zóóveel geld wil mevrouw mij nu betalen? O, dat is heerlijk; dan word ik immers nog een rijke partij, en krijg ten leste zelfs nog een man! Ik bid u, goede mevrouw, geef mij toch spoedig mijn honderddertig thaler."

„Zóó schielijk gaat dat nu niet," zei de gravin trotsch; „wij hebben tezamen uitgerekend hoeveel geld ge van uw loon bespaard, en bij ons uitstaande hebt, wijl —"

„Mijn God," viel Trui haar in de rede; „ge zijt zoo hemelsch goed; ge noopt mij te sparen, en zijt zelve de spaar-kas, waar ik mijn geld beleggen kan!"

„Omdat," ging de gravin met nadruk voort, — zonder op dezen tusschenzin te letten; „omdat wij u uwe spaarpenningen thans wilden doen uitbetalen door onzen aanstaanden schoonzoon."

„Door den bankier Ebenstreit?"

„Ja, door den rijken bruidegom onzer dochter. En hierbij moge het nu ook blijven. Ik heb op 't oogenblik niet zoo veel los geld in huis, om uw loon te betalen."

„Mevrouw veroorlooft mij toch zoolang hier te blijven, en als te voren mijn diensten te verrichten, tot de heer Ebenstreit de bruidegom onzer freule is, en mij mijn loon in uw naam betaalt?"

„Ja, Trui, dat vergun ik u," zei mevrouw von Werrig met een genadig gebaar; „ge zoudt dus zeer verstandig doen met de freule te overreden, dien rijken minnaar aan

te nemen; — want als zij haar jawoord geeft, en zijn bruid wordt, zult gij geen honderddertig, — maar volle tweehonthaler ontvangen.”

„Volle tweehonderd thaler!” riep Trui verheugd; „Nu, aan mij zal ’t niet liggen; ik zal gewis alles doen om mijn tweehonderd thaler te verdienen. En dus mag ik nu tot aan de verloving nog hier blijven, mevrouw?”

„Ja, dat moogt ge.”

„Ik dank u zeer, mevrouw. En nu, heer generaal, wil ik u schielijk een paar heete omslagen maken. Die zullen u goed doen!”

VII.

CARL-AUGUST EN GOETHE.

„Zeg mij nu eerlijk en oprecht, Wolf,” sprak hertog Carl-August, — terwijl hij zich behagelijk op de sofa uitstreckte, en groote rookwolken uit zijn lange pijp blies; — „zullen wij nog langer in dezen grooten, hatelijken, monsterachtigen steenhoop, Berlijn genaamd, omzwalken? Zullen wij ons nog langer met sierlijke strijkages links en rechts, met infaam- zoete spreekwijzen, met fraai-klinkende, vleierend-bedriegelijke frazen ons in dit monster van stof en steen, van zand en zonnegloed, van parades en slobkousen bewegen? Of hebt ge er genoeg van hier de generaals te zien pronken en de vrouwen zich opschikken, en als razenden door de lange straten te rennen, om hier een erbarmelijke kerk, ginds een grootsch paleis te bezichtigen? Zijt ge het moede hier slechts als een van de velen rond te kruipen, terwijl ge elders als de ééne eenige tusschen de velen gaat? Zijt ge ’t moede uw leerling en vriend Carl-August hier als een klein, erbarmelijk individu met liefelijke beloften, met ijdele klanken afgescheept te zien, zonder dat hij hierop met een krachtig *Donnerwetter!* kan antwoorden, en — Ach, ik heb een gevoel als moest ik mij zelven in een pistool laden, en mij met een duchtigen knal naar mijn lief Weimar schieten. Wolf, ik bid u, Wolf laad mij, en druk af, — ik kan niet meer. Spreek nu! Antwoord!”

„Ik antwoord, ik druk af, mijn veelgeliefde heer,” riep Goethe lachend; „ik was zelf reeds geheel buiten adem van de ademlooze rede. Was zij van mijn waarden Vorst/zelve, of hebben wij haar nagezegd uit Klingers's geweldigen kothurntred?”

„Beschuldigt de booze man mij van diefstal, in plaats van te antwoorden?” riep de hertog lachend: „Nu ja, listige Woff, ge hebt gelijk; het was een lapsus, en ik dacht juist aan Klinger en harmonieerde met zijn heftigen jongeling Wild, die zweert dat hij bij al dat zoet gesleem lust krijgt zich over een trom te laten spannen, of in den loop van een pistool te kruipen, naar de hand wachtende, die hem in de lucht moet schieten. Mij is 't ook zoo pistool-knallerig, zoo Klinger's storm- en drang-achtig!”

Goethe schoof de tafel met het ontbijt, waaraan zij gezeten, — en zich verkwikt hadden, ter zijde, stond op en richtte zijn slanke gestalte omhoog; hief het edele hoofd fier op, en den eenen voet vooruitgezet, den rechterarm uitstrek-kend, begon hij met luider stem: „Heisa, nu eens in het tumult en rumoer, zoodat de zinnen rondvliegen als weerhanen in den storm. Dat wilde gewoel heeft mij reeds zoo-veel welzijn toegebruld, dat het mij waarlijk een weinig beter begint te worden. Dol hart, ha, tier, en span u uit, laaf u met het geharrewar! Geharrewar! War!”

„Bravo! bravo!” lachte de hertog: „Is het Klinger, of wie anders, die zich laatt met het geharrewar?”

„Ik ben 't, die alles is, alles,” zeide Goethe, met verheven kothurntred als een kwikstaart heen en weder gaande: „Ik ben 't die alles geweest is, alles! Ik werd handlanger, om iets te zijn. Leefde op de Alpen, hoedde de geiten, lag dag en nacht onder het oneindig gewelf des hemels, door de wilgen verkoeld en door inwendig vuur gebrand. Nergens rust, nergens duur. Zie, zoo dreig ik te bersten van kracht en gezondheid, en kan mij niet mager maken. Ik wil den veldtocht hier medemaken, dan kan mijn ziel zich uitrekken, en doen zij mij den dienst, en schieten mij neder, best!”²⁾

„Bravo, Wild, bravo!” riep de hertog; „Ha, hoe bliksemt en rolt en fonkelt dat! Mij doet het buitengewoon goed, in

1) Uit Klingers's tragedie: „Sturm und Drang.”

2) Idem.

deze gods-jammerlijke, stijf-linnen sierlijkheid en opgeschikt-
heid zoo'n paar krachtige woorden van een degelijk kracht-
genie te hooren. Die kracht-genies zijn toch gezonde kerels,
en er straalt iets uit hen van het Prometheus-vuur. Zij
moeten immers komen, deze flinke, vurige jongens na de
kinderachtige staartperiode; zij waren de volle, weelderige
plant, en mijn Wolfgang, mijn boezemvriend, mijn poëet en
onderwijzer, is de goddelijke bloem van deze plant. Daarom
laat ik ze gelden deze storm- en drangpoëten, want zij zijn
de vaders en broeders van mijn Wolfgang, van mijn gelouterd
kracht-genie. Maar hoor, Wolf, doe mij één plezier en louter
u niet al te veel; laat uw goddelijk vuur maar altoos frisch
met vulkaansche vlammen opschieten, en zet geen potdeksel
op den donderenden krater. Somwijlen, — als ik u zoo
opgeschikt en kinderlijk, zoo eenzaam en plechtstatig zie,
word ik geheel angstig en bang, en vraag ik mij, of het dezelf-
de Wolfgang Goethe is, met wien ik vroeger bij vroolijke
Bachusfeesten uit doodshoofden toosten dronk; dezelfde, met
wien ik mij op het marktplein te Weimar, tot schrik der
eerzame burgers, uren lang in het klappen met de zweep
oefende; dezelfde die in de bergschacht zoo goddelijk een
duet danste met de knappe boerendeerns, en onuitputtelijk
was in het uitvinden van dolle streken. Dus zeg mij toch,
mijnheer Wolfgang: zijt ge 't nog, of zijt ge een ander
geworden?"

„Ik ben het en ben het ook niet,” antwoordde Goethe
glimlachend: „er zit nog altoos wel een goede portie dolheid
in mij, en ik moet haar somwijlen nog uitbliksemen en
uitdonderen; maar ik hoop dat daarna de lucht in mijn ziel
steeds helderder zal worden, en zich boven den krater, waar-
van ge spreekt, een welige tuingrond zal uitstrekken, waarop
fraaie en geurige bloemen tot nut en vreugde mijner vrien-
den en mij zelven bloeien zullen. Somwijlen verlang ik naar
dien tijd, als naar het beloofde land. Somwijlen schuimt en
bruist en dondert het nog in mij, als gistende most, die
alle deksels en hoepels zou willen doen springen, en met
krachtige fonteynen van dollen lust ten hemel schieten.”

„Laat gisten en zieden; laat het deksel springen en de
oude vaten bersten!” riep de hertog vroolijk: „Ik heb er
vermaak en vreugde in, en hoe helscher leven ge maakt,
des te sterker houd ik er mij van overtuigd, dat de gistende

most tot een wonderbaren wijn, een laafdrank voor goden en menschen, zal klaren, waarmede de wereld zich nog verkwikt, als wij allen reeds lang zijn heengegaan naar het rijk der schaduwen, des niets — óf van alles! Ge weet, mijn Wolf, ik vereer u en ben er trotsch op, dat ik u bij mij heb en dat ge tot de mijnen behoort! Ik bezit wel is waar slechts een klein hertogdom, maar het is toch groot genoeg om er een behagelijk leven te leiden; groot genoeg voor den kleinen, aardschen hertog Carl-August en den grooten koning der geesten Johann Wolfgang. Laat ons dus terugkeeren naar ons lief klein land; want ik wil 't u bekennen, Wolf; ik verlang naar mijn Weimar, naar het lieve kleinsteedsche leven, waar iedereen mij kent en groet; ja, ik verlang zelfs naar mijne honden en paarden."

"En ik," zei Goethe; „waarachtig, ik verlang óók naar mijn lief klein tuinhuis; naar het Tusculum, dat mijn grootmoedige en milde hertog mij geschonken heeft. Ik verlang er naar, op het balkon van mijn huisje, gehuld in den blauwen sterrenmantel des hemels, een stillen, lieven Meinacht, — slapend, droomend en wakend door te brengen."

"Verlangt ge naar niets anders, Wolf? Naar niets anders dan naar het tuinhuis te Weimar?"

"Neen," riep Goethe, en een onuitsprekelijke uitdrukking van vreugde en verrukking verheerlijkte plotseling zijn geheele wezen; „neen, hoe zou ik het loochenen, hoe zou ik het kunnen. Het zou immers een verraad zijn tegen het hoogste en heerlijkste! Neen, ik verlang naar *haar*, naar mijne Muze, mijne meesteres, mijne —"

"Geliefde," viel de hertog hem in de rede; „ik bid u houdt u beiden niet zoo kinderlijk, zoo verbloemd en deugzaam. Hebt toch den moed, — den frisschen, dapperen, goddelijken moed, om de schandelijke, huichelachtige welvoegelijkheidsmoraal bij den neus te trekken, en groot en fier heen te stappen over dátgene, wat het kleine, erbarmelijke menschengewormte moraal noemt. Voor den arend zijn er toch andere zedewetten dan voor de duif. Als de adelaar een lam wegvoert, en het hoog met zich draagt in den ether naar zijn koningsnest, heeft hij dan niet gedaan wat recht is, en wat Gods genade aan zijne sterkte en hoogheid vergunde? Heeft hij dan niet even veel recht, als wanneer

de duif een erwt steelt, welke zij onder drek en stof op den grond vindt, en die toch óók niet haar eigendom is? Maar waarlijk; als de duif dan met haar erwt in den snavel opziet, en hoog boven zich den adelaar aanschouwt met zijn lam in de forsche klauwen, dan schreeuwt zij moord en brand: „Dat is een dief! Dat is een onredelijk schepsel!” Alsof een erbarmelijke duif in staat ware over een adelaar te oordeelen.”

„Een fraai beeld,” riep Goethe verheugd; „een beeld dat mij tot een gedicht zou kunnen bezielen.”

„Maak er een van, Wolf, en noem het ter mijner gedachtenis: „De adelaar en de duif!” — Maar, maak er ook werkelijkheid van, mijn jonge adelaar; ontvoer uw witte lam, neem het boven in uw adelaarsnest, en laat de kinderachtige wereld met haar onzedelijke moraal babbelen wat haar belieft. Hoe kunt ge het uithouden, Wolf, uw geliefde aan de zijde van een anderen man te zien? Want zeg en beken het eindelijk: zij is tòch uwe geliefde, de schoone Charlotte von Stein?”

„Niet zooals *gij* 't meent, hertog; niet in den gewonen zin des woords. Ik bemin haar, ik aanbid haar, maar 't is een reine, een grootsche en heilige liefde. Ik zou niet willen, dat Charlotte ooit om mijnentwille voor hare kinderen zou moeten blozen. Zij zou in mijn eigen ziel voor mij ontheiligt zijn, als ik mij haar ooit kon voorstellen met den gloed der schaamte op de wangen, en een ander vuur in de oogen dan het vuur der verrukking voor al wat groot, schoon en edel is. Zij is voor mij de inhoud van het reinste en liefelijkst vrouwelijk wezen, en ik aanbid haar. Ik verheug mij dat zij is *zooals* zij is: als helder bergkristal, doorschijnend en klaar, zoodat men er zich in spiegelen kan, en als men haar aanschouwt, zichzelf in het diepst des harten ziet. Hoog boven alle vrouwen staat zij voor mij, en haar behooren al mijne gedachten, en zullen haar ook blijven behooren, zelfs zoo ik een andere vrouw in liefde omhelsde. Schooner is zij dan alle schoonen; reiner dan alle reinen; beminnelijker dan alle beminnelijken; en al mijne gedachten spelen voor haar in juichende harmonie een éénig schoon concert. Nu weet ge alles, hertog, en als ge wilt, zeg dan gerust dat Charlotte von Stein mijn geliefde is, — want in de hoogste beteekenis des woord *is* zij het!”

„Ach, gij poëten, gij poëten” zuchtte de hertog glimlachend; „een weinig waanzin draagt ge toch allen in uwe hoofden, hoezeer ik ook toegeven wil, dat het goddelijke waanzin is.”

„Zeg liever, hertog, dat het voor ons alle dagen Pinkster is, en de duif der verrukking zich alle dagen op onze hoofden nederzet, en ons spreken doet in alle talen!”

„Ik zeg, dat gij de uit den hemel nedergedaalde god Apollo in eigen persoon zijt; en met goden mag men niet twisten; men ziet wel dat goden in hunne hemelen andere wegen bewandelen, dan wij stervelingen op aarde. Ik wil er dan ook mede tevreden zijn, Wolf, zoo zich nu en dan onze wegen kruisen, en wij soms in vriendschap en eensgezindheid een goed eind van onzen levensweg te zamen wandelen. Wij zijn thans op een vreedzame wandeling; en zoo 't mijnheer Wolf goedvindt, wilde ik dat wij ons terstond naar het lieve Weimar, -- half dorp, half stad, -- begaven, en daar weder onze toevlucht zochten. Ik heb, zooals ik met u afgesproken had, den Koning van Pruisen laten berichten, dat ik er vooreerst niet in bewilligen kon, dat in mijn hertogdom onder de jonge mannen gewerfd werd voor 's Konings leger, vermits zulke wervingen door den Keizer en het Rijk zeer kwalijk konden genomen worden. Kortom, ik heb gesproken zooals mijn legatieraad Wolfgang Goethe in de voor mij uitgewerkte memorie, tot mij gesproken heeft. ¹⁾ Generaal von Müllendorf heeft dus voorschands van zijn eisch afgezien; wij hebben onze laatste conferentie gehad, en zoo het den heer legatieraad nu behaagt, konden wij heden namiddag van hier rijden, naar Dessau gaan, ons daar een dag ophouden, en vervolgens weder naar Weimar trekken.”

„Mij is 't heel wel; 't is mij alsof plotseling aan den hemel een ster opging en mij wenkte om haar te volgen, zooals de herders op 't veld, toen zij het Christuskindje zouden vinden. Mijn Christuskindje met alle wonderen en heilige verrukkingen ligt in Weimar; en liever en zaliger is 't mij in zijn nederige, kleine kribbe, dan in al de paleizen en heerlijkheden van deze groote stad.”

1) Deze memoirie van Goethe over het werven van recruten, bevindt zich in: Briefwechsel des Großherzogs Carl-August mit Goethe, Theil I, s. 4 ff.

„Nu Goddank,” riep de hertog een zucht van verlichting slakende: „ge stemt dus met mij overeen, en het trotsche, valsche Berlijn houdt u niet in zijne tooverbanden?”

„Neen, het houdt mij niet, hoe lief 't mij ook was er eens in te kijken, evenals het kind in de kijkkast. Gij weet het, mijn waardste, ik leef gaarne in aanschouwing; en duizend lichten zijn mij opgegaan hier in deze groote stad. Ook dat ik den ouden Frits heb gezien, en zijn wezen, zijn goud, zilver en marmer, zijne apen, papegaaien en gescheurde gordijnen; — ook dat verheugt mij zeer. Het is een aangenaam gevoel, aan de bron des oorlogs te zitten op het oogenblik dat zij dreeft over te loopen. De pracht der koningsstad te zien, en leven en orde en overvloed, die er niet zouden zijn zonder de duizende menschen, bereid er voor geofferd te worden, en het bont gewoel van menschen, wagens, paarden, geschut en toerusting. En dat alles toch slechts stiften uit het groote uurwerk, slechts poppen, die hunne beweging ontvangen van den grooten cylinder, *Fridericus Rex* geteekend; die de een na den ander hunne melodiën moeten zingen, al naar een van de duizend stiften van den grooten hoofdcylinder 't hun oplegt. ¹⁾

„Ge hebt gelijk den grooten man met den hoofdcylinder in het groote raderwerk van den Staat te vergelijken,” hernam de hertog: „hij regeert nog alles, brengt nog alles in beweging, en stoort er zich niet aan, als zijn kleine lomperds groote menschen beschimpen. 't Heeft mij soms het hart met woede vervuld, deze kerels zoo onbeschaamd te hooren schimpen, en tóch te moeten doen alsof ik het niet hoorde. Ach, Wolf, laat ons naar Weimar terugkeeren. Mij dunkt, de menschen zijn daar beter.”

„In allen geval, bescheidener jegens ons, hertog, dan zij het hier zijn. Hoe grooter de wereld, des te vuiler de klucht, en geen hansworsterijen zijn zóó schandelijk en dom, als het wezen der grooten, middelbaren en kleinen door elkander. Ik heb heden morgen de goden gebeden, mij mijn moed en oprechtheid te laten behouden tot het einde, en liever dit einde te verhaasten, dan mij het laatste gedeelte

1) Goethe's eigen woorden. Zie: Goethe's Briefwechsel mit Frau von Stein, Th. I. S. 168. — Merck's Briefwechsel, S. 139. — Reimer's Mittheilungen über Goethe Th. II S. 60.

tot aan het doel traag te laten voortkruipen. Maar de waarde, welke deze reis hierheen, voor mij en voor ons allen heeft, erken ik dankbaar. Ik bid de goden aan, en voel echter in mij moed genoeg hun een eeuwigen haat te zweren, zoo zij zich jegens ons willen gedragen als hun evenbeeld, de menschen." ¹⁾

„Ge zijt dus hier reeds klaar met hen, Wolf?”

„Bijna, mijn waarde Carl, of zoo ge wilt, reeds geheel. Slechts wil ik nog tot afscheid een paar bezoeken afleggen, opdat de menschen mij niet al te erg verketteren, en voor trotsch en hoogmoedig uitkrijten.”

„Wijl zij zelve trotsch en opgeblazen zijn, en zich vermeten te denken, dat Wolfgang Goethe huns gelijke is, en hun derhalve eerbiedig het hof moet maken. Ik hoop ten minste, dat ge niet naar den hoogwijzen heer Nicolai gaat; den nuchteren prozaïst, den opgeblazen verstand-mensch, die meent dat hij met zijn verstand alles kan doorgronden, en toch met al zijn verstand een ware ezel is!”

„Neen, ik ga noch naar Nicolai, noch naar Rammler en Engel, of hoe zij allen heeten mogen, deze schrandere heeren auteurs van Berlijn. Ik ga slechts naar den teekenaar en kunstenaar Chodowiecki: naar de goede mevrouw Karsch, de gelegenheidsdichteres, en eindelijk naar den filosoof Mendelssohn. En dan, — als het mijn lieven heer en vriend behaagt, — rijden wij heden namiddag weg, en schudden het stof van het zandige Berlijn van onze voeten.”

„Ik begin er reeds mede,” zei de hertog; „terwijl gij uwe bezoeken gaat afleggen. Wilt ge mijn rijtuig nemen? Ge weet immers, er staat steeds een rijtuig uit den koninklijken stal, beneden op de plaats voor mij gereed.

„De hemel beware mij! Men zou moord en brand schreeuwen, zoo ik in een koninklijk rijtuig aan de deuren der poëten kwam, en men zou weder zeggen: Wolfgang Goethe heeft den poëet geheel en al afgelegd om slechts de heer legatieraad te zijn. Neen, ik ga te voet, en ik heb er plezier in, door het menschengewoel te dringen, en de curieuse Berlijnsche straattaal een weinig te bestudeeren!”

1) Goethe's eigen woorden, Zie Goethe's Briefwechsel mit Frau von Stein, Th. I. S. 169.

GOETHE'S BEZOEKEN.

Na van zijn vorstelijken vriend afscheid te hebben genomen, begaf Goethe zich op weg, om zijne visites te maken.

Hij ging eerst naar Chodowiecki, den grooten teekenaar en kopergraveur, wiens roem reeds destijds door geheel Duitschland verbreid was.

De kunstenaar was in zijn atelier, en werkte ijverig aan de karakterfiguren voor de „Mimik,” het nieuwste werk van professor Engel, — toen Goethe, door een dienstmaagd aangediend, bij hem binnentrad.

„Meester,” zeide hij glimlachend, terwijl hij Chodowiecki de hand bood: „ik kom u dank zeggen voor de vele schoone en gelukkige uren, welke mijne vrienden en ik u schuldig zijn. Gij schildert met de graveernaald en dicht met het penseel; ge zijt een kunstenaar van Gods genade.”

„Als de dichter Goethe mij dat zegt, moet er wel iets van aan zijn,” zei Chodowiecki met opvlammende blik: „ik dank *hem* de schoonste en beste uren mijns levens, en daarom maakt het mij trotsch en gelukkig, zoo ik door iets wat ik gedaan heb, een weinig van mijn dank en mijn vreugde heb kunnen afdoen. De eenige zalige tranen, welke ik onder de vele bittere geweend heb, heb ik gestort bij Werther's lijden. Uw Götz von Berlichingen heeft mij zóódanig verrukt, dat hij mij zelfs des nachts in den droom verscheen, en mij geen rust liet, tot ik eens midden in den nacht mijn bed verliet, licht ontstak en Götz teekende, zooals hij op de bank in het bosch zit, en met broeder Martin spreekt. Wacht, ik zoek de teekening, gij moet haar zien!”

Hij opende haastig zijn portefeuille en zocht onder de teekeningen het groote vel papier, 't welk dit tooneel uit Götz voorstelde.

Goethe beschouwde het opmerkzaam, en gaf luid zijn vreugde te kennen over de correcte teekening en de dramatische opvatting, en zag niet, — of wilde 't misschien niet zien, — dat terwijl hij de fraaie teekening van Chodowiecki beschouwde, de kunstenaar, zijwaarts van hem staande, ijverig bezig was, met potlood op een blad papier dat voor hem op een tafeltje lag, te teekenen.

„Hoe wonderschoon hebt ge mijn Duitschen ridder wedergegeven,” riep Goethe na lange beschouwing: „de geheele krachtige stoute middeleeuw spiegelt zich in deze figuur af, en zoo ik Götz von Berlichingen nog niet geschreven had, zou 't gezicht van deze teekening mij er wellicht toe opwekken. O, gij kunstenaars zijt toch een benijdenswaardig volk. Waartoe *wij* duizende woorden noodig hebben om het uit te drukken, stelt ge ons voor met weinige lijnen; en één streek is u voldoende, om een lachend gelaat in een weenend te veranderen. Hoe zwak is toch het woord, en hoe krachtig het penseel. Ik wenschte dat ik het talent had een schilder te zijn!”

„En ik,” riep Chodowiecki: „ik zou al mijne penseelen, mijne potlooden en graveernaalden den duivel in 't gezicht willen werpen; — ik zou zelfs mijn ziel willen verkoopen, zoo ik daarvoor de ziel en het genie van den dichter Wolfgang Goethe in mij kon opnemen. Welk een mensch is hij! en welk een profiel hebben de goden hem gegeven! Hier! Zie eens, of ge op aarde ooit een mensch hebt gezien met zulk een profiel!”

En hij reikte Goethe het papier, waarop hij geteekend had, en waarop zich nu, — met weinige geniale trekken geschetst, — het sprekend gelijkend profiel-portret van den dichter bevond.

Goethe beschouwde het met het gelaat van een criticus, „'t is waar,” zeide hij volkomen ernstig: „er zijn misschien niet veel menschen met zulk een profiel, maar ik kan uw meening niet deelen, dat de goden aan dit profiel zouden gewerkt hebben. Veeleer komt het mij voor, alsof de schrijnwerker deze scherp geteekende trekken uit eikenhout had gesneden, en een zeer onuitstaanbaar karakter meen ik in dit profiel te lezen. Ik ken natuurlijk den mensch niet dien het portret voorstelt, maar ik moet u zeggen, mijn waarde meester, dat mij deze mensch, dien ge hier geportretteerd hebt, — en wiens portret, zooals ik zou durven zweren, sprekend gelijk, — dat mij deze mensch volstrekt niet zou bevallen. Deze scherpe, gebogen neus heeft iets onbescheiden en aanmatigends; het voorhoofd is wél hoog, en schijnt met gedachten vervuld, — maar zijn teruglopende linie bewijst, dat deze gedachten slechts vluchtig zijn, en zich in damp verliezen. De mond, met zijn omgekrulde lippen, heeft

een onuitstaanbaren trek van domme goedhartigheid en sentimentaliteit; de sterk vooruitstekende kin zou den rooverhoofdman Cartouche kunnen behooren, en deze groote gespalkte oogen met den gekunstelden blik, bewijzen volkomen welk een opgeblazen fat deze mensch is, die zich misschien verbeeldt, dat alle vrouwen op zijne tronie verliefd zijn. Neen, neen, ik blijf er bij, het oorspronkelijke van dit portret zou mij nooit of nimmer kunnen bevallen, en zoo de groote gelaatskenner Lavater het zag, zou hij zeggen: „Het is het portret van een opgeblazen, verward krachtgenie, dat zich verbeeldt heel wat te zijn, en toch niets is! Het portret van een waanwijzen knaap, met een hol hoofd achter het bluffend voorhoofd, en met holle frazen op de dikke lippen.”

„En als Lavater dat zegt, is hij een zot en een ezel,” riep Chodowiecki woedend, „en mag hij zich met al zijn gelaatkunde in den diepsten hoek der aarde verschuilen; en Lichtenberg te Göttingen heeft volkomen gelijk, dat hij den hersenloozen dweper Lavater, voor geheel Duitschland bespottelijk heeft gemaakt met zijn geestige gelaatkunde der hondenstaarten, en zijne silhouetten van jonge zwijnenstaarten. ¹⁾ Als Lavater inderdaad zóó weinig verstand heeft, dat hij geen kraai van een adelaar kan onderscheiden, is dit *zijne* zaak; maar hij moet zich niet verstouten ooit een blik op dit portret te slaan, en ook gij zijt het niet waard, gij spotter, dat ik mij kwaad over u maak. Ik zeg u, dit profiel is zóó schoon, dat de groote Zeus in den hemel tevreden mocht zijn, zoo men het hem toekende. Ook is dit portret zeer gelijkend, en gij behoeft u volstrekt niet te houden alsof ge 't niet kendet, en niet wist dat het Wolfgang Goethe voorstelt. Daar gij het echter met spot en hoon beschimpt, welnu, dan moge het vernietigd worden, en zal ik het verscheuren!”

„Om Godswil,” riep Goethe, terwijl hij toesprong en Chodowiecki, die juist gereed stond om het papier te verscheuren, diens beide handen met krachtige vuist vasthield: „Om Godswil, lieve, heerlijke man, scheur dit portret niet stuk. Het zou mij zijn alsof ge mijn eigen hoofd spleet, zóó gelijkend is dit portret.”

1) Deze humoristische satire van Lichtenberg tegen „Lavater's Physiognomik” is te lezen en met de teekeningen te zien in: Lichtenberg's Vermischte Schriften. Bd. IV. S. 119 ff.

„Haha!” juichte Chodowiecki lachend: „ge erkent dus nu dat dit portret gelijkend is?”

„Ik erken het Chodowiecki; gaarne en met vreugde erken ik het.”

„En gij stemt verder toe, dat 't het hoofd van een genialen, edelen dichter, — van een lieveling der Muzen is? Antwoord „ja,” of ik scheur het portret midden door, en ge zult er uw levenlang hoofdpijn van hebben.”

„Ik antwoord: Ja, ja! alles wat ge wilt,” riep Goethe lachend: „ik ben in staat mij zelve de grootste vleierijen te zeggen, alleen om deze fraaie teekening te redden. Geef ze mij, wonderlijke man!”

„Nee,” zei Chodowiecki ernstig; „ik geef haar u *niet*. Zulk een teekening is niet gemaakt om tusschen twee bord-papieren in uwe portefeuille te vergaan, of in het boudoir uwer geliefde, achter glas en lijst opgehangen te worden. Nee, geheel Duitschland, de geheele wereld zal er plezier van hebben; geheel Duitschland zal hem zien, den jongen, schoonen Goethe, — en na eeuwen nog zullen de Duitsche vrouwen Wolfgang Goethe, zooals hij er uitzag in zijn negen-en-twintigste jaar, in haar pronkkamer aan den wand hangen, en zuchtend en met kloppend hart moeten kennen: „Zulk een goddelijk jongeling is er slechts éénmaal geweest, en zal ook *nooit* weer komen. Ik wenschte dat ik hem gekend, — ik wenschte dat hij mij bemind had.” Ja, ja, zoo zullen zij spreken na eeuwen nog; want ik wil deze teekening in een kopergravure vereeuwigen, en mijn schoonste kunstwerk zal het worden, dat zweer ik!” ¹⁾

„Ge zijt een heerlijke kerel,” riep Goethe; „en ik moet u omhelzen en zeggen, dat het mij verheugt door u vereeuwigd te worden; want dit portret behaagt mij buitengemeen, en ik zou er schier trotsch op kunnen zijn, dat dit hoofd met het geniale profiel mijn eigen afbeelding moet voorstellen. Dus, nu zijn wij het eens; en thans, voordat ik u vaarwel zeg, laat mij nog het werk zien, waarbij ik u juist gestoord heb.”

Hij wilde den doek opheffen, welken Chodowiecki bij

1) De kopergravure van Chodowiecki, die nog tegenwoordig bestaat, en van welke de schrijfster van dit werk een fraai exemplaar bezit, dat Ottilie von Goethe haar eens ten geschenke gaf, is een borstbeeld in profiel, het fraaiste uit zijn jeugd.

zijn komst over de koperen plaat had geworpen, maar de kunstenaar weerde hem af.

„Bezie dit niet,” zeide hij levendig; „het zou mij leed doen voor u als handwerksman te verschijnen, daar ik wensch dat gij in mij slechts den kunstenaar vereert. Wij, arme kunstenaars zijn er echter slecht aan toe, en het oude spreekwoord blijf voor ons helaas steeds waar: „De kunst bedelt om brood.” Men moet het grootste gedeelte zijns levens steeds handwerksman zijn, om hierbij ook eenige uren vrij te hebben, waarin men kunstenaar mag wezen. De ellendigste prullen moet ik met mijn graveernaald illustreren, om hiermede den tijd te koopen dat ik een kunstwerk kan scheppen.”

„Dit zijn de renten, vriend, welke gij aan de wereld moet betalen voor het groote kapitaal, 't welk de goden u hebben toevertrouwd. Geloof mij, de kunstenaar Chodowiecki zou 't schraal hebben, zoo de handwerker Chodowiecki niet het gelag betaalde, en hem een beteren maaltijd bezorgde. Maar wees daarom niet ontevreden; geloof mij, de mensch moet een handwerk hebben, dat hem voedt; want de kunstenaar wordt niet betaald, maar alleen de handwerksman.¹⁾ Dus wensch ik slechts dat de handwerksman Chodowiecki altoos zeer veel te doen hebbe en zeer duur betaald worde, opdat de kunstenaar Chodowiecki ons nog vele schoone en voortreffelijke werken verschaffen moge. En dit zij voor heden mijn vaarwel, vriend en kunstenaar! Zoo ge echter zeer spoedig van mij een welkomstgroet wilt hooren, kom dan te Weimar, en ge zult zien, hoe men daar de kunstenaars eert, en hoezeer men er Chodowiecki als een kunstenaar erkent!”

Hij omarmde Chodowiecki, die hem met van vreugde stralende oogen aanschouwde, en zich niet liet tegenhouden den dichter, als ware hij een Vorst, een Koning, tot voor de deur van zijn huis uitgeleide te doen.

„En nu naar madame Karsch,” zeide Goethe in zich zelve, terwijl hij rustig door de straten ging; „deze goede vrouw heeft mij met zulke lieve en aangename verzen bezongen, dat ik haar wel mijn dank er voor moet brengen, niettegen-

1) Goethe's eigen woorden. Zie G. H. Lewes: Goethe's Leben und Schriften I. 495.

staande ik mij heb voorgenomen mij verre van de Berlijnsche auteurs te houden. Dus naar de Renbaan tot madame-Karsch."

Van de Wilhelmstraat, waar Chodowiecki woonde, tot de Renbaan, was niet ver, en spoedig had Goethe het ouderwetsche, grijze huis bereikt, waar de dichteres wonen moest. Eerst na lang vragen en zoeken in de benedendste, deftiger verdiepingen van het huis, gelukte het Goethe de woning van de dichteres uit te vinden. Nadat hij een smalle, steile trap, die tot een schuinen zolder voerde, beklommen had, stond hij nu voor een smalle, lage deur. Bij het door een klein dakvenster vallende schemerlicht, merkte Goethe een stuk grauw papier, 't welk opgeplakt was, en waarop met groote letters geschreven stond: *Anna Louise Karsch, Deutsche dichteres.*"

Bescheiden klopte Goethe aan de deur, eerst zacht, toen luider en hoorbaarder. Maar geen „binnen” klonk, en de stemmen welke zich binnen in een levendig gesprek lieten hooren, zwegen geen oogenblik, ook nu niet, toen Goethe de deur opende en de duistere kamer die zich voor hem vertoonde, binnentrad.

„Ik wil het doen, mijnheer,” zei de vrouw, die naast een jonkman aan een tafel zat, welke in de vensternis stond; „ja ik wil het doen; ik wil iets in uw album schrijven, hoewel ik u zeggen moet, dat het album-geschrift thans zeer druk wordt. Maar ge moet ook aan mijne voorwaarden voldoen. Ge moet mij beloven, dat, als ge bij den heer Rammler zijt geweest, en hij iets in uw album heeft geschreven, gij terstond weder tot mij komen, en mij zult laten zien wat hij geschreven, — en mij vertellen wat hij van mij gezegd heeft.”

„Welnu, mevrouw Karsch, ik beloof het u,” riep de jonge man plechtig; „ik geef der Duitsche dichteres het woord van eer van een Duitschen jongeling, die zich nooit zoo ver zal verlagen zijn woord te breken.”

„Goed, ik schrijf dus,” zei de kleine vrouw, terwijl zij de pen nam en zich over het kleine boek boog, dat voor haar op de tafel lag. Een diepe stilte ontstond nu; met ingespannen blik volgden de oogen van den Duitschen jongeling „de kleine dorre hand” die de pen voerde; met heldere, oplettende oogen schouwde Goethe, die onopgemerkt als een

ootmoedig suppliant aan de deur stond, door de lage, donkere kamer, wier armoedige inrichting van de bekrompene omstandigheden der „Duitsche dichteres” getuigde. Ook het voorkomen van Louise Karsch harmonieerde met deze kamer. Een kleine, beenige, magere gestalte, gekleed in een engsluitend gewaad van donkere gebloemde sits; op het grijze haar, dat gescheiden het lage voorhoofd bedekte, een witte muts, wier verkreukte strik iets van zijne witheid verloren had, en in dit opzicht juist harmonieerde met den breeden geplooiden kraag die den gelen, mageren hals der dichteres omgaf. De gelaatstrekken waren scherp en hoekig, maar onder de dikke, grijze wenkbrauwen schitterden een paar groote, donkere oogen met wonderbaren glans, die zich van tijd tot tijd met snellen, scherpen blik onder 't schrijven van 't papier afwendden, en peinzend naar de lage zoldering der kamer opzagen.

„Zoo mijnheer,” zeide zij nu, de pen nederleggende; „hier hebt ge mijn gedicht. Hoor:

Wees meester over uwen wil,
Wanneer hij u in uwen plicht wil hind'ren;
Hij zij de macht die de deugd aan zich boeit,
Dan zal de nijd zich blind staren
In kwaad te willen vinden.” (1)

„Zeer fraai, o zeer fraai,” riep de jonkman verrukt; „ik dank u duizendmaal, en deze heerlijke woorden zullen voortaan de leidster van mijn geheel leven zijn!”

„Ga nu naar den heer professor Rammler, mijnheer,” zei mevrouw Karsch gebiedend; „en toon mij later wat *hij* geschreven heeft, want ik ben overtuigd — Mijn hemel,” viel zij zich zelve in de rede, terwijl zij, opstaande, nu eerst Goethe gewaar werd, die nog altijd aan de deur stond. „Mijn Hemel, daar is een vreemdeling!”

„Ja, een vreemdeling,” zei Goethe, die haar met vriendelijken glimlach naderde, terwijl de gelukkige bezitter van het album zich verwijderde; „een vreemdeling, die Berlijn niet wilde verlaten zonder de Duitsche dichteres bezocht te hebben.”

1) Sei König über Deinen Willen,
Wenn er Dich hindern will am Pflichterfüllen,
Er sei der Tugend Kettenmacht,
Dan wird die Scheelsucht hier verblinden —
Im Tadelfinden.

„En zonder een vers van haar in uw album geschreven te zien, niet waar?” vroeg zij, „ik ken dat; ik ben thans in de mode gekomen, en zoo ik er van leven kon, door mij in uwe albums te vereeuwigen, zou ik een onbezorgd bestaan hebben. Nu, heb ik het geraden? Nietwaar? Ge wilt iets van mijn hand?”

„Neen, slechts een goed woord en een vriendelijken handdruk; want het handschrift van Louise Karsch bezit ik reeds, zoo ten minste het gedicht en de brief, welke de lieve mevrouw Karsch mij voor een half jaar te Weimar zond, door haar zelve geschreven zijn.”

„Gij zijt dus Goethe?” riep zij, hare handen verwonderd ineenslaande; „de dichter Johann Wolfgang Goethe, de beroemde schrijver van het werk, dat mij zoovele —”

„Tranen heeft gekost,” viel Goethe haar lachend in de rede; „ik bid u, mijn lieve, bespaar mij deze fraze, die mij op reis vervolgt, evenals de furien aan Orestes; die ik steeds hooren moet, als een nieuwe bekende zich aan mij voorstelt. Ik weet het immers: Werther is de lievelingsgestalte van het lezend publiek geworden; hij heeft aller traanklieren geopend, al de maneschijn-zielen doen smelten; ik zou mij zelve willen kussen en oorvegen geven dat ik Werther geschreven heb.”

Mevrouw Karsch lachte luid. „Dat is heerlijk! Gij behaagt mij. Ge zijt een groot dichter, een genie, want slechts een genie komt er toe zich zelve te beoordeelen en te bespotten. Welkom dus, Duitschlands grootste dichter, welkom in het dakkamertje der dichteres. Ziedaar het goede woord, dat ge wildet hebben, en hier den handdruk.”

Zij reikte Goethe hare beide handen en knikte hem vriendelijk toe. „En dus hebt ge het der moeite waard geacht de arme Karsch te bezoeken? Dat verheugt mij; want ik zie hieruit, dat men u ten onrechte van hoogmoed beschuldigt.”

„Doet men dat?” vroeg Goethe glimlachend; „kunnen de Berlijner poëten en auteurs 't mij altoos nog niet vergeven, dat ik aan een Hof leef, en een Vorst mij met zijn gunst vereert?”

„Zij zouden het u zeer gaarne vergeven,” sprak mevrouw Karsch; „zoo zij de macht hadden, u ter zijde te schuiven en uwe plaats in-te-nemen. Zij zijn slechts boos op u, wijl zij u benijden, en wij het hier niet gewoon zijn opgemerkt

te worden. Onze Vorst en Heer, — welk een groot held en Koning hij overigens ook zij, — bekommert zich in 't minst niet om de Duitsche poëzie, en zijnentwege mochten alle Berlijnsche auteurs verhongeren; hij zou er zich evenmin om bekommeren als om de muggen, die in den zonneschijn spelen."

"Hij is dus nog altoos niet veranderd, de groote Koning?" vroeg Goethe: "Hij wil nog altoos niets weten van de Duitsche literatuur?"

"Neen; hij houdt haar nog altoos voor de taal van barbaren en berenleiders. Hij beschimpt en veracht ons, en weet even weinig van ons, als de man in de maan. De oude Frits aanbidt zijn Voltaire; de Fransche dichters kent hij uit 't hoofd, maar zelfs van een Lessing weet hij niets, en met Götz von Berlichingen en het lijden van Werther heeft hij gespot, ik zeg 't u ronduit, gespot! — O, ik weet het! Ik ken den generaal von Seidlitz, 's Konings adjudant; hij noodigt mij soms aan zijn tafel, laat zich dan door mij mijne gedichten voorlezen, en verhaalt mij wat de Koning over de Duitsche dichters zegt, wijl Seidlitz er vermaak in heeft mij kwaad te maken; want ge moet weten dat, als ik kwaad word, ik zonder het te weten, in verzen begin te spreken. Ik heb mij dit aangewend, gedurende mijn ongelukkig huwelijk met den kleermaker Karsch. Als hij mij schold, antwoordde ik hem in verzen en trachtte, om mijn gedachten op andere zaken te richten, de moeielijkste rijmen te maken. Daar hij echter schier altoos schold en twistte, sprak ik ook schier altoos in verzen."

"En ge leiddet dus op deze wijze een zeer dichterlijk huwelijksleven?" glimlachte Goethe.

"Ja, wel dichterlijk," zei mevrouw Karsch, en hare groote, glinsterende oogen verduisterden zich; „zoo het waar is, dat tranen de doop des dichters zijn, ben ik twaalf jaren lang dagelijks gedoopt geworden, en moet dus een zeer buitengewone dichteres zijn!"

"Dat zijt ge immers ook, wie zou het betwisten! Uwe liederen getuigen van een groote dichterlijke begaafdheid, en ik heb uwe fraaie heldendichten op den ouden Frits met groot genoegen gelezen."

"En hij?" vroeg zij op bitteren toon: „Weet ge wat hij gedaan heeft? Ik wendde mij tot hem, en verzocht hem

om eenige ondersteuning. Want tot wien zou een dichter zich in zijn levensnood anders wenden, dan tot God en zijn Koning? Wie is het waard den dichter te hulp te komen, behalve de Koning? En bovendien had hij mij met zijn eigen mond beloofd, voor mij te willen zorgen."

"Ge hebt hem dus zelf gesproken?" vroeg Goethe.

"Ja, ik heb hem zelf gesproken. Het is acht jaar geleden, toen generaal von Seidlitz mij een audientie bij den Koning te Sanssouci bezorgde. De Koning was zeer genadig en minzaam, en vroeg mij veel nopens mijn leven; en toen ik hem van mijne armoede vertelde, beloofde hij mij vriendelijk voor mij te zorgen.¹⁾

"En hij deed het niet? Zou de groote Koning zijn gegeven woord niet gehouden hebben?"

"Neen; hij heeft het *niet* gehouden. Zoo hij het aan den geringsten Franschen schrijver had gegeven, zou hij het gehouden hebben. Maar een Duitschen dichter, — waartoe dezen woord te houden? Wat is voor den grooten Duitschen Koning een Duitsch poëet? Een verschijnsel, dat hij niet kent, waaraan gij niet eens geloofd. Neen, de Koning, — hoe groot hij ook zij, — heeft zich jegens mij, de Duitsche dichteres, tóch klein getoond. Ik heb hem bezongen als een poëet, en hij heeft mij hiervoor een ellendige aalmoes willen geven, gelijk men den haveloozen bedelaar geeft, die aan den weg hongert."

"'t Is dus wezenlijk waar?" vroeg Goethe: „Hij heeft u op uw verzoekschrift —"

"Twee thaler gezonden. Ja, dat is waar, en ik zie 't wel aan uwen glimlach, — gij kent de geschiedenis en weet, dat ik ze hem teruggezonden heb. O, ik had liever willen verhongeren dan dezen bedelpenning aannemen. Maar, ik wil u het nieuwste verhalen wat mij gebeurd is, eerst nu voor een paar weken. Ik had de geschiedenis met de twee thaler vergeten en verkropt. Het gaat mij nu beter, want de boekhandelaars betalen mijne liederen en gedichten goed, en een aantal begunstigers en vrienden aan wier hoofd de

1) Dit gesprek 't welk Frederik met mevrouw Karsch had, is te lezen in: Anekdoten und Charakterzüge aus dem Leben Friedrich's des Grossen, zweiter Band, Seite 72.

Prins van Pruisen staat, geven mij met elkander een klein jaargeld, waarvan ik ten minste zuinig leven kan. Een mijner begunstigers heeft mij een stuk land geschonken aan de Spree, niet ver van de Herkulesburg, en daar wilde ik gaarne een huisje bouwen, om eindelijk toch een vaste woonplaats te hebben, waarin ik mij kon terugtrekken, en die mij een toevlucht moest zijn tegen alle onrust en smarten des levens. En wijl ik dit dacht, kwam het oude vertrouwen en de onvergankelijke liefde voor den grooten Koning weder in mij op, en daar ik hem zoo innig vereerde, hoopte ik nog altoos op de vervulling van zijn belofte. Ik wendde mij dus nogmaals tot den Koning; ik bad hem voor mij te doen wat hij voor zoo velen, — wat hij voor schoenenkleermakers gedaan had. Want ge weet immers, de Koning geeft aan ieder die bouwen wil geld tot bijstand. Alle huizen op de Gensdarmenmarkt zijn met behulp van koninklijke bouw gelden gebouwd, en de Koning zelf ontwerpt somswijlen de teekening der voorgevels. Voor den slager Kühn heeft hij ook zelf den voorgevel van diens huis op de Gensdarmenmarkt gemaakt, en negen-en-negentig schapenkoppen tot versiering der fries geteekend; — slechts negen-en-negentig, wijl hij zeide dat de slager Kühn zelf de honderdste was. Het heeft dezen dan ook niet geholpen dat hij protesteerde; hij moest de schapenkoppen behouden, zoo hij de bouw gelden wilde hebben.”

„Waarachtig,” riep Goeth lachend; „de Koning is toch in alle dingen een geniaal en buitengewoon man, en niemand evenaart hem.”

„Neen niemand evenaart hem,” herhaalde mevrouw Karsch; „en niemand zou jegens mij gehandeld hebben zooals de Koning heeft gedaan. Luister slechts! Ik schreef dus aan den Koning, en ik verzocht hem in een mooi, zeer goed gelukt gedicht, en met ware geestdrift en aandoening, eindelijk ook eens het licht zijner genade te laten schijnen op een Duitsch dichter, en voor mij een Mecenaz te zijn, hoezeer ik ook helaas geen Horatius was. En terwijl ik schreef bloedde mijn hart van jammer en wee, dat ik zoo bidden en bedelen moet, en mijn tranen vielen neder op het papier, waarop de Deutsche dichteres hare vurige bedel verzen schreef. Nu, wat meent ge wel dat de Koning mij geantwoord heeft? Hoeveel bouw geld meent ge wel dat de groote Koning mij

voor mijn huis heeft laten aanwijzen? Neem maar de minste som en zeg mij, hoeveel ge denkt?"

„Nu, zoo het weinig was, gelijkt ge zegt; — maar zoo hij u toch bouwgeld zond, zal de Koning u misschien een paar honderd thaler hebben gezonden.”

De dichteres barstte in een luid, spottend lachen uit; „Drie thaler heeft hij mij gezonden! Zegge: *drie thaler* heeft Frederik de Groote mij voor den bouw van een huisgezonden.”

„En gij? Wat deedt gij? Hebt ge ze aangenomen?”

„Ja,” antwoordde zij trotsch; „ja, ik heb de drie thaler aangenomen, en wil ze bewaren als een vermaking voor mijne dochter, als een historische herinnering voor toekomstige geslachten, die hun vertellen zal van de gunst des Duitschen Konings voor de Deutsche dichteres. Ik heb de drie thaler aangenomen en den Koning een quitantie gezonden. Wilt ge mijn quitantie hooren? Zal ik ze u voorlezen?”

Goethe knikte vriendelijk, en mevrouw Karsch nam uit den hoop papieren, die op haar schrijftafel lagen, een blad en las:

Zijne Majesteit beval,
Mij, voor 't bouwen van mijn huis,
Drie thaler te doen uitbetalen.
Dit bevel werd heel nauwkeurig
Prompt en vaardig uitgevoerd,
En ik ben tot dank verplicht.
Maar voor drie thaler kan
In Berlijn geen timmerman
Mij mijn laatste woning bouwen,
Anders bestelde ik zonder afkeer
Mij morgen zulk een woning, —
Waar de wormen feest zullen houden
En zich ergeren over 't gastmaal
Van 't overschot der oude, magere vrouw,
Die de Koning — liet verhongeren. 1)

-
- 1) Seine Majestät befahlen
Mir, statt meines Hauses Bau,
Doch drei Thaler auszuzahlen.
Der Befehl ward ganz genau,
Prompt und willig ausgerichtet,
Und zum Dank bin ich verpflichtet,
Aber für drei Thaler kann
In Berlin kein Hobelman
Mir mein letztes Haus erbauen
Sons bestellt' ich ohne Grauen

„Nu,” zei mevrouw Karsch, hare schitterende oogen op Goethe slaande, die ernstig en stil voor zich zag: „Nu, lacht ge niet?”

„Neen,” antwoordde hij zacht: „ik lach niet; veeleer maakt uw gedicht mij treurig; want daaruit klinkt de groote smart van 's dichters leven, de eeuwig zich hernieuwende strijd tusschen werkelijkheid en phantasie. De door de goden gezegenden moeten zich vernederen, en hoe hoog wij ook het hoofd ten hemel verheffen, onze voeten slaan toch in het stof der aarde; en daar men op de voeten moet blijven om op aarde te kunnen wandelen, moet zich het door God bezielde hoofd altijd weder nederbuigen uit den hemel, om op aarde zijn weg te vinden, en dien in ootmoed te vervolgen.”

„O, dat doet goed,” riep mevrouw Karsch met tranen in de oogen; „dat is balsem voor mijne wonden. O Goethe, ge zijt een groot dichter; want ik gevoel het, ge zijt een groot mensch, en uw hart is goed en medelijdend. O Goethe, hoe onrecht doen u degenen, die u trotsch en koel noemen, en van uwen hoogmoed spreken. Wees slechts somwijlen een weinig toegevend, gij, lieve, groote poëet. Waarom hebt ge, bijvoorbeeld, onze Berlijnsche dichters en auteurs niet bezocht? Ge kunt toch denken dat de tijding van uw hierzijn als een loopend vuur door de geheele stad is gegaan. Daar hebben nu Nicolai, Rammmler, Engel en Mendelssohn, en al die andere groote en beroemde heeren, deze acht dagen sedert ge te Berlijn zijt, in hunne huizen gezeten als de das in zijn hol, om op u te wachten en uw bezoek niet te missen. Eindelijk zijn ze nu wanhopig geworden en schelden dapper, dat ge hoogmoedig en trotsch zijt, en iets beters wilt zijn dan wij allen. Waarom hebt ge deze Berlijnsche heeren geen bezoek gebracht, gij, lieve, groote, edele dichter?”

Er werd heftig aan de deur geklopt, en de jonge man met zijn album in de hand, ijldde binnen.

Morgen mir ein solches Haus,
Wo einst Würmer Tafel halten
Und sich ärgern übern Schmaus
Von des abgegrünzten, alten
Magern Weibes Ueberrest,
Das der König — seufzen lässt.

Zie: Leben und Gedichten der Louise Karschin. Herausgegeben von ihrer Tochter.

„Hier ben ik weder,” zeide hij buiten adem: „Ge ziet, mijn lieve mevrouw Karsch, ik heb mijn woord gehouden, en kom terstond van den heer professor Rammler weder tot u.”

„Gij hebt hem dus gesproken? Hij heeft iets in uw album geschreven?”

„Ja ik heb hem gesproken, en hij heeft er iets ingeschreven.”

„En hij heeft op mij gescholden, niet waar? Hij heeft met hoogmoedig neus-optrekken van mij gesproken? Want ge moet weten,” wendde zij zich tot Goethe: „de heer professor Rammler veracht mijne gedichten, omdat ik met de romeinsche en grieksche mythologie niet zoo bekend ben als hij. — Nu, spreek, mijne jonge vriend, wat zeide hij van mij?”

„Ik heb u wel is waar mijn woord van eer gegeven alles te zeggen,” zuchtte de jonge man; „maar ik hoop dat ge er mij van zult ontslaan, als ik het u verzoek.”

„Neen, dat doe ik niet,” riep mevrouw Karsch levendig: „Veeleer verlang ik, krachtens uw gegeven woord van eer, dat ge mij woord voor alles verhaalt.”

„Als het dan zijn moet, — nu, het zij zoo,” hernam de jonge man met nadruk: „Ik begaf mij dan tot den heer professor Rammler, die een paar huizen van hier woont. Hij vroeg mij terstond of ik bij u geweest was.”

„Evenals ik u vroeg, of gij bij Rammler waart geweest,” lachte mevrouw Karsch.

„Ik stemde het toe, en zeide, dat ge mij zijn woning hadt aangeduid. Hierop vroeg hij: „Heeft zij geen kwaad van mij gesproken? Zij is gewoon zich dit, naar oudewijvenmanier, jegens vreemden te veroorloven. Ik ken haar.” Hierop doorbladerde hij mijn album, en toen hij uw vers vond, werd hij zeer rood, sloeg met de hand er op, en riep: „Daar zie ik immers, dat ze van mij gesproken heeft! Zij zegt aan iederen vreemde, dat ik haar vol gebreken vind. Wat zij daar geschreven heeft, moet op mij slaan.” Toen nam hij haastig de pen en schreef op de bladzijde tegenover die, waarop uw vers staat, een paar regels, sloeg het boek dicht en gaf het mij. Ik, om mijn woord van eer te houden, liep terstond hierheen, en heb mij zelven nog niet eens den tijd gegeven om te lezen, wát hij geschreven heeft.”

„Lees het dan nu,” gebood mevrouw Karsch: „Spoedig, sla het album open. Lees!”

De jonge man doorbladerde haastig het album, en toen hij de bewuste plaats gevonden had, las hij:

„Wie smaadt, en wie naar smaadwoorden hoort,
Verdienen, dat de eerste aan de tong, — en de ander
Aan de ooren worde opgehangen.”¹⁾

„Dit is schandelijk, infaam!” riep mevrouw Karsch toornig, terwijl Goethe luid lachend het album nam, en het scherpe puntlicht nog eens overlas. „Maar zóó is Rammler, ja, zóó is hij!” ging zij driftig voort: „Zijn tong is voor alle menschen een tweesnijdend zwaard, en slechts voor hem-zelf een aangename pauwestaart, waarmee hij zijner heerlijkheid lofzangen toewaait. Maar hij weet niet dat hij zelf een gek is. Ja, een gek! De groote Frederik zelf heeft Rammler zoo genoemd, en dus is hij 't. Hij stond onlangs naar de wachtparade te zien, deze verheven, beroemde professor Rammler; — hij stond zeer dicht bij den Koning en keek onafgewend naar hem. Een der cavaliërs of generaals, die Rammler kende, fluisterde den Koning een paar woorden toe. Toen wendt de oude Frits zijn schimmel, rijdt regelrecht op den heer professor toe, ziet hem met zijn fonkelende sterrenooogen aan, en vraagt: „Zijt gij de groote Rammler?” En mijn professortje buigt trotsch het hoofd, en zegt: „Ja, Uwe Majesteit, dat ben ik.” De Koning roept luid: „Gij zijt een gek!” wendt zijn schimmel weder, en rijdt langzaam weg,²⁾ terwijl rondom den „grooten Rammler” alles lacht en spot. O ja, er zijn vele stukjes van hem bekend. Wil ik u eens vertellen hoe Lessing den grooten Rammler bespot heeft?”

„Neen, lieve mevrouw,” zei Goethe lachend: „vertel mij niets meer. Ik zie wel, ge zijt een ondeugend, licht geraakt volkje, gij, Berlijner auteurs en poëten. Ik zou waarlijk bang voor u worden, en zal blij zijn ongedeerd van hier te komen. Laat mij dus heengaan, lieve mevrouw; gedenk mij in vriendschap, en als de anderen 't al te erg mochten

1) Wer schmäht und Schmähwort hört, dem sei zur Strafe erkoren,
Das Die werd' an der Zung', und Der gehenkt — an Öhren.

Dit tooneel had werkelijk aldus plaats, en is medegedeeld in: *Berühmte Schriftsteller der Deutschen*, B. II, S. 240.

2) Zie: *Berühmte Schriftsteller der Deutschen*.

Als boven.

maken, hef dan medelijdend uw lieve hand op, en houd den geesel tegen, opdat hij niet kunne nedervallen op den armen Wolfgang Goethe. Adieu, waarde mevrouw!"

Hij knikte haar toe, opende haastig de deur en ijlde den trap af weder de straat op.

„Met de Berlijner auteurs en poëten wil ik nu verder niets te doen hebben," zei Goethe bij zichzelf; „en ik hen blijde dat ik mij van hen verwijderd heb gehouden. Maar met den Berlijner filosoof zal 't mij, hoop ik, beter gaan. En bij hem zal ik de wijsheid en verdraagzaamheid vinden, welke den poëten ontbreekt."

Daar stond hij nu na een korte wandeling voor het huis in de Spandauerstraat, waar de koopman en filosoof Mozes Mendelssohn woonde, ging de trap op en schelde aan de deur, die naar diens woning voerde.

Een oude knecht opende, en antwoordde op Goethe's vraag, dat mijnheer Mendelssohn tehuis was, en zich in zijn studeerkamer bevond.

„Zeg hem dan dat Wolfgang Goethe uit Weimar hem wenscht te spreken."

De knecht verdween. en Goethe stond wachtend in de kleine, enge gang, keek glimlachend naar de deur, welke de knecht hem als den ingang van zijns meesters studeerkamer had aangeduid, en verwachtte, dat „de poorten der wijsheid" zich voor hem openen zouden, om het wereldkind in de heilige hallen der filosofie te laten ingaan.

Daar binnen echter, achter deze deur stond de kleine misvormde man: de groote filosoof Mozes, de zoon van Mendel, en overlegde bij zich zelve of hij Wolfgang Goethe ontvangen zoude. Waarom zou hij 't ook doen? Was Goethe niet reeds acht dagen te Berlijn geweest, zonder hem te bezoeken, juist alsof de trotsche legatieraad hem wilde bewijzen, dat hij zich weinig bekommerde om den Berlijnschen filosoof. En had Mozes' edele vriend, de groote Lessing niet onlangs met krachtige en toornige woorden tegen Götz von Berlichingen uitgevaren, en waren zijne andere drie vrienden, Nicolai, Rammler en Engel, óók niet de verbitterde tegenstanders en antipoden van het krachtgenie en den legatieraad uit Weimar? En zoo hij bij Mozes wilde komen, waarom kwam hij dan zoo laat, zoo —

„Mijnheer," merkte de aan de deur wachtende bediende

fluisterend aan; „mijnheer Goethe wacht, moet ik hem niet binnenlaten?”

De filosoof hief zijn hoofd op. Zijn besluit was genomen. „Nee,” riep hij zeer luid; „neen, ge zult dezen heer Goethe niet binnen laten. Zeg hem, dat ge u vergist hebt, en ik niet tehuis ben!”

De oude knecht keek verschrikt naar zijn heer, van wien hij heden voor het eerst een onwaarheid hoorde.

„Hoe, mijnheer, moet ik den vreemdeling zeggen, —”

„Ge moet hem zeggen,” riep Mozes op toornigen toon, dien misschien de misnoegdheid met zich zelven hem ingaf; „ge moet hem zeggen dat ik niet tehuis ben... dat ik ben uitgegaan!”

En met vastberaden, trotseerende houding zette de filosoof zich weder aan zijn schrijftafel, om voort te werken aan zijn nieuw werk: „Jeruzalem,” en zeide stil voor zich: „Ik heb gelijk gehad hem af te wijzen. Hij heeft te lang gedraald; nu is het te laat.” ¹⁾

De knecht was aarzelend en langzaam heengegaan, om deze beschamende boodschap over te brengen. Toen hij echter in de gang kwam, vond hij dien ledig. De vreemdeling was verdwenen.

Hij had de luide, afwijzende woorden van den filosoof gehoord, en liever het bescheid niet willen afwachten.

IX.

AFSCHEID VAN BERLIJN.

„Wat is 't, mijn Wolf?” vroeg de hertog, toen Goethe tehuiskomende bij den hertog binnentrad; „wat beteekent deze wolk op uw voorhoofd? Hebben de verwenschte Berlijner fraaie geesten eindelijk mijn dichter geërgerd en gekrenkt?”

1) Uit den mond van Ludwig Tieck heb ik zelve deze anecdote gehoord, en Ludwig Tieck verzekerde, dat de zoon van Mozes Mendelssohn ze hem had medegedeeld. Zie ook: Goethe in Berlin. Erinnerungsblätter. Seite 6.

De Schrijfster.

„Nee, hertog, ik —” En plotseling ophoudende, barstte Goethe in een luid, schaterend gelach uit, liep met groote schreden in de kamer op en neêr, en lachte en schreeuwde en tierde: „Hoera, hoera! Leven en wijsgeeren. Leven de filosofen!”

„Hoera! Hoera!” juichte de hertog, en stemde vroolijk met Goethe's luid lachen in: „Leven de filosofen! Hoera!”

„Ik zie ze rijden in de vroolijke Mei naar den Bloksberg,” riep Goethe; „op een ezeltje met gouden hoorns rijden zij met Farizeërgezichten, en vroom de oogen opslaande, bidden zij: „ik dank u, o Heer, dat ik niet ben als de wereldkinderen; niet hoogmoedig, trotsch en ijdel. Ik dank u, o Heer, dat ik een wijze ben, een filosoof!” — O, beste Carl-August, ik heb heden een filosoof gehoord, een wijs man, en groote openbaringen heeft hij mij verkondigd, met de wijsheid die uit zijn mond stroomde. En alle spinnen in de grijze, zelfgeweven webben in zijn gang, fluisterden en zongen: „Wij zweven, wij weven aan de bron des levens. Wij spinnen aan het doek der tijden.” En „Halleluja!” lispten de muises, die uit de hoeken kropen, „halleluja, hier woont de groote filosoof Mozes, die de wijsheid met lepels heeft gegeten, en niets weet van aardse ijdelheid! O, neen, volstrekt niets! volstrekt niets!” en de muizen en spinnen dansten een rondedans op den drempel van den filosoof! Hopsa-hei! Wij willen óók dansen!”

En hij sloeg zijn beide armen om den hertog heen, en draaide met hem in warlende kringen, en beiden lachten en beiden tierden, en de wolfshond van den hertog, die rustig in 'den hoek geslapen had, sprong op en danste huilend en blaffend om de dansenden, die met steeds wildere passen en met steeds hooger bokkesprongen door de kamer draaiden. Het zijden lint, dat Goethe's haar in den nek tot een staart samenhield, geraakte los door de wilde beweging, de losgedraaide staart viel uit elkander, en toen Goethe dit merkte, schudde hij wild het hoofd, zoodat zijn haar, van poeder stuivend, in groote woeste lokken ver om het hoofd slingerde; vervolgens zonken beiden, hij en de hertog, geheel vermoeid van het dulle draaien, hijgend en lachend op den grond neder, en de hertog keek Goethe aan met oogen, die door het lachen met tranen gevuld waren.

„Goddank, Wolf,” riep hij; „Goddank! De most heeft eens

weder vergist, en een paar hoepels der deftigheid doen springen!"

„Ja,” zei Goethe, die plotseling weder een ernstige, bedaarde houding aannam; „de most heeft gegist; de lieve menschen hebben met hun ijverige handen er een weinig in geroerd, en nu denk en hoop ik, dat ten laatste nog een goede, edele wijn uit den most zal geklaard worden.”

„En kunnen wij nu vertrekken, Wolf?” vroeg de hertog opspringend; „zijt ge nu gereed met de Berlijnsche menschen?”

„Ik ben met hen gereed,” antwoordde Goethe, „en wie weet; misschien niet alleen met de Berlijners, maar ook met de *andere* menschen. Ik gevoel het, mijn hertog; de bloem van 't vrouwen, de oprechtheid en de opofferende liefde verwelkt dagelijks meer, en slechts voor u, en voor de lieve, welke ik bemin, heeft zij nog kleur en glans en geur. Ach, mijn dierbaren, weest barmhartig, en laat niet toe dat zij ook voor u eens verwelke. Laat mij den zonneschijn der vriendschap en goedheid in uwe oogen, mijn Carl; versterk daarmee de arme kleine bloem, opdat zij niet geheel verdorre en verwelke!”

Hij sloeg met hartstochtelijke onstuimigheid zijne armen om den hals van den hertog, die hem teeder aan zijn borst drukte.

„O, Wolf, mijn Wolf, gij kinderziel en dichterhart! Gij zijt kleinmoedig en versaagd? Gij weet niet dat ge de zon zijt, die ons allen verlicht, en bloemen in ons schept? Laat geen wolken u verduisteren, Wolf; doorschijn haar met uw frissche, jeugdige kracht en goddelijken glans. Maar gewis, hier in de dikke zand-atmosfeer van Berlijn, verliest zelfs de zon haar kracht en stralen! Kom, Wolf, laat ons van hier gaan. Kom, onze paarden trappelen!”

Hij trok zijn vriend voorwaarts buiten de kamer, en vroolijk sprongen beiden de trap af, naar het gereed staande rijtuig, de groote hond huilend en jubelend achter hen aanspringend, terwijl de lakei in eerbiedige houding bij het open portier stond.

„Voorwaarts nu, voorwaarts! Blaas, postiljon, blaas! Een vroolijk deuntje, hoort ge! Laat uw afscheidsliedje schetteren door de straten! Blaas, postiljon, blaas; en ik wil u uw keel laten bevochtigen, terstond buiten de poort,

met uw wit, dun nat, dat ge Berlijnsch bier durft noemen!"

En de postiljon lachte vergenoegd, toen de hertog, achterover in de open kales geleund, zoo sprak, en schetterend galmde zijn hoorn het Duitscheliel: „Er reden drie ruiters uit de poort," zóó luid, dat de groote hond van den hertog, die knipoogend op de voorbank tegenover de beide heeren lag, zich oprichtte, en in een lang aanhoudend gehuil uitbrak.

Onder het hoorngelblaas van den postiljon en het jammergehuil van den hond, reden zij langs de lange, bedompte straten, door de Leipziger poort, en de voorstad met de kleine lage huizen. Nu ging het een heuvel op van geel los zand, waarin de wielen van het rijtuig tot aan de assen wegzonken, zoodat de paarden het slechts hijgend en van zweet druipend konden voorttrekken. Toen de postiljon op den top van den zandheuvel gekomen was, hield hij de paarden in om ze bij adem te laten komen, en wendde zich om tot de hooge reizigers:

„Uwe Genaden, van hier ziet men Berlijn voor het laatst. Als wij den heuvel afrijden, is 't weg!"

„En wordt niet meer gezien," reciteerde de hertog: „Kom, Wolf, laat ons uitstijgen, en afscheid nemen van Berlijn."

Beiden sprongen uit het rijtuig, zonder af te wachten dat de lakei eerst van den hoogen bok was gestegen. De hond sprong hen na, en volgde kwispelstaartend en vergenoegd beide heeren, die, door het diepe zand wadende, naar de kleine hoogte gingen, die zich zijwaarts op het veld verhief.

Daar stonden zij beiden arm in arm en zagen naar beneden op de stad, die ver uitgestrekt met hare torens en schoorsteenen, met hare paleizen, huizen en kazernen aan hunne voeten lag, en waarboven een dikke grijze wolk van mist en rook zweefde, en den horizon in 't rond in stof en nevel hulde.

„Vaarwel, Berlijn, gij stad van hoogmoed en eigenwaan," riep de hertog vroolijk: „Ik schud het stof van mijne voeten, en strooi het zand van uwen bodem over de herinnering aan u in mijn hart!" — En terwijl hij dit zeide, bukte hij, nam een handvol zand van den heuvel waarop zij stonden, en wierp het in de lucht.

„Vaarwel, gij muzen en gratiën van het zand en het stof," zei Goethe, terwijl zijn vurig oog ver over de grijze neveldaken blikte: „Vaarwel, Berlijn; stad zonder groen

en zonder Natuur, stad der dichtkunst zonder poëzie, Babylon van wijsheid en filosofie. Ik heb u gezien met uwe geblankette wangen, uwen behaagzieken glimlach, uw weelderige leden en verleidelijke bekoorlijkheden. *Mij* echter zult ge niet begoochelen met uwe bedriegelijke schoonheid; *mij* zult ge niet het merg uit de leden en het bewustzijn van reïne, vrije menschelijkheid uit de ziel zuigen. Fraai moogt ge zijn voor slavenzielen, — de vrije man keert u den rug toe en strooit asch, asch, asch op uw hoofd. Vaarwel, Berlijn, moge ik u *nooit* wederzien!" ¹⁾

En ook Goethe bukte, nam beide handen vol zand, en wierp het in de lucht in de richting van Berlijn. —

Den postiljon scheen de tijd lang te vallen in de brandende zonnehitte, en luid schetterend liet hij de melodie van het soldatenlied klinken: „Adieu nu, Louisje, en schrei nu maar niet, want iedere kogel die treft immers niet!"

Zeër weemoedig klonken deze tonen in de eenzame stilte rondom, als waren het klaaggeesten van Berlijn, die weenden om den smaad, dien de Vorst en de dichter het hadden aangedaan.

„Nu, voorwaarts, Wolf, naar ons lieve Weimar!"

Het rijtuig rolde den zandheuvel af, en Berlijn was voor de reizigers verdwenen, die nu droomend en peinzend in het krakende rijtuig door het mulle zand rolden.

Slechts langzaam, over onbestrate wegen ging de reis voort, in weerwil der versche postpaarden op de verschillende pleisterplaatsen, en langzamerhand brak de nacht aan en spreidde zijn sterrenmantel over de wereld uit die sluimerend uitrustte van de lasten en vermoeienissen des dags.

De hertog Carl-August lag achterover geleund in de kussens en sliep. Ook de hond op de voorbank, en de lakei op den bok sliepen; de postiljon liet somwijlen eenige langge-

1) Goethe is inderdaad nooit weder te Berlijn geweest, hoezeer hij er vaak genoeg genoodigd werd; onder anderen toen de nieuwgebouwde schouwburg van Berlijn met een door Goethe hiervoor gedicht Proloog geopend zou worden. Men had deze plechtigheid ingewijd met de eerste voorstelling van Goethe's Iphigenia, en de Vorstin Radziwill liet den dichter door graaf Brühl dringend uitnoodigen, voor dit feest naar Berlijn te komen, en in haar paleis te logeeren. Maar Goethe, — destijds trouwens reeds 72 jaar oud (1826), — bedankte en verontschuldigde zich wegens zijn hoogen leeftijd.

rekte tonen uit zijn trompet hooren, waarmede hij zich zelve misschien uit zijn halvesluimering wilde wekken. Alleen Goethe was wakker; hij blikte met zijn groote oogen op ten hemel, en de sterren fonkelden en schitterden in deze oogen, als waren deze *zelf* een paar uit den hemel nedergedaalde sterren; hij zag op tot den hemel en tot God, en grootsche gedachten en grootsche voornemens deden zijn edele mannenborst zwellen. Hij dacht terug aan het verledene, en durfde blijmoedig erkennen dat hij veel verlicht, — veel schoons gedaan had. Hij zag vooruit in de toekomst, en zeide tot zich zelve, dat hij nog veel grooters te volbrengen, — nog veel schooners te volvoeren had, en zwoer bij zich zelve dat hij het volbrengen wilde.

„Ja, ik wil het,” fluisterde hij zacht, de hand ophellende tot de sterren; „de pyramide mijns levens wil ik zoo hoog mogelijk in de lucht opbouwen. Daaraan wil ik steeds denken, — en het nooit vergeten! Ik mag er ook niet mede dralen, want ik ben reeds ver in jaren gevorderd; en wie weet, misschien stoort het lot mij in 't midden van mijn bouwen, en de toren van Babel blijft onvoltooid. Daarom op, in allen geval, Wolf! Men zal ten minste moeten zeggen dat de bouw der pyramiden stout ontworpen was; en als ik leef, zullen, zoo God wil, mijne krachten tot den top reiken! Bouw, Wolfgang, bouw dus aan de pyramide uws levens, aan de gedenkzuil uwer toekomst!” —

INHOUD.

EERSTE BOEK.

		Bladz.
HOOFDST.	I. Een eenzaam Koning	5.
"	II. Wilhelmine Enke	16.
"	III. Frederik Wilhelm	31.
"	IV. De reis naar Berlijn	44.
"	V. De eed van trouw	56.
"	VI. Op het excercitieplein	71.
"	VII. Het wonderelixer	87.
"	VIII. De gouden regen.	101.
"	IX. De Duitsche literatuur en de koning	109.

TWEEDE BOEK.

		Bladz.
HOOFDST.	I. Goethe te Berlijn.	126.
"	II. In den voorhof en in den tempel	144.
"	III. De generaal der onzichtbaren	162.
"	IV. Een gepensioneerde generaal	172.
"	V. De brief des Konings	181.
"	VI. Liefde en haat	190.
"	VII. Carl-August en Goethe	204.
"	VIII. Goethe's bezoeken	212.
"	IX. Afscheid van Berlijn	228.

Schrijven en spreken in het openbaar.

Eene taak waaraan zich onnoemelijk velen wijden, zonder die opvallende kennis te bezitten, die hen en spreken en schrijven veroorlooft. Zij die in deze een uitmuntenden gids willen bezitten, een boek waarin in korte, krachtige taal het zake-lijke van een onderwerp behandeld wordt, make eens kennis met het daarvoor zoo uitmuntend geschikte boek van

SIMON GORTER, EEN KEURBUNDEL,

UITGEZOCHTE VERZAMELING OPSTELLEN,

vroeger verschenen onder den titel:

Een jaar levens voor de dagbladpers

BEZORGD DOOR

H. DE VEER.

Waar hij de belangen van ons volksleven bespreekt, schittert **GORTER'S** talent in deze kernachtige en gehaltvolle stukken. Buitengewoon speelziek en dartel is zijn taal, gekuischt van vorm en fijn gedacht brengt hij alles onder het oog zonder boosaardig of wreed te zijn. Schier elke volzin is met kunstenaars-hand bewerkt en klassiek gebouwd. Een schat van lezenswaardige artikelen is in dezen bundel vereenigd en zijn deze, hoe klein van omvang ook, zoo vol rijkdom aan gedachten als zijn uiterst zeldzaam en rijk talent als letterkundige dit terecht doet verwachten. De inhoud van dit boek met zijn 85 verschillende onderwerpen is verrassend leerrijk. Hoe men spreken en hoe men schrijven moet **in het openbaar** is van **GORTER** te leeren. Zijn stijl heeft eene ongeëvenaarde zeggingskracht.

SIMON GORTER, EEN KEURBUNDEL,

Uitgezochte verzameling opstellen kost slechts *f* 1.40, fraai gebonden in linnen *f* 1.90.

Uitgave van Gebr. E. & M. COHEN, te Nijmegen en te Arnhem.

De interessante, historische Roman, het Meesterwerk van
VICTORIEN SARDOU,
Madame Sans-Gêne.

Pakkend en boeiend verhaal, bewerkt door

EDMOND LEPELLETIER,

met ongeveer 100 prachtige Platen geïllustreerd.

Compleet in 3 flinke Deelen f 4,20, fraai gebonden f 5,30.

Deze hoogst boeiende historische roman is een aantrekkelijk en interessant verhaal, rijk geïllustreerd met bijna 100 fraaie Platen, verdeeld in 3 Deelen, onder de titels:

I. De Strijkster. — II. De Vrouw van den Maarschalk. —
III. De Koning van Rome,

en bevat eene menigte bijzonderheden uit het leven van de

MARÉCHALE LEFEBVRE, Hertogin van Dantzig,

om hare openhartigheid en kordaatheid, om hare ongegeneerdheid en eigenaardigheden, bijgenaamd

MADAME SANS-GÊNE.

Napoleon, de eerste Keizer der Franschen vervult in deze roman eene voorname rol.

Niet alleen in Frankrijk, maar ook in andere landen heeft deze roman grooten opgang gemaakt.

Critici van naam hebben alle recht laten wedervaren aan dit werk, waarin o. a. *Napoleon* niet enkel als veroveraar beschreven, maar ook zijn karakter in andere opzichten geschetst wordt.

In een interview met een der medewerkers van een bekend letterkundig blad verklaarde Sardou:

„Ik wilde Napoleon vertoonen, zooals hij in het gewone leven was en het bewijs leveren, dat hij een mensch was als wij allen, en geen bullebak of een duivel, zooals zij van hem in het Buitenland denken, noch een engel of een godheid zooals sommigen in Frankrijk zich hem voorstellen. Ik heb hem vertoond in alle in het dagelijksch leven voorkomende omstandigheden; met den historischen krul op zijn voorhoofd; in zijne flesch-groene uniform en witte korte broek; met zijne handen op den rug, de onmisbare snuifdoos omvat houdende. Ik heb hem getoond wanneer hij blokken hout in het vuur schopt, een zeer gemeen aanwendsel dat hij bij de vele kampeeringen verkregen had en dat hij zoo druk deed, dat al de laarzen, die nog van Napoleon bestaan, aan den teen versleten zijn. Zijne jaloerschheid tegenover zijn tweede vrouw is evenzeer naar waarheid geteekend, door de wijze, waarop Napoleon de Neipperg behandelt en de brieven van Marie-Louise onder-

schept. Zijn scherpe, krachtige spreektrant, die dikwijls zoo snel was, dat het zijn secretarissen volstrekt onmogelijk was om zijn dictée te volgen, is ook naar de werkelijkheid weergegeven, gelijk ook zijn overdreven nauwgezetheid in het inacht nemen der vormen ten hove, en de sterk gespannen verhouding tusschen hem en zijne twee zusters, — dit alles heb ik getracht duidelijk ten toon te stellen. En wat *Madame Sans-Gêne* betreft, er bestaan gewichtige vermoedens aangaande eene groote menigte belangrijke feiten in haar leven. Zoo heb ik er bijvoorbeeld nooit in kunnen slagen, om den datum van haar geboorte te vinden, ofschoon ik al de archieven van Parijs doorsnuffeld heb. Niettemin is zij, voor zoover het de geschiedenis aangaat, volkomen authentiek; in 1792, den tijd waarin het voorspel van mijn stuk speelt, was zij een jonge vrouw; ten tijde van het keizerrijk in 1811, was zij, zooals de geschiedenis ons haar laat zien, reeds tamelijk oud, hoewel ik haar in het stuk hare fysieke bekoorlijkheden heb laten behouden. Dan verder is met geen enkel bewijs te staven, dat zij al dan niet schrijven kon. In mijn bezit zijn documenten, geschreven door haar secretaris en door haar onderteekend met een bijzonder onbedreven en ongeletterde hand."

EDMOND LEPELLETIER, een uitmuntend en boeiend schrijver, volkomen bekend met de historie der Revolutie en van het Keizerrijk, heeft in overeenstemming en samenwerking met VICTORIEN SARDOU en EMILE MOREAU deze *prachtige historische roman* geschreven, waarvan de rijke inhoud tienmaal méér geeft dan het bekende tooneelspel van dien naam.

Het avontuurlijke en vooral historische van deze interessante vrouw (*Madame Sans-Gêne*) en van de andere personen die naast haar leefden, worden daarin met meesterhand geschilderd. Hij verrijkte het verhaal met talrijke en pakkende bijzonderheden, ontleend aan *Mémoires* en andere documenten. Vele kleine bijzonderheden, dikwijls van zeer belangrijken invloed op den loop der historie, — daarbij vele niet algemeen bekende intimiteiten — komen daarin voor.

Deze buitengewone en ware geschiedenis van eene dier dappere Fransche heldinnen heeft sensatie gemaakt en allen aangegrepen.

Zeldzaam werd een zóó groot publiek getroffen en geroerd als door het lezen van het interessante verhaal van *Madame Sans-Gêne*. Het publiek in verrukking brengende voorvallen en interessante, pakkende scènes komen voor in de beschrijving van het leven en het ongehoorde geluk van *Madame Sans-Gêne* en van de dapperen en de verraders die zij op haar weg ontmoette, van het uur af dat zij in een katoenen kostuum gekleed was tot op den dag dat het purper hare leden omsloot.

Het is een roman van waarde waarin de ziel en de beeldingskracht van den lezer zonder ophouden verschillende aandoeningen ondervinden. Een geheele tijd, die onze belangstelling blijft wekken, treft den geest van den lezer.

Getrokken uit een der meest bewogen tijdperken der geschiedenis van Frankrijk, de groote Revolutie, meent men de personen te zien leven, die in dezen roman de hoofdrol vervullen.

THACKERAY'S Romantische werken,

VERTALINGEN VAN

Dr. LINDO (OUDEN HEER SMIDS) en Dr. VAN DEVENTER.

De kermis der ijdelheid. Met levensbericht van den schrijver en portret. bewerking van Dr. M. T. LINDO (Ouden Heer Smits). 2 dln.	f 1.50
Hetzelfde werk in 2 fraaie prachtbanden	" 2.50
Het ploertenboek en andere schetsen. bewerking van Dr. J. C. VAN DEVENTER	" 0.75
Hetzelfde werk in fraaie prachtband	" 1.25
De lotgevallen van Hendrik Esmond. bewerking van Dr. M. T. LINDO (Ouden Heer Smits)	" 0.75
Hetzelfde werk in fraaie prachtband	" 1.25
De Virginiërs. bewerking van Dr. M. T. LINDO. (Ouden Heer Smits). 2 dln.	" 1.50
Hetzelfde werk in 2 fraaie prachtbanden	" 2.50
De New comes. 2 dln.	" 1.50
Hetzelfde werk in 2 fraaie prachtbanden	" 2.50
De lotgevallen van Filips op zijn weg door de wereld, aanwijzende wie hem bestal, wie hem bijstond en wie zich niet om hem bekommerde. bewerking van Dr. M. T. LINDO. 2 dln.	" 1.50
Hetzelfde werk in 2 fraaie prachtbanden	" 2.50
Geschiedenis van Arthur Pendennis, zijn voor- en tegenspoed, zijn vrienden en zijn grootsten vijand. bewerking van Dr. M. T. LINDO (Ouden Heer Smits). 2 dln.	" 1.50
Hetzelfde werk in 2 fraaie prachtbanden	" 2.50
Komplete romantische werken, 12 dln.	" 7.50
Dezelfde werken in 12 keurige prachtb.	" 12.—

Ik herinnerde mij het genot dat ik hem zoo dikwerf verschuldigd ben geweest, — en de lessen van wijsheid, die ik van hem geleerd heb, en — waarom zou ik mij daarover schamen, — de tranen van aandoening, die het me wel eens zooveel moeite gekost heeft te verbergen, als ik in den huiselijken kring in zijne werken zat te bladeren.

Lezer, het ga u ook zoo. Neem die werken met een hart vol liefde geschreven, met een hart vol liefde ter hand. Ik kan u het genot van de eerste kennismaking daarmede benijden; — ik kan de genoegens van eene herhaalde lectuur er van met u deelen.

LINDO. (Ouden heer SMIDS).

Verder leze men de prachtige beoordeeling in de „*Litterarische Fantasiën*“ van Ed. BUSKEN HURT, waarin o.a. gezegd wordt, dat slechts weinige auteurs het voorrecht met hem deelen om na hun dood nog steeds door nieuwe geslachten gelezen te worden.

BERTHA VON SUTTNER

Romantische zeer gezochte werken.

De wapens neergelegd, 2 deelen (4.50)	f	1.50
Hetzelfde werk gebonden	"	2.—
Trudi, Roman uit de groote wereld (2.75)	"	0.75
Hetzelfde werk gebonden	"	1.25
Daniela Dormes (2 30)	"	0.75
Hetzelfde werk gebonden	"	1.25
Een slecht mensch (1.90)	"	0.75
Hetzelfde werk gebonden	"	1.25
De roman van een schrijver (2.25)	"	0.75
Hetzelfde werk gebonden	"	1.25
De inventaris eener menschenziel (3.—)	"	0.75
Hetzelfde werk gebonden	"	1.25
Een handschrift (1.80)	"	0.75
Hetzelfde werk gebonden	"	1.25
Eva Siebeck (2.25)	"	0.75
Hetzelfde werk gebonden	"	1.25
Aan de Riviera (2.25)	"	0.75
Hetzelfde werk gebonden	"	1.25
Diep-innerlijk	"	1.90
Hetzelfde werk gebonden	"	2.40
Vroolijke Verhalen	"	1.90
Hetzelfde werk gebonden	"	2.40
Verzamelde Werken, 12 deelen, ingenaaid	"	9.50
" " in 11 stempelbanden	"	14.50

Allerlei bladen en tijdschriften van allerlei kleur en richting zijn vol lof over de werken van deze geniale schrijfster.

Rosegger, Bodenstein, Hart, Land en de voornaamste critici en schrijvers hebben de meeste dezer werken met gloed aanbevolen, terwijl de voornaamste bladen er geheele kolommen aan gewijd hebben. Vooral „*De wapens neergelegd*” is een boek met groote bestemming. Uit den grooten voorraad beoordeelingen laten wij enkele uittreksels volgen:

... Een boek heeft niet alleen de bestemming om te onderrichten, wetenschappelijke resultaten te vermelden of te vermaken, te onderhouden, den tijd te helpen verdrijven — een boek kan ook een wapen, een oorlogskreet, een kruistocht-prediking zijn.

Dat was indertijd bijv. de „roman" van Mevrouw Beecher Stowe: „De negerhut van Oom Tom," het boek dat den stoot heeft gegeven tot de afschaffing der slavernij in Amerika.

Wat was indertijd het boek van Multatuli. „Max Havelaar,” of de koffieveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij,” dat den grondslag heeft gevormd voor een andere beschouwing van zijne koloniën door Nederland.

Zulk een boek, gelooven wij stellig, dat ook blijken zal te zijn het geschrift, dat we met onverdeelde belangstelling, neen . . . bewondering hebben gelezen: Bertha von Suttner's „Levensgeschiedenis," waarboven zij als motto heeft geschreven tot advies: „*De wapens neergelegd.*“

„Mevr. Suttner's romans zijn vol edele denkbeelden, vol gloed en leven. Behalve de aangename toon en intrige die zij er in legt, hebben hare werken nog een hooger doel, n.l. om te veredelen. Wij bevelen ze gaarne een ieder aan.”

GEBR. E. & M. COHEN, te Nijmegen en te Arnhem,

debiteeren met groot succes:

DICKENS' Compleete **geïllustreerde Werken.**

22 deelen, 4° formaat, f 30.—, keurig gebonden f 41.—.

Deze volledige, verbeterde en sterk vermeerderde uitgave, heeft circa 14000 kolommen druks en bevat 848 uitmuntende Platen.

DICKENS' Werken zijn **afzonderlijk** verkrijgbaar als volgt:

David Copperfield, met 61 platen	f 2,60
Het verlaten huis, met 61 platen	" 2,60
Dombey en zoon, met 62 platen	" 2,60
Kleine Dora, met 58 platen	" 2,60
Maarten Chuzzlewit, met 59 platen	" 2,60
Onze wederzijdsche vriend, met 58 platen	" 2,60
Klok van Mr. Humphrey en Edw. Drood, met 30 platen	" 2,60
Nikolaas Nickleby, met 59 platen	" 2,60
Samuel Pickwick, met 61 platen	" 2,60
Juffrouw Lirriper, enz. (Reeks Kerstverhalen) met 21 platen	" 2,00
Kerstsprookjes, met 20 platen	" 2,00
Kerstvertellingen, met 31 platen	" 2,00
Nelly, met 30 platen	" 1,75
Olivier Twist, met 28 Platen	" 1,75
Groote verwachtingen, met 30 platen	" 1,75
Schetsen van Boz, met 34 platen	" 1,75
In Londen en Parijs, met 25 platen	" 1,75
Barnaby Rudge, met 46 platen	" 1,75
Schetsen uit Amerika en Italië, met 18 platen	" 1,75
Jozef Grimaldi, met 10 platen	" 1,75
Slechte tijden, met 20 platen	" 1,50
Een reiziger die geen handel drijft, met 26 platen	" 1,50

 Bovenstaande prijzen zijn voor geb. Ex. in prachtbanden.

Voor ingenaaiide deelen is de prijs 50 Cent per werk minder.

Een compleet stel dezer werken in rood gebonden, vormende 20 banden f 40.

. . . . Een verteller zonder wederga, tevens aandoenlijk en satiriek, vroolijk en weemoedig, een teekenaar van idealen en van karikaturen.

Cd. BUSKEN HUET. *Litter Fantasiën*. Dl. IV, blz. 54.

Dickens heeft door en met zijn talent der menschheid een weldaad bewezen. Met zijne aangrijpende verhalen en schetsen, die alleraantrekkelijkst zijn, tracht hij het bittere, in het leven voorkomende, te verbeteren; zijn weg was eenvoudig maar doeltreffend. Hij slaagde met succes; zijne romans en verhalen, zijne novellen en schetsen zijn meesterstukken die verkwikken, krachtige en voedzame kost, levensonderhoud.

Hetzij door vroolijkheid, hetzij door ernst, hij treft tot in de ziel; hij geeft meer waarde aan het leven, door zijne groote, juiste en scherpe opmerkingsgave voor iedereen open te leggen in geschriften, die, overdacht en fijn bewerkt als ze zijn voor de eenvoudigsten zoowel als voor hoogontwikkelden naast het luimige: „nut“, naast ernst: „waarheid“ bevatten.

LOUISE MÜHLBACH'S

Historische Romans

Bewerkt door M. K.

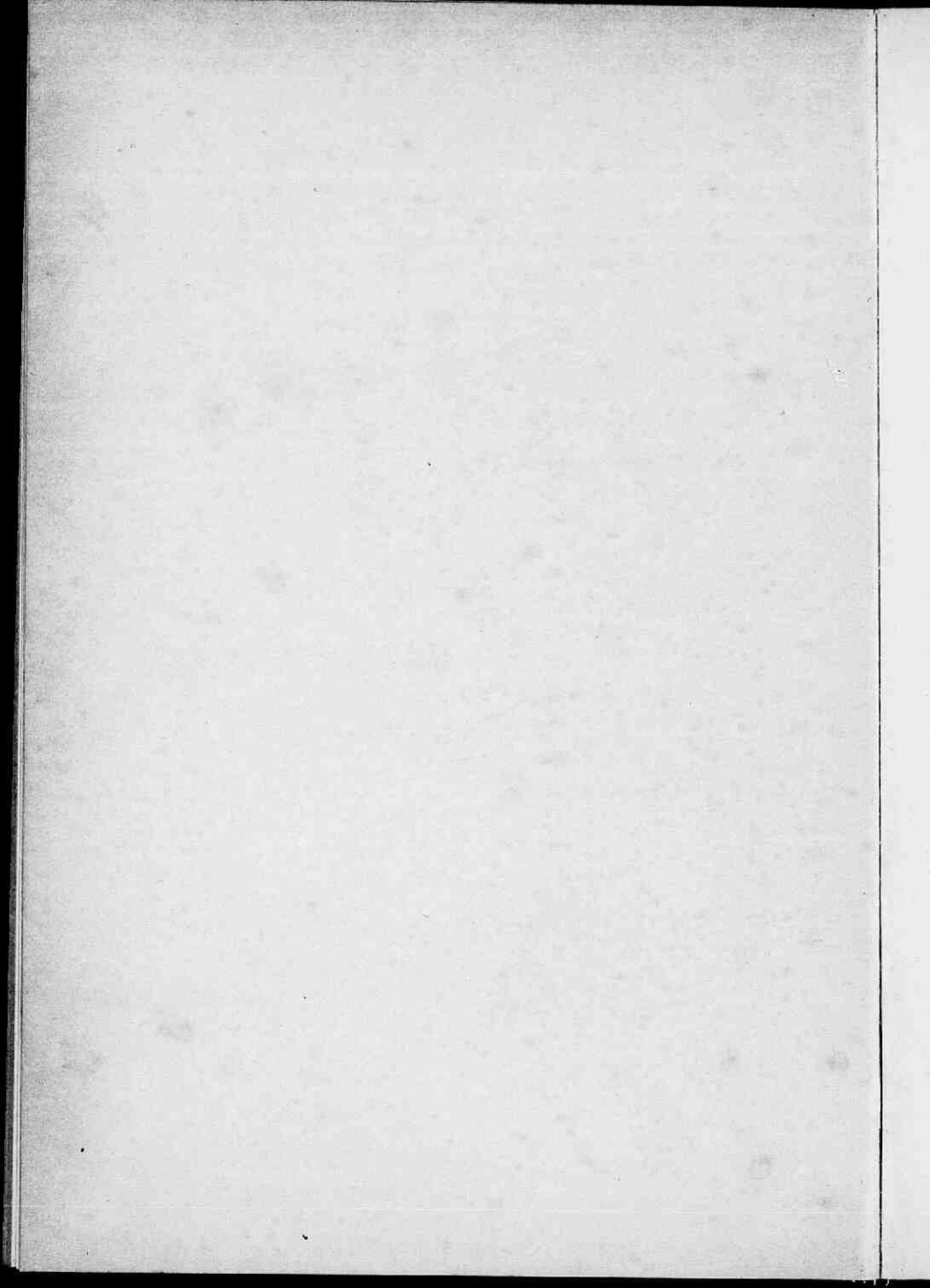
Duitschland in Woeling en Strijd

DE OUDE FRITS EN DE NIEUWE TIJD.

* *

191

NIJMEGEN—ARNHEM.
EBRS. E. & M. COHEN.

DUITSCHLAND IN WOELING EN STRIJD.

DE OUDE FRITS EN DE NIEUWE TIJD.

II.

100

DUITSCHLAND IN WOELING EN STRID.

HISTORISCHE ROMAN

DOOR

LOUISE MÜHLBACH.

BEWERKT DOOR M. K.

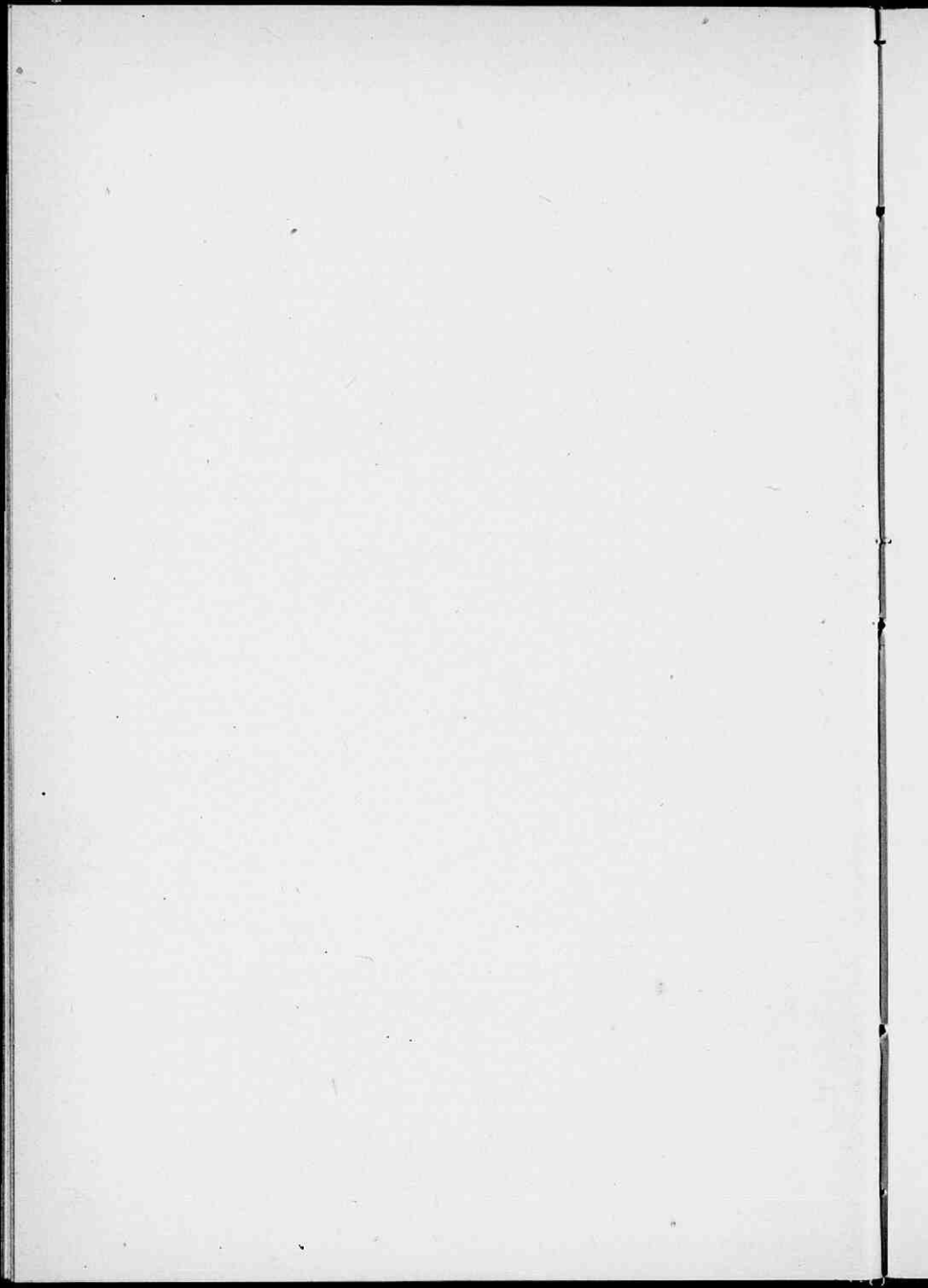
DE OUDE FRITS EN DE NIEUWE TIJD.

TWEEDE DEEL.

DERDE VEEL VERBETERDE DRUK.

NIJMEGEN & ARNHEM.
GEBR. E. & M. COHEN.

DERDE BOEK.

WOELING EN STRIID.

I.

DE KONING EN DE OOSTENRIJKSCHE DIPLOMAAT.

Frederik was den veldtocht tegen Oostenrijk met al de geestkracht die hem in zijne jeugd bezielde had, begonnen. Nadat hij den diplomaten nog eens hunne onderhandelingskunsten had laten beproeven, en deze mislukt waren, — was hij schielijk voorwaarts gerukt, en met zijn voorhoede Bohemen binnengedrongen.

De keizerlijken, — van de nadering des vijands verwittigd, — trokken haastig in hunne verschansingen bij Königgrätz terug; en hoewel er eenige kleine voorpostengevechten plaats hadden, waarbij de Pruisen overwinnaars bleven, kwam het echter tot geen beslissenden veldslag. De keizerlijken weken tot achter de Elbe terug, en op den anderen oever der Elbe, — te Welsdorf, — sloeg de Koning zijn hoofdkwartier op.

Maar wat was het, dat den Koning verhinderde in snellen zegetocht verder voort te dringen? Waarom overviel hij het keizerlijke leger niet, daar hij toch wist dat het nog verstrooid, en niet in staat was, de vereenigde macht der Pruisen weerstand te bieden? Want ook de tweede legerafdeeling, onder het opperbevel van Prins Hendrik was, vereenigd met de Saksische bondgenooten, Bohemen binnengedrongen en had hij Nimburg een vaste stelling genomen, terwijl de keizerlijke veldmaarschalk Laudon haastig met

zijn leger terugtrok, en achter den Iser bij Münchengrätz en Jungbunzlau beschutting zocht.

Waarom hield de Koning midden in zijne overwinningen stand? Hij was toch, sinds hij te velde was getrokken, allen weder met frisch, jeugdig vuur, als een schitterend voorbeeld, voorgegaan. Altoos te paard, en geen gevaar ontziende! Zelfs bij de bedekking der fourageurs had de Koning zich persoonlijk werkzaam betoond, en aan alles deel genomen wat het woelige oorlogsleven aan vermoeienissen en ongemak medebracht.

Waarom draalde hij nu plotseling, en bleef hij werkeloos in zijn legerkamp bij Welsdorf? Waarom ontbood hij, — in plaats van zijne generaals en stafofficieren, — zijn minister von Herzberg tot zich, in zijn kwartier?

Iedereen vroeg zich dit af, en iedereen wist er een ander antwoord voor.

Omdat de Keizerin van Rusland haar stem had verheven tegen dezen oorlog van Duitsche broederstammen; zeiden sommigen.

Omdat de Koning van Frankrijk zich als bemiddelaar had aangeboden, om den twist te vereffen; zeiden anderen.

Omdat de Keizerin-Koningin Maria Theresia, door schrik bevangen wegens het snelle voorwaarts rukken der Pruisen, vredesonderhandelingen had aangeknoopt; beweerden anderen.

En terwijl aldus de schrandere politici in Deutschland, ja zelfs in geheel Europa overlegden, peinsden en gisten, — verwijlde Frederik rustig in het boerenhuis, waarin hij zijn kwartier had opgeslagen, en dat met tapijten, veldstoelen en gordijnen tot een behagelijk verblijf was ingericht geworden.

In zijn particulier vertrek zat hij op den hoogleunigen, met leder overtrokken armstoel, die uit de naburige pastorie voor hem was aangebracht. Alkmene lag op zijn schoot, en Diana aan zijn voeten. Zijn gelaat was een weinig bleek en afgemat; maar zijne oogen glinsterden met onverdoofden glans, en om zijne lippen zweefde, nu hij sprak, een lichte spottende glimlach.

„Ja,” zeide hij tot den minister von Herzberg, die voor hem stond; „zoo is het nu met de zaken gelegen, en daarom heb ik u hier laten komen! De Keizerin-Koningin is boven alles een teedere moeder. Het beangstigt haar vreeselijk,

dat de lieve, jonge Keizer Jozef naar zijn leger is vertrokken, en zich aan de gevaren des oorlogs wil bloot stellen. Mijn goede vrienden te Weenen hebben mij bericht, dat mijn binnenrukken in Boheme, te Weenen eenige sensatie verwekt, — en de Keizerin-Koningin zóódanig verschrikt heeft, dat zij met allen ernst eraan dacht, vredes-onderhandelingen met mij aan te knopen. Toen ik dit uit *zekere* bron vernam, legerde ik mij hier, opdat de Keizerin zou weten waar ik te vinden ben, en zond u een koerier die u ten spoedigste hierheen riep. Nu, ik had nauwelijks drie dagen hier in kwartier gelegen, toen reeds de baron von Thugut als gezant der Keizerin-Koningin verscheen, om mij voorstellen te doen, en een veertiendaagschen wapenstilstand te bepalen. Ik stelde mijne voorwaarden, en zond hem er mede terug; doch gaf de Keizerin door haar onderhandelaar de belofte, dat ik al mijne stappen zóódanig zou inrichten, dat Hare Majesteit niets voor haar bloed en den geliefden en hooggeachten Keizer te vreezen had. ¹⁾ *Voilà, mon cher ministre*; nu weet ge alles, en als de Oostenrijksche diplomaat weder komt, kunt *gij* met hem onderhandelen."

„Uwe Majesteit is dus genegen vrede te sluiten?" vroeg Herzberg.

De Koning haalde de schouders op. „Als het met eere geschieden kan, ja," zeide hij: „Ik wil u iets zeggen, Herzberg, — de veldtocht valt mij zwaar. De oude kerel van acht-en-zestig jaar voelt den last des levens op zijn gebogen rug, en zou zich gaarne willen uitstrekken en rusten, en de laatste paar jaren zijns levens als filosoof en schrijver, in plaats van als soldaat genieten."

„Uwe Majesteit heeft, zoo God wil, nog vele jaren te leven," riep Herzberg; „het zou een groot ongeluk voor Pruisen zijn, indien het zijn grooten Koning niet nog een lange en gelukkige regeering te danken had."

„Hm," zei de Koning; „er zijn in Pruisen zeer velen die *anders* denken, en mij naar alle duivels wenschen! Nu, ik denk evenwel deze messieurs niet zoo spoedig op te zoeken, want er zijn in dit aardsche jammerdal nog genoeg duivelarijen, die iemand *zulk* een behoorlijk vagevuur bereiden,

¹⁾ 's Konings eigen woorden. Zie Preuss, Friedrich der Grosse. Band IV, 102.

dat men later wel eenige aanspraak op de zaligheid des hemels mag maken. Derhalve denk ik dan ook nog een poosje hier beneden te blijven, en aan dit zuurdeeg des levens een weinig mede te kneden, opdat er voor mijn onderdanen een eetbaar brood uit ontsta. Gij moet mij daarbij helpen, Herzberg; want zoo ik ook de bakkersbaas ben voor mijn volk, zijt gij mijn gezelschap, en moet het brood kneden, waarvoor ik u het meel lever. Opdat ons echter het meel niet ontbreke en het brood niet ontga, zou het noodig kunnen zijn, dat wij, zoo mogelijk vrede maken."

"Wil Uwe Majesteit mij genadiglijk zeggen hoever ik gaan kan, en welke voorwaarden Zij stelt?"

"Ziehier, neem dit papier," zei de Koning, een blad van zijn tafel nemende en het Herzberg overreikende: „Ik heb er alles op beschreven, en hiernaar hebt gij u te richten. Ik ben tot elken vrede bereid, die met eere gesloten kan worden, en die het doel niet verijdelt, 't welk ik mij gesteld heb. En dit doel, *mon cher, vous le connaissez!* Het is Duitschland in veiligheid te stellen tegen de eer- en veroveringszucht van Oostenrijk! Ik zal en kan het niet dulden, dat het Huis Oostenrijk naar een onrechtmatig landbezit in Duitschland streeft, en zich Beieren wil toeëigenen, hoewel er een rechtmatige erfgenaam is. Nu, ik weet wel, dat ik eigenlijk voor Don Quichot speel, en voor Duitschlands rechten wil strijden, zooals de ridder de la Mancha voor zijne Dulcinea van Tobosa vecht. *Mais, que voulez-vous?* — Het is voor mijn roem en voor mijn rust noodzakelijk dat ik nogmaals tegen Oostenrijk in het strijdperk treed, om het te bewijzen, dat ik nog leef. Ik doe dezen stap, wegens het aanzien dat ik mij in het Deutsche Rijk verworven heb, en dat ik zou verloren hebben, indien ik Oostenrijk in deze Beiersche aangelegenheid niet tegengetreden ware. Bovendien is 't mij *agréable*, mijn opvolger aan het kanongedonder te gewinnen, en te zien hoe hij zich op het *camp de bataille* gedraagt."

"Hij zal gewis den heldenstam der Hohenzollern eer aandoen," zeide Herzberg buigende.

Een snelle blik uit 's Konings vlammeende oogen trof het kalme, ernstige gelaat van den minister. — „Gij bezigt frazen en vleierijen, en dat is een bewijs dat ge niet tevreden zijt. Nu, nu, loochen het niet; 't is u niet naar den zin

dat ik hier draal en onderhandel, om de pennen in plaats van de zwaarden in beweging te brengen. Gij zijt een man van de daad, en als het naar uwen zing ging, moest ik reeds een beslissenden slag hebben gewonnen, en op marsch naar Weenen zijn, om de Keizerin-Koningin in haren burgt te belegeren, en haar een vernederenden vrede voor teschrijven."

„Majesteit, ik kan verzekeren. —"

„Nu, nu," viel de Koning hem in de rede; „betwist het maar niet! Meent ge dat ik het niet versta in uw eerlijk, ontevreden gelaat te lezen? Meent ge, dat *ik* in mijn binnenste niet evenzoo denk? Beken dus; heb ik de waarheid niet gezegd? Beken, ik beveel het u!"

„Welnu, zoo Uwe Majesteit het beveelt, wil ik de waarheid zeggen. — Ja, majesteit; ik had gewenscht dat Uwe Majesteit den heer von Thugut *niet* gemachtigd had, hier ten tweedemale tot verdere onderhandelingen te verschijnen. Ja, ik zou gelukkig zijn geweest, indien Uwe Majesteit als overwinnaar en held voor Weenen ware verschenen; — opdat deze trotsche Habsburgers eindelijk tot het inzicht zouden zijn gekomen, dat Frederik van Pruisen niet meer achter, — maar nevens hen staat; dat hij een nieuwen tijd en een nieuwe orde van zaken heeft geschapen; dat de oude, vermolmden en versleten instellingen der keizerlijke opperheerschappij, voor Frederik de Groote tot stof vervallen zijn; en dat Duitschland zich hervormen moet, om nevens den grijsaard *Oostenrijk* ruimte te maken, en de baan vrij te houden voor den jongeling *Pruisen*! Ja, Majesteit, ik had gewenscht, dat Gij minder grootmoedig, minder edel waart jegens den overmoedigen en trotschen vijand, en geen andere voorwaarden aannaaft dan deze ééne: Gelijktelling van Pruisen met Oostenrijk in het Duitse Rijk"

„*Mon cher*, ik ben waarlijk verbaasd over de *vigueur*, waarmede ge spreekt, en 't is mij aangenaam u zoo *appassionato* te vinden," zei Frederik, zijn minister vriendelijk toeknikkende: „Maar luister, ik wil u iets toevertrouwen, wat ik u echter niet zou aanraden aan iemand over te zeggen: ik ben tot mijn eigen *regret* niet meer, zooals ge mij vleierend noemt, Frederik de Groote, — maar ik ben de oude Frits. Verstaat ge mij? De oude Frits! *C'est à dire*: een jammerlijk, uitgediend soldaat, die geen kracht en geen vuur meer in zich gevoelt. Ik moet u bekennen, dat mij

de verzen van Boileau steeds in de gedachten liggen, en dat ik ze elken dag, als ik te paard steeg, herhaald heb:

Malheureux, laisse en paix ton cheval vieillissant,
De peur, que tout à coup essoufflé, sans haleine,
Il ne laisse, en tombant, son maître sur l'arène.

Zie, 't is het jammerlijke van het leven, dat de mensch oud wordt, en dat het oude foudraal, — waarin de ziel zit, — wanneer het versleten en zwak is, zelfs de ziel aan zich onderdanig maakt, en haar dwingt hare vleugels in-te trekken en krom te liggen. *Au commencement* wist ik niet dat het reeds zóóver met mij gekomen was, en ik verbeeldde mij dat de gevleugelde ziel sterk genoeg zou zijn om het oude, broze lichaam mede op te heffen. Daarom waagde ik het, in weerwil van mijnen ouderdom, dezen oorlog te ondernemen; want ik hield het voor mijn heiligen *devoir* ten beste van Duitschland op te treden voor eer en recht, en den Keizer van Duitschland te bewijzen, dat hij niet willekeurig handelen en wandelen kan in het Deutsche Rijk. Maar zoo ik nu, — gelijk ik dit door mijne houding tot nu toe bewezen heb, — een eervollen vrede maken kan, ben ik daarmee volkomen voldaan, en tracht volstrekt niet naar de eer nieuwe lauweren te verdienen; maar zou zeer tevreden zijn, mij als vader mijner arme onderdanen, de burgerkroon te verwerven. Zie, daar hebt ge nu mijne geloofsbelijdenis. Ik heb haar u even oprecht gebiecht, als mijne respectable nicht, de Keizerin-Koningin, aan haren zielsverzorger biecht, — behalve dat ik er niet bij op de knieën lig, en gij niet doet zooals wijlen de biechtvader der Keizerin deed, — en mijn biecht niet aan den *très-saint-père* te Rome verraaft!"

„Uwe Majesteit weet wel, dat ieder woord, 't welk Uwe Majesteit de genade heeft tot mij te spreken, in het binnenste mijns harten is geschreven, en geen foltering in staat zoude zijn, mij zelfs één lettergreep te ontrukken."

„Ik weet dat ge een trouw en ijverig dienaar van uwen Koning en uw vaderland zijt," zei Frederik hem toeknikkend: „en luister, één ding wil ik u nog zeggen; een anderen dan een eervollen vrede sluit ik *niet*; en zoo de Keizerin-Koningin niet als basis des vredes, van hare eischen op Beieren afstand doet, moet ik mijn afkeer van den oorlog

overwinnen, en dan zal het zwaard tot stand brengen, wat de pen niet vermocht. En nu, *passons là dessus*. Daar Thugut nog niet komt, zoo laat ons over andere zaken spreken. Ik moet u zeggen, dat ik tamelijk vlijtig ben geweest, en de werkeloosheid van het kampementsleven zooveel mogelijk besteed heb om te arbeiden. Ik heb een lofrede op Voltaire geschreven, en als ik die nog eens gecorrigeerd en overgezien heb, zult gij, — ter herinnering aan Voltaire, — in de academie te Berlijn een gedachtenisfeest verordenen, en er mijn lofrede voorlezen.”

„En geheel Duitschland, geheel Europa zal verbaasd zijn over den grooten, koninklijken geest; die zich in het legerkamp nog bezig houdt met de muzen, en den man een onvergankelijk monument opricht, die zooslecht en ondankbaar jegens zijn weldoener en beschermer gehandeld heeft.”

„*Vous allez trop vite, mon cher, vraiment trop vite,*” riep Frederik opgewonden: „’t Is waar, Voltaire was een ellendige kerel, maar toch een groot poëet; hij heeft mij ook slecht en ondankbaar behandeld, want ik had hem vele gunsten bewezen, en hem behandeld als vriend en niet als Koning. Maar ik was ’t hem schuldig; want ziet ge, Voltaire was *mijn* weldoener geweest, en ik heb aan zijne werken de schoonste en verhevenste uren van mijn jongelingsleven te danken. Daaraan heb ik gedacht, en daarom heb ik deze lofrede op hem geschreven. Nu, ze zal niet veel bijzonders zijn, en ik vrees dat de *académie française* de taal scherp zal critiseeren; maar hoe zou ’t mogelijk zijn in Boheme en in ’t leger, — nu op marsch, dan in kwartier, — goed Fransch te schrijven? Ik heb intusschen gedaan wat ik kon; en zoo het werk ook dengene niet waardig is, dien het moet verheerlijken, zoo heb ik toch van de vrijheid der pen kunnen profiteeren, om in Berlijn openlijk te laten voordragen, wat men te Parijs nauwelijks waagt elkander in het oor te fluisteren.”¹⁾

„Ik zal zeer gelukkig zijn het orgaan voor deze vrijmoedige declamatie te wezen, Majesteit,” hernam Herzberg buigende.

1) ’s Konings eigen woorden. Oeuvres posthumes. Vol. XV, 109. Deze lofrede op Voltaire, welke de Koning in het legerkamp schreef, moest Herzberg reeds in November van hetzelfde jaar in de académie voordragen.

„Maar met het andere werk dat ik begonnen heb, zult ge *niet* tevreden zijn,” zei Frederik glimlachend; „gij zijt immers zulk een ijverig Duitscher, en waagt het zelfs te beweren, dat het ondragelijke Duitsche jargon een fraaie zinrijke taal is.”

„En ik moet bij deze bewering blijven, Majesteit,” riep Herzberg met vuur, „de Duitsche taal is een welluidende, edele, zinrijke taal; en zij is wél in staat, — wat scherpste en korthed betreft, — met de talen der Ouden te wedijveren.”

„Dat hebt ge reeds vroeger tegen mij beweerd,” riep de Koning: „ik heb het reeds toen betwist, en betwist het nog heden! Blijf mij met uw Duitsche taal van 't lijf. Zij verdient eerst dan waardeering, als groote poëten, groote redenaars, uitstekende geschiedschrijvers haar gecorrigeerd en bevrijd hebben van die flauwe en weeke spreekwijzen, die haar thans nog misvormen en maken, dat men een menigte overtoellige woorden moet gebruiken, om weinige denkbeelden uit-te-drukken. Tot hertoe is de Duitsche taal echter niets meer dan een samenflansing van verschillende dialecten, die elke streek van het Duitsche Rijk het beste meent te spreken, en waarvan nauwelijks twintigduizend in elke streek verstaan wat zij zeggen!”

„Sire,” riep Herzberg heftig; „zoo spreekt een Koning omtrent de Duitsche taal, op hetzelfde oogenblik dat hij voor de Duitsche eer te velde trekt, en zich aan al de nooden en vermoeienissen des oorlogs onderwerpt? — Neen, het *kan* Uwe Majesteit geen ernst zijn, onze schoone taal te verachten!”

„Ik veracht haar niet; ik zeg slechts dat zij eerst gevormd, — en van hare uitwassen ontdaan moet worden. Tot zóólang echter moeten wij ons van de Fransche taal bedienen, die tegenwoordig de wereldtaal is, en waarin men al de meesterstukken der Grieken en Latijnen met dezelfde kracht, losheid en juistheid, als in het oorspronkelijke kan teruggeven! Gij beweert wel, dat men Tacitus even goed in een Duitsche vertaling zou kunnen lezen, maar ik geloof 't niet, en weet, dat de Duitsche taal niet in staat is den Latijnschen schrijver met *die* kernachtige korthed terug te geven, zooals de Fransche taal dit vermag.”

1) 's Konings eigen woorden. Zie: Oeuvres posthumes, Vol. XV. c. a. A.

„Sire, ik kan u thans tot mijne vreugde het tegendeel bewijzen,” zei Herzberg verheugd; „een Berlijnsch geleerde, de conrector Moritz, heeft op mijn wensch een paar hoofdstukken uit het veertiende boek der jaarboeken van Tacitus woordelijk in het Duitsch overgezet, en daarnevens in twee kolommen de Fransche vertaling, alsmede het oorspronkelijke Latijn geschreven. Ik heb de vrijheid genomen, deze vertaling van den conrector Moritz mede-te-brengen. Gij zult eruit zien, sire, dat het wél mogelijk is een Latijnschen schrijver kort en kernachtig in het Duitsch over te zetten, en dat er bij ons wél jonge geleerden zijn, die den geest onzer taal begrepen hebben, en zich met bevalligheid en bekwamheid ervan weten te bedienen.”

„Nu, geef,” riep de Koning met vuur: „ik ben *vraiment* nieuwsgierig het werk van den Duitschen taalgeleerde te bewonderen, die zich verstout heeft Tacitus te vertalen.”

„Sire,” zei Herzberg, en zijne oogen richtten zich met een zachte, biddende uitdrukking op 's Konings gelaat, „ik voeg bij de overgave van deze vertaling een verzoek.”

„Wat is 't?” vroeg de Koning. „Het is zóó zeldzaam u een verzoek te hooren doen, dat ik reeds dààrom er zeer nieuwsgierig naar ben. Zeg dus, wat is het?”

„Majesieit, mijn verzoek betreft den vertaler van dit hoofdstuk van Tacitus. Hij is, zooals ik reeds gezegd heb, een jong, Berlijnsch geleerde, conrector aan het gymnasium van het grijze klooster. Een jonkman van buitengewone begaafdheid, die waarschijnlijk een groote toekomst voor zich heeft, en thans reeds als auteur menigen belangrijken arbeid geleverd heeft. Toen ik den directeur Gedicke verzocht mij een jongen geleerde voor de bedoelde overzetting aan te bevelen, noemde hij mij doctor Moritz als den uitstekendste; en bij deze gelegenheid leerde ik dezen jongen man kennen en waardeeren.”

„Dat zie ik,” knikte de Koning: „Gij spreekt met veel opgewektheid van hem, en vermits, wat mij Herzberg zoo warm aanbeveelt, *ordinairement* goed en degelijk is, begin ik in dezen monsieur Moritz belang te stellen. Dit is toch waarschijnlijk wat ge begeert? Ik zal, zoodra ik te Berlijn teruggekeerd ben, — *et le bon Dieu permettra que ce sera bientôt*, — u dadelijk machtigen mij dit licht voor te stellen, Zijt ge nu tevreden?”

„Vergeving, sire; ik waag het nóg meer te begeeren. Mijn bede is, dat Uwe Majesteit de genade hebbe, den jongen man terstond een audientie te vergunnen.”

„*Comment*, terstond op 't oogenblik? — Hij is dus hier, deze feniks, die mijn kalmen minister zoo warm maakt? Vanwaar komt hij dan? Wat wil hij toch hier?”

„Sire, hij komt van Berlijn, en heeft het ondernomen de reis hierheen te voet te doen. Ik ontmoette hem onderweg. Hij zat aan den weg op een steen, en at met vroolijk gezicht een stuk brood, sprak luid met zich zelven, en was zóózeer in zijn zelfgesprek verdiept, — 't welk hij ter loops gezegd, in de Latijnsche taal voerde, — dat hij volstrekt niet op mijn rijtuig lette, dat langzaam in het zand voortkroop. Maar ik herkende hem terstond; liet stilhouden, en riep hem bij zijn naam. Toen eerst sloeg hij zijn blik, die tot hiertoe ten hemel was gericht, naar mij op; maar zonder eenige verlegenheid, en geenszins beschaamd, omdat ik hem in zulk een armoedigen toestand aantrof.”

„*C'est à dire*, hij is een goed comédiant,” zei de Koning: „hij wist natuurlijk, dat ge daar voorbijrijden zoudt, en had zich *expressement* daar neêrgezet om uwe *attention* tot zich te trekken.

„Ik verzoek vergeving, sire; de conrector kon volstrekt niet weten dat ik hem daar ontmoeten zou. Uwe Majesteit weet immers, dat ik midden in den nacht door een koerier werd gewekt, die mij het bevel van Uwe Majesteit bracht, mij hierheen te begeven. Twee uren later zat ik reeds in het rijtuig, en reed onafgebroken dag en nacht voort. Zoo mij dus de jonge man, die te voet reisde, ongeveer vijf mijlen van hier ontmoette, moest hij reeds verscheidene dagen onderweg zijn, en bijgevolg Berlijn verlaten hebben op een tijd, dat ik zelfs nog niet vermoedde, deze reis te zullen doen.”

„*C'est vrai*,” zie de Koning; „het was een valsch *soupçon* van mij. Spreek voort? Ge naamt den heer Moritz in uw rijtuig, nietwaar?”

„Ik bood het hem natuurlijk aan, sire, omdat hij mij zeide dat hij deze reis had ondernomen, om bij Uwe Majesteit een audientie te verzoeken. Hij wees het echter eerst bepaald af, zeggende: dat hij tot Uwe Majesteit wilde gaan, gelijk de pelgrims naar den Paus te Rome, om hunne zaligheid te

verwerven, — te voet in 't stof der wegen, — als een ootmoedig bedelaar, die het hemelrijk zoekt.”

„Een zonderling mensch; een echt origineel, naar het schijnt,” riep de Koning.

„Ja, inderdaad een origineel, sire. Hiervoor wordt hij ook door al zijne vrienden gehouden.”

„Heeft hij vrienden?” vroeg de Koning met een onge-loovigen glimlach.

„Ja, sire; vele en deelnemende vrienden, die met warme teederheid aan hem gehecht zijn, en hem, — om zijne groote en schitterende hoedanigheden, — gaarne zijne zonderlingheden ten goede houden.”

„Hoor, Herzberg, ge zijt geheel en al bekoord, en ge spreekt van dezen mensch als een verliefd meisje.”

„Sire, zoo ik een meisje ware, zou ik zekerlijk op Moritz verlieven, want hij is schoon!”

„*Diable*, ik begin bijna bang te worden voor dit sujet. Hij is dus schoon, geleerd, schrander en goed, hoewel hij tot het wonderig, opgeblazen Berlijnsche volk behoort! Nu, spreek, hebt ge den monsieur verder op den weg laten voorttrekken?”

„Neen, sire; ik heb hem overreed een plaats in mijn rijtuig aan te nemen, door hem begrijpelijk te maken, dat hij anders gevaar liep, Uwe Majesteit niet te bereiken, daar toch de mogelijkheid bestond, dat Uwe Majesteit reeds lang van Welsdorf opgebroken, — en verder gemarcheerd was, vóór hij er was aangekomen. In geen geval echter wilde hij een plaats in mijn rijtuig aannemen, maar verklaarde zich achter op het rijtuig te zullen plaatsen. „Want,” zeide hij tot mij met zijn tartende beradenheid; „als een bedelaar kom ik tot den Koning, en daarom kan ik ook slechts tot hem gaan als een bedelaar, en niet als een groot heer.”

„*Vraiment, c'est un original*,” prevelde de Koning: „Weet ge dan, wat de mensch van mij wil?” vroeg hij toen luid.

„Neen, Majesteit,” antwoordde Herzberg; „hij zeide mij slechts, dat 't het levensgeluk van twee menschen betrof, en dat hij buiten God slechts den Koning zijn hart kon ontsluiten.”

„Waar is uw protégé?”

„Sire, hij staat voor het huis, en wacht op een genadigen roep. Dit is dus nu mijn onderdanigste bede, dat Uwe

Majesteit hem een audiëntie verleene, en mij genadiglijk vergunne den heer Moritz te roepen."

"Nu, doe het, en —"

De deur werd juist geopend en de kamerhuzaar diende aan: „De secretaris van Vorst von Galitzin is zooeven van Weenen aangekomen, en verzoekt onderdanigst om eene audiëntie."

„*C'est lui, c'est le baron,*" zei de Koning zich tot den minister wendende: „Zeg dus aan uwen protégé, dat hij wachten moet, en kom dan weder hier. Laat den secretaris van Vorst Galitzin binnenkomen!"

De kamerhuzaar opende de deur, en in 't zelfde oogenblik dat de minister von Herzberg naar buiten ging, verscheen op den drempel de baron von Thugut, buitengewoon en geheim gezant van Keizerin Maria Theresia.

„Nu, mijnheer de baron," zei de Koning, terwijl hij de diepe, eerbiedige buigingen van den gezant met een nauwelijks merkbaaren hoofdknik beantwoordde; „gij zijt dus reeds weder terug. Ik trek hieruit de *conclusion*, dat gij uwe instructies niet onmiddellijk uit Weenen van de Keizerin-Koningin hebt gehaald, — maar van den mederegeerenden Keizer Jozef, die zich, zooals ik hoor, naar de armée heeft begeven, en zich in het Oostenrijksche legerkamp bevindt!"

„Sire," antwoordde Thugut laconiek; „ik heb dag en nacht met koerierpaarden gereden, en ontving mijn instructies onmiddellijk van de Keizerin."

De Koning schudde even het hoofd, en een onmerkbaar lachje speelde een oogenblik om zijne lippen.

„En de jonge Keizer stemt met deze instructies in?" vroeg hij.

„Sire, Zijne Majesteit is slechts mederegent," antwoordde Thugut haastig; „het is derhalve volstrekt niet noodzakelijk dat mijn Souvereine hare besluiten van de toestemming van haren heer zoon afhankelijk maakt."

Een weerlicht vlamde op in de oogen des Koning, maar hij sloeg ze haastig neder. „De Keizerin wil den vrede," zeide hij bij zichzelf; „maar de Keizer wenscht in een oorlog een paar lauweren te verdienen, en zou derhalve de onderhandelingen zijner moeder door een *coup de main* willen afsnijden. Men moet dus op zijne hoede zijn!" —

Juist opende zich andermaal de deur, en Herzberg trad

weder binnen. „Gij ziet, ik heb op uwe terugkomst gehoopt.” zei de Koning; „en heb derhalve mijn Staatsminister, den heer von Herzberg, hier onthoden. Dit is de baron von Thugut, *mon cher ministre*, de afgezant der Keizerin-Koningin, die nu oorlog of vrede, — al naar omstandigheden, — in zijn zak draagt.”

„Sire, ik moet ontkennen zulk een gewichtig persoon te zijn,” zei Thugut haastig. „Oorlog en vrede liggen eigenlijk in de handen van Uwe Majesteit, en het hangt slechts geheel en al van den verheven Koning van Pruisen af, of hij Duitschland den vrede en de rust wil wedergeven, — of dat hij de schuld ervan wil dragen, dat de bloedige geesels van den broederkrijg andermaal de ongelukkige Duitsche volken teistert!”

„O, dat klinkt immers zeer sentimenteel!” riep de Koning glimlachend; „de heer von Thugut wil ten gunste van de Duitsche volken een beroep op mijn *hart* doen, terwijl wij toch hier alleen met *het hoofd* te doen hebben. Oostenrijk wil altijd het hoofd van Duitschland zijn, en zou als zoodanig het eene Duitsche land na het andere, als een aangenaam voedsel willen inslokken. *Mais voyons, monsieur le baron*; als men het hoofd wil zijn, kan men niet tegelijkertijd ook de maag vertegenwoordigen; want, zooals ik mij heb laten zeggen, is het alleen bij de weekdieren der zee 't geval, dat het hoofd in de maag zit, en tegelijkertijd denkt en verduwt. Oostenrijk behoort nu echter *vraiment* niet tot de weekdieren, maar heeft integendeel een tamelijk harde en ondoordringbare schaal. Wij kunnen het dus niet permitteeren als maag datgene in te nemen, wat het als hoofd voor een goeden buit gekozen heeft. Het keurvorstendom Beieren mag niet ingeslokt worden; — dit is het noodzakelijke voorafbedongen fundament, waarop alleen de tempel des vredes voor de arme, ongelukkige volken gebouwd kan worden. Zoo gij, — of liever de Keizerin-Koningin, — hiermede instemt, dan zeg het, en de verdere onderhandelingen kunnen dan door beide heeren hier gevoerd worden! Zoo gij den vredestempel echter op een ander fundament denkt op te trekken, zeg ik u vooraf — doe mij dan geene voorstellen, want ze zouden tevergeefs zijn! Ik ben niet ten oorlog gegaan om veroveringen te maken, maar alleen om het recht van een Duitschen Vorst te verdedigen, en

niet te dulden, dat anderen veroveringen maken in het heilige Duitsche Rijk! Ik weet, dat de oorlog, — zooals gij straks zeidet, — een bloedige geesel voor de Duitsche volken is; maar, *monsieur*, zóó sentimenteel willen wij het toch ook niet opvatten, en niet van broederkrijg spreken, als Oostenrijk tegen ons te velde trekt. Of wilt ge soms mijn goede Pommeren, Markers, en mijne andere Duitsche volkstammen bewijzen, dat de Kroaten en Pandoeren, de Hongaren, Walachen, Italianen en Polen, welke het Oostenrijksche Keizershuis tegen ons in het veld brengt, hun *Duitsche* broeders zijn? — Ik denk, dat deze broederschap zich slechts tot ons aller stamvader Adam zou laten terugvoeren, en in *dien* zin is dan gewis elke oorlog een broederoorlog; in allen geval altijd een malheur voor de menscheit, en ik heb de overtuiging, dat de Keizerin-Koningin even gaarne hare Kroaten, Pandoeren, Walachen, Hongaren en Galiciërs zou willen sparen, als ik al mijn *Duitsche* onderdanen."

„Ook Uwer Majesteits Poolsche onderdanen, zooals te vermoeden is," voegde baron Thugut er bij.

„Nu, riep de Koning: „mijn Poolsche onderdanen zijn een zeer kleine breuk mijner onderdanen, en staan zoo om-trent in verhouding tot de Duitsche bevolking, als in 't Oostenrijksche Keizerrijk de Duitsche bevolking tot de niet-Duitsche volkstammen. Maar genoeg hiervan; hoezeer ik ook den zoogenaamden Duitschen broederoorlog *niet* erken, moet ik wél erkennen, dat de oorlog, — tegen wien hij ook gevoerd worde, — steeds een groot ongeluk is. Ik zal daarom gaarne alles doen, om hem te vermijden; alles wat met de eer en den roem zoowel van mijn Huis, — als van Duitschland in 't algemeen, bestaanbaar is. Laat dus hooren! Hoe heeft de Keizerin-Koningin mijne voorstellen aangenomen, en welk antwoord brengt gij mij?"

„Sire," antwoordde Thugut, terwijl hij de documenten, welke hij had medegebracht op de tafel legde, — de touwtjes waarmede zij bijeengebonden waren losmaakte, en de papieren uiteen sloeg; „sire, ik verzoek verlof Uwe Majesteit de hierop betrekkelijke documenten te mogen voorlezen."

„Neen, heer baron," antwoordde de Koning haastig; „deze nadere bijzonderheden gaan mijnen minister aan. Zeg mij slechts den korten inhoud!"

„Welnu,” zei Thugut; „zooals Uwe Majesteit beveelt: De Keizerin-Koningin verklaart zich bereid het met den overleden Keurvorst Karel Theodoor gesloten erfverdrag op te heffen, van de Beiersche erfenis af te zien, en al de in bezit genomen districten terug te geven, — als Pruisen zich daarentegen verbindt, bij openvallende erfopvolging der markgraven Anspach en Baireuth, deze markgraafschappen niet als nieuwe provinciën bij Pruisen in-te-lijven, maar ze als onafhankelijke vorstendommen, met zelfstandige souvereiniteit, in Duitschland te laten bestaan.”

„Dat heet: Oostenrijk, — dat zich op onrechtmatige wijze met Beieren wilde vergrooten, — zou Pruisen zelfs diens rechtmatige erfenis willen onttrekken!” riep de Koning, en een toornige bliksem vlamde in zijn oogen op. „Ik wil voors’hands dit bijvoegsel niet gehoord hebben, en mij slechts voldaan verklaren met de eerste bepaling; dat Oostenrijk van zijne aanspraken op Beieren wil afzien.”

„Sire, slechts op voorwaarden, die met de eer, de wenschen en behoeften mijner verhevene gebiedster in overeenstemming zijn.”

„Gij hoort, mijn waarde Herzberg,” wendde de Koning zich glimlachend tot zijnen minister: „*c’est tout comme chez nous*. Het zal nu uwe taak zijn, zóódanige voorwaarden te vinden, waardoor noch de eer van den eenen, noch die van den anderen geschaad wordt. En daartoe mogen de heeren diplomaten hier in de nabijheid, — in het klooster Braunau bijvoorbeeld, — bijeenkomen; want hier bij mij, in mijn armoedige hut, zal dit niet gaan. De heeren diplomaten zijn steeds gewoon aan hunne conferenciën en onderhandelingen veel tijd te besteden, terwijl wij, krijgslieden, weinig tijd beschikbaar hebben! Gaat dus naar Braunau, terwijl ik met mijn leger verder trek.”

„Hoe? wil Uwe Majesteit van hier opbreken?” vroeg Thugut met zichtbare verbazing.

Een fijne glimlach speelde om ’s Konings lippen.

„Ja,” zeide hij; „ik wil voorwaarts gaan, want mijn stilstaan zou op een terugtocht gelijken. De diplomatische kunsten zouden de onderhandelingen zóódanig kunnen rekken, dat de keizerlijken inmiddels al hunne vreemde volkstammen verzameld, — en tot den zoogenaamden broederoorlog hadden laten opmarcheeren. Dus, mijnheer de baron,

bespoedig de onderhandelingen; want elken dag van den diplomatieken vrede, is voor het ongelukkige Bohemen een dag van fourageerenden oorlog meer; en ik weet niet of gij de Czechen óók niet tot de Duitsche broederstammen telt, voor wie de krijgsnood verderfelijk is. Dus, mijn waarde minister von Herzberg, ge hebt van nu af met den heer baron von Thugut te doen. Want ik hoop, dat gij het aanneemt, om met mijnen minister, in het klooster Braunau eenige diplomatische veldtochten te maken?"

„Sire, ik neem het aan,” antwoordde Thugut, wiens ge-laai nu somberder en ernstiger was geworden, sinds hij van het voorgenomen oprukken des Konings vernomen had; — „ja, ik neem het aan, en zal mij, — zoo Uwe Majesteit mij ontslaan wil, — terstond op weg naar Braunau begeven.”

„Doe dat, heer baron,” zei de Koning; „de goede, gast-vrije monniken zullen wel reeds voor een goed souper en zachte bedden gezorgd hebben; want ik heb den heer prior door een koerier, van de spoedige aankomst der heeren diplomaten doen berichten.”

„Uwe Majesteit had dus de genade, van mijne terugkomst overtuigd te zijn? vroeg Thugut.

„Ik was van het teeder hart der Keizerin-Koningin overtuigd, en wist dat Hoogstderzelve, in hare christelijke barmhartigheid het nog eens genadiglijk beproeven zou, zulk een ouden barbaar en ketter als mij, te bekeeren. Ga dus, heer baron; begeef u naar het klooster Braunau, en als ik morgen met mijn leger er voorbij trek, zal ik niet nalaten tot stichting der diplomaten, een vroom lied te laten blazen; bijvoorbeeld: „Mijn ziel gelijkt het hert dat tot u roept,” of: „O Heer, ik ben de oude hond,” of een ander vroom en godzalig lied, opdat de heeren diplomaten zeer godzalige gedachten uit de klanken mijner militaire muziek mogen scheppen. En hiermede beveel ik u in Gods bescherming, heer baron!”

Hij knikte hem een korten afscheidsgroet toe, en verzocht den heer von Herzberg glimlachend de rol eens opperkamerheers op zich te nemen, en den afgezant der Keizerin naar zijn rijtuig te geleiden.

De baron van Thugut had zijn op de tafel uitgespreide papieren bijeengeraapt, en stond juist op het punt de kamer te verlaten, toen de Koning zijn naam riep.

„Uwe Majesteit had de genade mij te roepen?” vroeg Thugut, zich haastig omkeerende.

„Ja,” antwoordde Frederik glimlachend, terwijl hij op de bandjes wees, die om Thugut's papieren hadden gezeten: „Gij hebt iets vergeten, mijnheer, en *ik* houd er niet van mij met het eigendom van een ander te verrijken.” ⁽¹⁾

De heer von Thugut nam dezen laatsten goed gemikten steek van zijn koninklijken tegenstander met een eenigszins verlegen gelaat aan, en haastte zich de bandjes op te nemen en zich te verwijderen.

II.

DE KONING EN DE MINNAAR.

De Koning oogde hem glimlachend na, en ging toen naar 't venster, om door de kleine, groene glasruiten nog een blik op den Oostenrijkschen diplomaat te werpen, die juist voorbij ging.

„Een sluwe vos,” zeide hij glimlachend; „maar ik zal hem bewijzen, dat wij ons een weinig op de vossenjacht verstaan, en ons door zijne listen niet laten verschalken.”

„Uwe Majesteit wil dus werkelijk reeds heden opbreken?” vroeg de weder binnentredende minister.

„Ja, *mon cher ministre*. Dat wil zeggen: ik wil niet, maar ik *moet*, om aan de vredesonderhandelingen een oorlogzuchtigen klem te geven. Ziet ge dan niet, dat de vijand geen vrede, — maar slechts uitstel wil, om met zijne krijgstoerusting gereed te komen? De vredesvoorstellen komen van de Keizerin, — maar de voorwaarde omtrent de Anspachsche erfenis komt van den Keizer, en is de Erisappel, dien de krijgszuchtige heer op de tafel werpt, waaraan zijne moeder en ik gaarne de vredespijp met elkander zouden willen rooken. Aan u, Herzberg, staat het nu, om over den vrede te handelen, terwijl *ik* den Erisappel opneem, en hem een weinig op de punt van mijn zwaard laat balansen. Morgen vroeg breek ik met mijn korps op, en

1) Historisch, 's Konings eigen woorden. Zie: Hornmayr, Anemonen VI.

marcheer voorwaarts. Maar vooraf willen wij nog een onderhoud hebben. Gij zult vermoeid zijn van de lastige reis. Rust dus eerst, vervolgens dineert ge met mij, en na het diné de conferentie."

"Sire, — en mijn protégé, de conrector Moritz?"

"Hebt ge niet gezegd dat deze mensch een geheime audiëntie bij mij wenschte?"

"Sire, hij heeft de verre reis van Berlijn naar hier alleen met *dit* oogmerk gedaan, en ik verzeker Uwe Majesteit op mijn woord van eer, dat ik niet het minste vermoeden heb, van 't geen Moritz zijnen allergenadigsten Koning zou willen verzoeken."

"*Eh bien*, zeg dan in het voorbijgaan aan uwen protégé, dat ik hem de verzochte audiëntie bewillig — om uwentwille, Herzberg. Ge zijt zulk een wonderlijk mensch, dat ge nooit voor u, — maar altoos voor anderen iets te verzoeken hebt, en dat, als men zich jegens u *reconnaissant* wil betoonen, dit altijd anderen ten goede komt. Laat dus dien mensch binnenkomen en ga slapen, want als ge daarna met Thugut samenkomt, zult ge de oogen terdege open moeten hebben, en goed wakker zijn. *Au revoir!*"

De minister Herzberg verwijderde zich, en terstond hierop verscheen op den drempel van 't koninklijk vertrek de ernstige, bleeke gestalte van den conrector Philip Moritz.

De oogen des Konings staarden met een langen, door-dringenden blik op dit edel, vastberaden gelaat, dat door zwaren kommer verbleekt scheen, en uit welks groote, zwarte oogen evenwel zulk een moedig vuur blonk.

"Zijt gij de vertaler van het hoofdstuk uit Tacitus, 't welk de minister Herzberg mij heeft overhandigd?" vroeg de Koning na een poos.

"Ja, sire," antwoordde Moritz zacht.

"De minister zegt mij, dat uwe vertaling goed is," ging de Koning voort, wiens oplettende blik nog altoos op Moritz rustte; „maar beken, dat het u buitengewoon moeilijk is geweest de korte, juist passende woorden van Tacitus in de omslachtige, wijdloopige, Duitsche taal over te brengen?"

"Ik verzoek vergeving, sire," antwoordde Moritz, wiens jeugdige drift zich slechts moeielijk van het eigenlijke doel zijner komst liet afbrengen. „De Duitsche taal is geenszins wijdloopig; en 't heeft mij dus volstrekt geen moeite gekost,

den Latijnschen schrijver in de Duitsche taal te vertolken, die, wat fraaiheid en welluidendheid betreft, met elke andere levende taal kan wedijveren, en ze allen in diepte, kracht en poëzie overtreft."

„Diable!" riep de Koning glimlachend: „gij spreekt als een onverzettelijk Duitsch philoloog, die weinig van klank en welluidendheid verstaat, en woordengerammel met diepzinnigheid verwacht. Geef mij toch een of ander kort voorbeeld van de diepzinnigheid, kracht en poëzie, welke gij in de Duitsche taal roemt?"

De jonge man kon een haastige, ongeduldige beweging niet onderdrukken. De Koning zag het en glimlachte.

„Nu," zeide hij: „bedenk u. 't Is altoos goed als men overweegt en nadenkt eer men spreekt. Ik wacht op uw voorbeeld."

„Sire," antwoordde Moritz na eenig nadenken, „hier is het: De jongeling nam een laatst afscheid van zijne geliefde. Zij aanschouwde hem met een droefgeestigen glimlach; hij antwoordde hierop met een weemoedigen blik, vervolgens keerde hij om, ging naar buiten in de middernachtsstilte, en het meisje bleef moedeloos alleen." Sire, dit is geloof ik, een voorbeeld der schoonheid van onze taal, en ik geloof, dat zelfs de Latijnsche taal niet in staat is, den zin ervan in zóó weinig woorden weder te geven; want haar ontbreekt hiertoe de diepte van gedachte.

Frederik knikte levendig. „Ge hebt gelijk," zeide hij; „uw voorbeeld is goed, en deze woorden zijn waarlijk poëtisch. Bekken echter, dat onze taal ze tot hiertoe niet gekend heeft. Gij zijt niet alleen een geleerde, zoo 't schijnt, maar ook een dichter, en ge hebt dezen zin met een fijnen smaak, voor welke ik u prijzen moet, door geheel nieuwe woorden samengesteld.

„Sire," antwoordde Moritz kalm; „deze woorden behoorren, met honderde andere schoone, zinrijke woordvormingen, reeds sinds driehonderd jaren aan onze taal; want Martin Luther heeft ze reeds in zijne overzetting van den bijbel gebruikt."

„Hij is niet alleen geleerd," zei de koning bij zichzelf; „hij is ook een eerlijk man, die de waarheid bekent en het aas, dat ik hem toewierp, niet tot eigen voordeel aanwendt. Thans, nu ik hem op den proef heb gesteld, moet men hem zijn ongeduld wel vergeven."

De doorborende blikken des Konings werden nu zachter, en zijn gelaat verloor zijn strenge uitdrukking.

De minister von Herzberg heeft mij verteld, dat hij u onderweg ontmoet heeft, en gij de verre reis te voet had willen afleggen. Is dat waar?"

„Ja, Sire 't is waar."

„Waarom wildet ge dit?"

„Sire, ik wilde doen zooals de arme, zwaar beladenen in de middeleeuwen deden. Zij trokken in bedevaart naar Rome tot den heiligen vader, die destijds de Koning der Koningen was; en met elken tred, dien zij voorwaarts deden, scheen 't hun, alsof de last van hen week, en zij hun geluk naderden. Uwe Majesteit is in onze dagen, wat in de middeleeuwen de Pausen waren, en daarom ben ik ter beëvaart naar onzen Koning getrokken, die de macht heeft te binden en te ontbinden, en van wien ik mijn persoonlijk geluk zou willen afsmeeken; en niet alleen het mijne, maar ook dat van een edel, goed en schoon meisje, 't welk ik bemín."

„Ha, het betreft dus een liefdeshistorie!" riep de Koning: „Nu ja, als men u aanziet, begrijpt men dit. Ge zijt jong en vurig naar het schijnt, en de meisjes hebben oogen wat is het, en hoe kan ik u in een *aventure d'amour* helpen."

Sire, door genadiglijk een adelbrief niet te laten uitvaardigen en afzenden, of zoo Uwe Majesteit hem afzendt, de voorwaarde op te heffen, die er aan verbonden was."

„Ik begrijp u niet," zei de Koning op strengen toon: „Spreek niet in raadsels! Wat bedoelt gij?"

„Sire, de generaal Werrig von Leuthen heeft zich tot Uwe Majesteit, gewend en Uwer Majesteits genadige bewilliging verzocht voor het huwelijk zijner dochter met den bankier Ebenstreit. Uwe Majesteit heeft hem deze bewilliging genadiglijk verleend, maar er bijgevoegd; dat de bankier Ebenstreit den naam van zijn toekomstigen schoonvader moet aannemen, en de huwelijksverbintenis van het jonge paar eerst dan mag plaats hebben, als de adelbrief uitgevaardigd, -- en aan den bankier Ebenstreit gezonden is."

De Koning knikte bevestigend. „Voor welk diploma de nieuwbakken edelman aan het invalidenhuis honderd louis-d'or betalen moet. Maar wat gaat u dit alles aan, en welk verband bestaat er tusschen den adelbriet van den rijken bankier, met den conrector Moritz?"

„Sire,” riep Moritz met vuur: „Ik bemin de dochter van den generaal von Leuthen, en zij beantwoordt mijne liefde. Sire, het ligt in de genadige en goedertieren handen van Uwe Majesteit, twee menschen, die elkander beminnen, — die niets anders begeeren dan hand in hand, in blijmoedige liefde en standvastige trouw door het leven te gaan, — tot de gelukkigste, zaligste schepselen Gods te maken, zoo Uwe Majesteit den adelbrief voor den bankier Ebenstreit *niet* laat uitvaardigen!”

„Zou dit voldoende zijn voor uwe wenschen?” vroeg de Koning met een doordringenden blik.

Moritz sloeg voor dezen blik de oogen neder. „Neen,” antwoordde hij, „neen; dat is *niet* voldoende. Sire, ik gevoel eerst thans, — nu ik tegenover Uwe Majesteit sta, — de stoutheid mijner onderneming, en ik vind nu geene woorden om uit te spreken wat in mijn ziel gloeit, en in duizende vlammen van mijne lippen zou willen spreken. O, sire, ik weet slechts, dat ik de dochter van den generaal bemin; dat Marie mij weder bemint, en dat deze liefde op mijn donker en doornig levenspad de eerste zonnestraal is, die, in mijn eenzaam hart gevallen, al de bloesems van mijn gevoel heeft opgewekt. Sire, ik zie u glimlachen, en in uw grooten geest spot gij wellicht met het arme menschenkind, dat onder het rollen der wereldgeschiedenis, — die thans op het slagveld, ter wille der gedachte van één mensch, het leven van duizenden verplettert, — nog denkt aan zijn persoonlijk geluk. Maar mijn leven, sire, is een groot slagveld geweest, waarop ik steeds heb moeten strijden met alle demons, die uit de doos van Pandora zijn voortgekomen. In ontbering en nood ben ik opgegroeid, heb ik geleefd en geleden; tot God in mijn hart deze liefde, deze *beantwoorde* liefde liet schijnen, en mij door haar schadeloos stelde voor een vreugdeloos, afgetobd, uitgehongerd leven. Mij is dus dit gevoel voor mijn geliefde meer dan een versiersel mijns levens; zij is mijn leven zelve, en van haar af te zien zou zijn, van het leven te moeten afzien. En ik ben nog zoo jong, sire, en ik verlang zoo zeer naar dit onbekende paradijs van aardsch geluk, dat mijn voet tot hiertoe nooit betreden heeft, en dat ik slechts aan de hand mijner geliefde bereiken kan. Ik verlang zoo zeer óók eens, — zooals andere bevoorrechte menschen, — onder den zonneglans

van 't geluk een langen, schoonen, warmen zomerdag te genieten, en dan bij het gulden avondrood op mijne knieën neder te zinken en te roepen: „Ik dank u, o God, want ik heb Uwe verhevenheid en Uwe goedheid erkend, en gij hebt mij Uwe heerlijkheid geopenbaard, en de zaligheid, welke Gij mij geschonken hebt!” — Dit alles zal Uwe Majesteit klein en onbelangrijk voorkomen; want het hart eens Konings is niet als dat van andere menschen, en het kleine, persoonlijke geluk van den enkele moet hem gering schijnen, die peinst en werkt voor het geluk van gansche volken. Sire, de vlieg echter, die zich op de helmpluim van den zegevierenden Koning koestert, heeft óók hare aanspraak op geluk; want God heeft haar geschapen met dezelfde zorgvuldigheid en liefde, waarmede Hij het edelste Zijner schepselen: den mensch, heeft geschapen, en het zou wreed zijn haar zonder noodzakelijkheid of nut te dooden. — Sire, ik verhef mij niet; ik weet dat ik in Uwe oogen niet meer ben dan de arme vlieg op uwe helmpluim, maar ik bid ook slechts: vergun mij genadiglijk mijn leven, want God heeft het mij gegeven!”

„Ge wilt hiermede zeggen, dat ik den generaal von Leuthen zou verbieden zijne dochter aan den rijken mensch die naar haar vrijt, uit te huwen, en tot welk huwelijk, versta mij goed, — tot welk huwelijk ik reeds mijne toestemming heb gegeven?”

„Sire, ik versta slechts *dit*: dat dit huwelijk mij niet alleen tot wanhoop brengen, — maar ook de ellende en het ongeluk van het edelste en lieflijkste wezen zou zijn, 't welk God ooit geschapen heeft! De dochter des generaals von Leuthen bemint den haar opgedrongen minnaar niet, zij verfoeit hem. En zij heeft er wel recht toe; want de bankier Ebenstreit is een koel, ijdel geldmensch, ontzenuwd en verzwaakt ten gevolge van een los, buitensporig leven, zonder eenigen zin voor iets hoogers en edelers, en die in het meisje, hetwelk hij zijn hand heeft aangeboden, niets ziet dan de dochter van den generaal, die hem door 's Konings genade een adellijken naam en titel bezorgen kan. Majesteit, ik bid nu niet meer voor mij, — maar ik bid voor de dochter van een man, die eens het geluk heeft gehad Uwe Majesteit in den slag het leven te redden. Moge Uwe Majesteit medelijden hebben met de dochter van dezen man,

en haar niet tot een troosteloos, hopeloos leven aan de zijde van een onbeminden, van een verfoeiden man doemen!"

De Koning schudde langzaam het hoofd. „Maar ge vergeet dat de generaal, dien ik dank schuldig ben, mijne toestemming tot deze echtverbintenis als een gunst verzocht heeft, en ik haar hem gegeven heb."

„Sire, ik bezweer u, neem uwe toestemming terug. Sire, op mijne knieën smee ik u, neem deze toestemming terug. Wil geen twee menschen ongelukkig maken, die van Uwer Majesteits genade niets anders begeeren, dan de vergunning: elkander te mogen beminnen, met elkander te mogen leven."

En de jonge man wierp zich, de wangen rood van inwendige aandoening, de oogen door tranen verduisterd, op zijne knieën, en hief de gevouwen handen biddend tot den Koning op.

„Sta op," zei Frederik bewogen: „Kniel niet voor mij, als voor een God, daar ik toch slechts een zwak mensch ben, — aan dezelfde gevaren onderworpen, die u, die de geheele menschheid beheerschen. Sta op! En nu antwoord mij één vraag. Zijt gij rijk?"

„Neen, sire," antwoordde Moritz, zijn hoofd fier oprichtende; „neen ik ben arm."

„En uwe geliefde? Weet ge dat generaal von Leuthen arm is als Job; zelfs nog armer, want hij heeft schulden. Weet ge dat?"

„Majesteit, zoo de dochter van den generaal rijk, of slechts welgesteld ware, zou ik nooit of nimmer dezen gang tot Uwe Majesteit gewaagd hebben; want ik hadde geweten dat Uwe Majesteit mijnen wil misduiden, — en gelooven kon, dat mijn liefde mij slechts door eigenbaat was ingegeven. Maar, tot mijn geluk is Marie von Leuthen arm; bezit zij niets dan haar edel, schoon wezen, en leidt onder de harde, liefdelooze tucht harer ouders *zulk* een vreugdeloos leven, dat ik blijmoedig zeggen kan: zij zal aan mijne zijde niets ontberen, van 't geen zij bezeten, — ik zal haar kunnen schenken wat zij tot hiertoe nooit genoten heeft: een tevreden stil leven, een bescheiden geluk!"

„Hoeveel tractement hebt ge van uw onderwijzerspost?"

„Majesteit, ik heb als conrector aan het gymnasium van 't grijze klooster een tractement van driehonderd- vijftig thaler."

„En hiervan wilt ge niet alleen leven, — maar ook een gezin onderhouden?”

„Sire, ik zal nog op eene andere wijze geld kunnen verdienen; ik zal boeken schrijven, zooals ik reeds gedaan heb. Men zegt mij, dat ik een niet onbemind auteur ben, en de boekhandelaars betalen mij goed.”

„Maar zoo ge morgen ziek wordt, is 't gedaan met uwe verdiensten, en uw gezin kan dan met u honger lijden. Neen, neen; ge zijt een idealist, die zich het leven voorstelt, zooals het zijn moest, maar niet zooals het werkelijk is. Ik heb u aangehoord; want ik dacht, dat ge mij toch eenig aannemelijk argument voor uwe pretentiën zoudt aanbieden. Maar ik vind niets dan de droombeelden van een verliefde, die meent dat de wereld moet draaien om de as van *zijn* liefde en *zijn* geluk. Maar, zie toch: de liefde is een haft, dat zich slechts een paar uren in de zon verlustigt, en met de eerste avondschemering sterft. En ge meent, dat om den wille van zulk een haft, een Koning zijn eens gegeven woord breken zou? Dat hij een man, dien hij dank schuldig is, zou beloonen met een rijken schoonzoon, die hem welkom is, weg te jagen, — en hem daarvoor een armen schoonzoon op te dringen, van wien hij op zijn ouden dag nooit een gemakkelijk, aangenaam leven zou kunnen hopen? Maar zoo zijt gij jongelieden! Gij denkt altoos slechts aan u zelve, en stoort er u volstrekt niet aan, of de ouden verwijnen in kommer en zorgen, zoo gij u slechts op hun graf een hut voor uw persoonlijk geluk kunt oprichten. Maar ik vraag u, — u, die mij zooveel van uw geluk en van dat uwer geliefde gezegd hebt, — ik vraag u; waar staat het dan eigenlijk geschreven dat de mensch gelukkig moet zijn, en waar de noodzakelijkheid hem gelukkig te maken? Meent ge dan, dat ik, — die toch een lang, werkzaam leven achter mij heb, — dat ik ooit gelukkig ben geweest. *Vraiment*, de menschen hebben er wel voor gezorgd, dat ik deze godenspijs nooit geproefd, — en vroegtijdig geleerd heb er van af te zien. Het leven is geen plezier, maar het leven is een arbeid, en ik voor mij denk: het geluk bestaat slechts hierin, dat men, als men ten laatste vermoeid is van het harde dagwerk in het graf kan dalen om eindelijk uit te rusten. Werken moet elk mensch naar zijne krachten, en naar den stand waarin het lot hem ge-

plaats heeft; en zoo hij dezen stand verlaat, is hij een deserteur, die het hoogste verloren en verspeeld heeft, wat den mensch gegeven is: zijne *eer*. Gij zult geen deserteur willen zijn, en niet aan het leven vertwijfelen, wijl het u uw gewaand geluk niet geven kan."

"Sire," riep Moritz met een kreet van smart; „geen gewaand, — maar een wezenlijk geluk!"

"Het geluk is *altoos* gewaand, nooit wezenlijk," zei de Koning langzaam het hoofd schuddende; „en 't geen wij heden als geluk begeeren, zouden wij morgen reeds als een ongeluk willen vervloeken! Dat u dit tot les diene; ga heen en werk. Maak, — wijl ge toch een geleerde zijt, — de wetenschap tot uwe geliefde, en gij zult vinden dat zij een minnares is, die nooit hare schoonheid en jeugdige frischheid verliest, en welke men nog in de grijsheid huldigen kan als de eeuwig schoone, de eeuwig trouwe, iets wat men van de dames *niet* beweren kan."

"Sire," vroeg Moritz treurig: „Gij wilt het smeeken mijns harten niet verhooren? Gij wilt dit arme, onschuldige meisje, — dat Uwe Majesteit smeekt door mijnen mond, — tot een lang vreugdeloos leven, tot een dagelijks zich hernieuwend ongeluk veroordeelen?"

De Koning haalde de schouders op. „Ik zeide straks dat het geluk slechts gewaand is, maar ik had er moeten bijvoegen; dat óók het ongeluk slechts gewaand is. De dochter van den generaal von Leuthen zal zich aan haar ongeluk gewennen, de echtgenoot van een rijk man te zijn, en ten laatste zal zij met lachend gelaat in haar met vier paarden bespannen vergulde koets rijden."

"Sire, ik zweer u, gij miskent dit hooghartige, dierbare meisje, gij . . ."

"Genoeg," viel de Koning hem in de rede: „Gij kent nu mijne meening en mijnen wil. Ik heb den generaal von Leuthen mijne toestemming tot dit huwelijk gegeven, en ik herroep mijn woord nimmer. Bovendien zou een huwelijk van de dochter mijns generaals met u, een mesalliance en een bespottelijkheid zijn. Ge moogt in de republiek der geesten en der wetenschappen een zeer hooge plaats innemen, maar in mijn aardsch koninkrijk neemt de conrector van 't gymnasium een al te bescheiden positie in, om zijne oogen te mogen ophellen tot de adellijke freule von Leuthen. Het

doet mij leed, dat ik u geen anderen troost kan geven dan dezen: gebruik verstand en berusting. Daar men de maan niet van den hemel kan nemen, moet men tevreden zijn, als men met een olielamp de duisternis van zijn aardsch kamertje verlichten kan. Zoo 't u hieraan echter ontbreekt, kom dan tot mij, en ik zal u kunnen helpen. Maar weet, de maan kan ik u niet bezorgen, want zij behoort mij evenmin, als mij de bruid van den rijken heer Ebenstreit behoort, en wat iemand niet behoort kan hij niet weg-schenken! Vaarwel, keer terug naar Berlijn, en wees moedig in onderwerping. Gewen u aan de gedachte, dat de freule von Leuthen binnen veertien dagen de gade van uwen rijken medeminnaar wordt; — want langer zal 't wel niet duren, daar mijn bevel tot uitvaardiging van den adelbrief reeds naar Berlijn verzonden is. Weet ge wat? Ik wil u nog een ander voorstel doen. Keer niet terug naar Berlijn, maar ga voor een paar weken op reis. Ik zal zorgen, dat ge van uw gymnasium verlof krijgt, en ik geef u reisgeld. Neemt ge mijn voorstel aan?"

„Ik dank Uwe Majesteit; ik neem het niet aan,” antwoordde Moritz met kalme waardigheid: „Voor de wond, welke ik in mijn hart draag, is slechts één balsem, dien de genade mijns Konings mij zou kunnen verleen. Maar het geld is geen pleister, waarmede het hart genezen, — en de wonden verkoeld worden. Ik kan slechts, evenals de rampzaligen, die door de spitsroeden moeten loopen, ineenzinkend zeggen: „Ik dank voor de genadige straf!” — Sire, ik verzoek mij te mogen verwijderen, want ik wil terstond naar Berlijn terugkeeren.”

„Gij zult toch niet het dwaze denkbeeld hebben om te voet terug te gaan?” zei de Koning levendig: „Binnen een uur zal een koerier van hier naar Berlijn rijden.”

„Sire,” zei Moritz somber, „ik,” — maar eensklaps zweeg hij, en als een bliksemstraal vlamde in zijne oogen op; hij sloeg ze echter weder spoedig neder voor den opmerkzamen blik des Konings. „Ik dank,” zeide hij vervolgens: „ik neem het aan, en zal met den koerier naar Berlijn terugkeeren.”

De Koning knikte. „*Au revoir*, te Berlijn! Als de veldtocht geëindigd is, en ik naar Berlijn teruggekeerd ben, zal ik u tot mij laten roepen. Ge zult zien, dat ge dan zelf

om uw bedevaart hierheen zult lachen, en geleerd zult hebben, u over een zoogenaamd ongeluk te troosten!"

„Sire, ik geloof het niet!"

„En ik ben er van overtuigd. Vaarwel!"

Moritz beantwoordde dezen koninklijken wensch slechts met een stomme buiging, en ging met gebogen hoofd en treurend hart naar buiten.

De Koning oogde hem zeer lang na, en een uitdrukking van diepen weemoed sprak uit zijn gelaat. „Ach," zuchtte hij zacht voor zich; „hoe benijdenswaardig zijn toch degenen, die nog aan de illusiën der liefde gelooven, en wie de ouderdom en de ondervinding nog niet gewekt hebben uit dezen laatsten droom van geluk! Hoe lang is het geleden, dat ik eruit ontwaakt ben, hoe lang, dat ik —"

De Koning zweeg, liet het hoofd zinken op de leuning van zijn stoel, en staarde met groote, vlamme oogen voor zich uit, en zag de ledigheid bevolkt met de herinneringen zijner jeugd, met de droomen waaruit hij zoo lang, ach, zoo lang reeds ontwaakt was! Zij trokken hem voorbij, deze lieve, bekoorlijke gestalten, welke hij vroeger bemind had. Daar was de schoone mevrouw von Wrechem, die zijn eerste liefde was geweest, en welke hij gezworen had eeuwig te zullen beminnen; daar was een ander gezicht; het gelaat van een lief, onschuldig meisje, dat smaad en vernedering voor hem geduld had. O, Dora, Dora, droom mijner jeugd, vlucht voorbij. — En nu, dit gelaat met de groote oogen, die zoo teeder op hem gericht zijn! Het gelaat zijner zuster Friederike, die uit liefde voor hem — den Kroonprins, — zich zelve opgeofferd en den onbeminden man hare hand gereikt had, om haar broeder met zijnen vader te verzoenen, en voor hem de erfenis van den troon te behouden. Nu rijst een ander gezicht op, zacht en stil, met smartelijke onderwerping in de blauwe oogen, het gelaat zijner gemalin, die hem zoo vurig bemind had, en die aan zijne zijde onbemind is uitgebloeid. — Voorbij! Voorbij! — Weder een nieuw gezicht! De schoone Leon-tine von Moriën, de *Tourbillon* aan het Hof van den Kroonprins te Rheinsberg! Zoo jong, zoo beminnelijk, zoo vroolijk, en toch vervlogen, in zuchten gestorven! Maar nu, nu komt zij aanzweven, de bekoorlijkste, de liefelijkste aller gestalten; — en de oogen die strak voor zich hebben

gestaard, vlammen nu op met een straal van erkenning; en het hart, — dat oud en nuchter is geworden, — vindt thans een rassen, vurigen polsslag terug, en de lippen, die streng en vast opeengedrukt waren, openen zich nu voor een zucht, en fluisteren vervolgens zacht, zeer zacht: „Barberina!” Zij staat voor hem in haar betooverende schoonheid, met den bekoorlijken glimlach op de purperen lippen, met den vurigen liefdeblik in de vlamrende oogen. O, Barberina!...

De Koning stond op, hij huiverde. Hij keek met een zonderlingen blik om zich heen in de eenzame, duistere kamer, alsof hij meende er nog altoos deze vrouwengestalten te zien, die hem groetten met heur treurigen glimlach en weenenden blik.

Maar neen, niemand was er! Hij was alleen, geheel alleen; niemand sprak tot hem, en slechts als een flauwe echo klonk uit de verwijderde dagen zijner jeugd het woord, 't welk hij destijds tot devies van zijn geheele leven had gemaakt: *Soffri e taci!* ¹⁾

„*Soffri e taci!*” herhaalde de Koning zeer zacht: „het woord van berusting is het eenige, wat mij uit mijn jeugd nog trouw is gebleven! Maar neen, er is nog ééne vriendin! Mijn fluit is er nog! Kom, trouwe gezellin mijns levens! Gij kent al mijn lijden, en tegenover u behoef ik niets te verzwijgen!”

De Koning nam de fluit uit haar foudraal, en beschouwde haar met teederen blik. 't Was lang geleden dat hij haar in de hand had genomen; haar, de „trouwe gezellin van zijn lijden.” De zorgen en bekommelingen zijns levens, de pijnen, waarmede de jicht hem bezocht; de ouderdom, — ach, de treurige, ontvlechterende ouderdom, — had hem ook van zijn fluit gescheiden, en slechts uit trouwe, lieve gewoonte vergezelde zij hem nog op zijne reizen, lag ze nevens hem op zijn tafel.

Maar in dit uur, — nu de herinneringen hem begroetten, — gevoelde Frederik zich weder jong, teruggegeven aan de zachte gewaarwordingen des harten, en hij nam de fluit, bracht haar aan zijne lippen, om de echo, die in zijn hart weerklonken had, door zijne geliefde fluit te doen herhalen.

Maar ach, de muziek zijns hartens is verstomd, en zijn

1) „Lijden en zwijgen.”

fluit geeft den welluidenden toon van zijn verleden niet meer terug.

De Koning nam met een toornige beweging de fluit van zijne lippen, en legde haar haastig weder in het foudraal.

„Alles is weg en gestorven,” zeide hij somber: „niets is mij gebleven, — want er is niets duurzaam in het leven! Niets!”

Plotseling klonk buiten trompetgeschal en roffelden de trommen, en met lustige muziek naderde het regiment, dat heden parade voor den Koning zou maken.

En wat is het, dat zij spelen? Wat schalt en jubelt, en klinkt en juicht tot den eenzamen Koning met duizende schitterende herinneringen, als zegetrots en heldengejubel?

't Is de marsch van Hohenfriedberg, die in de stille kamer weergalmt. De marsch, dien de Koning zelf gecomponeerd heeft, na de schitterende overwinning van Hohenfriedberg.

De Koning hief zijn groote oogen met een vromen, dankbaren blik ten hemel. „Er is toch *iets* duurzaam in het leven,” zeide hij luid en blijmoedig: „de liefde sterft en de muziek vervliegt; maar het goede, dat wij in het leven geschapen hebben, blijft; en het grootsche dat wij volbracht hebben, vergelden ons de goden met het schoonste aardsche loon, want zij maken den sterveling onsterfelijk; zij geven hem wat hooger is dan de liefde, dan het geluk: zij geven hem *den roem*! Roept mij, trompetten van Hohenfriedberg! Ge zult ook nog schallen als ik niet meer ben, en toekomstige geslachten zult gij verhalen van den ouden Frits! Na zulk een verhaal is het wel waard dat men geleefd en geleden heeft! Ik kom, trompetten van mijn roem, ik kom!”

En met jeugdige levendigheid, met schitterend aangezicht ging de Koning naar buiten tot zijne generaals, die hem met zwijgenden eerbied begroetten; — tot zijne soldaten, die met luide jubelkreten den geliefden veldheer en Koning ontvingen.

III.

TE WEIMAR.

„Postiljon, houd stil!” riep de hertog: „Van hier kan men mijn lief Weimar zien, en ik wil mij aan dit schouwspel

vergasten. Zie, Wolf; ginds ligt het, door groen boomgewas omgeven. Het is een nederig, oud, grijs nest, maar het lijkt mij toch veel fraaier en heerlijker, dan het voorname, trotsche Berlijn; en ik zou het aan mijn hart willen drukken met al zijn kleine, grijze, onoogelijke huizen, en vervelende oude pedanten, en zou het willen kussen als ware het mijn liefje! Kom, Wolf, stijg uit, en laat ons te voet verder gaan, terwijl het rijtuig vooruit rijdt."

"Welkom, welkom! Schoon paradijs met al uwe engelen en al uwe slangen," riep Goethe, terwijl hij uit het rijtuig sprong, en zijne armen wijd uitbreidde naar de kleine stad, die zoo vreedzaam en stil in het dal voor hen lag: — „Als het geheimzinnig heilige boek met zeven zegels gesloten, ligt ge hier vóór ons; en al onze zinnen, ons hart en onze ziel dringen naar u, en willen de zeven zegels verbreken, om heerlijke openbaringen en goddelijken lust te putten uit uwen geheimzinnigen inhoud."

"En gunt mijn verrukten vriend," zei de hertog glimlachend; „gunt hem, o goden, dat hij eindelijk het zegel breke, 't welk de wreede vriendin zich op de lippen heeft gelegd, opdat hij den kus der liefde niet zou drinken, die onder het zegel gloeit! Zie, Wolf; ginds dat grijze dak met den achtergrond van hooge boomen, dat is het huis —"

"Het huis, waar mijn geliefde, mijn vriendin, mijn zuster, mijn meesteres vertoeft, viel Goethe hem in de rede: „Want dat is zij, mijn alles in alles; en wat ik nu en dan bemind heb, — en wat ginds en hier mijn hart heeft verkwikt en mijn geest beziggehouden, — al deze kleine bronnen en beekjes des gevoels en der zaligheid zijn nu alle samengevloeid tot den breeden, zilveren stroom mijner liefde tot haar, en in dezen stroom weerspiegelen zich hemel en aarde, en wonderbare verborgenheden der onsterfelijkheid verkondigen mij zijne ruischende golven."

"Ach, Wolf," zuchtte de hertog; „welk een gelukkig, benijdenswaardig schepsel Gods zijt gij! Een vrije, ongebonden kerel, die zijne liefde kan schenken ginds en hier, waar het hem lust. Wolf, Wolf, als ik u raden mag, trouw nooit, want —"

Goethe legde hem met een haastige beweging de hand op den mond. „Stil, mijn heer en mijn vriend, o, zwijg. Geen woord tegen de edele hertogin Louise! Zij is een toonbeeld

van teedere en edele vrouwenwaarde; en benijdenswaardig is mijn Carl, dat hij zulk een edele vrouw, zulk een lieve moeder voor zijne kinderen de zijne noemt."

"Zekerlijk is hij dat, mijn Wolf," zei de hertog opgetogen; „de hertog van Weimar zou gewis geen edeler en bekoorlijker gemalin hebben kunnen vinden, — aan zijn land en zijne nakomelingen geen liefderijker en deugdzamer moeder hebben kunnen geven. Maar zie, Wolf; — uw Carl heeft nog een ander teeder, gemoedelijk hart voor zich geheel persoonlijk; en dit hart zou ook gaarne geheel persoonlijk een ander hart het zijne noemen, en in goddelijk minnekoozen, in diep gevoelig juichen, in zalig wenschen en vreezen uitwoeden in jeugdigen lust. Ge kunt toch niet van mij vergen, dat ik thans reeds met mijne twee-en-twintig jaren voor huisvader speel, de echtelijke slaapmuts over mijn ooren trek, en geen oog en hart meer heb voor andere schoone vrouwen? Niets vrouwelijks meer bemin buiten mijn jonge gemalin, ofschoon ik deze oprecht en hartelijk bemin en mijn lot zegen, dat mij met zulke zachte koorden aan de huwelijkskar heeft gebonden! Maar tòch ben ik gebonden, — en gij, Wolf, gij gelukkige, zijt vrij!"

„Wijl mij 't wreede lot ontzegt, mij met de eenige geliefde te verbinden! O, Charlotte, Charlotte! waart ge vrij, hoe zalig zoude ik zijn, zoo ge mij in ketenen slaan, en mij binden wildet. Niet aan de huwelijkskar, zooals de gelukkige spotter zegt; — neen, aan den duivenwagen van Venus zou het zijn, waarin gij zoudt tronen, en waarin ge mij naar den hemel zoudt opvoeren!"

„Laster niet, Wolf!" riep de hertog: „Val liever op uwe knieën neder en dank de goden, dat zij u niet binden en u de vleugels afsnijden. Juist wijl gij de lieveling zijt der goden, juist daarom hebben zij het zoo beschikt, dat de vrouw, welke gij boven alle andere vrouwen bemint, reeds uiterlijk gebonden is en een ander behoort. Zij wilden u de illusiën des geluks en het verheven genot der liefde nog langer doen behouden; en daarom behoedden zij u voor deze instelling, welke de Fransche tooneelspeelster Sophie Arnaud met zulk een bijtend vernuft het „sacrament der echtbreuk" genoemd heeft. En ge zult het toestemmen; wij hebben in ons lief Weimar veel zulke kleine sacramenteelen; en ik moet vaak lachen als ik overdenk, waarom

toch onze bekoorlijke schoonen getrouwd zijn, daar geene harer den echtgenoot bemint, maar elke bovendien nog een „vriend” heeft.

„Het menschelijk hart is een wonderlijk ding,” zei Goethe, terwijl zij arm in arm den heuvel afgingen; „en bovenal het vrouwenhart. Het is een heilig raadsel, 't welk God zich zelven heeft opgegeven, en dat ook slechts alleen God kan oplossen.”

Een bliksemstraal schoot op dit oogenblik uit de wolken neder, onmiddellijk door een luide majestueuze donderslag gevolgd.

„Hoor maar, hoor, Wolf,” lachte Carl; „de Heere God in den hemel geeft u antwoord, en bevestigt uwe bewering.”

„Of straft mij voor mijne stoute woorden,” riep Goethe, daar juist de hagel met groote steenen neêrviel, en hem als naaldenprikken in 't gelaat sloeg: „'t Is alsof de hemel mij met roeden geeselt.”

„En ons rijtuig is in vollen draf reeds beneden in het dal,” zei de hertog; „beproeven wij 't het te roepen!”

Hij sprong midden op den weg, en beide handen als klankborden aan den mond leggende, begon hij met volle, krachtige stem te roepen: „Hei: postiljon! Hier, voerman!”

Maar de telkens opnieuw rollende donder, de huilende storm, de ratelende hagel maakten het roepen van den hertog onhoorbaar, en tegen den nu met vreeselijke stroomen nederstortenden regen, konden beide heeren nog slechts bescherming vinden onder de groote eikenboomen, die aan den weg stonden, en wier machtige en volle bladerenkruinen een ondoordringbaar dak tegen den stortregen vormden.

„Ik ken in de wereld niets verhevener dan een onweder,” zeide Goethe, wiens gelaat nu een ernstige, bezielde uitdrukking had aangenomen: „Als de donder met zulk een vreeselijken, majestueuzen toorn rolt, is het mij als hoorde ik Prometheus zijn toornige stem tegen de goden verheffen. In de zwarte wolken zie ik zijn van nevels omgeven gestalte; — zie, hoe de Titan zijn reuzenarmen opheft tegen de goden, met zijn reuzenlijf den blauwen hemel overschaduwende, hen zijn machtigen toorn in 'taangezicht werpende, en —”

Een bliksemschicht schoot neder, een ontzettende donderslag volgde, en dreunde lang tusschen de bergen en heuvelen voort.

„Hoort ge hem, Carl?” riep Goethe in vervoering: „Hoort ge hoe hij al de stemmen der aarde samenvat voor den brullenden donder van zijnen toorn? Zie maar: zie, ginds staat hij aan den hemel, in zijn donkere, nachtelijke gedaante, en heft dreunend de voeten op, en dondert omhoog; ik hoor het, ik hoor het! Hij roept:

Bedek uw hemel, Zeus,
Met wolkendamp,
En oefen u, — den knaap gelijk
Die distelen afslaat, —
Aan de eiken en de bergkruinen;
Ge moet mijn aarde
Toch laten staan,
En mijn hut, door u niet gebouwd,
En mijn haard,
Welks gloed
Ge mij benijdt!
Ik ken niets armzaliger
Onder de zon, dan u, goden!
Uw —

Weder ratelde een geweldige donderslag en verdoofde Goethe's woorden, die met vlamme, tartende oogen naar den hemel staarde, en de gebalde vuist ophief, als ware hij zelf Prometheus, die de goden dreigde.

„Ga voort, mijn Wolf, ga voort,” riep de hertog, toen de donder zweeg; „hoe kunt gij, — zelf een god, — u laten storen door het brommen der goden! Ga voort!”

Maar de opgeheven arm des dichter zonk neder, en de vlamme blik zijner oogen werd zachter.

„Geen menschelijk woord kan toch uitdrukken, wat Prometheus in dezen donderslag sprak,” zei Goethe peinzend; „en met ootmoed gevoelde ik zooeven, hoe zwak en klein wij menschen kinderen toch zijn! Wij verbeelden ons zoo groot te zijn, en onze stem is toch slechts als het gonzen van den kever tegenover Gods donderstem.”

„Niet kleinmoedig, Wolf, niet deemoedig. Uw stem zal machtig klinken door geheel Europa, en alle ooren zullen haar hooren en alle harten zullen haar verstaan; en na eeuwen nog zal zij even frisch en jeugdig schoon voor de menschen klinken als voor mij op heden. De donder gaat voorbij en verstomt, maar 's dichters woord verliest nooit zijn klank; het ruischt in hemelmelodie door alle tijden heen. En dát zeg ik u, Wolf: den Prometheus, dien ge

straks begonnen zijt in bliksem en donder, moet ge ten einde dichten, en moogt hem niet als een fragment in mijne ooren laten wegsterven. Ik wil hem zwart op wit eens voor mij zien, en rustig aan zijn schoonheid hulde biën. Ge ziet, Wolf, ik begin zelf te rijmen in de nabijheid eens dichters, en van de goddelijke spranken, die uit u schieten, valt een vonkje in mijne ziel. O, Wolf, het beste wat in en aan mij is, dank ik u, en daarom prijs ik mijn lot dat mij *u* deed vinden!"

„En ik het mijne, dierbare Carl," zei Goethe innig: „want slechts hier in uwe nabijheid, — beschermd en verpleegd door uw schoonen, edelen geest, — kon mijn eigen en innig wezen zich ontwikkelen en in bloei komen. Wij geven en ontvangen dagelijks de een van den ander; en zoo schieten de wortels van ons leven te zamen en zullen, zoo God wil, tot twee fraaie boomen opgroeien, met even volle kronen als deze eiken, die beschermend en beschaduwend zich boven ons welven. Maar zie, mijn beste, de regen heeft schier opgehouden. Ginds, bij de opgehevene vuist van Prometheus breekt reeds de zon een weinig door, en mij dunkt, dat wij naar de lieve plaats zouden kunnen gaan.

„O Wolf, Wolf, hoe verliefd zijt gij! Dat noemt nu een minnaar „de regen heeft schier opgehouden," terwijl hij nog zóó liefelijk valt, dat wij doornat zouden zijn vóór wij beneden kwamen. Maar hoor? Ik geloof dat een rijtuig nadert, en zoo het toeval ons gunstig is, vinden wij een onderkomen. Wij willen eens zien."

De hertog ging van onder de boomen naar den weg, en tuurde met zijn scherpe jagersoogen in de verte.

„Ja," zeide hij; „er nadert een rijtuig, maar er zal voor ons geen gelegenheid zijn om mede te rijden, want, naar het mij toeschijnt, is 't een open boerenwagen, en zitten er een menigte menschen in!"

„Het schijnt zoo," zei Goethe, die zich bij hem gevoegd had; „een zeer vroolijk gezelschap schijnt er zich in te bevinden; want hoor maar, heer, zij zingen een lustig lied. Nu zult ge echter moeten toestemmen dat de regen voorbij is, en dat . . ."

„Charlotte van Stein ginds in haar huis te vinden is," viel de hertog hem in de rede: „Voorwaarts, Wolf; geef mij uw arm, en voorwaarts!"

Rustig, arm in arm, gingen beide jonge mannen nu voorwaarts, en die hen ontmoet had zonder hen te kennen, zou gemeend hebben dat zij twee broeders waren, zoozeer geleken zij op elkander in voorkomen, wezen en gestalte en ook in kleeding; want de hertog droeg evenals Goethe het Werthercostuum: de kaplaarzen, de geel lederen broek, den groenen rok met koperen knopen, en aan het gepoederde haar den sierlijken, met lint omwonden staart.

Terwijl zij nu met vlugge schreden den heuvel afgingen, kwam het rijtuig achter hen steeds nader. De scherpe oogen van den hertog hadden zich niet bedrogen. 't Was inderdaad een ladderwagen, en een vroolijk gezelschap zat op de stroozakken, welke men er als kussens in had gelegd. Zij hadden nu opgehouden te zingen, en keuvelden en lachten, en waren zóo verdiept in hun onderhoud, dat zij geen acht sloegen op de beide wandelaars, die voor den wagen uitgingen, en die nu, toen zij den wagen dicht achter zich hoorden, — ter zijde weken."

Maar nu scheen iemand hem gezien te hebben; want er klonk als een kreet van verrassing, het gesprek verstomde, en een gestalte richtte zich in den wagen op; — een gestalte, half man, half vrouw, met een kleinen, door en door natten vrouwenhoed van sierlijken vorm op het hoofd, overigens geheel gehuld in een mansrok van dik groen fries.

„Hij is 't, bij God, 't is Carl!" riep de gestalte, en in 't zelfde oogenblik ijldo ook de hertog naar den wagen.

„Is 't mogelijk? Zijt gij het, mijn hartelijk geliefde moeder?"

„Mevrouw de hertogin Amalia!" riep Goethe verwonderd.

„Ja," lachte de hertogin, en hare groote, schitterende oogen lachten mede, en groetten tegelijk met innigen blik de beide lievelingen, die nu aan den kant van den ladderwagen stonden. — „Ja, de hertogin Amalia! Ziet nu hoe het spreekwoord zich bewaarheidt: De appel valt niet ver van den stam! Op den heirweg ontmoeten moeder en zoon elkander, stam en appel! Op den grooten weg! Terwijl zij in deftige karossen elkander eerbewijzingen moesten brengen!

„En mag men vragen, geliefde mevrouw hertogin, waarheen ge gaat?" vroeg de hertog: „En welk ordekleed het is dat Uwe Doorluchtigheid hier tentoonstelt?"

„Te voet zijn wij over het land gegaan, naar Tiefurt,” antwoordde de hertogin lachend: „en te voet wilden wij terugkeeren. Maar het zwakke, vertroetelde ding, Thusnelda, klaagde dat haar de elfenvoetjes zeer deden, en het onmogelijk was terug te wandelen.”

„O, hertogin, hertogin,” riep de dame, die achter de hertogin tusschen de zakken hurkte; „moet *ik* weder het *bête de souffrance* zijn, en moet ik u in mijne voetstappen laten treden, terwijl ik —”

„Stil, Göchhausen; stil, lieve Philomele,” viel de hertog haar in de rede; „eerst moet den verwonderden het Delphisch raadsel dezer uniform opgehelderd worden.”

„Dit alles is zeer gemakkelijk op te helderen,” zei de hertogin lachend; „den ladderwagen namen wij, wijl er geen *ander* voertuig was; en deze uniform is de groene overjas van mijn goeden Wieland, dien hij mij bereidvaardig geleend heeft, om mij tegen den stortregen te beschermen.” ¹⁾

„En deze groene overjas zal mij van nu af een heerlijk palladium zijn,” riep de kleine heer met de vroolijk-flikkerende oogen en het zacht blijmoedig gelaat, die nevens de hertogin op den stroozak zat.

„En ziedaar ook onzen Knebel,” riep de hertog, den heer toeknikkende, die naast de hofdame, freule von Göchhausen zat, en de natte kap van zijn mantel juist van zijn geпоederd haar wegtrok: „en onze schatmeester Bertuch, en graaf Werther, en baron von Einsiedel!”

„En Uwe Doorluchtigheid vraagt niet naar onze schoone Wertherin, de betooverende gravin? vroeg freule Göchhausen met haar snibbige, scherpe stem: „Ach, onze lieve schoone gravin is ziek, zeer ziek! Is 't niet zoo, graaf Werther, uwe echtgenoot is ziek?”

„Ja; ik geloof, men zegt het,” antwoordde de graaf verstrooid: „ik heb de gravin sinds eenige dagen niet gezien, en daaruit besluit ik —”

„Om Godswil,” riep de hofname; „sluit niet; want gekondt het slot verdraaien, en dan zou de schoone gravin altoos achter slot en grendel blijven, en niemand kreeg haar

1) Werkelijk voorval. Zie: Lewes, Goethe's Leben und Schriften I, 406.

weder te zien. Dat hielden wij niet uit! Nietwaar, baron Einsiedel, dat hielden wij niet uit?"

Haar stekende oogen richtten zich met een zonderling vorschenden blik op den jongen, schoonen baron von Einsiedel, die nevens den graaf von Werther achter haar op den stroozak zat, en zich verlegen afwendde.

„Wat deert toch onze schoone gravin?" vroeg de hertog, terwijl Goethe in een levendig gesprek met de hertogin Amalia gewikkeld was: „Zij is toch niet gevaarlijk ziek, de lieve gravin?"

„O neen, niet gevaarlijk ziek," antwoordde freule Göchhausen haastig: „zij heeft slechts de genieziekte. De genieziekte, waardoor wij allen min of meer zijn aangetast, sinds het dolle genie Wolfgang Goethe hier te Weimar rondwoedt, en den eenzamen lieden de hel heet stookt. O Goethe, o Wolf, hoe gerust wandelden wij in lommer en onschuld, en in behagelijke schaapskleederen, vóór gij kwaamt en ons het vel over de ooren trok, en ons aanstaakt met uwe storm- en drangziekte, en de genieberoering over ons bracht met hare melaatschheid!"

„Göchhausen, houd uw booze tong," riep de hertogin lachend; „en verberg uwe vreugde niet achter spot en hoon! Beken maar eerlijk, dat ge verheugd zijt uwen lieveling weér te hebben, en ge niets haastiger weet te doen, dan dadelijk aan zijne moeder, mevrouw Aja, te schrijven en haar te berichten: „Onze lieve hertog is weder hier, en mèt hem is ook mijn engel, mijn afgod, Wolfgang, weder tehuis gekomen!" Want *ik* zeg u, Goethe; Thusnelda bemint u, en al den tijd dien ge weg zijt geweest, heeft zij schier het voorkomen eener zwaarmoedige kwikstaart gehad. Als men haar vroeg waarom zij treurde, weende zij als —"

„Als een krokodil," vulde de hertog aan: „O, ik ken deze tranen van de hofdame Göchhausen; ik weet te vertellen van hare krokodillen-natuur. Moeder, o, moeder, hoe kunt ge toch dit monster in uwe nabijheid dulden? Hebt ge 't dan nooit beproefd haar een crucifiks voor te houden, opdat de diavolezza uit haar omkleedsel kome, en de booze geest van haar wijke?"

„Fraai, zeer fraai," riep de kleine, misvormde hofdame lachend; „ik zie, Uwe Doorluchtigheid is niet veranderd op de opvoedingsreis. Waar zijt ge toch geweest, waarde

hertog? Ha, ik herinner mij. Ge zijt met den heer Goethe over den Rijn gevlogen, en beiden zijt ge nu weder tehuis gekomen, geheel onveranderd en juist zooals ge uitgevlogen waart."

Allen lachten, en het vroolijkste en luidste lachte de hertog. „Göchhausen, ge zijt een heerlijk schepsel," riep Carl; „en te benijden is de Arminius, die eens deze Thusnelda in zijn huis zal voeren. O, ik zie hem reeds voor mij, den schoonen jongeling, die den moed heeft deze Duitsche vrouw de zijne te noemen."

„Ik zal hem de oogen uitkrabben," riep freule Göchhausen; „en dan kan de gravin Werther bij hem voor Antigone spelen, en hem als Oedipus in het land rondleiden. Waarom houdt ge de oogen dicht, Einsiedel? Ik krab immers nog niet!"

„Ik denk er volstrekt niet aan mijne oogen dicht te houden," zei baron Einsiedel zeer verwonderd.

„Ge denkt nooit, dat weet men," riep freule Göchhausen; „maar onwillekeurig deedt ge het, toen ge hoordet dat de gravin Werther als Antigone den blinden Oedipus leiden zou. Nu, dat zal een genie-reis worden, o, een genie-reis! Wat zult gij er dan van zeggen, graaf?"

Maar vóór dat de graaf den tijd had te antwoorden, wendde zich de hofvreule weder tot den hertog. „En wat heeft Uwe Doorluchtigheid mij medegebracht van de opvoedingsreis? Want ge hebt immers niet vergeten, dat ge mij een fraai geschenk hebt beloofd?"

„Neen, ik heb 't niet vergeten! Ik heb voor mijn Thusnelda een geschenk medegebracht, — o, een kostbaar geschenk!"

„Welk, Doorluchtigheid?"

„Een verrassing, waarover Thusnelda, — hoe schrandersiz ook is, — een geheelen nacht zal moeten peinzen en raden! Maar, heer legatieraad Goethe, zou 't nu geen tijd zijn om afscheid te nemen?"

„Mijnheer de hertog, ik wacht slechts op uw bevel," antwoordde Goethe, terwijl hij met een buiging van de hertogin afscheid nam.

„Maar op *mijn* bevel moet gij beiden wachten," zei Amalia, haren zoon de hand reikende, welke deze innig aan zijn lippen drukte.

„Ik beveel u dus, heden avond bij mij een soirée bij te

wonen, waarvoor de uitnoodigingen reeds gedaan zijn. Ook mijn schoondochter, mevrouw de hertogin Louise heeft die aangenomen, mijnheer de hertog, — alsmede mevrouw von Stein, mijnheer Goethe! Dus verwacht ik u heden avond op Belvedere, mijneheeren. Ge zult een gast vinden. De dichter Gleim is hier, en zal ons heden avond uit zijn nieuwen Muzen Almanak voorlezen! Ge komt immers, heer zoon? En ook gij, Goethe?"

Beiden gaven verheugd hunne toestemming, en oogden vervolgens met vroolijken lach den ladderwagen na, die lustig hotsend de hertogin en haar vroolijk gezelschap wegvoerde.

„Nu; dit is wederom een vet hapje voor de giftige tongden der eerzamen,” riep de hertog: „Mevrouw mijne moeder op een ladderwagen in Wieland's groenen overjas, en de regeerende hertog met zijnen Goethe, na een lange reis, als gewone handwerksgezellen te voet hun intrede in de residentie doende.”

„Ik wilde wel, geliefdste heer, dat wij reeds onzen intocht deden,” zei Goethe zuchtend.

„O, o, het liefdeverlangen maakt u ongeduldig. Wolf! Nu, kom dan! Maar luister eens. Wij moeten freule Göchhausen heden nog een poets spelen. Ik heb haar een verrassing beloofd. Wilt ge mij helpen, Wolf?"

„Met alle genoegen, hertog.”

„Ik heb reeds iets bedacht; een recht dolle, vroolijke grap willen wij met haar hebben, en uw knecht, Philip moet ons hierbij behulpzaam zijn; hij is een behendige kerel, en weet te zwijgen.”

„Als het graf, hertog!"

„Dat is ook nodig bij zulk een heer, dien alle vrouwen naloopen. Nu willen wij óók loopen, Wolff, in vollen draf van den berg, — en dan voorwaarts, waarheen het hart ons trekt. Heden namiddag kom ik bij u in het tuinhuis, en haal u af naar Belvedere; dan willen wij over de verrassing voor freule Göchhausen spreken! Voorwaarts, Wolf!"

In gestrekten galop renden beiden den heuvel af, de kleine voorstad in, tot groote ontzetting der eerzame lieden, die hen hoofdschuddend naogden en elkander vertelden, dat de jonge hertog er weder was met zijn dollen lieveling.

De „dolle lieveling” scheen heden doller dan ooit; want hij vloog nu, toen hij met een korten groet van den hertog

afscheid had genomen, met geweldige sprongen door de kleine straat naar het engelsche park, vervolgens door de breede allée verder, steeds verder, en hield eerst stil voor het huis, welks dak hij straks van de hoogte reeds zoo verlangend begroet had.

De huisdeur was open, zooals gewoonte is in kleine steden, en de knecht, die in 't voorhuis met eerbiedigen groet den heer legatieraad tegemoetkwam, berichtte, dat de heer stalmeester von Stein naar zijn buitengoed Kochberg was gereden, maar dat mevrouw achter in den tuin was, en zich waarschijnlijk in 't paviljoen bevond. Want daarheen was zij met hare gitaar gegaan.

„Alleen?” vroeg Goethe, en toen de knecht dit bevestigde, ijelde Goethe met gevleugelde schreden voorwaarts door het huis, en over de plaats van den tuin. Niet door het salon en den hoofdingang wilde hij gaan; neen, verrassen wilde hij de geliefde, — haar zien, nog vóór zij hem had gezien, en in haar lief gelaat lezen of zij aan hem dacht!

Zacht nu de kleine tuindeur geopend, stil de lommerrijke allée in, die zijwaarts den tuin begrenst. Raken de voeten nog de aarde, of zweven zij er over heen? Hij voelt het niet; zijn ziel heeft hare vleugels uitgeslagen, en zij dragen hem! Dragen hem naar het kleine paviljoen, waaruit muziek hem tegenklinkt, — gitaartonen en daarbij een heerlijke, volle, melodieuze stem! — Håar stem!

Hoe straalt zijn gelaat van verrukking en zaligheid, en welke goddelijke vlammen branden in zijn groote oogen! Dáár, dáár is de open deur van het paviljoen! Om den hoek tuurt hij naar binnen, en aanschouwt haar niet alleen met zijne oogen, — hij aanschouwt haar ook met zijn ziel, zijn hart. Zij ziet hem niet. Zijwaarts zit zij van de deur; op het tafeltje voor haar ligt het muziekboek, de gitaar rust in haren arm, en met volle stem zingt zij naar Reinhard's fraaie melodie:

„Lieber durch Leiden
Möcht' ich mich schlagen,
Als so viel Freuden
Des Lebens ertragen.
Alle das Neigen
Von Herzen zu Herzen,

Ach, wie so eigen
Schaffet es Schmerzen!" 1)

Toen zwijgt zij als overweldigd door hare eigen gedachten, en de gitaar zinkt neder in haar schoot, de fijne blanke handen strijken zacht over de snaren, zoodat zij somwijlen als geestengefluister klinken. De groote, donkerblauwe oogen staren in de verte, en de liefelijke mond herhaalt zacht, terwijl een zoete glimlach er over glijdt:

„Ach, wie so eigen
Schaffet es Schmerzen!"

En nevens de tuindeur, door welke bloemengeur en vogelgezag door den zachten wind werden binnengevoerd, staat Wolfgang Goethe, en aanschouwt met glinsterend aangezicht de vrouw, welk hij reeds sedert drie jaar zoo vurig bemint, zóó gloeiend, „dat alle andere gevoelens bij hem ondergingen in deze eene liefde!"

Langer houdt hij 't niet uit! — Hij ijlt voorwaarts, hij ligt aan hare voeten en strekt zijn armen naar haar uit.

„O, Charlotte, o geliefde! Hier ben ik weder, en ik bemin u, u alleen!"

Een kreet! — Was 't een kreet van verrassing of van verrukking? Wie liet de gitaar ter aarde vallen? Zij of hij? Wie omhelsde den ander met teedere onstuimigheid; zij of hij? Wie drukte de heete, gloeiende lippen op de twee andere gloeiende lippen; zij of hij? En wie zeide: „Ik bemin u, en dank God dat ik weder rusten kan in uwe liefde! Ik bemin u, en wilde dat wij beiden nu sterven moesten; want men heeft het geheele leven samengevat in het ééne moment: als de liefde zich openbaart in ons en in ons tweede ik!"

Zij zat op den tabouret, en hij lag nog altoos voor haar op zijne knieën; hare voeten had hij met beide handen omvat, en aan zijn boezem gedrukt; zijn groote, zwarte oogen blikten met onuitsprekelyke verrukking in dit geliefde gelaat, dat anders altoos zoo zacht en gelijkmatig, — en als door een zijden sluier overdekt scheen, doch thans door een zonnig morgenrood beschenen werd.

1) Liever zou ik mij door lijden moeten heenworstelen, dan zooveel vreugde des levens te verdragen. De neiging van hart tot hart, — o, welke eigenaardige smarten veroorzaakt die!

„Zeg mij, o zeg mij, Charlotte, hebt ge aan mij gedacht? Of neen! Zeg mij liever niets; want uwe oogen spreken tot mij, en mogen zij oprechter zijn dan deze wreede lippen die nooit bekennen, nooit toestaan. O, sla de leden niet over deze geliefde oogen neder, — niet over mijne sterren, die mij verlichten, waarheen ik ook gaan, — waarheen ik mij ook wenden mag. Uwe oogen zijn mijn dag, mijn Lente, mijn liefde! En dag en liefde en Lente keeren immer weder, en worden tòch nooit oud! Laat mij die eeuwig-jongen in uwe oogen zien, en laat er mij ook een weinig in lezen van de verborgenheden, die als paarden in de diepte van uw hart rusten! O, Charlotte, zeg mij slechts dit: is ook de parel der liefde er bij, en is deze parel de *mijne*, alleen de *mijne*?”

„Ware dit zoo, dan zou 't immers een ongeluk zijn,” fluisterde zij met een zoeten glimlach; „de paarden, — ge weet het immers, — zijn een ziekte, en dus zou mijn hart ziek zijn, zoo het in zich den parel der liefde voedde. Maar neen, neen!” voer zij met meer kracht voort, terwijl zij met hare handen den knielende van zich drong: „neen, ik ben *niet* ziek, en bijgevolg rusten er *geene* paarden op den bodem van mijn hart. Sta op, Wolf, mijn dierbare Wolf. Het eerste oogenblik des wederziens heeft zijn recht gehad; laat ons nu echter ook verstandig en eerbaar met elkander spreken, zooals het betaamt voor een gehuwde vrouw en haren vriend!”

„Vriend,” herhaalde Goethe heftig; „altoos dit hatelijk, huichelachtig woord, dat als een priestertoga mijn heilig gloeiend hart omhullen moet. Ik zeg u Charlotte, ik ben niet uw vriend, en zal nooit uw vriend zijn! Er is geen vonkje van dit stille, bedaarde vuur van aardsche genoegzaamheid in mij, waarop men wèl zijne spijsen kan koken, om er zich ordelijk en stil meê te voeden, maar waarop men nooit of nimmer de godenspijsen kan bereiden, waarmede des dichters hart zich laven, — en zijn ziel zich verkwikken moet. Neen, in mij brandt het vuur, 't welk Prometheus den goden uit den hemel ontroofde; en dit vuur, — uit den hemel afkomstig en op de aarde brandende, — is hemelsche en aardsche liefde, vereenigd in een laaie vlam! Neen, Charlotte, ik zeg 't nog eens: weg met het huichelachtig woord „vriendschap!” 't Is liefde, liefde, wat

ik voor u gevoel. Laat het u door alle poriën in de ziel dringen: 'tis *liefde* Charlotte! En zeg mij niet in dit uur, dat ge er niets van weet, bekoorlijke, hemelsche huichelares! Ik heb uw gevoel verrast. De gloeiende kus des wederziens, die nog op mijn verrukte lippen brandt, dien heeft mij niet de vriendin, de zuster gegeven; — maar de beminnde, welke de verrassing het masker ontrukte, en die, door vreugde overweldigd, de waarheid *moest* bekennen, — ware het ook slechts in een kus!”

„Ge wilt dus, dat de kus des wederziens ook tevens die des afscheids zij?” vroeg Charlotte treurig, terwijl zij met een smachtenden, kwijnenden blik de blauwe oogen opsloeg tot den schoonen man, die met gloeiend aangezicht voor haar stond: „Ge wilt dus dat wij ons voor altoos scheiden? Want ik moet u herhalen, wat ik u zeide, toen, wij elkander voor de laatste maal zagen: Slechts dan, — als ge er toe besluit uw onstuimig gedrag te beteugelen, het overstromend gevoel te beperken binnen de grenzen, welke het verstand en de zeden ons opleggen, — slechts dan mag ik u zien, mag ik mij in uwe nabijheid, uwen omgang verheugen!”

„Ja, met deze wreede, onmogelijke woorden hebt ge mij van hier verjaagd, Charlotte, en wreed en koel waart ge tot het laatst. O, Charlotte; ge weet niet wat ik leed, toen ge mij op onze laatste wandeling, al uwe verstandige voorstellingen, — uwe koele vermaningen, als duizende vergiftige pijlen in het hart wierpt. Zoo de hertog niet met zijne gemalin vóór ons den berg ware opgegaan, hadde ik moeten uitweenen! In mij riep alles: O, die wreede, die onverbiddelijke; — die van mij, die haar bemint, — onuitsprekelijk, eeuwig bemint, — verlangen wil, dat ik haar *zuster, vriendin* noeme! Ik heb deze woorden op de geheele reis dagelijks bij mij zelven herhaald; wilde immer weder beproeven uw geliefd beeld er mede te omkleeden, maar het was onmogelijk, want zij veranderden mij uw aangezicht, en ik vond onder hen den engel niet meer, dien ik aanbid. Neen; het gaat niet; ik kan u niet zuster, niet vriendin noemen!”

„Dan, o mijn lieve Wolfgang,” zuchtte Charlotte; „dan kan ik volstrekt *niets* zijn voor u! Dan moet ik in dit uur des wederziens van u afscheid nemen, en wil, om u deze

scheiding te verlichten, onverwijld naar Kochberg tot mijn echtgenoot gaan, en er den geheelen zomer blijven."

Hij greep met zijn krachtige handen hare armen, en staarde haar met zijn grimmigen b'ik in 't gelaat. — „Is 't u ernst,” riep hij: „zoudt ge werkelijk in staat zijn dit te doen?”

„Goethe, ik bid u, laat mijn armen los. Ge doet mij zeer!”

„Doet gij mij dan geen zeer? Boort ge niet met deze koele, bedaarde oogen, gloeiende dolken in mijn hart, en lacht er wellicht bij, en verheugt u in mijne folteringen, die u bewijzen dat ik u grenzenloos bemin? Terwijl gij slechts een spel met mij drijft, mij aan uw triomf-wagen spant, alleen om voor de wereld met mij te pralen, en haar te bewijzen dat het u gelukt is, den leeuw te temmen en hem voor u in een vreedzaam huisdier te veranderen? Ga, uw koel hart verdient niet, dat ik u bemin!”

Hij stiet haar arm weg, en tranen schitterden in zijn oogen. Charlotte von Stein aanschouwde hem met een koelen, toornigen blik.

„Vaarwel, heer legatieraad. Het behaagt u een arme vrouw te beleedigen en te smaden, die geen ander wapen tegen u heeft dan haar eer en hare deugd. Vaarwel; ik wil niet langer aan dergelijke beleedigingen blootgesteld zijn, daarom wil ik mij liever verwijderen.”

Zij keerde langzaam om en ging naar de deur. Maar met één sprong vloog hij op als een leeuw, sneed haar den weg af, viel aan hare voeten neder, en lag, om medelijden bid-dend, om vergeving smeekend, voor haar.

„Ik wil goed zijn, Charlotte. O, ge zult het zien, ik wil zacht zijn als een kind. Ik weet het, ik ben een booswicht, een misdadiger! Ja, het is woede tegen zijn eigen vleesch, als de ongelukkige zich lucht zoekt te maken door zijn geliefde te beleedigen! En zoo het nog slechts in aanvallen van kwade luim ware, en ik het mij bewust kon zijn. Maar zoo ben ik bij mijn duizende gedachten weder tot kind afgedaald; onbekend met het oogenblik, verduisterd nopens mij zelven, terwijl ik de toestanden van den ander als met een helder verslindend vuur verteer. Charlotte, o geliefde Charlotte, vergeving! Ik wil immers alles wat *gij* wilt! Ik wil mij naar alles voegen, zooals gij 't begeert!” ¹⁾

1) Goethe's eigen woorden. Zie: Goethes's Briefe an Charlotte von Stein. I, 358.

„Wilt gij tevreden zijn met mij te beminnen als uw vriendin, uwe zuster?”

„Ik wil hiermede tevreden zijn,” zuchtte hij treurig: „maar dan moet ge ook voortaan *zulk* een zusterlijken zin in u pogen op te wekken, die door mijne onhebbelijkheden volstrekt niet getroffen kan worden. Ik zou u anders somwijlen in oogenblikken moeten vermijden, als ik u het meest noodig heb. — Ach, Charlotte; het komt mij schrikkelijk voor, dat ik de beste uren mijns levens, de oogenblikken van mijn samenzijn met u bederven moet door mijne smart; — met u, om wier wille ik mij toch gaarne elk haar uit het hoofd zou rukken, zoo het zich in een dienst veranderen kon. En evenwel zoo blind, zoo verstokt te zijn! Heb medelijden met mij! Ik herhaal het; ik wil tevreden zijn met alles, doch verstoot mij niet. Reik mij slechts de hand, en beloof mij dat ge mijn zuster, mijn vriendin wilt zijn!”¹⁾

„Welnu, hier is mijn hand,” zeide zij met een bekoorlijken glimlach: „ik wil uwe vriendin, uwe zuster zijn, en, — en —”

„Nu, mijn Charlotte, wat? Spreek voort! Wat?”

Zij legde haar hoofd zeer licht op zijn schouder, en hare woorden klonken bijna onhoorbaar in zijn oor: — „En als mijn dierbare vriend, mijn veelgeliefde broeder zich een paar gelukkige weken zeer verstandig en zeer gehoorzaam heeft betoond, schenk ik hem tot belooning een ring van mijn haar, waarom hij mij zoo lang gebeden heeft, en — en een kus bovendien, dien de *geliefde* aan de *zuster* tot bezorging heeft overgegeven!”

Hij sprak geen woord, maar drukte haar blozend gelaat aan zijn borst, legde zacht zijn hand op haar hoofd, en een liefderijke, zalige glimlach speelde om zijne lippen.

IV.

DE VOORLEZING.

Deze glimlach blonk nog op Goethe's fraai gelaat, toen hij 's avonds met den hertog Carl naar Belvedere ging. Het was laat geworden; want beide heeren hadden veel werk gehad

1) Goethe's eigen woorden. Zie: Goethe's Briefe an Charlotte von Stein. I 358.

met de „verrassing,” welke de hertog aan de hofdame von Göchhausen beloofd had. Menige voorbereiding met Goethe's dienaar Philip en eenige handwerkslieden, was hiertoe noodig geweest! Daardoor hadden beide heeren zich verlaat, en de soirée der kunstlievende, — en vooral met de literatuur ingenomen hertogin Amalia, was reeds begonnen.

Het gezelschap zat, toen beide heeren binnentraden, in het salon in een kring om een langwerpige ronde tafel in 't midden van het vertrek. Aan het boven einde zaten op fauteuils de beide hertoginnen, — de moeder en de gemalin van Carl-August, naast hertogin Amalia, — haar vriend en lieveling, de voormalige opvoeder van Carl-August, de dichter Wieland, en naast dezen een bejaard heer met vroolijk, goedhartig gelaat, — en behalve Wieland de eenige, die niet zooals de hertog en Goethe, zich in het Werther-costuum vertoonde, maar een witten met zilver geborduurd rok droeg, hierbij een donkerblauw satijnen vest en pantalon, zwart zijden kousen, schoenen met gespen, jabot en manchetten van kant.

Deze heer, met de vroolijke bruine oogen, het rond ver genoegd gelaat, dat zich in de omljsting der gepoederde pruik gezet en deftig voordeed, — deze heer was de dichter Gleim, wiens vervoering voor Frederik den Groote hem menig fraai soldaten-en krijgslied had ingegeven, en wiens liefde voor literatuur en poëzie hem tot een enthousiastisch bewonderaar van al degenen had gemaakt, die zich met poëzie bezighielden, en der Muzen hunne offers hadden gebracht. Daar hij buitendien rijk en mild was, was het zeer natuurlijk dat de dichters en schrijvers vader Gleim veel oplettendheden bewezen, en zij zeer tevreden waren als hij de dichterlijke kinderen hunner luimen voor een goed honorarium drukte, en jaarlijks in een boek verzamelde, 't welk hij den titel van „Muzenalmanak” gegeven had.

Uit zijn juist verschenen nieuwen Muzenalmanak las „vader Gleim” nu heden op de soirée der hertogin Amalia voor, en met diepe aandacht een vriendelijke oplettendheid luisterde het gezelschap, dat om de tafel zat, naar deze voorlezing. Als de hertogin Amalia op hare levendige wijze soms de voorlezing van een vers met een opgetogen „bravo! voortreffelijk!” afbrak, dan vernam men stemmen van goedkeuring en bewondering om de tafel, en vader Gleim's aan-

gezicht straalde van vreugde en genoegen, en met verhoogde geestdrift ging hij dan met zijne voorlezing voort.

Het binnentreden van den hertog en Goethe had geen storing in de voorlezing veroorzaakt; want men wist dat de hertog er niet van hield, dat men van zijn komen of gaan bijzonder notitie nam, en bovendien had de hertogin bij het verschijnen van beide heeren, door een afwerend handgebaar bevolen, de voorlezing niet af te breken.

Vader Gleim las dus ongestoord het nieuwe, opwekkende gedicht van den gevangen dichter Schubart voort. Toen hij ten einde was, maakte hij een korte pauze, droogde met den zijden zakdoek het zweet van zijn voorhoofd, en nam een kleine teug uit het glas met frambozenwater, dat voor hem op de tafel stond.

Nu naderde hem een slanke, hoog opgegroeide jonge man in de geliefde Wertherdracht, boog voor den voorlezer en keek hem zóó vriendelijk met zijn groote, zwarte oogen aan, dat het den goeden vader Gleim als een zonnestraal in 't hart viel.

„Gij schijnt eenigszins vermoeid te zijn, mijn edele heer,” zei de onbekende jonge man met zijne fraaie welluidende stem: „ik zou u daarom willen vragen, of ge mij niet veroorloven wilt u een weinig af te lossen, en in uwe plaats de voorlezing uit den heerlijken Muzen Almanak te vervolgen?”

„Doe het, mijn lieve Gleim,” zei de hertogin Amalia glimlachend; „ge zijt werkelijk geëchauffeerd, en de jonge heer moge de aangename en welkome lectuur voortzetten.”

Vader Gleim was hiermede natuurlijk zeer tevreden, reikte den vreemden jongen man met een hoffelijke buiging het boek over, en deze zette zich nevens de hofdame, freule von Göchhausen, vlak tegenover vader Gleim.

Met heldere, duidelijke stem begon hij te lezen. Sierlijk en bescheiden vloeiden de verzen der jonge poëten van zijne lippen, aandachtig luisterde het gezelschap, en vader Gleim, de beschermmer van alle jonge poëten zat met verrukt gelaat, knikte vriendelijk goedkeurend met het hoofd, en luisterde met een behagelijken glimlach, hoe lief en sierlijk de rijmen klonken, en de verzen rolden en ruischten, die alle onder zijne bescherming waren ontstaan, en die dus ook fraai, zeer fraai *moesten* zijn. Hoe liefelijk liet het zich toch hooren:

„Die Zephyre lauschen,
Die Bäche rauschen,
Die Sonne
Verbreitet ihr Licht mit Wonne!“ 1)

En hoe fraai las de jonge man deze allerliefste verzen! Maar eensklaps ontroerde vader Gleim, en de glimlach verdween van zijne lippen. Wat was dat? Wat las toch de jonge man? Het waren verzen, die volstrekt niet in het boek stonden; verzen, die zóó wonderbaar klonken, als vader Gleim ze nimmer van zijn jonge poëten gehoord had, „Maar, mijnheer,” riep Gleim, geheel het decorum vergetende: „dat staat immers niet in het boek, dat —”

De jonge man wierp met zijn groote, zwarte oogen slechts een enkelen blik op hem, die den goeden Gleim zóódanig verbijsterde, dat hij midden in den begonnen zin zweeg, en met wijd geopende oogen, in ademlooze verbazing luisterde naar 't geen de jonge man nu las. — Fraai waren deze verzen! Zulke heerlijke gedachten waren erin, dat de poëten, wier verzen in den Muzen Almanak gedrukt waren, God hadden mogen danken, zoo hun iets dergelijks ingevallen ware. Maar het waren geen minnezangen, en niets kwam er in voor van harten en smarten, van lijden en verblijden; maar het waren satiren, kleine zweepslagen, met liefelijke behendigheid links en rechts uitgedeeld, en elk lid van het gezelschap een slag gevende, die *hen* geen smart veroorzaakte, maar de anderen deed lachen.

Ja, lachen moesten allen; en de vriendelijke gezichten verlevendigden en bezielde zich, en steeds doller, steeds scherper vloeiden de satirieke verzen van de lippen des voorlezers. 't Was een wezenlijk vuurwerk van geest en humor, van goedhartige scherts en bijtende luim, dat de jonge man afstak, en vader Gleim was geheel verrukt; want allen, ja allen hadden zulke aardige prikken en steken ontvangen, en slechts *hij* was tot hiertoe verschoond gebleven! Tot hiertoe! — Maar wat is dat? Wat leest hij daar van den Mecenaz der kunstenaars en dichters, en waarom richtten zich al deze glinsterende en lachende blikken van het gezelschap op hem?

1) De zefirs ruischen,
De beekjes bruischen,
De zon
Verbreidt haar vroolijk licht.

schap op hem, den goeden Gleim? — Zeer hoog verheft de voorlezer de verdiensten van den Mecnas en prijst hem zeer, dat hij met hart en liefde en beurs zich over de dichters ontfermt, en terstond victorie roept en kransen vlecht, als iemand een fraai vers heeft gemaakt! Maar als men hem aanziet, den goeden vader, den Mecnas, is 't alsof hij plotseling veranderd is; en in plaats van op den hoogen troon den Mecnas, kan men er een kalkoen zien:

„Die, op het ronde nest gezeten,
Van ijver en van vuur moet zweeten,
Om al de eieren uit te broeien,
En zich voor and'ren te vermoeien,
Die hem hunne eieren komen brengen,
Om die met zijn eigene te vermengen.
Hij zit en broeit steeds onverdroten,
Heeft menigen vreugdetraan vergoten
Bij dezen schoonen eierenhoop.
Maar soms gebeurt het, o hoe snood!
Dat eenig dichter, lam en slecht,
In 't nest een krijtbrok nederlegt,
Waarop de broeier onvermoeid,
Gelijk op d'and're eieren broeit.”

Nu kon Gleim zich niet langer inhouden, hij sloeg op de tafel en riep luid: „Dat is of Goethe of de duivel!”

En het geheele gezelschap brak in een eindeloos gelach uit, en Gleim riep lachend, doch inwendig gewis een weinig verstoord, ten tweede male: „Dat is of Goethe of de duivel!”

„Beiden, lieve vader Gleim,” zei Wieland, die zich de tranen van 't lachen uit de oogen veegde: „beiden, vader Gleim; 't is Goethe en hij heeft weder den duivel in 't lijf. Hij is als een moedig veulen, dat voor- en achteruitslaat, zoodat men weldoet hem niet nabij te komen.” ⁽¹⁾

Alleen Goethe lachte niet, en nu met verheffing van stem voortlezende, deed hij al de verdere gesprekken verstommen, en voer voort met zijne voorlezing, en geeselde met bitteren spot:

„Hem die, zichzelve waant een God,
Maar die, — verwaand en opgeblazen, —
Zich rekenen mag slechts bij de dwazen.
Die met zoete Wertheriaden,
En andere flauwe Jeremiaden,
Zich zelven maakt tot 's werelds spot,
En geeft om duivel, noch om God.”

1) Wieland's eigen woorden. Zie Lewes: Goethe's Leben I 432.

En zoo woedde en bliksemde, en spotte en lasterde Wolfgang Goethe tegen zijn eigen vleesch en bloed, tot dat freule Göchhausen, Thusnelda, geheel rood van toorn van haar stoel opvloog, hem het boek uit de hand rukte, en hare beide handen op zijn lachende lippen legde, terwijl zij uitriep: „Zwijg, Goethe, of ik schrijf aan mevrouw Aja, uwe hartelijk geliefde moeder, dat hier een sater en lastertong zich verستout heeft, haren eenig geliefden zoon zóódanig te lasteren en te verketteren, dat het zonde en schande is! Zwijg, of ik schrijf het aan mevrouw uwe moeder!”

Nu eindelijk zweeg de dolle lastertong; nu stond Wolfgang op en ging naar vader Gleim, boog voor hem en bood hem met zulk een innemenden blik en zulke vriendelijke, lieve woorden de hand, dat vader Gleim geheel verrukt en verheugd hem de zijne gaf, en hem hartelijk dankte voor het zonderling en verrassend genoeg, 't welk hij hem met zijn Muzen-almanak veroorzaakt had.

De hertog echter ging naar de kleine Göchhausen, en zeide: „Thusnelda, ge zijt een onvergelykelyk schepsel, en volkomen er toe geschikt om de stammoeder der Germanen te zijn. Thusnelda, ik verklaar mij heden voor den geheelen avond tot uwen ridder, en ik zal u dienen en huldigen als uw onderdanigen knecht, en geen oogenblik van uwe zijde wijken.”

„Zeer goed, heer hertog; dit zal een allerliefste idylle in Watteau's stijl zijn; ik ben de schoone herderin en voer Uwe Doorluchtigheid aan een lintje voort. — En mijn geschenk, heer hertog? Mijne verrassing?”

„Geduld, Thusnelda! Ge zult uw geschenk ontvangen. Ge moogt echter niet ongeduldig worden, maar afwachten wat het schoone uur brengt:

Is 't heden niet, dan is het morgen.
Elke dag heeft zijn lust en zorgen!”

„Ha, ha, hertog; in plaats van mij een geschenk te doen, antwoordt ge mij met een rijmpje. Dat komt ervan, als men een Goethe tot vriend en gezelschap heeft! Dolle streken gelijken de windmazelen; zij zijn aanstekend. O, hertog, ge hebt de windmazelen! Een nieuwe ziekte van 't genie! Gelukkig dat onze lieve gravin Werther reeds aan een andere ziekte ligt, anders kreeg zij stellig óók de windma-

zelen. Of heeft zij ze misschien reeds, heer graaf Werther?"

„Ik weet het niet, freule,” antwoordde de graaf, uit zijn verstrooidheid gewekt: „Ik weet alleen, dat mijne gemalin zeer lijdend is, en zich derhalve naar ons landgoed heeft begeven, om daar in stilte en rust te herstellen. 't Zal mij helaas onmogelijk zijn, mijn geliefde vrouw daarte bezoeken; maar mijne trouwe en lieve vriend, de baron von Einsiedel zal mij morgen op mijn verzoek een liefdedienst bewijzen, en naar mijn landgoed rijden, om in mijn naam —”

„Den bok tot tuinier te benoemen,” viel Thusnelda hem levendig in de rede.

„Neen, dat niet, freule, dat niet,” zei graaf Werther, geheel verbluft, terwijl hertog Carl in een vroolijken lach losbarstte, freule Göchhausen een geestige kabouter noemde, en haar, — als haar trouwe Celadon, — den arm bood om haar tot de hertoginne-moeder te geleiden.

Er heerschte een vroolijke, gelukkige, stemming in het gezelschap. Het aardige impromptu van Goethe had de vonken van geest en vernuft in alle hoofden en op aller lippen ontstoken, en het gelukkigst was Goethe zelf; want Charlotte was aan zijne zijde, en aanschouwde hem vriendelijk glimlachend met hare groote, peinzende oogen, en liet het liefderijk toe, dat Goethe, — als haar getrouw cavalier, — den geheelen avond aan hare zijde bleef.

Den geheelen avond bleef ook hertog Carl de getrouwe cavalier der freule von Göchhausen, die heden onvertreffelijk was in haar scherp vernuft en bijtende luim, en den hertog verrukte, de hertogin Amalia deed lachen, en de hertogin Louise somwijlen aanleiding gaf tot een licht schouderophalen, en een afkeurend hoofdschudden.

Te midden van een levendig gesprek met mevrouw von Stein, werd Goethe door een lakei gestoord, die hem de boodschap bracht, dat in de voorkamer iemand op hem wachtte.

Goethe ging haastig naar buiten, en toen hij terugkwam begaf hij zich naar hertog Carl, en fluisterde hem eenige woorden in het oor. Deze knikte levendig, en fluisterde toen ook, waarop Goethe zich tot de hertogin Amalia begaf.

„Wat is 't, Goethe?” vroeg de hertogin: „Is er een koe-rer met gewichtige dépêches aangekomen?”

„Neen, genadigste Hoogheid, dat niet. Maar ik kom tot Uwe Doorluchtigheid als koerier van uwen heer zoon. De hertog laat verzoeken, dat, als Uwe Genade zich heden nacht ter ruste begeeft, zij de deur van hare voorkamer sluite, en die in geen geval opene, hoe smeekend en angstig Thusnelda er ook om moge bidden.”

„Ge wilt toch mijne arme Göchhausen geen kwaad doen, gij, moedwillige snaken?”

„Geen kwaad, hertogin! 't Is slechts een kleine verrassing, welke de hertog aan freule von Göchhausen beloofd heeft, en die geheel onschuldig en zonder gevaar is.”

„Nu, het zij dan zoo,” knikte hertogin Amalia „dan beloof ik geheel doof te zijn voor het kloppen en bonzen van Thusnelda, en ik verheug er mij reeds op, morgen de nieuwe dolheid te vernemen! Want heden wil ik er liefst niet naar vragen, wijl ik, — zoo 't soms al te dol ware, — er wellicht mijn veto tegen zou moeten inbrengen, hoezeer ik u toch gaarne een scherts en grap gun. Maar zie eens, mevrouw mijne schoondochter schijnt reeds te willen vertrekken. Weet zij van de geschiedenis?”

„Neen, Hoogheid. Gij weet wel dat de jonge hertogin —”

„Veel verstandiger is dan de oude, en afkeurend het hoofd schudt, als zij van uwe geniestreken hoort. Het zou misschien goed zijn, dat ik óók zoo verstandig ware, maar dat gaat nu eenmaal niet. Ik houd van u, vroolijk en overmoedig volkje, en ik denk altoos: de jeugd moet uitgisten, des te verstandiger en bedaarder wordt de ouderdom.”

„En gij hebt zeker gelijk, mevrouw de hertogin. Het gaat met de menschen als met het druivensap. Als de jonge most niet gist en schuimt, komt er nooit een edele wijn van. En — Uwe Doorluchtigheid zie slechts onzen Carl, met de overmoedige scherts op de lippen, en 't goddelijk vuur in de helder bruine oogen. Is dit niet een heerlijke, schuimende most, en zal er niet een edele, krachtige wijn van komen?”

„Wij willen het hopen, Goethe; en als de goden het geven, dan komt de grootste verdienste ervan aan Wolfgang Goethe toe, die bewezen heeft een goed wijnbouwer te zijn, en zich dan met mij, over het heerlijk gevolg zal verheugen!”

DE BETOOVERING.

Kort daarna was het gezelschap vertrokken, en was het weder eenzaam en stil op het slot Belvedere. De hertogin had al hare huisgenooten bevolen, zich ter ruste te begeven.

Alleen freule van Göchhausen was nog bij hare meesteres. Zij zat voor het bed der hertogin en keudelde met haar, en herhaalde op haar scherpe, geestige wijze al de groote en kleine voorvallen der soirée, en deed de hertogin lachen om de boosaardige aanmerkingen, waarmede zij hare rede spekte, en hare scherpe uitvallen tegen enkele personen van het gezelschap.

„Göchhausen, ge zijt toch de boosaardigste en lustigste spotvogel dien God geschapen heeft,” riep de hertogin lachend. Zijt ge nu ten einde, lastertong, en wilt ge, na al uw ondeugende praatjes, nu niet naar boven naar uw kamertje gaan, uw avondgebed stamelen als een rechtvaardige, en u uitstrekken op uw maagdelijke legerstede?”

„Terstond, mevrouw de hertogin, terstond! Slechts één ding moet ik u nog zeggen, en Uwe Hoogheid er opmerkzaam op maken! In 't huis Werther is een schandaal op komst; ik ruik het reeds, ik bespeur het in de lucht, zooals de duif den gier bespeurt.”

„Ge verschrikt mij, Göchhausen; welk schandaal dan? Gij gelooft toch niet, dat de schoone gravin Werther —”

„Haar echtgenoot niet alleen zeer moede is, maar naar een plaatsvervanger omziet, een — *vriend*, zooals de geniedames dat tegenwoordig noemen. Ja, dat geloof ik, hertogin, — en ik geloof óók, dat ik den *soi-disant* vriend reeds ken, dien de lieve, teérgevoelige gravin gekozen heeft.”

„Den baron von Einsiedel, nietwaar?” vroeg de hertogin: „Namelijk; ik bedoel niet onzen goeden *ami par excellence*, maar zijn dollen, jongere broeder, — den luitenant. Dien meent ge toch, Göchhausen?”

„Ja, dien meen ik, Hoogheid, en ik heb reeds acht dagen lang gewaarschuwd en gezinspeeld. Maar, graaf Werther is nu eenmaal niet te wekken uit zijn domheid en gedachtenloosheid.”

„Thusnelda, ge laat weder den vrijen teugel aan uw

kwade tong. Werther is een diep geleerd man, die de oude talen, het sanskriet en het perzisch heeft bestudeerd, en dien ik waarlijk dikwerf zijn taalkennis benijd."

„'t Kan zijn dat hij de oude talen verstaat," riep freule Göchhausen de schouders ophalende; „maar de *moderne* talen, — de genietaal en de oogentaal, verstaat hij geheel *niet*; en hij is blind met ziende oogen! Ik zeg u, genadigste Doorluchtigheid, zoo wij niet waakzaam zijn, — en gij niet door een verstandige tusschenkomst de zaak verhindert, dan zal er schandaal ontstaan. En ge weet wel, dat zou voor de afschuwelijke Weimarsche philisters, — zooals onze lieve studenten te Jena de gewone menschen noemen, — een welkome gelegenheid zijn, om weder moord en brand te roepen, en weder te keffen over de onzedelijke genie-huishouding, die Wolfgang Goethe aan het Hof te Weimar ingevoerd heeft."

„Ge hebt gelijk, Thusnelda," zei de hertogin nadenkend; „ge zijt toch met uw scherpe tong en sluwe oogen als een schrandere herdershond, die steeds zorgvuldig acht geeft, dat geen onzer schapen verloren gaat; die er evenwel ook niets om geeft, bij zijn wachtdienst onverhoeds dezen of genen met zijn scherpe tanden aan te vallen en in 't been te bijten."

„Zij mogen schreeuwen, die ten onrechte gebeten zijn geworden, Doorluchtigheid! Maar de gravin Werther zal *niet* schreeuwen, geloof mij: veeleer zal zij angstig hare beenen in acht nemen, om niet een welverdiende tuchtiging te ontvangen. Ik bid u, Doorluchtigheid, verhoed een schandaal! Niet om deze dwaze, sentimenteele jonge vrouw en haren diep geleerden echtgenoot, — maar om onzen jongen hertog en Goethe niet weër met Uwe Doorluchtigheid zelve, aan den laster en hoon der alledaagsche menschen prijs te geven."

„Ge hebt gelijk, Thusnelda; wij moeten trachten een schandaal te verhoeden. De kleine mevrouw Werther is voor vier dagen naar haar landgoed gereden, nietwaar?"

„Ja, Doorluchtigheid; en dat is 't juist, wat mij veront-rust. Zij vertrok gezond als een visch van hier, en nu heet het plotseling, dat zij ziek, zeer ziek is. Maar men roept geen arts; en in plaats van dezen, zendt de geleerde domkop van een echtgenoot morgen den vriend Einsiedel naar zijn

landgoed, om hem bericht te halen wegens den toestand zijner dierbare wederhelft."

„Wij moeten dat verhinderen, Thusnelda. Wij willen morgen een grooten wandelrit doen met onze geheele Hofhouding, naar het landgoed van den graaf von Werther. Het zal een verrassing zijn voor iedereen. Zend morgen vroeg den fourier, en laat het geheele Hofgezelschap uitnoodigen voor een buitentoertje met onbekend doel. De paren, — zooals zij zich in de rijtuigen verdeelen moeten, — zullen door het lot aangewezen worden, en gij, Thusnelda, draag zorg dat de luitenant Einsiedel u als cavalier ten deel valt. Op deze wijze is hij aan u gebonden, als wij bij mevrouw Werther komen; en dan willen wij haar overhalen met ons mede te gaan, en eenigen tijd bij ons op Belvedere te blijven. En nu, Thusnelda, goeden nacht. Ik ben zeer vermoeid en heb rust noodig. De slaap zit reeds op den rand mijner oogleden, en zal ze toedrukken, zoodra ge weg zijt. Goeden nacht, mijn kind, en slaap wel!"

De kleine, misvormde freule Göchhausen drukte een kus op de haar gereikte hand der Vorstin, nam toen den kandelaar met het kort eindje waskaars, wenschte knielend de Hertogin nogmaals goeden nacht en aangename droomen, en verliet de vorstelijke slaapkamer.

Buiten in de voorkamer was alles donker, stil en eenzaam. De lichten waren uit; de kamervrouwen hadden zich naar boven in hare slaapkamers begeven, en de hofdame von Göchhausen was zekerlijk de eenige persoon, die zich in dit uur in het hertogelijk kasteel Belvedere nog buiten het bed bevond.

Maar de freule gevoelde daarom geen zorg en angst. Zij was gewoon de laatste te zijn, die zich ter ruste begaf; — de laatste, die door deze lange, eenzame gangen, twee trappen hoog, naar hare slaapkamer ging, welke zich op de derde verdieping bevond, terwijl de levenslustige, gezellige hertogin, de benedenvertrekken van 't kasteel tot logeer- en gezelschapskamers ingericht had. Elken nacht steeg freule von Göchhausen, als zij van de hertogin kwam, deze trappen op, ging met licht in de hand door de gang, die naar de deur harer slaapkamer voerde, vond in de kleine voorkamer hare kamenier, die slapend op haar wachtte, en liet zich door haar ontkleeden.

Waarom zou dus de hoffreule zich heden verontrust hebben, omdat 't zoo heel stil en eenzaam was in het kasteel? Zij dacht er zelfs niet aan, en ging gerust voorwaarts de eerste trap op.

Een weinig onaangenaam was 't wel, dat de wind op het eerste trapportaal haar licht uitblies, en begrijpen kon zij eigenlijk niet *hoe* dat geschieden kon, — want geen venster was open, en van tocht geen spoor te ontdekken. Intuschen, het was een onloochenbaar feit; het licht was uitgeblazen, en Thusnelda moest nu in den donker haren weg vervolgen. Want het was donker in dezen nacht, en aan den bewolkten hemel geen lichtende ster.

Ja, 't was donker, zeer donker, zoowel op de trap, als in de gang. Maar als men den weg gewoon is, hindert dit niet; en de hoffreule wist den weg in den donker even goed alsof zij een licht in de hand hield.

Zoo! Nu was zij boven in de gang, en kon nu niet missen; want slechts één deur bevond zich in die gang, en dat was de deur harer slaapkamer.

Daar! Nu de hand uitgestoken en den deurknop omgedraaid! Maar waar is dan de deurknop? Hoe zonderling misgetast! Dus iets verder! — Maar ook daár is geen knop, ja zelfs geen deur!

Met haastige handen strijkt Thusnelda over den muur om de deur te ontdekken. 't Is ongeloofelijk, ongehoord, — nergens is een deur. Effen glad is de wand overal, geheel behangen, nergens een deur!"

Een lichte huivering loopt door het hart der moedige kleine hoffreule; zij kan 't zich niet verklaren wat dat te beduiden heeft. Zij roept haar kamenier. Maar geen antwoord, geen geluid stoort de stilte.

„Ik wil nog eens naar beneden gaan,” prevelde Thusnelda; „misschien is de hertogin nog wakker, en kan ik aan haar nachtlucht mijn kaars ontsteken.”

Nu met vliegende schreden de trap af naar de slaapkamer der hertogin! Maar, ach; de deur, welke Thusnelda openen wil, is gesloten! Anders sluit de hertogin nooit de deur, en nu heden, juist heden wél!

Thusnelda waagde het evenwel, zacht aan deze deur te kloppen, en met deemoedige, smeekende stem toegang te verzoeken!

Geen antwoord, alles blijft stil! De hertogin had het haar immers vooraf gezegd, dat zij zeer vermoeid was, en zeker terstond zou inslapen, wanneer Thusnelda weg was!

Zij is dus inderdaad terstond ingeslapen, en de hofdame durft het niet wagen, door harder kloppen, de hertogin te wekken. Zij moet zich dus geduldig schikken, en andermaal naar boven gaan; want nu is 't haar duidelijk. Zij heeft zich straks, toen haar licht uitging, zeker vergist, — en is, in plaats van rechts op het portaal, links gegaan; en daar in de gang is geen deur, geen enkele. Ja, ja, zoo zal het zijn! — Dus nu weder naar boven de trap op! Zoo! En nu aan het einde van de tweede trap rechts omgekeerd, en rechts de donkere gang in. Nu, hier is de deur, hier — maar neen, hier is *geen* deur, dus ook geen knop om haar te openen.

Ten tweedemale strijkt de freule met zoekende handen over den wand, en vindt overal een gladden muur; — nergens, — neen, nergens een deur!

Een onbeschrijfelijke ontsteltenis overweldigt nu plotseeling het hart der kleine hofvreule; zij weet niet meer of zij waakt of droomt; zij weet niet meer waar zij zich bevindt: of in een betooverd kasteel, of als nachtwandelaarster misschien in een vreemd huis. Hier moest de deur zijn, en de deur is er *niet*! Hier moest in de voorkamer haar kamenier op haar wachten; maar geen voorkamer is er en geen kamenier! Alles eenzaam, verlaten en stil.

Thusnelda strijkt met hare bevende handen over haar gelaat, trekt zich aan den neus, trekt zich aan 't haar. „Ik ben het toch? Ik ben het toch nog zelve? Ik ben toch wakend? Ik weet toch dat ik hofvreule ben bij de hertogin Amalia; dat hierboven, twee trappen hoog, op de gang zich een deur bevindt, en men daarmede in mijn slaapkamer komt! Wees niet dwaas, Thusnelda, en verbeeld u niet dat hier hekserij plaats heeft. De deur is hier en *moet* gevonden worden. Zoek maar!”

Zij zoekt. — Met uitgespreide armen, met uiteengestrekte vingers zoekt en strijkt en tast Thusnelda zoo ver zij grijpen en reiken kan over den wand heen, eerst aan de eene, — en dan aan de andere zijde van de gang. Indien men het bij den dag had kunnen zien, dan zou het een zeer grappig en komiek gezicht geweest zijn, om de fraai gekleede, mis-

maakte hoffreule te zien, hoe zij met de lange armen en uitgestrekte vingers letterlijk aan den muur scheen te kleven, en er langs schuurde en trippelde, altoos naar de deur zoekende en die niet vindende.

Neen, 't is vergeefs! geheel vergeefs! 't Is betoovering, 't is hekserij! De deur is verdwenen! — Een onbepaalde, vreeselijke huivering bekruipt het hart der anders zoo moedige hoffreule; voor het eerst gevoelt zij zich bevreesd en angstig, en geen schertsend woord komt over de bevende lippen. Haar gebeurt iets wat haar sinds lang niet is gebeurd: zij weent van angst, zij bidt van angst! Ja, waarachtig; de spottende, bijtende hoffreule Thusnelda bidt en smeekt God haar te bevrijden van deze betoovering, en haar de deur te laten vinden!

Maar dit gebed is tòch vergeefs; de deur laat zich *niet* vinden. 't Is hekserij, 't is betoovering, en Thusnelda moet er zich aan overgeven; zij waagt niet nog langer te zoeken; want het schuiven en wrijven harer armen en handen op den wand doet haar huiveren; zij waagt het niet zich te bewegen; want als zij loopt, vindt zij dat hare hakken zoo buitengewoon kort zijn, en zij moet steeds omzien of iemand achter haar is, maar kan tòch niets zien, wijl het zoo donker is.

Dus hurkt Thusnelda nu neder op den vloer bij de plaats, waar zich in gelukkige dagen de deur harer slaapkamer bevond, en schikt zich in het onvermijdelijke; — schikt er zich in, om op de eenzame gang den nacht door te brengen! De nacht van betoovering en hekserij!"¹⁾

En niet alleen voor de hoffreule von Göchhausen was het een nacht van betoovering en hekserij. Nog elders in Weimar heeft het gespoekt in dezen schoonen Meinacht. Nog elders!

Dààr dicht bij het hertogelijke park, omgeven door weilanden, staat een eenvoudig klein huisje. De Ilm stroomt er dicht voorbij, en drie bruggen voeren over den Ilm naar dit huisje. Maar aan het einde dezer bruggen bevinden zich hekken, welke men sluiten kan, zoodat niemand over de brug komen, — en naar het huisje gaan kan, zoo de eigenaar het niet wil, en hij de hekken gesloten heeft.

Heden nacht kan niemand er over, want de brughekken

1) Zie Lewes: Goethe's Leben und Schriften I 408.

zijn gesloten, en de eigenaar van het huisje, — dat met zijn witte muren zelfs in den nacht zeer duidelijk tegen den donkeren achtergrond van het park uitkomt, — staat als in een gesloten vesting, of als op een eiland midden in zee.

Dit huisje behoort aan Wolfgang Goethe; 't is een geschenk van zijn vriend den hertog Carl-August. Het eenvoudige huisje, omgeven van grasperken, aan den oever van den Ilm, is des dichters paradijs, zijn Eldorado, zijn Tusculum. Laat is hij heden nacht tehuis gekomen, en evenwel verlangde hij niet naar slaap en bed. De schoone Meinacht met den zwaren donkeren onweershemel, lokte hem naar buiten op het balkon, en daár op een tapijt liggende, zag hij met eerbied en verrukking op naar de wolken, die in donkere massa's elkander najaagden; nu eens met majestueuse grootscheit voorwaarts dreven, dan tusschen haar dunne sluiers een oogenblik de volle maanschijf onthulden, die hen met een gouden rand omzoomde; dan weder haar geheel bedekkende en omhullende, zoodat de gansche omtrek in duistere schaduw overging, tot uit de donkere wolken de kronkelende bliksems nederschoten, en de duisternis voor een oogenblik met hun schitterend licht verhelderden.

Een heerlijk schouwspel was dit voor den teérgevoeligen dichter; en met zijn geheele ziel gaf hij er zich aan over, luisterde met zalige verrukking naar Gods stem, die in het rollen des donders voor hem klonk; zocht het onuitspreklijke te bevatten en te begrijpen met dichterlijk gemoed; luisterde naar de stem van den huilenden storm, van de zuchtende boomen en van het ruischende loof. En vervolgens, na het schielijk voorbijgegaan onweder, de diepe, plechtige rust, die nu ontstond in de nachtelijke wereld, alsof zij daar slapend lag, langzaam ademend en glimlachend vol zalige droomen. De lucht geheel vervuld met geuren, die uit den bloemtuint opzweven naar het balkon, waarop de dichter rust en droomt met open oogen en wakende zinnen, vol van God en van liefde! De wolken aan den hemel zijn alle vervlogen, en groot en helder met haar volle schijf, zweeft de maan in de oneindige donkere ruimte, waar duizende sterren schitteren, fluisterend van onbekende werelden, van de verborgenheden der schepping en de grootheid van Hem die ze geschapen heeft.

maakte hoffreule te zien, hoe zij met de lange armen en uitgestrekte vingers letterlijk aan den muur scheen te kleven, en er langs schuurde en trippelde, altoos naar de deur zoekende en die niet vindende.

Neen, 't is vergeefs! geheel vergeefs! 't Is betoovering, 't is hekserij! De deur is verdwenen! — Een onbepaalde, vreeselijke huivering bekruipt het hart der anders zoo moedige hoffreule; voor het eerst gevoelt zij zich bevreesd en angstig, en geen schertsend woord komt over de bevende lippen. Haar gebeurt iets wat haar sinds lang niet is gebeurd: zij weent van angst, zij bidt van angst! Ja, waarachtig; de spottende, bijtende hoffreule Thusnelda bidt en smeekt God haar te bevrijden van deze betoovering, en haar de deur te laten vinden!

Maar dit gebed is tòch vergeefs; de deur laat zich *niet* vinden. 't Is hekserij, 't is betoovering, en Thusnelda moet er zich aan overgeven; zij waagt niet nog langer te zoeken; want het schuiven en wrijven harer armen en handen op den wand doet haar huiveren; zij waagt het niet zich te bewegen; want als zij loopt, vindt zij dat hare hakken zoo buitengewoon kort zijn, en zij moet steeds omzien of iemand achter haar is, maar kan tòch niets zien, wijl het zoo donker is.

Dus hurkt Thusnelda nu neder op den vloer bij de plaats, waar zich in gelukkige dagen de deur harer slaapkamer bevond, en schikt zich in het onvermijdelijke; — schikt er zich in, om op de eenzame gang den nacht door te brengen! De nacht van betoovering en hekserij!"¹⁾

En niet alleen voor de hoffreule von Göchhausen was het een nacht van betoovering en hekserij. Nog elders in Weimar heeft het gespookt in dezen schoonen Meinacht. Nog elders!

Daàr dicht bij het hertogelijke park, omgeven door weilanden, staat een eenvoudig klein huisje. De Ilm stroomt er dicht voorbij, en drie bruggen voeren over den Ilm naar dit huisje. Maar aan het einde dezer bruggen bevinden zich hekken, welke men sluiten kan, zoodat niemand over de brug komen, — en naar het huisje gaan kan, zoo de eigenaar het niet wil, en hij de hekken gesloten heeft.

Heden nacht kan niemand er over, want de brughekken

1) Zie Lewes: Goethe's Leben und Schriften I 408.

zijn gesloten, en de eigenaar van het huisje, — dat met zijn witte muren zelfs in den nacht zeer duidelijk tegen den donkeren achtergrond van het park uitkomt, — staat als in een gesloten vesting, of als op een eiland midden in zee.

Dit huisje behoort aan Wolfgang Goethe; 't is een geschenk van zijn vriend den hertog Carl-August. Het eenvoudige huisje, omgeven van grasperken, aan den oever van den Ilm, is des dichters paradijs, zijn Eldorado, zijn Tusculum. Laat is hij heden nacht tehuis gekomen, en evenwel verlangde hij niet naar slaap en bed. De schoone Meinacht met den zwaren donkeren onweershemel, lokte hem naar buiten op het balkon, en daár op een tapijt liggende, zag hij met eerbied en verrukking op naar de wolken, die in donkere massa's elkander najaagden; nu eens met majestueuse grootscheit voorwaarts dreven, dan tusschen haar dunne sluiers een oogenblik de volle maanschijf onthulden, die hen met een gouden rand omzoomde; dan weder haar geheel bedekkende en omhullende, zoodat de gansche omtrek in duistere schaduw overging, tot uit de donkere wolken de kronkelende bliksems nederschoten, en de duisternis voor een oogenblik met hun schitterend licht verhelderden.

Een heerlijk schouwspel was dit voor den teérgevoeligen dichter; en met zijn geheele ziel gaf hij er zich aan over, luisterde met zalige verrukking naar Gods stem, die in het rollen des donders voor hem klonk; zocht het onuitspreklijke te bevatten en te begrijpen met dichterlijk gemoed; luisterde naar de stem van den huilenden storm, van de zuchtende boomen en van het ruischende loof. En vervolgens, na het schielijk voorbijgegaan onweder, de diepe, plechtige rust, die nu ontstond in de nachtelijke wereld, alsof zij daar slapend lag, langzaam ademend en glimlachend vol zalige droomen. De lucht geheel vervuld met geuren, die uit den bloemtuin opzweven naar het balkon, waarop de dichter rust en droomt met open oogen en wakende zinnen, vol van God en van liefde! De wolken aan den hemel zijn alle vervlogen, en groot en helder met haar volle schijf, zweeft de maan in de oneindige donkere ruimte, waar duizende sterren schitteren, fluisterend van onbekende werelden, van de verborgenheden der schepping en de grootheid van Hem die ze geschapen heeft.

„Ach maan, zilveren, geliefde maan; hoe stil en trotsch, hoe verheven en tevens beminnelijk ziet ge mij aan. Als ik u beschouw, hoe ge daar zoo stil heengaat, zwevende in het oneindige; — als ik u beschouw met uw zacht, goddelijk licht, denk ik aan u, aan u, Charlotte! Gij staat boven mij gelijk de maan, zoo zacht, zoo helder; ik hul mij in uw stralen, en mijn geest wordt licht in *uw* licht!”

Mir ist es, denk' ich nur an Dich,
 Als in den mond zu seh'n,
 Ein süsser Friede weht um mich,
 Weiss nicht, wie mir gescheh'n! 1)

Ja, zoete vrede, heilige maanschijnrust, dit zullen mijne gedachten zijn aan u, Charlotte! Geen gloeiende zonnehitte, geen koele sterrenglans. De maan zijt ge voor mij, helder, en stralend; zacht licht verspreidende en vredige helderheid! Ach, Charlotte! Ach, lieve gouden maneschijn, wat ziet ge mij zoo in het hart! En wat ziet ge ook zoo in den Ilm, alsof ge daar in 't koele zilverbad laagst, en mij wildet lokken bij u te komen, en u te zoeken in de murmelende waterdiepte? Luister, luister, hoe zij murmelen en ruischen, de kabbelende golfjes van den Ilm; hoe zij zacht koutend tegen den oever klotsen, en met gouden kettinkjes voortruischen met den stroom! Ik kom, ik kom, lieve waternimf van den Ilm! Gij breidt uwe zilveren armen zoo verlangend naar mij uit! Ik kom, ik kom!”

En van het balkon ijldt hij naar beneden uit het huisje, naar den oever van den stroom! De kleederen uitgeworpen, en met een luiden jubelkreet, nu in het als zilver glinstorende water.

Welk een goddelijk genoeg, welk een hemelsche lust! Daar zoo te liggen op den rug, zich te laten schommelen door de murmelende golfjes, en op te zien vol zalige verrukking, tot de gouden maan, tot de glinsterende sterren! En de stilte van den helderen Meinacht, — deze stilte toch zoo verlevendigd door de stemmen der Natuur, door het suizen der boomen, door het ruischen des waters, door het kwelen en fluiten van een of anderen droomenden vogel! Hierbij de frissche geuren, die van de door regen gedrenkte, verkwikte

1) 't Is mij, als ik aan u denk, alsof ik in de maan zie. Een zoete vrede omzweeft mij; ik weet niet, wat mij geschied is.

weiden opstijgen, en de lucht vervullen. O schoone nacht, goddelijke stilte der Natuur! Hoe heerlijk en verheffend, u te beluisteren, gedragen door de golven en opziende ten hemel. Hoe heerlijk ook, zich met wilde onstuimigheid te werpen in den koelen stroom; hem te omvatten met beide armen, hem van zich te stooten met handen en voeten, en als een visch te dartelen door het spattende water, dat dan door de maan bestraald, als een gouden regen nederdoppelt.

Plotseling, te midden van 't zwemmen houdt Wolfgang Goethe stil, en heft het hoofd op uit het water; luistert en tuurt. 't Was hem alsof hij voetstappen had gehoord, die op de brug stampen, — op *zijn* brug! Ja, hij heeft zich niet vergist, daar is iemand! De maan beschijnt helder en duidelijk deze gestalte, die het waagt over de brug, — de verbodene brug des dichters, — te gaan; de maan laat hem de gestalte en kleederdracht duidelijk onderscheiden. 't Is een boer uit Oberweimar, die zoo vroeg komt, om waarschijnlijk morgen ochtend de eerste op de weekmarkt te zijn. Omdat hij denkt dat niemand het nu ziet, wil hij over de brug gaan; en durft hij van den verboden, naasten weg gebruik maken!

„O boertje! boertje! straf verdient uw koene vermetelheid, en als er geen mensch is om u te straffen, dan moeten het de spoken doen!”

Hoor, welk een woeste, gillende kreet plotseling onder de brug van uit het water klinkt, die door een tweede, nog gillender, gevolgd wordt!

Het boertje blijft verschrikt midden op de brug staan, en kijkt naar beneden in de rivier! Maar wat is dat? O, almachtige, algoede God, wat is dat? Daar heft zich uit het water een witte, glinsterende arm, en een dreigende vuist naar de brug omhoog! Nu ruischt en spat het in de rivier, en een witte gedaante verrijst; een witte gedaante met een zwart hoofd en lang zwart haar; en vreeselijke, schrikbarende tonen klinken uit de diepte, en de gedaante verdwijnt om weder op te rijzen, weder te dreigen, weder vreeselijk te gillen en te huilen.

Het boertje schreeuwt luid van schrik, en een afgrijselijke, verwoede lach klinkt tot hem op, en de witte gedaante duikt op en neder, en tiert en schreeuwt, terwijl ook het boertje schreeuwt van angst en ontzetting:

„Een spook! Een spook! Alle goede geesten loven den Heer! Amen! Amen! Amen!”

De angst geeft hem vleugels, de schrik draagt hem voort! Huilend en schreeuwend, vervolgd door het woest getier der witte gedaante, die nog altoos op en neder duikt, vlucht het boertje en houdt niet eerder stil, en rust niet eerder voor hij weder tehuis, in Oberweimar is; en den volgenden morgen verhaalt hij zijn verbaasde, verschrikte bureu, dat het op de brug, die naar het tuinhuis van den dollen legatieraad Goethe voert, niet pluis is, en er een rivierspook huist, dat in de maneschijn vreeselijk huilend uit het water opstijgt. ¹⁾ —

Toen het boertje verdwenen was, verdween ook het rivierspook uit den Ilm; snelde als een verkwikt, verheugd menschenkind in een ruim, gemakkelijk nachtgewaad gehuld, naar het huisje, steeg weder op het balkon, in plaats van in het zachte bed; legde zich weder op het tapijt op den vloer, en staarde vol aanbidding van God en de Natuur, naar den donkerblauwen hemel en de glinsterende en fonkelende sterren; genoot met eerbiedige verrukking de heerlijkheid des hemels; ademde met lange teugen de zachte, verkwikkende nachtlucht in, en dacht wakend en vervolgens ook droomend slechts aan Charlotte!

Slechts aan Charlotte! Geen enkelen keer aan de arme Thusnelda von Göchhausen, die óók heden-nacht niet in haar bed komt, maar in angst en schrik in 't kasteel Belvedere op de trap den langen nacht doorbrengt, van vermoeidheid eindelijk ingeslapen is, en toen op de trap geslagen heeft tot den morgen. Zóólang, tot de stem der hertogin haar wekt, en Amalia haar verwonderd en lachend vraagt hoe zij daar komt, en waarom de hoffreule op het trapportaal den nacht heeft doorgebracht?

„Omdat ik betooverd ben, hertogin; omdat mijn slaapkamer van den aardbol verdwenen is; omdat een of andere verdoemde kabouter, of afschuwelijke heksenmeester mij betooverd heeft, omdat deze boosaardige —”

„Nu, nu, neem uw goddeloozen mond in acht,” viel de hertogin haar in de rede: „en haal u met uwe scheldwoor-

1) Het sprookje van dit rivierspook in den Ilm is. — sinds het nachtelijk bad van Goethe, — tot in onzen tijd te Weimar blijven bestaan. Zie Lewes I. 451.

den geen hoogverraadsproces op den hals; want ik geloof wel dat het de hertog is, op wien ge zoo schimpt, en *hij* de kabouter en heksenmeester is!"

Nu sprong freule Göchhausen overeind als had zij een electrieken schok ontvangen, en riep: „De verrassing! God in den hemel, dat is de verrassing, welke de hertog mij heeft medegebracht!"

„Dat kan wel zijn, Thusnelda," lachte de hertogin: „Zoo-even is een expresse van mijn heer zoon aangekomen met een briefje voor de lieve Thusnelda von Göchhausen. Ik klom de trap op, om zelve het briefje aan mijn hofvreule te brengen, en vond haar tot mijne verwondering slapend hier op de trap. Hier is de brief. Lees schielijk en zeg wat het is!"

Met haastige handen opende Thusnelda den haargereikten hertogelijken brief, en liep zijn inhoud door.

„Nu?" vroeg de hertogin nieuwsgierig: „wat schrijft hij?"

„Hoor, Doorluchtigheid, dit schrijft hij:

Moet ik u verrassen nu?
'k Hoop, 't zal mij gelukken!
Booze geesten hebben zich
Bij u ingedrongen.
De kabouters hebben uw
Deuren dicht gemetseld,
En Thusneld' moest jammerlijk
Op den grond zich strekken.
Ga nu binnen maar, mijn kind,
De hekserij zal wijken;
Uit uw kamer haal gezwind,
Wat ik u wil reiken.
Uit Berlijn is 't meegebracht,
Om u te verrassen,
En het zij u toegebracht
Om mijn schuld te lossen. 1)

1) Ueberraschen sol ich Dich?
Hoff', es ist gelungen!
Böse Geister haben sich
Bei Dir eingedrungen.
Kobolds haben freventlich
Thüren Dir vermauert,
Und Thusneld' hat jämmerlich
Auf der Trepp gelauert.
Jetzo geh' hinauf mein Kind,
Alle Zauber weichen,
Aus dem Stübchen hol' geschwind,
Wass ich Dir wil reichen;
Aus Berlin hab ich's gebracht
Dir zur Ueberraschung,
Und es sei Dir dargebracht
Mir zur Sünd'—Abwaschung.

„Een zeer overmoedig mensch, mijn heer zoon,” lachte de hertogin: „maar ge ziet, Göchhausen, hij zegt toch *pater peccavi*, en ik ben overtuigd, dat ge iets zeer fraais en welkoms in uwe kamer zult vinden.”

„Ik neem het niet hertogin, ik neem 't volstrekt niet, Doorluchtigheid,” mokte de hofdame: „Hij heeft mij te zeer beangstigd en gekweld in dezen vreeselijken nacht. Ik verzeker Uwe Doorluchtigheid, ik was half dood van angst, en —”

„En gij vergeeft hem tòch, Thusnelda; want de hertog is nu toch eenmaal uw verklaarde lieveling, en als hij recht overmoedig en goddeloos is, moogt gij er hem geen verwijt van maken; want gij zijt even zoo en geen haar beter! Kom, Thusnelda, laat ons naar boven gaan, en zien wat het is.”

Zij gingen naar boven en vonden er vier metselaars, die sedert het aanbreken van den dag ijverig bezig waren geweest den muur, dien zij gisteren, gedurende de soirée hadden gemetseld, weder uit de deuropening te nemen, en de deur er weder in te zetten.

Thusnelda moest, in weerwil van haar slechten nacht, tòch lachen, toen zij over puin en gruis en stukken behangsel, door de eerst half weder geopende deur in haar kamertje kwam, en daar hare kamenier in tranen badende vond, die haar jammerend en klagend verhaalde, dat de hertog haar had laten inmetselen, wijl Zijne Doorluchtigheid gevreesd had, dat de kamenier niet zou kunnen zwijgen, maar deze duivelsgeschiedenis aan hare meesteres zou openbaren.

„Dus zijt ge werkelijk dezen nacht ingemetseld geweest?” vroeg de hertogin lachend.

„Ja, Doorluchtigheid,” jammerde de kamenier; „en ik geloofde dat ik nooit weder aan 't daglicht zou komen, en heb den geheelen nacht gebeden en geweend. Het eenige wat mij troostte en geruststelde, was, dat Zijne Hoogheid mij, vóór ik ingemetseld werd, door den bediende van den heer legatieraad Goethe, Philip een verzegeld doosje liet overhandigen, met bevel: om zoodra de muur weder weggenomen zoude zijn, en de genadigefreule weder hier binnen trad, haar dit doosje ter hand te stellen.”

„Geef, Liesje, geef het doosje,” riep Thusnelda ongeduldig, en ontving het verzegelde doosje, dat door de eigen hand van den hertog aan haar geadresseerd was.

Toen zij het doosje geopend had, straalde haar aangezicht van vreugde, en een glimlach van tevredenheid vloog over haar gelaat.

„Nu, hertogin, dat noem ik eene verrassing, en de hertog is, en blijft mijn lieveling. Als hij zich soms een eenigszins krassen geniestreek veroorlooft, maakt hij het later op zeer edelmoedige en vorstelijke wijze weder goed. Zie maar, hertogin, het fraaie zakhorloge, 't welk Zijne Hoogheid voor mij heeft medegebracht, sierlijk van goud, en geheel met brillanten omzet!”

„Ja, 't is fraai, en 't is jammer dat ge het niet dragen wilt, Thusnelda. Geef het mij, en laat het aan mij over om het aan mijn heer zoon terug te geven, zonder hem te erg te krenken. Want gij wilt immers geen geschenk van hem aannemen; hij heeft u te veel beangstigd en gekrenkt?”

„Ik neem het, hertogin,” riep freule Göchhausen lachend: „ik neem het aan, en alles is vergeven en vergeten!”

VI.

DE GELDMAN.

„Hebt ge nog altoos niets van hem vernomen, Trui? Hebt ge hem nog niet wedergezien? Heeft hij u niets gezegd?”

„Neen, mijn liefste, eenigste Marietje,” zuchtte de oude Trui: „geen woord, geen boodschap van hem. Ik ben wel twintigmaal in deze acht dagen naar den bakker op den hoek der straat geloopt, waar wij elkander ontmoeten zouden, maar mijnheer Moritz was er niet, en niets, niets heb ik van hem kunnen vernemen.”

„Ach, mijn God! mijn God!” zuchtte Marie: „er moet hem iets gebeurd zijn! Hij is misschien ziek, in doodsgevaar, en —”

„Neen, neen, mijn kind.” hernam de oude Trui met vuur: „hij is *niet* ziek; en opdat ge u niet verontrust, wil ik u liever alles zeggen en bekennen! Omdat ik de angst en ongerustheid niet langer kon verdragen, ben ik heden morgen naar de woning van den heer conrector gegaan, en —”

„Ge hebt hem dan tóch gezien, — hebt hem gesproken, Trui?”

„Nee, Marie, ik heb hem niet gezien! Hij was er niet, en van de menschen in het huis vernam ik, dat hij reeds acht dagen afwezig was.”

„Afwezig,” herhaalde Marie nadenkend: „mijn God, wat kan dat beteekenen? Wat heeft hem kunnen bewegen, mij in dezen moeilijken tijd te verlaten? Zeg mij, Trui, zeg mij wat ge denkt! Troost mij, zoo ge kunt! Ge weet dus niets, niets meer, dan dat hij weg is?”

„Een *klein* beetje meer weet ik nog, mijn lief kind; maar 't is niet veel. Toen ik van de menschen hoorde, dat mijnheer Moritz sedert acht dagen verdwenen was, toen, — ik wil 't u wel bekenne, Marietje, — toen was het, alsof mij een steen op het hart viel, en mijne arme beenen begonnen zóódanig te beven, dat ik niet verder kon, en mij op de donkere trap in het huis, waar ik zulk een schrikkelijke boodschap ontvangen had, nederzette, — bitterlijk weende, en mij allerlei vreeselijke dingen voorstelde.”

„Vreeselijke dingen?” vroeg Marie: „O, Trui, ge dacht toch niet dat de Moritz, — dat mijn geliefde, moedige, dappere Moritz soms — soms iets mocht gedaan hebben, wat slechts lafhartige, goddelooze, zondige menschen doen kunnen? Ge dacht toch niet dat mijn geliefde — o neen, neen, Trui; ik weet, ge denkt beter van den edelen, geliefden man, en ge weet dat hij den last des levens, — evenals ik zal doen, — zoolang zal dragen als 't God behaagt!”

De oude vrouw boog beschaamd haar hoofd, en vouwde deemoedig de handen samen. „Vergeef mij, mijn kind, dat ik zulke zwakke en zondige gedachten had. Ik zal u en uwen geliefde er in mijn hart vergiffenis voor vragen, zoolang ik leef! Maar ik had nu eens deze gedachte, en nadat ik had uitgeweend, besloot ik ten minste te beproeven, voor mijn geliefd kind navorschingen te doen. Zoo ging ik dus naar het gymnasium van het grijze klooster, en vroeg stoutmoedig naar mijnheer den directeur, zeggende, dat ik hem volstrekt moest spreken!”

„En hebt ge hem gesproken? Goede, lieve Trui, — Hebt ge hem gesproken?”

„Ik heb hem gesproken, lieve kind. Ik heb hem gezegd dat ik een oude tante van den conrector Moritz was, en naar Berlijn gekomen was, om hem te bezoeken; ik had in zijn huis vernomen dat hij op reis was, en kwam nu om

van den heer directeur te vernemen, waarheen de heer conrector vertrokken was, en hoelang hij zou uitblijven?"

„O Trui, hoe slim zijt ge, en hoe liefderijk denkt ge aan alles!" riep Marie, de oude vrouw omhelzende, en een teederen kus op haar bruinen, gerimpelden wang drukkende: „En wat heeft de heer directeur gezegd, wat heeft hij u geantwoord?"

„Hij heeft mij gezegd, dat de heer conrector Moritz een verlof van veertien dagen had verzocht, voor een dringende en noodzakelijke reis, en dat hij, daar hij reeds tien dagen weg was, nu wel spoedig zou terugkomen."

„Dus nog vier dagen, Trui; vier dagen, en hij komt terug, en zal misschien hoop of hulp brengen! Want dáárom is hij toch vertrokken; dat weet, dat gevoel ik, hoewel ik niet denken of zeggen kan, vanwaar deze hulp zou kunnen komen. Ach, Trui, lieve Trui; zoo ik slechts deze vier dagen nog vrij kon blijven, -- als slechts vóór dien tijd de beslissing nog niet gekomen is! Slechts zóólang, o God; geef slechts zóólang nog genadig uitstel; tot Moritz teruggekeerd is, tot ik bericht van hem ontvangen heb!"

„Zij hebben reeds alles in orde gebracht," prevelde Trui: „de huwelijks-dispensatie is er al, en de predikant Dietrich heeft beloofd, dat hij elk oogenblik gereed zou zijn om het huwelijk te voltrekken. Mijnheer Ebenstreit heeft ook reeds het geld, -- en nog eens zooveel als verlangd werd, -- aan het invaliedenhuys gezonden, en zoo nude adelbrief komt, dan --"

„Zwijg," viel Marie haar in de rede, „spreek niet voort! 't Is vreeselijk er slechts aan te denken, -- om krankzinnig te worden, het te hooren! Ik wil het laatste, het uiterste nog beproeven! Mijn vader, mijne moeder zijn doof geweest voor mijn smeeken, misschien gelukt het mij hém te roeren, hém tot medelijden te bewegen! Ik heb hem tot hiertoe nooit alleen kunnen spreken; moeder heeft ons steeds bewaakt, en elke verklaring tusschen ons onmogelijk gemaakt. Maar ik wil haar nu daartoe dwingen; ik wil dezen man tot vertrouwde nemen, aan wien men mij verkoopen wil, en die wellicht medelijden en ontferming voor mij gevoelen zal, -- dien mijn smeeken misschien roeren kan!"

Trui schudde treurig haar hoofd. „Ik vrees, mijn geliefd kind, dat het vruchteloos zal zijn. Deze man heeft geen hart; ik heb hem op de proef gesteld, en weet het. Maar -- stil, de huisschel klinkt. Wie kan dat zijn?"

Zij slopen beiden uit het zolderkamertje en keken, voorzichtig over de trapleuning buigende, naar beneden in 't voorhuis. De knecht, — want sedert de rijke bankier Ebenstreit Marie's verloofde was, had de generaal ter zijner oppassing, van zijne waardige echtgenoot een knecht in tamelijk prachtige livrei gekregen, — de knecht had echter reeds de deur beneden geopend, en den bezoeker binnengelaten. Maar zij hoorden zijn stentorsten zeggen: „Mijnheer de bankier Ebenstreit!”

„Hij!” riep Marie verschrikt terugwijkende: „Hij, en in dit vroege morgenuur? — Trui, dit is geen toeval! Dit heeft iets te beteekenen! Stil, de knecht komt!”

„Ik ga naar beneden,” fluisterde Trui: „misschien kan ik iets afluisteren!”

En terwijl de freule weder in hare kamer sloop, ging de meid de trap af, zonder den knecht, die haar voorbijging, met een blik te verwaardigen.

„Hij is een huichelaar en spion,” mompelde Trui in zich zelve: „hij is door het slechte volk omgekocht om mijn lief kind te bespieden, en hij zou in staat zijn haar te verraden, zoo hij iets ontdekte.”

De knecht had intusschen met zeer eerbiedige en deemoedige houding aan de genadige freule bericht; dat mijnheer de bankier Ebenstreit was gekomen, en mevrouw von Wer-rig dus de freule liet verzoeken beneden te komen.

„'t Is goed,” antwoordde Marie: „zeg maar, dat ik aanstonds kom.”

Maar de knecht bleef staan en wreef besluiteloos, verlegen de handen.

„Waarom gaat ge niet heen?” vroeg Marie: „Hebt ge mij nog iets te zeggen?”

„Ik wilde u wel iets zeggen, genadigste freule,” fluisterde hij, een schuinen, bespiedenden blik door de kleine kamer slaande, alsof hij vreesde door iemand beluisterd te worden:

„Ik wilde u zeggen, mijn lieve, genadige freule dat, indien zulk een arm, eenvoudig mensch als ik, u in iets van dienst kan zijn, en gij hem vertrouwen. — en iets opdragen wilt, hij gelukkig zou zijn aan de freule te bewijzen, dat Karel Leberecht een eerlijke, goedhartige knaap is, die een hart in 't lijf heeft, en wien het schrikkelijk leed doet, dat hij de arme freule zooveel ziet lijden en dulden.”

„Ik dank u,” zei Marie zacht: „het doet mij goed deelneming te ondervinden.”

„En zoo de genadige freule op de een of andere wijze mijne geringe diensten gebruiken kan, wil zij dan zoo goed zijn mij te roepen, en mij haar verlangen te melden?”

„Ja, dat wil ik; hoewel ik niet geloof dat dit het geval zal zijn.”

„En de genadige freule zal mij niet aan mevrouw, — ja zelfs niet aan de oude Trui verraden?”

„Nee, dat beloof ik u, en daar geef ik u mijn hand op.”

De knecht nam de hem gereikte hand, en drukte er een eerbiedigen kus op. „Ik wil dadelijk mijn dienst bij de genadige freule aanvaarden,” zeide hij: „en bericht derhalve dat zij zich, — naar ik geloof, — op het ergste moet voorbereiden. De heer bankier zeide zooeven, dat de adelbrief was aangekomen.”

Marie verbleekte, en een oogenblik scheen het, alsof zij van doodelijken schrik ineen zou zinken. Maar zij herstelde zich spoedig, en overwon hare zwakheid.

„Ik dank u,” zeide zij: „’t is goed dat ik het weet, en ik wil nu naar beneden gaan!”

Met bedaarde, fiere houding trad zij de huiskamer harer ouders binnen, en beantwoordde de begroeting van den verloofde, die haar met teedere voorkomendheid tegemoet kwam.

„Mijn lieve Marie,” riep de moeder; „ik heb de eer u hier mijnheer Ebenstreit von Leuthen voor te stellen. De adelbrief is heden morgen aangekomen.”

„Ik feliciteer u, moeder,” zei Marie bedwaard: „Ge hebt dus nu den lang verlangden erfgenaam van uwen naam gevonden?”

„Feliciteert bovenal mij, mijn lieve, schoone bruid,” zei de heer Ebenstreit von Leuthen, met zijn heesche, nauwelijks verstaanbare stem; „dit adelsdiploma bekroont al mijne wenschen, want het maakt mij tot echtgenoot van mijn dierbare, geliefde bruid. Ik kom mijn lieve bruid verzoecken, dat onze huwelijksverbintenis, — waaraan nu niets meer in den weg staat, — morgen voor den middag plaats moge hebben, en mijne dierbare Marie —”

„Mijnheer,” viel zij hem trotsch in de rede; „heb ik u vergund mij zoo vertrouwelijk toe te spreken?”

„Ik heb hem dit vergund,” gromde de generaal, die in

kussens gepakt in zijn rolstoel lag: „Spreek voort, mijn lieve heer zoon!”

Hij boog het hoofd met een dankbaren glimlach, en voer voort: „Ik wilde dus verzoeken, dat mijn dierbare Marie mocht bepalen, waarheen wij onze huwelijksreis zullen richten; naar Italië, Spanje, Frankrijk, of waarheen zij wil?”

„Is het zóó tusschen u besloten?” vroeg Marie: „Zal morgen vroeg de huwelijksvoltrekking plaats hebben, en dan het gelukkige, pasgehuwde paar een reis ondernemen?”

„Ja,” antwoordde mevrouw von Werrig haastig; „’t is zoo besloten en het zal zoo zijn. Zoo ge hieromtrent nog iets te wenschen hebt, mijn lieve dochter, zeg het dan, — en ik ben overtuigd, dat uw bruidegom er gaarne aan vol-doen zal.”

„Ik zal van deze vergunning gebruik maken,” zeide zij bedaard: „mijn wensch is, met dezen heer terstond een geheim onderhoud, zonder eenige getuige, te hebben.”

„Ach, mijn hemel, hoe ongelukkig ben ik,” zuchtte de heer Ebenstreit; „mijn lieve Marie vraagt daar juist het éénige, wat ik helaas niet toestaan kan!”

„Waarom kunt ge dat niet, mijnheer?” vroeg Marie: „Wat kan u verhinderen dezen wensch te vervullen?”

„Mijn gegeven woord,” jammerde hij: „Mijn hemel, ik heb immers op den dag onzer verloving aan mevrouw mijn waarde schoonmoeder mijn woord moeten geven, met mijn lieve bruid nooit alleen te zullen zijn, ja zelfs niet met haar te correspondeeren!

„Dit zijn regelen van betamelijkheid en etiquette, welke mijn dochter, hoop ik, eerbiedigen zal,” zei de moeder op strengen toon: „geen deugdzaam meisje mag vóór het huwelijk met haren verloofde alleen zijn, of minnebrieven met hem wisselen!”

„Ge hebt immers na de bruiloft tot zulke dwaasheden de beste gelegenheid,” bromde de generaal.

„En ik zal er gebruik van maken; wees er van verzekerd, lieve heer vader,” lachte Ebenstreit; „ik zou echter mevrouw mijne geëerde moeder willen verzoeken, mij heden voor een half uur van deze gelofte te ontslaan, opdat ik den eersten wensch, waarmede mijn dierbare bruid mij vereert, kunne vervullen.”

„Nee, heer zoon,” zei mevrouw von Werrig streng;

„dat is onmogelijk. Ik wijk nooit van mijne beginselen af. Ge zult mijn dochter vóór haar huwelijk *niet* alleen spreken, maar slechts in de tegenwoordigheid harer ouders.”

„Moeder,” riep Marie ontsteld; „blijft ge hierbij? Wilt ge mij dezen kleinen wensch niet toestaan?”

„Dezen kleinen wensch?” herhaalde de moeder spottend: „Alsof ik niet wist, waartoe mijn teérgevoelige dochter dit geheim onderhoud verlangt? Alsof ik niet wist, dat zij bij onzen schoonzoon hetzelfde zou beproeven, wat zij bij hare ouders tevergeefs beproefd heeft. Een eerbaar meisje heeft haren verloofde *niets* te zeggen, wat hare ouders, — wat vooral haar moeder niet hooren mag. Speek dus; — zeg toch uwen verloofde, wat ge hem te zeggen hebt.”

„Welaan, moeder, gij wilt het,” riep Marie heftig; „moogt *gij* nu de gevolgen dragen! — Mijnheer Ebenstreit, hoor dus. Men heeft mij aan u verloofd; men wil mij dwingen uwe vrouw te worden; men wil mij aan u verkoopen als een koopwaar, en gij hebt den koop aangenomen, in het goede geloof dat ik er mede instemde, dat ik mij met uwen rijkdom betaald houd, voor de opoffering mijner vrijheid en menschenrechten. Men heeft u echter misleid, mijnheer! Ik ben geen koopwaar, die bereid is zich aan den meest-biedende over te geven; ik ben een vrouw, die een hart heeft voor liefde en haat, — en die dit hart hooger acht dan alle rijkdommen dezer aarde. In dit hart woont echter voor *u* geen liefde, en ik bid, ik bezweer u: wil er geen haat tegen u in ontsteken. Ik kan u niet huwen, mijnheer, ik *kan* het niet!”

Er klonk een zware vloek, en de generaal, zijn pijnen vergetende, richtte zich woedend van zijn armstoel op, en zwaaide de gebalde vuist tegen zijn dochter.

Maar aanstonds was zijn vrouw aan zijne zijde; zij drong hem op zijn stoel terug, en gebod hem met haar harde, koele stem zijn gezondheid te ontzien, zich zeer stil te houden, en bedaard aan te hooren wat hun schoonzoon zijne liefdelooze, ontaarde dochter te zeggen had. Want *hij* alleen had in deze zaak te spreken, en alleen aan hem kwam het toe te beslissen.

„Spreek dus, mijn lieve zoon,” wendde mevrouw zich nu tot den jongen man, die met een stillen, valschen glimlach naar de barones geluisterd had, wier dof-blauwe oogen onaf-

gewend op het jonge meisje rustten, dat met gloeiende wangen, en hijgenden boezem voor hem stond, en dat hem nooit zoo schoon, zoo begeerenswaardig was voorgekomen, als op dit oogenblik.

„Spreek, mijn lieve zoon, en zeg aan mijne dochter de geheele waarheid; hoort ge, — de geheele waarheid!”

„Zoo ge het mij vergunt, mevrouw en dierbare moeder, zal het geschieden,” antwoordde Ebenstreit met onderdanige vriendelijkheid, en zijn blik, die zich slechts een moment van haar had afgewend, richtte zich weder op Marie.

„Ge hebt mij een treurige bekentenis gedaan, Marie,” zeide hij zuchtend: „maar gij hebt er mij niet mede verrast; want ik mag het u thans bekennen, dat mevrouw uwe moeder, toen ik om uw hand vroeg, tot mij zeide: „Ik geef u mijne toestemming, alsmede die van mijn echtgenoot; — maar ik vrees, dat ge nooit de toestemming mijner dochter zult verkrijgen, want zij bemint u niet.

„Was dat alles wat ik u gezegd heb?” vroeg mevrouw von Werrig scherp.

„Neen, dat was *niet* alles,” ging Ebenstreit licht buigend voort: „Gij hebt er bijgevoegd: „Mijn dochter bemint een doodarm mensch, een schoolmeester; en zij heeft de romaneske gril, met dezen armen schoolmeester te willen trouwen!”

„En gij?” vroeg Marie met ingehouden adem: „wat hebt gij hierop geantwoord?”

„Mijn dierbare Marie, ik heb gelachen, mijn huwelijks-aanzoek herhaald, en mevrouw uwe moeder geantwoord: dat ik den strijd met den armen schoolmeester aannam, en gij mij door deze romantische liefde nog veel intéressanter en liever waart. Mijn God, het leven is zóó vervelend, zóó erbarmelijk, dat men blijde moet zijn de een of andere afwisseling, — eenig amusement te vinden: Ik verzeker u echter, dat ik mij sedert vele jaren niet zóó goed heb vermaakt, als in deze veertien dagen, sinds ik uw verloofde ben, en dus in dezen stillen, zwijgenden oorlog met u leef! Het heeft mij onuitsprekelijk geamuseerd, u zoo schuw, zoo spijtig te zien; en elke dag heeft mijn liefde voor u slechts verhoogd. En, mijn hemel, hoe kan dit anders! De rijke bankier Ebenstreit heeft nooit een vrouw gevonden, die niet gaarne bereid was, zijn liefde aan te nemen, en nu zou hij niet degene beminnen, die de eerste is, die hem weerstaat? Gij hebt mijn eigenliefde en

mijne ijdelheid opgewekt, freule; gij hebt het huwelijk met u tot een zaak mijner eerbij gemaakt, en gij zult het begrijpelijk vinden, dat ik hierop antwoord: „Freule von Leuthen zal en *moet* mijn vrouw worden, om 't even wat het mij kost. Zij wil mijn rijkdom trotseeren, zij veracht het geld. Ik wil haar echter *dwingen* eerbied te hebben voor mijn rijkdom, en de macht van het geld te erkennen. Zij is bovendien een wreede, zelfzuchtige dochter, die volstrekt geen medelijden wil hebben met hare arme ouders, en hen ter wille eener dwaze liefde, in kommer en ellende zou laten verwijnen. Ik wil haar dus tot een *goede* dochter maken; en haar dwingen hare ouders, — en hierdoor ook zichzelf gelukkig te maken.” Ziet ge, mijn waarde bruid, dat alles heb ik tot mij zelve gezegd, en daarnaar heb ik gehandeld en zal ik handelen. En nu heb ik nog slechts dit te zeggen: Morgen te elf uur heeft onze huwelijksverbintenis plaats, en wij zullen, zooals 't behoort, terstond op reis gaan! Heb dus de goedheid te bepalen, waarheen wij reizen zullen, opdat ik daarnaar mijne beschikkingen neme!”

„Verloren! Reddeloos verloren!” riep Marie met een luiden smartkreet, beide handen voor 't gelaat slaande.

„Zeg liever: gered, uit het ongeluk gered,” antwoordde de bankier bedaard; „want geloof mij, Marie, er is in de wereld slechts één ongeluk, — en dat is armoede! Alles is te verdragen, alles te overwinnen; alleen de armoede niet! Zij is als een bijtende, invretende ziekte, die haar zetel niet in het lichaam heeft, maar in de ziel, en die lichaam en ziel vernietigt, veel zekerder dan vergif zulks vermag. Alle edele gevoelens, alle dichterlijke gedachten, alle grootsche en moedige ontwerpen verlammen en sterven door de armoede en geloof mij, zelfs de liefde is niet in staat, deze vreeselijke macht te wederstaan. Ook zij wordt, — schoon ook na een langen en bitteren strijd, — door haar gedood. Gij zult dat later leeren begrijpen, mijn dierbare bruid, en van dien dag afaan zult ge mij beminnen. Ik hoop dus op dezen dag, en zal geduld hebben en toegevend zijn!”

„O welk een edel, hooghartig man zijt gij,” riep mevrouw von Werrig met vervoering: „Marie, val op uwe knieën en dank God, dat hij u zulk een grootmoedigen redder en minnaar heeft beschikt, die u bevrijden zal van alle kwaad en alle ongeluk.”

Zij had daar nog altijd gestaan met bedekt aangezicht, kermend en zuchtend; doch nu liet zij met een toornige beweging hare handen nederglijden, en zag met vlamme oogen en gloeiende verachting op deze glimlachende vrouw die tegenover haar stond, neder.

„Neen!” riep zij; „ik dank hem *niet*, maar ik klaag hem aan, en verwensch hem! Hij is een godloochenaar, want hij loochent de liefde! Zijn ziel, die voor geen edele gevoelens vatbaar is, hoont en lastert al het goede, edele en schoone,— en het éénige wat deze mensch bemint, is zijn ellendig geld! Ik echter zeg u, ik zal *nooit* de vrouw van dezen man worden; en zoo ge mij dwingt met hem voor het altaar te treden, zal ik nog voor het altaar *neen*, en altoos *neen* zeggen!”

„Zij wil mij dooden,” riep de generaal: „zij wil haren ouden vader vermoorden; hij zal verhongeren, ellendig omkomen en” —

„Zwijg!” gebod zijne vrouw; „staak het klagen en jammeren, want zij is zelfs de tranen en klachten harer ouders niet waard. Zij wil onze moordenares worden, maar zij zal het niet. — Mijn zoon, zeg haar wat wij besloten hebben! Antwoord gij haar!”

„Het antwoord op uwe romantische taal is eenvoudig en natuurlijk, mijn geliefde bruid,” zei Ebenstreit koel: „ik heb mij uwe gevoelens vooraf voorgesteld, en was derhalve voorbereid op hetgeen gij zooeven gezegd hebt. Voor het altaar *neen*, en altoos *neen* te zeggen, is een idéé, dat ik in zeer vele fraaie romans heb gelezen, en waarvan ik derhalve vermoedde, dat het u ingevallen kon zijn. Ik heb dus ook mijne maatregelen daarnaar genomen! Met geld kan men alles bewerken, *alles* naar zijn welgevallen beschikken! Mijn geld heeft mij voor ons huwelijk een dispensatie van de openbare afkondiging verschaft; mijn geld vergunt ons, dat wij niet naar de kerk rijden om getrouwd te worden, maar dat hier, in de woning onzer waarde ouders, de huwelijksverbintenis zal plaats hebben. De wet wil, dat bij het trouwen van een bruidspaar vier getuigen tegenwoordig moeten zijn, en wij zullen deze vier getuigen hebben in onze waarde ouders, in den kostver, die den geestelijke hierheen geleidt, en in mijn kamerdienaar.”

„En deze vier getuigen zullen dan ook hooren, dat ik mij tegen u verzet; dat ik *niet* toestem; — dat ik *neen* zeg!”

„'t Is mogelijk dat ge zulks doet, mijn waardste, maar onze getuigen zullen uwe woorden niet hooren! Met geld kan men dooven hoorend, — en hoorenden doof maken. De oude predikant Dietrich, die ons trouwen zal, kent bovendien de geschiedenis uwer liefde en houdt haar, zooals wij allen, voor eene ziekte, waarvan men u genezen moet. Hij zal dus uit medelijden met u, uw „neen” niet hooren, en de beide andere getuigen zijn voor hunne doofheid betaald.”

„Zoo ben ik dan verloren, reddeloos verloren,” kreet Marie, hare armen ten hemel heffende: „En Gij, God in den hemel, laat het toe, — Gij ontfermt u niet over mijn nood! Gij zendt mij geen redding, geen hulp! O, mijn vader,” — voer zij voort, op den generaal toeijlende en zich voor hem op de knieën werpende; „heb toch medelijden met uw arm kind. Spreek een woord van ontferming. Gij zijt een oud man, en hebt misschien nog slechts weinige jaren te leven. Bezwaar uw geweten niet met het vreeselijk verwijt, uw kind, uw eenig kind, voor een geheel, lang, troosteloos leven ongelukkig te hebben gemaakt. Heb medelijden, o, heb medelijden!”

„En hebt *gij* dan medelijden?” riep haar vader: „Weet *gij* niet dat wij arm zijn, — zóó arm, dat uw zieke vader zelfs de noodzakelijkste verpleging ontberen moet? En ge wilt, dat het zoo blijven zal? Uwe ouders moeten zich voor u opofferen, — moeten ontberen en lijden voor u? Neen, *gij*, de dochter, behoort u voor uwe ouders op te offeren, te ontberen en voor ons te lijden!”

„Een fraaie ontbering, een fraai lijden,” spotte mevrouw von Werrig: „zij zal een rijke vrouw worden, zij zal het fraaiste huis, de fraaiste équipage, de prachtigste meubels van geheel Berlijn hebben!”

„En daarbij een echtgenoot, die haar aanbidt,” riep Ebenstreit; „die het zich tot levenstaak zal maken voor haar geluk, — en dat van hare edele ouders te zorgen. Derhalve, mijn dierbare Marie, neem thans een krachtig, moedig besluit. Begraaf het verledene in uw hart, en zie de toekomst vast en vroolijk in 'taangezicht. 't Is, Goddank, onveranderlijk. Gij wordt mijne vrouw, en wij worden morgen voormiddag te elf uur in deze lieve kamer hier getrouwd. O, vrees niet dat het huwelijksaltaar zulk een bekoorlijke bruid, zulk een rijke familie niet waardig zal zijn. Met geld kan men

alles bewerken, en voor geld zullen de tuiniers en decorateurs morgen voormiddag deze kamer in een van bloemen gerenden tempel herscheppen, die waardig zal zijn de godin der liefde te ontvangen. Gij zult, als ge in uwe kamer terugkomt, daar de bruiloftsgeschenken mijner liefde vinden, en ik hoop dat het eenvoudig bruidskleed uwe goedkeuring zal wegdragen. O, schud niet het hoofd; zeg niet dat ge dit kleed niet wilt aantrekken, want ge zult nu wel bemerkt hebben, dat al uw weerstreven vruchteloos is. Gij zult mijne vrouw worden; *gij moet* het worden, want ik en mijn geld, wij willen het!"

"En ik," riep Marie, zich bleek en dreigend voor hem oprichtend, en hem aanschouwende met een blik van onuitsprekelijke verachting; „en ik en mijne liefde, wij willen het *niet*! Moge God nu richten tusschen mij en u! Moge hij hem vergeven die al dit ongeluk over mij gebracht hebben! Ik kan het niet, en *ik* kan slechts zeggen: Wee over hen!"

"Wee over u!" riep hare moeder: „wee over den verleider, die ons kind tot zonde en misdaad verleid heeft, die —"

"Zwijg moeder!" viel Marie haar met strenge, gebiedenae stem in de rede: „ik wil niet, dat ge hem lastert, dien ik bemin en beminnen zal, zoolang tot —"

"Tot ge hem vergeten, — en mij beminnen zult, Marie," zei Ebenstreit, terwijl hij haar naderde, en ras hare hand grijpende, die aan zijne lippen drukte.

Zij onttrok hem deze hand met een uitdrukking van onuitsprekelijken afschuw, keerde zich om en ging langzaam met hoog opgeheven hoofd door de kamer naar de deur.

"Waar wilt ge heengaan?" vroeg de moeder heftig.

Zij had reeds de hand aan den deurknop gelegd, en wendde nu haar bleek gelaat tot hare moeder. „Naar mijn kamer," zeide zij; „het zal mij wel veroorloofd zijn mij te verwijderen, want wij hebben, dunkt mij, elkander niets meer te zeggen!"

Mevrouw von Werrig wilde iets antwoordden en haar nadjlen, maar haar schoonzoon hield haar zacht tegen. „Laat haar gaan," zeide hij: „zij heeft rust noodig om zich te herstellen, om te overleggen, en zich aan de gedachte te gewennen, dat haar lot onvermijdelijk is."

"Naar zoo zij nu in hare razende verblindings, in haar dwazen hartstocht naar wanhopige middelen grijpt?" vroeg

de moeder: „zoo zij bevoorbeeld een poging deed om te vluchten? Wij mogen haar niet uit het oog verliezen; er moet iemand bij haar zijn, die haar bewaakt.”

„Gij hebt gelijk, waardste moeder; zij mag tot morgen niet alleen zijn. Wij moeten iemand, dien zij vertrouwt, in hare nabijheid hebben. Wat dunkt u bijvoorbeeld van de oude Trui? Zou die niet voor ons te winnen zijn?”

„Neen, onmogelijk,” riep de moeder: „Trui is door niets te winnen; zij is een waanzinnige zottin, voor wie niets, volstrekt *niets* eenige waarde heeft, dan Marie!”

Ebenstreit haalde de schouders op. „Dat beteekent, zij verlangt veel geld,” zeide hij: „zij wil zich duur verkoopen. Ik bid u, geëerde mevrouw moeder, laat de oude vrouw hier komen.”

„Nu, ge zult zien,” riep mevrouw von Werrig, terwijl zij naar de deur der zijkamer ging, en met luide stem de oude dienstmaagd riep. Het duurde intusschen tamelijk lang eer deze verscheen, en zij kwam niet binnen door de deur, welke de dame geopend had, maar van de tegenovergestelde zijde, door de andere deur.

„Leberecht zegt mij, dat mevrouw mij geroepen heeft,” gromde de oude Trui, terwijl zij met een norschen blik rondkeek.

„Waarom ziet ge er zoo verstoord uit, oude?” vroeg mevrouw; „en wat hebt ge daar met uwe oogen op de tafel te zoeken?”

„Mijn geld heb ik er te zoeken!” riep de meid driftig: „Ik dacht dat ge mij geroepen hadt om mij te betalen, en dat het geld geteld op de tafel lag. Maar er is niets; ik zal weder niets krijgen, en arm als een kerkmuis blijven zoolang ik leef. Mevrouw heeft mij vast en zeker beloofd dat ik, zoodra het huwelijk was vastgesteld mijn loon tot den laatsten penning, met al den interest zou ontvangen; ik heb daarop vertrouwt, en nu —”

„Nu zult ge alles ontvangen,” viel Ebenstreit haar in de rede: „ge zult nog veel meer ontvangen dan mevrouw u schuldig is, zoo ge voor onsen trouwe en oplettende dienstmaagd wilt zijn.”

„Dat ben ik altoos geweest en zal het altoos zijn,” bromde Trui; „niemand kan iets van mij zeggen, — maar mijn loon heb ik tòch niet gekregen.”

„En weerspannnig zijt ge óók genoeg geweest,” zei mevrouw; „kunt ge’t bijvoorbeeld loochenen, dat gij het altoos met mijne dochter gehouden, — en haar altoos voorgesproken hebt?”

„Ik loochen het volstrekt niet,” zei de meid tartend: „ik heb de freule opgepast en verzorgd van kindsbeen af; ik heb haar zoo lief als mijn eigen kind, en ik zou gaarne alles doen om haar gelukkig en tevreden te maken.”

„En gelooft ge dan, Trui,” riep de generaal uit zijn armstoel: „gelooft ge dan, dat Marie met den armen sukkel van een schoolmeester ooit gelukkig en tevreden zou kunnen worden? Hebt ge dan niet aan ons en aan u zelve gezien, dat armoede een ongeluk en schande is?”

„Ik heb ’t gezien en ondervonden,” zuchtte de oude vrouw treurig: „en ’t heeft mij bekeerd, en ik weet nu wel, dat het voor mijn Marietje een groot ongeluk zou zijn, zoo zij met dien armen schoolmeester trouwde.”

„Dus zult ge ons gewis willen helpen, de freule voor zulk een ongeluk te behoeden?” vroeg Ebenstreit haastig.

„Hoe kan ik helpen?” zuchtte Trui de schouders ophalende.

„Ge kunt helpen,” zei mevrouw von Werrig: „ge kunt mijn dochter overreden verstandig te zijn, en zich in het onvermijdelijke te schikken. Gij zijt de eenige wier woorden indruk zullen maken op Marie, want zij vertrouwt u. Ge kunt voorts mijn dochter behoeden en bewaken, opdat zij wellicht in hare bartstochtelijke opgewondenheid niet iets onberadens, iets vreeselijks bega. Ge kunt ons berichten wat zij doet en zegt; en ons waarschuwen zoo Marie soms een dol plan ontwerpt, om haar dwazen wil door te zetten.”

„Dat heet,” vroeg Trui met een boozen, toornigen blik: „dat heet: „ik zou mijn Marietje verraden?”

„Neen, niet verraden,” zei Ebenstreit: „redden zoudt ge de freule, — redder voor zich zelve. Spreek dus, wilt ge ons helpen?”

„Ik wil mijn loon betaald hebben, mijn tweehonderd thaler,” riep de meid: „ik heb mijn geld eerlijk verdiend, en ik wil het hebben!”

Ebenstreit nam uit zijn portefeuille een blaadje papier, schreef met potlood eenigeregels, en legde het papier op de tafel.

„Hier is een briefje van vierhonderd thaler,” zeide hij:

„Zoo ge dit papier morgen middag, na ons trouwen aan

mijn kassier brengt, zal hij u vierhonderd thaler uitbetalen."

"Vierhonderd thaler!" riep Trui vroolijk in de handen klappende: „vierhonderd thaler klinkend geld, — en dat fraaie geld zal het mijne zijn, en — Maar ik geloof het niet," voer zij voort, en haar gelaat verduisterde: Neen, ik geloof het niet. Ge zegt dat slechts heden, opdat ik u zou helpen en bijstaan, en de freule tot het huwelijk overreden zou. Maar morgen, als het huwelijk is gesloten, en men de oude Trui niet meer behoeft, lacht men haar uit met haar briefje en jaagt haar weg. O, ik ken dat; ik heb lang genoeg geleefd om al de streken der rijke lieden te kennen. Klinkend geld wil ik zien, slechts voor klinkende munt verkoop ik mij!"

„De oude behaagt mij," lachte Ebenstreit; „zij is practisch en heeft gelijk. Oude Trui, als ik u beloof dat ge binnen een uur vierhonderd thaler in geld van mij ontvangen zult, wilt ge ons dan helpen en bijstaan? Wilt ge dan de freule overreden haar dwazen weerstand op te geven, en mijne vrouw te worden? Wilt ge dan de freule bewaken en behoeden, en ons terstond berichten zoo er iets bijzonders geschiedt?"

„Vierhonderd thaler is een mooie som," prevelde Trui: „ik zou mij daarvoor in 't Oude-vrouwenhuis kunnen koopen, en nog een mooi stuivertje overhouden; ik kon hiervoor een nieuw bed koopen, en net huisraad, en —"

De stem der oude vrouw verloor zich in onverstaanbaar gemompel, maar haar gelaat had een opgewondene uitdrukking, en zij scheen ijverig te rekenen, — want zij had de vijf vingers harer hand wijd uitgespreid, en met den langen mageren wijsvinger van haar rechterhand sloeg zij nu op dezen, dan op genen der uitgestoken vingers, alsof elke vinger een kapitaal was, dat zij berekende en onderzocht.

Mevrouw von Werrig en de bankier keken haar met spottende blikken aan, de generaal sloeg haar met sombere oogen gade en bromde bij zich zelven: „Zoo ik deze vierhonderd thaler bij mijn laatste spel had gehad, zou ik niet verloren zijn geweest; want dan had ik nog een *coup* kunnen afwachten."

„Nu, oude," vroeg Ebenstreit na een poos: „zijt ge nog niet gereed met uwe berekening?"

„Ja," riep Trui met een verheugden lach; „ja, ik ben gereed! Vierhonderd thaler zijn niet genoeg, geef mij vijf-honderd thaler! Binnen een uur vijf-honderd thaler in klin-

kende munt, en ik doe alles wat ge wilt; ik overreed Marietje tot het huwelijk, bewaak haar den geheelen dag en nacht, en vertel u alles wat zij doet en zegt. Maar vijfthonderd; vijfthonderd thaler moet ik hebben!"

Ebenstreit wendde zijn matte, blauwe oogen met een triomfantelijken glimlach naar de generaalsvrouw. „Hebt ge niet gezegd dat de oude Trui volstrekt niet te winnen, — en om te koopen was? Ge ziet wel, lieve mevrouw, ik had gelijk; gij hadt haar niet genoeg geld geboden, en de oude Trui wilde zich slechts zoo duur mogelijk verkoopen."

„Ja, zoo duur mogelijk," lachte de oude: „Vijfthonderd, dat is mijn prijs!"

„En die zal u binnen aan uur in goede, blanke thalers betaald worden," zei Ebenstreit vriendelijk.

„Zóóveel geld, zóóveel geld," jammerde de generaal: „het had mij kunnen redden, zoo ik het destijds had gehad!"

„Schoonzoon," zei mevrouw: „ik moet bekennen, ge zijt zeer edelmoedig."

„Niets is mij te veel, als het geldt mij mijn schoone, lieve bruid te verzekeren," antwoordde Ebenstreit: „ga nu oude. Binnen een uur zult ge uw geld hebben. Ge vergut immers, heer vader, dat ik uw knecht naar mijn kantoor zend, om het geld te halen?"

„Ga, Trui," beval mevrouw: „ga en zend Leberecht hier."

De oude Trui ging met vlugge schreden heen. Maar buiten voor de deur bleef zij staan, en haar geheele wezen veranderde. Men had kunnen denken dat haar een inwendige kramp overvallen was, zoo vertrok zich haar gelaat, zoo trilden hare leden, zoo hijgde de adem uit haar borst, zoo hief zij hare armen en de gebalde vuisten tegen de deur op, zoo beefden hare lippen en slaakten enkele, afgebrokene woorden, die evenwel niemand verstaan kon, want zij werden slechts onduidelijk en fluisterend gesproken.

Maar het was toch *geen* kramp: want toen Trui naderende voetstappen op de trap hoorde, hield zij plotseling met hare bewegingen op, en nam weder haar gewone houding, en gewone gelaatsuitdrukking aan.

„Gij moet dadelijk binnen komen bij mevrouw," bromde zij den bediende toe, die de trap afkwam: „maar zeg nu eens, waar komt ge vandaan, en wat hebt ge boven te doen gehad?"

„Ik heb u gezocht, schoone Trui,” lachte Leberecht: „niets anders wilde ik boven, — slechts u heb ik gezocht.”

„Welnu, ge hebt mij gevonden, zeg nu, wat ge van mij wilt? Maar ik weet het reeds. Ge wilt niets! Ge wilt slechts luisteren; en daar ge dacht dat ik boven bij de freule was, zijt ge naar boven geslopen om te luisteren. Ontken het niet! Ik ken u, ik ken u beter dan gij denkt; wat ik heb reeds menige adder gevonden, en weet dus hoe die dingen er uitzien. Maak nu dat ge binnen komt, want mevrouw wacht u. Maar dāt zeg ik u; ontmoet ik u! vandaag nog eens op de trap, dan gooi ik u een emmer water over 't hoofd!”

Met dezen vriendelijken liefdegroet verliet Trui Leberecht, en ijld met jeugdige levendigheid naar het dakkamertje van Marie, die haar de armen toestak, en zich luid weenend aan haar hart vleide.

„Stil, mijn lief kind, stil,” troostte de oude vrouw; „ween niet zoo, want het breekt mijn hart.”

„En 't mijne breekt niet!” riep Marie wanhopig; „en ik verdraag al deze foltering, en overleef al dezen smaad. Trui, mijn goede, eenige moeder Trui, help mij toch, sta mij toch bij! 't Is immers niet mogelijk! Ik kan immers dezen vreeselijken man niet trouwen. Ik heb mijn dierbaren Moritz eeuwige trouw gezworen, en ik moet die houden of sterven!”

„Sterven! Dat beteekent, ge wilt mijn moordnares worden, Marie,” snikte de oude vrouw; „want als *gij* sterft, sterf ik óók. Maar wij willen beiden nog niet sterven, mijn lieve kind, en daar wij nog leven, willen wij ook aan 't leven niet wanhopen! Weet ge wat, Marie? Ik ga nog eens naar de woning van mijnheer Moritz. 't Is immers mogelijk dat hij tehuis is gekomen, en de lieve God u een redder zendt!”

„O goede, lieve Trui, doe dit; ga en vraag naar hem, en zoo hij er is, zeg dan aan mijn geliefde, dat ik moed en beradenheid heb om alles te wagen, alles te verdragen, om mij voor hem te behouden; dat niets te zwaar en te gevaarlijk zal zijn, als het dienen kan om mij met hem te vereenigen! Zeg hem, dat ik een leven in armoede en ontbering, in een afgelegen hoek der wereld, aan zijne zijde, duizendwerf verkies boven een leven van overvloed en rijkdom, in

het schitterendst paleis, aan de zijde van dezen gehaten man; — zeg hem, — maar neen, zeg hem niets, want hij weet alles. Hij weet dat mijn geheele ziel, mijn geheel hart hem behoort, en er voor mij slechts één geluk is: hem te beminnen en hem te behooren. Ga, Trui, lieve Trui; ga en zie of Moritz teruggekomen is, en vertel hem dan alles wat hier geschiedt, en dat ik besloten heb het uiterste te wagen om mij te redden!”

„Ik zal gaan, mijn lieve kind. Maar het kan niet zoo spoedig geschieden, want ik heb hier in huis eerst nog iets te doen, een schoon iets. Luister maar, mijn lieve kind, wat zij van mij gemaakt hebben, en wat ik geworden ben.”

En zij verhaalde Marie haastig de geschiedenis harer omkoopning en weder kwam haar geheele wezen hierbij in beweging, en weder schokten hare leden, en hieven zich hare gebalde vuisten omhoog.

„Ziet ge,” hijgde zij; „de menschen zeggen altoos dat wij vrouwen de katten gelijken. Maar van nu af weet ik, dat het niet waar, dat het een schandelijke logen is. Zoo er slechts een weinig van deze kattennatuur in mij was, ik zou den schandelijken menschenkooper aan den hals zijn gesprongen, en hem den strot afgekrabd hebben, — terwijl ik nu heel bedaard bleef staan en lachte, en deed alsof mij zijn schandelijk, eerloos voorstel zeer verheugde. Foei, een arm schepsel zoo in verzoeking te brengen; die eerlooze kerel, die zielverkooper! Maar wacht, hij zal zijn straf hebben! De lieve God zal ons wel helpen en bijstaan. En de vijfhonderd thaler zal mij de zielverkooper betalen, en 't zal zijn straf zijn, later te moeten erkennen, dat zijn vervloekt, schandelijk geld *niet* alles doen kan, en er nog *iets* is dat mijn heer Ebenstreit niet kan koopen, al wierp hij er nog zooveel zondengeld voor weg: dat liefde en trouw *niet* te koop zijn. Weet ge, dat willen wij hem leeren, mijn lieve kind, en zoo de les hem als snuif in de oogen schiet, zal 't mij aangenaam zijn, en —” Zij was buiten adem, zij moest hijgend zwijgen, en naar lucht snakken.

„Ga, Trui,” fluisterde Marie: „ga en zie of hij gekomen is, want het is mijn laatste hoop! In hem berust mijn geluk en mijn leven!”

„Ik ga al,” zei Trui zich herstellende: „Eerst neem ik beneden mijn zondengeld in ontvangst, en veins en lieg een

beetje; en dan ga ik naar den heer directeur en naar de woning van den heer conrector, en vraag ook eens bij den bakker. Wanhoop niet, mijn lieve kind; ik heb zulk een blij voorgevoel, alsof de lieve God zich over ons ontfermen, — en ons hulp zenden zal.”

Zij kustte en omhelsde haar dierbaar kind, ging toen ijlings naar beneden, en wachtte nauwelijks het bepaalde uur af; zoodat zij ongeroepen in de woonkamer trad, en hare vijfhonderd thalers eischte.

Mijnheer Ebenstreit lachte hartelijk om haar ongeduld, reikte haar met een genadigen glimlach tien geldrollen, en vermaande haar, nu ook flink en ijverig te zijn bij hetgeen van haar verlangd werd.

„Ik heb haar reeds een weinig getroost,” zei Trui vergenoegd: „zij begint reeds tot andere gedachten te komen, en ik hoop wel, dat zich alles nog ten beste zal schikken. Laat mij maar begaan, mevrouw en heeren, en laat mij maar geheel alleen met haar. Maar eerst wil ik nu even een boodschap bij mijn ouden broeder doen. Hij zal mijn geld bewaren; 't is een secuur man, die mij niet zal benadeelen.”

„Trui,” riep de generaal: „ge zijt een oude zottin, dat ge elders wilt zoeken, wat ge hier zoo dichtbij hebt! Geef mij uwe vijfhonderd thalers in bewaring. Ik ben er immers goed voor, en ik wil er u zelfs interest van betalen. Hoort ge, ik bewaar uw geld!”

„Dank u, heer generaal, dank u! Ik breng het liever aan mijn broeder! 't Is om familieschap, weet u!”

Zij sloop haastig uit het vertrek, ging naar hare kamer nevens de keuken, verborg het geld in haar bed, en verliet toen met vlugge schreden het huis.

Nauwelijks was een uur verstreken, toen Trui nog haastiger dan zij was heengegaan, terugkwam, slechts een enkelen vluchtigen, loerenden blik in de keuken wierp, en toen haastig de trap naar het dakkamertje opsnelde. Een zonderlinge, vroolijke aandoening lag op haar geheele wezen; hare oogen schitterden, om haar lippen speelde een glimlach, en terwijl zij over de kleine voorplaats ging, fluisterde zij zacht: „Hoe verheugd zal zij zijn! O, mijn God, hoe verheugd zal zij zijn!”

Zij was inmiddels nauwelijks het kamertje binnengegaan

en had de deur achter zich gesloten, toen van achter den vooruitspringenden schoorsteen, die over den zolder door het dak naar buiten liep, de magere, kleine gestalte van den knecht Leberecht te voorschijn kwam, en zacht en behoedzaam, als op kattepooten, naar de deur sloop.

Binnen werd luid en levendig gesproken; het klonk tweemaal als een vreugdekreet, als een verrukt juichen, en Marie's stem riep: „O Trui, lieve Trui! Nu is alles goed! Nu vrees ik niets meer! God heeft mij den redder gezonden, om wien ik hem gesmeekt heb!”

Leberecht stond nog altoos met gebogen knieën en krommen rug nevens de deur; hij had zijn oor aan het sleutelgat gelegd, en luisterde met ingehouden adem naar elk woord, dat daar binnen gesproken werd. —

O Trui, goede Trui, hadt ge hem kunnen zien, den verrader, hoe hij daar aan de deur kleefde, met strakke oogen, met wijd open mond, zijn geheele ziel in zijn ooren, — geheel bespieder en luisteraar! Hadt ge hem kunnen zien, hoe hij nu eens de lange knokige handen wreef en grijnzend knikte, en dan weder gespannen luisterde met ingehouden adem!

O, Trui, waarom kunt ge hem niet zien, om de voor-spelling waar te maken, en den luisteraar een emmer water over het hoofd te werpen, en hem te verjagen van de deur van uw geliefd kind! —

Het was een lang, een zeer lang onderhoud, t welk Trui met haar geliefd kind had, en in hare opgewondenheid vergaten beiden de noodige voorzichtigheid, en dachten er niet aan, dat zij beluisterd konden worden.

Toen dit ten laatste de goede oude vrouw inviel, sprong zij als een tijgerkat naar de deur, en rukte haar open. Maar er was niemand. Alles was eenzaam en stil, en geen mensch was te zien.

„Goddank, mijn liefste kind,” fluisterde Trui; „niemand heeft ons beluisterd. Ik wil nu naar beneden gaan, en de heerschappen zeggen, dat ge reeds naar reden begint te luisteren en dat ik hoop, dat het mij, — zoo wij heden den geheelen dag alleen te zamen blijven, — gelukken zal, u te overreden en tot verstand te brengen.”

„Doe dat, Trui,” fluisterde Marie; „ik mag niemand zien, want mijn gelaat zou mij misschien verraden, en mijne moeder heeft zeer scherpe oogen! Ga, maar kom spoedig terug!”

Nadat de onde Trui de deur achter zich gesloten had, ging zij de trap af. Achter den schoorsteen stond de luisteraar en spion; hij had juist nog den tijd gehad zich te verbergen, eer de oude vrouw de deur had geopend, en stond daar met boosaardig grijnzend gelaat, terwijl hij naar de zich verwijderende schreden der dienstmaagd luisterde.

Vervolgens sloop hij zacht uit zijn schuilhoek, — de trap af, naar zijn slaappleats, die zich in een hoekje onder de trap bevond.

Daar zette hij zich op de ijzeren bedstede neder, steunde de ellebogen op de knieën en het hoofd in de handen, en staarde met zijn dofte, waterig-blauwe oogen voor zich uit.

„Het moet overlegd worden,” fluisterde hij: „nu is er eindelijk een kapitaal te snappen. Hoe doe ik? Hoe leg ik het aan, om zeer veel te pakken? Ga ik dadelijk tot mijnheer Ebenstreit, of wacht ik? Vertel ik hem nu terstond alles wat ik gehoord heb, en verhinder daardoor de geheele geschiedenis? De beide vrouwen zullen het dan natuurlijk ontkennen, mij voor een leugenaar uitschelden en zeggen, dat ik de geheele geschiedenis slechts verzonnen heb, om een zondeloon te verdienen. Ik wacht dus! Ik laat de geschiedenis rustig haar gang gaan. Ik laat hen een wandelrit doen, en als zij zoowat een uurtje weg zijn, verkoop ik mijn geheim. Verkoop het voor een billijken prijs. — Afgedaan! Ik zeg nu niets, houd mij geheel onnoozel, en eerst heden avond na het souper springt de bom!” —

VII.

DE SCHAKING.

Het was avond. In de huiskamer van den generaal was juist de speeltafel in orde gezet; Leberecht had den generaal er naar toe gerold, en zijn plaats achter den rolstoel ingenomen. Ebenstreit en mevrouw von Werrig hadden zich aan weerszijden der vierkante tafel op hunne plaatsen nedergezet, en tegenover den generaal waren de kaarten van den ontbrekende partner gelegd. Het uur, dat de generaal verlangend den geheelen dag wachtte, — het uur van 't whist-spel was dus aangebroken, zooals het regelmatig elken avond

op denzelfden tijd begon. Want in het contract, 't welk de generaal met zijn aanstaanden schoonzoon gesloten had, — en dat den ouders van Marie een aanzienlijk jaargeld verzekerde, — was het uitdrukkelijk als een verplichting gesteld, dat de heer zoon elken avond met zijne schoonouders een partij whist moest spelen!

De heer Ebenstreit had zich met een vriendelijken glimlach aan deze voorwaarde onderworpen, en deze whistpartij als eene uitgave beschouwd, welke hij tot aan zijn huwelijk dagelijks te voldoen had. Want men speelde hoog, en daar de generaal, — die met den afwezigen partner speelde, — zijn schoonzoon in de kennis van het spel verre overtrof, en deze ook voor zijne partner de speelschuld moest betalen, was het steeds een groote uitgaaf voor Ebenstreit, en een groote ontvangst voor den generaal, voor wien dit speeluur het lichtpunt van elken dag was.

De kaarten waren gegeven, en Leberecht had ze juist voor den generaal gerangschikt, en ze hem in de door de jicht verlamde handen gestoken, toen de deur haastig geopend werd, en Trui met vroolijk, triomfantelijk gelaat binnentrad.

„Wat is er oude,” riep de generaal: „waarom stoort ge ons? Weet ge niet dat ik om dezen tijd rust wil hebben? Dat niemand hier binnen mag komen?”

„Dat weet ik, heer generaal,” antwoordde de oude vrouw glimlachend: „maar ik dacht, een goede tijding kan nooit schaden en brengt geluk aan.”

„En welke goede tijding hebt ge dan?” vroeg mevrouw von Werrig op strengen toon.

„Het compliment van de genadige freule,” riep Trui met zegevierende stem: „en zij ziet in, dat zij zich in haar lot moet schikken, en 't niet baten zou langer te weerstreven. Zij zal dus morgen te elf uur voor de huwelijksplechtigheid gereed zijn.”

De generaal slaakte een vreugdekreet, en sloeg zóó heftig met zijn hand op de tafel, dat de kaarten dooreen vlogen. Zijne vrouw knikte deftig met het hoofd, en de gelukkige bruidegom gaf terstond de oude Trui nog een paar goudstukken voor het heugelijk bericht.

„Zij heeft zich dus door uw toespraak werkelijk laten bekeeren?” vroeg hij.

„Door mijn toespraak en door haar eigen verstand, jongheer. De genadige freule ziet in, dat, zoo zij met haar lieven Moritz niet huwen kan, de heer Ebenstreit de beste en geschiktste man voor haar zijn zou, wíjl hij haar bemint en voor hare bejaarde ouders zoo edelmoedig zorgt. Maar één ding moet ik nog vragen, en haar hierop bescheid brengen. Ik moet vragen, of mijnheer Ebenstreit vergunnen wil, dat de oude Trui de jonge vrouw in haar huis vergezellen, — en altijd bij haar blijven mag?”

„Ja, oude, ik sta het toe,” zei Ebenstreit: „’t Is mij zelfs lief, zulk een schrandere oude vrouw altijd bij de hand te hebben. Zeg dus aan de genadige freule, dat het mij een genoegen is haar wensch te vervullen.”

„In dat geval moet ik herhalen, dat de genadige freule morgen te elf uur tot het huwelijk bereid is, en zij tot zoo lang slechts om verlof verzoekt, alleen te mogen blijven, opdat zij zich kunne herstellen, en met haar hart en verleden sluiten.”

„Ik sta er volstrekt niet op de freule te zien,” zei mevrouw: „zij mag dus tot morgen doen wat zij verkiest.”

„Dat wil ik mijn lief Marietje zeggen, en ’t zal haar zeer verheugen,” riep Trui.

„Zeg haar ook van haar vader, dat ’t hem lief is haar bleek jammerlijk gezicht tot morgen niet te zien!” riep de generaal: „nu, heer zoon, let op uw spel, en gij, Trui, verstout u niet ons andermaal te storen. Leberecht, speel mijn harten-aas uit!”

Leberecht, die stil, met nedergeslagen oogen en volkomen onverschillig gelaat achter den rolstoel van den generaal stond, speelde nu voor hem de aangeduide kaart uit, en Trui verliet de kamer.

„Alles is in orde, mijn liefste kind,” zeide zij, toen zij het dakkamertje weder binnentrad. „Zij hebben het avondeten gebruikt, en zitten reeds aan de speeltafel. Ge weet, dat duurt twee uren; dan gaat de lieve mijnheer Ebenstreit heen, en mijnheer en mevrouw gaan naar bed. Wij hebben alles juist en goed berekend, en ge hebt nu achttien uren voor u, waarin ge zeker zijt dat niets ontdekt wordt. Luister, het slaat zeven unr, en buiten is het reeds tamelijk donker. Hij zal nu met het rijtuig komen. Als de posthoorn blaast, is het tijd.”

„Ach, Trui, mijn lieve moeder, mijn hart staat stil van angst, en mijne knieën beven,” zuchtte Marie: „ik weet dat het iets gewichtigs, iets vreeselijks is wat ik doen wil.”

„Zij hebben u er toe gebracht, mijn liefste kind; 't is uwe schuld niet,” troostte de oude vrouw: „zij dwingen u, zoo te doen! Want ieder menschenkind moet toch de vrijheid hebben zich zelve zijn geluk of ongeluk te bereiden, en, zooals onze lieve *oude Frits* gezegd heeft: op zijn eigen manier zalig te worden. Zij hebben u voor ellendig geld willen verkoopen, en gij bewijst hun, dat ge geen slavin zijt, die men verkoopen kan!”

„Maar ik bewijs óók dat ik een ongehoorzame, slechte dochter ben,” zei Marie bevend: „O, thans in dit laatste uur valt het als een zware last op mijn hart, en de woorden der H. Schrift branden in mijne ziel: „Gij zult uwen vader en uwe moeder eeren, opdat het u welga op aarde.”

„Gij *hebt* ze geëerd uw leven lang,” zei Trui plechtig; „ik kan het voor God en de menschen getuigen; gij hebt ze geëerd en hebt geleefd naar de woorden der H. Schrift. Gij hebt voor hen gewerkt en geijverd, en hebt hiervoor nimmer dank of liefde ontvangen, maar altijd slechts ondank en verachting. Er staat óók geschreven mijn kind: „Gij zult uwen vader en uwe moeder verlaten en den man volgen.” Zoo doet ge dan ook naar het gebod van God, en dit moge u geluk en zegen brengen! Mijne gebeden en gedachten verzellen u, mijn geliefd kind; want een moeder kan haar kind niet inniger beminnen, dan ik u!”

„En een moeder kan niet liefdelijker en trouwer voor haar kind zorgen, dan gij voor mij gedaan hebt, Trui!” riep Marie, de oude vrouw teeder aan haar hart drukkende: „ontvang mijn dank, goede, lieve; neem hem met dezen kus, mijn geliefde moeder! Gij zijt het immers, door wie alleen mijne redding mogelijk is. Door uwe hulp alléén kunnen wij deze verre reis ondernemen, gij geeft er mij immers het geld voor.”

„Niet *ik*,” lachte de oude vrouw: „de heer Ebenstreit doet het. En 't is voorwaar het kluchtige en mooie, dat de slechten zichzelf altoos de strikken leggen, waarin zijgevangen worden, en dat —”

Plotseling zweeg Trui, want men hoorde nu de luide, schetterende tonen van een posthoorn, en als jubelklank

weergalmde het in 't stille dakkameitje: „Er reden eens drie ruiters uit de poort!”

„Hij is er, o hij is er!” riep Marie, en haar oog vlamde op van verrukking: „Hij roept mij! Ik kom, mijn geliefde, ik kom! — Vaarwel, lief stil kamertje, waar ik zooveel geweest, gearbeid en geleden heb. Ik zal u nooit wederzien! Mijn geliefde roept mij; ik volg hem, al ware 't ook in den dood! Ach, God, vergeef het mij, maar Gij weet, Gij ziet, dat ik niet anders kan. Men wilde mij dwingen den eed van trouw te breken, en meenedig te worden jegens hem, dien ik eeuwige liefde gezworen heb. Ik mocht het niet doen; ik kon hem niet verlaten, dien ik bemin en die mij bemint. — Trui, als zij toornig zijn en schelden, bid dan voor mij! Als zij in hun toorn hun ongelukkig kind vloeken, val dan op uwe knieën en smee den zegen af van den lieven God, die de Vader der liefde is! Mijn geweten doet mij geen verwijten; ik heb voor hen gewerkt, zoolang zij mij noodig hadden; — thans, nu hun aangenomen zoon hun voor den verkochten naam een jaargeld betaalt, thans behoeven zij mij niet meer, en kan ik voor mij zelve arbeiden.”

„Luister, mijn liefste kind, de posthoorn schettert reeds weder,” fluisterde Trui, met geweld hare tranen terugdringende: „ge moet gaan!”

„Uw zegen, moeder, geef mij uw zegen,” bad Marie, op hare knieën nederzinkende.

Trui legde hare handen op het hoofd der knielende. „Gods zegen vergezelle u,” zeide zij: „Gods zegen wissche den vloek der menschen uit en late u wandelen in liefde en geluk.”

„Amen,” zuchtte Marie; „amen! — En nu, vaarwel moeder, vaarwel!”

Zij richtte zich van hare knieën op, drukte een laatsten kus op de lippen van de oude Trui, en sloop toen uit de kamer de trap af. Trui was haar gevolgd tot aan de trap; daar was zij op hare knieën nedergezonken, en oogde de gestalte van haar geliefd kind na, vouwde de handen samen en luisterde. Zij hoorde beneden de huisdeur openen en dichtslaan, hield den adem in, en luisterde in vreeselijke spanning. Na eenige minuten schetterde de posthoorn, en deed een luid-jubelende fanfare hooren.

„Zij zijn weg,” prevelde Trui, boog het hoofd op haar borst, en bad lang en vurig.

Beneden in de huiskamer werd intusschen het kaartspel voortgezet. De generaal was heden bijzonder gelukkig in het spel, en bijgevolg zeer vroolijk en tevreden. Na elken robber vloeiden hem de thalers toe, en er lag reeds een fraai hoopje geld voor hem, toen de klok tien uur sloeg, en zijne vrouw verklaarde dat het spel nu een einde moest nemen, wyl men zich ter ruste moest begeven.

De generaal onderwierp zich zuchtend aan deze uitspraak; want hij wist uit veeljarige ondervinding, dat het vergeefs was, den wil zijner echtgenoot te weerstreven. Hij schoof het gewonnen geld in den lederen zak, dien hij steeds bij zich droeg, en had juist Leberecht bevolen zijn rolstoel te verschuiven, toen de knecht met een plechtige buiging dicht voor hem trad, en met zachte stem vroeg: „Mag ik mijnheer verzoeken mij een oogenblik gehoor te verleen?”

„Nu, wat wilt ge, kerel?” vroeg de generaal: „Wat hebt ge te zeggen?”

„Ik heb slechts te verzoeken, genadigste heer generaal, dat men mij toesta te bewijzen, dat ik een trouwe en eerlijke knecht ben, die voor het welzijn zijner meesters waakt.

De genadige heerschappij heeft Trui vijf honderd thalers gegeven, opdat zij de freule goed bewaken zou. Ik zou u echter wenschen te bewijzen, op welke wijze de oude haar geld verdiend heeft, en hoe geheel anders uw trouwe knecht gehandeld zou hebben. Wil mevrouw de genade hebben Trui te roepen, en haar te bevelen de genadige freule te verzoeken een oogenblik beneden te komen, wyl Uwe Genade haar iets gewichtigs heeft mede te deelen?”

Mevrouw von Werrig richtte hare koele, trotsche oogen op hem, en scheen op zijn glimlachend, ootmoedig gelaat zijn geheimste gedachten te willen lezen.

„En als de genadige freule nu komt,” vroeg zij; „wat dan?”

„Als zij komt, mevrouw,” antwoordde Leberecht; „als zij komt, ben ik een ellendige zot en schurk! Maar, ik verzoek u Trui te roepen, en haar de boodschap te geven.”

Het duurde lang eer de oude vrouw verscheen, en zij kwam met verward voorkomen, en vroeg slaperig wat men nog zoo laat van haar begeerde,

„Ga naar boven,” gelastte de generaalsvrouw; „ik laat de freule verzoeken terstond beneden te komen; wij hebben haar iets gewichtigs te zeggen.”

De oude vrouw schrikte, doch herstelde zich spoedig.

„Dat zal wel kunnen wachten tot morgen,” gromde zij;
„de freule is te bed gegaan en slaapt reeds.”

„Zij liegt, genadigste mevrouw,” glimlachte Leberecht, die intusschen de voorzichtigheid gebruikte, zich achter den rolstoel des generaals te verschansen: „Zij weet dat zij liegt, en de freule nog niet te bed is gegaan.”

„O, gluiper en schurk!” riep Trui, haar vuist opheffende; „hoe kunt ge u verstouten te zeggen dat ik lieg? Hoe kan zulk een ellendig wezen tegen eerlijke lieden optreden, en zeggen dat zij doen wat *hij* doet, zoo dikwijls hij den mond slechts opent?”

„Genadigste mevrouw, zij wil met mij twisten, om tijd te winnen,” zei Leberecht de schouders ophalende; „elke minuut tijds is haar kostbaar, daarom twist zij. Ik verzoek echter, dat mevrouw zich naar boven begeven, — en onderzoeken wil, of de genadige freule in hare kamer is.”

„Dat zal moeilijk gaan,” riep Trui; „de genadige freule heeft den grendel voor haar deur geschoven, om geheel ongestoord te zijn.”

„Dat wil zeggen,” grijnsde Leberecht: „Trui heeft de deur gesloten, en draagt den sleutel bij zich in haar zak.”

„Geef den sleutel!” schreeuwde de generaal, die tevergeefs beproefde op te staan: „Geef, of ik laat de politie roepen, en u in de gevangenis werpen!”

„Doe dat” schreeuwde de oude vrouw tartend: „doe dat, maar den sleutel geef ik niet!”

„Hoort ge, — zij heeft hem!” riep Leberecht.

„O, gij schurk, ik breng u om 't leven; ik krab u de oogen uit erbarmelijke fielt!”

„Bedaar, Trui, bedaar,” gebod Ebenstreit: „de generaal heeft u bevolen den sleutel te geven. Doe het dus!”

„Ja, doe het,” riep mevrouw: „of ik jaag u oogenblikkelijk uit mijn dienst.”

„Dat zult ge wel laten,” antwoordde Trui, „want ik zal van zelve gaan. Maar den sleutel geef ik niet!”

„De deur is oud en het slot verroest,” zei Leberecht: „met een duchtigen schop kan men haar intrappen, geloof ik.”

„Kom, heer zoon,” gebod mevrouw; „laat ons gaan zien!”

Beiden verlieten ijlings de kamer, terwijl de generaal raasde omdat hij werkeloos en stil moest blijven zitten, en

Trui en Leberecht elkander, meer met hunne blikken dan met woorden, de woedendste bedreigingen toewierpen.

Plotseling hoorde men een luid kraken en stommelen.

„Zij hebben de deur opengebroken!” riep de generaal.

„Ik zeide het immers, dat zij oud en gebrekkig was,” glimlachte Leberecht: „nu, mijn schoone Trui, wat zegt ge nu?”

De oude meid droogde met de vlakke hand het angstzweet af, dat met groote druppels op haar voorhoofd stond.

„Ik zeg, dat gij een slecht mensch zijt, en de lieve God in den hemel u eens straffen zal voor het verraad dat ge jegens een ongelukkig meisje gepleegd hebt. Want ik zie wel, dat ge ons beluisterd hebt, en alles weet!”

„Weg!” schreeuwde de generaalsvrouw, de kamer binnennellende: „zij is weg!”

„De kamer is ledig!” riep Ebenstreit: „Marie is er niet in. Leberecht, spreek nu. Zeg, wat weet ge?”

„Ik wil spreken: — dat wil zeggen, zoo wij den handel eens kunnen worden,” antwoorde Leberecht: „Ik wil spreken, maar deze oude vrouw hindert mij, en ik verzoek den genadigen jonheer de goedheid te hebben, met mij naar de andere kamer te gaan.”

„Lieve, almachtige God, ontferm u over mijn Marietje,” prevelde Trui, op hare knieën zinkende, en het hoofd in hare handen verbergende.

Ebenstreit had zich intusschen in het belendende vertrek begeven, en de knecht was hem gevolgd.

„Spreek nu,” zeide hij gebiedend: „Zeg wat ge mij hebt mede te deelen!”

Leberecht haalde de schouders op. „Wij zijn hier alleen,” zeide hij: „en wij zijn twee mannen die een affaire met elkander willen doen. Ik ben op dit oogenblik geen knecht, en gij zijt geen heer; ik ben iemand die een gewichtig geheim kent, en gij zijt iemand die het koopen wil.”

„Welk een zonderlinge en ongehoorde taal is dat?” vroeg Ebenstreit verbaasd.

„De taal van een mensch, die den rijken bankier Ebenstreit niet alleen een schoone vrouw, — maar ook zijn adel kan doen missen. Want gij hebt zelf beden morgen gezegd, dat uw adelsdiploma slechts geldig is, als gij de echtgenoot der dochter van den generaal von Leuthen wordt, en het

bevat de uitdrukkelijke voorwaarde, dat gij eerst vanaf den dag uwer huwelijksvoltrekking met de freule, den adellijken naam dragen zult! Gij zult hem dus nooit dragen, zoo ge mij het geheim niet afkoopt, en niet van mij verneemt, waar ge uwe bruid kunt vinden. Niemand weet dat buiten mij."

"En de oude Trui," zei Ebenstreit snel.

"Gij weet zeer goed, dat de oude Trui u niets verraden zal; gij weet dit zóó goed, dat ge 't zelf niet eens zult beproeven haar om te koopen."

"Ge vergist u," zei Ebenstreit, de schouders ophalende; "de oude vrouw is even goed te koop als iedereen."

"Dat meent ge, wijl Trui uwe vijfhonderd thalers heeft aangenomen? Nu, ge ziet, dat zij u tòch niet ondersteund heeft, en het zal u ook niet baten, dit geld van haar terug te eischen, want zij heeft het niet meer."

"Hoe? Heeft zij 't niet meer?"

"Zij heeft de vijfhonderd thalers aan de freule gegeven," grinnikte Leberecht: "'t is inderdaad een kluchtige geschiedenis! Gij hebt het geld ervoor gegeven, dat uwe bruid met haar geliefde een reis kan doen, en zich elders laten trouwen."

Ebenstreit stampte toornig met den voet, en ging eenige keeren in woedende opgewondenheid op en neer, terwijl Leberecht hem met een spottenden glimlach gadesloeg.

"Laat ons er een einde aan maken," zei de bankier eindelijk, terwijl hij voor Leberecht bleef staan: "gij weet waar de freule zich bevindt, en wilt mij dat geheim verkoopen. Zeg dus uw prijs."

"Drieduizend thaler, en een plaats als bediende in uwe zaak, welke ge immers onder een andere firma voortzet."

"Ge zijt gek," zei Ebenstreit: "ik zal niet zoo dwaas zijn aan zulke onzinnige eischen te voldoen."

Leberecht haalde de schouders op. "Ik maak u opmerkzaam, dat ik voor elk uur wachters duizend thaler meer vorder; en dat, zoo ge u al te lang bedenkt, de bruid en de adel bepaald verloren zijn."

"Gij zijt een ellendige schurk!" riep Ebenstreit woedend.

"Ik zal de politie verwittigen. Er zal wel een middel zijn u tot bekennen te dwingen, en te vernemen waarheen de freule gegaan is."

„Ik geloof niet dat zulk een middel bestaat,” lachte Lebe-recht: „Trui zal stellig niets bekennen, en ik zou wel willen weten wat er mij toe dwingen zou, zoo ik niet wil? De Koning heeft immers de pijnbank afgeschaft, en het eenige middel om mij tot spreken te brengen, heb ik u genoemd. Drieduizend thaler en een plaats op uw kantoor. Let wel! 't Is nu bijna elf uur! Om twaalf uur vorder ik vierduizend thaler.”

VIII.

ONDER DEN STERRENHEMEL.

Het was een wonderschoone nacht, vol heldere maneschijn. De wereld lag in rustigen sluimer; de menschen waren, — met hunne zorgen en smarten, hun vreugde en hoop ter ruste gegaan. Op steden en dorpen, en landwegen en bosschen is de lieve, troostende engel: de slaap, neêrgedaald. De treurigen heeft hij in rust gewiegd, den beladenen den last verlicht, den wanhopenden en armen gouden droomen gebracht, en den vermoeiden zalige rust geschonken. Slechts van hen, die door hun geweten worden wakker gehouden, heeft hij zich met treurig gelaat afgewend, en is zuchtend en vol kommer verder gezweefd. Ach, en hun getal is legio geweest. Ook hen, wier geluk hen wakker houdt, is hij voorbij gezweefd; maar in 't voorbijzweven heeft hij hen aanschouwd met een glimlach, die tevens een gebed en een zegen beteekende. Ach, maar het getal van deze is zeer gering geweest; want het geluk is een zeldzame gast op aarde, en slechts bij tusschenpoozen keert het bij den ster-veling in! —

De beiden, in het rijtuig gezeten, dat nu op den eenza-men, stillen landweg voortrolde, deze beiden waren gelukkig, en toen de troostende engel des slaaps hen in den helderen nacht voorbijruishte, terwijl zij met wakende zinnen en met wakend hart elkander aanschouwden, ook vaak de schitterende oogen ten hemel hieven, als dankten zij God voor hun geluk, — toen de engel des slaaps dit zag, spreidde hij zijne van sterren fonkelende vleugels wijder uit, om

sneller voorbij te vliegen, maar uit zijne oogen vielen twee tranen neder.

„Zie, o zie, mijn Marie, twee sterren vallen van den hemel. Zij groeten u, mijn geliefde, en willen ons zeggen dat zij met ons gaan.”

„Ach, Philip, dit is een kwaad teeken! De vallende sterren beteekenen ongeluk!”

Zij vlijde zich vaster tegen hem aan, en leunde haar hoofd op zijn schouder. Hij legde zijn arm zacht om haren leest en drukte de geliefde innig aan zijn hart.

„Geen vrees, mijn Marie,” zeide hij zacht; „er is voor ons slechts één ongeluk; van elkander gescheiden te zijn. Dit ongeluk hebben wij lang verdragen, doch nu is het ten einde voor eeuwig. Gij hebt mij u zelve gegeven; ik ben de uwe met mijn geheele ziel, en door den nacht gaat onze weg het geluk, de zonneheldere toekomst tegemoet, want wij zullen nooit weer scheiden!”

„Nooit,” fluisterde zij innig: „O, moge God ons gebed verhooren. Nooit scheiden, o, lieve God, nooit! En tòch, Philip, terwijl ik dit zeg, loopt een rilling door mijn ziel.”

„Waarom, mijne Marie? Waarom die vrees? Overleg toch, laat ons nog eens alles overdenken! Niemand verneemt vóór morgen vroeg onze vlucht; en dan, als zij u missen, weet toch niemand waarheen wij ons begeven hebben. En terwijl zij zoeken en uitvorschen, snellen wij onophoudelijk voort; zonder te rusten of te toeven, vóór wij te Hamburg aangekomen zijn. Morgen avond zijn wij daar, en een der pakketbooten, die elken Woensdag van Hamburg naar Engeland zeilen, neemt ons Dinsdagavond aan boord. Zoodra wij in Engeland zijn, gaat onze reis eerst naar Suffolk, tot mijn ouden vriend, den vikaris van Tunningham. Hij heeft, — toen ik verleden jaar bij hem was, en weken lang bij hem logeerde, — mij dikwerf verhaald van de oude voorrechten, die sinds langen tijd om een of andere reden aan de parochiekerk van Tunningham is verleend, om ook *zulke* paren wettig te trouwen, tegen wier vereeniging zich elders bezwaren mochten voordoen. Hij zal het verbond onzer liefde inzegenen, Marie. Hij zal mij voor God en menschen het heilige recht geven, mijn geliefde de mijne te noemen, en mij aan haar te geven voor tijd en eeuwigheid. Wij zullen vooreerst niet naar Duitsch-

land terug kunnen keeren, maar wij zullen ons vaderland overal in ons dragen, want wij hebben elkander en onze liefde. Ik heb vele betrekkingen, vele geleerde vrienden te Londen. Zij zullen mij helpen om waardigen arbeid te vinden. Bovendien heb ik eerst voor eenige weken met den boekhandelaar Nicolai te Berlijn, wegens een nieuw werk een contract gesloten. Ik zal het te Londen schrijven, en het zal er niet te slechter om ontvangen worden, wijl het uit de verte komt."

"En ook mijne bloemen en schilderstukken zullen niet slechter beschouwd worden te Londen dan te Berlijn," zei Marie glimlachend.

"Neen, Marie," riep hij levendig; „gij zult niet werken. Ik heb den zoeten plicht, voor u te zorgen, en hij maakt mij gelukkig, fier en blij. O, mijn geliefde, welk een zaligheid is 't voor mij, eene dierbare, lieve vrouw aan mijn zijde te hebben, die Goddank, slechts rijk aan inwendige goederen, en arm, — o gelukkig woord! — arm aan aard-sche goederen is. Welk een zaligheid, voor u te werken: te weten dat in mijn geest de kracht leeft, om door zijn werk u alles te verschaffen wat ge behoeft; om ten minste door trouwe diensten u een weinig te vergelden het groote, onuitsprekelijk rijke, dat ge mij door uwe liefde geeft. Voor een beminnde is er immers geen trotscher, gelukkiger gevoel, dan de verzorger en onderhouder van de vrouw zijner liefde te zijn, haar voor deze kleine behoeften des levens van hem athankelijk te weten, terwijl hij in alle groote gevoelens, bij al zijn geestig willen en werken, van haar zoo veel ontvangt. Ik dank God, Marie, dat gij arm zijt, en dat ik voor u werken kan. Hoe zou ik u alles kunnen vergelden, wat ge voor mij opgeofferd hebt."

"Niets heb ik voor u opgeofferd, mijn Philip; want ge meent toch niet dat de rijkdom, dien ik van den mij opgedrongen echtgenoot zou ontvangen, voor mij iets zijn kon, of mij eenige vreugde zou kunnen bereiden? Ge meent toch niet, dat de rijkdom ook slechts een klein gedeelte van datgene had kunnen vergoeden, wat ik zou moeten verliezen, zoo ik van u gescheiden werd, Philip? Gij zijt mijn leven en mijn adem; van u alleen kan voor mij geluk en ongeluk komen. Met u, aan uw zij ben ik gelukkig en rijk, al zouden wij ook uiterlijk gebrek moeten lijden! Zonder u is er voor mij geen

geluk, en zou ik arm zijn in den overvloed des rijkdoms! Wat is toch alle uiterlijk bezit? Ik heb het leeren verachten en gevoel mij vrij, fier en 'gelukkig, wijl wij beiden in onzen geest ons bevrijd hebben van al deze uiterlijke zaken, waarmede de dwaze menschen zich bezwaren, en die hun noodzakelijk toeschijnen. O, mijn geliefde, mijn geheele ziel lost zich op in blijdschap, dat ik bij u ben, dat niets mij meer van u scheiden kan. Niets, ook niet de dood: want ziet ge, ik geloof aan de eeuwigheid der liefde; — ik weet dat deze ziel, die geheel vervuld en doorgloeid is van liefde voor u, ook niet door den dood kan verdooven, maar dat zij eeuwig, o, eeuwig leeft in liefde voor u!"

„Ja, ge hebt gelijk, Marie! De liefde is de onsterfelijkheid der ziel; in haar wordt de mensch herboren tot nieuw gevoel, uit haar stijgt hij op naar de lichtgewesten der eeuwigheid. O, als ik denk hoe eenzaam en duister voor mij het leven was, vóór ik u kende; hoe koud en vreugdeloos mijne dagen verliepen, en hoe ik wrokkend vaak den hemel schier bedreigde, dat hij mij eenzaam geschapen, — en mij opgelegd had door deze woestijn te trekken! En nu straalt mij de toekomst tegen in helderen zonneshijns; — nu is het mij alsof ik in het paradijs leefde, en niemand leefde dan gij en ik, en de geheele schepping slechts bestaat om mijn geluk te loven en u, geliefde eenige, met alle stemmen der Natuur juichend te begroeten. O Marie, al leefde ik ook duizend jaren, mijn hart zou jong blijven in liefde en aanbidding voor u; want gij hebt mij gered van mij zelve, hebt mijn eigenlijke, innige ziel vrij gemaakt uit de banden, waarin zij door een duister, vreugdeloos leven gesloten was. Ik ben een nieuw mensch geworden door u; een goed, een gelukkig mensch. Leg uw hoofd aan mijn hart, Marie; laat het er rusten, vele schoone, gelukzalige jaren, en ontvang in dit uur, — nu ik wel gevoel dat onze zielen den eeuwigen onoplosbaren band sluiten, — van mij den heiligen eed: dat ik u beminnen, u heilig houden, u eeren en achten zal als mijn kostbaarste goed. Ge zult mijn alles zijn; mijn vrouw, mijn vrienden, mijn kind en mijne zuster! Open en vrij zal mijn ziel eeuwig voor u liggen; voor u wil ik leven en werken, van u wil ik het geluk ontvangen, en als mijn edelsten schat wil ik het in mijn ziel bewaren! Geef mij uwe hand, Marie!"

Zij legde hare hand in de zijne, en hare teedere vingers sloten zich vast om de sterke, krachtige manshand. De maan, — die groot en vol boven hen aan den hemel stond, — bescheen de beide edele aangezichten, en deed de oogen, die op elkander gericht waren, hooger opvlammen. Vliegend rolde het rijtuig voorwaarts, de nachtwind streek langs hunne wangen en speelde door hunne donkere lokken.

Moritz hief hun beider vereende handen omhoog, en blikte opwaarts tot den met sterren bezaaiden hemel. „Wij heffen onze handen tot U op, o God. Gij hebt mijn eed gehoord. Gij eeuwige Geest, die boven de sterren troont, — neem hem aan en zegen de vrouw, die ik bemin!”

„En neem ook mijn eed, o God,” fluisterde Marie: „Zie den man, dien ik bemin en dien ik eeuwige trouw zweer; zegen hem, en zegen mij in hem! Laat ons leven in liefde, en laat ons sterven!”

„Amen, mijn geliefde, amen!”

Zij hielden elkander innig omhelsd, en hunne lippen sloten zich in een langen gloeienden kus. Voort rolde het rijtuig in den stillen, zaligen nacht! — O, waarom kunnen deze paarden niet de vlerken van den nachtwind leenen, waarom kunnen de gevleugelde zielen aan de lichamen niet heur wieken leenen! In heilige liefdezaligheid, hand in hand, ziet ge beiden op tot de sterren, en goddelijke vrede en hemelsch vertrouwen is in u! Gij glimlacht, en uwe gedachten spreken te zamen van het geluk der toekomst, en het ongeluk snelt reeds toe met zijn zwarte vlerken, en spoedig zal het u grijpen met zijn giftige klauwen!

Hoort ge het niet? Dringt 't gerucht van voortjagende paarden niet in uwe ooren? Hoort ge niet schreeuwen en roepen achter u? —

Zij hooren niet; zij hooren slechts de teedere stemmen, die in hunne harten spreken, en willen de plechtige stilte dezer gesprekken zelfs niet met een luid woord der lippen storen.

Nu schettert de posthoorn! Nu houdt het rijtuig stil voor het eenzame huis aan den weg. 't Is de pleisterplaats. Verwisseling van paarden! Het huis is stil, geen lichtje te zien! Driemaal moest de postiljon schallen en blazen, voor het binnen levendig wordt, een lampje verschijnt, het venster kletterend geopend wordt, en een slaperige,

grommige stem naar het getal paarden en de naaste wisselplaats vraagt.

Vervolgens worden langzaam de paarden aangebracht, en nóg langzamer voorgespannen! Wat komt het er op aan! De nacht is zoo schoon, en zoet is 't hand in hand met haar te zitten onder den sterrenhemel, die zich als een gewelf boven hen uitspreidt.

En hoort ge 't niet, en zegt u niet uw hart, dat het ongeluk als een stormwind aanbruist, hoort ge nog altoos niet die roepende, schreeuwende stemmen?

De postiljon bestijgt het paard en schettert zijn trompetlied in den nacht. Het rijtuig relt voort en de postiljon blaast vroolijk, en die achter hen voortrennen op snelle paarden hooren het wél, en antwoorden met een luiden triomfkreet!

Marie beeft en heft haar hoofd van Philip's schouder op.

„Wat was dat? Hebt ge 't niet gehoord?”

„Wat, geliefde? Wat zou ik gehoord hebben? Spreken de sterren tot u? Groeten de engelen hunne zuster op aarde?”

„Luister? Nu klinkt het weder! Hoort ge 't nog niet? Luister! Is 't niet alsof men roept: „halt! halt!”

„Ja, waarlijk! Ik hoor het óók! Maar wat gaat het ons aan, mijn lieve? Wat geven wij om de buitenwereld en het bestaan van andere mensen?”

„Ik weet niet, Philip; ik word zoo angstig, — mijn hart staat stil, als van ontzetting!”

„Halt! halt!” — De nachtwind draagt den kreet over, zoodat hij over hunne hoofden klinkt als ravengekras!

Zonderling! Wien mag dit roepen gelden?

Moritz richt zich van zijn zitplaats op, en ziet achterom over den weg. Wit en helder in den maanschijn ligt de weg achter hen, en ginds in de verte, als een troep raven, zwart en klein, komt het aanvliegen! Grooter, al grooter wordt het, komt nader, krijgt vorm en gedaante!

Ruiters zijn het! Ruiters! Met lossen teugel rennen zij voorwaarts.

„Postiljon! Rijd voort! Haastig! Laat de paarden jagen! Ginds vóór ons is een bosch! Breng ons slechts daarheen, opdat wij ons in het dichte hout kunnen verbergen! Rijd

voort, postiljon! Wij zijn geen dieven, geen moordenaars! Gij doet geen slecht werk, zoo ge ons redt! Rijdt voort! Honderd thalers zijn voor u, zoo ge ons redt!"

De postiljon zweept de paarden. In vollen galop rolt het rijtuig voort. Maar duidelijker, steeds duidelijker hoort men het schreeuwen en vloeken. De raven, de ongeluksvogels, komen nader.

„Ach, God in den hemel, ontferm u in onzen nood! Rijdt voort, postiljon! In Gods naam, rijdt!"

„Halt, halt In naam des Konings, halt!"

De postiljon luisterde met verwondering, en weder schreeuwde men met woedende stemmen: „In naam des Konings, halt!"

De postiljon hield de paarden in. „Vergeving mijnheer, fluisterde hij; „den naam des Konings moet ik eerbiedigen."

Nader renden de ruiters, al nader.

„Philip," fluisterde Marie; „waarom sterven wij niet! O God, waarom sterven wij niet!"

Hij klemde haar in zijne armen! Hij drukte een gloeienden kus op hare lippen. Misschien den laatsten in dit leven! „Marie denk steeds aan onzen liefdeseed: Trouw tot in den dood!"

„Trouw tot in den dood!" riep nu ook zij.

„En standvastig alle stormen des levens getart!"

En zij herhaalde: „En standvastig alle stormen des levens getart!"

De ruiters op de hijgende paarden omringden het rijtuig! Twee mannen in uniform reden aan de zijde van 't rijtuig waar Philip Moritz zat. Zij legden hunne handen op zijn schouder, „Heer conrector Philip Moritz! In naam des Konings nemen wij u gevangen! Ge zijt beschuldigd van ontvoering van een minderjarig meisje, en wij hebben bevel, u tot nader order naar Spandau te transporteren."

Aan de andere zijde van het rijtuig waren óók twee ruiters. De voorste was de heer Ebenstreit; hij legde de hand op Marie's schouder, en stoorde er zich niet aan, dat zij huiverend terugweek.

„Mijn dierbare bruid, ik kom als afgezondene van uwen heer vader, en ben gemachtigd u naar het ouderlijk huis terug te voeren."

Zij antwoordde niet. Als verstijfd van schrik zat zij

onbewegelijk, en uit hare hemelwaarts gerichte oogen vloeiden langzaam twee enkele tranen neder.

„Gij neemt mij gevangen in naam des Konings?” riep Moritz, bevend en bleek van toorn: „Nu goed, ik buig mij voor de wet! Maar ik verzoek, dat ik vooraf met gindschen mensch moge spreken.”

Hij wees met verachtelijk gebaar op Ebenstreit, en sprong uit het rijtuig. — „Mijnheer, stijg van uw paard en kom, wij hebben elkander iets belangrijks te zeggen.”

„Wij hebben elkander *niets* te zeggen,” antwoordde Ebenstreit bedaard: „ik heb geen lust met u te onderhandelen.

„Maar ik,” schreeuwde Moritz woedend, als een leeuw vooruitspringend; „*ik* heb u te zeggen, dat gij een ellendige schurk zijt, en daárom wil ik u behandelen, zooals men een schurk behandelt!”

En hij rukte met een woeste beweging den postiljon de zweep uit de hand, zwaaide haar suizend door de lucht, en liet haar op Ebenstreit's gelaat nedervallen. „Ha,” riep hij op zegevierenden toon: „nu heb ik u *gedwongen* mij voldoening te geven!”

Maar de politieagenten waren van hunne paarden gesprongen, en ook Leberecht had zich haastig uit den zadel gelicht. Zij wierpen zich op Moritz, klemden zich aan zijnearmen en voeten. Het was een woedend, wanhopig gevecht, Marie aanschouwde het met gevouwen handen, als was zij in gebed verzonken.

Zij rukten hem neder, bonden zijne handen, en hielden hem met ijzeren vuisten vast. Er klonk een gillende kreet, en Marie zonk onmachtig ineen.

Moritz liet bij het vernemen van dien kreet het hoofd op de borst zinken.

„Voert hem naar het naaste station terug, mijne vrienden,” gebod Ebenstreit: „wij hebben daar immers reeds het rijtuig besteld, dat hem naar Spandau zal brengen.”

Hij was van zijn paard gestegen, en nam nu in het rijtuig de plaats in nevens Marie, die nog steeds in onmacht lag.

„Postiljon!” riep hij: „klim te paard en wend het rijtuig om. Tot aan het tweede station behoud ik u, en zoo ge snel rijdt, krijgt ge een lous d'or.”

„Ik zal jagen alsof de duivel achter mij is, mijnheer,”

jubelde de postiljon, wendde het rijtuig, en wilde in vollen draf wegrijden. Maar Ebenstreit gebod hem stil te houden, en beval Leberecht op den bok te gaan zitten. Vervolgens wendde hij zich tot de politiebeamten.

„Mijneheeren,” zeide hij op hoogen toon: „gij zult getuigenis afleggen. Gij hebt gezien, hoe deze meisjesroover, deze dief, mij beschimpt en mishandeld heeft. Ziet, het bloed vloeit over mijn gelaat. Gij zult het getuigen.”

„Ik zelf zal het getuigen voor God en de menschen,” schreeuwde Moritz met een woedenden lach; „ik heb u beschimpt en gebrandmerkt!”

„Wij zullen het getuigen,” antwoordden de politiemannen eerbiedig: „zoodra wij den arrestant te Spandau afgeleverd hebben, zullen wij ons bij u aanmelden, mijnheer von Ebenstreit.”

„En gij zult dan van mij ieder de beloofde belooning van honderd thaler ontvangen,” antwoordde Ebenstreit glimlachend: „zoo ge echter zweert, over dit geheele avontuur te zwijgen en woord houdt, zoodat er niets van uitlekt, ontvangt ge na drie maanden nog honderd thaler.”

„Wij zullen zwijgen, mijnheer von Ebenstreit; zeker, wij zullen zwijgen!”

„Ik geloof het,” glimlachte Ebenstreit: „honderd thaler is voorwaar een fraai sommetje! — Nu voorwaarts, Leberecht! Spoor den postiljon goed aan, opdat wij nog vóór het dag is te Berlijn zijn, en niemand iets van de afschuwelijke geschiedenis verneemt!”

Het rijtuig snelde voort. Op een der paarden zat de postiljon en lachte van plezier, wyl hij aan den beloofden louis d'or dacht. Op den bok zat Leberecht; een uitdrukking van boosaardige vreugde schitterde op zijn gelaat. „Dat was een heerlijke nacht,” zeide hij bij zichzelf: „wij hebben allen een goede zaak gedaan; *ik* echter de beste, want ik heb drieduizend thaler verdiend en een goede betrekking. Ik wilde maar, dat hij 't niet dadelijk aangenomen, — en nog een uur gewacht had, — dan had ik nog duizend thaler meer!”

In het rijtuig, nevens zijn koude verstijfde bruid, zat Ebenstreit, en ook op *zijn* gelaat schitterde een triomfantelijke glimlach.

„Met geld doet men alles,” zeide *hij* bij zichzelf: „geld

is de koning der wereld! Ware ik een arme sukkel geweest, dan had de generaal mij niet tot schoonzoon willen hebben, de Koning mij niet geadeld, en had ik mijn schoone bruid niet aan haren verleider kunnen ontrukken. Geld geeft aanzien; en ik hoop dat het mij óók de macht zal geven, mij op den misdadiger te wreken voor de pijn hier in mijn gezicht!"

En hij wendde zich om, keek achterwaarts, en dreigde met de vuist.

Doch Moritz zag het niet. Met gebogen hoofd, zwijgend, als verdoofd door het vreeselijke dat hem overkomen was, ging hij met geboeide handen tusschen de beide ruiters, zelfs niet in staat te vluchten; want zij hadden hem aan iederen arm een touw gebonden, en elke ruiter hield een dezer touwen in zijn hand.

Zoo, — als een gevangen misdadiger, vernederd en gehoord, — ging Philip Moritz voort, met wanhoop en woeste razernij in het hart.

De sterren zagen het, en de maan blikte groot en vol op hem neder!

Ach, Marie! Ge hadt wel gelijk. Vallende sterren be- teekenen ongeluk! *Uwe* sterren zijn gevallen! —

IX.

HET OFFER.

Vier lange, smartelijke weken waren voor de arme oude Trui sedert den in het vorig Hoofdstuk beschreven nacht verlopen. Maar voor haar geliefd kind waren zij vervlogen als een smarteloze droom. Want zij had van niets geweten, en 't geen door de menschen anders als een bitter ongeluk wordt beschouwd, was voor haar een geluk geweest. — Een zware ziekte had haar het bewustzijn, de kennis van het tegenwoordige ontnomen, en in deze weken harer ijlen- de koorts was haar verwarde geest steeds aan de zijde van haren gelietde geweest, — had zij slechts tot hem gesproken, hem verteld van hare liefde, haar geluk en hare hoop. Somwijlen echter, als het bewustzijn in haar was terug- gekeerd, had zij in vreeselijke opgewondenheid, bevend

van angst, aan de oude Trui gevraagd, waar zij zich bevond, en waar haar gefiefde, haar Moritz was? Vervolgens hadden de droombeelden weder haren geest beschaduwd, en de smartelijke uitdrukking die op hare lippen zweefde, was in een glimlach opgelost geworden.

Nu echter waren de dagen van genezing, van terugkeerende bewustzijn gekomen, en met hen de smart om het verloren geluk. Slechts van lieverlede had de oude Trui, — de trouwe verpleegster, die dag en nacht aan haar leger toefde, — de vele opgewondene, onstuimige vragen beantwoord, welke Marie haar deed; had haar verhaald van dien vreeselijken dag der ontvoering, dat Leberecht hen beluisterd, — en Marie's geheim voor veel geld verkocht had; dat hij echter vooraf reeds alles tot de vervolging had voorbereid, de politie kennis gegeven, — de paarden besteld, — en een koerier vooruitgezonden had, opdat men op elk post-station versche paarden zou vinden.

Vervolgens schilderde Trui haar de vreeselijke woede van haren vader, en hoe hare moeder in haar toorn zelfs de hand had opgeheven tegen de oude Trui, en gezworen had, haar in de gevangenis te laten zetten. Maar vóór zij nog des morgens dit voornemen kon uitvoeren, was het rijtuig aangekomen, waarin Ebenstreit de bewustelooze dochter aan hare ouders terugbracht, en Trui had haar uit het rijtuig getild, en met behulp der generaalsvrouw naar haar dakkamertje gedragen, en dit sedert met haar bewoond.

Marie hoorde deze verhalen met sombere kalmte, met trotsche smart. De ziekte scheen een zonderlinge verandering in haar gemoed teweeggebracht, — en den zachten, teederen geest van het jonge meisje verhard te hebben. Het vuur van inwendige smarten had haar ziel verstaald, haar hart verstijfd, haar energie in een moedigen trots veranderd. Zij was van haar bed opgestaan als eene andere, eene in pijn en smarten opnieuw geborene. Met het bewustzijn van haar tegenwoordigen toestand en haar verloren geluk, was haar wezen allengs zoodanig veranderd; — had het jonge, beminnde, teergevoelige meisje zich in de sterke, energieke, trotsche vrouw veranderd, die zich bewust was, dat zij een leven vol ontbering, strijd en nederlagen tegemoetging, en er voor haar op aarde geen geluk meer zijn kon.

Trui sloeg deze verandering van hare lieveling met onrust

en zorg gade. Zij had gewenscht dat Marie slechts éénmaal klagen zou, zich slechts éénmaal in tranen mocht lucht geven. Maar Marie klaagde, — nadat de eerste storm der vertwijfeling voorbij was gegaan, — niet meer, en het scheen alsof de tranen in hare oogen voor altoos verdroogd waren; want hare groote, zwarte oogen waren altoos helder, en nooit door tranen verduisterd. Slechts ééns was nog een diepe aan-doening in haar wezen zichtbaar geweest; dat was toen Trui, — teneinde Marie uit den toestand van inwendige verstijving te wekken, — haar vroeg, of Marie geheel en al haar ongelukkigen geliefde had vergeten, en of zij 't zich niet aantrok hoe het hem ging?

Een doodsche bleekheid bedekte bij deze vraag de teedere, doorschijnende wangen van Marie, en een rillingvoer door hare leden. „Ik weet hoe 't hem gaat,” zeide zij dof, terwijl zij haar van smart trillend gelaat afwendde: „ik weet wat hij lijdt, want ik weet wat ik zelve lijd. Wij zijn beiden ellendig en verloren; wij hebben beiden geen andere hoop dan den dood. Maar daartussen ligt nog een woestijn, welke wij moeten doorworstelen, in hitte en stof, in storm en kou, eenzaam, zonder steun en zonder troost. — Stil, Trui, zeg mij niets, zoek niet mij een ellendige hoop voor te spiegelen; ik ken mijn lot en wil het dragen. Zeg mij wat ge van hem weet? Waar is hij? Heeft men hem aangeklaagd? Spreek goede Trui, vrees niet; zeg mij alles!”

Maar misschien vreesde Marie toch voor zich zelve; want met een haastige beweging wierp zij den batisten doek, dien zij in de hand hield, over haar hoofd en gelaat, en zat nu met bedekt hoofd, terwijl Trui sprak.

„Ik weet zeer weinig van den armen, lieven heer Moritz,” berichtte de vrouw: „hij is sedert dien nacht niet in zijne woning teruggekeerd. Maar een paar dagen later zijn twee politiebeambten gekomen, hebben al zijne goederen en papieren verzegeld, en zijn kleederen en linnengoed medegenomen. Zijne hospita, bij wie ik een paar keeren geweest ben, wist mij volstrekt geen uitsluitsel te geven, en begreep niets van het geheimzinnige verdwijnen van den heer connector, die anders altijd zoo'n stil, solied mensch was geweest. Ik heb ook overigens in de stad en bij de burens onderzocht; maar het schijnt, dat de geheele geschiedenis uwer ontvoering als een groot geheim bewaard is geworden, want de burens

weten er niets van, en over u en den heer Moritz wordt niet gesproken, Zij die hem kennen, gelooven dat hij een reis doet, en 't verwondert hun volstrekt niet dat hij zonder afscheid heen is gegaan, want zij zeggen dat hij dit altoos zoo gedaan heeft. „Maar,” voer Trui zachter voort: „de heer directeur Gedicke, bij wien ik ook ben geweest, zette een zeer treurig en ernstig gezicht, toen ik hem naar den heer Moritz vroeg. „Hij is verdwenen,” zeide hij met een zwaren zucht: „ja, verdwenen is hij, en wie weet of men hem ooit zal wederzien!” — „Hemelsche Vader!” riep ik: „de heer directeur meent toch niet, dat hij zich een ongeluk zou hebben toegebracht? — „Neen,” zei de directeur: „hij heeft zich zelven geen ongeluk toegebracht, want daarvoor is hij te veel een man van eer. Maar *anderen* hebben hem groot leed toegevoegd: zij hebben hem ongelukkig gemaakt voor zijn geheele leven.” — Alle verdere vragen waren vruchteloos. Hij wist niets meer, of *wilde* niets meer weten. Maar ik geloof dat mijnheer en mevrouw wel meer weten. Zij weten waar de arme heer Moritz is; want als uwe moeder van hem spreekt, noemt zij hem steeds de tuchthuisboef, en heel triomfantelijk zeide zij mij gisteren: „In het nieuwe wetboek, dat onze Koning heeft laten maken, staat, dat degene die een onmondig meisje ontvoert en verleidt, met tien jaren tuchthuis gestraft zal worden.” — En toen lachte zij zóó schrikkelijk en wreed, dat mij 't hart in het lijf beefde.”

En terwijl zij dit zeide, keek Trui met opletten, onderzoekenden blik naar Marie, om den indruk gade te slaan dien hare woorden maakten; — om te zien of zij eindelijk niet weder in tranen, in klachten zou losbarsten, of de smart niet eindelijk de stijve korst, die zich om haar hart had gelegd, zou oplossen.

Maar Marie zat onbewegelijk en zwijgend; geen klacht kwam van haar lippen, geen zuchten of kermen drong uit hare borst. Een lange stilte ontstond. Toen trok Marie langzaam den doek van haar hoofd, en Trui schrikte over het bleeke, strakke aangezicht, dat er van onder te voorschijn kwam.

„Marie, mijn lieveling,” riep zij, op haar toesnellende en haar in haar armen sluitende: „Ween toch, jammer toch! Ach, lieve God, hij verdient het wel, dat ge om hem schreit,

want hij heeft u zoo teêr bemind. Of stelt ge geen vrouwen meer in uw oude Trui? Acht ge mij niet meer waardig uw verdriet met u te deelen?

Marie legde mat en zwak haar hoofd aan den boezem harer getrouwe, en een langgerekte, gillendes smartkreet wrong zich uit haar borst, een rilling doorliep hare geheele gestalte, en de bedwongen tranen vloeiden als beken langs hare wangen.

Trui sloeg plechtig hare oogen ten hemel. „Ik dank U, mijn Heer en God,” fluisterde zij; „haar hart is niet gestorven. Het leeft nog, want het lijdt!”

„Ja, het lijdt,” zuchtte Marie; „het lijdt doodelijke folteringen.”

Maar niet lang gaf zij zich over aan deze hartstochtelijke uitbarsting van haar gevoel. Spoedig droogde zij weder hare tranen, en haar trekkend, bewogen gelaat nam weder een bedaarde uitdrukking aan.

„Trui,” zeide zij met zwakke stem, altoos nog met het hoofd aan hare borst rustende; „Trui, ik ben zóó onuitsprekelijk ongelukkig, dat woorden het niet uitdrukken, — en tranen het niet verzachten kunnen. Zoo ik mij aan mijn smart overgaf, en mijn jammer uitklaagde, zou ik sterven en vergaan van verdriet; en dat mag toch niet zijn; want ik moet leven en wil leven, om *hem* te verwachten, *hem* te redden! Nóg weet ik niet hoe ik dit kan;; — nóg dwarlen mijne gedachten en besluiten als flikkerende dwaallichten in mijn binnenste. Maar ik zal mijn geest dwingen rustig te zijn, en al deze dwaallichten zullen zich vereenigen tot een enkele, gloeiende, krachtige vlam, en deze vlam zal de muren en hindernissen wegruimen en vernietigen, die hem insluiten en boeien. Hij is gevangen, ik weet het, ik voel het in mijn hart; — hij is gevangen, en ik moet leven om hem te bevrijden. Ziet ge, dit is de éénige taak mijns levens, en ik wil haar vervullen; en daarom moet ik mij vermannen, en sterk en hard zijn in mij zelve. Verwonder u niet, Trui, zoo ik niet meer klaag en ween, en niet spreek over mijn ongeluk. Deed ik dit, veroorloofde ik mijn smart te leven, dan zou zij mij den dood geven. Derhalve onderdruk ik haar, want ik wil gezond worden, opdat ik voor Moritz kunne handelen en werkzaam zijn. Help mij, gij,

mijn eenige trouwe, en tracht mij niet te verteederen, maar help mij te verharden, en onderdruk uwe klachten, opdat ook de mijne stom zijn. Weet echter, dat ik aan niets denk dan aan hèm, en van het leven niets meer begeer dan het aan hèm te wijden, hèm te kunnen redden en bevrijden. En nu, mijne goede Trui, laat ons niet weder zóó te zamen spreken; want ik gevoel dat al de beradenheid, welke ik met moeite verkregen heb, door uwe en mijne tranen weder bezweken is, en ik opnieuw moet beginnen mij krachtig te maken."

En zij dwong zich van af dit uur weder opnieuw om sterk te zijn, en richtte zich op aan haar eigen smart als aan een zuil die zich ten hemel verhief; leunde tegen deze zuil en ontving van haar, — zooals Briseus van de aarde, — de kracht om te leven en te handelen.

Zij kon het thans weder van zich verkrijgen haar stil dak-kamertje te verlaten en naar beneden, naar de huiskamer harer ouders te gaan. Zij kon daar uren lang, rustig en stil zitten luisteren naar alle gesprekken, steeds hopende een woord op te vangen, dat haar eenige aanduiding kon geven. Maar hare ouders vermeden het, ooit aan het gesprek een opwindende wending te geven; zij waren zachter en toege-vender geworden. Zelfs de generaalsvrouw had haar dochter volstrekt geene verwijten gedaan, en nooit van het verlede-ne gesproken, wíl zij vreesde Mario's genezing daardoor te belemmeren, zich daardoor van het beoogde doel te verwij-deren, en het huwelijk met Ebenetreit weder onbepaald te moeten uitstellen, — Ebenstreit zelf had het tot hiertoe zorgvuldig vermeden, Marie door zijne tegenwoordigheid las-tig te vallen, en telkens als men in de voorkamer de voetstap-pen van Marie hoorde, — die steeds tegen hetzelfde uur van haar dakkamertje kwam, — had Ebenstreit zich uit de andere deur verwijderd, om haar niet te ontmoeten.

„Wie gaat toch heen, telkens als ik binnenkom?" vroeg Marie op zekeren dag toen zij de huiskamer binnentrad.

De generaal hoestte van verlegenheid, en keek angstig naar zijn echtgenoot, wier oogen met een koelen, onderzoe-kenden blik op hare dochter gericht waren. De blikken van beide vrouwen ontmoetten zich, en rustten strak op elkander. Een koude, wreede glimlach gleed over de dunne, bloedlooze lippen der generaalsvrouw, want zij had in de

oogen harer dochter een tartende, vaste beradenheid erkend, en zij wist nu dat zij genezen was.

„Het is uw bruidegom, die telkens uitgaat als gij komt,” zeide zij: „onze lieve Ebenstreit, — voor wiens bezit wij dagelijks God meer danken; want hij is zulk een goede, edelmoedige en opofferende zoon. Onze lieve Ebenstreit vreest dat zijn aanblik u zou kunnen opwinden, en derhalve, om u te ontzien, verwijdert hij zich steeds als gij komt.”

„Hij behoeft zich om mijnentwil niet te ontzien,” zei Marie koel; „mij windt niets op, mij smart ook niets meer. Het zou immers zeer treurig zijn, zoo uwe liefdelooze en ondankbare dochter u de tegenwoordigheid van uwen lieven, edelmoedigen zoon deed verliezen. Laat hem toch komen, wij behoeven toch geen notitie van elkander te nemen!”

Hare ouders staarden haar verwonderd aan, en toen zij reeds zweeg, luisterden zij nog naar den wegstervenden toon harer stem, die zoo hard en trotsch, zoo geheel vreemd voor hen geklonken had.

„Zij is geheel veranderd,” bromde de generaal in zichzelf: „’tis alsof zij dezelfde persoon niet meer is, zoo trotsch en majestueus ziet zij er uit. Hoe schitteren hare oogen! Men zou waarachtig bang voor haar worden!”

Toen Marie den volgende dag in de huiskamer kwam, was Ebenstreit er. Hij ging haar met een vroolijken glimlach tegemoet, en terwijl hij haar met teedere woorden begroette en zich over hare genezing verheugde, reikte hij haar zijn beide handen.

Zij zag het niet en gaf hem niet de hare, maar keek koud en streng in zijn glimlachend gelaat en op het bloedroode litteeken, dat van af het voorhoofd tot aan de kin over zijn aangezicht liep. Vervolgens verhelderde eensklaps haar gelaat, en een uitdrukking van wilden triomf vlamde in hare oogen op.

„Hoe misvormd ziet ge er uit!” riep zij met juichende stem: „Vanwaar hebt ge dit litteeken?”

„Dat weet gij wel, Marie,” prevelde hij met betrokken gelaat.

„Ja,” riep zij triomfantelijk: „Ja, ik weet het. *Hij* heeft u gebrandmerkt, en gij zult dit teeken voor God en de menschen eeuwig op uw aangezicht dragen.”

„Het is zeer wreed van u mij daaraan te herinneren, Marie,” fluisterde hij zacht.

Zij lachte luid, maar het was zulk een wilde, ruwe lach, dat zelfs hare moeder ervan schrikte, — „Wreed, ik wreed!” riep zij: „O, mijnheer, het past u wel *mij* van wreedheid te beschuldigen!”

„Genadige freule,” zei de oude Trui, die juist met bleek en bewogen gelaat in de kamer kwam.

„Nu, wat is er Trui, wat wilt ge van mij?”

„Genadige freule, er is iemand die u verlangt te spreken, wijl hij u iets zeer gewichtigs heeft te zeggen.”

„Hoe kunt ge u verstouten iemand aan te dienen, zonder dat ik er u verlof toe heb gegeven?” riep mevrouw von Werrig: „Hoe kunt ge de onbeschaamdheid zoo ver drijven, en —”

„Zwijg moeder, als ik u verzoeken mag,” viel Marie haar in de rede: „laat ons hooren wie het is. Spreek, mijn lieve Trui! Wie is er?”

„Genadige freule,” zei Trui met bevende stem; „het is de heer professor Gedicke, de directeur van het grijze klooster.”

Marie ontroerde, een gloeiend rood schoot over hare wangen, en zij moest zich aan een stoel vasthouden om niet ineen te zinken.

Gij zult hem niet ontvangen,” riep de moeder; „ik verbied het u!”

Plotseling zweeg zij en staarde naar de deur, die zich juist geopend had, en waarin een hooge, fiere gestalte, — een grijsaard met eerbiedwekkend voorkomen verschenen was.

„Vergeving,” zeide hij, met bedaarde, koele waardigheid voorwaarts tredende: „vergeving dat ik, vóór uw verlof te hebben ontvangen, hier binnenkom. Maar 's Konings bevel machtigt mij er toe, en mij dunkt, dat wij ons allen aan het bevel van onzen grooten en gestrengen heer en Koning wel zonder verzet zullen moeten onderwerpen.”

„Hoe, mijnheer, gij komt in naam des Konings?” vroeg de generaal, zich met moeite oprichtende: „Heeft Zijne Majesteit u met een boodschap aan mij, generaal van Leuthen, vereerd?”

„Neen, heer generaal, ik kom met een boodschap van Zijne Majesteit aan freule von Leuthen, de bruid van den heer Ebenstreit, en ik heb bevel haar die persoonlijk, alleen en zonder getuigen mede te deelen.”

„Mijnheer de professor,” riep mevrouw von Werrig de

schouder ophalende; „gij houdt ons voor zeer onnoozel, zoo gij denkt dat wij dit dwaze verzinsel zullen gelooven, waardoor gij u een geheim gesprek met mijne dochter wilt verschaffen. O, gij zijt immers de heer directeur van het gymnasium van 't grijze klooster, en natuurlijk de vriend van den heer conrector Moritz. In diens naam wilt gij met mijne dochter spreken, en haar een geheime boodschap brengen. Zeer sluw inderdaad, zeer sluw, maar er komt niets van.”

De directeur haalde, in plaats van eenig antwoord, twee groote brieven uit zijn zak, en trad er mede naar den generaal.

„Kent ge dit zegel?” vroeg hij.

„Ja, heer professor,” antwoordde de generaal eerbiedig: „Het is het zegel van 's Konings bijzonder kabinet.”

„Lees het adres, heer generaal. Aan wien is deze ongeopende brief hier gericht?”

„Waarachtig; hij is aan mijne dochter, freule von Leuthen, gericht.”

„En deze tweede, geopende brief? Ik verzoek u, heer generaal, zeg, aan wien is die geadresseerd?”

„Aan den heer professor Gedicke, directeur van het gymnasium van 't grijze klooster.”

De professor sloeg den brief open. — „Kent ge het schrift van Zijne Majesteit den Koning, heer generaal von Leuthen?”

„Ja, heer professor; ik ken het.”

„Wees dan zoo goed deze woorden te lezen, die hier op den rand van dit kabinetsschrijven staan,” zei de professor, terwijl hij het papier omvouwde, zoodat alleen de bedoelde plaats zichtbaar was.

De generaal nam het papier en las: „Professor Gedicke moet zelf naar de mamsel gaan, om haar tot reden te brengen. Hij moet aan freule von Leuthen zelve dit kabinetschrijven overhandigen, en haar in 't geheim en zonder getuigen de les lezen. Want ik wil, dat aan deze geschiedenis een einde kome. Hij leere de mamsel Mores! Mores! Frederik.”

„Gij hebt het gehoord, mijnheer en mevrouw,” zei de professor, het papier weder bij zich stekende, en met een trotschen blik om zich heenziende: „ik moet in 't geheim en zonder getuigen met de freule spreken. Koninklijk bevel! Eerbiedigt het!”

„Mijn lieveschoonzoon,” zei de generaal plechtig: „koninklijk bevel! Geef mij uw arm, want ge weet wel, ik ben nog altijd zwak ter been. Geleid mij naar de andere kamer. En gij, lieve vrouw, neem gij mijn anderen arm! Stil, zeg geen woord! Koninklijk bevel! Wij hebben slechts te gehoorzamen en niet te raisonneeren!”

Hij nam haastig den arm zijner vrouw en legde zijn hand zóó vast er op, dat zij hem niet ontsnappen kon. Toen wenkte hij Ebenstreit, en op dezen geleund en zijn vrouw met zich voorttrekkende, ging de generaal door de kamer, stiet met den voet de deur der zijkamer open, en ging daar met zijn beide begeleiders binnen.

Marie had zwijgend deze geheele onderhandeling aangehoord. Onbewegelijk, bleek en koel midden in het vertrek staande, was haar voorkomen trotsch en fier, zoolang hare ouders en Ebenstreit nog aanwezig waren. Doch thans, nu de deur der zijkamer zich achter hen sloot, — thans kwam er leven en beweging in dit koude marmerbeeld, en zij ijelde op den grijsaard toe, vatte zijn hand en blikte hem met ingehouden adem in het eerwaadig, treurig aangezicht.

„Leeft hij? Beantwoord mij slechts deze vraag. Leeft hij? Is hij niet ziek?”

„Ja,” antwoordde hij treurig: „hij leeft en is naar ’t lichaam niet ziek. Maar zijn ziel lijdt en is zeer ziek.”

„En de mijne niet?” vroeg zij met bevende stem. „O, ik weet wat hij lijdt, want wij dragen beiden hetzelfde leed. Maar zeg mij, mijnheer, hebt ge hem gezien?”

„Ja, freule, ik heb hem gezien.”

„Waar is hij? Waar hebt ge hem gezien?”

„In de gevangen!”

Marie huiverde en trad verbleekend achteruit. De directeur vervolgde: „In een donkeren, vochtigen kerker der kasematten van Spandau heb ik hem gezien en gesproken. Daar zit de ongelukkige sedert bijna twee maanden zonder lucht, zonder licht, zonder bezigheid, en zijn woedende wraakgedachten en toornige liefdeklachten zijn zijn eenig gezelschap.”

Een dof kreunen drong zich uit de borst van Marie, en zij sloeg beide handen voor haar doodsbleek aangezicht.

„En in dit verblijf der smart,” ging de directeur voort:

„in deze woning der verdoemden moet hij tien jaren blijven en lijden, zoo de dood hem niet verlost.”

„Wat zegt gij?” kermde zij opziende: „tien jaren lang? Men heeft hem dus veroordeeld?”

„Ja, men heeft hem veroordeeld. Hij heeft zich aan een zware misdaad schuldig gemaakt: de ontvoering van een minderjarig meisje, dat met toestemming harer ouders en van Zijne Majesteit den Koning de verloofde bruid van een ander was. Lees hier de verklaring van het gerechtshof, welke men mij heeft medegedeeld als chef van het gymnasium waarbij Moritz is aangesteld. Zie, hier is de onderteekening des Konings, die het vonnis heeft bekrachtigd en uitvoerbaar gesteld, en hier op den rand heeft de Koning eigenhandig de woorden geschreven, welke uw vader zooeven gelezen heeft.”

Zij nam het papier met bevende handen en doorliep den inhoud. — „Tien jaren tuchthuisstraf,” stamelde zij op doffen toon: „om mijnentwille! Veroordeeld tot een levenden dood! Neen, neen! Dat is onmogelijk! Dat kan niet zijn! Tien jaren! De beste jaren zijns levens! Hij in het tuchthuis! Als misdadiger veroordeeld! Het is niet mogelijk. 't Kan niet zijn! Ik wil tot den Koning! Ik wil mij aan zijne voeten werpen, hem om genade smeken! Ik ben de schuldige! Ik alleen! Mij moet hij veroordeelen, en naar het tuchthuis voeren! Ik wil 't hem zeggen, ik wil tot den Koning! O, hij zal, hij moet mij hooren!”

„Hij zal u niet hooren,” zuchtte de grijze directeur: „hij zal u niet bij zich toelaten. Maar hoor mij, arm kind! Toen ik dit vonnis ontving, achtte ik het mijn plicht alles wat in mijn vermogen was aan te wenden, om Moritz te redden; want ik bemijn hem als een zoon, en ik had groote hoop op hem gesteld.”

„O, ik dank u voor deze woorden,” riep Marie, terwijl zij de hand van den grijsaard aan hare lippen drukte.

„Ik begaf mij terstond tot den heer minister, graaf Herzberg, en had met hem een lang onderhoud. Ingevolge zijn raad, — en toen hij mij verklaarde dat alleen de Koning genade of verzachting van straf kon verleen, — begaf ik mij naar Breslau, waar de Koning thans zijn winterkwartier heeft opgeslagen.”

„Edele, grootmoedige man, ik zal er u voor beminnen zoolang ik leef! En hebt ge den Koning gesproken?”

„Ik heb den Koning gesproken, en alles wat mijn hart en mijn hoofd mij ingaven gezegd tot verontschuldiging, tot rechtvaardiging van mijn jongen, ongelukkigen vriend. Maar alles was vergeefs. De Koning was te meer verbitterd over het onwettig gedrag van mijn jongen vriend, wijl hij zelf de genade had gehad met Moritz te spreken, en hem de onmogelijkheid der vervulling zijner wenschen uiteen te zetten. Ik hield intusschen niet op met bidden en smeeken, en eindelijk gelukte het mij het edelmoedige hart des Konings te vermurwen.”

„Heeft hij Moritz begenadigd?” vroeg Marie met herlevende hoop.

„Hij verklaarde, onder zekere voorwaarden te vergunnen, dat Moritz heimelijk uit zijne gevangenis mocht ontvlieden. Deze voorwaarden waren schriftelijk geformuleerd, en zoo Moritz er in bewilligde, en er zich onder eede toe verbond, zou hij niet alleen uit zijn gevangenis bevrijd, — maar ook met middelen voorzien worden om naar Engeland te gaan, en bij het Pruisische gezantschap aldaar een aanstelling als translateur verkrijgen.”

„En de voorwaarden, mijnheer? O, zeg mij de voorwaarden?”

„De voorwaarden zijn: Ten eerste, dat Moritz zich schriftelijk en onder eede verbindt, van elke poging en gedachte aan eene echtverbintenis met freule von Leuthen af te zien, en nooit te beproeven haar te naderen. Ten tweede, dat hij, vóór de gevangenis te verlaten, aan freule von Leuthen, — dus aan u, — een brief schrijve, waarin hij plechtig verklaart van u af te zien, en het u tot een heiligen plicht maakt de hand van den man, — met wien de wil uwer ouders u verloofd heeft, — aan te nemen en de echtgenoot van den heer Ebenstreit von Leuthen te worden. — Dit waren de voorwaarden, en de Koning beval mij, mij naar Spandau te begeben, om persoonlijk met Moritz te onderhandelen, hem door verstandige voorstellingen te bewegen ze aan te nemen, en zich de vrijheid en een eervolle toekomst te verzekeren.”

„Gij zijt dus bij Moritz geweest?” „Ja!” — „Gij hebt hem deze voorwaarden medegedeeld?” — „Ja!” — „En hij?” — „Hij heeft ze afgewezen? Met woede, met toorn en verontwaardiging afgewezen.”

„Hij heeft ze afgewezen!” herhaalde Marie met van vreugde

stralend gelaat: „O, mijn dierbare Philip, ik dank u; ge bemint mij trouw en standvastig. Uw groot, heerlijk voorbeeld zal ook *mij* opwekken en bezielen. Ik zal standvastig zijn als gij, trouw als gij!”

„Ongelukkig kind,” hernam de directeur treurig; „gij weet niet, wat ge zegt. Als gij Moritz wezenlijk bemint, kunt ge hem niet veroordeelen, en dat doet ge, zoodra ge zijn voorbeeld volgt! Luister verder! Krachtens ontvangen bevel moest ik den Koning den uitslag van mijn onderhoud met Moritz schriftelijk berichten, en de Koning liet mij hierop door den minister von Herzberg zijn laatste besluiten mededeelen, en mij dit kabinetsschrijven ter bezorging aan u geven. Ik moet het u, zooals gij weet, persoonlijk ter hand stellen! Hier is het, lees, mijn kind, maar wees hierbij indachtig, dat het minder moedig en dapper is in zijn wil te volharden, dan zich zelve te overwinnen en zijn eigen wil te breken, als ’t het welzijn geldt van een wezen dat wij beminnen. ’t Moge den fantastischen zin van een jong meisje streelen, zelf de zwaarste offers te brengen ten gevalle van den geliefde, maar als zij tot een waarachtig groote liefde in staat is, moet zij bereid zijn het zwaarste offer, dat der ontbering, te brengen, zoo het haar vergund is hierdoor het leven en de toekomst van hem dien zij bemint te behouden. Denk hieraan, mijn kind, en bid God dat hij u voorlichten moge tot een groot en moedig besluit! — Lees nu!”

Hij reikte haar den brief. Zij nam dien zwijgend, met ingehouden adem aan, verbrak het zegel en sloeg het papier open. Maar het beefde en zwaaide in hare handen, en het dwarrelde zóódanig voor hare oogen, dat zij niet lezen kon.

Zij reikte met een haastige beweging aan den directeur het papier over. — „Lees gij,” fluisterde zij: „Ik kan niet. Lees gij!”

De grijsaard nam het papier; Marie, — niet langer in staat zich staande te houden, — zonk op den grond neder en zoo, op hare knieën liggen, met ingehouden adem, de vlamme oogen met de uitdrukking van onuitsprekelijke angst op den voorlezer gevestigd, luisterde zij naar de woorden, die langzaam en plechtig van zijn lippen klonken.

„Zijne Koninklijke Majesteit laat mademoiselle Marie von Leuthen hierbij berichten, dat Hoogstdezelve ten zeerste

ontevreden is over haar onbetamelijk en plichtvergeten gedrag dat volstrekt geen eerbaar meisje, bijzonder geen adellijke freule betaamt. Zijne Majesteit heeft vroeger haren vader den adel verleend, om hem voor een heldendaad te vereeren, en Zijne Majesteit neemt het zeer kwalijk, dat de dochter den adel haars vaders schande wil aandoen, door zich niet alleen aan een passion beneden haren stand over te geven, maar zelfs de zedeloosheid zóóver te drijven, des nachts op onbetamelijke wijze het ouderlijke huis te ontvlieden met een man, die naar zijn stand beneden haar staat, en wiens vrouw zij, naar 't bevel des Konings en den wil haars vaders, nooit worden kan. Zoo Zijne Majesteit niet de vroeger bewezene diensten van haren vader eerde, en den nieuwbakken adel niet voor schande wilde bewaren, zou hij de weerspannige dochter in een verbeterhuis doen plaatsen en volgens de wet laten straffen. Nu echter zal zij slechts aan de straf van haar geweten overgelaten blijven, terwijl de geheele zwaarte der wet en der straf haren verleider en medeplichtige, den conrector Philip Moritz, treffen zal! Hij is krachtens de wet veroordeeld tot tienjarige tuchthuisstraf, en Zijne Koninklijke Majesteit zal deze straf ook geen jaar, zelfs geen dag verminderen; want de veroordeelde heeft een zware misdaad gepleegd, en de straf is rechtvaardig."

„Rechtvaardig!" riep Marie op luiden jammertoon, de handen wringende: „Tien jaren tuchthuisstraf — rechtvaardig?"

De directeur las verder: „Evenwel wil Zijne Koninklijke Majesteit de halsstarrige en lichtvaardige freule nog een laatste middel doen weten, waardoor zij haar eigen eer herstellen, en tegelijkertijd den conrector Philip Moritz van zijn straf bevrijden kan. De conrector Moritz is persoonlijk aan Zijne Majesteit den Koning bekend, en uit bijzondere achting voor zijne geleerdheid en bekwaamheden wil Zijne Majesteit een laatste moyen voorslaan om hem te bevrijden, en tegelijkertijd eene geschiedenis, — die Zijne Majesteit ter wille der algemeene zedelijkheid zeer onaangenaam is, — ten einde brengen. Zoo de mademoiselle zich dus, — gelijk het een eerbaar meisje en een gehoorzame dochter betaamt, — aan den wil haars vaders onderwerpt, en onverwijld met den heer Ebenstreit huwt, om met hem een fatsoenlijk en respectabel huwelijk te leiden, zal in 't zelfde uur dat haar huwelijk voltrokken wordt, de conrector Philip Moritz uit

zijn gevangenis ontslagen worden; en uit bizondere consideratie, — wjl de misdaad, voor welke hij veroordeeld werd, alsdan geboet is, — wil Zijne Koninklijke Majesteit den veroordeelde begenadigen, hem zijn straf kwijtschelden en hem een ander gepaste werkkring verschaffen. Dit is in dezen Zijner Koninklijke Majesteits laatste besluit; en indien freule von Leuthen zich er niet met volkomen obéissance aan onderwerpt, zal zij haar geweten met een zware schuld bezwaren, want dan zal zij het zijn, die den conrector Moritz tot tienjarige tuchthuisstraf veroordeelt, en iedere dag van zijn verbeurd en ongelukkig leven, zal háár beschuldigen. Zijne Koninklijke Majesteit wil terstond het besluit der mademoiselle vernemen. Zoo zij aan het verstand, de moraal en de ware liefde gehoor geeft, zal zij de verklaring onderteekenen, welke de directeur professor Gedicke gelast is haar voor te leggen. Zij zal in zijne tegenwoordigheid hare ouders kennis geven, dat zij zich gehoorzaam aan hunne bevelen onderwerpt, en in dit geval heeft Zijne Majesteit bevolen, dat de conrector Philip Moritz terstond in vrijheid gesteld worde. In tegenovergesteld geval zal hij onmiddellijk naar Brandenburg in het tuchthuis worden gevoerd om zijn straf te ondergaan. Dit is des Konings onveranderlijke wil en bevel. In naam Zijner Majesteit den Koning uitgevaardigd, en door Hoogstdenzelven eigenhandig onderteekend. Frederik.” —

„En nu, mijn kind,” ging de directeur, na een korte plechtige pauze voort; „beslis nu! Ik weet bij dit koninklijk schrijven niets te voegen: Zoo het niet door zich zelven tot uw hart, verstand en eer gesproken heeft, zijn alle woorden nutteloos”

„O God, 't is wreed! 't Is schrikkelijk!” riep Marie de armen ten hemel slaande: „Hij is bereid voor mij te lijden; neen, niet voor mij, — voor onze liefde, voor den eed van trouw, dien hij mij gedaan heeft, en ik zou dien eed breken, zou trouweloos worden, zou zijn vloek op mij laden! Want hij zal mij vloeken, hij zal mij nooit vergeven, hij zal mij verachten als een trouwelooze, als een lafhartige!”

Zij sprong op als een leeuw, en haar gelaat gloeide van toorn en ontzetting. „O,” riep zij: „hij zou misschien kunnen gelooven, dat ik mij door rijkdom, door een schitterende toekomst heb laten verleiden! — Neen, neen, ik geef mijn

toestemming *niet!* God moge genade oefenen, zoo de Koning het niet wil! Ik breek mijn eed van trouw *niet*. Slechts Moritz, geen ander wordt mijn echtgenoot!"

„Ongelukkig meisje!" riep de grijsaard verschrikt: „wel-aan, ik moet u nog het laatste zeggen. Luister! Ik weet niet of ge Moritz zoolang kent als ik; of ge bekend zijt met zijn zwaar, veelbeproefd verleden, of gij weet dat hem dit zenuwachtig, prikkelbaar en opgewonden heeft gemaakt. Er dreigt hem een gevaar, dat vreeselijker is dan gevangenschap en dood. Het ongewone leven en de vreeselijke eenzaamheid in de donkere, vochtige gevangenis, hebben in zijn geest een overspanning, een prikkelbaarheid bewerkt, die ontzettend is. Hij is aan 't vrije ongedwongen leven, aan studie, aan verstandelijke bezigheden gewoon. Zoo hij in het gevangenisbuis in 't tuchthuis wol moet spinnen, zal de schande, de gevangenschap hem niet dooden, zij zal iets ergers doen, — zij zal hem krankzinnig maken!"

Een gillende kreet van Marie was het antwoord. — „Dat is niet waar!" kreet zij; „dat is onmogelijk! Hij waanzinnig! Neen! Gij zegt dit slechts, om mij te bewegen om te doen wat gij begeert. 't Is *niet* waar; zijn heldere geest zal door de zwaarste beproevingen niet verstoord worden!"

„Gij gelooft mij niet? Gij meent, dat een grijsaard die met den eenen voet reeds in 't graf staat, en die Moritz lief heeft, u zulk een schandelijke onwaarheid zou kunnen zeggen? Ik zweer het u bij het leven mijner kinderen, bij alles wat mij heilig is: Philip lijdt thans reeds aan een ziekelijke hersenoverspanning. Zoo hij niet spoedig aan het leven, de vrijheid, en zijne studiën wordt wedergegeven, moet hij krankzinnig worden!"

Thans greep zij met woeste drift de hand des grijsaards. „Hij zal *niet* krankzinnig worden!" gilte zij: „hij zal niet lijden, niet gevangen, niet in 't tuchthuis begraven zijn om mijnentwil. Ik wil hem redden, ik en mijne liefde! Ik ben bereid! Ik wil *alles* doen wat de Koning beveelt! Ik wil — den man huwen, dien — mijne ouders voor mij bestemmen. Maar — spreek — zal hij dan vrij, terstond vrij zijn?"

„Terstond, heden! Binnen drie uren reeds, mijn arm, lief kind!"

„Vrij! En *ik* zal het zijn, die hem bevrijd heeft! Zeg mij, wat moet ik doen? Wat verlangt de Koning nog meer?"

„De onderteekening van deze verklaring,” zei de directeur, terwijl hij uit het rescript des Konings een tweede papier nam; „zij luidt als volgt: „Ik, Marie von Leuthen verklaar hierbij vrijwillig en uit eigen beweging, dat ik afzie van elke andere echtverbintenis; dat ik terstond met den heer Ebenstreit von Leuthen in het huwelijk wil treden, en hem een trouwe, eerbare echtgenoot zal zijn. Dit bevestig ik met mijne handteekening.”

„Geef hier, spoedig, spoedig!” hijgde zij buiten adem: „ik wil onderteekenen! Hij moet vrij zijn! Hij zal *niet* krankzinnig worden!”

Zij nam het papier, ijlde er mede naar de schrijftafel, greep de pen en met een enkelen, haastigen trek onderteekende zij. Vervolgens reikte zij het den directeur over.

„Het is mijn doodvonnis,” zeide zij dof: „Ja, mijn doodvonnis! Maar *hij* zal leven! Neem!”

„Mijn kind,” zei de grijsaard diep bewogen: „God zal u dit offer toerekenen, en het zal u in uw doodsuur als een straal van het eeuwige morgenrood beschijnen! Gij hebt met dit offer een edel, schoon menschenleven gered, en zoo Moritz aan de wetenschap, de wereld en de kunst nog diensten bewijst, zoo hij zich roem en eer verwerft, — dan heeft hij het *u alleen* te danken!”

„Hij moet mij niets te danken hebben,” fluisterde zij: „Hij moet leven, en — zoo hij 't kan, gelukkig zijn! Dat is alles wat ik begeer! Wat heb ik nu nog meer te doen?”

„In mijne tegenwoordigheid aan uwe ouders te zeggen, dat gij bereid zijt met den heer Ebenstreit te huwen, en de huwelijksvoltrekking nog heden, zoodra mogelijk, kan plaats hebben.”

„En dan, als ik dat verklaard heb en het huwelijk is gesloten, zal hij dan vrij zijn? Zweert ge het mij? Mijnheer, gij zijt een oud man! Bedenk u goed. Zweert ge mij, dat, zoo ik in dit huwelijk bewillig, Philip Moritz heden nog vrij, — en aan een eervol, werkzaam leven wedergegeven wordt?”

„Ik zweer het u bij mijne eer, bij mijn hoop op eene vergelding hiernamaals.

„Ik geloof u! Open de deur en roep mijne ouders. Maar eerst — gij zijt vader, gij bemint uwe kinderen zeker. Ik heb nooit een vader gehad die mij beminde, en nooit heeft een hand zich zegenend op mijn hoofd gelegd. Ge hebt

gezegd, dat ge Moritz als een zoon bemint. O, bemin mij slechts één oogenblik als een dochter, en zegen mij!"

De grijsaard opende wijd de armen, en tranen vloeiden uit zijne oogen. „Kom aan mijn hart, mijne dochter, en moge God u zegenen, zooals ik u zegen."

Zij wierp zich luid snikkend in zijne armen, en zij hielden elkander lang en vast omklemd. Vervolgens richtte Marie zich haastig op.

„Ik mag niet langer dralen," zeide zij: „Hij is gevangen, en hij moet vrij zijn. Open de deur, en laat hen binnen komen!"

Langzaam, met gebogen hoofd ging de grijsaard door de kamer.

Toen de deur zich opende, toen de generaal, op Ebenstreit's arm leunende en gevolgd door zijne gade, binnentrad, ging Marie met trotsche, vastberadene houding de binnenkomenden tegen.

„Vader," sprak zij langzaam en bedaard: „ik ben bereid mij naar uwe wenschen te schikken. Laat den geestelijke komen; ik bewillig er in, nog heden de echtgenoot van dezen heer te worden, zoo hij mij vooral een voorwaarde wil toestaan."

„Eisch, mijn dierbare Marie! Zeg uwe voorwaarde! Ik ben met vreugde bereid alles te doen wat gij wilt."

„Ik stel de voorwaarde, dat wij nog heden een reis ondernemen, een verre reis. Naar het Oosten, naar Egypte, Palestina: een reis, die ons jaren lang van hier verwijdert, Stemt gij toe?"

„In alles wat mijn dierbare Marie beveelt. Wij zullen nog heden vertrekken."

„Goed," zeide zij dof: „Moeder, ge kunt mij den bruidskrans in 't haar vlechten! Ik ben tot het huwelijk bereid!"

Drie uren later was in 't huis van generaal von Leuthen alles voor de trouwplechtigheid gereed. Sedert drie maanden had men immers deze gewichtige handeling tegemoet gezien, en alle maatregelen er voor genomen.

Beneden in de huiskamer hadden de decorateurs en behangers haastig een trouwaltaar opgericht, en met bloemguirlandes en festoenen van gaas en zijden stoffen, met vlaggen en standaards de wanden versierd. Mevrouw von Werrig had zich met het zware fluweelen kleed, — dat haar

rijke schoonzoon haar voor deze plechtigheid vereerd had, en met de gouden sieraden, die insgelijks zijn geschenken waren, getooid. — De generaal was in zijn met goud geborduurde uniform gekleed en had heden, daar de jicht hem weinig plaagde, en hem het gebruik zijner ledematen vergunde, een zeer statig voorkomen. De genoodigde getuigen begonnen zich langzamerhand in de fraai geschikte voorkamer te vereenigen. Juist hield Ebenstreit von Leuthen in een rijke, prachtige équipage, — die het huwelijksgeschenk voor zijn bruid moest zijn, — voor het huis van zijn schoonvader stil, en wekte door zijn smaakvolle met goud geborduurde kleeding, de bewondering van het talrijk bijeengeschoolde straatpubliek.

De oude Trui, in haar eenvoudig donker Zondagskleed, had juist bij de trap het verschijnen van den bruidegom afgewacht, en ging nu naar de bruid, om haar zijne aankomst te berichten.

Marie was in haar dakkamertje, maar hoe weinig geleeke dit vroeger zoo eenvoudig, lief vertrekje op zijn gewoon voorkomen, en hoe weinig geleeke de bewoonster er van op het jonge, rooskleurige, glimlachende meisje, dat er vroeger in gehuisd had, — dat ginds aan de kleine bruine tafel in de schuine vensterverdieping haar jonge leerlingen les gegeven, — of met vlijtige handen de allerliefste bloemen gefabriceerd had, welker opbrengst zij aan hare ouders tot onderhoud van de kommerlijke huishouding gaf, en vroolijk en ijverig bleef, hoewel zij nooit dank en erkentenis verwierf. Nu was deze tafel bedekt met roode marokijnen étuis, wier half open deksels fonkelende kleinnoodieën vertoonden, met kant, linten en parfumeriën. Prachtige zijden kleedingstukken, doeken en shawls, kanten garnituren en bloemguirlandes hingen over de leuning der stoelen, en lagen op het bed en de meubels in 't rond.

De heer Ebenstreit von Leuthen had zijne bruid tot bruidsgeschenk een waarlijk vorstelijken uitzet geschonken, en hare moeder had al deze heerlijke zaken in de kamer harer dochter uitgespreid.

Marie had zich sinds zij hare bewilliging tot het huwelijk had gegeven, zonder weerstreven aan al de schikkingen harer moeder en van haren bruidegom onderworpen. Zij had zich met het witte, met goudkant overtrokken satijnen gewaad

gekleed; hare hals, armen en ooren met de brillanten sieraaden getooid, zij had het haar trotsch in de hoogte laten kappen en poederen, zonder slechts een enkelen blik in den grooten staanden spiegel te werpen, dien de galanterie van haren verloofde in het dakkamertje had doen plaatsen. Zij liet het toe, dat hij heur haar met den kostbaren bruidssluier van goudkant sierde, maar toen de kapper den krans van kunstmirten van de tafel nam, om hem op de spits van het hooge kapsel te bevestigen, weerde zij hem heftig af.

„Uw werk is volbracht, zeide zij: „den mirttenkrans zal mijne moeder zelve mij op het hoofd zetten. Ik dank u.”

Toen Trui binnenkwam, stond Marie in het midden der kamer; zij hield den mirttenkrans in de hand, en hare oogen waren er met een wrokkenden, somberen blik op gevestigd.

„Zijt gij daar, Trui?” zeide zij, het hoofd langzaam omwendende, en haar stem was hard en ruw: „’t Is mij lief dat ik u nog een oogenblik alleen zie, want ik heb u nog iets te zeggen. Ik heb met — met —” zij bleef steken, en haar aangezicht verbleekte nog meer, maar toen schudde zij toornig het hoofd, als waren hare treurige gedachten slechts vliegen, die er om zweefden: — „ik heb met mijn aanstaanden echtgenoot over u gesproken,” vervolgde zij haastig en heftig: „Ik heb begeerd, dat gij zoolang ik leef, bij mij blijft. Gij zult in het huis wonen, dat van nu af, als het mijne wordt beschouwd. Dadelijk na het trouwen, als ik vertrek, gaat gij daar heen. Uwe woning is gereed; gij zijt als bestuurster van het huis aangesteld, en zult er het oppertoezicht voeren, tot ik terugkom.”

De oude vrouw schudde treurig het hoofd. „Neen,” zeide zij: „dat is een veel te voornam post voor mij, en hiertoe deug ik volstrekt niet. Ook mag ik niet zulk een voornaam en lui leven leiden, en onzen Lieven Heer den dag ontstelen. Voor mij past het te werken en de handen te roeren.”

„Doe dan in het huis wat ge wilt en wat u lief is,” antwoordde Marie: „maar zeg niet, dat gij mij verlaten wilt, en ik u niet vinden zou als ik terugkom. Beloof mij, Trui, dat ge er zijt als ik kom, en gij mij dagelijks verwachten zult. Als ge *neen* zegt,” riep zij heftig: „als ook *gij* mij wilt verlaten, keer ik nooit terug. Beloof mij het huis te betrekken en er te blijven, tot ik terugkom.”

„Nu, ik beloof het u, mijn arme Marie,” zuchtte Trui.

Marie lachte luid. „Gij noemt mij arm?” spotte zij: „ziet ge niet hoe rijk ik ben! O, ik draag een schat aan mijn hals. Ga, beklaag mij niet Trui! Ik ben immers rijk.”

„Marie,” fluisterde de oude vrouw: „lach zoo niet. Uw lachen doet mij pijn. Ik wilde u slechts zeggen, dat de bruidegom juist gekomen is, en de predikant er ook reeds is.”

„’t Is dus tijd. Tijd voor het trouwen der rijke, gelukkige bruid!” riep Marie: „Ga, Trui, ik bid u, ga naar beneden en verzoek mevrouw mijne moeder hier te komen, en mij met den mirttenkrans te sieren.”

„Lieve Marie,” bad Trui met bevende stem; „zal ik dit doen?”

„Neen,” riep zij achteruittredende: „Neen, niet *gij*! Raak dezen heilloozen krans niet aan. Ge hebt er immers geen deel aan! Roep mijne moeder! Ga! Het is tijd!”

Trui keerde om en ging met gebogen hoofd naar de deur.

Marie oogde haar na met een treurigen, somberen blik. Vervolgens, toen de oude vrouw over den drempel trad, riep Marie haar met zachte stem terug.

„Trui, mijn getrouwe, mijne moeder, omhels en kus mij nog eenmaal!”

De oude vrouw slaakte een kreet, en sloeg hare armen vast en teeder om den hals van Marie, en voelde op haar voorhoofd den langen gloeienden kus, waarmede Marie afscheid van haar nam.

„Ga nu, Trui; wij mogen ons niet zwak maken. Gij kent mij en ziet in mijn hart! Ga nu!”

Trui antwoordde niet, droogde zuchtend de tranen uit hare oogen, en ging heen.

„Vaarwel, Trui,” fluisterde Marie, haar naoogende: „met u gaat mijn verleden, — met u gaan mijn jeugd en mijne verwachtingen heen. Wanneer de deur zich weder opent, treedt mijn toekomst binnen, en een nieuw, vreeselijk leven met haar. Wee degenen, die het mij bereid hebben; wee degenen, die mij zoo vreeselijk veranderd hebben! Zij zullen zien, wat zij van mij gemaakt hebben. Zij hebben den goeden engel in mij gedood. Van nu af zal slechts de kwade demon macht over mij hebben. En hij zal mij van zonsopgang tot zonsondergang tot wraak vermanen, en deze wraak zal vreeselijk, wreed en liefdeloos zijn, evenals zij, die van mij gemaakt hebben wat ik thans ben! Wee

over hen! Ik zal geen medelijden hebben; ik zal mij wreken, en er zal een dag komen, dat het hun berouwen zal, den dag van heden te hebben beleefd, die mijne tranen voor eeuwig gedroogd heeft! Ik zal mij wreken! Dat zweer ik u, Moritz! Ik zal mij en u wreken!"

De deur opende zich, en mevrouw von Werrig ruischte naar binnen in haar prachtige bruiloftstooi. „Ge hebt mij laten roepen, mijn lieve Marie," fluisterde zij.

„Ja, mevrouw, ik wilde u verzoeken mij den bruidskrans op te zetten."

„Hoe?" vroeg de moeder glimlachend: „Ge noemt mij mevrouw? Waarom zegt ge niet moeder, zoo als vroeger?"

„'t Is beter zoo, mevrouw," antwoordde zij koel; „ziehier den krans, neem hem, — en zoo ge wilt, tooi er mij mede."

„Gaarne, mijn lieve kind," zei de dame; „hij is zeer fraai en zal u buitengewoon goed staan."

„Dunkt u? Maar ge weet toch, wat ge doet, mevrouw? Gij zet mij dezen krans op, om mij aan een troosteloos, ongelukkig leven te wijden, aan de zijde van een man, dien ik haat en veracht."

„Mijn lieve kind, ik weet dat ge dit *heden* meent. Maar ik weet ook, dat ge van meening veranderen, — en spoedig bevinden zult, dat rijkdom een ramp is die zich laat dragen."

„Mevrouw," riep zij met hoog opgeheven hand, en dreigend gebaar: „gij zult eens aan deze woorden denken! Dat zweer ik u. Nu zijn wij gereed, en het offer is bereid. Versier mij met den mirttenkrans!" —

VIERDE BOEK.

DE ZICHTBAREN EN ONZICHTBAREN.

I.

DE OUDE FRITS.

De veldtocht was geëindigd, en de vijandelijke legers waren in hunne verschillende Duitsche vaderlanden teruggekeerd. Frederik de Groote had zijn doel bereikt, want Oostenrijk had het bezit van Beieren moeten opgeven, en de Vorst van Tweebruggen was plechtig door hem als de rechtmatige erfgenaam van den Keurvorst, de rechtmatige heer en bezitter van Beieren erkend. Keizer Jozef had zich met diepe smart en bitteren wrok aan den wil zijner moeder, — de regeerende Keizerin, — onderworpen, en tot den door baron Thugut bewerkten vrede zijne toestemming gegeven. Toen hij echter in zijne hoedanigheid van mederegent de vredesacte onderteekend had, wierp hij de pen misnoegd ter zijde, en een vlammen, toornigen blik op Thugut's streng, ondoordringelijk gelaat slaande, riep hij: „Zeg aan Hare Majesteit, dat zooeven de mederegent van mevrouw mijne moeder zijn laatste daad volbracht heeft, en dat hij abdiceert. Ik zal van af heden nog slechts de gehoorzame zoon van Mevrouw mijne moeder zijn; maar ik kan geen gehoorzame mederegent worden, die zich in alles eerbiedig aan Haar keizerlijken wil onderwerpt. Daarom abdiceer ik, en zal mij voortaan niet meer om de regeeringsaangelegenheden bekommeren.” —

En de Keizer hield woord. Hij trok zich wrokkend en diep in zijn ziel gekwetst in de eenzaamheid terug, begaf

zich vervolgens op reis, en liet de regeering geheel en al aan de Keizerin over.

Beieren was dus gered! Het dankte aan de waakzaamheid, schranderheid en onbaatzuchtige hulp van den grooten Koning van Pruisen zijn bestaan, en de hoogst gelukkige Keurvorst Maximiliaan zwoer, dat hij, zoowel als zijne opvolgers en erfgenamen, nooit zouden vergeten dat Beieren zijn aanzijn en bestaan eeniglijk aan Pruisen moest toeschrijven, en dat dus de dankbaarheid van het Beiersch Vorstenhuis jegens het Pruisische, nooit kon, — noch zou verzwakken.

Frederik nam dezen eed van overvloeiende dankbaarheid aan met de kalmte van een wijze, en den glimlach van een ongeloofige. Hij kende de menschen *te* goed, om niet te weten, wat men aan hunne eeden te hechten had; om niet te weten dat hun op den duur niets drukkender en ondragelijker schijnt dan dankbaarheid; dat deze hun spoedig tot een last wordt, welken zij tot elken prijs van hunne gebogen schouders willen werpen, al moesten zij ook de schuldige vijanden worden van dengene, dien zij als vriend zooveel dankbaarheid gezworen hadden. —

Frederik de Groote nam dus de eeden van Beieren niet als een verzekering voor de toekomst aan, maar slechts als een afbetaling op rekening van het verledene.

„Ik ben niet ten oorlog getrokken om Beieren's Vorst aan mij te verplichten,” zeide hij tot zijn eenigen vertrouwde, graaf Herzberg, toen deze hem op zekeren dag een nieuwen dankbrief van den Keurvorst naar Sanssouci had overgebracht: „Ik wilde Duitschland slechts beschermen tegen Oostenrijks aanrandingen, en de balans in het Duitsche Rijk in evenwicht houden. Geloof mij, het Huis Oostenrijk is een gevaarlijke vijand der kleinere Duitsche Vorsten en volken, en zoo mijne opvolgers dit niet altoos in hun geheugen houden, en zij zich ooit door de vleierijen en de kattepootjes van Oostenrijk laten begoochelen, zal Oostenrijk hen op den een of anderen dag het vel over de ooren trekken, gelijk de kat met de muis doet, die zich door den reuk van het spek laat verleiden. Pruisen moet echter geen muis zijn in het Duitsche rijk; geen gebrad voor Oostenrijk, — maar het moet een duchtige keffer en herdershond zijn voor de lieve, geduldige kudden der Duitsche Vorsten en volken, en het moet goed acht geven dat de kudde steeds trouw bijeen blijve

en niemand uit het gelid trede, opdat zij niet verstrooid worde en verloren ga."

„Uwe Majesteit heeft daar voor Duitschlands toekomst een slechte karakteristiek voorgesteld," zuchtte Herzberg peinzend; „en wijl ik helaas moet toestemmen dat deze karakteristiek met scherpe en juiste trekken ontworpen is, volgt hieruit, dat het arme Duitschland nog veel strijd en tegenspoed heeft te doorstaan."

„Hoe meent ge dit?" vroeg de Koning: „Welke karakteristiek heb ik gegeven?"

„Uwe Majesteit heeft Oostenrijk geteekend als de kat, die bestendig in Duitschland op buit loert, welke zij verslinden kan. Pruisen daarentegen als de keffer en herdershond, die de Duitsche kudde bewaakt en bij gelegenheid ook wel dengene in 't been bijt, die uit het gelid wil treden. De vergelijkende past, en hierin ligt de natuurlijke veete tusschen Oostenrijk en Pruisen zeer helder en duidelijk uitgesproken. De Natuur heeft kat en hond in eeuwige vijandschap tegenover elkander gesteld, en er is tusschen hen geen vergelijk te treffen, aan geene vriendschap te denken. Er mag wel somwijlen een wapenstilstand ontstaan; en dan mag de kat met de ingetrokken klauwen streelen, en de hond ophouden te blaffen en te knorren, — maar de strijd zal zich toch altoos weder hernieuwen, en zal en kan slechts eindigen met den dood van den eenen, en den triomf van den andere der beide vijanden!"

„Ge hebt gelijk," zei de Koning, zacht met het hoofd knikkende; „er zullen uit deze natuurlijke vijandschap nog zeer vele twisten en stormen voor Duitschland ontstaan, en veel bloed zal om hunnentwille vergoten worden. Men moet dus den blik op de toekomst vestigen, en zijn aandacht erop bepalen, om zooveel mogelijk naderend onheil af te wenden, en hooge slagboomen op te richten tegen de katesprongen des vijands. Ik zal er over nadenken, en op een *moyen* zinnen voor Duitschlands beveiliging! Maar voor-
eerst, *mon cher ami*, heb ik met Pruisen te doen, en moet ik voor mijn land en mijn volk zorgen! De oorlog heeft aan mijne arme onderdanen veel schade berokkend. De industrie wijkt, de welvaart is verstoord, wij moeten er aan denken nieuwe bronnen van verdiensten te openen, en degenen die ten gronde zouden zinken, hulpvaardig bijstaan. Hiertoe

moeten wij echter ook nieuwe bronnen van inkomsten verkrijgen en op nieuwe belastingen bedacht zijn."

"Sire," zei Herzberg, de schouders ophalende; „de belastingen zijn helaas alle reeds zóó hoog opgevoerd, dat het moeielijk zal zijn nog nieuwe of hoogere te heffen."

"Hierin bedriegt ge u ten zeerste," riep de Koning levendig: „Er zijn nog zaken, die volstrekt niet belast zijn, en op deze wil ik belasting leggen, en kundige lieden laten komen, die voor mijn land een regie zullen inrichten. Ik wil bepaald niet, dat de arme menschen nog meer belasting zullen betalen dan zij reeds doen, en het brood en meel, en het vleesch en bier zullen *niet* belast worden, want dit zijn de voedingsmiddelen der armen. Maar de tabak, de koffie en thee, en dergelijke zaken moeten een hooge belasting betalen. Want zie, dat is overvloedig tuig, en de armen gebruiken het niet, maar alleen de welgestelden en rijken. Wie tabak rooken en koffie en thee drinken wil, kan het betalen, en *moet* er voor betalen dat hij een lekkerbek is!"

"Vergeef mij, maar juist *deze* belastingen zullen groote misnoegdheid verwekken," antwoordde Herzberg: „Uwe Majesteit weet immers, dat de koffiobelasting door de geheele wereld gelaakt en gecritiseerd wordt, en dat juist de armen er het meest over morren. Want de koffie is, — in weerwil van allen tegenstand der regeering, — steeds meer en meer een voedingsmiddel en verkwikking voor de arme en geringe menschen geworden."

"En *ik* wil hen leeren er zich van te onthouden!" riep de Koning, terwijl hij heftig met zijn krukstock op de voor hem staande tafel sloeg: „Ik zal niet dulden dat zoo veel geld buiten 't land gaat voor dit afschuwelijk brouwsel. De menschen moeten weder leeren, in plaats van de infame koffie, biersoep te gebruiken, zooals *ik* zelfs nog als jong mensch heb moeten doen! En wat voor den Kroonprins van Pruisen goed genoeg was, zal dit ook heden nog wel voor de Pruisische onderdanen zijn. Ik zeg 't u Herzberg; ik wil mijn volk leeren of zijn goede vaderlandsche biersoep weder te eten, of den slechten buitenlandschen drank met een zware belasting te betalen. Nu, en dan willen wij eens zien, wie ten laatste overwinnaar blijft: de Pruisische biersoep of de buitenlandsche koffie!"

„Sire, 't is mogelijk dat de biersoep op de armoede en de hooge belasting de overwinning behaalt; — maar in allen geval zal het volk ontevreden zijn, en tegen Uwe Majesteit morren.”

„Meent ge, dat ik daar iets om geef?” vroeg de Koning met een haastigen, vurigen blik op het kalme, ernstige gelaat van zijn vrouwde: „Meent ge, dat mij iets aan de goedkeuring van het volk gelegen is, of dat ik mij aan zijn morren stoort? Zie, Herzberg; ik stoort mij aan het juichen en het brommen even weinig, als ik mij aan de vlieg stoort die in mijn kamer gonst en broemt. Als zij zich verstout mij op den neus te vliegen, — welnu dan jaag ik haar weg en als ik kan, geef haar bovendien een slag. Maar overigens moge zij gonzen en brommen, want anders kan zij niet; dat ligt immers zoo in haar natuur. En weet gij, Herzberg, zoo een landsvader er naar wilde hooren, of zijne onderdanen met hem tevreden zijn en hem prijzen, — nu, dan zou hij spoedig een verloren man zijn, en zelf niet meer weten wat hij wilde en moest. Want het volk is veranderlijk als de wind, en het treedt morgen onder den voet, wat het heden op de handen heeft gedragen; het steenigt heden, wat het gisteren gehuldigd heeft! Spreek mij niet van het volk. Ik ken dien kinderachtigen, veranderlijken, dwazen hoop, waaruit het is samengesteld, — en ik weet dat *hij* verloren is, die op zijn gunst bouwt. Mij is 't volkomen onverschillig of mijn volk mij bemint of haat; ik zal tóch naar mijn beste weten en kennis mijn plicht jegens mijne onderdanen doen, zooals 't een eerlijk, en aan zijn plicht getrouwen ambtenaar betaamt. Als de eerste en meest verantwoordelijke dienaar van mijn Staat, zal ik er steeds op bedacht zijn, zijne inkomsten te vermeerderen, zijne uitgaven te verminderen, den rijken zooveel mogelijk belastingen op te leggen, en ze den armen zooveel mogelijk te verlichten. Ziet ge, dat is mijn taak als eersten ambtenaar en dienaar van mijn staat, en ik zal haar vervullen tot aan mijnen dood!”

„O,” riep Herzberg levendig: „mocht toch geheel uw volk deze edele en verheven woorden zijns Konings kunnen hooren, en in zijn hart prenten!”

„Waartoe, *mon cher*?” vroeg Frederik de schouders ophalende: „Ik verlang volstrekt niet vergoed te worden, en het staat mijn lieven onderdanen volkomen vrij, over mij te

raisonneeren, zoo zij slechts hierbij prompt betalen, en alles zijn behoorlijken en rustigen gang gaat."

"En dat doet het," zei Herzberg blijmoedig: „de staatsmachine is zóó goed ingericht, dat zij ook gedurende den oorlog haar plicht gedaan heeft, en de welvaart zich spoedig weder zal herstellen."

„Vooraf," riep de Koning levendig: „als wij de kunst van den landbouw goed beoefenen. Want geloof mij, ten laatste komt alles er slechts op aan, wie 't best verstaat zijn land te bebouwen. Dit is de hoogste kunst; want zonder deze zouden er geen kooplieden, geen hovelingen, geen Koningen, geen dichters en wijsgeeren zijn. Alleen wat de aarde voortbrengt, is wezenlijke rijkdom. Wie landerijen verbetert, onbebouwd land vruchtbaar maakt, en moerassen drooglegt, die maakt de schoonste veroveringen op de barbaarschheid."

„En ook *hij* maakt veroveringen, sire," zei Herzberg glimlachend: „die de moerassen in de hersenen droogt; in de hoofden het onbebouwde land vruchtbaar maakt, en de landerijen des geestes verbetert. Dit doet Uwe Majesteit immers óók, door overal de scholen te vermeerderen en voor het onderwijs des volks te zorgen. Ik heb, ingevolge Uwer Majesteits bevel, mij door de schoolbesturen verslag laten geven, en overal is een verheugde toeneming van scholen waar te nemen. De beschaving en verlichting zijn stijgend, en sinds onze onderwijzers het beginsel van Rousseau hebben aangenomen, heerscht er ook een meer humane geest in onze scholen."

„Welk is het beginsel, dat wij aan Jean Jacques te danken hebben?" vroeg de Koning.

„Sire, het beginsel dat de mensch van nature goed is!"

„O, *mon cher*," riep de Koning de schouders ophalende: „die dat zegt, kent het afschuwelijke ras, waartoe wij behooren, al zeer weinig." ¹⁾

„Uwe Majesteit gelooft er dus niet aan?" vroeg Herzberg.

De Koning hief zijn groote, blauwe oogen met een peinzenden blik tot de busten op, die op de kasten zijner bibliotheek langs de wanden stonden. Hij liet ze lang op d'Alembert, op Plato, op Homerus rusten, beschouwde ver-

1) 's Konings eigen woorden. Zie: Preuss. IV. 221.

volgens de buste van Voltaire met het satersgelaat, en sloeg ze toen weér langzaam neder.

„Neen,” zeide hij treurig: „ik geloof er niet aan. De menschen zijn een slecht ras, en tòch moet men ze beminnen; want onder de vele slechten zijn altijd eenige goeden, en *hun* licht straalt zóó helder en klaar, dat zij de duisternis der anderen verlichten en den nacht in dag veranderen. Ik heb op mijn levensweg veel erbarmelijks en slechts leeren kennen, maar ik heb er mij mede verzoend, wijl ik ook eenige deugd en verhevenheid, iets edels en schoons gevonden heb, als graankorrels onder het kaf. *Gij* behoort tot de graankorrels, Herzberg, en vermits om den wille van één rechtvaardige, vele onrechtvaardigen vergeven zal worden in den hemel, wil ik op aarde óók zoo doen, en om uwentwille den Trencks, den Schaffgotschs, den Wallraven, den Glasows, den Dahsens, den Görnes, den Voltaires, en hoe die verraders, gifmengers en trouwloozen verder mogen heeten, reeds op aarde vergeven. Blijf *gij* aan mijn zijde en sta mij bij, veel kwaads te verhinderen, en een weinig goeds tot stand te brengen. Ik zal u in mijn hart er steeds *reconnaissant* voor zijn, en hieraan moet ge u houden en dit moet ge weten, schoon ook mijn oud verweerd gelaat er somwijlen knorrig uitziet, en mijn stem ruw en verdrietig is. Ik ben een oud, grommig grijsaard, bedenk dit wel; ik verlies met elken dag een gedeelte mijns levens, en nader steeds meer de woning, waaruit nog niemand met berichten teruggekomen is.”

„God geve, dat Uwe Majesteit nog zeer verre van deze woning verwijderd is,” zei Herzberg diep bewogen: „God geve het ter wille van uwe onderdanen, die zoo zeer de onvervangbare zorg en regeering van Uwe Majesteit behoeven.”

„Er is niemand ter wereld onvervangbaar,” zei de Koning het hoofd schuddende: „als ik weg ben, zal men mijn opvolger toejuichen. Nu, ik hoop dat mijne onderdanen aan hem een goeden opvolger van hun ouden, knorrigen Koning zullen hebben. Ik ben in den veldtocht zeer tevreden over hem geweest, en hij heeft zich ook later bij de diplomatieke zending naar Petersburg zeer goed gedragen. Hij heeft bewezen soldaat en diplomaat te zijn, en dus hoop ik, dat hij voor mijne onderdanen een goed Koning zal wezen. Herzberg, waarom antwoordt ge niet, waarom

slaats ge de oogen neder? Wat wilt ge met uw zwijgen zeggen?"

„Niets, Majesteit, zeker niets! De Kroonprins bezit een edel, grootmoedig hart, een goed verstand, maar —"

„Nu, waarom zwijgt ge, Herzberg? Spreek uit. Wat bedoelt ge met uw: maar?"

„Ik wil zeggen, sire, — maar de Kroonprins moet er zich voor wachten, dat hij zijn wil niet aan dien van anderen ondergeschikt maakt."

„Ha, gij meent, dat hij zich door matressen en gunstelingen zal laten beheerschen."

„Ik vrees het, Majesteit. En voorts, Uwe Majesteit weet, dat de Kroonprinsen gewoonlijk de tegenvoeters der regeerende Vorsten zijn. Indien dus de regeerende heer een verlichte geest is, vrij van alle vooroordeelen, dan —"

„Dan is zijn Kroonprins een duisterling," voegde de Koning er haastig bij; „dan heeft *hij* des te meer vooroordeelen, en zou in staat zijn zich door mannen der duisternis en mystieken te laten beheerschen. Niet waar, dat wilt ge zeggen?"

Graaf Herzberg knikte. Frederik vervolgde opgewonden: „Men heeft mij verhaald van een nieuwen vriend, dien de Kroonprins uit den oorlog heeft medegebracht; — van een vriend, die tot de Rozenkruisers en geestenbezweerders behoort, en hier voor deze bedriegerijen veel aanhangers moet vinden. Is dat waar? Heeft de Kroonprins zulk een vriend?"

„Ja, sire. 't Is de overste von Bischofswerder, een Rozenkruiser en fanatieke geestenbezweerder, en daarbij van zeer innemende manieren. Hij heeft gewis op het zachte gemoed van den Kroonprins reeds veel macht gekregen, en zijn aanzien stijgt met den dag."

„En wat zegt de matres van den Kroonprins hiervan? Is zij jaloersch?"

„Van welke matres van den Kroonprins gelieft Uwe Majesteit te spreken?" vroeg Herzberg.

De Koning ontstelde, en als een bliksem schoot uit zijne oogen. „Wat?" riep hij heftig: „Er is dus reeds van meerdere sprake? De Kroonprins heeft nog andere matressen buiten die Enke, die ik hem heb toegestaan?"

„Sire, 't schijnt helaas, dat de Kroonprins geen zeer

getrouw hart heeft; en buitendien is 't het plan van den heer von Bischofswerder, naar ik vermoed, den Prins van eene vrouw te scheiden, die zich niet aan hem wil onderwerpen, en het zelfs waagt met de geestenbezweerders en geestenzieners te spotten, en haren invloed aan te wenden, om ook den Kroonprins er toe te brengen zich tegen hen te verzetten."

"Doet dat die Enke?" vroeg de Koning.

"Ja, dat doet zij, sire," antwoordde Herzberg, terwijl de Koning opstond en langzaam, op zijn krukstok geleund, in de kamer op en neer ging: "Ja, dat doet Wilhelmine Enke, en men moet bekennen dat zij zich hierbij zeer moedig en goed gedraagt. Men kan haar over 't geheel niets verwijten. Zij leidt een stil en afgezonderd leven, verlaat haar fraai huis te Charlottenburg zeer zelden, en leeft er slechts voor de opvoeding harer kinderen en in een kring van hoogbeschaafde mannen, geleerden, dichters en kunstenaars, die wel is waar alle tot de verlichten, de zoogenaamde illuminaten behooren, en den heer Bischofswerder dus een doorn in het oog zijn. Ik heb, zooals Uwe Majesteit ziet, eenige goede berichtgevers in deze kringen, en volgens de jongste berichten welke zij mij gebracht hebben, is de kwade invloed van den heer von Bischofswerder thans zeer overwegend. Hij en zijne vrienden pogen Wilhelmine Enke in 't gemoed van den Kroonprins te schaden, en hem zijn onzedelijke betrekking met haar tot verwijt te maken, wijl zij hem eene andere minnares willen geven, die den Rozekruisers en het mysticisme is toegedaan."

"Dat zal *niet* gebeuren," riep de Koning levendig: „neen, wij mogen dat niet dulden; en als men dan, helaas, reeds gedwongen is zulke abominable betrekkingen toe-te-laten, moet men ten minste trachten, van het kwade het *minst* kwade te kiezen. Ik zal niet dulden, dat deze vrouw, die ten minste het verstand en het hart op de rechte plaats heeft, door dezen monsieur Bischofswerder verdrongen en verstooten wordt. Hij zal haar behouden, mon neveu, en zij moet hem met *hare* duivelarij zoo mogelijk de Rozenkruiserij trachten uit te drijven. Herzberg, ga jij naar den Kroonprins, en zeg hem zulks van mijnentwege; zeg hem, dat ik den Kroonprins laat bevelen —"

Hij zweeg plotseling, en staarde geheel verwonderd in Herzberg's gelaat, waarop juist een zachte glimlach verscheen.

„Waarom lacht ge, Herzberg?”

„Sire, ik lach niet. Zoo zich echter mijne lippen misschien onwillekeurig bewogen, kwam dit wijl ik mij met mijn dom en dwaas verstand verstoutte, de afgebroken zinsnede van Uwe Majesteit aan te vullen.”

„Zoo? En *hoe* verstouttet ge u mijn afgebroken zinsnede aan te vullen?”

„Sire, Uwe Majesteit heeft gesproken: Zeg den Kroonprins dat ik hem laat bevelen, — en toen ge zweegt, voegde ik er bij: „dat hij Wilhelmine Enke moet beminnen en haar trouw zijn.” Ik vraag echter om vergeving wegens mijn *bévue*. Ik had immers moeten weten, dat Uwe Majesteit nooit iets zou bevelen, welks uitvoering men niet dwingen *kan*, en dat mijn groote Koning in zijne wijsheid beter heeft geweten dan ik: dat liefde zich niet laat gebieden, — en trouw zich niet laat dwingen. Sire, ik bid om vergeving voor mijne neuswijsheid, en verzoek Uwe Majesteit mij te zeggen, *welk* bevel ik den Kroonprins van mijn geliefden Koning en Heer brengen moet?”

De Koning naderde den minister, en zag, met een half treurige, half teedere uitdrukking in het edele, zachte gelaat van Herzberg, en in deze schrandere bruine oogen, die zich niet voor Frederik's vlammeende oogen nedersloegen. Vervolgens hief hij langzaam de hand van den krukstock op, en dreigde met den langen, mageren wijsvinger.

„Herzberg,” zei de Koning: „Gij zijt een filou, en wilt mij mores leeren. Nu, ge hebt gelijk! De liefde laat zich niet gebieden, maar men kan haar toch misschien te hulp komen. Ge moet den Kroonprins volstrekt *niets* zeggen, en hem *niets* bevelen. Het interieur van zijn huis moeten wij voorwaar aan hem zelven overlaten; maar wij mogen de oogen open houden en het een weinig bewaken. Doe gij dit dus, Herzberg; en zoo ge iets nieuws ontdekt, zeg het mij, en indien Wilhelmine Enke tegen deze infame Rozenkruisers hulp noodig heeft, — en wij het mystieke gespuis misschien met haar bijstand kunnen verpletteren, zeg het mij óók, en ik ben gaarne bereid te doen wat ik kan. Ach, Herzberg, is 't evenwel geen zeer treurige zaak, dat men zich zoo met streken en listen door de wereld moet kronkelen, om een

weinig goeds te bereiken, en zeer veel kwaads te verhoeden? Ziet ge, mijn geheele leven is arbeid en moeite geweest; ik ben oud geworden vóór den tijd, en nu ik zou willen uitrusten van velerlei vermoeienissen, en gedurende een paar laatste, rustige jaren oogsten, wat ik in een lang leven gezaaid heb, nu moet ik zien dat ik op geen vruchten te hopen heb, en dat het zaad, 't welk ik gezaaid heb, wellicht door mijn opvolger onder den voet zal worden getreden. 't Is zeer treurig dit te moeten erkennen, en de toekomst in te zien zonder vreugde en zonder troost!"

De Koning wendde zich om en trad naar 't venster, misschien om Herzberg den traan niet te laten zien, die in zijne oogen stond. De minister waagde het niet, het treurige zwijgen te storen; hij zag slechts met de uitdrukking van innig medegevoel naar de kleine, gebogene gestalte in den kalen rok, die aan 't venster stond. Een oneindige smart vervulde zijn hart bij dit gezicht en bij de gedachte, dat dit hoofd niet alleen door de jaren en de welverdiende lauweren gebogen was, maar veel meer door zorgen en kommer, door een hopeloos staren in de toekomst.

De Koning keerde zich weder om, en zijne oogen waren nu weder helder en klaar. — „Men moet nooit den moed verliezen,” zeide hij; „en even als men in den oorlog op het slagveld steeds een reservekorps achter de hand moet hebben, zoo moet men ook in het leven doen. Want de wereld is ten laatste toch slechts een groot slagveld, en het leven een aanhoudende strijd, waarbij men moedeloos en versaagd zou worden, zoo men niet als reservekorps nog de hoop in zijne ziel behield. Ik wil mij deze reserve ook niet laten ontsnappen, maar er mij liever met mijn oude jichtige handen aan vastklemmen. *Mon ami*, ik wil mij houden aan de hoop. Gij hebt het zelf gezegd, en ik heb het ook als waar bevonden: de Kroonprins is een goed en braaf mensch, en heeft een degelijk gezond verstand. Misschien gelukt het nog, hem van den dwaalweg, waarop zijn jeugd, zijne lichtzinnigheid en de raad van slechte vrienden hem gevoerd hebben, terug te brengen. Beproeven wij het met alle middelen van goedheid en vriendelijkheid; want deze, geloof ik, werken het meest op hem. Versmaden wij het zelfs niet, deze vrouw, deze Wilhelmine

Enke te ondersteunen en te souteneeren, zooveel het met onze eer bestaanbaar is. Als de Kroonprins nu eenmaal een matres moet hebben, is deze altoos nog beter dan iedere andere, en wij willen haar aanmoedigen en beschermen. Buitendien moet men achter de onweerswolken altoos naar de sterren uitzien, en 't is mij alsof ik geheel op den achtergrond aan Pruisens toekomstigen hemel een ster zie opkomen, die belooft, na verloop van jaren een zeer helder licht te zullen verspreiden. Geloof ge óók niet, dat de kleine Prins Frederik Wilhelm zulk een opkomende ster is?"

„Ja, Majesteit,” antwoordde Herzberg verheugd; „ja, dat meen ik gewis. De kleine Prins is een heerlijke knaap; eenvoudig en onschuldig van hart, daarbij van een helder en krachtig verstand, bescheiden en zonder aanmatiging.”

„Nu, ziet ge wel,” riep de Koning zichtbaar opgeruimd; „daar hebben wij dus een ster achter de wolken, en wij willen ons best doen dat zij ook niet verduisterd worde. Ik wil den Prins vaker zien. Hij moet mij alle maanden een bezoek brengen. Zijn gouverneurs en onderwijzers moeten mij alle drie maanden verslag over hem uitbrengen. Wij willen hem tot een goeden, toekomstigen Koning vormen, en over zijne opvoeding waken. Ja, en wij willen ook over ons zelven waken, dat wij niet kleinmoedig, dwaas en verdrietig worden, en niet aan 't leven vertwijfelen. Ik ben thans mijn laatste lustrum ingetreden. Stil, spreek het niet tegen, maar geloof mij! Mijn lichaam is versleten, mijn geest begint te verstompen, — en hoezeer ik nog leef en mij beweeg, heb ik tòch reeds een goed deel van mij zelven begraven. Zie slechts, hier in deze kamer alleen bevinden zich twee doodkisten, waarin de beste gedeelten van mijn verleden begraven zijn. Zie maar eens om. Ziet gij ze?"

„Neen,” zei Herzberg, terwijl hij zijn blik langzaam langs de wanden der bibliotheek liet glijden, hem op kasten en tafels liet rusten, en eindelijk op de, in 't midden der kamer staande schrijftafel vestigde: „Neen, ik zie geen doodkisten!"

„Zie daarheen, ginds naar de tafel bij het venster. Wat ziet ge daar?"

„Majesteit, op de tafel staat een instrumentkistje, en daarnevens ligt een degenschede.”

„Dát zijn de beide doodkisten van mijn verleden, Herzberg.

In het instrumentkistje ligt mijn fluit begraven, dat wil zeggen: de jeugd, de poëzie, de liefde en de kunst. In de degenscheede ligt mijn degen begraven, dat wil zeggen: mijn mannelijke leeftijd, mijn werkkraft, mijn lauweren en mijn roem. Ik zal nooit meer de fluit blazen, ik zal nooit meer het zwaard opheffen! Het is voorbij! Voorbij!"

„Maar tóch blijft den grooten Koning nog een nieuw, groot werk te voltooien!" riep Herzberg levendig: „De jeugd is vervlogen, de krijgsgangen zijn verdoofd. Maar de poëet, de held zal zich herscheppen, in den wetgever. — Sire, gij hebt Pruisen groot en sterk naar buiten gemaakt, thans rest u nog iets grooters te doen. Gij moet het groot en sterk maken van binnen. Gij hebt het nieuwe provinciën gegeven, geef het thans een nieuw wetboek. Gij wilt niet meer strijden met het heldenzwaard. Dat Uwe Majesteit nu het zwaard der gerechtigheid en der wet opheffe boven de hoofden harer onderdanen!"

„Ja, dát wil ik," riep de Koning met opvlammenden blik: „Gij hebt mij goed verstaan en begrepen, en hebt erkend wat mij alleen nog waardig schijnt te willen, en te volbrengen. Ik wil mijn volk een nieuw wetboek geven; een recht voor hoog en laag, voor voornaam en gering; en de armste en de rijkste zal daarnaar gevonnisd worden. De grootkanselier von Carmer moet er dadelijk aan beginnen, en een ontwerp voor een rechterlijke hervorming bewerken. Gij zult hem hierbij behulpzaam zijn, Herzberg. Dat zulk een rechterlijke hervorming noodzakelijk is, hebben wij nog onlangs weder gezien bij gelegenheid van het proces-Arnold; toen de infame rechters den voorname ook weder gelijk wilden geven, en den armen man veroordeelen. Ge zult moeten toestemmen dat het zoo is, en de rechters een schandelijk vonnis hebben geveld, toen zij den armen molenaar Arnold ongelijk gaven tegen den rijken graaf Schmettau, die het water van den molenaar afstuwte, waarmee hij zijn molen drijft? Hoe kunnen de rechters den graaf gelijk geven tegen den armen man, daar het toch duidelijk is, dat *hij* ongelijk heeft?"

„Majesteit, ik verzoek vergeving. Maar ik geloof, dat de rechters naar de letter der wet gevonnisd hebben, en —"

„Dan moet deze letter uitgeschrapt, — en deze wet vernietigd worden," viel de Koning hem in de rede: „er mogen

geen onrechtvaardige en onbillijke wetten zijn. Daarom heb ik de rechterlijke uitspraak gecasseerd, de hardnekkige kerels naar de vesting gezonden, den armen molenaar aan zijn recht geholpen, en den hoogmoedigen kerel, den grootkanselier Fürst, afgezet. Ik had dit reeds sinds jaren besloten; want ik wist dat hij een neuswijze mosjeu was, die arme lieden steeds vergeefs liet antichambreeren, maar met het voornaam gespuis steeds zeer lief was, en zich door hen het hof liet maken. Ik had er reeds lang mijn aandacht op gevestigd, en wachtte slechts op eene gelegenheid om zijn hoogmoedig hoofd te buigen. Nu bood zij zich aan, en ik maakte er gebruik van, *voilà tout*. Het zal, hoop ik, een goed voorbeeld zijn voor alle rechterlijke colléges. Zij zullen zich nu herinneren dat de minste boer en bedelaar even goed een mensch is als de Koning, en hem even goed recht moet verleend worden. Hiernaar moeten zij oordeelen en vonnissen, en zoo zij dit niet doen, zullen zij met mij te doen hebben. Want zie, een rechterlijk college dat ongerechtigheden pleegt is gevaarlijker en slechter dan een rooverbende; want voor dezen kan men zich wachten, maar voor schelmen, die den mantel der justitie gebruiken om hunne booze driften te bevredigen, voor hen kan niemand zich wachten; zij zijn erger dan de grootste spitsboeven die in de wereld zijn, en verdienen een dubbele straf. Daarom heb ik de onrechtvaardige rechters afgezet en naar de vesting te Spandau gezonden, waaraan alle anderen een voorbeeld moeten nemen." ¹⁾

„In elk geval behoort dit proces van den molenaar Arnold tot de wereldgeschiedenis,” zei Herzberg nadenkend: „na eeuwen nog zullen de rechtsgeleerden er van spreken, de armen en verdrukten het zich herinneren, en de gedachtenis van den grooten Koning zegenen, die ook voor de armen en de boeren het hemelrijk der gerechtigheid een even wijde poort wilde openen als voor de rijken en adellijken. En deze poort zal het nieuwe wetboek zijn, 'twelk Uwe Majesteit aan zijn volk wil geven, en dat boven de kronen van goud en lauweren, uw hoofd zal omstralen met den glans der burgerkroon, wier juweelen de dankbare tranen uws volks zullen zijn!”

„Moge het zoo zijn,” zei Frederik plechtig: „Maar zeg

1) 's Konings eigen woorden. Zie Preuss: Friedrich der Grosse, IV.

mij nu, weet ge wel welke datum het heden is, Herzberg?"

„Sire het is de dertigste Mei."

„Ja, barbaar. Het is de dertigste Mei! Dat wil zeggen; het is de sterfdag van Voltaire, en nadat ik twee jaren lang met de Katholieken getwist en gestreden heb, heb ik toch mijn wil doorgezet, en Voltaire zal nu eindelijk te Berlijn de eer bewezen worden, welke de geestelijken in zijn vaderland den onsterfelijken dichter geweigerd hebben. Op den dag van heden, — juist op Voltaire's sterfuur, — wordt te Berlijn in de katholieke kerken een lijkdienst voor Voltaire gehouden, om zijn onsterfelijke ziel uit het vagevuur te verlossen. — Nu, nu, zet niet zulk een grommig gezicht. Ik heb eigenlijk geen begrip van een onsterfelijke ziel, en als *hij* er eene had, geloof ik niet, dat er menschen zijn, die haar het eeuwige leven kunnen bezorgen. Maar daar zij weigerden voor Voltaire een lijkdienst te verrichten en ik er op sta hem hoog te verheffen, daarom heb ik mijn wil weten door te drijven om den grooten dichter een laatste hulde te brengen. En dit geschiedt nu heden namiddag te vier ure in Berlijn. Rijd dus nu heen, Herzberg; woon dezen dienst bij, en verhaal mij morgen hoe het afgelopen is, en of er veel en aandachtig gebeden is en de geur van den wierook op de gemoederen gunstig gewerkt heeft. Adieu, Herzberg, *au revoir* op morgen!"

En terwijl de Koning met een vriendelijken handwenk zijn vertrouwden minister ontsloeg, begaf hij zich door de kleine gang naar zijn kabinet, liet de staatsraden komen en arbeidde een uur met hen. Tegen den tijd van het diné verschenen eenige generaals, — oude verweerde gestalten met gebogen ruggen, gerimpelde aangezichten en doffe oogen. Herinneringen aan jaren van roem en overwinning; herinneringen aan het verledene, dat nog slechts door grafteekenen in het tegenwoordige leefde. De Koning knikte hen vriendelijk toe, maar bleef gedurende den geheelen maaltijd stil en zwijgend, en liet slechts somwijlen uit beleefdheid een onverschillige vraag hooren, welke eerbiedig en vervelend door een der oude generaals beantwoord werd. En als dan de harde, grommige geluiden in de hooge ronde zaal klonken, scheen het alsof zij in dit hooge vertrek de geesten der herinnering opwekten, en de echo van vervlogen dagen weder in Frederik's hart wakker riepen. Hij

hief dan wel de oogen op naar de zoldering, waar in bont vroolijk kleurenspeel Amoretten uit de wolken schouwden, en sierlijke Faamfiguren uit lange bazuinen den roem der onsterfelijken bliezen. Het waren nog dezelfde Amoretten, die eertijds uit de wolken nederlonkten, toen hier beneden in de zaal de halfronde tafel stond, waaraan de jonge Koning met schitterend aangezicht zat in den kring der vrienden, in den kring van lord Marshal, Voltaire, d'Argens, Algarotti, la Mettrie en Keith. De Amoretten waren heden nog even frisch als toenmaals en de godinnen hadden de bazuinen nog niet van heur lippen genomen. Maar waar waren al dezen vrienden van de vroolijke ronde tafel? Wat was van hen geworden? Stof, niets dan stof! Allen nedergezonken in ontbinding en nacht. Vervlogen hun scherts en poëzie. Stof, alles slechts stof! —

De Koning hief zwijgend zijn glas met den goudbruinen Tokayer omhoog, richtte den blik op de wolken en de Amoretten, en bracht zijne vrienden een doodenoffer, terwijl hij eerbiedig en stil zijn glas ledigde. Vervolgens wierp hij met een heftige, verachtelijke beweging het ledige glas over zijn schouder achter zich, zoodat het rinkelend in duizend stukken op den vloer kletterde. De oude generaals, — die bij het dessert in een lichten namiddagsluimer waren gevallen, — schrikten op en zagen woest om zich heen alsof zij meenden dat de vijand aanrukte. Alkmeene kroop van onder den stoel des Konings te voorschijn, en besnuffelde met haar langen, sierlijken snuit voorzichtig de glinsterende glasscherven, terwijl de lakei zich bukte, om ze zorgvuldig van den grond op te nemen.

De Koning stond op, gaf met een vriendelijken groet den ouden generaals hun afscheid, nam zijn krukstok en wenkte er haastig mede naar de groote vleugeldeuren, die naar buiten in den tuin voerden,

De lakeien snelden hem vooruit, openden haastig de deuren, en plaatsten zich in militaire houding aan weerszijden. Frederik ging gebukt naar buiten, daalde langzaam de beide treden af, die naar het bovenste terras voerden, en wenkte den lakeien de deuren achter hem te sluiten.

Nu was hij alleen. Slechts de hazewindhond huppelde vroolijk om hem heen, sprong blaffend voor hem uit, kwam dan kwispelstaartend weder tot zijn meester terug, die lang-

zaam langs den rand van het terras, — dat hij vroeger met zijne vrienden op en af was gegaan, — voorttrad. Thans bleef hij staan voor de breede trap, die van terras tot terras naar beneden voerde, en aanschouwde met peinzenden, diep-ernstigen blik de ledige, eenzame trap en zag, mischien in den geest, lieve, welbekende gestalten er opzweven, en begroette ze met een blik van onuitsprekelijke liefde en droefheid, dien hij nu langzaam van de trap ophief naar den hemel, als wilde hij daár degenen vinden, welke hij hier beneden vruchteloos zocht.

„Ziet ge mij werkelijk, mijne vrienden?” vroeg hij met zachte, treurige stem: „Ziet ge op mij neder en verwondert u, dat ge hier, waar ge vroeger een vroolijk, lachend man hebt gezien, thans een gekromd, gebogen iets vindt, — een grijsaard, die schier verstijfd is; die koud en flegmatisch bijna altijd zwijgt, en als hij spreekt slechts geeuwen veroorzaakt. Ach, waar zijn die schoone dagen der lente, toen wij de gesprekken kruidden met Attisch zout, en scherts ons van de lippen dartelde, evenals *wij* in moedigen, jeugdigen lust door het leven dartelden? Thans, in plaats van den dans, strompel ik op mijn krukstok voort; verwelkt is het lichaam en mat de ziel. O, schrikbarende verandering, heillooze grijsheid! Wat baat het mij nu, dat ik een Koning ben! Ik heb menigen slag gewonnen, en word nu toch door den ouderdom en den dood overwonnen, en ben nu tòch alleen!” ¹⁾

Een windvlaag ruischte door de boomen aan weerszijden van het terras, en streelde zacht de wangen des Konings, als waren het geestenhanden, die ze teeder en liefkozend beroerden. Bloemengeur steeg van de terrassen op, en beneden ruischte de waterval, en liet murmelend de zilverdruppels der omhoog schietende stralen weder neêrvallen in het groote marmeren bekken. De fraaie, blanke marmergroepen er om heen, blonken in den gouden zonneshijn, en in het donkere loof der boomen kweelden en jubelden de vroolijke zomervogels.

Eensklaps werd dit liefelijk gedruisch der Natuur door den luiden galm eener klok afgebroken. De wind droeg den klank over van de kerken te Potsdam, en al deze

1) 's Konings eigen woorden. Zie Oeuvres posthumes, X, 100.

metalen tongen verkondigden den Koning het vierde uur! Het sterfuur van Voltaire! —

Hij dacht er aan, keerde langzaam om, ging langs het terras naar het rozenpriël aan het einde van het huis, naar den vriendschapstempel, waarin de buste zijner overledene, geliefde zuster Frederike was geplaatst.

Dàar zette hij zich dicht bij den ingang neder, en luissterde naar de gonzende stemmen der klokken, en dacht er aan, dat thans te Berlijn de lijkdienst voor Voltaire een aanvang nam.

De godsdienst der herinnering! Het gebed voor de onsterfelijke ziel! En terwijl hij, de eenzame Koning, daar zoo gebogen en stil ter neder zat, luidde een zonderling klinken en zingen door zijn ziel, en als een plechtig gebed en heilige doodmis weergalmde het in zijn binnenste.

Hij wist het nauwelijks zelf; — boog zijn hoofd dieper, en schreef met den krukstok letters in het zand aan zijne voeten.

Niemand zag ze, alleen de blauwe hemel schouwde er op neder, en de windhond volgde met nieuwsgierige schrandere oogen de strepen in het zand.

Aan den lijkdienst te Berlijn, aan het gebed voor Voltaire's onsterfelijke ziel denkende, schreef de hand des Konings in het zand, het woord der verborgenheid en der openbaring, het woord der verkondiging en der hoop, het woord: „Onsterfelijkheid!”

Toen rustte de hand, en het hoofd met den driekanten hoed leunde achterover tegen het ijzeren hek van het priël. De wind ruischte nog steeds hoog in de boomen, en droeg de bloemengeuren door de lucht. Een zoete stilte heerschte rondom, en zachter zongen de vogels, als wilden zij den Koning niet wekken, die slapend in het priël bij het marmerbeeld zat, met den windhond op zijn schoot, en in het zand aan zijne voeten het woord: „Onsterfelijkheid.” —

II.

CAGLIOSTRO'S TERUGKOMST.

Wilhelmina Enke woonde nog steeds in haar lusthuis te Charlottenburg. Zij was nog altoos de „ongehuwde” dochter van den hoboïst; nog altoos de geliefde en vriendin van den Kroonprins, zooals zij voor twee jaren was geweest, toen deze haar vóór den Beierschen veldtocht, dit huis en dezen tuin geschonken had. Niets was in haar uiterlijke omstandigheden veranderd; haar leven had zich even gelijkmatig en rustig voortgesponnen, en uiterlijk geen verandering ondergaan.

Alleen op Wilhelmine's vroeger zoo frisch en fraai aanzicht was een kleine verandering ontstaan. Hare wangen hadden niet meer volkomen dien fraaien, jeugdigen blos; het lachje op haar purperen lippen was niet meer zoo geheel overmoedig en stout, en hare oogen hadden iets van hun schitterend vuur verloren.

Dat kwam, wijl Wilhelmine soms verdriet had gehad, en zich soms bekommerd had. Dit was de eenige verandering, die haar, sedert zij te Charlottenburg haar fraai huis bewoonde, getroffen had. Zij had in den gouden beker, diende liefde van den prins aan hare lippen had gedrukt, ook eenige alsemdroppels geproefd, en de bitterheid ervan wilde hare, aan de zoetheid des levens gewone lippen weinig bevallen.

Zij had ook heden weder eenige van deze bittere druppels geproefd, want de Kroonprins, die heden bij haar aan 't diné verwacht was, had haar juist door een koerier uit Berlijn laten berichten, dat hij verhinderd was, — en niet voor morgen te Charlottenburg komen zou.

Hij had haar dat in een zeer vriendelijk, maar zeer laconisch, eigenhandig briefje gemeld, en terwijl Wilhelmine nu in de eenzaamste en donkerste allée aan het einde van haren tuin heen en weder ging, las zij dit briefje nogmaals, onderzocht ieder woord en vorschte in elk naar een verborgen zin.

„Dat hebben zij weder bewerkt,” fluisterde zij vervolgens, terwijl zij vergramd het papier in kleine stukjes scheurde, en deze weg wierp, zoodat ze als kleine vlinders op de

struiken bleven hangen. — „Ja, dat is weder *hun* werk! Zij beproeven alles om hem van mij af te trekken, en hem meer en meer in hunne macht te krijgen. En het zal hun gelukken; want ze zijn met hun tweeën en vinden ondersteuning bij de Prinses, terwijl *ik* alléén ben, en niemand mij ondersteunt. Ik ben alléén, geheel alléén!”

„Wanneer ge alleen zijt, is dit zekerlijk uwe schuld,” sprak een ernstige, plechtige stem, en een hooge mannengestalte kwam uit het houtgewas, dat de achterzijde van den tuin begrensd te voorschijn.

„Cagliostro!” riep Wilhelmine verschrikt terugwijkende: „Mijn God, ’tis Cagliostro!”

„Waarom schrikt ge voor mij, mijn dochter?” vroeg hij zacht: „Waarom wijkt ge voor mij terug en slaat de oogen neder?”

„Ik wist niet, dat gij hier waart,” stamelde zij verlegen; „ik waande u nog altijd in Koerland.”

„En wijl ge mij verre geloofd, vergat gij uwen eed,” zeide hij streng; „vergat den heiligen eed, dien ge den onzichtbaren gezworen hebt; vergat de bezworene plichten. O, mijn dochter, mijn dochter, de onzichtbaren weenen smartelijke tranen over u!”

„Ik zou zeer nieuwsgierig zijn deze tranen te zien,” zei Wilhelmine, die thans volkomen hare beradenheid herkregen: had „meent ge, mijnheer de Magus, dat eenige dezer tranen zich ook in de oogen van den overste von Bischofswerder en van zijnen intimus, den heer rekeningsraad Wöllner, zouden bevinden? Meent ge, dat ook *deze* over mij weenen?”

„Zij behooren niet tot de onzichtbaren, maar tot de zichtbaren,” antwoordde Cagliostro ernstig; „maar hunne zielen zijn trouw en verkleefd, en daarom moeten ook zij weenen over de ongelukkige, die haren eed vergat en haar woord brak.”

„Vergun mij dan u te zeggen dat ik voor deze tranen bedank,” riep zij heftig; „ja, dat ik er om lach, als deze huichelaars en mystieken over mij weenen.”

„Mijn dochter,” zei Cagliostro smartelijk; „welke woorden zijn dat, en hoe zonderling veranderd vind ik u! Ik stijg juist uit de reiskoets, die mij uit het verre Noorden hierheen heeft gebracht. Mijn eerste gang, vóór ik nog iemand heb gezien, — is tot u van wie ik hoopte met een vroolijken

liefdegroet ontvangen te worden; — en wat verneem ik in plaats hiervan? Harde woorden vol hoon en spot, vol ongehoorzaamheid tegen de onzichtbare vaders, welken ge echter trouw en onderwerping beloofd hebt.”

„Gij hebt er mij toe gedwongen!” riep zij haastig: „In mijn eigen huis hebt ge mij overvallen, en mij genoodzaakt deel te nemen aan uwe mystieke vergaderingen.”

„Men moet, als men de menschen bemint, hen zelfs tot hun geluk dwingen,” zei Cagliostro plechtig: „Wij hadden in u een der geroepenen, der groote geesten erkend, die waardig zijn het licht te aanschouwen, en zich te koesteren in de stralen der kennis. Derhalve namen wij u op in 't verbond der geesten, en —”

„En deedt mij groote beloften,” viel zij hem heftig in de rede; „beloften, van welke inmiddels geen enkele vervuld is. Waar is de grafelijke kroon, welke gij mij beloofd hebt? Waar is de macht en het aanzien, de eer en de waardigheid, welke ge mij hebt toegezegd?”

„Waar zijn de daden, welke gij beloofd hebt, waar de bewijzen uwer trouw en verknochtheid?” vroeg hij met toornige stem: „Ongelukkige, gij waagt het, u te verheffen tegen het machtig verbond? Uw kortzichtig verstand meent met hen te kunnen spotten, wier waakzaam oog u bespiedt, en ziet dat ge op een slechten weg zijt! Hoed u, Wilhelmine Enke, hoed u! Heden kom ik om u te waarschuwen, maar als ik weder voor u verschijn, zal ik komen om u te straffen. Keer dus terug; keer terug, terwijl het nog tijd is! Dien de onzichtbare vaders trouw en gehoorzaam; onderwerp uwen wil aan den hunne, zooals ge beloofd hebt met een heiligen eed! De toegezegde belooning zal dan niet uitblijven, en Wilhelmine Enke zal een grafelijke, een vorstelijke kroon op haar fraai hoofd dragen, en de machtigsten en grootsten zullen zich voor haar buigen. Wilhelmine Enke, de onzichtbare vaders zenden mij tot u, en verlangen van u berouwen bekeering. Gij verkeert in vriendschap en goedheid met de ergste vijanden van het heilige verbond der Rozenkruisers. Leden, ja zelfs hoofden en voorvechters der Illuminaten zijn in uw huis welkome gasten.”

„Waarom zouden zij niet?” vroeg zij glimlachend: „Deze lieden zijn levendig en vroolijk van geest; zij doen zich

niet geheimzinnig voor, en leggen ons niet op de pijnbank met hun mysticisme. Zij beoogen slechts één doel, één groot en heerlijk doel: zij willen de geesten bevrijden van de banden van bijgeloof en huichelarij. Zij willen met open vizier de huichelaars en bedriegers tegemoettreden die de menschen dom en in geestesslavernij houden, opdat zij dienstbaar aan *hunne* oogmerken, en de slaven van *hunnen* wil worden. Zij noemen zich Illuminaten, wijl zij zich voorgenomen hebben met een straal der kennis de hoofden te verlichten, welke de Rozenkruisers verduisterd, en met mystieke nevelen gevuld hebben."

"Rampzalige," riep Cagliostro dreigend; „dat waagt ge mij te zeggen?"

„Ja," zeide zij, hem met hare groote, bruine oogen moedig en vast in het toornige gelaat ziende: „Ja, dat waag ik u te zeggen, en ik moet u tevens doen opmerken, dat wij ons hier niet in een mystieke Rozenkruisers-vergadering bevinden, en uwe gemeenzaamheid hier dus niet past. Ja, ik waag het u te zeggen, dat ik tot de vrienden der Illuminaten behoort, dat ik met vrijmetselaars en vrijgeesten verkeer. Zij hebben mij wel is waar geen grafelijke kroon, geen eer en waardigheden beloofd, — maar zij hebben mij geschonken wat ze mij *niet* beloofd hadden: ze hebben mij geamuseerd; zij hebben de verveling uit dit huis verdreven, ze hebben in plaats van het mysticisme de poëzie, in plaats van de onzichtbare machtige orde, den zichtbaren Griekschen tempel hier gebracht. Het is mogelijk, dat mijn leven niet godzalig genoemd kan worden, maar het is ten minste een van goden zalig, en dit is althans reeds *iets* in deze vervelende wereld."

„Ik zie u aan en sta verbaasd," zei Cagliostro; „want ik lees op uw gelaat dat de duivel macht op u gekregen heeft, en uit u spreekt met den vermetelen overmoed der zonde. Ongelukkig kind, smoor den vermetelen toon uwer woorden, opdat de onzichtbare vadersen ze niet vernemen, en u niet verpletteren met den dondersteen van hunnen toorn!"

„Ik veroorloof mij u te zeggen, dat ik zulke dondersteen volstrekt niet vrees," zeide zij luid lachend: „wij zijn hier in Pruisen, waar de Rozenkruisersverduistering nog niet het licht heeft kunnen verdrijven, en waar de groote Koning over al zijne onderdanen waakt."

Hij zal 't niet dulden, dat een in 't donker sluipend spook hier macht uitoefene, en hij zal ook *mij* de bescherming niet onttrekken, welke hij den geringste zijner onderdanen niet weigert. Ik herhaal dus, ik vrees niet; en opdat ge het duidelijk weten en erkennen moogt, wil ik u nu de geheele waarheid zeggen. Ik houd u voor een huichelaar en bedrieger, die —

„Ongelukkige,” viel Cagliostro haar in de rede, terwijl hij met een woedend gebaar op haar toesnelde en haren arm greep; „zwijg of uw leven is aan de hand der onzichtbare wrekers vervallen!”

Zij schudde het hoofd en staarde hem met een trotschen blik in zijne vlammeende oogen. „Ik herhaal uwe eigene woorden,” sprak zij, de schouders ophalende: „zwijg, of uw leven is aan de hand der onzichtbare wrekers gevallen! Of meent ge soms, dat ik niet weet wat u te Mittau is wedervaren, en hoe men daar den grooten Magus en geestesbezweerder als een kwakzalver en bedrieger heeft erkend, die met zijn tooverlantaarngheesten de arme menschen bedriegt, en wiens eenige wonderkuur hierin bestaat, dat hij de beurzen der menschen lichter, en zijn eigen beurs zwaarder maakt? Meent ge soms, dat ik niet wist, hoe de Groot-Kophta en opperpriester der onzichtbaren voor de vervolgingen dergenen, welke hij misleid en bedrogen had, — en diede politie tegen hem hadden ingeroepen, in nacht en nevel uit Mittau moest vluchten, om zijne vrijheid, zijne schatten en zijn wondervol lokaas, de schoone Lorenza Feliciano, in veiligheid te brengen? O, ik zeg u, pas op, mijnheer — graaf Cagliostro; want de Keizerin van Rusland laat een zekeren heer Giuseppe Balsamo, — die ook te St. Petersburg dolle bedriegerijen heeft uitgevoerd, — opsporen, en men beweert dat hij groote gelijkenis heeft met den heer — graaf Cagliostro! Keizerin Katharina is de goede vriendin en bondgenoot van den Koning van Pruisen; en zoo ik den gelukkigen inval had hem te berichten, dat de gezochte zich hier te Berlijn bevindt zou dit aan de verhevenheid van den Groot-Kophta een zeer onaangenaam einde maken.”

„Integendeel, het zou voor de macht en verhevenheid van den Groot-Kophta slechts een welkome gelegenheid zijn zich te openbaren, en zijn ellendige en boosaardige vijanden in het stof aan zijne voeten te werpen,” antwoordde Caglios-

tro beddaard; „beproof het maar, afvallige en trouwelooze dochter der onzichtbaren; — beproef het vrij, de bende mijner vijanden tegen mij aan-te-hitsen, opdat gij erkennen moogt, dat al hun gekel en geblaf het edele hart niet kan verontrusten, dat God de geheele wereld tot jachtgebied heeft gegeven, om daarin te heerschen. Ik heb u gehoord tot het einde; ik acht uwe beschimpingen en beschuldigingen geen antwoord en rechtvaardiging waardig, en ik lach om uwe bedreigingen. Maar ik waarschuw u, Wilhelmine Enke; waag het niet de onzichtbaren nog langer te trotseeren, en de leidende vaders nog langer te beleedigen door uwen trouweloozen wederstand. Keer terug, misleid kind der zonde, — keer terug, terwijl het nog tijd is! In naam der onzichtbaren verleen ik u een laatste uitstel, want hunne lankmoedigheid is grenzenloos, en hunne ontferming zonder einde!”

„Ik begeer geen uitstel, en ik begeer uwe lankmoedigheid en ontferming niet!” riep zij trotsch: „Ik wil geen gemeenschap met mijne vijanden; — en de Rozenkruisers zijn mijne vijanden, — want Bischofwerder en Wöllner behooren tot hen, en deze beiden haten mij, en willen mij verdringen. Neen, geen gemeenschap tusschen hen en mij; geen verzoening, waar slechts vijandschap mogelijk is!”

„De hemelingen luisteren niet naar de stem der wereldlingen, en zij openbaren zich dan op het heerlijkst, wanneer deze zulks 't minst verdienen. Zij zullen u beschermen en over u waken, zelfs tegen uwen wil; en nooit zal hun oor voor uw hulproep gesloten blijven in de ure des gevaars. Ziehier het teeken hunner genade voor u. Neem dezen ring! De onzichtbaren zenden hem u als groet. Herkent ge hem?”

Wilhelmine nam den aangeboden ring en beschouwde hem opmerkzaam. — „Ja,” zeide zij, „ik herken hem. Het is de ring, dien ik vroeger op het offeraltaar nederlegde, in plaats van het goudstuk, dat gij begeerdet.”

„Dezen ring zenden u heden de onzichtbaren als kostbaar onderpand hunner genade. Gij zult hem behouden en dragen als een teeken hunner hemelsche lankmoedigheid, en zoo ge eens terugkeert van den dwaalweg, waarop de Illuminaten u gevoerd hebben, zend dan dezen ring aan een der Berlijnsche kringdirecteurs; — zend hem aan Bischofswerder of aan Wöllner, en u zal hulp en bijstand geworden. Vaar-

wel; ik vergeef u al uwe kwade woorden, die gij tot mij gericht hebt, maar die als stompe pijlen langs het pantser mijner gerechtigheid nedergevalen zijn. Vaarwel!"

Hij keerde zich met een trotsche hoofdbuiging om, en trad in het houtgewas terug.

Wilhelmine stak den ring aan haren vinger, en liet hem met een zonderlingen glimlach heen en weder fonkelen. „Ik weet niet," zeide zij: „maar de steen komt mij veranderd voor; 't is alsof hij niet meer dat wonderschoone kleurenspeel van vroeger heeft, en — Ik wil bij gelegenheid toch eens aan den juwelier Wagner vragen, of het nog dezelfde steen is, en of de Groot-Kophta ook niet aan mijn ring een zijner wonderen beproefd heeft! En nu wil ik terstond een bode aan den minister von Herzberg zenden, en hem berichten dat Cagliostro hier is geweest. Hij heeft mij in naam des Konings zijne bescherming toegezegd, en ik geloof wel, dat ik die thans noodig zal hebben."

Zij liep haastig naar het huis en begaf zich in hare kamer om den bewusten brief te schrijven. Maar dat was een werk, dat Wilhelmine niet zeer gemakkelijk viel. Zij had wél geleerd heel aardig in het Fransch te keuvelen, zij had zich ook door haren koninklijken leermeester, den Kroonprins Frederik Wilhelm, menige fraaie wetenschappelijke kundigheid verworven, en door den omgang met geleerden en kunstenaars geleerd zich in de Duitsche taal vaardig, — en zelfs geestig uit te drukken, — maar het schrijven was haar een al te ongewone zaak, om er vlug mede te zijn, en er verliep dus een zeer langen tijd, eer de brief aan den minister von Herzberg gereed was. Toen, na gelukkig volbrachten arbeid, gaf zij hem aan een bediende, met bevel hem terstond naar Berlijn te brengen. Hij nam hem met zwijgende onderdanigheid, en verwijderde zich onmiddellijk om aan haar bevel te voldoen. Maar een zonderlinge sluwe glimlach speelde om zijne lippen, terwijl hij met haastige schreden door de breede allée ging, die door de diergaarde naar Berlijn voerde; en toen hij onderweg een huurrijtuig ontmoette, dat dezelfde bestemming had, liet hij het stilhouden, en steeg er in.

„Ik kan mij deze uitgave wel veroorloven," zeide hij bij zichzelf, terwijl hij zijn plaats innam: „ik zie niet in, waarom ik te voet dezen langen weg zou afleggen, nu ik

toch geld in mijn zak heb. Het was knap van mij, dat ik onlangs aan den heer von Bischofswerder vertelde, dat de minister von Herzberg heimelijk een bezoek had afgelegd bij mijne meesteres; en even knap van hem, dat hij mij een louis d'or als belooning er voor gaf, en mij beloofde mij elken keer zooveel te willen geven, als ik hem een gewichtig nieuws bracht. — Nu, mij dunkt toch, dat ik hem heden een gewichtig nieuws breng! Een brief van mijne meesteres aan den minister Herzberg. Ik denk, als ik hem meermalen zulke berichten breng, zal mijnheer von Bischofswerder mij niet alleen geld geven, maar ik zal ook een graad opklimmen, en ten laatste zelfs in den kring der uitverkorenen en geroepenen komen, — terwijl ik nu nog altoos tot de buitenkringen behoor; tot degenen, die niets weten en slechts alles hopen! —

III.

HET TRIUMVIRAAT.

Terwijl de bediende van Wilhelmine zich aldus aan zijne verwachtingen overgaf, en langzaam in het bescheiden voertuig door de breede laan reed, rolde hem een elegante, met vier paarden bespannen équipage voorbij, en hield reeds lang, vóór zijn rijtuig de Brandenburgsche poort had bereikt, voor het huis stil, dat de overste von Bischofswerder bewoonde. Een heer sprong er uit en ijlde den lakei, die hem de deur opende, voorbij, de trap op. Hij volgde den kamerdienaar, die hem naar 'tscheen, boven aan de trap opwachtte, en hem in eerbiedige houding door den met dikke tapijten belegde gang vooring. Aan 't einde ervan, opende hij de beide vleugeldeuren, trad op den drempel, en kondigde met plechtige stem aan: „Zijne Eminentie, graaf Cagliostro!”

Toen trad hij weder eerbiedig in de gang terug, boog diep voor den hem voorbijgaanden graaf en sloot, toen deze was binnengetreden, haastig en zacht de deuren weder achter hem dicht.

De beide heeren, die zich in de kamer bevonden, snelden den graaf tegemoet.

Hij groette hen met glimlachenden hoofdknik, en stak hen minzaam zijn blanke, met brillanten versierde handen toe.

„Mijn geliefde broeders,” zeide hij zuchtend: „gij hebt mij, helaas de waarheid gezegd. Wilhelmine Enke is een afvallige, een trouwlooze!”

„Een in zondenlust verlorene, door den duivel der ontucht omstrikte boeleerster,” prevelde de oudste der beide heeren, een man van lange, magere gestalte, met bleek, beenig, door pokdalen geschonden gelaat, het breede hooge voorhoofd nog slechts door weinig haar overschaduwde, de dofse waterige oogen steeds als in verrukking hemelwaarts gericht, en de groote, knokkige handen voortdurend gereed zich te vouwen, hetzij om te bidden, of slechts om in stille betrachting de twee lange schrale duimen om elkander te draaien: „Ik heb het immers altoos gezegd,” ging hij met een zwaren zucht voort: „zij is de verleidster, welke satan in lichamelijke wedergeboorte van zichzelve, aan de zijde van den ongelukkigen Prins heeft geplaatst, en er kan hier geen heil gesticht worden, vóór het ons gelukt is, deze onheilige vrouw te verwijderen.”

„En gij, mijn geliefde broeder,” vroeg Cagliostro zacht: „gij zijt van een andere meening, nietwaar?”

„Ja,” antwoordde de heer von Bischofswerder zacht: „ja, ik ben van een andere meening. Gij weet het wel, verhevene meester en heer, hoezeer ik mijn vriend, den eerwaardigen Wöllner, hoogacht en bemin, en van hoeveel gewicht mij zijne meening is. In al mijne berichten, welke ik u voor de verhevene en onzichtbare vaders zond, heb ik steeds van mijn vriend Wöllner bijzondere melding gemaakt. Op mijn wensch en voorstel hebben de onzichtbaren hem in den kring der geroepenen aangenomen, en hem tot directeur van een der drie Berlijnsche kringen benoemd. Hij werkt nevens mij in 't Verbond, en werkt ook nevens mij aan de zijde van den Kroonprins; want het is op mijn bijzondere, warme aanbeveling geschied, dat de Kroonprins den heer Rath uit de rentekamer van Prins Hendrik uit Rheinsberg naar Berlijn opriep, opdat hij er voordrachten zoude houden over de staatswetenschap en alle andere takken van bestuur. Ik zeg dit niet om er mij op te beroemen, hoezeer ik het altijd als een roem beschouw, voor een uit-

stekend man de baan te hebben geopend, om zijn groote talenten dienstbaar te maken. Ik zeg dit slechts, om mijne diepe vereering voor den waarden broeder Wöllner te bewijzen, en mij in uwe oogen te verdedigen, meester, zoo ik evenwel in dit geval van een andere meening ben dan mijn broeder, en niet tot een gewelddadige verwijdering dezer vrouw kan raden, aan wie het hart van den Prins inniger gehecht is dan hij zelf weet."

"Gij behoeft u voor mij niet te verdedigen, mijn zoon," zei Cagliostro op hooghartigen toon: „Want deze oogen, welke de onzichtbaren met een straal der openbaring verlicht hebben, zien op den bodem der dingen, en het verborgenste is voor hen openbaar. Ik heb in uw beider harten gezien, en ik wil u zeggen wat ik er in gelezen heb. Gij, Hans Rudolf von Bischofswerder, behoort aan de wereld, en haar lijden en vreugde golven in u op en neder. Gij hebt het verlangen naar kennis en de wetenschap van het onzichtbare, maar ge wilt óók een weinig genieten van het zichtbare, en deel hebben aan de genoegens des levens. Wat gij echter aan u zelven vergunt en toelaat, moogt ge ook uwen koninklijken heer niet ontzeggen, wiens vriend en leidsman gij zijt, en die eens een machtig Koning en heer der zichtbare wereld, — een geloovig dienaar en zoon der onzichtbare wereld zal zijn. Spreek, is 't niet zoo?"

"Het is zoo," antwoordde Bischofswerder, die met stomme bewondering elk woord had opgevangen dat als een openbaring van Cagliostro's lippen viel: „Ja, het is zoo; ge hebt in uwe wijsheid de innigste gedachten mijns harten gelezen, en wat ik zelf nauwelijks vermoedde, dat weet *gij*, mijn meester en heer!"

"Werk en handel slechts voort, mijn zoon," zei Cagliostro; „en ook *gij* zult opstijgen tot de hoogere kringen, waar het vermoeden en kennen, het denken en weten één zijn."

Hij reikte Bischofswerder zijn hand, welke deze met innige hartelijkheid aan zijne lippen drukte. Vervolgens wendde hij zich tot Wöllner, die met opwaarts gericht blik en gevouwen handen daar stond, en wel scheen gebeden te hebben, want zijn duimen draaiden niet, maar rustten in eerzame onbewegelijkheid op elkander.

"Gij echter, mijn zoon en mijn broeder," voer Cagliostro met verhevene, trotsche kalmt voort: „gij hebt uw blik en

gedachten meer afgewend van de aardsche dingen, en de vreugden dezer wereld hebben geen bekoorlijkheid voor u."

"Ik heb den eed der deugd nedergelegd op het altaar der onzichtbaren," antwoordde Wöllner met zijn harde, scherpe stem: „Ik heb mij aan een godzalig leven van ontbering gewijd, en gezwoeren alles aan te wenden om degenen, welke ik bereiken kan, op het smalle pad te geleiden, dat naar het paradijs van kennis, wetenschap en hemelsche vreugde voert. Hoe zou ik nu mijn eed kunnen vergeten, nu het er op aankomt den edelen Prins, die een licht en schild moet zijn in de verheven Orde, afte brengen van de breede baan der ondeugd, en hem op het pad der zaligen te leiden? Hoe kan ik het dulden, hem in zondelust verloren te zien, daar hij toch tot de deugd geroepen is, en naar het licht der kennis verlangt?"

"Maar om dat licht in al zijne helderheid te kunnen verdragen, moet hij gegaan zijn door de duisternis en donkerheid der zonde," zei Cagliostro; „na de dagen van dwaling komen de dagen van kennis. Dit is het wat onze broeder Theophilus, — dien de aardsche wereld Bischofswerder noemt, tot zachtheid beweegt, terwijl gij, — broeder Crysochorus, — van den Prins de ruwe, strenge deugd vordert, die de groote, eerste gelofte der vooruitgaande broeders van de verheven orde der Rozenkruisers is. Ge hebt beiden evenzeer gelijk als ongelijk. Het is goed zacht te handelen, zooals broeder Theophilus heeft gedaan; maar ook zachtheid moet hare grenzen hebben, en den nachtwandelaar die op den rand van een afgrond staat, moet men wekken, opdat hij niet in zijn duizelenden slaap ontwake, en naar beneden storte. Wilde men dit echter doen met ruwe en strenge woorden, gelijk broeder Chrysophorus begeert, — wilde men hem toeroepen bij zijnen naam, dan zou men hem niet redden, — maar door 't gewelddadig wekken zijn val slechts verhaasten. Langzaam en voorzichtig moet het ontwaken zijn; en zooals men de zieke oogen slechts langzamerhand weder aan het licht gewent, opdat zij niet geheel blind worden, moet ook het licht der deugd en kennis met schrandere voorzichtigheid voor de oogen van den door de ziekte der ondeugd aangetaste aanbrenken, opdat hij er zich aan gewenne. Hoort nu mijn voorstel: Roep uit de drie kringen der broederschap de hoogere graden op tot eene

vergadering voor dezen nacht. Ge hebt mij gezegd, dat de Prins verlangt tot de zienden te behooren, en toe te treden tot het verkeer met de geestenwereld. Zijn verlangen zal dezen nacht tot vervulling komen; hij zal de geesten aanschouwen, en een nieuwe toekomst voor zich zien opgaan. Laat ons nu alles voorbereiden en bespreken, want mijn tijd is beperkt, en de stemmen der onzichtbaren roepen mij morgen van hier. Laat ons dus spoed maken, en doen wat wij *moeten* doen."

Op dit oogenblik werd een bescheiden kloppen aan de deur vernomen, dat met verscheidene tusschenpoozen zacht herhaald werd.

„t Is mijn kamerdienaar," zei de heer von Bischofswerder; „en hij kondigt mij aan, dat hij iets gewichtigs te berichten heeft."

Hij ging naar de deur, opende haar, en fluisterde eenige woorden met den buiten staanden persoon. Vervolgens kwam hij met een verzegeld briefje in de hand weder bij de heeren.

Cagliostro had schijnbaar onverschillig en in diepe gedachten verzonken gestaan, en zijne opmerkzaamheid scheen volstrekt niet op het gesprek gericht, 't welk Bischofswerder half luid naar buiten had gevoerd. Hij richtte inmiddels rustig en bedaard eenige vragen tot Wöllner, en scheen slechts naar diens antwoorden te luisteren, — óók nog toen Bischofswerder hem weder met haastigen tred naderde

„Het is inderdaad een gewichtig bericht," zeide hij levendig: „Ik heb in dezen brief het bewijs in handen, dat —"

Cagliostro viel hem met een gebiedende handbeweging in de rede, en voltooide Bischofswerder's begonnen zinsnede: „dat Wilhelmine Enke een machtige tegenpartij is, die zelfs aan het Hof des Konings betrekkingen heeft; want deze brief is van Wilhelmine Enke aan den heer minister von Herzberg gericht. Was het dit niet, wat ge wildet zeggen, broeder Theophilus?"

„Ja," zei Bischofswerder verbaasd; „ja, dat is het, wat ik zeggen wilde. Hier is de brief, meester. Wees zoo goed hem te openen en te lezen."

„Het is onnoodig," antwoordde Cagliostro, den brief afwijzende; „geheel onnoodig den brief te openen, om hem te lezen. Den ziener hindert geen zegel; voor *zijn* oog is

het geslotene openbaar. Ik lees dezen brief, dien Wilhelmine Enke aan den minister Herzberg geschreven heeft.

Zij bericht daarin den minister, dat de bedrieger en geestebanner Cagliostro op zijne doorreis en vlucht van Mittau bij haar geweest is, en haar bedreigd heeft. Zij verzoekt den minister om bescherming tegen de gewelddadigheden, waarmede Cagliostro haar bedreigd heeft, en stelt voor, dat de minister den bedrieger zal laten gevangen nemen. Onder den naam van graaf de St. Julien logeert hij in het Hôtel „De Koning van Portugal” te Berlijn, en zal er zich nog slechts korten tijd ophouden. Spoed is dus noodzakelijk. — Dit is de inhoud van den brief, dien broeder Theophilus in handen heeft.”

De beide heeren staarden nu eens met verbaasde, ontstelde blikken op den brief, dien Bischofswerder, nog altoos gesloten en verzegeld in zijne handen hield, en dan weder op den verheven Magus, wiens vlamme oogen lazen, zonder noodig te hebben datgene te zien wát zij lazen.

„Open nu den brief en overtuig u beiden, dat ik u den inhoud juist heb weergegeven,” beval Cagliostro.

„Het is onnoodig,” riep Bischofswerder in vervoering. „Wij weten dat ge alles weet, alles ziet; dat uwe woorden kennis en waarheid zijn. Het is dus onnoodig dezen brief te openen, want *gij* hebt hem gelezen!”

„Het is noodig,” zei Cagliostro, zijn blikken strak op Wöllner gericht houdende, — die daar zwijgend en met neder-geslagen oogen stond: „Het is noodig, want ik lees twijfel in de ziel van broeder Crysochorus.”

„Mijn heer en meester,” stamelde Wöllner verward: „ik waag niet te twijfelen, maar —”

„Maar gezoudt willen overtuigd zijn,” viel Cagliostro hem met een lichten zweem van spot in de rede: „open den brief, Theophilus!”

Bischofswerder haastte zich te gehoorzamen, terwijl hij met een scherp mes de smalle zijde van het couvert open-sneed, den brief er uithaalde, en hem den Magus wilde overreiken.

„Geef hem aan Crysochorus, beval Cagliostro: „*hij* zal hem voorlezen; — want de ongeloovige moet geloovig worden.”

Wöllner nam het hem gereikte papier, en begon met zachte, bevende stem te lezen. Het schrift was onduidelijk,

en dikwijls bleef hij steken, wijl een of ander woord geheel onleesbaar en onverstaanbaar voor hem was. Maar terstond viel dan Cagliostro, — die op een afstand met over elkander geslagen armen in de vensternis stond, — met het juiste woord in, en voltooidde met kalme stem de begonnen zinsnede, zóó juist en zeker, als hield hij zelf het papier in zijn hand en las den inhoud.

De brief bevatte nauwkeurig wat Cagliostro vooraf reeds als den inhoud ervan had opgegeven, en hoe verder Wöllner las, des te verlegener en bevender werd zijn stem, en des te opgewekter werd Bischofswerder's voorkomen.

Toen hij nu den brief ten einde had gelezen, zonk Wöllner, als door een hoogere macht nedergeworpen, op zijne knieën, de gevouwene handen tot Cagliostro opheffende.

„Genade,” smeekte hij sidderend: „genade! 't Is waar, ik ben ongeloofig geweest als Thomas. Ik heb getwijfeld als Paulus. Ontferm u mijner, o meester en heer; want in dit uur vaart het geloof en de kennis met heilig, goddelijk licht in mijn zondig hart, en drijft er den twijfel voor altoos uit. Ik erken thans uw bovenaardsche macht en uwe hemelsche kennis! Mijn geheele wezen en denken buigt ootmoedig voor u en uwe verhevenheid, en niets wil ik voortaan zijn dan uw ootmoedige leerling en dienaar, — het werktuig van uw verheven wil. Vergeef mij, hemelsche alwetende, dat mijn zondig hart twijfelde. Blaas over mij den adem der kennis; leg uw verhevene rechterhand op mijn hoofd, en doorstroom mij met uwe hemelsche kracht.”

„Ontferm u ook mijner,” riep Bischofswerder, terwijl hij naast Wöllner nederknielde, en even als deze zijn gevouwen handen tot Cagliostro ophief: „Blaas ook over mij den adem uwer genade, en laat uwen hemelschen blik op mij, den berouwvolle, den onwaardige, rusten!”

Cagliostro hief met verhevene kalmte zijn hoofd en blik ten hemel, zijne lippen bewogen zich, en stieten soms enkele luide, bezwerende woorden uit. Vervolgens trok hij eensklaps zijne handen, — welke hij gekruist op de borst in zijn gewaad had geschoven, — eruit, en stak beide met wijd uitgespreide vingers omhoog.

„Komt tot mij, gij geesten!” riep hij met luide donderende stem: „tot mij, Ariol, Aphorus en Hekla, gij, geesten van het vuur en de lucht. Gij moet vlammen en branden op de

hoofden dezer beide, en moet hun verkondigen dat de onzichtbaren bij ons zijn. Komt tot mij, geesten des vuurs!"

Hij balde zijne handen, en stak toen weder de vingers uit en op iederen vingertop flikkerde en danste nu een blauwachtig vlammetje.

Een hemelsche glimlach verhelderde het fraai gelaat van den Magus; hij liet langzaam de handen nederdalen op de hoofden der beide knielenden, en de vlammetjes gleden van zijne vingertoppen af op hunne hoofden, bleven er een oogenblik rusten, en gingen toen uit.

„De onzichtbaren hebben zich aan u verkondigd door de vuurteekens,” riep Cagliostro: „de heilige vlam heeft gebrand op uwe hoofden, en ik druk nu op uwe voorhoofden den kus der wijding en kennis.”

Hij boog zich langzaam, en het was beide knielenden, als zweefde een welriekende wolk voorbij hunne gloeiende aangezichten, als legde zich een geurige lelie een oogenblik op hun voorhoofd, en hunne harten beefden van huiverende geestvervoering en bovenaardsche zaligheid. Cagliostro's handen voeren met een zachte aanraking over hunne aangezichten, en een zalig gevoel vervulde hun geheele wezen. Vervolgens beval hij hun met zijn zachte, welluidende stem, zich op te richten, en zij deden het, zonder te gevoelen dat zij ledematen, — dat zij nog een lichaam hadden, — staarden slechts opgetogen den wonderdoener aan, en gevoelden zich verrukt door zijn glimlach.

Nu maakte Cagliostro met haastige beradenheid eenige streken en trekken door de lucht, zijne oogen namen een ernstige, gebiedende uitdrukking aan, en dadelijk was het, als verbleekte een zonnestaal op de aangezichten van beide gemagnetiseerden, — als ontwaakten zij uit een verrukkenenden, schitterenden droom tot de nuchtere werkelijkheid. —

„Ik heb u een blik laten werpen in de verborgenheden en wonderen, welke aan de wetenschap dienstbaar zijn,” zeide Cagliostro ernstig en kalm. „Uwe zielen waren in gemeenschap met de onzichtbaren, en uit de bron der kennis is een vurige druppel der verlichting op uwe hoofden gevallen. Bewaart dit in u als een hemelsche verborgenheid, waarvan de lippen nooit mogen spreken of getuigen, en laat ons nu rustig en bedaard ons gesprek vervolgen.”

„Laat mij nog eens mijn hoofd op uwe voeten leggen, en

kracht ontvangen door deze aanraking," bad Bischofswerder.

„Laat mij nog eens uwe knieën omvatten en u om genade en vergeving smeeken," bad Wöllner, weder op zijne knieën zinkende, en zijne armen om Cagliostro's knieën slaande, — terwijl Bischofswerder zich ter aarde wierp, eu zijne lippen op Cagliostro's voeten drukte.

Hij liet het glimlachend geschieden, en reikte hun toen zijne handen, om hen bij het opstaan behulpzaam te zijn.

„Laat ons nu menschelijk verstandig spreken, mijne vrienden," zeide hij: „Broeder Theophilus, ge moet nu vóór alles den brief weder in het couvert schuiven, en dit weder sluiten."

Bischofswerder vouwde het papier weder samen, schoof het in het couvert, nam van zijn tafel een fleschje, dat met een klevende zelfstandigheid gevuld was, streek met het kleine penseel dat er nevens lag, voorzichtig over de uiterste randen van het opengesneden papier, en drukte ze toen weder vast opeen.

„Hier is de brief, meester," zeide hij: „niemand kan zien dat hij geopend was. Gij hebt te bevelen wat er nu verder mede geschieden zal."

„Geef hem uwen kamerdienaar, en zeg hem dat hij hem aan den knecht, die hem gebracht heeft, moet teruggeven, opdat deze hem aan het adres bezorge."

„Aan den minister Herzberg?" riepen beide heeren ontsteld: „Maar dat is onmogelijk; — Herzberg is een gezworen vijand van de heilige orde en van uw eigen hemelschen persoon. Hij zou terstond tot de uiterste, geweldigste maatregelen overgaan, en zich zekerlijk aan uw verheven persoon vergrijpen."

„Ik geloof het gaarne," glimlachte Cagliostro: „hij zou mij gevangennemen, en de groote Frederik zou triomfantelijk aan de groote Semiramis van het Noorden berichten, dat hem is gelukt, wat al de fijne speurneuzen der Russische politie niet vermochten; — dat hij den grooten „Magus van het Noorden," zooals mijn aanhangers in Rusland en Polen mij noemen, gevangen genomen heeft. Ja, dat zou een welkome triomf voor de ongelooovigen en dwazen zijn, en zij zouden dien jubelend en spottend in de wereld uitbazuinen! Gij hebt gelijk, dat *mag* niet geschieden; en hoezeer het voor mij slechts een korte gevangenschap des lichaams zoude zijn, — waaruit de geest mij door zijn macht en zijn wil

spoedig weder zou bevrijden, — wil ik echter mijne vijanden dezen oogenblikkelijken triomf niet vergunnen. Ik mag dit niet doen, want mijn tijd is afgemeten, en ik moet weg naar Egypte, waar in de heilige piramiden alle broeders der slapende eeuwen binnen acht dagen vereenigd zullen zijn om mij hunne bevelen te geven voor de eerstvolgende eeuw, — en voor de toebereidselen ervan. Ik ben de wereldgeest, dien de wil der onzichtbaren gebannen heeft in den menschelijken persoon, en derhalve moet deze persoon door mij heilig gehouden en beschermd worden."

„Vergun mij, dat ik dezen verheven, dezen goddelijken persoon bescherm met mijn bloed en leven!" riep Bischofswerder.

„Ook ik smEEK u, verhevene meester," bad Wöllner; „vergun mij het geluk voor uwe veiligheid te waken, en uwen doorluchtigen persoon te verdedigen tot mijn laatsten bloeddruppel. Zeg ons dus, wat wij te doen hebben!"

„Gij hebt boven alles te doen, wat ik u gezegd heb," antwoordde Cagliostro glimlachend: „Theophilus, geef den brief aan uwen kamerdienaar, en herhaal hem wat ik gelast heb."

Bischofswerder nam met een onderdanige buiging den brief, ging er mede naar buiten, en keerde na weinige minuten terug.

„Het is geschied, gelijk gij bevolen hebt, meester," zeide hij deemoedig: „In een kwartieruurs zal de brief in Herzberg's handen zijn."

„Neen," antwoordde Cagliostro, die met strakken blik voor zich uitstaarde: „Neen, hij zal *niet* in zijne handen zijn; want Herzberg is niet in zijn huis. Ik zie hem in een met vier paarden bespannen équipage op den grooten weg rijden. Nu rijdt hij over een rivier, nu een stad binnen en door een straat, waarop men het rollen der wielen niet hoort. Nu weder uit de poort en een breede laan in."

„Dat is de weg naar Sans-souci," prevelde Bischofswerder zeer zacht, maar Cagliostro moest hem toch verstaan hebben, want hij herhaalde luid zijne woorden: „Ja, dat is de weg naar Sans-souci, en de minister Herzberg zal er den geheelen dag bij den eenzamen, verdrietigen ouden Koning blijven; en eerst als hij heden avond terugkeert, zal hij den brief zijner geheime bondgenooten ontvangen, en dan zal hij zich haasten om naar het logement, waar de graaf de St.

Julien zijn intrek zou hebben genomen, zijne gerechtsdienaars te zenden, en aan alle poorten het bevel te geven den graaf niet te laten passeeren. Maar het zal te laat zijn; — want de graaf de St. Julien zal reeds vertrokken zijn."

"Vertrokken?" riepen beide heeren verschrikt: „gij wilt ons thans verlaten?"

"Zwijgt, mijne broeders." zei Cagliostro glimlachend: „ik zal vertrokken zijn voor profanen, maar ik zal voor de ingewijden hier blijven tot morgen. Somwijlen echter moeten zelfs de verhevenen zich vernederen, en de stralenden zich verduisteren. En dus moet ook *ik* heden afstijgen van mijne geesteshoogheid, en mij vernederen in het stof der alledaagschheid. Zoo de onheiligen en oningewijden hunne aardsche oogen wijd openhouden, om te zien wat zij niet *mogen* zien, moet men hunne oogen verblinden met aardsch stof, en voor degenen die niet waard en waardig zijn dat men voor hen wonderen openbare, moet men zich zelfs somwijlen tot goochelaarskunsten vernederen. Dit wil ik dan ook heden doen! Met goochelspelkunsten wil ik mijne vijanden op den dwaalweg brengen, en hun bericht geven van mijne aanwezigheid! Hoeveel poorten zijn in de stad Berlijn?"

"Daar zijn er negen, meester."

"Welaan, zendt terstond boden naar uwe kringen, en eischt acht reiskalesen en zestien groote zware reiskoffers. Bezorgt mij voorts uit uwe kringen acht mannen van mijn gestalte en groote, — vertrouwde, geheimhoudende mannen. Bovendien heb ik acht pruiken noodig, nauwkeurig van denzelfden vorm als de mijne. Bestelt verder voor acht verschillende adressen vier postpaarden met twee postiljons. Dit is alles wat thans noodig is."

"En alles zal juist en spoedig volbracht worden," zei Bischofswerder ootmoedig: „mijn broeder Chrysophorus en ik zullen te zamen uwe bevelen uitvoeren, en gij behoeft nog slechts tijd en plaats op te geven, waarheen de équipages, de bedienden, en de postiljons met de paarden gedirigeerd moeten worden."

"Dit alles later. Vergeet echter voor de nietige aardsche dingen, de groote hemelsche aangelegenheden niet. Roept derhalve de aan u ondergeschikte kringen, — de ingewijden

der inwendige graden — op. Convoceert hen voor dezen nacht in het paleis van den Kroonprins te Potsdam. Onder de oogen van den ouden vrijgeest, den Koning zelf, willen wij voor zijnen Kroonprins de poorten der geestenwereld openen, en hem inwijden in de hoogere graden. Maar vooraf moeten de onzichtbaren tot hem spreken, en hem bericht brengen uit de hemelsche gewesten der ongenaakbaren! Maakt hiertoe nu alle voorbereidselen, mijne broeders; volbrengt nauwkeurig en stipt de bevelen, welke ik u gegeven heb, en komt dan tot mij in mijn logies, om al het noodige met mij te bespreken, en mijn laatste bevelen te ontvangen.”

VI.

PLANNEN VOOR DE TOEKOMST.

Cagliostro verliet zijn beide vertrouwden, besteeg zijn voor de deur wachtende équipage en keerde naar zijn hôtél terug. De eigenaar en de eerste bediende ontvingen den heer graaf met den grootsten eerbied, en geleidden hem, — beiden in eerbiedige houding, — de trap op. De eerste bediende haastte zich de beide vleugeldeuren, die naar de vertrekken van den graaf voerden, te openen. In dit oogenblik wendde Cagliostro zich tot den eigenaar, — en terwijl hij een onverschillige vraag tot dezen richtte, — opende bij een weinig zijn gewaad, en schoof het met goud geborduurde blauwsatijnen vest iets boven zijn borst los.

De man verbleekte, en als door een plotselingen schrik aangegrepen, deinsde hij terug. Cagliostro ging hem bedaard voorbij zijn kamer binnen, en wenkte slechts met een gebiedende handbeweging dat hij hem zou volgen. De eigenaar van het hôtél gehoorzaamde deemoedig, trad binnen, sloot de deur achter zich, en zank vervolgens er naast op zijne knieën.

„Gij hebt het teeken herkend, dat ik op mijn borst draag?” vroeg Cagliostro.

„Ja, meester,” stamelde de kastelein als het ware geheel verplet door eerbied; „ja ik heb het verheven teeken herkend.”

„Gij behoort dus tot de geroepenen en uitverkorenen van

den inwendigen tempel; want slechts *dezen* is het oog open voor het teeken der kennis."

„Ja, meester en heer, ik ben ingegaan in de inwendige tempelhallen; ik weet de teekens te verklaren, en ik weet dat de zon mij beschijnt; dat een der verhevenen, der onzichtbaren mij waardig keurt, in zichtbare gestalte voor mij te verschijnen. Grenzenloos als dit geluk is mijne gehoorzaamheid! Beveel over mij, mijn meester en heer; mijn leven, mijn goed en bloed behooren aan de orde, — behooren aan den verheven ordemeester!"

„Sta op van uwe knieën en hoor mijn bevel," antwoordde Cagliostro vol hoogheid; — en met korte, gebiedende woorden deelde hij vervolgens den deemoedigen kastelein zijne bevelen mede, en gaf hem de noodige aanwijzingen. Hierop gelastte hij hem met een trotsche hoofdbuiging zich te verwijderen, en begaf zich in de aangrenzende kamer, — in de kamer zijner echtgenoot Lorenza Feliciano.

Zij lag met bekoorlijke achteloosheid op den divan nedergevlid. Haar hoofd, door lange, zwarte haren omgolfd, — welke zij, trots het gebruik en de mode, geheel ongepoederd droeg, — lag achterover gebogen op de leuning van den divan; hare oogen waren gesloten, en de adem kwam langzaam en gelijkmatig, uit haren fraaien, slechts half bedekten boezem.

Lorenza sliep, en haar sluimer was zóó kalm en vast, dat Cagliostro's binnentreden haar niet wekte. Hij ging nu zacht en voorzichtig over het zachte tapijt, dat den vloer bedekte, op haar toe, — bleef voor den divan staan, en beschouwde haar opmerkzaam. Allengs werd de uitdrukking van zijn gelaat vriendelijker, kwam er een zachte glimlach op zijne lippen, en in zijne oogen vlamde een straal van innige, hartstochtelijke teederheid.

„Zij is nog altoos wonderschoon," fluisterde hij: „Geen man is in staat de betoovering dezer wonderschoone vrouw te wederstaan! Ach ik wilde, Lorenza, dat ik de kwade geesten in mij kon dooden; al deze verleidelijke en misdadige stemmen in mij tot zwijgen brengen: met u, schoone geliefde, vluchten in een eenzaam dal van ons dierbaar vaderland, en aan uwe borst, — door uwen arm ontvangen, het leven zacht en stil mij voorbij laten glijden; aan het verledene slechts nog glimlachend en zonder leedwezen den-

kende, als aan een vervlogen droom. Ik wilde, dat ik kon vergeten en weder onschuldig worden en rein; zalig door mijne liefde, zonder wenschen en begeerten! Maar neen, het is te laat! — Ik kan niet meer terug; de demons in mij willen niet zwijgen, *hun* behoort mijn ziel, en ik moet mijne roeping voleindigen. Ontwaak Lorenza, ontwaak!”

Haar schoone gestalte beefde, zij richtte zich verschrikt overeind, en sloeg de oogen op. — „Wat is er?” vroeg zij: „Wie is hier?”

„Ik ben het, Lorenza,” zeide hij treurig: „Ik moest u wekken, want ik heb u iets gewichtigs te zeggen.”

„Zijn de vervolgers er?” riep zij opspringend: „Hebben zij ons ontdekt? Komen zij ons gevangen nemen?”

„Neen, neen, Lorenza. Niemand vervolgt ons; wees gerust!”

„Gerust,” herhaalde zij met een honenden lach: „sedert tien dagen reizen wij dag en nacht: verbergen ons in ellendige spelonken en holen; reizen onder vreemde namen, en gelooven bestendig onze vervolgers achter ons te hebben; en thans, — nu wij ons hier zoo stoutmoedig en vermetel openlijk vertoonen, nu verlangt ge dat ik gerust zal zijn? Ik heb thans voor het eerst sedert dien vreeselijken nacht te Mittau, geslapen, en als er geen gerechtsdienaars zijn, en ons geen gevaar bedreigt, was het zeer wreed en onmeedoogend van u, mij uit mijn zoeten slaap te wekken.”

„Er zijn geen gerechtsdienaars, en er bereigt ons op dit oogenblik geen gevaar, Lorenza; maar evenwel moest ik u wekken om u iets gewichtigs mede te deelen.”

„Gewichtigs?” riep zij de schouders ophalend: „Wat is er voor mij nog gewichtig, sedert dien fêwusten nacht te Mittau? O, o, als ik er aan denk, zou ik luid willen schreeuwen van toorn, zou ik mij zelf willen vernietigen van vertwijfeling!”

„Het was inderdaad een vreeselijke nacht,” zei Cagliostro somber: „en zelfs *mijn* hart huivert, als ik er aan denk: Deze groote, geheime vergadering, uit de aanzienlijkste en machtigste heeren en dames van den Koerlandschen adel bestaande: — ik, niets kwaads vermoedend, en overtuigd dat het slechts een vergadering van geloovigen en genezenen was, — zelfs geen achterdocht koesterende, dat zich verraders en twijfelaars onder hen konden bevinden, of het hun ooit zou kunnen gelukken, mijne handlangers om te

koopen en het geestentoestel te vervalschen; — ik geheel argeloos in het midden van verraders, slechts met de bezwering der geesten bezig!”

„En ik op mijn feeëntroon,” — voegde Lorenza er bij: „neêrgevljnd in het onschuldsgewaad der hemelschen, slechts in een zilveren wolk gehuld, — hoor plotseling een kreet, sla de oogen op, en zie dat de zaal volkomen duister is, en geene geesten haar verlevendigen.”

„Het toestel haperde; dat wil zeggen: mijne helpers en knechts *lieten* het haperen, en de vergadering begon te morren. Toen verschenen plotseling de geesten. Maar in plaats van de ontslapene helden en vorsten, — welke geesten welke ontzettende gestalten!”

„Apen, katten en ander gedierte!” riep Lorenza, met een luiden lach: „O, het was een onweêrstaanbaar gezicht, en nu nog, — in weerwil van mijn toorn, — moet ik lachen, als ik er aan denk; en ik lachte toen op mijn feeëntroon als—”

„Als een dwaas kind, dat het gevaar niet kent en beseft.” viel Cagliostro haar in de rede: „maar uw lachen moest spoedig verstommen voor het vreeselijke oproer en tumult, dat in de zaal ontstond. Men schreeuwde om licht, de ridders trokken de degen, de vrouwen vloden, de mannen drongen met luide verwenschingen op mij toe. Zij noemden mij een bedrieger, en bedreigden mijn leven!”

„Ook het mijne,” riep Lorenza; „O, welke beschimpingen en beleedigingen heb ik toen moeten hooren! Hoe allen op mij indrongen, mijn feeëntroon bestormden, en schreeuwden dat ik hun de geschenken, de brillanten en het geld moest wedergeven, die zij mij vroeger als een hulde gebracht hadden! Hoe scholden zij, en noemden mij een bedriegster. Mijn God, ik had hen toch volstrekt niet bedrogen! Ik was alleen zeer schoon, en dit was geen bedrog; ik was alleen koket, en dit was evenmin een bedrog! Ik prikkelde hen door mijne preutschheid en wreedheid, en zij brachten mij kostbare geschenken, wijl ik een deugdzaame vrouw was. En nu maakten ze mij tot verwijt, wat toch hun vrije wil was geweest, — en wilden de kostbare geschenken terug hebben, welke zij mij immers opgedrongen hadden. En ik moest het zwijgend aanhooren, en kon mij zelfs niet verdedigen; niet in mijn kostuum van onschuld en godde-

lijkheid uit de wolk tot de zeer menschelijke en zeer weinig onschuldige mannen spreken, die den feeëntroon opstormden. Het was een zeer kluchtige toestand; maar ik verloor gelukkig niet geheel mijne tegenwoordigheid van geest, maar liet het toestel spelen, en verdween met mijn troon in het luik, dat zich weder boven mij sloot, en mij nederliet in mijn kleedkamer. Toen haastig mij in mijne kleederen geworpen en voorwaarts geijld, om mij naar uwe kamer tot u te spoeden, om mijne kostbaarheden, mijne brillanten te halen en te redden."

"Zelfs in dit oogenblik van het hoogste gevaar dacht ge niet aan mij," zei Cagliostro met een bitteren glimlach: „ge dacht slechts aan uwe schatten."

"Hebt ge zelf mij niet geleerd, dat geld en goed het éenige is waarnaar men moet streven, en welker bezit de moeite loont?" vroeg zij; „Hebt ge mij niet de wijsheid geopenbaard, dat slechts rijkdom gelukkig maakt, en dat deze alleen ons eer, macht, liefde en trouw verschaft? Ach, Giuseppe, hebt gij mij niet tot het ellendige, hardvochtige afschuwelijke schepsel gemaakt, dat ik thans ben? En ge wilt mij verwijten dat uwe lessen zulke goede vruchten gedragen hebben; dat ik den god aanbid, dien gij mij geopenbaard hebt, en de priesteres des rijkdoms geworden ben?"

„'t Is waar," zuchtte Cagliostro: „ik heb u de waarheid leeren kennen; ik heb u op den bodem van het gewoel der wereld laten zien. Ja, rijkdom is de god op aarde, wien alles toestroomt, naar wien alles zich wendt. Wij zijn de slaven van den rijkdom; wij moeten hem dienen en volgen, of onder de wielen van zijn triomfwagen verpletterd worden! De menschen spreken en redeneeren veel over de woeling en strijd, die tegenwoordig door de wereld en de gemoederen gaat; en alles loopt er ten laatste slechts op uit, den eeuwigen, onsterfelijken hemel des rijkdoms te bestormen, en alles wócht eigenlijk toch slechts om goud!"

„En als ik denk dat wij alles verloren hebben," riep Lorenza, terwijl zij opsprong en toornig met haar in zijde geschoeiden voet stampte: „als ik denk dat alles wat ik door jarenlange huichelarij en bedrog, door koketterie en vleien erworven heb, thans weder verloren is. Zij hebben mij beroofd en bestolen! Zij hebben beslag gelegd op al onze goederen, dieschandelijke barbaren! De politie had het

huis omsingeld, elken uitgang bezet, over de daken hebben wij moeten vluchten in het huis van een ordebroeder; niets hebben wij kunnen medenemen van al mijne schatten, en al onze rijkdom is in damp en rook vervlogen!"

„Ge overdrijft, Lorenza," en stelt de dingen erger voor dan zij inderdaad zijn," zei Cagliostro glimlachend: „sla een blik om u heen, en zie waar ge zijt! In een behagelijke kamer, omgeven van weelde en genot. 't Is waar, onze groote ondernemingen in Koerland en te Petersburg zijn mislukt, en de Russische Keizerin heeft mij met hare vijandschap vervolgd en verdreven. Maar de onzichtbare vaders hebben mij niet verlaten; zij weten dat ik een nuttig werktuig ben in hunne handen. De hoogste dienaar van den generaal heeft mij rijkelijk met geldmiddelen, passen en instructies voorzien. Wij hebben vele duizenden verloren, maar zullen vele duizenden herwinnen; want de toekomst behoort ons. De onzichtbare vaders beschermen ons, en de groote generaal der onzichtbare vaders heeft mij geroepen tot een nieuwe, gewichtige zending. Hij zendt mij naar Parijs, opdat ik daar werkzaam zij, en arbeide en handele voor het heilig doel der orde, en —"

„En hebben de verhevene heeren voor *mij* geene zending?" vroeg Lorenza: „Is er voor mij te Parijs niets anders te doen, dan een schoone vrouw te zijn, en voor mijn waarden echtgenoot kunststukjes uit te voeren?"

„Gij zult terstond naar Parijs vertrekken, Lorenza," zeide hij: „de onzichtbare vaders hebben wel degelijk een zending voor u. Zij zenden u vooruit; groote dingen worden in Frankrijk voorbereid, en *wij* moeten helpen ze voor te bereiden. Lorenza, gij gaat naar Parijs in dienst van de revolutie der geesten. Het rijtuig is besteld, en nog in dit uur zult ge vertrekken!"

„En wanneer zult gij mij volgen, mijn Giuseppe?" vroeg Lorenza met een zweem van wantrouwen.

„Mijn Lorenza, ik zal officieel binnen eenige uren van hier vertrekken; werkelijk echter eerst op 't zelfde oogenblik dat mevrouw de barones de Valmore hier in de reiskoets van het hôtél wegrijdt. Naast de kamenier op den bok zal een bediende zitten, die voor mevrouw de barones het rijtuig opent en dan met de équipage wegrijdt. Deze bediende zal *ik* zijn."

„Officieel zult ge binnen eenige uren reeds vertrekken,” zei Lorenza nadenkend: „wat wil dat zeggen?”

Cagliostro glimlachte. — „Dit is een geheele historie, en daarbij een tamelijk grappige. Hoor, mijn Lorenza; zet u hier bij mij op den divan, leg uw hoofd aan mijn borst, en luister naar de kluchtige geschiedenis die ik u nu verhalen wil!”

V.

WONDEREN EN GEESTEN.

Tegen den avond van dien dag hield de reiskoets van den graaf de St. Julien voor de deur van het hôtél: „De koning van Portugal” stil. Twee groote reiskoffers waren op de achterbank van de open kales gebonden, de postiljon zat op den bok en blies met schetterende tonen het Duitsche volkslied: „Er reden eens drie ruiters uit de poort.”

In het voorhuis van 't logement stonden de beide kellners met den huisknecht, en mijnheer de graaf de St. Julien, kwam gevolgd door den kastelein, de trap af.

De graaf groette met een voornamte hoofdbuiging den kellners en den huisknecht, die diep voor hem bogen, doch evenwel zeer goed de witte hand bemerkten, die zich naar hen uitstak, en zich dus haastten ook *hunne* hand uit te steken, om het aangeboden geldstuk te ontvangen.

De heer graaf ging nu langzaam de drie treden van het steenen bordes af, en steeg in het rijtuig. De kastelein sloot het portier, en de équipage rolde onder het lustig schallen van den posthoorn voort.

De kastelein oogde haar met een behagelijken glimlach na, als iemand, die een voordeelige zaak heeft gedaan, en met de betaling zeer tevreden is. De beide kellners en de huisknecht waren in de huisdeur getreden, en volgden insgelijks met hunne blikken het voortrollend rijtuig, dat juist om den naasten hoek verdween.

Op dit oogenblik vernam men het vroolijk schetteren van een posthoorn, een rijtuig kwam van de tegenóvergestelde zijde der Burgstraat aanrollen, en hield voor het hôtél stil.

Twee groote, zwarte reiskoffers waren achter op de plank van de open kales geplaatst, de postiljon zat op den bok en blies op zijn posthoorn: „Er reden eens drie ruiters uit de poort.”

Maar het rijtuig was ledig: de kastelein, die nog op de stoep stond, bekeek het glimlachend; de kellners en de huisknecht, die in de huisdeur stonden, vroegen zich verwonderd af wat dit te beteekenen had, toen zij achter zich in het voorhuis, haastig naderende voetstappen hoorden. Zij zagen om, en traden toen verbaasd en verschrikt van den drempel terug in het voorhuis.

Van de trap kwam mijnheer de graafde St. Julien, stak zijn witte hand uit, gaf in het voorbijgaan den beiden kellners en den huisknecht een drinkgeld, trad vervolgens uit de huisdeur, steeg bedaard in het rijtuig, naast welks portier de kastelein stond, sloeg zelf het portier dicht, maakte met de hand een gebiedend teeken, en de équipage rolde weg.

De kastelein, — naar 't.scheen, — sprakeloos van verbazing, stond nog altoos als vastgenageld op dezelfde plek; de kellners en de huisknecht waren weder in de huisdeur getreden, en staarden met groote oogen het tweede rijtuig na, 'twelk juist den hoek om sloeg, toen andermaal een posthoorn de aangename wijs van de „drie ruiters” liet hooren, en wederom een reiskoets met twee koffers kwam aanrijden, en voor het hôtél stil hield.

Nu verbleekten de kellners, en keken schuw naar de trap achter zich. Daar kwam langzaam en deftig de graaf de St. Julien de trap af, groette in 't voorbijgaan de beide kellners en den huisknecht met een voornamen hoofdknik, stak zijn witte hand uit, reikte ieder hunner een drinkgeld, ging naar het rijtuig en reed weg, onder het vroolijk schetteren van den posthoorn.

De kastelein stond, als door den donder getroffen, nog altoos op dezelfde plek voor het bordes van zijn huis, en keek met een uitdrukking van onuitsprekelijke ontzetting naar rechts en links. De kellners hadden de kracht niet meer om in de huisdeur te treden, hunne knieën knikten te zeer, en hunne blikken waren onafgewend op de trap gericht. Zij hoorden nu wel, dat buiten wederom een postiljon het oude deuntje van de „drie ruiters” blies, en evenzeer het rollen en stilhouden van een rijtuig, maar

hunne oogen waren als geboeid aan de trap, dien de graaf de St. Julien juist langzaam en trotsch afgang, zooals hij dit reeds driemaal gedaan had. Hetzelfde ernstig koel gelaat met den grooten baard, die zijn kin beschaduwde, met de groote gepoederde pruik, wier lokken over zijn voorhoofd en wangen rolden, nauwkeurig de donkerbruine mantel over de zwart fluweelen kleeding, en de witte, met lange kanten manchetten omgevene hand, die zich nu uitstak, en den kellners en den huisknecht een drinkgeld reikte.

Ditmaal hadden de jongelingen nauwelijks genoeg besef om de hand uit te steken, ten einde het geldstuk aan te nemen; want het duizelde voor hunne oogen, en hunne harten klopten koortsig en snel van schrik en ontzetting.

„Ik zou willen wegloopen,” stamelde de eerste bediende, terwijl juist graaf St. Julien ten vierdemale in het rijtuig steeg en wegreed: „ja, ik zou gaarne willen wegloopen, maar 't is alsof mijne voeten aan den grond genageld zijn.”

„Als ik ze kon optillen, was ik reeds lang weg geweest,” zuchtte de tweede kellner, wien het zweet in groote dropfels op 't voorhoofd stond: „'t Is gewis een duivelverschijning! Ach God, ach God, er wordt al weder geblazen, en de *drie ruiters* komen al weder.”

„En de heer graaf komt reeds weder de trap af,” prevelde de huisknecht, die tot hiertoe geheel in de aanschouwing zijner geldstukken verdiept was geweest.

En ja; de graaf de St. Julien kwam weder ten vijfdemale de trap af, reikte in 't voorbijgaan ten vijfdemale den bleeken jongelingen hun drinkgeld, ging door de huisknecht naar het rijtuig, waarnaast de kastelein stond, en reed met de schetterende „*drie ruiters*” weg.

„Julius,” fluisterde de eerste kellner: „ik bid u om Godswil grijp eens in mijn haar en trek er duchtig aan, opdat ik wellicht ontwake, en deze vreeselijke droom ophoude.”

„Ik kan niet,” jammerde Julius: „ik ben verlamd aan handen en voeten. Ik kan mij niet bewegen!”

„Ik wel,” zei de huisknecht moedig, stak de hand uit, en trok zóó geweldig aan het golvende haar van den eerste kellner, dat deze luid schreeuwde, en zich volkomen overtuigde dat dit alles geen droom, — en hij werkelijk wakker was.

Maar de posthoorn schalde reeds weder, en de „drie ruiters” kwamen reeds weder aanrollen, en voor de zesde keer daalde de graaf de St. Julien de trap af, deelde ten zesdemale de giften uit, en reed ten zesdemale weg.

„’t Is een helsch heksenwerk,” kermde de eerste kellner: „wij zijn betooverd, behekst.”

„Ik houd het niet langer uit,” steunde de kellner Julius: „Ik sterf er van.”

„Ik houd het wèl uit,” zei de huisknecht droog, terwijl hij de zes geldstukken in zijn holle hand liet klinken: „zoo het helsche hekserij is, deze zes goudstukken zijn ten minste niet uit de hel, want zij zijn heel koud, zien er zeer goed en echt uit, en — Ha, daar is de heer graaf al weder!”

„Ja, de heer graaf kwam voor de zevende maal de trap af, voorbij de kellners, die echter nu niet meer op hunne voeten stonden, maar op de knieën waren nedergezonken, ’t geen mijnheer de graaf heel bedaard als een bewijs van onuitsprekelijken eerbied aannam, en hun het geldstuk in de bevende handen liet glijden.

„Alle goede geesten loven den Heer,” prevelde de eerste kellner, terwijl hij het aannam; maar noch de heer graaf, noch het geldstuk schenen door deze vrome spreuk getroffen te worden; want de heer graaf steeg bedaard in het rijtuig, en het muntstuk bleef gerust in de hand van den eerste kellner, ’t geen den huisknecht aanleiding gaf tot de opmerking: dat hij bereid was tot den volgenden dag, en nòg langer hier te staan, zoo het den heer graaf de St. Julien believen mocht telkens weder van de trap te komen, en telkens weder zijn drinkgeld uit te deelen.

Maar het beliefte den heer graaf de St. Julien nog slechts tweemaal de trap af te gaan, drinkgeld uit te deelen en in het rijtuig te stijgen. Toen nu de graaf ten negendenmale weggereden was, schenen de „drie ruiters” werkelijk besloten te hebben de poort uit te rijden; althans kwamen zij niet meer aan het logement *De koning van Portugal* schetteren, en geen reiskoets hield er meer voor stil. De kastelein wachtte nog een poos, en sprak met de burens, die door het gedurig blazen van den posthoorn eindelijk aan de vensters gelokt waren, en er naar vroegen hoe het kwam, dat zoovele heeren plotseling met extrapost uit zijn logement wegreden. Waarop de kastelein hen met een holle grafstem, strakken

blik en vreeselijk schouderophalen verhaalde, dat er in zijn hôtél slechts één heer had gelogeerd, en de duivel hier gewis in 't spel moest zijn geweest, daar hij dien heer negenmaal had zien weggrijden.

Vervolgens ging hij, onder bestendig hoofdschudden, in zijn hôtél terug, in welks voorhuis hij de kellners en den huisknecht bezig vond hun drinkgeld te tellen, terwijl zij nog soms begeerige blikken naar de trap wierpen, alsof zij nog altoos hoopten, dat de graaf de St. Julien weder naar beneden zou komen.

Juist zooals graaf Cagliostro den beiden heeren ordebroeders had aangekondigd, kwam de minister Herzberg eerst 's avonds laat van Sans-souci te Berlijn terug, en vond op de schrijftafel in zijn studeervertrek Wilhelmine's briefje.

De minister schreef terstond een paar haastige woorden aan den directeur van politie, en verzocht hem zich in persoon naar het logement *De koning van Portugal* te begeven, om er den graaf de St. Julien gevangen te nemen, en in verzekerde bewaring te brengen.

Na verloop van een uur kwam de heer directeur van politie met de onaangename boodschap terug, dat de graaf de St. Julien reeds vóór twee uren van het hôtél afgereden was, en tegelijk verhaalde hij den minister de zonderlinge geschiedenis, welke hem door den kastelein medegedeeld, — en door de kellners en den huisknecht bevestigd was geworden — dat de graaf de St. Julien negenmaal achtereen van het hôtél was weggereden,

Herzberg glimlachte. „Gij ziet, wij hebben met een zeer behendigen schelm te doen,” zeide hij: „en deze schelm is niemand anders dan de zoogenaamde graaf Cagliostro, die onlangs te Mittau en St. Petersburg als een vermetel bedrieger ontmaskerd is, en aan wiens gevangenneming Keizerin Katharina zeer veel genegen is. Het zou dus Zijne Majesteit onzen Koning zeer welkom zijn geweest, zoo hij der Keizerin deze kleine oplettendheid had kunnen bewijzen, haar den vermetelen goochelaar uit te leveren.”

„Misschien zou 't kunnen gelukken hem nog op zijn vlucht te vangen,” zei de politiedirecteur: „Uwe excellentie weet, dat sedert een half jaar op bevel des Konings elke reiskoets, die een der poorten van Berlijn uitrijdt, aangehouden wordt; dat de reizigers zich met hun pas moeten doen erkennen,

hunne reisrouten aangeven, en dat deze aangiften zeer zorgvuldig door den poortschrijver opgeteekend worden, en daarvan proces-verbaal wordt opgemaakt, welk proces-verbaal dan iederen morgen naar Sans-souci aan Zijne Majesteit gezonden wordt. Men zou derhalve, — als men aan alle poorten navraag doet, zeer gemakkelijk kunnen vernemen, door welke poort hij Berlijn verlaten heeft. De poortschrijver zal in den vertoonden pas gezien hebben, waarheen de zoogenaamde graaf St. Julien vertrokken is, en wij kunnen hem dan op dien weg vervolgen en laten aanhouden.”

„Dat is een goede gedachte,” zei de minister: „spoed u, heer directeur, haar uit te voeren, en wees zoo goed mij van uwe ontdekking bericht te geven.”

De politiedirecteur ijld in ijverigen ambtsijver heen, en nauwelijks was een uur verlopen, toen hij weder het kabinet des ministers binnentrad.

„Nu, mijn waarde directeur,” riep de minister hem toe: „hebben wij den vluchteling ontdekt?”

De directeur schudde met zeer ernstig gelaat het hoofd. „Excellentie,” zeide hij: „’tis wonderbaar. Deze man is geen comediand, maar een heksenmeester. Hij is uit al de negen poorten onzer stad Berlijn gereden; precies op ’t zelfde uur en minuut uit *al* de negen poorten!”

Herzberg lachte. „Hieraan herken ik den geestrijken graaf Cagliostro,” zeide hij: „dit is een van zijn groote kunststukken!”

„Excellentie,” antwoordde de politiedirecteur hoofdschuddend: „dit is geen kunststuk, ’t is hekserij! ’t is onmogelijk dat een mensch op hetzelfde uur uit negen poorten rijdt; aan iedere poort in dezelfde équipage, met twee reiskoffers, op den bok een postiljon, die aan iedere poort hetzelfde deuntje blaast, met een behoorlijken pas, dien hij aan iedere poort vertoont, en zich legitimeert als de graaf de St. Julien, die over Hamburg naar Parijs reist. Zie, excellentie, hier zijn de negen declaraties der negen poortschrijvers van Berlijn. Zij zijn woord voor woord overeenstemmend, dat wil zeggen, zoo ik niet betooverd ben en nog goed lezen kan!”

„Het zal zich zoo wel hebben toegedragen,” zei Herzberg glimlachend: „en ik beken dat deze streek Cagliostro alle eer aandoet. Ik zal morgen weder naar Sans-souci rijden.

Ge kunt mij begeleiden, mijn lieve directeur, om den Koning de declaraties voor te leggen en hem verslag te doen. En wat dunkt u? Het zal nu wel onmogelijk zijn den graaf St. Julien nog verder te vervolgen?"

„Ik zou zeer gelukkig zijn,” antwoordde de directeur van politie: „zeer gelukkig, zoo ik de meening Uwer Excelletie mocht vernemen, in welke richting wij den vluchteling zouden kunnen vervolgen?"

„Mijne meening? Nu, die zal ik u zeggen,” riep Herzberg lachend: „Ik ben overtuigd, dat de graaf St. Julien uit negen poorten is getreden, wijl hij in de stad is gebleven, en op die wijze het best alle vervolging ontgaat. 't Zou dan ook vruchteloos zijn hem na te sporen. Of het moest zijn, dat ge bij al de ordebroeders der Rozenkruisers huiszoeking deedt; en daar dit niet goed doenlijk is, moeten wij den sluwen Magus ditmaal wel laten ontsnappen.”

Minister Herzberg had gelijk. Cagliostro was slechts uit de negen poorten van Berlijn gereden om veilig en zonder gevaar in de stad te kunnen blijven, en met Bischofswerder en Wöllner de toebereidselen voor het groote tooneel te maken, dat in dezen nacht voor den Kroonprins Frederik Wilhelm zou uitgevoerd worden.

Reeds sedert lang had de Prins een levendig verlangen te kennen gegeven om eindelijk eens in de mysteriën der wonderbare en heilige orde, — waarvan zijn beide vrienden hem zooveel, en met zulk een eerbiedigen schroom gesproken hadden, — opgenomen te worden. Maar zij hadden dit verlangen steeds ontweken, en altijd schouderophalend en met diep leedwezen beweerd, dat het onmogelijk zou zijn den Kroonprins deze verhevene verborgenheden te onthullen.

„De geesten verschijnen zelfs voor de ingewijden niet altoos,” had Bischofswerder gezegd: „zij voegen zich naar ons roepen en smeeken slechts dan, als wij met vurige ziel tot hen bidden, en alles uit onze omgeving en nabijheid verwijderen, wat ons tot ongeloof en twijfel zou kunnen verlokken. Ik vrees ten eerste, dat het vruchteloos is voor Uwe hoogheid de geesten der afgestorven te bezweren, zoolang Uwe Hoogheid met Hare bijzondere gunst eene dame vereert, die met de verhevene orde der Rozenkruisers spot, en met de vijanden der orde verkeert. Hoe zouden de gees-

ten, voor wie niets verborgen is, zich verwaardigen te verschijnen, indien degeen die hen roept, misschien nog kort te voren met een vriendin der Illuminaten en ongeloovigen in betrekking is geweest?" —

„De geestenwereld openbaart zich slechts aan de deugd-zamen en reinen,” had Wöllner met zijn scherpe, strenge stem gezegd: „die niet op de paden der onschuld en kuisheid wandelt, dien kunnen de geesten der zaligen niet naderen; want de zonde en de ondeugd omgeven hem met een dichten nevel, die hem verwijderd houdt van den zuiveren dampkring der verhevenen. Zoo gij de geesten der zaligen wilt oproepen, Prins, moet ge vooraf den sfeer die u omgeeft zuiveren en reinigen, en deze vrouw verwijderen, die u afhoudt van de paden der deugd en kuisheid.” —

Maar, al deze vermaningen waren vruchteloos geweest. De Kroonprins, — hoezeer hij ook verlangde in de geestenwereld opgenomen en een hooger, aanschouwend lid der Rozenkruisers te worden, — had er echter niet toe kunnen besluiten, haar van zich te verwijderen, die sedert tien jaren zijn geliefde, zijn vriendin was geweest; die blijmoedigsmad en vernedering voor hem verdragen, — om zijnentwil vele voorname en rijke partijen afgeslagen had, en liever eenvoudig en schier behoeftig had geleefd, dan van den Prins te scheiden, en de eerbare gade van een rijk man worden.

Neen, het was onmogelijk Wilhelmine te verlaten; haar, de geliefde zijner jeugd, de moeder zijner twee lieve kinderen; haar, die met zulk een teedere liefde aan hem verkleefd was, die alleen het verstond, met haar schalksch vernuft, met hare beminnelijke stoutheid, met hare goedhartige vroolijkheid de verveling te verdrijven, die overal elders den Prins vervolde. Neen; hij kon niet zoo ondankbaar, zoo hardvochtig zijn, Wilhelmine, die hij had bemind, toen zij jong en schoon was, thans te verstooten, nu haar jeugd niet meer de frischheid, hare schoonheid niet meer den eersten bloei bezat!

Dit hadden de ordebroeders Bischofswerder en Wöllner begrepen; daarom besloten zij tot krachtiger middelen hun toevlucht te nemen, en Cagliostro's onverwachte aankomst moest hen natuurlijk als een boodschap der onzichtbare vaderen voorkomen, die hun den Magus zonden, opdat het verhevene werk der zielsbekeering van den Prins, onfeilbaar tot stand kwam.

In dezen nacht nu, zou dit volbracht worden! Zij hadden den Kroonprins aangekondigd, dat de onzichtbaren ontferming wilden hebben met zijn verlangen naar kennis, en dat zij, — hoezeer hij nog op de paden der ondeugd wandelde, — evenwel gezind waren, hem in de velden der zaligen te doen schouwen. Elk uur moest hij zich dus gereed houden, en de boden verwachten, die komen zouden om hem te roepen.

De Kroonprins had derhalve aan zijn geliefde Wilhelmine geschreven, dat hij eerst morgen naar Charlottenburg zou komen; hij had den geheelen dag zijn kamer niet verlaten, en in ongedurige spanning de verschijning der boden verwacht. Thans, nu de nacht was aangebroken, gaf hij de hoop op, en met verslagen gemoed zeide hij tot zich zelve, dat de verhevenen hem dus niet waardig hielden voor hunne reine nabijheid, en dat Wilhelmine Enke dus werkelijk een verhinderd zijner kennis zijn moest. Terwijl hij nu begon te overleggen, of hij aan het heil en de kennis zijner ziel werkelijk zijne geliefde zou opofferen, opende zich zacht de geheime deur, die naar de kleine zijtrap voerde, en twee mannengestalten, geheel in zwarte mantels gehuld, de aangezichten met zwarte maskers bedekt, traden binnen en plaatsten zich naast de deur.

De Kroonprins, die hun binnentreden niet bemerkte had, schrikte, nu hij bij een toevallige hoofdwending de twee onbewegelijke gestalten ontwaarde, en terugdeinzend vroeg hij met bevende stem wat zij begeerden.

„Niet *wij* zijn het die begeeren,” antwoordden beiden op denzelfden toon na elkander, als ware de een slechts de echo des anderen: „niet *wij* zijn het die begeeren, maar *gij* zijt het. Gij begeert de onzichtbaren te aanschouwen, — dat de geestenwereld zich voor u zal openen. De verhevenen willen uwe begeerte vervullen! Kom, volg ons!”

Zij openden de geheime deur; een der gemaskerden ging er uit, de andere bleef er naast staan, en wenkte den Kroonprins, dat hij hem voor zou gaan.

De Prins aarzelde, het scheen hem vermetel zich op deze wijze in een gevaar te begeven, dat hij niet kende, en menschen te volgen, die misschien zijn vertrouwen misbruiken konden.

„Laat mij uwe aangezichten zien; neemt de makers af,”

zeide hij: „ik ben bereid u te volgen, maar ik moet weten met *wie* ik ga.”

„Blijf dan liever,” zei de gemaskerde: „Die geen vertrouwen heeft is geen vertrouwen waardig; die slechts aan het zichtbare gelooft, van hem wenden de onzichtbaren zich af.”

Frederik Wilhelm glimlachte. Hij had deze stem herkend, en wist nu dat het Bischofsweder was, die tot hem sprak; maar hij wist *niet*, dat Bischofswerder opzettelijk zijn stem niet veranderde, om den Prins moed in te boezemen.

„Welaan, 't zij zoo,” riep Frederik Wilhelm: „de onzichtbaren zullen zien, dat ik geloof. Volg mij!”

Aanstands naderde hem de gemaskerde, nam den mantel van zijn schouder, en wierp dien den Kroonprins om; nam den driekanten hoed en het masker van zijn hoofd, en bedekte er Frederik Wilhelm's hoofd en aangezicht mede. Deze liet dit toe, en ontwaarde met eenig verwondering, dat de andere, — hoezeer deze hem zijn mantel, zijn masker en zijn hoed had gegeven, — evenwel in dezelfde vormomming als vroeger gebleven was.

„Kom nu, want de onzichtbaren verwachten u,” zeide deze nu, en de Kroonprins trad moedig over den drempel, en ging naar buiten in de kleine gang, die naar de zijtrap voerde. De tweede vormomde volgde, en sloot de deur achter zich; de eerste vormomde ging vooruit, en bij elken tred dien hij voorwaarts deed, verspreidde zich een zachte schemering, die den Prins den weg scheen te wijzen.

Zwijgend ging 't nu de trap af en naar buiten door de poort van het kasteel, waar een gesloten rijtuig wachtte. De Prins steeg in, de twee vormomden volgden hem, en het rijtuig reed weg.

„Waarheen voert ge mij?” vroeg Frederik Wilhelm.

„Tot de onzichtbaren, welke uw verlangen geroepen heeft,” antwoordde een stem, die den Prins geheel vreemd voorkwam. Daarop heerschte weder diepe stilte; in razenden galop vloog het rijtuig over de straatstenen, vervolgens door het mulle zand voorwaarts steeds voorwaarts. Tweemaal beproefde de Kroonprins nog een gesprek aan te knopen, maar dezelfde vreemde stem riep hem gebiedend toe: „Reinig uw hart, en bid!” en daarop werd alles weder stil.

Het berouwde nu den Prins van ganscher harte, zich met dit avontuur ingelaten te hebben. Hij dacht aan zijn vroolijke, geliefde Wilhelmine; hij verlangde naar haar, en overlegde reeds of 't niet beter ware, te bevelen dat men omkeeren, — en hem naar Charlottenburg, tot zijne geliefde voeren zou. Maar de overtuiging, dat Bischofswerder zich nevens hem bevond, en de vrees om in de oogen zijns vriends en gunstelings zwak en moedeloos te schijnen, hielden het gebiedende woord terug. Thans, na een rit, die den Prins verscheidene uren scheen geduurd te hebben, hield het rijtuig stil, het portier werd geopend, de twee vermomden sprongen er uit, reikten Frederik Wilhelm de hand en hielpen hem bij 't uitstijgen. Hij sloeg een vorschenden, schuwen blik 't rond, en ademde ruimer; want in weerwil der nachtelijke duisternis, wist hij toch waar hij zich bevond, en zag dat men voor het marmerpaleis te Potsdam stond, dat nabij het nieuwe paleis lag, 't welk de Kroonprins bij zijn verblijf te Potsdam bewoonde.

Zoo men hem juist *hierheen* voerde, kon men zekerlijk niets kwaads tegen hem in 't schild voeren, — waren het zekerlijk vrienden, die zich hij hem bevonden. Het marmerpaleis stond daar stil en donker, want het was onbewoond, en diende slechts bij feestelijke gelegenheden tot verblijf van 's Konings gasten, waarvan zich echter thans niemand te Potsdam bevond.

Het rijtuig had stil gehouden voor een deur, die gewoonlijk niet open was, en voor welke mitsdien geen schildwachten stonden. Nu evenwel was deze deur open, en de Prins trad met zijne begeleiders binnen. De een ging voor hem uit, terwijl de ander volgde, en zoo schreden zij door de gang, trappen op en af, en slechts de schemerende lichtglans dien de vooruitgaande gemaskerde achter zich wierp, leidde hunne schreden.

Nu hoorde men in de verte een wonderbaar, zonderling geluid; een feestelijke muziek, die snijgend en scherp als glas, wonderbaar dreunend en doordringend als windgehuil klonk, en de zenuwen trillen, het hart beven deed. Hoe verder zij gingen, des te sterker zwollen de tonen, en daartusschen hoorde men zuchten, kermen en jammeren, als van gemartelden en gefolterden.

De vooruitgaande vermomde opende nu een deur, en bei-

den plaatsten er zich nevens. — „Wij zijn aan het doel,” sprak de vreemde, onbekende stem.

„Waar?” vroeg de Prins: „Wat is het doel?”

„De plaats, waar ge aanschouwen zult wat ge begeert,” antwoordde Bischofswerder's stem, zóó zacht en geruststellend, dat Frederik Wilhelm er zich door bemoedigd gevoelde: „de onzichtbaren voegen zich naar uwe vurige wenschen. en de geesten, welke gij roepen wilt, zullen verschijnen. Doch zoo uw hart thans vreest, zoo ge gevoelt dat de nabijheid der afgestorvenen u overweldigen zou, zoo ge angst gevoelt, treed dan terug, beveel dat wij u van hier wegvoeren naar uw paleis, en het zal geschieden. Maar zie dan ook voor altoos af van het verheven geluk, de onzichtbaren te aanschouwen, en met de geestenwereld heilige gemeenschap te hebben.”

„Ik ken geen vrees,” antwoordde de Prins fier: „ik wil de afgestorvenen zien!”

„Ga dan deze kamer binnen, en zij zullen u naderen. Val neder op uwe knieën, en roep driemaal met luider stem de namen van drie ontslapenen, en zij zullen voor u verschijnen en de vragen beantwoorden, welke gij tot hen richt. Maar hoed u, en waag u niet in hunne nabijheid; want de blik hunner oogen is doodelijk, en hun adem is vernietigend. Blijf daarom op uwe knieën als zij u verschijnen, en op eerbiedigen afstand van hen, zooals den sterfelijken voor de onsterfelijken betaamt. Treed binnen, broeder, bid en hoop!”

Frederik Wilhelm begreep in weerwil van de heimelijke vrees, die wederom zijn hart bekreep, dat thans geen terugwijken meer mogelijk was, en trad dus vlug over den drempel.

Terstond sloot zich de deur achter hem, en hij bevond zich nu in zulk een diepe duisternis, dat hij 't niet waagde zich voorwaarts te bewegen, maar op zijne knieën nederzonk. De scherpe, doordringende muziek verstomde, en een stem, die van zeer verren afstand scheen te komen, en tóch krachtig en geweldig was, riep nu: „Noem de overledenen welke gij begeert te zien! Noem ze driemaal!”

„Marcus Aurelius, Leibnitz, en de groote Keurvorst!” zei Frederik Wilhelm luid, en herhaalde deze namen nog tweemaal.

„Wie roept mij?” sprak thans een holle grafstem, — en

ginds recht tegenover den Prins, verbreidde zich nu een blauw licht, werd grooter, nam een menschelijken vorm aan, die aanvankelijk als uit nevels en wolken scheen geweeven, maar vervolgens meer aaneengesloten en dichter werd, en nu als een krijgsmansgestalte uit den vroegeren Romeinschen tijd verscheen. Marcus Aurelius, de Romeinsche Keizer in kuras en helm, waaruit een bleek, vaal gelaat met wijdgeopende, strakke oogen staarde.

„Wie roept mij?” herhaalde de grafstem, maar de Prins was niet in staat te antwoorden. De lippen weigerden hem hun dienst, en toen hij naar dit levend lijke gezicht met de wezenstrekken van Marcus Aurelius zag, liep een rilling door zijn geheele wezen.

„Gij antwoordt mij niet,” donderde de stem: „ik wil u echter zeggen, wie gij zijt: Gij zijt een in zonden en ondeugden verloren zoon der aarde, een afvallige, een verlorene. Gij zijt de Kroonprins van Pruisen, geroepen om Koning te worden, een volk te regeeren, en zijt toch slechts een zwakke zoon der aarde, die zichzelven niet kan beheerschen. Keer terug van de paden der ondeugd, terwijl het nog tijd is; verhef u uit het stof der zonde, opdat de aschregen der vergelding u niet begrave, zooals die eens het zondige Pompei begraven heeft. Geen grafsteen wijst dan de plek aan, waar de zondaar is gevallen; verzonken is hij in den nacht der vergetelheid, of, zoo hij genoemd wordt, volgen hem de vervloeking en toekomstige geslachten. Derhalve, keer terug; keer terug van de dwaalwegen der zonde. Verhef u tot de deugd, opdat de zaligen u naderen kunnen. Uwe nabijheid doet mij huiveren! Wee over u! Wee! wee! wee!”

Het nevelbeeld verdween, en er heerschte weder een oogenblik diepe duisternis. „Ik wil niets meer zien, ik wil niets meer hooren,” riep de beangste Kroonprins; „deze lucht benauwt mij, opent de deuren! Ik zie af van den omgang met de overledenen. Ik wil weg!”

Maar plotseling lichtte het weder in 't duistere vertrek, en een gestalte zweefde nader, en een ernstig, somber aanzicht, door een groote allongepruik omgeven, staarde den Prins aan. Hij herkende het wel; het waren de trekken van den grooten filosoof Leibnitz, dien hij gewenscht had te zien, en wiens aanblik hem toch met onuitsprekelijke

ontsteltenis vervulde. En evenals Marcus Aurelius, vroeg ook Leibnitz den Prins naar zijn begeerte, en daar hij niet antwoordde, begon ook Leibnitz met toornige stem tot hem te spreken, hem zijne zonden te verwijten, en hem te bezweren het pad der ondeugd te verlaten.

„Ik wil weg! Open! Open!” riep de Prins, toen het dreigend spooksel verdwenen was, en hij tastte met de handen achter zich, tot hij de deur vond, en schudde en drukte haar met al de kracht van schrik en angst. Maar zij gaf niet toe, zij bleef gesloten, en hij moest nu uit de duisternis ook den derde der door hem geroepen zien te voorschijn komen. Hij moest den grooten Keurvorst Frederik Wilhelm zien; hoe hij met hoog opgeheven arm, met fonkelende oogen, met toornig gelaat nader trad, en zijne leeuwenmanen schudde tegen den verdwaalden in zonden nederliggenden zoon van zijn Huis; hij moest hooren, hoe hij hem heftige, toornige woorden toeslingerde, en hem dreigde met zijn vloek en zijn wraak, zoo hij niet afzag van de zonde, die hem tot zedeloosheid, tot ondeugd, tot onkuischheid verleide!

„Ik wil mij beteren,” zuchtte de Prins: „Ik wil alles doen wat de geesten bevelen. Maar ontfermt u slechts over mij! Laat mij vrij! Bisschopswerder! Te hulp! Te hulp! Opent de deur! Ik wil mij beteren! Maar hier uit! Opent de deur!”

De deur opende zich werkelijk, en een lange stoet van donkere, gemaskerde gestalten trad het half donkere vertrek binnen, De gemaskerden omringden hem, en handenwringend smeekten zij den Prins, zich van de ondeugd en de zonde af te wenden, zich tot de deugd te bekeeren, en de verleidster, de onheilige te verlaten.

Zij jammerden, smeekten, zonken neder op hunne knieën, hieven de handen tot hem op, en baden snikkende en weenende: „Keer terug! Beminde, Geroepene! Zie af van Wilhelmine Enke; zie af van de ondeugd! Verstoot de verleidster en wend uw gelaat tot de deugd, welke gij gezien hebt in al hare schoonheid!”

En hun weenen en smeeken trof zijn hart, en de doodsangst, de zenuwoverspanning maakte hem machteloos.

„Ik wil doen wat ge van mij begeert,” riep de Prins, terwijl de tranen uit zijne oogen vloeiden: „ik wil van mijn geliefde afzien!”

„Zweer het!” riep het koor der gemaskerden.

„Ik zweer, dat Wilhelmine Enke niet meer mijn geliefde zal zijn,” riep de Prins: „ik zweer bij alles wat mij heilig is, dat ik wil afzien van Wilhelmine Enke. Ik zweer —”

Zijn stem haperde, het suisde in zijne ooren, alles dwarrelde en draaide voor zijne oogen. Hij zonk onmachtig ineen.

Toen hij na een lange bewusteloosheid ontwaakte, bevond hij zich weder op zijn bed, in de slaapkamer van het nieuwe paleis te Potsdam.

Voor zijn bed zat Bischofswerder, en hield zijn blik vol teedere deelneming op den Prins gericht. Nu boog hij zich tot hem neder, en bracht met een uitroep van blijdschap, de hand van den Prins aan zijne lippen.

„Goddank, mijn dierbare Prins, ge zijt weder ontwaakt; ge zijt aan een nieuw leven wedergegeven. Gij behoort nu aan de deugd, aan de eerbaarheid, en de onzichtbare vaderen zegenen den deugdzame, den rechtvaardige!”

„Bischofswerder,” zei de Prins op doffen toon: „is het waar? Heb ik gezworen Wilhelmine Enke te verstooten? Wilhelmine Enke niet meer te beminnen?”

„Ja, mijn Prins,” antwoordde Bischofswerder verheugd: „Gij hebt het beloofd bij alles wat u heilig is. God in den hemel en de geesten en de onzichtbaren hebben uwen eed gehoord, en er is een goddelijke vreugde hierover in den hemel en op aarde!”

De prins antwoordde niet; hij wendde zijn hoofd slechts naar de andere zijde, om Bischofswerder te tranen niet te laten zien, die over zijne wangen vloeiden.

VI.

DE TERUGKOMST.

Het fraai huis, 't welk de heer Ebenstreit von Leuthen in de schoonste straat van Berlijn „onder de Linden” bezat, was na diens huwelijk en verheffing in den adelstand, geheelnieuw ingericht geworden, en verbeidde in de heerlijkste versiering, de komst zijner bewoners. In de laatste weken had in dit huis een levendige drukte geheerscht; allerlei

handwerkslieden en kunstenaars waren er bezig geweest, en de oude Trui, — de achtbare bestuurster van het huis, — zag met stomme verbazing, hoe de zalen steeds meer schitterden in den glans der gouden meubels, der prachtige spiegels en lichtkronen, der heerlijke schilderijen, welke mijnheer von Leuthen uit Italië had gezonden, de marmerbeelden, tapijten, zijden behangsels, met goud geborduurd gordijnen en al de kostbare voorwerpen van weelde, die overal op vergulde marmeren tafels stonden.

Thans, nu alles voltooid, het geraas der arbeidende werklieden verstomd, en alles weder eenzaam en stil was, — ging zij langzaam door de versierde, eenzame vertrekken, en liet onderzoekend hare oogen naar alle zijden zweven. Maar, er sprak geen tevredenheid, doch veeleer toorn uit hare blikken, en om hare lippen speelde een verachtende glimlach.

„Dit is de ellendige prulleboel, waarvoor zij mijn arm Marietje verkocht hebben,” prevelde de oude vrouw, terwijl zij langzaam voortging: „Voor zulk een nietswaardige voddenkraam en tooi, hebben zij het arme, onschuldige hart in 't verderf gejaagd, en het zal *hun* schuld zijn zoo haar ziel verloren gaat. Want ik zie 't wel aan hare brieven, dat zij geheel anders is geworden, en dat zij haar herschappen hebben met hun schandelijk geldhuwelijk. Van niets schrijft zij steeds, dan over de inrichting van dit huis, en niets is fraai en kostbaar genoeg. Nooit een hartelijk, vertrouwelijk woord voor haar oude Trui. 't Is alsof zij alles vergeten heeft, wat vroeger geweest is! Ach, 't is droevig en jammer met de rijke menschen! Het schandelijk geld versteend hunne harten, en maakt hun slecht en liefdeloos.”

Het heftig geluid eener schel klonk thans door het huis, en weergalmde akelig in de ledige, eenzame zalen.

„Dat is zeker mevrouw von Werrig” zei Trui hoofdschuddend: „zij schelt altoos alsof zij de komst van den Koning wil aankondigen, en draagt haar neus zoo hoog, alsof zij de geldzak van haar schoonzoon is. — Inderdaad,” bevestigde Trui, toen men nu buiten de schelle stem der generaalsvrouw vernam: „inderdaad, daar is zij! Zij kijft reeds met den nieuwen hofmeester, die eerst sinds gisteren hier is; zij behandelt al de dienstboden hier, als waren het hare

eigene; maar zij willen 't zich niet laten welgevalen, en dat doet mij plezier."

„'t Is ongehoord! 't is abominabel" schreeuwde de generaalsvrouw, terwijl zij met een heftigen ruk de deur opentrok en het salon binnentrad, waar Trui zich juist bevond; „deze kerel verstout zich mijne bevelen te weerspreken en — Ha, daar zijt ge immers, Trui!"

„Ja, ik ben hier," zei de oude Trui bedaard: „heeft mevrouw mij gezocht?"

„Ja, ik heb u gezocht, Trui. Ge moet mij zeggen of ge den nieuwen hofmeester, dien gij, — 't is belachelijk om liet te zeggen, — dien *gij* gehuurd hebt, niet ingeprent hebt dat de bevelen, welke *ik* hem geef, even goed zijn, alsof mijnheer von Ebenstreit of zijne gade ze gegeven hadden?"

„Neen, dat heb ik hem *niet* ingeprent, mevrouw," antwoordde Trui bedaard: „er staat hier niets van in den brief, dien mij Marietje —"

„Marietje?" viel mevrouw von Werrig haar in de rede: „Hoe kunt ge u verstoufen, de rijke mevrouw barones von Ebenstreit zoo gemeenzaan te noemen?"

„'t Is waar," zei Trui zuchtend: „ik had ongelijk, en verzoek verschooning."

„Ik kom hier, om na te zien of alles in orde is," vervolgde mevrouw: „ik beveel den hofmeester de deuren en gangen en 't voorportaal met bloemguirlandes en kransen te versieren, en die man heeft de onbeschaamdheid mij te antwoorden, dat hij dit niet doen mag."

„Hierin heeft hij volkomen gelijk, mevrouw. Want mevrouw de barones Ebenstreit von Leuthen — nietwaar, dit is de juiste titel? — mevrouw de barones heeft geschreven, dat zij zonder eenige feestelijkheid haar huis wil betrekken, en uitdrukkelijk verzocht, hare aankomst *niet* te vieren. Zie, hier is de brief. Ik draag hem altoos bij mij. Hier staat het, luister maar: „Er mag geen feestelijkheid voor onze aankomst plaats hebben, en ik verzoek uitdrukkelijk er van verschoond te blijven! Geen bloemen en guirlandes, geen manifestaties, die tòch slechts leugen en huichelarij zijn. Ik wensch dat mij niemand ontvangt. Hoort ge, Trui, *niemand!* Geef hiervan ook kennis aan mijne moeder, en zeg haar, dat ik, zoodra ik mij van de vermoeienissen der reis hersteld heb, met mijnheer den baron mijn plichtmatig

bezoek bij mijnheer den generaal en zijne vrouw zal brengen."

"Welke koele en liefdelooze woorden!" riep de generaalsvrouw. "Waarachtig, men zou niet gelooven dat het een dochter is, die zóó van hare ouders schrijft."

"Zij heeft misschien op haren huwelijksdag vergeten dat zij nog ouders heeft," zei Trui de schouders ophalende: "en zij wil nu bij hare terugkomst, wellicht niet terstond aan dezen ongelukkigen trouwdag herinnerd worden. Zij kan echter elk oogenblik komen, mevrouw; want de koerier, die hare aankomst moest berichten, is reeds voor een uur aangekomen, en daarom zou 't misschien beter zijn, dat —"

"Ge wilt u toch wel niet vermeten te zeggen dat ik heen moet gaan? Neen, ik zal mij niet laten beletten, mijne dochter, mijn eenig kind, op te wachten, dat ik sedert bijna drie jaren niet gezien heb. Men kan het eene moeder niet ten kwade duiden, dat zij den tijd niet kan afwachten, om hare dierbare dochter te omhelzen. Ach, ik heb immers geen andere vreugde dan mijn gelief kind, en ik verlang onuitsprekelijk, haar aan mijn hart te drukken, en haar mijn verdriet te klagen."

"Verdriet? Heeft mevrouw verdriet? Ik meende dat dit volstrekt niet voor haar bestond, en had mij nooit voorgesteld, dat haar *iets* ter wereld bekommeren kon."

"En evenwel heb ik zwaar verdriet," zuchtte de generaalsvrouw: "Ik kan 't u wel zeggen Trui, want ge kent al onze omstandigheden. Ge weet het, de heer generaal is nu weder tamelijk gezond, de beide badreizen naar Wiesbaden en Teplitz hebben hem van zijn jicht genezen, en hij is thans helaas zóó sterk en gezond, dat hij overal kan heengaan. De booze, afschuwelijke jicht heeft hem ongelukkig verlaten!"

"Ongelukkig? Betreurt mevrouw dit?"

"Gewis betreur ik het, Trui; want nu hij niet meer ziek is, heeft de generaal zijn vorig leven weder begonnen. Hij gaat weder naar de wijnhuizen, waar vroolijke gezelschappen bijeenkomen, en hij speelt weder! Verbeeld u, Trui; gisteren avond heeft de generaal gespeeld, heeft al het geld verloren dat hij bij zich had, en alsof dit nog niet genoeg ware, heeft hij het jaargeld, dat mijnheer von Ebenstreit voor ons heeft vastgezet, een geheel jaar verpand, en zich op zijn woord van eer verbonden, dat hiermede zijn speel-

schuld betaald zou worden. Zoo dat nu geschiedt, zullen wij het volgende jaar even arm en behoeftig moeten leven als vroeger; want wij zullen dan niets hebben, dan het geringe pensioen van den generaal, en ge weet, Trui, hoe kommerlijk wij daàrvan leven moesten."

"En ge zult nu nòg minder hebben dan vroeger," zei Trui: „want toenmaals had ge nog het geld, dat ons lief Marietje met haar bloemenmaken en lesgeven verdiende, en waarvan zij nooit iets voor *zich* behield, maar alles aan hare ouders gaf, hoezeer zij er nooit dank voor kreeg. Ach, destijds was zij nog mijn lief, goed Marietje, en zoo vlijtig en zoo geduldig was zij, en zoo onverdroten heeft zij gearbeid voor hare ouders! Destijd had zij *niet* vergeten dat zij ouders had; zij werkte voor hen van vroeg tot laat, en — ach God, mijn hart breekt, als ik er aan denk, en ik moet weenen, zelfs in uwe tegenwoordigheid, mevrouw!"

Zij hief den slip van haar donkerblauwen boezelaar omhoog, en droogde hare oogen, en hield dien vast, want de tranen braken telkens weer los.

„Welk een leelijken boezelaar draagt ge," riep de generaalsvrouw: „en hoe gemeen zijt ge in 't geheel gekleed. Dit is toch waarlijk niet de kleeding, die aan een huishoudster en bestuurster van een rijk en voornaam huis past, en deze betrekking bekleedt ge toch thans. Spoed u, Trui, en ga u beter kleeden, opdat ge uwe meesters behoorlijk en fatsoenlijk kunt ontvangen.

„Ik zal 't wel laten, mevrouw, want ik ben zeer fatsoenlijk gekleed. 't Mag misschien niet de tooi zijn eener huishoudster en bestuurster, maar 't is de kleeding, die voor de oude Trui past; en zooals ik ze altoos 's Zondags gedragen heb; toen ik nog de éénige dienstmaagd voor alles, bij u en mijn Marietje was. *Gij* zult dit wel niet weten, maar Marietje, — ik wil zeggen mevrouw von Ebenstreit, — ziet het misschien, en denkt dan een oogenblik aan haar lief dakkamertje, en dan —"

„En dan zal Marie eindelijk inzien, Trui, hoe goed wij voor haar gezorgd hebben, en hoe dankbaar zij aan hare goede ouders moet zijn, dat zij haar zulk een rijk man bezorgd hebben. En als Marie dat eindelijk inziet —"

„Gij vergeet met wie ge spreekt, mevrouw," viel Trui haar spottend in de rede: „en dat het niet betaamt, als

men tot de oude Trui spreekt, „Marietje” te zeggen. Mevrouw von Ebenstreit, wilt ge zeggen.”

„Welnu, ja; mevrouw von Ebenstreit zal, als zij nu dit prachtige huis binnentreedt, toch moeten inzien, hoe goed haar moeder 't met haar gemeend heeft, en hoeveel dank zij haar verschuldigd is, en gij moet haar daaraan herinneren, Trui; en haar dan zeggen, welk een schrikkelijk verdriet mij haar vader heeft veroorzaakt, en dat het de plicht mijner dochter is, mij daarvan te bevrijden, en zij haar man moet overhalen, ditmaal nog eens die leelijke speelschuld te betalen, en dat geld niet van het jaargeld af te trekken. Want het zou toch een vreeselijke onrechtvaardigheid zijn, zoo *ik* er óók door moest lijden, dat de generaal weder de speelwoede heeft, en dat dit een slechte dank zou zijn voor den rijkdom dien ik mijne dochter heb bezorgd. Ge zult dat alles aan mijn dochter zeggen, Trui, en —”

„Ik zal haar niets zeggen, volstrekt *niets*, mevrouw,” viel Trui haar driftig in de rede: „de lieve God beware mij er voor, dat ik het zou doen, en met zulk een schrikkelijke logen mijn geweten bezwaar. Maar luister! Daar komt een rijtuig, en een posthoorn schalt! Zij komen! Zij komen!”

En de oude Trui ijlde naar buiten, de trap af naar de voorplaats. Door de breede koetspoort rolde juist de équipage op de plaats, en hield stil voor de stoep die naar de trap voerde.

De hofmeester en de beide livreibedienden naderden met eerbiedige buigingen, om het portier te openen, en hunne meesters hij het uitstijgen behulpzaam te zijn. De oude Trui kwam er bij, om de dame te begroeten, die er zoo geheel uitzag als haar lieveling, haar Marietje, en tóch weder zoo geheel anders, zoo bleek, zoo ernstig en koel.

„De lieve God zegene uwe aankomst en uwe intrede in dit huis!” riep Trui met bevende stem.

De groote oogen der dame richtten zich met een onverschillige uitdrukking op de oude vrouw, wier trekken zoo bewogen, — en wier oogen met zulk een teedere uitdrukking op haar gericht waren.

„Ik dank u,” zeide zij koel: „Mijnheer, ik verzoek uw arm.”

En zij legde de hand op den arm van Ebenstreit, die uit het rijtuig was gesprongen, en zich dienstvaardig aan-

bood. Aan zijn arm zweefde de trotsche gestalte nu de met kostbare tapijten belegde trap op, de marmerbeelden voorbij, die de pilaren van de trap versierden, zonder Trui zelfs met een blik te verwaardigen.

Zwijgend volgden de hofmeester en de huishoudster Trui het paar.

„Mag ik u naar uwe vertrekken voeren?” vroeg Ebenstreit, toen zij de bovengang betraden: „Of wilt ge mij eerst het genoegen vergunnen, met mij de nieuw ingerichte zalen te bezichtigen?”

„Natuurlijk,” antwoordde zij koel: „wij willen eerst de gezelschapskamers zien, want dat is de hoofdzaak. Wij zullen veel gezelschap hebben. Gij weet, ik haat de eenzaamheid.”

„Ja, ik weet het,” zuchtte Ebenstreit; „wij zijn zeer zelden alleen geweest.”

„En het zou vreeselijk zijn, zoo wij het waren,” zeide zij met hare koele bedaardheid.

De hofmeester opende de deur der kleine voorzaal, en zij traden dit van goud, spiegels en lichtkronen fonkelend vertrek binnen.

„O, dit is waarlijk zeer keurig, zeer prachtig,” riep Ebenstreit, een trotschen, tevreden blik in 't rond slaande: „Zeg het zelve, Marie, is 't niet uwer waardig?”

Zij liet een koelen onverschilligen blik in 't rond waren. — „Het behaagt mij in geen geval,” zeide zij: „de inrichting moge zeer kostbaar zijn, maar zij herinnert aan het parvenuschap. Men ziet overal den nieuwen rijkdom van den geadelden bankier.”

De heer von Ebenstreit fronste het voorhoofd, en zijn gelaat verduisterde; maar hij waagde het niet aan zijne misnoegdheid lucht te geven tegen zijn koele, trotsche echtgenoot, maar zocht naar eene uitvlucht.

„Ge zijt zeer streng, Marie,” zeide hij: „maar wees toch zoo goed mij te zeggen, hoe gij het met deze strenge grondbeginselen nog een oogenblik dulden kunt, dat de oude Trui in deze armzalige kleeding, — die gewis niet aan eenigen rijkdom herinnert, — hier voor ons durft verschijnen?”

De oogen van mevrouw von Ebenstreit zweefden een oogenblik vluchtig over Trui's gestalte. — „De oude Trui

is het éénige voorwerp hier," zeide zij toen: „dat *niet* aan den ijdelten pronk van het bankierschap herinnert, maar die in de waardiger en passender kleeding, als oude dienstmaagd van een oud adellijk huis verschijnt. Blijf maar altoos zooals gij zijt, Trui, en laat u niet verleiden door onze dwaasheden! Ik — maar wat is dat?" brak zij plotseling af, terwijl hare oogen zich verduisterden, en haar blik zich naar de deur wendde, welke de hofmeester thans op een wenk zijns meesters geopend had.

„Dat ben *ik*!" riep mevrouw von Werrig, die nu met uitgebreide armen en een teederen glimlach uit het salon binnentrad: „O, mijne kinderen, mijn geliefde kinderen. Daar zijt ge eindelijk! Na drie jaren valt mij eindelijk weder het geluk ten deel, mijn eenige, geliefde dochter te omhelzen."

Zij wilde haar arm om den hals van Marie slaan, maar deze stak beide handen afwerend tegen haar uit, en trad terug.

„Mijn kind, mijn kind," kermde haar moeder: „is het dan mogelijk dat een dochter hare moeder zóó ontvangt, na zulk een lange scheiding?"

„Huishoudster Trui," vroeg Marie op strengen toon, zich tot de oude vrouw wendende: „hebt ge mijn brief niet ontvangen, of hebt ge vergeten dat ik uitdrukkelijk bevolen heb, dat er geen *vreemde* hier in huis bij onze aankomst tegenwoordig zou zijn?"

„Ik heb het niet vergeten, mevrouw; ik heb 't ook aan mevrouw uwe moeder gezegd. Maar zij" —

„Maar ik wist, dat dit bevel geen betrekking op *mij* kon hebben," viel de moeder haar in de rede: „ik behoor immers niet tot de vreemden: ik ben immers de moeder mijner geliefde, tehuiskomende kinderen. Spreek zelf, mijn dierbare, geliefde zoon; vindt gij 't niet natuurlijk, ja niet door de wetten der betamelijkeit geboden, dat ik u in uw huis ontvang?"

„Ik vind dit inderdaad," antwoordde mijnheer von Ebenstreit, wien het een verlichting scheen te zijn, in de generaalsvrouw een bondgenoot te vinden: „Het verheugt mij zeer onze dierbare, geliefde moeder hier te zien, en ik verzoek u, lieve Marie, u met mij te verheugen."

Een toornige blik vlamde uit hare oogen op haren echtgenoot, die nu verlegen en verward de oogen nedersloeg. Vervolgens nam haar gelaat weder zijn koele, kalme uitdrukking aan, en zij ging door de deur het salon binnen, welks schitterende inrichting met geen blik door haar verwaardigd werd.

„Volg mij,” zeide zij gebiedend, en mijnheer von Ebenstreit gehoorzaamde, terwijl hij zijn schoonmoeder den arm gaf, en haar de zaal binnenvoerde.

„Ha,” riep hij glimlachend: „dat is prachtig. Welk een glans! welk een weelde! Zeg mij, mijn lieve mevrouw schoonmoeder, of deze heerlijke receptiezaal niet volkomen aristocratisch en waardig is gestoffeerd?”

„Ik vind, dat een vorstin, een koningin er mede tevreden kan zijn!” riep mevrouw von Werrig verrukt: „Zelfs in 't koninklijke paleis zijn geen behangels, die bij deze met goud doorwerkte satijnen behangsels te vergelijken zijn.”

„Mijnheer de baron,” zei Marie gebiedend: „wees zoo goed uwen hofmeester te verwijderen; ik wensch u en mevrouw von Werrig alleen te spreken.”

De hofmeester wachtte 't bevel des barons niet af, maar sloop haastig de voorzaal binnen. De oude Trui bleef nevens de deur staan, en hield haar ernstigen, vragenden blik op de jonge barones gericht.

„Nu,” riep de generaals vrouw ongeduldig: „hebt ge niet gehoord, Trui? — Maak dat ge wegkomt!”

„Blijf hier, Trui,” zei Marie bedaard: „gij kent ons verleden, en voor u hebben wij niets te verloochenen. Sluit de deur, en blijf hier. — En thans,” voer zij voort, en haar stem verloor nu, toen zij zich tot hare moeder wendde, de zachte uitdrukking, die er een oogenblik, toen zij tot de oude Trui sprak, in getrild had: — „en thans, als 't u behaagt mevrouw, willen wij ons verklaren.”

„Maar mijn kind,” zei de moeder zuchtend: „hoe zonderling veranderd vind ik u. Ge noemt mij, — uwe moeder, — mevrouw, en spreekt tot Ebenstreit zoo statig, alsof hij niet sinds bijna drie jaren uw lieve, getrouwe man was. Mijn hemel, lieve zoon, wat beteekenen deze deftige vormen?”

Ebenstreit haalde de schouders op. — „Mevrouw uwe dochter wil het zoo,” zeide hij: „terstond in het eerste uur na ons trouwen, toen wij alleen waren, en ik mijn dier-

bare Marie op gemeenzamen toon toesprak, heeft zij mij eens en voor al streng verboden, dat wij op zulk een gemeene, burgerlijke wijze met elkander zouden omgaan, en zij is er nooit van afgeweken."

"Gij zult intusschen hebben ingezien dat ik gelijk had," zei Marie bedaard: „dat het voor twee menschen, die elkander noch beminnen noch hoogachten, noch in eenige andere dan in een uiterlijke, plechtige betrekking tot elkander staan, volstrekt niet betaamt, met elkander op een gemeenzamen en vertrouwelijken toon te spreken. In allen geval zijn wij aan niemand hieromtrent rekenschap schuldig; het minst aan mevrouw von Leuthen, die het best den aard van ons zoogenaamd huwelijk, dat grootendeels h  r werk is, — kennen moet."

"En ik beroem er mij op," riep de generaalsvrouw levendig: „Ja, *ik* heb dit huwelijk, — dat tot ons aller geluk heeft gediend, — tot stand gebracht, en ik hoop dat mijn lieve dochter mij nu ook zeer dankbaar zal zijn, en mijn waarde zoon mij de liefde zal bewijzen, welke hij mij zoo dikwerf gezworen heeft."

"Ik weet niet, wat mijn echtgenoot u gezworen heeft, zei Marie fier: „maar ik neem de vrijheid u te zeggen, dat ik niet weet, mevrouw, tot wie ge hier als tot uwe dochter spreekt. Mocht ge toevallig *mij* hiermede bedoelen, dan moet ik u zeggen, dat ge u vergist. Ik heb nooit eene moeder gehad; en zoo ik vroeger vele jaren lang met teedere bezorgdheid getracht heb een moeder, — dat wil zeggen een hart, dat mij beminnen en voor mij een toevlucht zijn zou, — te winnen, dan is dit lang voorbij. Op den dag, toen ik de echtgenoot van den heer von Ebenstreit werd, heb ik mij losgescheurd van alle familiebanden; heb ik het besluit genomen, alleen, — en slechts op mijn eigen kracht en mijn eigen wil steunende, — den weg door het leven te gaan. Ik geloof, mijnheer von Ebenstreit zal u kunnen bevestigen, dat ik geen oogenblik in deze drie jaren van dit besluit ben afgeweken, en hij mij altoos onwrikbaar en standvastig gevonden heeft."

"Het zal gewis niemand kunnen invallen, dit te willen betwijfelen, mijn lieve Marie," zei Ebenstreit bedeesd: „wij leiden gewis een tamelijk zonderling huwelijk. Of liever men kan eigenlijk ons leven geen huwelijk noemen; wij

leven veleer nevens elkander als een paar compagnons, die zich voor een speculatie vereenigd hebben, met weerstreven van de eene, — en met blijdschap van de andere zijde. Deze andere zijde, de compagnon, die in de compagnieschap zijn hoogste geluk vindt, en er slechts naar wenscht het in een teeder huwelijk te veranderen, ben ik; maar het is tot hiertoe, helaas, geheel onmogelijk geweest.”

„En zal ook in het vervolg geheel onmogelijk zijn, dat weet ge wel. Maar 't is goed, dat ook mevrouw het wete, die de compagnieschap bewerkt heeft, en niet omtrent de uitkomst ervan kon twijfelen.”

„Ik beken,” riep de generaalsvrouw: „dat ik volkomen verbijsterd ben door hetgeen ik hier zie en hoor. Ik zou er aan twijfelen, dat deze koele, trotsche, hier aanwezige dame mijne dochter is, zoo ik haar niet herkende aan haar gelaat en aan den naam, dien zij draagt.”

„Dien gij mij hebt opgedrongen, en waarbij deze heer u geholpen heeft, hoewel hij wist dat ik hem niet beminde, niet achtte, en een verbintenis met hem mij een verschrikking scheen, voor welke ik in den dood zou willen hebben vluchten; zoo ik niet gezworen had, het leven te verdragen ter wille van het eenige doel, dat ik mij gesteld heb. — Maar het dient tot niets nu te spreken van 't geen voorbij is. Er blijft ons slechts over, ons met de toekomst bezig te houden, en het is mij thans lief dat ge hier zijt, mevrouw, opdat wij eens voor altoos elkander verstaan, Ge zijt hier gekomen tegen mijn wensch en wil.”

„Ge zult het moeten verontschuldigen, mijn waarde Marie; het was 't verlangen eener moeder, dat er mijn toe verleidde, de liefde —”

Een koude, verachtende blik der groote oogen, die zich op het gelaat der generaalsvrouw richtten, deed haar midden in hare woorden verstommen.

„Ik wensch dat wij elkander voor altoos verstaan en verklaren,” zei Marie na een korte pauze: „Ik wensch in mijn huis geheel alleen en ongehinderd de rechten uit de oefenen, welke een dame des huizes toekomen. Gij staat mij deze rechten toe, mijn gemaal?”

„Volkomen en onvoorwaardelijk, mijn dierbare Marie. Gij weet dat ik geen anderen wil heb, dan den uwe, en ik het als mijn hoogste geluk beschouw, mij in alle zaken

aan u te onderwerpen, altoos nog hopende uwe liefde te verwerven en uw hart te winnen, dat —”

„Dat deze vrouw hier in steen veranderd heeft,” zei Marie bedaard, terwijl zij met opgeheven hand op hare moeder wees: „Daar ge mij dus erkent als de meesteres van dit huis, maak ik van mijne rechten gebruik, en niemand ter wereld kan mij hierin verhinderen, want ik sta geheel alleen, en ben bevrijd van alle familiebanden. Ik ben door mijne geboorte en uwen rijkdom een dame der groote wereld, en als zóódanig wil ik leven.”

„En 't verheugt mij zeer, dat gij dit wilt, Marie,” riep Ebenstreit; „ik heb daarom deze gezelschapszalen op de kostbaarste wijze laten inrichten; ik heb ons huis op een grooten voet gebracht, en zal er trotsch op zijn de geheele groote wereld hier te zien verschijnen, om mijne echtgenoot te huldigen, zooals dit overal te Parijs en Londen, te Rome, Madrid en Petersburg is geschied. Overal hebben wij de eerste kringen om ons heen gezien, en overal, moet ik zeggen, goëerde mevrouw schoonmoeder, — overal heeft de groote wereld zich beijverd in onze salons te verschijnen, is iedereen verrukt geweest door de schoonheid, den fijnen wereldtoon en de edele manieren van mevrouw uwe dochter”

„Ik verzoek u, laat mij bij het eigenlijke onderwerp van ons gesprek blijven,” zei Marie streng; „ik zeide, dat ik van mijne rechten als vrouw des huizes gebruik wil maken. Een der eerste rechten is: dat ik er slechts *die* personen in ontvang, welke ik zien wil; dat niemand zich veroorloven mag, zonder mijne bewilliging deze vertrekken, — of zelfs dit huis te betreden. Is u dit duidelijk, mijn echtgenoot?”

„Ja, het is mij duidelijk,” antwoordde Ebenstreit bedremmeld; „dit is trouwens het recht van elke huisvrouw.”

„Het is ook *mij* duidelijk,” riep de moeder, slechts met moeite haar toorn bedwingende; „maar ik wacht evenwel op het beslissende woord; ik wil zien of het inderdaad mogelijk is, dat een dochter den misdadigen moed heeft, hare moeder uit haar huis te jagen!”

„Ik zeide u reeds, dat ik geen moeder heb, en niemand het recht heeft mij dochter te noemen,” antwoordde Marie koel; „zoo ge echter op een beslissend woord wacht, zal het uitgesproken worden: Ik wil in mijn huis en in mijn vertrekken slechts het gezelschap zien dat *ik* genoodigd heb,

en de echtgenoot van den generaal von Leuthen behoort daartoe *niet*!”

„Ach, mijn dierbare Marie; ge zijt wreed!” riep Ebenstreit verschrikt.

„Zij is eene ontaarde, eene nietswaardige!” sprak de moeder.

„Zoo ik dat ben,” hernam zij bleek en streng; „wie anders heeft mij zulks gemaakt, dan gij beiden? Wie heeft mijn hart gedood en met voeten getreden, tot het gevoelloos, als in steen veranderd was; — wie anders dan gij beiden? Draagt nu de gevolgen uwer wreedheid uwer liefdeloosheid! Ik kan het niet veranderen en herhaalslechts: De generaalsvrouw behoort *niet* tot de personen, welke ik *ooit* noodigen zal! Zij heeft bijgevolg ook niet het recht, ooit deze vertrekken te betreden, of er thans nog langer te blijven.”

„Zij wijst mij de deur,” riep mevrouw von Werrig, en tranen, wezenlijke, heete tranen vloeiden uit hare oogen; „zij wijst mij de deur, zij wijst mij naar buiten!”

„Ik doe wat ge vroeger een ander hebt gedaan, mevrouw,” antwoordde Marie, en haar stem en haar gelaat nam nu een plechtige uitdrukking aan; „gij hebt den edelsten, besten en hooghartigsten mensch, — gij hebt een man die uw achting en onderscheiding waardig was, met hoon en spot, met schande en verachting uw deur gewezen; hebt hem er uitgeworpen, hoewel ge wist, dat ge er mijn hart door braakt. Ik volg slechts *uw* voorbeeld; ik maak van mijn huisrecht gebruik, zooals *gij* deedt, en ik ben hierbij minder schuldig dan gij; want tusschen ons beiden is van geen achting en waardeering sprake, en geen van ons beiden behoeft de ander hoogachting en eerbied te bewijzen.

„Gij dult dat, heer zoon?” vroeg de generaalsvrouw: „Gij veroorlooft, dat men in uwe tegenwoordigheid, in uw huis mij zoo smadelijk bejegent? Want in allen gevalle is dit toch *uw* huis! Gij zijt toch de meester hier? Mijn God, spreek toch, maak toch gebruik van uw recht als heer des huizes; zeg toch aan uwe vrouw, dat ik, als uwe moeder — want ik ben immers ook *uwe* moeder, wijl gij mijn aangenomen zoon zijt en mijn naam draagt, — dat ik als uwe moeder het recht heb hier te zijn, hier te komen zoo dikwerf mij dit behaagt.”

„Nu, mijnheer,” zei Marie, toen Ebenstreit verlegen zweeg: „spreek toch; zeg toch aan mevrouw uwe meening. Beslis

nu wie ge in uw huis wilt hebben; de vrouw van den generaal von Leuthen of mij? Een van ons beiden kan slechts hier blijven; ik geef u volkomene vrijheid te kiezen!"

„Dan blijft mij natuurlijk geen keus,” antwoordde Ebenstreit moed vattend: „Ik kan mij natuurlijk slechts voor mevrouw mijne echtgenootte verklaren, die de edelste en fierste schoonheid van geheel Berlijn is, en die mijn huis tot het middelpunt van de aristocratie en de geldwereld maken zal. Dit is mijn hoogste trots, en om dit te bereiken, heb ik immers naar de hand mijner schoone echtgenootte gedongen, en al de krenkingen, smarten en vernederingen aangenomen, die tot hiertoe mijn deel zijn geweest. Zoo ik tusschen moeder en dochter mijne keuze moet bepalen, kan ik niet anders dan de dochter kiezen.”

„Hij geeft mij op!” gilde de generaalsvrouw: „Gij zijt een ondankbaar, slecht mensch! Gij vergeet dat ge mij alles te danken hebt; dat ik alles heb bewerkt. Wat zoudt ge buiten mij zijn? Niets dan een ellendige, domme geldman, om wiens domheid en vervelendheid iedereen lacht, en die nooit toegang in voorname en beschaafde huizen gevonden zou hebben. Wat zijt ge door mij? Een voornaam man, die op een grooten voet leven kan, tot wiens gezelschappen iedereen zal willen komen; die zelfs aan het Hof kan verschijnen, wyl hij onzen adellijken, beroemden naam draagt. En aan wie hebt ge dit alles te danken? Aan wie anders, dan aan mij? Aan *mij* alleen?”

„Gij hoort het, God in den hemel!” riep Marie op plechtige, bezwerende wijze beide armen opheffende: „Zij zegt het zelve: *zij* alleen heeft dit ongeluk aangericht, en ik sta gerechtvaardigd in dit uur!”

„Vergeving, mevrouw moeder,” zei Ebenstreit hoogmoedig: „gij gaat te ver. Vooreerst heb ik toch alles, wat ik ben, slechts aan mijn geld, — aan mijn rijkdom te danken. Ik was inderdaad van onaanzienlijke afkomst, maar ik was eierzuchtig en rijk. Ik zeide bij mij zelve: Met geld kan men alles gedaan krijgen, en gij ziet het, ik heb alles gedaan gekregen. Mijn rijkdom heeft mij een adellijken naam, een prachtig huis, een schoone vrouw, en een rang in de samenleving verschaft. Ik stem gaarne toe, dat ge mij in mijne plannen behulpzaam zijt geweest; maar ge zoudt dit zekerlijk *niet* gedaan hebben, zoo ik niet rijk, — en in staat

ware geweest, u voor uwe hulp te betalen. Ge ontvangt toch van mij een zeer aanzienlijk jaargeld, en kunt derhalve niet over ondankbaarheid klagen, maar moet toegeven, dat ge een zeer voordeelige zaak hebt gedaan. Ge zult het mij nu moeten vergeven, als ik u verzoek, aan dit pijnlijk tooneel een einde te maken."

"Dat wil zeggen, dat ik heen moet gaan," zei de generaalsvrouw, die zich door de zinspeling op het jaargeld plotseling weder de speelschuld van den generaal herinnerde, en derhalve en zachter toen aansloeg: „Nu goed, ik wil gaan, en beloof nooit weder te komen; mij geheel en voor altoos van u verwijderd te houden, zoo ge mij twee voorwaarden bewilligt."

"Wees zoo goed mij deze voorwaarden te zeggen, mevrouw."

"De eerste voorwaarde is deze: Mijn man heeft het jaargeld, 't welk ge voor hem bestemd hebt, voor het geheele volgende jaar verspeeld, en reeds vooraf vier vierendeeljaarskwitantiën gegeven aan dengene, met wien bij op zijn woord van eer gespeeld heeft. Ge zult deze vier kwitantiën, zoo men ze u vertoont, betalen, maar niettemin ons jaargeld onverminderd voldoen."

"Dat heet met andere woorden: ik moet de som van duizend thaler als speelschuld van mijnheer uw echtgenoot betalen. Is dit uwe voorwaarde?"

"Ja, dit is mijn eerste voorwaarde."

"Gezult haar aannemen, mijnheer," gebood Marie: „ge zult dit doen ter eere van onzen naam."

"Welnu," zuchtte Ebenstreit: „ik neem de voorwaarde aan. Ik zal de speelschuld betalen."

"De tweede voorwaarde is: Gij verhoogt ons jaargeld met vijfhonderd thaler. Gij verzwijgt dit den generaal, en betaalt deze vijfhonderd thaler aan *mij* alleen uit."

"Maar dat is onmogelijk," riep Ebenstreit ontsteld: „Gij houdt mij voor een Cresus, wiens rijkdom onuitputtelijk is. Ik zeg u echter: zoo dit leven en deze uitgaven zoo voortgaan, dan zal zelfs mijn kolossaal vermogen er door uitgeput worden, en —

"Gij overdrijft," viel Marie hem in de rede, en een zonderling vuur vlamde in hare oogen op: „een vermogen als het uwe *kan* nooit uitgeput worden, en de bankierszaak

Ebenstreit, — die thans slechts van firma veranderd, maar toch altoos de uwe is gebleven, — is een onuitputtelijke bron van rijkdom. Neem ook deze tweede voorwaarde aan, opdat wij eindelijk rust hebben.”

„Welnu,” zei Ebenstreit, voor wien Marie’s woorden als streelende muziek klonken: „welaan, ik neem ook deze tweede voorwaarde aan. Ge zult deze vijfhonderd thaler hebben.”

„Voor mij alleen?”

„Voor u alleen, mevrouw.”

„Wie is mij echter borg, dat ge uwe belofte zult vervullen?”

„Mijn woord, mevrouw.”

„O, ik geloof niet aan gesproken woorden,” riep de generaalsvrouw met een honenden lach: „ik geloof slechts aan *geschreven* woorden.”

„Welnu, ik zal er een obligatie van opstellen, en de eer hebben u die morgen in uwe woning te brengen.”

„Goed, zoo zijn wij nu met de laatste zaak ten einde, en ik kan heengaan. Vaarwel, mevrouw de barones,” wendde de generaalsvrouw zich tot hare dochter: „vaarwel! En dit is het laatste woord, dat ik tot u richt: Ik heb u verwenscht van af het eerste oogenblik, dat gij het levenslicht aanschouwdet. Een zoon zou de erfgenaam zijn geweest der rijke leengoederen mijner familie, wier natuurlijke erfgename ik moest zijn, zoo ik een man was, en die aan mijn zoon zouden overgaan. Een zoon zou uwen vader en mij rijk en gelukkig hebben gemaakt; een dochter maakte ons ongelukkig, want de rijke goederen gingen nu aan een verren bloedverwant over, en wij kregen niets, volstrekt niets. Derhalve konden uwe ouders zich niet verheugen over uwe geboorte, konden zij u niet welkom heeten. Derhalve hebben wij het u voor de eerste maal vergeven dat gij leeftdet, toen wij u aan een rijk man uithuwelijken, die ons ten minste bevrijdde van de uitwendige zorgen des levens en de erbarmelijke nooddriftigheid. Maar *bemind* hebben wij u nooit; en daarom baart het scheiden van u mij thans ook geen smart. Ge zijt mij altijd onaangenaam en lastig geweest, en ik verlies slechts een ongerief, als ik den aanblik van uw gelaat voor altoos mis! En nu, heer schoonzoon, geef mij uw arm, en doe mij tenminste uitgeleide tot aan den

drempel van uw huis, opdat ge deze koele slang toch zeggen kunt, dat zij voor altoos bevrijd is van 't gezicht harer moeder, die nooit anders dan met koele verachting aan haar denken zal. Geef mij uw arm en kom!"

Zij greep heftig den arm van Ebenstreit, trok hem mede, wierp in 't voorbijgaan een blik vol onuitsprekelijke verachting op de oude Trui, die bleek en treurig bij de deur zat, stiet met een heftigen ruk de deur open, en dreef Ebenstreit, die den moed niet had zich te verzetten, met zich naar buiten.

VII.

ACHTER HET MASKER.

Hoe veranderd was eensklaps dit somber gelaat, toen de deur achter de beide vertrekkenden was dichtgevallen, en Marie zich tot de oude Trui wendde, en haar groette met den glimlach van vorige dagen, behalve dat deze glimlach treuriger en smartelijker was.

Plotseling stond zij naast Trui, sloeg haren arm om haar hals, en kuste de oude, trouwe oogen en den van aandoe-ning bevenden mond, en fluisterde: „Wees gezegend en gegroet, mijne moeder. Neem mij aan uw trouw, teeder hart; laat mij aan uwen boezem uitrusten van al deze folteringen, en bemin de arme verlorene een weinig, die —”

Zij trad plotseling terug, en haar gelaat was weder even hard en koel als te voren, en hare groote oogen richtten zich met een onverschillige uitdrukking op haren echtgenoot, die juist weder de kamer binnentrad.

„Zij is weg,” zei Ebenstreit ruim ademend: „Ik hoop, mijn lieve Marie, dat ge tevreden zijt met mijn gedrag, en hierin een bewijs ziet van mijn groote liefde en hoogachting.”

„Ik verlang dergelijke bewijzen volstrekt niet,” antwoordde zij koel. „Wij hebben onze intrede in dit huis, — dat van nu af de tempel van ons leven zijn moet, — op een zeer waardige wijze gevierd, en het de meest geschikte wijding voor de toekomst gegeven. Het gewichtigste wat wij nu te doen hebben is, dat wij onze aankomst alhier aan de voorname wereld bekend maken. Onze paarden, welke

wij te Alexandrië hebben gekocht, en de nieuwe équipages uit Londen zijn reeds aangekomen, nietwaar?"

"Ja, dierbaarste. Mijn boekhouder berichtte dit immers reeds voor veertien dagen naar Parijs, en klaagde tegelijkertijd een weinig over de enorme sommen, welke hij te betalen had."

"Gij moet hem dit eens vooral verbieden," zeide zij, en wederom straalde een zonderlinge uitdrukking van vreugde en smaad op haar aangezicht: „Het is volstrekt onbetamelijk, dat ondergeschikten zich op deze wijze durven onderstaan hunne meesters te berispen, of hun een raad te geven. Zij hebben slechts zwigend en zonder tegenspraak te gehoorzamen. Dit zult ge al uwe ondergeschikten onder 't oog brengen, en hun zeggen, dat elk terstond ontslagen wordt, die zich verstouten mocht te morren, of u raad te geven."

"Ik zal 't hun bekend maken," antwoordde Ebenstreit zuchtend: „hoewel ik zeggen moet, dat mijn oude boekhouder buitengemeene kennis heeft van finantieele operatiën, en door de veeljarige trouwe diensten, welke hij ons huis heeft bewezen, wel het recht heeft verkregen, in gewichtige gevallen een woord mede te spreken, en raad te geven."

"Ge zult dan wel doen, dezen man uwe dankbaarheid te bewijzen, zooals 'teen edelman betaamt," zei Marie gebiedend: „Ge zult hem pensioneerden, met zijn volle tractement, en een ander in zijne plaats stellen."

"Maar hij heeft een zeer hoog tractement, en hij is nog zeer kras."

"Een reden te meer om hem *thans* te pensioneerden, opdat hij nog van zijn leven genieten, — en zich in 't loon zijns arbeids verheugen kunne. Doe overigens naar uw welgevallen. Ik heb u slechts gezegd, hoe een waardig *edelman* handelen zou. Wilt ge in 's'ede hiervan kibbelen en dingen als een koopman, — dit is *uw* zaak."

"De hemel beware mij," riep Ebenstreit; „ik zal natuurlijk slechts als een waardig edelman handelen!"

Zij knikte zacht toestemmend. „Geef bevel dat onze staat-siekoets met de arabische paarden ingespannen worde. Wij willen terstond visites gaan maken, omdat wij reeds overmorgen ons huis met een groote soirée willen inwijden."

"O, dat is hemelsch," zei Ebenstreit verrukt; „ik zal dus nu eindelijk de voldoening hebben, de Berlijnsche voorname

wereld bij mij te zien, en mijne intrede te doen in den kring mijner nieuwe standgenooten."

Ja," zeide zij met een blik van onuitsprekelijke verachting: „Ja, ge zult deze voldoening hebben. Zend mij later den hofmeester. Ik zal hem de lijst der personen geven, welke ik wil noodigen. Gij kunt er dan naar verkiezing bijvoegen,"

„O, ik zal er niemand bij te voegen hebben," riep Ebenstreit.

„Om 'teven! Zorg nu voor het noodige. Ik zal mij naar mijne vertrekken begeven, om toilet te maken."

„Maar ge zult mij moeten vergunnen, u naar uwe kamers te geleiden, want ge weet immers den weg niet,"

„Trui zal hem mij wijzen, en mij tevens verslag doen van haar beheer. Ga vooruit, Trui!"

Zij groette Ebenstreit met een fiere hoofdbuiging, en volgde de oude vrouw, die haar nu door een reeks prachtige vertrekken voorging.

„Hier is de toiletkamer van mevrouw," zei Trui, toen zij een geheel met spiegels, met kant en zijden gaas getooide kamer binnentraden.

Er heerschte een levendige drukte, want de Fransche kamenier, die met de beide kamerdiensers in de tweede reiskoets was aangekomen, had reeds de groote koffers laten binnen brengen, en begon ijverig de kostbare satijnen en zijden toiletten uit te pakken, die bij geheelen dozijnen uit Parijs meêgebracht waren.

„Leg een elegant bezoektoilet gereed," beval Marie; „ik kom dadelijk. Ga voort, Trui, ik wil alles zien!"

„Hier is de slaapkamer," berichtte Trui, terwijl zij de naaste kamer binnengingen, waar zij de Duitsche kamenier bezig vonden, het met zijde en kant getooide bed in orde te brengen, ingeval mevrouw na de reis misschien een weinig wilde rusten.

De genadige vrouw scheen daar echter geen lust toe te hebben, maar vroeg aan Trui, waarheen de andere deur voerde.

„Die voert naar de kleine gang, mevrouw de barones."

Mevrouw de barones fronste het voorhoofd. — „Heb ik niet bevolen, dat mijn slaapkamer, buiten de toiletkamer geen anderen ingang zou hebben, en met geen andere kamers in verbinding mocht staan?"

„Dit bevel is ook gevolgd, mevrouw de barones,” zei Trui; „in de kleine gang bevindt zich slechts één deur en daardoor komt men in de beide kamers, welke ik bewoon. Deze kamers hebben echter een uitgang naar de andere zijde, en men kan de deur die naar de gang voert, sluiten, zoodat mevrouw de barones zeker is, niet gestoord te worden.”

„Nu ik alles zie,” zei de barones; „wil ik ook uwe kamers zien, Trui. Vertoon ze mij!”

Trui ging vooruit, en de barones volgde haar door de kleine gang, en naar de deur aan het einde ervan.

Zij traden de eenvoudige, stille kamer binnen, en Trui sloot voorzichtig de deur achter zich. — „Hier zijn wij alleen,” zeide zij; „hier ziet ons niemand.”

Marie wees zwijgend naar de tweede deur. De oude vrouw knikte. — „Ja,” zeide zij; „dat is het. Ik heb alles nauwkeurig gedaan, zooals 't in den brief stond. Toen mijn Marietje op reis ging, schonk zij mij al de voorwerpen en meubels, die in haar dakkamertje waren, en ik mocht alles met mij hierheen brengen; en alles staat nu, zooals vroeger in het kamertje.”

Zij opende de deur, en zij traden binnen; 't was werkelijk alsof het kleine, stille dakkamertje was, 't welk de barones als meisje bewoond had; waar zij hare bloemen maakte, hare lessen gaf, en met haar oude Trui, — haar eenige troosteres en vriendin, — woonde.

En toen zij zich nu in dit vertrek bevonden, verdween de trotsche, kalme uitdrukking van 'tgelaat der barones. Een lange kreet van smart en doodelijke foltering klonk van hare lippen; zij zonk als gebroken op hare knieën neder, sloeg hare armen om de gestalte der oude Trui, leunde met het hoofd op hare knieën, en weende bitterlijk.

„O, Trui, nu hebt ge mij weder; nu is zij teruggekeerd, uwe Marie, — armer en ellendiger dan toen zij heenging. Aanschouw mij, Trui; zie wat het leven van mij gemaakt heeft. Toen ik heenging, verachtte ik de wereld; thans, nu ik terugkeer, veracht ik mij zelve. O, Trui, zij hebben mij arm en ellendig, zij hebben mij slecht en wreed gemaakt! En het was goed zoo, en ik was tevreden tot nu toe; ik verheugde mij in mijne erbarmelijkheid, en triomfeerde, als ik dacht, hoe ik hen eens voor Gods toorn wilde aanklagen, wegens mijn verlorene ziel en mijn vertreden hart. En thans,

nu ik u gezien heb, Trui, — nu ik hier omgeven ben van de herinneringen mijner jeugd, — nu gevoel ik afschuw van mij zelve, en zou wenschen te vergaan van schaamte en berouw! Trui ik ben zóó slecht, — zij hebben mij zóó erbarmelijk gemaakt, dat ik niet beter meer ben dan zij allen. O Trui, kunt gij uwe ontaarde slechte dochter vergeven, dat zij haar eigen moeder uit het huis verbant? Maar ik *kon* haar gezicht niet verdragen, want ik gevoelde dat wrok en haat mij overweldigen zouden, en ik haar zou kunnen vloeken!"

„En zij heeft het wél aan u verdiend, mijn arm kind,” fluisterde Trui, terwijl de tranen over hare wangen vloeiden: „Zij heeft immers zelve gezegd, dat zij u nooit bemind heeft, en zelfs nu in dit vreeselijk uur, dacht zij er slechts aan, handel te drijven en geld te maken. Wanneer de lieve God dit gehoord heeft, heeft hij u alles vergeven, en ik doe het ook, en bid en smee den Lieven Heer dat hij degenen straffe, die u zoo ongelukkig hebben gemaakt, en geen ontferming hebben met hen, — zooals zij er geen gehad hebben met u. Ach, mijn arm, lief kind, mijn hart deed mij zoo zeer, toen ik u zoo geheel veranderd zag, en ik kon 't nauwelijks gelooven, dat deze trotsche, koele dame *mijn* Marietje was. Nu zie ik wel, dat gij het zijt, en ik dank God dat ge weent; want in uwe tranen, heb ik u weder herkend, en uw smart bewijst mij, dat ge nog altoos mijne Marie, het kind mijns harten zijt!”

„Ach Trui, hoe heb ik er naar verlangd, u weder te zien. Daaraan te denken, was mijn troost in deze vreeselijke jaren, en als ik dreigde te wanhopen aan de geheele menschheid en aan mij zelve, dacht ik aan u, Trui, en dat hield mij staande.”

„En dacht ge aan niemand *anders*, mijn kind?”

„Ja,” fluisterde zij zacht; „ik dacht ook aan *hem*. Laat mij in dit uur alles weten, Trui; verzwijg mij niets. Gij weet van hem?”

„Ja,” zei Trui; „ik weet van hem. Ik dacht, dat ge mij zoudt vragen, en dus ben ik gisteren nog bij den heer directeur Gedicke geweest, en heb naar hem geïnformeerd.”

„En wat hebt ge vernomen? Zeg mij eerst het gewichtigste. Leeft hij? Is hij gezond?”

„Hij leeft, en is ook weder gezond. Maar hij was langen

tijd zwaarmoedig; zóó zelfs, dat hij een geheel jaar lang geen onderwijs meer kon geven. De heer directeur Gedicke reed, toen hij van uwe huwelijksvoltrekking terugkwam, terstond naar Spandau, en haalde hem van daar; en langzamerhand, zoo behoedzaam en voorzichtig mogelijk, verhaalde hij hem uwe echtverbintenis, en dat gij slechts om zijnentwille dit offer gebracht hadt."

„En hij? Hoe nam hij het op? Wat heeft hij gezegd?"

„Niets, Marie; hij heeft niets gezegd; — hij is slechts als verlamd geweest, staarde voor zich uit, en sprak niets. Dit heeft weken lang geduurd; toen plotseling sprak hij, raasde en tierde; en zij moesten hem binden, opdat hij zich geen leed zou aandoen."

„Ach," riep zij huiverend: „spreek niet voort. Ik dacht dat ik sterker, — ongevoeliger was. En nu is 't mij toch, alsof een ijzeren vuist mijn hart verscheurde!"

„En dat is goed, mijn kind," zei Trui zacht; „ge zult ontwaken uit uwe versteening, en uwe tranen en droefheid zullen uw hart weder week maken, opdat God en de eeuwige menschlievendheid er weder hun intrek in kunnen nemen. En dáárom wil ik u alles zeggen; ge moet weten dat de arme, lieve Moritz schrikkelijk geleden heeft. Toen hij had uitgeraasd, is hij zwaarmoedig geworden, en heeft zich te Halle in de eenzaamheid teruggetrokken. Daar heeft hij gewoond op een hooizolder. Boeken liet hij zich brengen en een oud klavier, maar menschen mochten niet bij hem komen, en het eten schoven ze hem heimelijk door de deur. Uren lang hoorden zij hem luid spreken, en des nachts zong hij bij het klavier, en dit klonk zóó aandoenlijk, dat de menschen beneden in het huis weenden, als zij het hoorden." ¹⁾

Marie weende óók, nu zij het hoorde; zij lag altoos nog ter aarde, verborg het gelaat in hare handen, en weende zóó zeer, dat de tranen door hare vingers dropen.

Trui voer voort: „Dit duurde bijna een jaar; al de menschen wisten het, en het bleek toen duidelijk, hoe lief zij allen den heer Moritz hadden, en hoe geacht hij was. De onderwijzers aan het gymnasium van 't grijze klooster hebben de lessen, welke hij moest geven, onder elkander verdeeld, opdat de heer Moritz zijn plaats en zijn tractement

1) Berühmte Schriftsteller der Deutschen. Berlin 1855. 1.

niet verliezen zou. Zelfs de Koning heeft bij den heer directeur Gedicke naar hem geïnformeerd, en veel deelneming betoond. Zijne vrienden, — en bijzonder de heer Gedicke, zijn ook vaak naar Halle gereisd, om naar hem te zien, en op een dag, toen de heer Gedicke juist de ladder wilde opklimmen naar den hooizolder, komt mijnheer Moritz naar beneden, geheel gekleed en volkomen bij zijn verstand; spreekt met den directeur even bedaard en zacht als altoos, en rijdt met hem naar Berlijn terug. Nu, dat verdoorzaakte een groote vreugde in 't gymnasium. Zij hebben hem een groot feest ter viering van zijn herstel gegeven, en zóo veel liefde en vreugde betoond, dat het roerend was. Hij is ook bevorderd geworden, en tot professor benoemd, en op uitdrukkelijk bevel van den Koning onderwijst hij ook den jongen Prins Frederik Wilhelm in het Latijn en Grieksch. O, hij is een zeer geacht man, en —

„En hij is getrouwd, hoop ik,” fluisterde Marie: „Nietwaar, Trui; hij is gelukkig? Hij is gehuwd?”

„Neen,” antwoordde de oude vrouw: „neen, de heer directeur zegt, dat hij zeer rijke partijen kon doen, want hij is zeer gezien, en wordt in de voornaamste gezelschappen genoodigd. Maar hij wil niet en weigert alles, want — ik moet het u zeggen — hij haat de vrouwen.”

„Ach, hij haat ze! Dat wil zeggen: hij haat *mij*?”

„Ja, Marietje, hij haat u; en zóo vreeselijk en hevig, dat de heer directeur zegt, dat het goed zou zijn, zoo ge 't wist; daar ge u voor hem in acht moest nemen. Gij moest hem uit den weg gaan en het vermijden, hem ooit in een of ander gezelschap te ontmoeten. Want hij heeft bij zichzelf gezworen, dat hij u zijn haat en toorn voor de geheele wereld zou openbaren; en hij zou er in staat toe zijn, meende de heer directeur, en daarom laat hij het u zeggen, opdat ge u er naar kunt gedragen.”

„'t Is goed, ik dank u,” zei Marie, zich oprichtende; „ik zal er mij naar gedragen! Kus mij nog eens, mijn moeder; laat mij dit arme, vermoeide hoofd aan uw trouw hart leggen! Ach Trui, welk een jammerlijk iets is toch het leven!”

„Ge zult nog weder anders spreken, Marie; ge zult het weder leeren beminnen.”

„Zoo ik dat geloofde, — zoo ik dacht dat ik zóo diep zinken kon, zou ik mij in dit oogenblik dooden! Maar ik ken

mij beter, en ik weet dat ik nog slechts leef, om mij te wreken. Stil, zeg mij niets! Zie mij aan; ik ben een der verdoemden. en ginds in deze fraaie pronkkamers is mijn hel! Hier, Trui, hier zal mijn paradijs zijn; en hier zal de booze demon, die ik ben, zich mogen veranderen in een arme, treurende vrouw, die weent om haar schoon verleden, die weent om haar troostelooze toekomst. Ik zal dikwijls hier komen, Trui; des nachts als allen slapen, die mij des daags zoo trotsch en gelukkig hebben gezien, dan zal ik komen, -- en gij, Trui, *gij* alleen zult mij zien, zooals ik werkelijk ben! Vaarwel nu! Ik moet nu weder naar mijn hel gaan!" —

Een half uur later reed een prachtige équipage uit het huis van den heer Ebenstreit von Leuthen. De menschen op de straat bleven staan, om de fraaie arabische paarden en het kostbare zilveren tuig te bewonderen; en door de groote glasruiten heen een blik in de koets te werpen, waarin nevens een nietig, blond, mager man, die er uitzag als een bediende, — een wonderschoone bleeke vrouw zat, met trotsch, onverschillig gelaat, welker groote oogen niets schenen te zien, en slechts strak voor zich uit staarden.

Dat was mevrouw de barones von Ebenstreit, die met haren echtgenoot rondreed, om door den lakei, die met wapperenden vederbos naast den rijk gegalonneerden koetsier op den bok zat, in de voorname huizen harer bekenden visitekaartjes te laten afgeven.

Toen het echtpaar van dezen rit teruggekeerd was, ontving mijnheer von Ebenstreit van zijne gade de lijst der personen, die op het feest der terugkomst genoodigd moesten worden.

Hij sloeg een vluchtigen blik er op, en zeide dat alles geschieden zou, zooals zijn dierbare Marie 't bevolen had; hij wist dat zij dit alles veel beter verstond dan hij, en een uitgezocht gezelschap zou genoodigd hebben, en — doch plotseling zweeg hij, en staarde met verward, en schier verschrikt gelaat op de lijst der genoodigden.

„Nu,” zeide zij onverschillig: „wat is er? Waarom zwijgt ge?”

„O, 't is slechts een vergissing van mij. Ik heb waarschijnlijk verkeerd gelezen, en verzoek voor mijn dwaze misvatting vergeving. Hoe moet deze naam luiden?”

Zij boog zich van den divan waarop zij rustte, een weinig voorover, en zag op het papier dat Ebenstreit haar reikte.

„Gij meent dezen naam hier, waarop ge uw vinger houdt?” vroeg zij bedaard: „Hij heet: professor Philip Moritz.”

Ebenstreit staarde haar geheel verschrikt aan. — „Ik heb mij dus niet vergist? 't Is werkelijk deze man? Ge wilt dezen heer noodigen?”

„Waarom niet?” vroeg zij volkomen onverschillig: „Wij noodigen onze vrienden en bekenden, en deze heer behoort daartoe. Het is natuurlijk dat wij ook hem verzoeken. Buitendien hebben er allerlei praatjes geloopt, en 't is dus noodig deze praatjes te doen ophouden door aan de wereld te toonen hoe men met voorname kalmte, dergelijke gevoelens tot de koude werkelijkheid terugbrengt. Zoo ge niet van mijne meening zijt, schrap dan den naam.”

„O neen, mijn waardste. Integendeel, ik geef u volkomen gelijk, en bewonder u!”

„Geef de lijst dan aan den hofmeester, want 't is ten hoogste tijd om de uitnoodigingen te verzenden!”

VIII.

DE VLOEK.

De avond van het feest was aangebroken. De équipages reden af en aan voor den breeden ingang van Ebenstreit's hôtel. Op straat verdrong zich een nieuwsgierige menigte voor de ingangsdeuren, om naar binnen te kijken en ten minste een vluchtigen blik op de dames te kunnen werpen, die uit de koetsen stegen, en aan den voet van de met tapijten belegde trap, door den hofmeester ontvangen werden. Een dubbele rij met goud gegalonneerde lakeien stond aan weerszijden van de trap, — die met de heerlijkste buitenlandsche gewassen gesierd was, welke de lucht met een wolk van geuren vulden. Twee reusachtige portiers met breede gouden handeliers en groote gouden staven in de hand, stonden nevens de ingangsdeur der voorzaal, die met hare lichtkronen, kandelaars en spiegels als in zonneschijn schitterde. Uit deze voorzaal kwam men door de

groote, wijd geopende vleugeldeuren in de receptiezaal, en ieder die binnentrad moest den deurwachter die er bij stond zijn naam zeggen, opdat deze hem met stentorstem in de zaal zou uitroepen. Daar stond de heer von Ebenstreit, om met glimlachend gelaat en ijverige dienstvaardigheid de nieuw aankomenden te ontvangen, hen vervolgens de naaste zaal binnen te leiden, en aan zijne echtgenooten voor te stellen.

Het was een uitgelezen gezelschap; de schitterendste namen der aristocratie waren er vertegenwoordigd: generaals en stafofficieren, gravinnen en baronessen verdrongen elkander naast de dames der finantiewereld, nevens ministers en geheimraden, in deze prachtig versierde zalen, die de verrukking en bewondering, de afgunst en nijd van allen opwekten. In de vensternissen en vertrouwelijke hoekjes stonden de bekenden, die elkander hier ontmoetten, in afzonderlijke groepen verspreid, en aanschouwden het bonte gedrang der op-en-neder-golvende menigte, en fluisterden elkander hunne boosaardige opmerkingen toe, en deelden elkander de vertroostende meening mede: dat zulk een praal en weelde een voormaligen bankier volstrekt niet paste, en, als dat zóó voortging, mijnheer de baron von Ebenstreit stellig geruïneerd zou worden, en den hoogmoed zijner pronkzuchtige en verspillende vrouw, met zijn ondergang zou moeten betalen.

„Hebt ge reeds gezien, welk een juweelenvracht zij draagt?” fluisterde gravin Moltke mevrouw von Morien in 't oor; „als 't echte juweelen-zijn, draagt zij een landgoed op hare schouders!”

„Het familiegoed der von Leuthens,” fluisterde mevrouw von Morien lachend: „Ge weet toch, mijn lieve, dat de vader van den generaal von Leuthen steenbakker was, en 't is hem misschien gelukt, een paar tegelsteenen tot juweelen te bakken.”

„Ge zijt ondeugend, mijn beste,” glimlachte gravin Moltke; „maar men moet zeggen, haar toilet is wonderfraai. Men heeft iets dergelijks nog niet gezien. Het overkleed van goudkant staat prachtig op het rozesatijnen onderkleed.”

„Ja, en het kapsel van struisvederen, brillanten, bloemen, kant en vogels is waarlijk *ridicule!*”

„Het moet evenwel nauwkeurig naar 't kapsel der jonge

Koningin Marie Antoinette gemaakt zijn, 't welk deze voor veertien dagen op het hofbal te Versailles droeg," zei de gravin Moltke; „de barones von Ebenstreit was met haar hazewindhond van een man op dit hofbal tegenwoordig en moet zelfs, zooals mij de Fransche gezant gisteren verhaalde, furore hebben gemaakt, door haar even kostbaar als keurig toilet."

„Maar zekerlijk niet door haar gedrag," zei mevrouw von Morien: „deze vrouw is voorwaar ondragelijk hoogmoedig en onbeschaamd! En wat zegt ge van deze aanmatiging, onzen naam aan de deur te laten uitroepen, als waren wij op een auctie, waar men adelsdiplomas verschachert?"

„Dat is een Fransche mode, die wel iets goeds heeft," merkte de gravin op: „maar het past toch niet voor een dame van twijfelachtigen adel en onzekeren staat, hier dergelijke buitenlandsche modes te willen invoeren. Zoo iets moet zij aan anderen overlaten, en zich bescheiden aan de gebruiken onderwerpen, die ten onzent gelidig zijn."

„Men merkt er juist het opgeblazen parvenuschap aan," fluisterde mevrouw von Morien: „alles riekt nog naar het lak van het nieuw geschilderd wapen."

„Stil, lieve vriendin! Zie, daar komt de barones aan den arm van den Franschen gezant. 't Is toch waarachtig een imposante verschijning, en men zou haar voor een koningin kunnen houden."

„Zou men wel gelooven dat deze koningin vroeger bloemen voor geld heeft gemaakt? Kom, lieve gravin, ik heb een allerliefst tooneel verzonnen, en ik wil ons een weinig wreken op deze hoogmoedige vrouw,"

Zij gaf der gravin haren arm en trad op de barones toe, die juist aan den arm van den Franschen gezant, Markies de Trevés, midden in de zaal stond, onder de groote lichtkroon van bergkristal, die haar als met een krans van fonkelende sterren omgaf, en de juweelen van haar halssnoer en oorhangers met duizende bonte vlammen deed stralen.

„O, vergun ons dat wij ons een weinig koesteren in uwe stralen, *ma toute belle*," zei de gravin Moltke, terwijl zij met mevrouw von Morien de barones naderde.

„Weet gij, mijn waarde," riep deze; „weet gij, dat men er soms toe verleid zou worden te gelooven, dat men zich

hier in een tooverpaleis bevindt, zoo betooverend schoon is hier alles!"

„En mevrouw de barones versterkt door haar verschijning dit geloof," merkte de Fransche gezant galant aan: „men twijfelt niet, dat men zoo gelukkig is een bekoorlijke fee voor zich te zien, zooals de verbeelding slechts in hare gelukkigste uren gedroomd heeft."

„Ja, waarlijk," riep mevrouw von Morien: „Ik wandel waarlijk rond als in een betoovering, en heb lust mij bij 't hoofd te vatten en mij te schudden, om mij te overtuigen dat ik niet een hoofdstuk uit Aladin's wondersprookjes droom, maar werkelijk waak. Ik nam er zelfs even de proef van, maar toen raakte mijn hand toevallig de rozen — in mijn haar, en —"

„En die overtuigden u dat ge waaktet, want ge herinnerdet u iets," viel de barones Ebenstreit haar met een trotschen glimlach in de rede: „Ziet eens," vervolgde zij, terwijl zij zich tot den gezant wendde: „Zie eens, *monsieur la marquis*, welk een fijne oplettendheid mij deze dame bewijst. Zij draagt een bloemkrans in 't haar, dien ik zelf vervaardigd heb."

„*Comment!* Mevrouw de barones is dus werkelijk een fee? Gij laat bloemen groeien, en houdt er u tot uitspanning mede bezig, om met onzen Lieven Heer te concurreeren? O, ik kan het niet gelooven, 't is onmogelijk, dunkt mij."

„En toch is het waar," zei mevrouw von Morien: „deze rozen zijn werkelijk door mevrouw de barones van Ebenstreit gefabriceerd, en ge ziet, mijn lieve, welk een hooge waarde ik er aan hecht, want ik heb deze fraaie rozen zóó goed bewaard, dat zij er uitzien als kwamen zij eerst heden uit de handen der vervaardigster, en 't is toch langer dan drie jaren geleden, dat gij de goedheid hadt voor mij te werken, mijn dierbare barones."

„Dit was volstrekt geene goedheid van mij," zei Marie trotsch: „maar een noodzakelijkheid, en ik beken oprecht, dat ik voor de lieve, dierbare Mevrouw Morien zulk een moeielijk werk niet uit goedheid en beleefdheid zou gefabriceerd hebben. Maar ge moet weten, mijn lieve markies, dat ik voor mijn huwelijk zeer arm was, en voor geld arbeidde. Mevrouw von Morien behoorde tot mijne klanten, en 't is zeer natuurlijk dat zij nog van mijne bloemen be-

zit, want ik heb zeer veel voor haar gewerkt. Zij is een zeer practische en schrandere dame; en daar zij wist dat ik zeer om geld verlegen was, gaf zij mij vele bestellingen en betaalde mij een zeer geringen prijs; want zij verstond het bijzonder goed, te handelen en te dingen, en als men arm is, moet men zich helaas aan de onbeschaamdheid der rijken onderwerpen. Ik dank u, mijn dierbare weldoenster, dat ge mij de eer bewijst, juist heden mijn fabrikaat te dragen, want het was voor ons beiden een aardige gelegenheid ons te verklaren en te herkennen. En hoe, mijn geëerde mevrouw de gravin, zouden wij beiden óók niet een klein herinneringsfeest moeten vieren? Wilt gij óók niet de goedheid hebben, mij aan het verledene te herinneren?"

„Ik zou niet weten welk een bijzonder herinneringsteeken ik bezitten kon!" antwoordde de gravin verward.

„Mijn Hemel, zoudt ge vergeten hebben, dat ik uwe nicht, de tegenwoordige mevrouw von Hohenthal, les in de Fransche taal heb gegeven? Zij kwam immers driemaal in de week bij mij, — want gij verkoost haar tot mij te zenden, wijl de les dan eenige groschen goedkoop was, dan als ik bij u kwam."

Op dit oogenblik riep de deurwachter met luid klinkende stem in de zaal: „De heer professor Philip Moritz!"

Een slank man in elegante, modische kleeding verscheen in de deur, en daar staan blijvende, liet hij zijn groote, zwarte oogen met een langen, bespiedenden blik door de zaal gaan. Mijnheer von Ebenstreit naderde hem, en reikte met eenige onverstaanbare woorden Moritz de hand. Deze scheen hem echter niet te zien; hij boog slechts even, en vroeg toen met luide stem: „Mag ik u verzoeken, mijnheer, mij aan de dame des huizes voor te stellen?"

„Wees zoo goed mij te volgen," prevelde Ebenstreit, en door den kring der lachende, schertsende, kwaadsprekende heeren en dames heen, voerde hij Moritz naar het midden der zaal, waar Marie nog altoos bij den Franschen gezant en de beide dames stond.

„Mijne lieve," zei Ebenstreit, — en zijn stem beefde een weinig; „mijne lieve, ik breng u hier een oud bekende, den heer professor Moritz."

Hij wilde terugtreden, maar Moritz legde de hand met den witten handschoen op zijn arm, en hield hem tegen.

„Blijf nog een oogenblik, heer baron,” zeide hij; „ik moet de vrijheid nemen een vraag tot u te richten, vóór ik met mevrouw de barones hier spreek.”

Hij had zóó luid en op zulk een zonderling grove en onbeleeftde manier gesproken, dat aller gezichten zich verwonderd en vragend naar hem wendden. Alle gesprekken verstomden, en alle in de zaal aanwezigen drongen verder naar 't midden, naar de zonderlinge, in 't oog vallende groep, die onder de lichtkroon stond; — naar de barones, die in haar trotsche pracht, bedaard en koel naast den gezant met het breede blauwe lint der orde van den H. Lodewijk stond, en volkomen kalm naar haren echtgenoot keek, en naar dien bleeken man met vlammende oogen, die zich als flikkerende dolkpunten in haar aangezicht boorden.

Een diepe stilte ontstond, en te midden dier stilte hoorde men Ebenstreit's bevende stem, die vroeg: „Wat is het, heer professor? Waarmede kan ik u dienen?”

„Gij kunt mij dienen, door mij te zeggen, wie ge zijt?” riep Moritz met een ruwen lach.

„Ik, heer professor? Ik ben de baron Ebenstreit von Leuthen!”

„En het litteeken, 't welk ge dáár op uw gezicht draagt, komt dat van den zweepslag, dien ik voor drie jaren een zekeren monsieur Ebenstreit in het gelaat gaf? Zijt gij dezelfde monsieur, die mij toenmaals de ontvoering zijner bruid door de politie liet beletten? Dien mensch daagde ik destijds tot een duël uit, maar de lafaard [weigerde mij voldoening te geven, en toen sloeg ik hem met de zweep in 't gelaat, zoodat het bloed er langs vloeide. Antwoord mij nu: zijt gij deze door mij getuchtigde lafaard, die mijnheer Ebenstreit?”

Een vreeselijke, lange pauze volgde op deze woorden; niemand waagde ze door eenig geluid af te breken; al deze uieuwsgierige oogen, deze verbaasde gezichten waren op Ebenstreit gericht, die doodsbleek en sprakeloos in het van toorn vlammende gelaat zijns vijands staarde.

„Maar antwoord dan toch!” riep Moritz stampvoetend: „Zijt gij deze lafaard? Komt die roode streep op uw gelaat van mijn zweepslag?”

Wederom ontstond een lange stilte, vervolgens hoorde men een luide, heldere en bedaarde stem zeggen: „Ja, hij is het!”

„Wie antwoordt mij?” vroeg Moritz, terwijl hij zijn bliksemende oogen van Ebenstreit afwendde.

„Ik,” antwoordde Marie: „*ik* antwoord u voor mijn echtgenoot.”

„Gij dus,” riep hij met donderende stem: „gij zijt de echtgenoot van dezen mensch?”

„Ja, ik ben zijn echtgenoot.”

„En deze uitnoodiging hier,” voer hij voort, terwijl hij een papier uit zijn zak haalde: „deze uitnoodiging is door u aan mij gericht? Gij hebt u veroorloofd mij te noodigen?”

„Ja, mijnheer,” antwoordde zij met heldere, kalme stem: „*ik* heb dit gedaan.”

„En met welk recht, madame? Wat gaf u hiertoe aanleiding? Antwoord! Ik ben hier gekomen om van u een antwoord op deze vraag te ontvangen?”

„Gij zult het hebben,” zeide zij bedaard: „Ik heb u genoodigd, wjl ik wenschte u weder te zien.”

„Dan zijt gij een onbeschaamde!” riep hij woedend.

„Mijnheer,” sprak nu de gezant, terwijl hij zich dreigend tegenover Moritz plaatste: „gij vergeet dat ge tot een dame spreekt, en het eerloos is eene vrouw te beleedigen. Daar de echtgenoot van deze dame zwijgt, verklaar *ik* mij tot haren ridder, en zal niet dulden, dat gij haar slechts met één woord, één blik beleedigt.”

„En *hoe* zoudt ge dat verhinderen?” vroeg hij met een honenden lach: „Wat zoudt ge doen, zoo ik deze dame het papier, waarop zij de onbeschaamdheid heeft gehad mijn naam te schrijven, voor de voeten werp, en haar verbied ooit weder mijn naam te schrijven?”

Hij wierp, dit zeggende, het ineengefrommeld papier voor Marie's voeten, en staarde toen met tartenden blik den markies aan.

„Ik zal u door de bedienden de deur uit laten werpen,” riep de gezant: „Hier, lakeien! Grijpt dezen man, die naar 't schijnt het dolhuis is ontloopen; grijpt hem, en werpt hem de deur uit! Hier, lakeien!”

Een paar lakeien gehoorzaamden het bevel, en baanden zich een weg door het gedrang, dat zich thans in een dichtten kring om de groep gesloten had. Moritz keek hen met de hand aan den kleinen pronkdegen geslagen, dreigend aan.

„Wie mij aanraakt is een kind des doods!” riep hij met luide stem.

„Terug,” riep Marie op dit oogenblik, gebiedend den arm tegen de lakeien uitstekende: „Terug! Niemand wage het dezen heer aan te raken. Ik verzoek u, heer markies, en ik verzoek al mijne geërde gasten bedaard het einde van dit tooneel af te wachten, en niet te beproeven, den heer professor Moritz het spreken te beletten.”

„Dat heet, mevrouw, gij wilt mij trotseeren?” vroeg hij tandenknarsend: „Gij rekent op mijne edelmoedigheid en denkt, dat ik thans zal zwijgen, en voor dit geachte gezelschap, 't welk uwe tegenwoordigheid, uwe brillanten en uwen rijkdom huldigt, de geheimen van het verleden niet zal onthullen? Maar ge zult u in mij vergist hebben, madame. Ik sta hier voor u als het spook van uw verleden, en ik beschuldig u van meened en eerloosheid! — Ik vraag u allen, die hier vereenigd zijt in vreugde en genot, en u met bloemen en ordelinten getooid hebt, om deze vrouw te huldigen, — ik vraag u, of gij weet wie zij is, en wat zij gedaan heeft? Neen, gij weet het niet, en dus zal *ik* het u zeggen. Zij was een meisje, lief en onschuldig als een engel des hemels! Als men haar aanschouwde, geloofde men aan eene openbaring Gods, als men aan haar dacht, waren de gedachten onschuldige gebeden, en men gevoelde zich geheiligd en verheven door het aanschouwen harer oogen, waarin de geheele hemel terugstraalde. Zij was arm, en toch zóó onuitsprekelijk rijk, dat, zoo een koning al zijne schatten aan hare voeten had nedergelegd als de morgengift zijner liefde, hij door hare liefde echter nog meer ontvangen zou hebben dan hij gaf; — want in haar hart rustten de schatten der geheele menschheid. O, men zou bloedige tranen kunnen weenen, als men denkt wat zij *was*, en nu zien wat van haar geworden is! Lacht toch, heeren en dames, lacht toch; want gij ziet wel, ik ben een krankzinnige, ik ween over mijn verloren engel!”

Hij sloeg zijne handen voor zijn aangezicht, en stond een oogenblik wankelend en snikkend. Een zacht zuchten en murmelen liep door de zaal; de dames namen heur zakdoeken en drukten ze voor hare oogen, andere zagen met diep medelijden op den schoonen jongen man, die haar oneindig belangrijk voorkwam. Vervolgens echter wendden hare blik-

ken zich verwijtend op de barones, die insgelijks verpletterd moest zijn geweest door deze verwijten en tranen van den schoonen jonkman, maar die fier en bedaard daar stond, en met glinsterend, van vreugde stralend aangezicht hare oogen onafgewend op Moritz gericht hield.

„Het is voorbij,” zei deze, terwijl hij de handen van zijn gelaat nam: „de laatste traan is geweend en de laatste klacht is geslaakt. Ik wil u nu zeggen, hoe deze engel een ellendige, jammerlijke vrouw is geworden. Dat ik haar beminde, — ja, zóó beminde als een ellendige en verstootene het gezegende schepsel bemint, dat hem het paradijs, den hemel opent, — nu, dit is een onverschillige zaak, en ik spreek er niet van, alleen dat zij *mij* beminde, dat zij mij dit diets maakte, en ik zoo dwaas was hare woorden te gelooven! Zij wisselde met mij den eed van eeuwigen trouw; wij wisselden met elkander de gelofte van trouwe, onveranderlijke liefde, en wij beloofden elkander, alle lasten der aarde blijmoedig te dragen, en niet te scheiden dan door den dood. O, ik zou eerder aan mijzelfven hebben getwijfeld dan aan haar, die boven mij stond als de verheerlijking Gods. Ik wilde haar verdienen en verwerven door arbeid en vlijt, door de kennis van mijn geest, door den roem, waarmede ik mijn naam hoopte te verheerlijken! Dit was evenwel niets in de oogen harer hebzuchtige ouders, en zij wezen mij snood en trotsch af, maar zij bemoedigde mij tot een vast vertrouwen in hare liefde. Maar terwijl ik te voet, — als een arme pelgrim naar het hemelrijk, — te voet naar Selizië tot den Koning ging, om mij voor hem te verootmoedigen en het geluk mijns levens van hem af te bedelen, terwijl ik streed om haar, kwam de verzoeking, de zonde en de gemeenheid dezer wereld in de gestalte van dezen man, die nu bleek, gebroken en in onmachtige woede daar staat, tot mijne bruid. De duivel des rijkdoms bracht de engel in verzoeking, en — zij bezweek! Aanschouwt haar! — Van de engel is een demon geworden, een ellendige verkochte, meenedige vrouw! Zij heeft de liefde verraden en zich overgegeven aan den ellendigen Mammon; zij heeft haar edel „ik” in het stof getreden, en is in een vergulde koets er over heen gereden, gelijk Tullia over het lijk haars vaders! Zij heeft zich verkocht aan den rijkdom, voor welken gij u allen buigt, en dien gij aanbidt als het gouden kalf! En

toen zij dit alles gedaan had, — nadat zij haar lichaam, haar ziel verkocht had aan een mensch, dien zij verfoeide, zoo hij niet rijk was, — nadat zij teruggekeerd is, om in dit vergulde paleis der weelde te pronken met hare zonde, heeft zij den vermetelen moed, mij, den vertredene, den waanzinnige, hier te roepen, alsof ik een gevangen slaaf was, die aan de zegekar harer weelde moet trekken. Maar ik ben een vrij man, en ben slechts hier gekomen om haar mijne verachting, mijn toorn in 't aangezicht te werpen; om haar te brandmerken voor u allen als een meenedige, als een verraadster, welke ik nooit vergeven, — welke ik vloeken zal tot den laatsten ademtucht mijns levens, Zoo! Nu heb ik den last dezer smarten van mijn ziel geworpen, en nu beveel ik deze vrouw u te zeggen of ik de waarheid heb gesproken!"

Hij stond daar met gloeiend gelaat, en wees met een gebiedende handbeweging op Marie. In de ruime zaal heerschte nog altoos een doodelijke stilte. Zelfs de kaarsen schenen minder helder te branden, en er lag als een drukkende atmosfeer op de gemoederen.

„Antwoord, madame," beval Moritz gebiedend: „zeg aan dit geëerd gezelschap of ik de waarheid heb gesproken?"

Zij beantwoordde zijn toornigen blik met een kalmen oogopslag, en iets als een glimlach verheerlijkte haar gelaat. „Ja," zeide zij met heldere stem: „ja, gij hebt de waarheid gesproken! Ik ben een meenedige, een verraadster der liefde! Ik heb mij verkocht aan den rijkdom, en heb voor den ellendigen Mammon mijn geluk, mijn zielevrede en mijn liefde weggegeven. Ik zou mij misschien kunnen verontschuldigen, maar ik wil het niet; 't is genoeg te zeggen, dat ge in alles de waarheid hebt gesproken. Slechts in één opzicht niet! Gij zeidet mij te willen vloeken, tot uwen laatsten ademtucht. Dit woord zult ge eens herroepen, en wellicht zal een dag komen, dat uit deze oogen, die mij thans met den bliksem des toorns zouden willen verpletteren, een traan van medelijden nedervloeit op de arme vrouw, die in het stof voor u geknielt ligt, en smeekt om den laatsten zegen uwer liefde!"

„Marie!" riep hij met een luiden, hartverscheurenden smartkreet: „O, Marie!"

En eensklaps stortte hij nu voor haar neder, omvatte

hare knieën, drukte een heeten kus op haar hand, en barstte in luid schreien uit. Doch dit duurde slechts een oogenblik; vervolgens sprong hij op, en met een wilde beweging degenen, die hem in den weg stonden, terugdringende, vloog hij de zaal uit.

Een vreeselijke stilte heerschte in het vertrek. Niemand had den moed zich te bewegen, of de stilte af te breken. Een ieder hoopte, dat de barones door een geveinsde onmacht aan dit pijnlijk tooneel een einde zou maken, en elkeen vergunnen zou zich te verwijderen. Maar de barones had noch medelijden met hare gasten, noch met zichzelf.

Zij wendde haar hoofd nu tot den Franschen gezant, die bleek en diep getroffen achter haar stond, en eensklaps klonk een luid lachen van hare lippen.

„O, *monsieur le marquis*, wat zijt ge bleek,” riep zij: „Mijn hemel, gij hebt dus dit comediespel voor waarheid gehouden? Gij hebt geloofd dat deze tooneelvoorstelling wezenlijkheid was? Hebt ge dan vergeten, dat ik u voor eenige maanden te Parijs zeide, dat ik eigenlijk geboren was om tooneelspeelster te zijn? Gij wilt dit toen bestrijden, en ik beloofde u hier te Berlijn in mijn hôtel een tooneelstuk uit te voeren, en met zóó veel talent, dat ge het comediespel voor waarheid zoudt houden. Wij hebben er om gewed.”

„Mijn hemel, ja, 't is waar; hoe kon ik het vergeten!” riep de markies, die met diplomatische sijnheid gaarne zijn hulp bood, om dit pijnlijk tooneel te doen eindigen.

„Nu,” vroeg Marie glimlachend; „wat zegt ge? Heb ik mijn weddenschap gewonnen?”

„Volkomen gewonnen, genadigste barones. Gij hebt gespeeld als een groote kunstenares, en ik zal morgen de eer hebben mijne weddenschap te betalen.”

„Maar geef mij thans, heer markies, uw arm, en geleid mij naar de danszaal. Weest zoo goed, ons te volgen, geëerde gasten. Luistert, de dansmuziek begint!”

Zij zweefde aan den arm van den markies voort, en het gezelschap volgde haar. Maar er bleef toch een gedrukte stemming achter, en vroeger dan anders zou geschied zijn, ledigden zich de zalen.

Te middernacht was alles stil en verlaten; de laatste gasten hadden zich verwijderd, en onder de lichtkroon stond Marie bleek en koel tegenover haren echtgenoot.

Hij had het gewaagd, zich te beklagen over het ontzettend tooneel van dezen avond; hij had geweend en gejammerd over hare wreedheid en over zijn schande. Zij echter was koel en trotsch gebleven, en geen spoor van medelijden sprak uit haar gelaat.

„Gij wist wat ge deedt, toen ge mij de schande van dit huwelijk berokkendet,” zeide zij: „ik heb u niet misleid, u geen hoop voorgespiegeld. Ik heb u gezegd, dat het u eens bitter berouwen zou, wat ge aan mij misdaan hebt! Ge hebt drakentanden gezaaid, en er zijn krijgslieden uit opgegroeid, die hunne zwaarden tegen u richten en mij op u zullen wreken. Zie nu, wat ge met uwen rijkdom tegen mijne krijgslieden beginnen zult. Ge zegt immers dat de rijkdom alles vermag, dat *alles* op aarde te koop is. Zie nu, of ge u vrede en een gerust geweten kunt koopen, zooals ge *mij* gekocht hebt! Maar ik zeg u; mijn ziel is toch vrij gebleven, en zij zweeft boven u als de geest der wraak! Hoed u voor hem!”

Zij keerde zich fier om, en verwijderde zich langzaam. De lichtkronen deden hare brillanten fonkelen, en de groote spiegels kaatsten de beeltenis eener bleeke, trotsche vrouw terug, die er voorbij zweefde, ernstig en streng als de wraakgodin.

Ebenstreit oogde haar na, en hij huiverde voor deze eenzaamheid en stilte in de verlichte pronkzalen, zonk huiverend ineen, en weende smartelijk!

En binnen in het kamertje, in het verborgen paradijs van het verleden, lag Marie op hare knieën, en strekte de armen ten hemel, en weerde de tranen niet, die uit hare oogen vloeiden.

„Ik dank u, God,” fluisterde zij: „ik heb hem wedergezien. Mijn offer is niet vergeefs geweest! Hij leeft! Hij is vrij, en zijn geest is helder en klaar! Ik dank u, God, want hij bemint mij nog! Zijn toorn is liefde!”

DE KONING EN DE ROZENKRUISERS.

De goddelijke vreugde, welke zooals Bischofswerder zeide, in den hemel en op aarde er over heerschte, dat de Kroonprins van Pruisen zich tot de deugd bekeerd, — en van Wilhelmine Enke afgezien had, — deze goddelijke vreugde zou niet lang duren, en de „onzichtbare vaders” en de vrome Rozenkruisers zouden spoedig ervaren, dat een schrandere en sluwe vrouw zelfs de geesten weet te tarten, en eeden kan ontduiken.

De Kroonprins had sedert den nacht der geestenbezwering het huis te Charlottenburg, het huis dat zijn geheel geluk omsloot, niet weder gezien; hij had al de brieven van Wilhelmine onbeantwoord, ja ongelezen teruggezonden, hij had zelfs den moed gehad hare kinderen, die kwamen om hun vader te bezoeken, naar Charlottenburg terug te zenden, zonder ze gezien te hebben. Misschien zou hij dit niet gedaan hebben, zoo hij alleen ware geweest, zoo hij zijn eigen hart had mogen volgen. Maar Bischofswerder en Wöllner verlieten hem niet; want de onzichtbaren, — zoo zeiden zij, — hadden hun bevolen, in deze moeilijke dagen van beproeving en verzoeking, aan de zijde van den veelgeliefden bondsbroeder te blijven, voor hem en met hem te bidden, en hem door stichtelijke gesprekken en wetenschappelijke onderzoekingen op te heffen en te vervroolijken.

Het bidden en de stichtelijke gesprekken waren aan Wöllner opgedragen, die bovendien zijne voordrachten over de staatswetenschap dagelijks voortzette, en den Prins voorbereidde tot de groote zaak der koninklijke regeering, welke gelijk zij hoopten, zeer spoedig door het gunstige lot aan hem zou worden opgedragen.

Voor de wetenschappelijke navorschingen en de vermaakelijkheden had Bischofswerder te zorgen, en hij onderwierp zich aan dezen plicht, met den vurigen ijver en de blijmoedigheid van een onderzoeker, die zelf vol hoop en vol geloof is. In het laboratorium, 't welk in het nieuwe paleis te Potsdam was ingericht geworden, werkte de Prins met zijn lieven Bischofswerder dagelijks vele uren lang, om eindelijk de groote hoop der Adepten, — den steen der wij-

zen, — te ontdekken, en zoo men dien helaas ook niet vond, brouwde men daarentegen allerlei wonderdranken, die als het elixer der eeuwige jeugd en der trouwe liefde, den Prins onuitsprekelijk welkom waren.

Vervolgens in de avonduren begaf men zich naar de kamer der bezwingen, en riep de geesten van groote overledenen op, die dan ook, door de gebeden van Wöllner en het vurig smeeken van den Kroonprins bewogen, altoos de goedheid hadden te verschijnen, en den Prins hun veelgeliefden zoon noemden, en hem hunne tevredenheid betuigden, dat hij moedig en trouw gebleven, — en niet weder in de onheilge strikken der verleidster gevallen was.

De Kroonprins zelf echter gevoelde niet de minste tevredenheid met zich zelve. Hij verlangde dagelijks meer naar de geliefde zijner jeugd, naar zijne kinderen, voor welke de kinderen zijner gemalin: de verlegene, stille en linksche prins Frederik Wilhelm en diens woelige, kleine broeders, hem geen vergoeding waren. Hij zag des nachts in den droom Wilhelmine Enke in tranen badende, met wringende handen op den grond liggen; hij hoorde haar teeder smeeënd zijn naam roepen, en als hij dan ontwaakte, overviel hem een troostelooze smart. Hij moest schreien van verlangen en harteleed, en hij zou tot haar geijld zijn, indien de vreeselijke eed, welken hij den geesten had gedaan, hem niet teruggehouden had.

Maar deze eed boeide hem, legde zijn verlangen aan banden, en maakte hem treurig en zwaarmoedig. De geesten evenwel kenden geen medelijden, geen erbarmen; en Bishofswerder en Wöllner waren van den morgen tot den avond hunne strenge vertegenwoordigers, en vermaanden den armen Prins tot deugd en vroomheid, en wonden zijn opgewekte phantasie met hunne wondergezichten en verschijningen steeds meer en meer op.

Op zekeren dag intusschen, toen beide heeren juist bij den Kroonprins waren binnengetreden, om hunne morgengebeden tot de onzichtbaren met hem te verrichten, verscheen een koninklijke lakei met het bevel, dat beide heeren zich onmiddellijk naar Sanssouci moesten begeven, waar de Koning hen verwachtte.

Dit was een bevel, waaraan men zich zonder dralen moest onderwerpen, en dat geen uitstel toeliet; want er was tege-

lijk een koninklijk rijtuig verschenen, om de heeren af te halen.

„Misschien heeft het genadige lot ons uitgekozen, om martelaars der heilige zaak te worden,” zei Wöllner, vroom de handen vouwende.

„Misschien zullen wij nooit weder het geluk genieten onzen dierbaren ordebroeder terug te zien,” zuchtte Bischofswerder: „maar onze zielen zullen altoos bij u zijn, mijn Prins, en de onzichtbare vaderen zullen u beschermen op al uwe wegen!”

De Kroonprins was zeer geroerd en bewogen, en met tranen in de oogen zag hij de vrienden vertrekken. Desniettemin overviel hem, toen het rijtuig weglolde, een wonderbaar gevoel van verlichting; het scheen hem alsof de lucht om hem heen nu vrijer en helderder was, en hij ademde ruimer, als ware hij van een drukkenden last bevrijd.

Op dit oogenblik opende zich de deur, een lakei trad binnen, en presenteerde op een gouden bord den Kroonprins een brief. — Indien Bischofswerder er ware geweest, zou hij hem misschien niet geopend en gelezen hebben. Maar Bischofswerder was er niet, en de Kroonprins las den brief. Vervolgens zag hij peinzend en nadenkend voor zich, herlas de teedere, verlangende woorden, welke hij bevatte, nam een moedig besluit, richtte zich met een van vreugde stralend gelaat op, en beval dat men zijn rijtuig zou laten voorkomen.

Weinige minuten later verliet ook de Kroonprins het kasteel, en de paarden joegen in vollen galop voort. —

De heeren Bischofswerder en Wöllner waren inmiddels te Sanssouci aangekomen, en de kamerhuzaar, die hen in de voorzaal verwachtte, voerde hen terstond door de schilderijen-galerij en de kleine gang naar 's Koning kabinet. Voor de deur beval hij hen te wachten, en trad het koninklijke vertrek binnen. De beide heeren hoorden hem met luide stem hun beider namen uitroepen, én vernamen ook vervolgens de stem des Konings.

„Ze moeten wachten,” riep deze: „ze moeten wachten in den kleinen corridor, tot ik ze laat binnenkomen!”

De kamerhuzaar verscheen nu weder, verkondigde den heeren met gedempte stem het koninklijke bevel, ging naar buiten, en sloot de deur zorgvuldig achter zich.

De beide heeren wachtten dus. Het was tamelijk eng in dezen corridor; daarbij heerschte er een heete, drukkende lucht, en er waren geen stoelen of banken aanwezig, om de door het staan vermoeide voeten rust te geven.

Binnen, in de kamer des Konings, hoorden zij verscheidene stemmen in afwisselend gesprek; somwijlen scheen het alsof de Koning bevelen gaf, dan weder sprak hij met gesmoorde stem gelijkmatig voort, als iemand, die dicteert. Trouwens, het waren immers de werkuren des Konings, dat wisten de Rozenkruisers zeer goed, en zij wachtten derhalve geduldig en standvastig. Maar de tijd verliep; in het kabinet was elk gerucht verstomd, en het horloge van den heer Bischofswerder zeide hun, dat zij reeds drie uren hier in den corridor gestaan hadden.

„Het is zeker, dat men ons vergeten heeft,” fluisterde Bischofswerder: „Wij willen den kamerdienaar verzoeken, den Koning te herinneren dat wij hier zijn.”

„Ja, dat willen wij,” fluisterde Wöllner; „want ik beken, dat dit staan mij schier ondragelijk wordt.”

Zij slopen beiden naar de uitgangsdeur, en draaiden voorzichtig aan de bronzen kruk. Maar de deur opende zich niet, hoewel de kruk zich bewoog. De deur was blijkbaar van buiten gesloten.

De beide heeren zagen elkander verschrikt aan. „Wat beteekent dat? Zou het opzettelijk zijn geschied? Zijn wij hier gevangen? Wij moeten het afwachten, wij moeten geduld hebben, hoewel 't een harde beproeving is.” —

Zij wachtten het af en oefenden hun geduld. Maar eindelijk konden zij 't niet langer uithouden, namen een wanhopig besluit, en klopten zacht aan de deur der koninklijke kamer. Niemand gaf antwoord, slechts een hond begon luid te blaffen, daarna werd alles weder stil.

„Er is bepaald niemand meer in,” zuchtte Bischofswerder: „de Koning is waarschijnlijk reeds aan het diné gegaan; want het is, zooals ik op mijn horloge zie, reeds zijn etensuur.”

„Ik wilde, dat het ook 't onze was,” zuchtte Wöllner. „Ik beken, mijn maag verlangt naar lichamelijk voedsel, daarbij waggelen mijn beenen onder mij!”

„Ik heb een vreeselijken honger,” kermde Bischofswerder: „bovendien is de lucht hier verstikkend. Ik ben tot het uiterste besloten. Ik maak gerucht.”

Hij stormde als een wanhopig gevangene op de buiten-deur toe en riep om den kamerhuzaar, en bad en beval dat men mocht openen; maar toen alles stil bleef en niemand antwoord gaf, klopte hij aan de andere deur, en wilde die openen. Maar ook deze was gesloten, en slechts een blaffende en grommende hond gaf antwoord op hun kloppen en schreeuwen.

„De Heer heeft ons verlaten,” kermde Wöllner: „De verhevenen hebben hunne aangezichten van ons afgewend. Wij willen bidden en smeeken om genade en verlossing!”

Hij zonk op zijne knieën, en begon met luide, jammerende stem te bidden en te smeeken.

„Ik bid u om Gods wil, wat moet dat hier?” riep Bischofswerder verdrietig: „Meent ge, dat uwe gebeden de deur hier openen, — en ons bevrijden zullen? In Sanssouci baten geene gebeden, en hier kunnen wij niets uitvoeren met onze vroomheid. Hier helpt niets dan geestkracht en beradenheid. Kom, wij willen zoolang op de uitgangsdeur hameren en kloppen tot men haar opent.”

En zij bonsden en klopten en schreeuwden en tierden zóólang, tot hunne handen lam, en hunne stemmen schor waren geworden. Toen, — niet meer in staat zich op de been te houden, — zetten zij zich op den grond neder, doodelijk afgemat van honger en vermoeidheid, en schier weenende van woede en vernedering.

Eindelijk, na lange, folterende uren, — eindelijk hoorde men gerucht in de kamer. De hond sloeg aan met vroolijk huilen en blaffen, vervolgens hoorde men verscheidene stemmen. Stoelen werden verschoven, en het was duidelijk, dat de Koning weder in zijn kabinet getreden was.

En nu naderden voetstappen, nu werd de deur van den corridor geopend, en de kamerhuzaar wenkte beide heeren binnen te komen. Zij hadden zich met moeite van den grond opgericht, en slopen nu waggelend de kamer binnen. De kamerhuzaar sloot de deur achter hen, en verwijderde zich vervolgens, zacht op de teenen gaande, door de tegenovergestelde deur.

De Koning zat in zijn leunstoel, den driekanten hoed op 't hoofd, de kin op zijne handen gesteund, die op den krukstok rustten.

Zijn groote blauwe oogen richtten zich met een langen,

doorborenden blik op de beide Rozenkruisers, die in zeer deemoedige houding naast de deur van den corridor stonden. Vervolgens wendde hij zijn blik van hen naar den minister Herzberg, die voor hem, — bij de met acten bedekte tafel stond.

„Dit zijn dus de beide grootwaardigheidsbekleeders der Rozenkruisers?” vroeg Frederik: „De beide charlatans, van wie men mij gezegd heeft, dat zij den Kroonprins de hel heet maken; en hem aanhoudend met hunne gebeden en litanien belegeren?”

„Majesteit,” antwoordde Herzberg glimlachend: „deze heeren zijn de overste von Bischofswerder en de rekeningsraad Wöllner, welke Uwe Majesteit ter audiëntie heeft ontboden.”

„Ja,” antwoordde Frederik: „ik wilde toch die duizend-kunstenaars eens zien, die de onbeschaamdheid hebben op hun commando den geest van onzen voorvader, den grooten Keurvorst, te laten verschijnen, ja zelfs Keizer Marcus Aurelius uit de elyseeische velden op te roepen. Ge zijt immers de beide heeren, die zulke mirakels uitvoert?”

„Sire,” stamelde Bischofswerder: „wij hebben inderdaad beproefd geesten op te roepen.”

„Ja; *beproefd* heb ik 't ook,” riep de Koning: „maar zij komen niet, en daarom wilde ik eens een paar tovenaars zien, en zou gaarne van hen het geheim koopen.”

„Koninklijke Majesteit, houd het mij ten goede,” zei Wöllner deemoedig: „men moet in de heilige orde der Rozenkruisers opgenomen worden, om geesten te kunnen oproepen.”

„*Merci!*” riep Frederik: „Ik ben nog niet rijp voor dergelijken onzin, en zoolang ik leef mogen de onzichtbaren zich in acht nemen; want zoo zij zich mochten verstouten al te zichtbaar te worden, zou ik ze bij de veeren pakken en mores leeren. Ik wil niet dat Pruisen in domheid verzinke, en dat de Rozenkruisers en de mannen der duisternis hier hunne kunsten drijven. Het heeft moeite genoeg gekost, een weinig verlichting en verstand in de hoofden van 't volk te brengen, en het bijgeloof en onverstand te verdrijven, en ik wil niet vergeefs gewerkt en gepoogd hebben. Als de Rozenkruisers en geestenbezweerders geen reden willen verstaan, tik ik ze zóódanig op de vingers, dat

hun het geestenoproepen vergaan zal. Dat moet ge den onzichtbaren berichten en hun tevens zeggen, dat zij mijn Kroonprins met rust laten, en hem niet te veel plagen, anders jaag ik al die lieden naar den duivel, en ik weet stellig dat hij ze met open armen ontvangen zal. Het kan wel is waar geen kwaad, dat den Kroonprins soms een weinig tot het geweten wordt gesproken, opdat hij een eerbaren levenswandel voere en zijne gedachten meer op ernstige studie dan op minnarijen richte. Maar men moet geen huichelaar van hem willen maken, en zijn goedhartigen aard niet misbruiken. Er moet hem geen geweld worden aan gedaan; en zoo de Rozenkruisers den baas willen spelen over mijn neef, zal ik hen bewijzen dat *ik* hier baas ben, en hunne ongerijmdheden niet langer dulden, maar het geheele nest uitroeien. Onthoudt dit, messieurs, en bedenkt dat ik mijne oogen open houd en alles zie. Ik heb het zeer ongunstig opgenomen, dat de Kroonprins in den laatsten tijd zoo hypochondrisch en droefgeestig rondsluipt. Men moet hem zijn levensgenot gunnen, en zich niet permitteeren hem voor te spiegelen, dat laaghartigheid en deugd hetzelfde is, en men in deugd en zedelijkheid wandelt, als men degene verraaft welke men trouw heeft gezworen en liefde schuldig is! Een eerlijke kerel moet vóór alles dankbaar zijn, en mag haar niet verlaten, die hem hare eer en haar leven heeft opgeofferd, en zich altoos trouw en liefderijk heeft betoond. Ik hoop dat de messieurs mij begrepen hebben?"

„Om u te dienen, sire,” zei Bischofswerder: „het zal mij steeds een heilige plicht zijn, de bevelen Uwer Koninklijke Majestet stipt na te komen.”

„Ook *ik* zal met ijver en trouw steeds trachten 's Konings wil te vervullen,” betuigde Wöllner.

„Dat zal ook noodig zijn,” sprak de Koning: „want anders zouden beide heeren er te Spandau voor moeten boeten, dat zij zich vermeten hebben, zich tegen mijn wil te verzetten. *Dit* alleen heb ik u willen zeggen, en dit moet ge onthouden voor altijd. Ik wil geen dompers, geen verborgenheidskramers en geen sekten. Iedereen kan den lieven God op zijn manier aanbidden; maar niemand moet den trotschen waan hebben dat hij 't beter weet dan anderen, en tot de uitverkorenen behoort, op wie de heilige

geest in 't bijzonder is nedergedaald. Wij zijn altemaal zondaars, en de Rozenkruisers zijn niet beter dan de Illimunaten en vrijmetselaars, en deze allen zijn niet beter dan ieder kleêrmaker en schoenmaker, die zijn plicht als onderdaan en ménsch doet. Adieu!"

Hij knikte haastig met het hoofd, en zijn doordringende oogen volgden beide heeren, die met gebogen hoofd naar de deur wankelden waarnaar Frederik hen met den krukstok gewezen had.

„Attendez!" riep de Koning, toen zij op het punt stonden om het kabinet te verlaten: „Mocht de kroonprins, — zoo ge, thans in zijn paleis komt, — er soms niet tegenwoordig zijn, dan raad ik u, hem niet op te sporen, maar te denken dat misschien de onzichtbaren in het spel zijn, en den Kroonprins tot een geestenbezwinging opgeroepen hebben. *Apropos*, ik geloof dat ik u een weinig heb laten wachten? Nu, ge zult dit natuurlijk nauwelijks hebben opgemerkt; want de geesten zullen gewis de uitverkoren werktuigen der onzichtbaren met alle vreugde op hunne vleugels gedragen, en met spijs en drank verkwikt hebben. Want zij, die door de geesten beschermd worden — en die zelfs geesten oproepen, kunnen immers nooit in nood zijn! Als zij honger en roepen zij wijlen Lucullus, opdat hij hun spijzen geve, en zoo zij geen aardsche stoelen hebben, roepen zij madame Semiramis, opdat zij hare hangende tuinen late nederdalen, met verkwikkende rustbanken voor de uitverkorenen! Het verheugt mij, zoo ge daar in den corridor zulke bovenaardsche verkwikkingen genoten hebt. Adieu!"

De Koning oogde hen met een langen treurigen blik na. „Herzberg," zeide hij vervolgens, terwijl hij met zijn krukstok den minister nader tot zich wenkte: „Herzberg, het is toch een zeer treurige zaak, dat de mensch oud wordt. Ik gevoel dit, terwijl ik deze beide schelmen naaog. Want gelooft gij, dat ik anders deze twee kerels zoo rustig had laten aftrekken?"

„Sire, ik begrijp Uwe Majesteit waarlijk niet," antwoordde de minister schouderophalend: „ik weet niet, wat Uwe Majesteit zelfs in hare vroolijkste jeugdige dagen *anders* had kunnen doen, dan beide heeren rustig te laten heengaan."

„Dat zal ik u zeggen," riep de Koning, met zijn krukstok op de tafel slaande: „indien ik niet een oude, zwakke kerel

ware, die noch kracht, noch beradenheid meer bezit had ik de twee fielten laten pakken, en voor levenslang naar Spandau transporteeren!"

"Uwe Majesteit lastert zichzelf," zei Herzberg glimlachend: „Gij waart zelfs in uwe vurigste, jeugdige dagen altoos een rechtvaardig Monarch, die nooit tegen de Wet zondigde; en Uwe Majesteit zou derhalve ook deze twee mannen niet gestraft hebben, daar zij zich aan geen bepaald misdrijf hebben schuldig gemaakt."

"Zij hebben zich echter wél aan een misdaad schuldig gemaakt!" riep Frederik heftig: „Zij maken zich dagelijks en ieder uur aan een misdaad schuldig; want deze fielten verleiden den Kroonprins, en maken van den toekomstigen Regent van mijn land een duisterling, een geestenziener, en tegelijk een lichtmis! Ik heb hem wel moeten vergunnen Wilhelmine Enke, welke hij sedert zijne jongelingsjaren bemint, — tot zijn geliefde te behouden, en ik heb een oog gesloten voor deze amour; want ik weet, dat een Kroonprins toch tevens ook een *man* is, en zijn hart óók zijne rechten heeft. Indien de Kroonprins nu de gemalin, welke de politiek hem gegeven heeft, niet beminnen kon, — welnu, moge het den jongen man gepermitteerd zijn, de geliefde, welke zijn hart heeft gekozen, te behouden en bij haar een soulagement te vinden voor het gedwongen huwelijk van den Kroonprins. Daarbij was deze Enke een zeer passable persoon, die ten minste niet het hoofdgebrek van dergelijke creaturen had; zij wilde niet aan politiek doen, en was niet heerschzuchtig. Zij was een maitresse zonder eerezucht en aanmatiging, die den Kroonprins werkelijk beminde; en daarom begunstigde ik deze betrekking, *car il faut faire quelquefois bonne mine au mauvais jeu*. Nu echter komen deze fripons, de heeren Rozenkruisers en duisterlingen, en willen de maitresse door *maitresses* verdringen, opdat zij macht op hem verkrijgen, en de toekomstige Koning van Pruisen een werktuig in hunne handen zij; — een automaat, die zij aan een koord houden, en die zich naar hun wil beweegt als een pop. Zij vullen zijne hersens, — die, helaas, niet al te vast zijn, — met den nevel en den onzin hunner Rozenkruiserij, en verdrijven zijn weinige geest met hunne geestenzienerij. Zij zeggen, dat zij hem willen leeren den steen der wijzen te vinden, en

maken hierbij met hunne Rozenkruiserij toch slechts een zot en een dwaas van hem. Nu, is het waar of niet? Moet ge mij gelijk geven, of kunt ge mij weerleggen?"

„Ik moet, helaas, toestemmen dat Uwe Majesteit de waarheid zegt,” zuchtte Herzberg.

„Nu, en dit toegestemd, wilt ge toch nog beweren, dat deze infame kerels geen misdadigers zijn, wien recht zou geschieden, zoo ik ze naar Spandau zond?"

„Sire, er zijn helaas vergripen en misdaden, die zich aan de menschelijke straffen onttrekken, en welke men niet vonnissen kan, wijl de Wet hiertoe geen recht geeft.”

„En ik zeg u, dat ik in vroegere jaren mij daar verdruifd weinig aangestoord zou hebben! Als ik in mijn tuin een giftig onkruid zie, dat de lucht verpest en den tuingrond schaadt, ruk ik het uit, en vertreed het onder mijne voeten. En ik zou deze twee onkruidsplanten moeten laten staan en verder laten verwoekeren, wijl de Wet mij geen recht geeft, ze onschadelijk te maken? *Non, mon cher*; in mijn jeugd zou ik met vaste hand toegegrepen, — en het onkruid blad voor blad uitgeroeid hebben. Maar zie, dat is het juist, wat mij kwelt. Ik ben een oude, onnutte kerel, en ik gevoel dat mijn hand zwak en bevend is geworden, en niet meer de kracht heeft, onkruid uit te roeien. Daarom laat ik het staan, en zie al de afschuwelijke dingen aan, welke deze verfoeilijke kerels hier in het werk stellen. Ik zie de wolken opstijgen, waaruit eens een zwaar onweder over Pruisen zal ontstaan, en kan ze niet meer uiteendrijven met de kracht mijns adems; want ik heb het weinigje adem, dat nog in mijn oude, verdorde borst is, nog te zeer noodig voor mijne regeeringszaken. Ik heb niet zooveel tijd meer over, om voor de toekomst te zorgen, en kan alleen nog voor het tegenwoordige leven en werken.”

„Maar de zegen van uw werken, Sire, zal ook in de toekomst voortduren; want wat een groot man gedaan heeft voor het tegenwoordige, is niet verloren met zijn dood, maar schijnt als een lichtende ster voor de toekomstige geslachten over zijn graf!”

„Het schandelijk dwaallicht: de heeren Rozenkruisers, zullen wel zorgen deze ster uit te dooven, als 't een vetkaars is, die een te lange pit heeft,” zei de Koningschouderophalende: „en het is derhalve een waar geluk voor mij,

dat de heeren astronomen mij aan den hemel een kleine verheerlijking bezorgd, — en mij *hierboven* een ster toegewijd hebben: want hier beneden zouden de Rozenkruisers, de heeren Wöllner en Bischofswerder, haar tòch niet laten bestaan en schijnen. En hiermede moet ik mij dan, helaas, troosten; en als 't hier beneden slecht gaat, moet ik denken: ik heb mijn ster hierboven aan den hemel!”

„Deze ster heet Frederiks-eer,” riep Herzberg: „en zij zal schijnen over alle toekomstige geslachten, en voor de zonen en kleinzonen van uw Huis een leidster zijn voor hun denken en handelen, en zij zullen van haar leeren, verstandig en wijs te zijn, als de groote Frederik.”

„Nu zijt ge in een zeer groote dwaling, Herzberg,” zei de Koning haastig: „de toekomstige geslachten leeren *nooit* iets van de verledene, — en de kleinzonen gelooven altijd wijzer te zijn dan hunne grootvaders. Vergeten wordt door hen alles wat gedaan is, en onder het stof der jaren verbleekt de grootheid der helden. Gij hebt mij zooeven met een fraaijen eeretitel genoemd, waarvan ik echter wèl weet, hoe weinig ik hem verdien!”

„Met een eeretitel, Sire, dien ge door alle eeuwen behouden zult; want in alle geschiedboeken zal men spreken van Frederik II, als van Frederik den Groote!”

„In de geschiedboeken misschien, maar in den mond des volks zal men van hem spreken, als van den *ouden Frits*; en dit zal in den mond dergenen, die mij lief hebben, een *epitheton ornans*, — in den mond dergenen, die mij haten, een uitdrukking van minachting zijn! Ja, ja, ik ben de oude Frits; de heeren Bischofswerder en Wöllner zullen mij óók zoo noemen, en den Kroonprins doen begrijpen, dat de oude Frits zichzelf overleefd heeft, en hij den nieuwen tijd volstrekt niet begrijpt, en er geen achtung voor heeft. Ja, ja; de oude Frits is in hunne oogen een afgetakeld schip, dat door den stormwind des levens onbruikbaar is gemaakt. Zij willen 't nu kalefaten, het een nieuwe takelage geven, en een nieuwe vlag, en bidden in vurig gebed tot God, dat hij toch den ouden stuurman: den ouden Frits, naar den duivel moge zenden, en op den sterfdag van den ouden Frits zullen zij *hun* vlag hijschen. Er zal met groote letters op geschreven staan: *De nieuwe tijd*! — Maar ik, oude Frits, zal in de elysee'sche velden met Voltaire en Jordan, en

Suhm en al mijn lieve vrienden vereenigd zijn, zooals eens te Sanssouci, en zal met medelijdenden glimlach nederzien op *den nieuwen tijd*, — *de oude dwaasheid!* — Vale!"

X.

DE ECHTVERBINTENIS.

Buiten stond het rijtuig gereed, en voerde de heeren Wöllner en Bischofswerder weder terug naar het nieuwe paleis van den Kroonprins. Geen van beiden sprak onderweg een woord. Zij gevoelden zich beiden uitgeput en doodmoede, en de philippica des Konings klonk nog steeds in hunne ooren.

Toen 't rijtuig voor 't paleis stilhield, stegen beide heeren zwijgend uit, en als uit één mond vroegen zij den lakei die hen op de trap tegemoetkwam, of Zijne Koninklijke Hoogheid reeds aan tafel was gegaan.

„Zijne Koninklijke Hoogheid is niet hier,” luidde het antwoord. „Hij is heden voormiddag, terstond nadat beide heeren vertrokken waren, — van hier gereden, en nog niet terug.”

„Men moet zoo spoedig mogelijk in de kleine eetzaal voor ons dekken,” beval Bischofswerder: „In een kwartieruurs moet alles gereed zijn!”

„Wat zegt ge nu?” vroeg Wöllner, toen zij alleen waren: „Wat denkt ge van deze ongelukkige geschiedenis?”

„Vriend,” antwoordde Bischofswerder: „hierop zal ik u eerst kunnen antwoorden, als ik den eersten fazantvleugel gegeten, en het eerste glas champagne gedronken heb.”

En hij hield woord. Nadat hij in plechtige stilte een goede helft van den getruffelden fazant gegeten, — en eenige glazen champagne-frappé gedronken had, wierp Bischofswerder zich met welbehagen in zijn fauteuil achterover, terwijl Wöllner nog met den vroomsten ijver aan zijn fazant bezig was, en zich over *deze* openbaring der onzichtbaren ten zeerste scheen te verheugen!

Bischofswerder liet hem begaan, en beval den lakei het dessert op te zetten, en zich dan te verwijderen.

„En nu, mijn waarde vriend,” zeide hij, toen zij alleen waren: „nu ben ik bereid uw vraag te beantwoorden. Ge

vroegt mij, wat ik van deze ongelukkige geschiedenis dacht, en wat ik er van zeide? Welnu, ik denk dat de Koning in staat is zijn woord te houden, en ons werkelijk naar de vesting Spandau te zenden, zoo wij ons openlijk tegen zijne vrijgeestige gevoelens verzetten."

"Ik ben er van overtuigd," zuchtte Wöllner, met een weemoedigen blik de laatste overblijfselen van zijn fazant beschouwende: „Wij zullen ter wille van de heilige zaak welke wij dienen, nog veel te lijden hebben."

"Dat heet," verbeterde Bischofswerder, terwijl hij eenige Fransche confituren op zijn bord schoof: „dat heet, wij zouden te lijden hebben, indien wij ons in fanatiek onverstand niet naar de omstandigheden wilden voegen."

"Maar men mag toch het verhevene niet verloochenen," riep Wöllner; „men mag toch niet om de veiligheid van het lichaam, het heil zijner ziel in gevaar brengen, en als Petrus zijnen Heer verloochenen?"

"Nee, mijn edele, geliefde vriend! Maar men moet voorzichtig zijn als de slangen, en men is verplicht jegens de verheven Orde de nuttige en bruikbare werktuigen voor haar te behouden, en te trachten dat zij aan de Orde niet onttrokken worden. Dit zult ge toestemmen?"

"Ja, ik stem het toe," antwoordde Wöllner plechtig.

"Nu, en verder zult ge toestemmen, dat wij voor de verhevene orde der Rozenkruisers en voor de zaak die de onzichtbare vaders beoogen zeer bruikbare, — ja ik mag zeggen, zeer onontbeerlijke werktuigen zijn? Het is onze taak, aan de verdrevenen en vervolgden hier een wijkplaats te verzekeren; den akker te ploegen en te zaaien, opdat die eens, als de Kroonprins aan de regeering komt, voor de geheele menschheid, en bijzonder voor onze Orde, goede vruchten drage. Wij zullen hier bouwen aan het Rijk der toekomst, en hiertoe behoort vóór alles, dat wij in het hart van den toekomstigen Koning een zóó zekeren en vasten grondsteen leggen, dat niets dien schokken of losrukken kan. Wie zal dit werk verrichten, zoo *wij* hier niet zijn? Wie zal het wagen, de zware taak op zich te nemen, zoo *wij* schipbreuk hebben geleden? Wie zal den geheimen en aanhoudenden strijd tegen deze sluwe en machtige verleidster willen ondernemen, zoo *wij* in dezen strijd door haar overwonnen worden?"

„Niemand zal dit doen,” zuchtte Wöllner: „niemand zal de Simson willen zijn, die aan deze Delila ten offer valt.”

„Wij beiden willen de Simsons zijn, mijn vriend,” antwoordde Bischofswerder, terwijl hij een glas schuimenden champagne ledigde: „wij willen de Simsons zijn, die de Philistijnen verjagen; maar *zij* zal op ons de Delila kunsten niet uitoefenen, — en ons het haar afsnijden of de oogen uitsteken. Tegen *twee* Simsons is toch de schoonste en listigste Delila niet sterk genoeg! Wij hebben den heiligen plicht, deze plaats hier te behouden, en zoo wij ten laatste mochten zien, dat wij Delila niet *kunnen* overwinnen en verjagen, moeten wij tot een ander middel onze toevlucht nemen.”

„Tot welk middel, mijn dierbare broeder?”

„Wij moeten dan een vergelijk treffen,”

Wöllner sprong van zijn stoel op, en een donkere toorn- of champagnegloed flikkerde op zijn aangezicht: „Een vergelijk met de zondares?” riep hij heftig: „Vrede sluiten met de verleidster, die den Prins afleidt van de paden der deugd?”

„Vrede en vriendschap sluiten met deze vrouw, die, ons als vijandin buitengewoon schaden, — als vriendin buitengewoon nuttig kan zijn,” antwoordde Bischofswerder: „Ja, dat is mijne meening, en ik ben er thans te meer van overtuigd dat wij dezen middelweg moeten inslaan, vermits de Koning deze vrouw begunstigt, en haar zijne bescherming verleent.”

„Wijl hij van zijne verspieders heeft vernomen, dat zij met Illuminaten en vrijgeesten verkeert, — dat zij onze tegenstandster is!”

„Een reden te meer, mijn edele, ijverige vriend; — een reden te meer voor ons, om hare vriendschap te verwerven, en een vriendschapsverdrag met Wilhelmine Enke te sluiten, dat zóólang geldend en van kracht moet zijn, tot de Kroonprins aan de regeering komt, en de oude goddelooze, en vrijgeestige Koning in het graf is gedaald. Dan begint hier te Pruisen een nieuwe tijd, en wij zullen dan hier de meesters zijn, en onze handen zullen de staatsmachine besturen en regeeren. — Mijn vriend om den wille van *zulk* een groot en verheven doel, moet men zelfs bereid zijn, met den duivel een vergelijk te treffen! Waarom dan niet met deze kleine duivelin, wier macht toch met ieder jaar dalen

zal, wyl zij elk jaar aan jeugd en schoonheid verliest."

"'t Is waar," zuchtte Wöllner; „wij moeten steeds de spreuk onzer verheven orde indachtig zijn: „Het doel heiligt de middelen," en dus moge ook *dit* onheiligh middel het heilige doel dienen, en moeten wij het aangrijpen, zoo gij, mijn waarde broeder, van meening zijt, dat het onvermijdelijk is."

„Dat ben ik, en gij zult mij, helaas! gelijk moeten geven. Gij ziet het immers; de Kroonprins keert niet terug; hij blijft, waar hij heden morgen, van onze afwezendheid gebruik makende, is heengegaan."

„Hoe?" riep Wöllner, verschrikt de handen vouwende; „ge meent toch soms niet, dat —"

„Dat Rinaldo weder in den toovertuin zijner Armida is teruggekeerd? Ja, dat meen ik."

„Kom, vriend," riep Wöllner opspringende; „laat ons terstond toesnellen om hem te verlossen, en zijne ziel te redden van de eeuwige verdoemenis!"

„Integendeel, waarde broeder; laat ons den Prins hier bedaard afwachten, en hoeden wij ons hem bij zijne terugkomst, een woord van verwijt of berisping te zeggen. Dit zal zijn hart roeren, en de dankbaarheid zal hem meer vermurwen, dan alle verwijten zouden kunnen doen. De Kroonprins heeft een week, liefdebehoevend gemoed, en hierop moeten wij werken, zoo wij hem in onze macht willen krijgen. De onze *moet* hij echter worden, en daarom zeg ik nogmaals: Wij moeten een verdrag met Wilhelmine Enke sluiten, want: het doel heiligt de middelen! Vullen wij onze glazen met schuimenden champagne, en laat ons hierop klinken, mijn geliefde broeder!"

Zij klonken, en lustig en vroolijk rinkelden en klonken de glazen. —

Even lustig en vroolijk rinkelden en klonken de champagne glazen op dit zelfde uur in de kleine eetzaal van Wilhelmine Enke te Charlottenburg.

Zij hadden een verzoeningsfeest gevierd; een stil, gemoedelijk feest, waaraan slechts hare beide kinderen hadden deelgenomen. Maar juist daarom beviel het den Kroonprins zoozeer. Het vroolijke lachen en de onschuldige scherts zijner kinderen verrukten den teederen vader, en de stralende oogen, het zoete glimlachen en het van geestigheid

tintelende onderhoud van Wilhelmine, vervulden zijn hart met weelde en lust.

Geen woord van verwijt was over hare lippen gekomen, geen klacht had den Prins bedroefd. Van vreugde juichend, met open armen was zij hem tegemoet geijld, en had zij zich aan zijn borst geworpen; met teedere kussen zijne, om vergeving biddende lippen gesloten, en hem met zielroerende woorden gedankt, dat hij gekomen was, — dat hij de roepstem van haar verlangen heden beantwoord had, en tot haar was teruggekeerd.

Aanvankelijk had de Prins slechts het geluk der hereeniging met zijne geliefde en met zijne kinderen gevoeld, — maar thans, nu de eerste vreugderoes voorbij, — nu het vroolijke, gelukkige maal geëindigd was, en de prins zich met Wilhelmine naar haar huisvertrek begeeven had, nu begon de vreugdegloed op zijn gelaat te verbleeken, en een weemoedige ernst beschaduwde zijn goedgehartig gezicht.

Wilhelmine, die nevens hem op den divan zat, legde zacht haren arm om zijn hals, en zag met teederen, vragenden blik tot hem op.

„Er ligt een sluier op uw ziel, mijn geliefde,” zeide zij: „Wilt ge hem niet een weinig oplichten, en uwe Wilhelmine laten zien, wat er onder verborgen is?”

„Ach, Wilhelmine,” zuchtte hij: „het is een rouw-sluier, en de smart der opoffering verbergt zich er onder!”

„Ik begrijp u niet, mijn Frederik,” glimlachte zij: „Wie kan u willen dwingen tot eene opoffering, die u smart veroorzaakt?”

„De betrekkingen, de omstandigheden, mijn geliefd kind; een in den drang des oogenblik gedane eed! — Luister, Wilhelmine, opdat ge verstaat wat ik meen, en begrijpen zult wat ik lijd!”

En haar vast tegen zich aandrukkende, verhaalde de Prins haar stamelend, en dikwijls door zijn zuchten afgebroken, de geschiedenis van den bewusten nacht der geestverschijningen en der gelofte.

„En is dit alles, mijn dierbare?” vroeg zij, toen hij geëindigd had, en de glimlach nog altoos op hare lippen stond.

„Hoe meent ge dat?” vroeg hij verbaasd.

„Ik meen, of ge de geesten en Rozenkruisers niets *anders* gezworen en beloofd had, dan voortaan met Wilhelmine

Enke in geen betrekking te staan, en van uwe liefde voor Wilhelmine Enke afstand te willen doen?"

„Niets anders?" vroeg hij schier verstoord: „Kon ik hun nog iets ergers beloven?"

„Gewis," zeide zij: „iets *veel* ergers, en ik verwonder mij over de vrome vaders, dat ze hunne woorden zoo onvoorzichtig hebben gesteld. Zoo zij slechts hebben laten zweren, dat ge uwe liefde voor Wilhelmine Enke laten varen, en u van Wilhelmine Enke scheiden zoudt, dan volgt hieruit, dat de vrome vaders niet van mijn *persoon*, maar slechts van mijn *naam* hebben gesproken, en wij hebben dus niets anders te doen, dan dezen naam te laten varen, opdat mijn waarde, ridderlijke prins niet meenedig worde."

„Ik begrijp dit niet, Wilhelmine," riep hij ruimer ademende: „maar ik zie aan uw sluw gezicht, dat ge een of ander gelukkig plan van redding voor uwen ongelukkigen Frederik Wilhelm beraamd hebt. Zeg mij dus, dierbaarste, wat bedoelt ge?"

„Ik meen," fluisterde zij: „dat wij mij een anderen naam moeten geven. Wij moeten mij doen trouwen."

„U doen trouwen?" riep hij ontstelt: „Nooit! Neen, *nooit* zal ik er in bewilligen, u aan een anderen man af te staan!"

„Niet aan een anderen *man*, maar slechts aan een anderen *naam*," zeide zij, zijne wangen streelende: „Zie, deze edele heeren Rozenkruisers zijn buitengewoon deugdzaam en zedige lieden, en aangezien zij u zoo onuitsprekelijk beminnen, en zoo onbaatzuchtig slechts uw welzijn en geluk beoogen, smart het hun ten hoogste, dat mijne liefde voor u het licht en de zon niet schuw, en zich in geen dekmantel van deugd en huichelarij hult."

„Zie eens," fluisterde de Prins zacht: „zie eens, hoe mijn schoone tijgerkat krabt, terwijl zij schijnt te streelen."

„Wij willen aan den vromen, deugdzamen ijver der edele Rozenkruisers toegeven," voer Wilhelmine voort, en hare oogen flikkerden werkelijk even boosaardig, en met zulke groenachtige vlammen als die van een tijgerkat: „wij willen ons in een manteltje van deugd hullen, en aan Wilhelmine Enke's zijde een man plaatsen, opdat, als zij met hare kinderen gaat wandelen, de menschen toch niet meer met een bos van deugd zouden kunnen zeggen: „Daar gaat de eerlooze mamsel met hare kinderen." — Ik heb dit alles in

deze lange, smartelijke tijden van eenzaamheid en verlatenheid zeer goed overlegd en bepeinsd, en heb besloten, mij aan de Rozenkruisers en de onzichtbare vaders, — die zoo ijverig voor uw zieleheil en mijn goeden naam bezorgd zijn, — gewillig en deemoedig te onderwerpen.”

„Dat heet,” lachte de Prins: „ge hebt besloten, hun een wassen neus aan te draaien. — Uw plan is goed! Maar er zal geen man te vinden zijn, die een schijn-huwelijk met u zal willen aangaan, . . . en een *ander* huwelijk zou ik niet dulden.”

„Er is reeds zulk een man gevonden,” fluisterde Wilhelmine glimlachend: „Uw kamerdienaar Rietz is bereid, zulk een schijn-huwelijk met mij aan te gaan.”

„Mijn kamerdienaar!”

„Ja, mijn Frederik Wilhelm! Ge moet hieraan erkennen, dat ik niet eierzuchtig ben, en dit slechts geschiedt, om mij voor u te behouden, en ons geluk te verzekeren tegen de vervolgingen dezer zeloten der deugd. Zie hier dit geschrift,” voer zij voort, terwijl zij een papier uit den zak van haar kleeid nam, en het openvouwde: „Het is een huwelijkscontract tusschen mij en den heer Rietz. Hij verbindt zich hierbij mij zijn naam te geven, maar mij overigens als eene hem geheel vreemde vrouw te beschouwen, en nooit met mij onder één dak te wonen. *Ik* verbind mij daarentegen bij Zijne Koninklijke Hoogheid den Kroonprins te bewerken, dat de heer Rietz een jaarlijksche toelage van vierhonderd thalers erlangt; dat de edele Kroonprins, zoodra hij Koning is geworden, den kamerdienaar tot geheim kamerheer bevordert, en hem levenslang deze plaats verzekert. ¹⁾ Wilt ge deze voorwaarden aannemen, en dit papier onderteekenen?”

„Ik wil alles doen, mijn dierbare geliefde, wat mij uw bezit verzekert, in weerwil van den ongelukkigen eed, dien ik gedaan heb! Geef hier het papier, ik wil het onderteekenen! En wanneer is de huwelijksvoltrekking?”

Wilhelmine stond op, reikte den prins een in inkt gedoopte pen, en wees vervolgens glimlachend op het papier: „Het huwelijk wordt voltrokken, op het oogenblik dat mijn dierbare heer en gebieder dit papier onderteekent.”

1) Historisch. Zie: F, Förster: Neueste preussische Geschichte, I, 74.

De prins onderteevende met een haastigen pennetrek, en wierp vervolgens de pen lachend in de kamer. „Leve Wilhelmine Rietz!” jubelde hij: „leve mijn dierbare vriendin die mij van mineed en zonde verlost heeft! Kom in mijne armen, Wilhelmine; zij zijn wijd geopend, om de schoonste, de schranderste, en de sluwste vrouw aan mijn hart te drukken, en er haar eeuwig te houden!” —

Twee dagen later verhaalde men elkander te Berlijn, dat op een dorp, niet ver van Potsdam, een landelijk feest had plaats gehad, waarbij ook de Kroonprins tegenwoordig was geweest, en dat daar de bruiloft van mamsel Wilhelmine Enke met den kamerdienaar van den Prins, den heer Rietz, gevierd was geworden.

De beide Berlijnsche couranten berichtten onder de huwelijksaankondigingen: „Gehuwd Wilhelmine Enke, met Carl Rietz”

Toen Wilhelmine deze aankondiging las, klonk een luide lach van hare lippen. „O, mijnheeren Rozenkruisers,” riep zij, en hare oogen fonkelden van stout leedvermaak; „mijn trotsche helden der deugd! Ditmaal ben ik u te slim geweest, en zijt gij door mij overwonnen geworden. Ik zou nu wel eens al die verblufte gezichten willen zien, die heden op dit nieuwsblad staren! En hoe allen zullen lachen, schimpen en spotten! De minnares van een Prins trouwt met een bediende, een kamerdienaar! Ja, wacht maar, wacht! — Laat mij slechts leven tot die Prins Koning is geworden, dan zal Wilhelmine Rietz uit de pop te voorschijn komen, en een prachtige vlinder zal er uitvliegen; de vrouw van den kamerdienaar zal zich verheerlijken tot een gravin, tot een prinses! De Groot-Kophta, de Magus heeft hij mij immers beloofd, en hij zal woord houden! Ik draag immers zijn ring aan mijn vinger, en de brillant fonkelt en glinstert zoo fraai, — hoewel de juwelier zegt dat 't slechts een valsche diamant is, die voor den echten is verruild! Om 't even, zoo de valsche slechts evenzeer schittert als de echte. Zoo zal ook *ik* eens als onechte gravin fonkelen, schitteren, en den lieden de oogen verblinden. Als *die* tijd gekomen, — als de Kroonprins Koning geworden is, wil ik Cagliostro roepen, en hij zal mij helpen! Ik ben óók een valsche diamant, en ik wil in een grafelijken ring gezet worden! Alles op aarde is bedrog, logen en verblinding!

Alles woelt en dringt in wilde begeerlijkheid naar geluk, eer en roem! Ik wil óók mijn deel er van hebben. De woeling en strijd der wereld gaat ook door *mijn* borst. De vlammen der eerezucht gloeien in mijn ziel; de vlammen van het eeuwige verlangen naar geluk branden in mijn hart. Gloeit en brandt, maar tot het uur der vervulling is gekomen, — tot de laaggeborene dochter van den waldhoornist een hooggeborene gravin is geworden!" — — —

XI.

DE VERVULDE WRAAK.

Sedert de eerste soirée ten huize van den rijken bankier Ebenstreit, was daar de geheele winter in vermaken en feestelijkheden doorgebracht. De positie van den baron Ebenstreit von Leuthen in de aristocratische wereld was, — dank zijne dinés, soirées, bals en feesten, — maar vooral dank zijner schoone, geestige en trotsche echtgenoot, — gevestigd. De heer Ebenstreit von Leuthen zag al zijne eerezuchtige wenschen vervuld; want zijn huis was het middelpunt der groote wereld, en men sprak in geheel Berlijn over zijne kostbare feesten, zijne onvergelykelijke dinés, van den vorsteliiken voet, waarop hij leefde. Men bewonderde zijne paarden, zijn livreen, en de praal, waarmede zijne gemalin overal verscheen.

De bewondering vleide den ijdel, eerezuchtigen parvenu buitengemeen, en het was de gelukkigste dag zijns levens, toen hem op zekeren dag de onuitsprekelijke eer te beurt viel, den prins Hendrik van Pruisen, — den broeder van Frederik den Groote, — in zijn huis te zien verschijnen, om een diné bij te wonen. Dezen grooten dag, op welken, zooals Ebenstreit zeide, het geld zijn hoogsten triomf op alle vooroordeelen en alle etikette vierde, waarop een koninklijke Prins den rijken nieuwgeschapen adel als zijns gelijke erkende, — dezen grooten dag had hij aan zijne echtgenoot te danken. Door hare familie en maatschappelijke betrekkingen was hem de toegang tot de hoogste aristocratische kringen mogelijk geworden; zij was zoo bekend met de

weelde en de elegantie des levens, zij gold voor een toonbeeld en ideaal eener voorname dame, — en haar gemaal was hierover zeer trotsch en gelukkig. Hij prees zijne sluwe gedachte, deze schoone, schrandere en voorname vrouw *gekocht* te hebben, en vond, dat hij daarmede een zeer goede zaak had gedaan, hoewel men zijn huwelijk volgens de gewone begrippen niet gelukkig, eigenlijk volstrekt geen *huwelijk*, noemen kon.

Terwijl de geheele wereld over de feesten, den glans en rijkdom van den baron von Ebenstreit sprak, waren er trouwens velen, die fluisterden, dat de baron deze weelde niet lang kon volhouden, maar er door ten gronde gericht zou worden. Men verhaalde elkander: — de baron had sedert zijn huwelijk groote kapitalen opgezegd; hij leefde van zijn kapitaal, in stede van de rente, — en om dit te-kort te dekken, had het bankiershuis, 'twelk onder een andere firma, evenwel voor rekening van den baron gedreven werd, groote speculaties gewaagd, die echter mislukt waren. Het bankiershuis moest faillieeren, — fluisterden de mannen van zaken: want het deed de onzinnigste en gewaagdeste ondernemingen, die alle mislukten, wijl er niemand was, die den baron met zaakkennis ter zijde stond, en hem zijne verkeerde speculaties ontried. De oude boekhouder Splittgerber, die de zaak lange jaren had bestuurd, en de eigenlijke waardige tegenwoordiger ervan was geweest, was door den baron gepensioneerd geworden, en had een eigen zaak gevestigd. Later had de tweede boekhouder het eens gewaagd, den baron te waarschuwen, en hem het gevaarlijke zijner ondernemingen voor te stellen. Maar Ebenstreit had hem hierop terstond zijn ontslag gegeven, en het geheele personeel van zijn bankiershuis bijeengeroepen, om hun mede te deelen om welke reden de tweede boekhouder ontslagen was, hen te waarschuwen en te zeggen: dat het ieder zijner kantoorbedienden zoo zou gaan, die zich mocht verstouten, de handelingen en ondernemingen van den principaal te critiseeren, of zich zelfs te veroorloven, hem een raad te willen opdringen.

Niemand had dan ook sedert dien dag weder deze vermetelheid gehad; veeleer was ieder der bedienden ijverig in de weer, om van de verwarring der zaken, die met elken dag toenam, zooveel mogelijk voordeel te trekken, en van

het ineenstortend huis nog eenige brokken op te vangen.

Maar de baron liet in zijn verblindende en trotsche zorgeloosheid, de dingen met glimlachende onverschilligheid loopen zooals zij wilden; waagde zich tot steeds gevaarlijker speculatiën en gaf, als zij mislukten, groote feesten, om onder den glans van den *baron*, den tegenspoed des *bankiers* te verbergen.

Marie scheen van al deze dingen niets te vermoeden; zij schenen haar volstrekt niet te raken. Zij leefde op den voet eener groote dame; gaf schitterende feesten, verspilte ontzettende sommen voor haar toilet en voor hare sieraden; liet elke maand de kostbare livreen harer talrijke dienstboden vernieuwen, de inrichting harer zalen veranderen, en schonk met edelmoedige mildheid de meubels, klederen en versierselen, die haar niet meer bevielen, aan hare lieve, voorname vriendinnen. Deze beijverden zich, zulke geschenken aan te nemen, en vloeiden over van dankbaarheid en liefdebetuigingen, terwijl zij heimelijk verstoord waren, wegens de aanmatiging der hoogmoedige vrouw, die zich veroorloofde, haar afgelegde zaken te schenken.

Maar zij namen ze toch met blijdschap aan; zij verschenen immer weder in de schitterende zalen, en duldten den overmoed en de trotsche minachting, waarmede de barones hen bejegende, en noemden luid degene haar dierbare vriendin, welke zij heimelijk haatten en benijdden.

Wist Marie dit, of liet zij zich misleiden door zulke vriendschapsbetuigingen? — Somwijlen, als hare vriendinnen haar omhelsden en kusten, vloog een flauwe glimlach over haar trotsch gelaat. Eens, toen zij voor den aanvang der soirée door de verlichte, prachtige zalen ging, bleef zij staan voor een kostbaren Venetiaansche spiegel, die haar 't beeld der schoone, van juweelen schitterende vrouw, in het zilver geborduurde kleed weerkaatste, — aanschouwde deze vrouw met een uitdrukking van hoon en spotternij, en fluisterde haar toe: „Duld slechts verder! Ge zult spoedig verlost zijn! Deze ellendige tooi zal spoedig van u vallen! Wees slechts standvastig! Ik hoor reeds het kraken van 't gebouw, en 't zal spoedig in puin boven ons ineenstorten!”

Maar ook anderen hoorden het kraken van dit gebouw, en op een dag, — toen men juist ten huize van den baron de voorbereidselen voor een groot diné maakte, waarmede

de baron en de barones von Ebenstreit het seizoen wilden besluiten, — kwam de voormalige eerste boekhouder des barons in het paleis, en verlangde met bekommerd en angstig gelaat, Ebenstreit te spreken.

De baron bevond zich juist met zijn echtgenoot in de groote receptiezaal, welke de décorateur voor het feest van heden op bevel der barones prachtig met bloemen en festoenen, zuilen en beelden had versierd. Ebenstreit beschouwde bewonderend de smaakvolle, heerlijke inrichting, toen de binnentredende lakei den voormaligen boekhouder, thans bankier Splittgerber, aandiende.

„Laat hem terugkomen,” zei Ebenstreit ongeduldig. „Ik ben thans bezig. Ik —”

„Vergeving, heer baron,” klonk een ernstige, zachte stem achter hem: „vergeving, dat ik uwen lakei gevolgd, — en zonder verlof hier binnen gekomen ben. Maar het is volstrekt noodzakelijk. Ik *moet* u spreken, en wel onmiddellijk!”

„Nu, maak het dan tenminste kort,” riep Ebenstreit verdrietig: „ge ziet, mijn echtgenoot is hier, en wij zijn bezig met schikkingen te maken voor het feest van heden.”

De heer Splittgerber antwoordde niet terstond, maar sloeg een zonderling treurigen, onderzoekenden blik door de feestelijk versierde zaal, en op de beide lakeien in rijk met goud bezette livrei, die in de breede vleugeldeuren stonden.

„Laat deze menschen zich verwijderen, en beveel hen de deuren te sluiten,” zeide hij vervolgens schier gebiedend, en Ebenstreit, — onwillekeurig beheerscht door zijn plechtigen ernst, voldeed aan zijn begeerte.

„Zult ge nu ook bevelen, dat *ik* heenga, mijnheer?” vroeg Marie op haar siere, kalme wijze: „Gij behoeft het mijnheer den baron slechts te zeggen, en hij zal u gewis gehoorzamen.”

„Ik bid u, blijf, mevrouw de barones,” zei Splittgerber bedaard: „want wat ik te zeggen heb, gaat mevrouw de barones evenzeer aan, als den heer baron.”

„Nu dan, ik bid u, zeg het spoedig,” riep Ebenstreit ongeduldig: „ik herhaal u, wij zijn met gewichtige toebereidselen voor ons feest van heden bezig.”

„Gij zult heden geen feest geven!” zei Splittgerber plechtig. Ebenstreit richtte zich op, en staarde den ouden man

die hem met treurigen blik beschouwde, verschrikt in het gelaat. Maar de barones brak in een luid, spotachtig lachen uit.

„Mijn waarde heer,” riep zij: „uw toon en houding herinneren mij aan de schrikkelijken momenten in de sprookjes, wanneer de kwade geest komt om de verkochte ziel op te eischen, en het geheele toverkasteel in puin valt.”

„Uwe vergelijking is, helaas, gepast, mevrouw de barones,” zuchtte de oude man: „Heer baron, ik ben tot u gekomen wijl ik uwen vader bemind, — uw huis dertig jaren gediend, en in uw dienst een klein vermogen verzameld heb, waarmee ik mijn eigen zaak heb opgericht. Gij hebt buitendien, toen ge mij plotseling uit uwen dienst ontsloegt, mij niet alleen mijn volle tractement als pensioen laten behouden, maar ge deedt nog meer; ge hebt dit pensioen door een aanzienlijke som gekapitaliseerd, en ik werd nu op deze wijze een vermogend man.”

„Ge behoeft hiervoor slechts mijne echtgenoot dankbaar te zijn,” zeide Ebenstreit: „zij eischte van mij, dat ik u bij uw ontslag, met de nobele onbekrompenheid van een echten edelman schadeloos zou stellen.”

„Ge vergeet echter te zeggen, dat *ik* het ook was, die het ontslag van dezen heer eischte,” merkte Marie koel op.

„Ach, had ge dit niet gedaan, mevrouw de barones,” riep Splittgerber: „Hadt ge den ouden, trouwen boekhouder aan de zijde uws echtgenoots gelaten! Veel kwaad had hij wellicht kunnen verhinderen, en menigen goeden raad hebben gegeven.”

„Juist *dit* was de reden waarom ik uw ontslag begeerde,” antwoordde Marie, en een zonderlinge, triomfantelijke glimlach gleed over haar aangezicht: „Gij veroorloofdet u raad te geven. Ik vond dit onbetamelijk, en daarom drong ik op uw ontslag aan.”

„En ik herhaal: hadt gij het toch *niet* gedaan!” zuchtte Splittgerber: „Ik had misschien het verderf kunnen afwenden, dat thans onvermijdelijk over u beiden losbreekt. Ik kom om u te waarschuwen; om u te bezweren, u te redden en te vluchten, terwijl het nog tijd is!”

„Mijn God, wat is er dan gebeurd?” vroeg Ebenstreit vol ontzetting.

„Er is gebeurd,” zei Splittgerber: „dat het bankierhuis

Ebenstreit firma Ludwig, zich sedert vier maanden met het bankiershuis Ehlert te Amsterdam geassocieerd heeft, — schepen gekocht en geladen, en een overzeesch handelshuis te Calcutta, zooals zij 't noemden, gevestigd heeft. De heer bankier Ebenstreit heeft de laatste overblijfsels zijns vermogens bijeen geraapt, en ze in deze onderneming gestoken, om 't geen hij door speculaties had verloren, door deze enkele groote speculatie te herwinnen. Hij heeft buitendien voor tachtigduizend thaler wissels, welke het Amsterdamse huis heeft uitgegeven, geëndoseerd, zoodat, indien deze wissels daar geprotesteerd worden, mijnheer Ebenstreit deze sommen *moet* betalen.

„Nu, en verder?” vroeg Ebenstreit beklemd.

„Het bankiershuis Ehlert te Amsterdam is gefailleerd; de chef is met de kas op de vlucht, de tachtigduizend thaler wissels zijn gisteren, eergisteren en heden geprotesteerd te Berlijn teruggekomen, en gij, mijnheer de baron, zult ze nog heden moeten betalen, of u bankroet verklaren, en naar de gijzeling gaan!”

Tegelijkertijk klonken een doffe kreet en een luide lach. Ebenstreit zonk op een stoel neder, en verborg het bleek gelaat in zijne handen; Marie stond hoog opgericht nevens hem, en haar gelaat straalde van vreugde.

„Ik ben verloren,” kermde Ebenstreit: „ik bezit niet het achtste gedeelte dezer som; ik *kan* niet betalen. Ik moet een schandelijk bankroet maken, want mij rest geen middel meer, om het te verhoeden.”

„Neen,” herhaalde Marie met trotsche kalmte: „hem rest geen middel meer, om het te verhoeden. Men zal hem als bankroetier naar de gevangenis voeren. De rijke bankier Ebenstreit zal uit dit huis, dat het zijne niet meer is, naar de gijzeling gaan als een arm man, een bedelaar — neen, *erger* dan een bedelaar, als een bedrieger!”

„Ach, ge zijt wreed,” kermde Ebenstreit.

„Gij zegt, mevrouw de barones, dat dit huis het zijne niet meer is?” vroeg Splittgerber verschrikt.

„Neen,” riep zij op zegenvierenden toon: „het behoort *mij*. Dit huis, met alles wat er in is, behoort *mij*. Deze schilderijen, deze beelden, alles is het *mijne*, en ik heb ook nog juweelen en paarden, goud, en zilverwerk. O, ik ben nog altoos een rijke vrouw!”

„En gij meent het te blijven, als uw echtgenoot bankroet is?” vroeg Splittgerber: „Gij leeft dus niet in gemeenschap aan goederen?”

„Neen, Goddank; wij leven *niet* in gemeenschap van goederen!” riep Ebenstreit verheugd: „Deze gemeenschap is op mijn wensch sinds een jaar opgeheven. Ik heb alvorens de opheffing der gemeenschap gerechtelijk aan te kondigen, een gerechtelijke overschrijving en schenking van dit huis met zijn geheelen inventaris laten opmaken, en mevrouw de barones von Ebenstreit is de wettig erkende bezitster van dit huis en den geheelen inventaris. O, ge ziet wel, mijnheer, dat ik niet zoo geheel onverstandig was, als gij meent. Ik heb ten minste mijne echtgenootte verzekerd: zij zal altijd nog een rijke vrouw zijn, schoon ook mijn bankiershuis failleert, en zij zal *mij* geen honger laten lijden. Ik zal met mijne crediteuren accordeeren, zij zullen wellicht tien procent krijgen; maar mijne echtgenootte zal rijk zijn, en dit is genoeg voor ons beiden.”

„Dat heet,” zei Splittgerber koel: „gij zult een bedriegelijk bankroet maken! Gij hebt voor uwe echtgenootte een vermogen gered, en de gemeenschap van goederen opgeheven, om u zelve voor de kwade gevolgen van uw bankroet te redden. Uwe crediteuren zullen het tiende gedeelte van hun kapitaal terugontvangen, maar gij zult, — wanneer mevrouw uwe echtgenootte haar huis, hare kunstschaten, hare juweelen, haar goud en zilver en hare équipages verkoopt, — nog altoos een zeer rijk man blijven.”

„Ja, een zeer rijk man,” zei Marie: „ik heb in de laatste weken al mijne bezittingen door gerechtelijke schatters laten waardeeren, en een staat mijner bezittingen laten opmaken. Uit dezen staat blijkt, dat ik, zoo ik mijne bezittingen verkoop, hiervoor ten minste driemaal honderdduizend thaler zal ontvangen.”

„O,” riep Splittgerber; „zoo dit alles nog den baron behoorde, zouden zijne crediteuren volkomen bevredigd, — de wissels betaald kunnen worden, en u bleef dan altoos nog een klein kapitaal over, om, fatsoenlijk en eerlijk te kunnen leven. — Maar 't is u zeker niet genoeg fatsoenlijk en eerlijk te leven, — gij wilt schitterend leven, en neemt het hierbij met de eerlijkheid zoo nauw niet. Mevrouw de barones zal hare kostbare bezittingen verkoopen, en dan

zullen mijnheer en mevrouw waarschijnlijk naar Parijs gaan, om er in glans en vreugde voort te leven, terwijl hier uwe bedrogen schuldeischers, door uw toedoen misschien in armoede en ellende omkomen. Heer baron, ik zie nu, dat uwe echtgenootte volkomen gelijk had, op mijn ontslag aan te dringen. Ik zou u inderdaad slechten raad gegeven hebben. Ik had u geraten een eerlijk man te blijven; alles te verkoopen en uwe schuldeischers tevreden te stellen, ten einde eenmaal met een goed geweten te kunnen sterven. Gij verkiest liever een schitterend leven te leiden, en uw geweten in slaap te jnbelen, tot God het zal opschrikken tot een vreeselijke ontwaking. Nu, ieder naar zijn wijze! Ik kwam hier om u mijne hulp aan te bieden. Ik had gedacht: ge zoudt met uwe bezittingen uwe schulden dekken; er bleef u dan niet genoeg om te leven, en het zou dan uwen voormaligen boekhouder vergund zijn, u zijn trouw te bewijzen, en — Ik was echter een dwaas, dat zie ik nu! Gij, schrandere lieden, behoeft mijne hulp niet. Maar een goeden raad wil ik u toch tot afscheid geven! Laat uw diné ten minste voor heden afzeggen, want het zou toch een onaangenaam opzien baren. Om vier uur worden de wissels gepresenteerd, en de houders zullen er zich niet mede tevreden willen stellen, dat mijnheer de baron ze niet betalen kan, wijl hij gezelschap heeft. Zij zullen op dadelijke betaling of gevangenneming aandringen, en dus tegelijk eenige gerechtsdienaren medebrengen. Ik weet dit van uwen grootsten schuldeischer, en toen hij het mij verhaalde, verzocht ik hem toegevendheid jegens u te gebruiken. Nu zal ik hem zeggen, dat hij gelijk heeft, en geen toegevendheid moet gebruiken, wijl gij geen toegevendheid verdient! Vaarwel!"

Hij keerde zich met een koele hoofdbuiging dreigend om, en ging door de zaal.

„Laat ge hen: heengaan?" vroeg Marie haastig: „Hebt ge hem niets te zeggen?"

„Neen, volstrekt niets," antwoordde hij de schouders ophalende: „Wat zou ik hem zeggen?"

„Nu, dan heb *ik* hem iets te zeggen." — En met luide stem riep Marie: „Mijnheer Splittgerber! Nog een woord!"

Hij bleef naast de geopende deur staan, en wendde zijn

somber gelaat naar haar om: „Nu, wat is er, madame? Wat wilt ge nog van mij?”

„Ik heb u nog iets te zeggen,” zeide zij ernstig, en met trotsche kalme houding begaf zij zich door de zaal, naar den heer Splittgerber. Hij zag met strengen, verachtenden blik op haar neder, maar zij beantwoordde dezen blik met een zachte, vriendelijke uitdrukking, en een zachte glimlach speelde om hare lippen.

Nu stond zij dicht naast den ouden man, die haar trotsch en dreigend opgewacht had, en deze van juweelen schitterende dame, — in het fonkelende, met goud geborduurde satijnen gewaad, geen schrede was tegemoet gegaan. Zij boog zich tot hem, en fluisterde hem eenige woorden in het oor. Hij ontroerde, en staarde verwonderd en vragend in haar gelaat. Zij knikte hem glimlachend toe, boog zich weder tot zijn oor, en fluisterde nogmaals eenige woorden.

De oude boekhouderscheen nu plotseling als herschapen. Zijn somber gelaat verhelderde zich; zijn blik, die eerst zoo tartend was geweest, had nu een bewogen uitdrukking; hij boog diep voor de barones, en toen zij hem nu tot afscheid hare hand reikte, drukte hij er in eerbiedige houding zijne lippen op.

„Ge zult dus binnen een uur wederkomen?” vroeg Marie.

„Ja, mevrouw de barones; binnen een uur,” antwoordde hij eerbiedig; „Ik zal met de bewuste personen komen.”

„Ik dank u, mijnheer! Tot wederziens dus!”

Splittgerber ging heen, en Marie wendde zich nu weder tot Ebenstreit, die verbaasd, half luide woorden prevelende, naar haar zacht geheimzinnig onderhoud met den boekhouder geluisterd had.

„En nu met u, mijnheer,” zeide zij, en haar stem, en haar geheele wezen hadden nu iets plechtigs, indrukwekkends: „Het uur der afrekening is thans voor ons beiden gekomen; het uur, waarop ik jaren lang gehoopt had; 't welk ik gekocht heb met vier jaren van foltering, van zelfverachting en verwijfeling. Het spel loopt nu ten einde, mijnheer; ik wil mijne vrijheid van u koopen. Luister, ik wil eindelijk deze slavenketen breken, — ik wil vrij zijn!”

„Mijn God, Marie,” stamelde hij, verschrikt terugwijkende: „met welken blik van haat ziet ge mij aan?”

„Verwondert u dat?” vroeg zij: „Heb ik u ooit dezen haat

verborgen? Heb ik u ooit doen gelooven, dat tusschen mij en u eene verzoening mogelijk was?"

„Neen, waarlijk, dat hebt ge niet gedaan. — Maar nu zult ge mij alles vergeven, want ge ziet immers hoe ik u bemin, hoe ik slechts aan uwe toekomst gedacht heb. *Ik* zal een arm man worden: gij echter, Marie, zult rijk zijn en blijven!"

Zij zag op hem neêr met eene uitdrukking van onuitsprekelijke verachting. — „Ge zijt nóg slechter en erbarmelijker, dan ik dacht," zeide zij: „Ge hebt geen toegevendheid, geen ontferming verdiend; want ge zijt een eerlooze bankroetier, die er zich niet om bekommert dat anderen door hem in armoede en ellende komen, mits *hij* slechts zijn toekomst verzekerd hebbe. Ik echter, wil het niet dulden, dat de naam, dien ik tegen mijn wil en tot mijn ongeluk draag, dat deze naam geschandvlekt, — en aan den hoon en spot der wereld prijs gegeven worde. Ik wil u *dwingen* een eerlijk man te blijven, en eerlijk jegens uwe schuldeischers te zijn. Hoor wat ik u voorstel: Ik heb geld, ik ben rijk, en ik zou in staat zijn al de wissels, welke men u heden zal presenteeren, te betalen, zoo ge hiervoor ééne voorwaarde wilt vervullen."

„O, Marie, ge zijt een engel!" riep Ebenstreit, op haar toeijlende en voor haar nederknielende: „Ik wil *alles* wat gij wilt; ik neem elke voorwaarde aan, welke ge mij stellen kunt."

„Zweer het mij," zeide zij koel.

„Ik zweer het, ik neem uw voorwaarde aan."

„Welaan! Sta op, en ga naar gindsche vensternis. Wat vindt ge daar?"

„Ik vind daar achter de bloempotten verscholen, niets dan schrijfgereedschap."

„Breng het hier, en zet het op de tatel."

Hij gehoorzaamde haar bevel, en zette het schrijftuig op de groote, met florentijnsch mozaïk ingelegd, marmereen tafel, waarnevens Marie stond.

Zij haalde uit den zak van haar kleed een opgerold papier, dat zij uiteensloeg en op de tafel legde.

„Onderteeken dit papier," beval zij gebiedend: „Onderteeken het met uwen volledigen naam, en voeg er bij: „Met volkomene overeenstemming."

„Maar ge zult mij toch vooraf zeggen wat dit papier behelst, en *wat* ik onderteekenen moet?”

„Ge hebt gezworen te onderteekenen,” zeide zij: „en *ik* zweer u nu, dat ik, — zoo ge aan deze voorwaarde niet voldoet, — de wissels niet betaal, het rustig zal aanzien, dat men u naar de gijzeling voert, en u nooit, versta mij goed, *nooit* er uit bevrijden zal. Kies nu, mijnheer! Wilt ge dit papier onderteekenen, of wilt ge levenslang gevangen blijven? Want, ik zeg het u vooraf: ik zal alles doen wat ik kan, opdat uwe schuldeischers u niet in vrijheid stellen! Ik zal denken dat Gods gerechtigheid u in de gevangenis heeft gebracht, en het ontfermend medelijden der menschen u er niet uit bevrijden mag. Kies nu; wilt ge onderteekenen, of als een eerloos bankroetier naar de gevangenis gaan?”

„Ik wil onderteekenen,” zeide hij zuchtend, nam haastig de pen, en schreef zijn naam onder het papier. Daarop reikte hij het haar toe.

Marie sloeg er een vluchtigen koelen blik op. — „Gij hebt vergeten er bij te voegen. „Met volkomen overeenstemming. Vul dit aan.”

Zij liet het papier als een verwelkt blad op de tafel neder vallen, en zag met een vlammen blik op hem neder, terwijl hij schreef. Hij ontmoette dezen blik, toen hij haar nu weder het papier reikte.

„Ach,” zuchtte hij: welk een blik was dat! Ik lees in uwe oogen hoezeer ge mij haat.”

„Ja,” zeide zij op kalmen toon: „ik haat u. Maar dit is niet alles! Ik veracht u! — Stil, antwoord niet. Ge wist dit lang; ge wist het vóór ik gedwongen werd met u naar het trouwaltaar te gaan. Ik heb 't u toen gezegd, maar ge hebt mij uitgelachen. Ik heb u er voor gewaarschuwd met mij te huwen, maar gij had den vermetelen moed, met mijn smart te spotten, en mij te troosten met den rijkdom, dien ge mij aanboodt. Het zaad van den haat, door u toen gezaaid, is opgeschoten, en ge zult heden de vruchten ervan oogsten! Ge zult heden leeren erkennen, dat het geld een ellendige vodderij is, — zelfs niet in staat, u de deelneming van hèn te verwerven die zich uwe vrienden noemden, zoolang gij rijk waart, doch die zich honend van u en van mij zouden afwenden, zoo wij hen om bijstand, hulp of medelijden verzochten.”

„Ik geloof, mijn waardste,” zeide hij vleierend; „dat gij hierin te ver gaat. Gij hebt onder de dames zooveel teedere vriendinnen, — en ik mag zeggen, dat *ik* onder de voorname heeren, die ons huis bezoeken, zoo vele edele en beminnenswaardige mannen gevonden heb, die mij met warme vriendschap tegemoet kwamen —”

„Wijl zij van den rijken man geld wilden leenen,” viel zij hem in de rede.

„Het spreekt van zelf, dat mijn kas steeds voor mijne dierbare vrienden open was, en *ik* het mij tot eer rekende, hun mijne vriendschap ook door daden te bewijzen.”

„Gij zult heden zien, met welke daden uwe vrienden u hiervoor hunne dankbaarheid bewijzen! — Luister! De klok slaat het uur, waarop wij uwe goede vrienden genoodigd hebben, en de rijtuigen komen reeds aanrollen. Ga uwe gasten ontvangen.”

Zij wees met een gebiedende handbeweging naar de deur, en Ebenstreit haastte zich aan haar bevel te voldoen, en zich naar de eerste receptiezaal te begeven.

Juist toen hij over den drempel trad, verscheen de deurwachter, en diende met luide stem aan: „De heer professor Gedicke!”

Ebenstreit groette hem vluchtig in 't voorbijgaan; de oude man begaf zich tot de barones, die hem levendig tegemoet trad.

„Ge hebt mij geschreven, mevrouw de barones,” zeide hij zacht: „en mij verzocht, heden op een soirée bij u te verschijnen. en ik ben gekomen. Maar ge ziet wel: mijn levendige wensch om u weder te zien, is o rzaak dat ik te vroeg ben gekomen; want, naar ik zie, is nog niemand hier.”

„Ik heb u een kwartier vroeger genoodigd,” antwoordde zij: „Ik wilde gaarne een paar minuten met u alleen zijn.”

„Ik dacht het, en daarom haastte ik mij te verschijnen.”

„Mijn oude Trui is voor eenige dagen geleden bij u geweest, heer professor?” vroeg zij bedeesd.

„Ja, mevrouw de barones, en ge begrijpt, dat haar bezoek mij zeer verrast en getroffen heeft. Ik geloofde, dat gij mij vegeten hadt; dat geheel het verleden in uw geheugen was uitgewischt, en nu kwam plotseling uw boodschap, en daaruit vernam ik, dat uw edel en trouw hart geen vergeten kent. Ik weet wel, ik moest dit beklagen; want zoo gij niet vergeet, hebt ge geleden, en evenwel heb ik

mij verheugd, en heeft het mij goed gedaan, den smartelijken groet uwer herinnering te ontvangen."

"Ik bid u," zeide zij met bevende stem; „spreek niet zoo vaderlijk tot mij. Het maakt mij week, en ik moet al mijn kracht behouden. — Zeg mij *dit* slechts: Mijn goede Trui heeft u mijn wensch medegedeeld. Is 't u mogelijk geweest, dien te vervullen?"

"Uw brave, oude vriendin heeft mij duizend thaler gebracht. Zij heeft mij namens u verzocht, dit geld op een of andere wijze aan professor Moritz te doen toekomen, ten einde daarvoor een reis naar Italië te doen."

"Hebt ge het kunnen volbrengen, en het zóódanig kunnen inrichten dat hij niet vermoedt, van *wie* dit geld komt? Want hij zou het niet aannemen, zoo hij de onzuivere bron kende, waaruit het vloeit. En luister: ik heb hem somwijlen heimelijk, — als hij het niet vermoedde, — gezien; ik heb soms in het huis, waar hij woont, op 't uur dat hij van het gymnasium kwam, achter een trap verborgen gestaan, om hem te zien. En ik heb opgemerkt, dat hij steeds bleeker was geworden, zijn gang steeds zwaarder en matter werd."

"'t Is waar; sinds gij weder hier zijt, heeft er een verandering met hem plaats gehad. De vorige zwaarmoedigheid schijnt hem weder te bevangen."

"Daarom moet hij van hier, om zich te verstrooien en mij te vergeten. Een reis naar Italië was reeds vroeger zijn wensch, zij zal hem nu genezing brengen. Zeg mij daarom: Is het u gelukt, hem het armzalig reisgeld te geven?"

"Ja, mevrouw de barones, het is mij gelukt," antwoordde de grijsaard: „Ik heb mij tot een boekhandelaar gewend, tot wien Moritz in betrekking staat. Ik heb hem gezegd, dat een vriend, die niet genoemd wenscht te zijn, aan professor Moritz gaarne de middelen voor een reis naar Italië wilde geven, die voor zijne gezondheid noodig was, maar dat Moritz veel te trotsch is, om dit middel als een geschenk, — van wien 't ook zij, — aan te nemen. Daarentegen zou hij van den boekhandelaar wél dat geld nemen, zoo deze hem het voorstel deed, ervoor naar Italië te reizen, om voor hem een werk over Italië, en voornamelijk over Rome's kunstschaten te schrijven."

„O, dat was een voortreffelijke gedachte,” riep Marie „en is dit geschied?”

„Ja; de boekhandelaar Maurer heeft professor Moritz uitgenoodigd, voor hem een werk over Italië te schrijven; en toen deze zuchtend zeide, dat hem de middelen tot zulk een reis ontbraken, heeft de heer Maurer hem voor dit werk, de helft van het honorarium, vooraf met duizend thaler betaald, en dientengevolge zal Moritz zijn reis naar Italië morgen aanvangen.”¹⁾

„Ik dank u,” riep zij verheugd: „Moritz is gered! Hij zal genezen! Hij zal al zijn kommer in Italië vergeten en overwinnen.”

„Geloofst ge dat werkelijk?” vroeg de heer Gedicke: „Zijt ge óók niet in Italië geweest?”

„Ja; ik ben er twee jaren geweest. Maar met mij is 't iets anders. Men kan niet vergeten, als men elk uur de keten zijner ellendige slavernij hoort rammelen.”

„Ik zie het, mijn arm kind; gij hebt niet vergeten. Wij zien elkander heden sinds uwen huwelijksdag voor het eerst weder, en ik lees met smart, de geschiedenis der verloopen jaren op uw aangezicht.”

„Zie mij aan, mijn vriend,” zeide zij: „zie wat deze jaren van mij gemaakt hebben! Een ellendige vrouw, die de wereld veracht, en voor zichzelf huivert. Ik ben in mijzelve veranderd geworden, en mijn hart was tot steen verhard. Maar nu ik u aanschouw, komt de herinnering aan het vreeselijk uur van mijn huwelijk weder in mij op, en doet de tranen mijner smart in mijnne oogen komen. O, mijn vriend, mijn vader, destijds legdet ge uwe handen op mijn hoofd, en zegendet mij! Doe het in dit uur weder. Want weder sta ik voor een groote beslissing, en ik heb den zegen eener edele ziel noodig!”

„Ik weet niet, mijn kind, wat dit uur u brengen zal; maar ik leg mijn hand op uw hoofd, en bid tot God, dat Hij u moge zegenen, en met Zijne genade verzellen!” —

„Mevrouw de gravin von Moltke en mevrouw von Morien!” riep de binnentredende deurwachter, en deze dames ruisch-

1) Het werk, dat Moritz na zijne terugkomst uitgaf, en dat nog tegenwoordig de hoogste belangstelling wekt, draagt den titel: Reisen eines Deutschen in Italië. In den Jahren 1786 bis 1788. In briefen von Carl Philipp Moritz. Drei Bände. Berlin 1793. Bei Friedrich Maurer.

ten in schitterend toilet binnen, en ijlden op de barones toe, wier gelaat nu weder koel en kalm was, als altoos, en die op hare gewone, trotsche wijze, hare gasten ontving.

„Hoe wonderschoon ziet ge er heden weder uit!” riep gravin Moltke, haar teeder omhelzende: „O, gij komt mij altoos voor, als de godin der schoonheid en des rijkdoms, die met verkwistende edelmoedigheid overal hare gaven uitstrooit, en door wier aanraking alles in goud verandert!”

„Wier hart echter goed en zacht is gebleven,” voegde mevrouw von Morien er bij: „Ja, ge zijt een godin, die altoos vreugde bereidt, altoos anderen gelukkig maakt! Zie slechts, ik draag heden den wonderschoonen bracelet, dien ik onlangs aan u bewonderde, en dien ge mij met overdagige grootmoedigheid terstond ten geschenke gaaft.”

„En ik, *ma toute belle*,” riep de gravin: „ik heb mij heden getooid in het heerlijke goudlaken, 't welk gij met zulk een verplichtende goedheid, onlangs voor mij uit Parijs hebt laten komen.”

„Gij vergeet, mevrouw de gravin, dat ge mij verzocht, deze bezorging voor u op mij te nemen.”

„O, inderdaad, dat is waar! Dientengevolge ben ik uwe schuldenares.”

„Indien gij te trotsch zijt, mevrouw de gravin, een geschenk van mij aan te nemen.”

„O, gewis niet. Integendeel, ik dank u mijn dierbare. Zeg het zelve, lieve Morien: is deze vrouw niet een engel?”

Op dit oogenblik drong de Fransche gezant, markies de Trèves, door den kring der steeds vermeerderende gasten, en naderde de barones, die hem levendig tegemoet trad, en zich met hem in een vensternis terugtrok.

„Welkom, heer markies,” zeide zij zacht en haastig: „Brengt ge mij het beloofde?”

„Ja, mevrouw, ik breng het,” antwoordde de gezant, een diepe buiging makende: „ziehier,” voer hij voort, terwijl hij een verzegeld pakje uit zijn borstzak haalde, en het de barones overreikte: „Maar ik maak er u nogmaals opmerkzaam op, mevrouw, dat gij zelve dezen koopprijs hebt bepaald, en er bij gebleven zijt, hoewel ik van meening ben dat hij te laag is.”

„O neen; ik heb hem bepaald naar de berekening der

schatters, en de som is voldoende voor 't geen ik noodig heb. Het zijn honderdduizend thaler?"

„Ja, mevrouw de barones; honderdduizend thaler in wissels op de kas van het Fransche gezantschap, die ieder uur bereid is tot betaling."

„Ik dank u, mijnheer; en daar wij elkander thans wellicht voor de laatste maal zien, verzoek ik u tevens mijn dank aan te nemen, voor al de vriendelijkheid en welwillendheid, welke gij mij bewezen hebt, en waaraan ik steeds met genoegen zal denken."

„Mijn hemel, mevrouw de barones; gij spreekt, alsof ge ons en den kring, — welks ster gij zijt, — wilt laten!"

„Die kring zal *mij* verlaten," zeide zij met een zonderlingen glimlach: „eer een half uur verstreken is, zal van al deze goede vrienden en vriendinnen, geen enkele meer hier teruggebleven zijn. Ha, daar komt beslissing! Zie ginds, heer markies."

De heer bankier, Splittgerber!" riep op dit oogenblik de deurwachter, en de oude man trad binnen, gevolgd door twee lieden van weinig voornaam voorkomen, en in een costuum, dat weinig bij de prachtige feestzaal paste.

„De bankier Splittgerber sloeg intusschen op de spottende lachjes, het fluisteren en sissen van het gezelschap geen acht. Hij drong zich met zijne begeleiders door het edel gezelschap voorwaarts, en wees nu op Ebenstreit, die zich door een instinctmatig gevoel gedreven, naast Marie had geplaatst.

„Deze heer," sprak Splittgerber met luide stem: „is mijnheer de baron Ebenstreit von Leuthen, eigenaar van het bankiershuis onder de firma Ludwig!"

De beide heeren naderden hem. — „Men heeft ons in uw kantoor hierheen verwezen," zei een hunner.

„Maar mij dunkt, dat deze plaats niet tot zaken geschikt is," riep Ebenstreit verstoord: „Volgt mij, mijneheeren!"

„Neen, heeren," gebod Marie: „blijft! Onze waarde, hier aanwezige gasten zijn *zulke* hartelijke, teedere vrienden van ons, dat wij de kleine verlegenheid, waarin wij ons bevinden, voor hen niet behoeven te verbergen. Integendeel; zij zullen ons helpen, die te overwinnen! De zaak is deze, mijn dierbare vrienden: Deze heeren komen, om van mijn echtgenoot de betaling van eenige wissels, ten

bedrage van tachtigduizend thaler, te vorderen. De heer von Ebenstreit is oogenblikkelijk niet in 't bezit dezer som; maar ik ben overtuigd, dat onze waarde vrienden hem zullen helpen, en zich over deze gelegenheid verheugen, om hem de vriendschap te kunnen bewijzen, welker verzekering hem zoo dikwijls gelukkig heeft gemaakt! Mijnheer von Ebenstreit, neem hier mijn portefeuille, er steekt een potlood in! Ga er mede rond bij onze lieve, waarde gasten. Doe een collecte. Iedereen moge teekenen hoeveel hij geven wil, en wij zullen spoedig de som van onze dierbare vrienden ontvangen hebben."

Ebenstreit nam de portefeuille, en naderde den baron von Frankenstein. „Heer baron," zeide hij: „vergeef mij, zoo ik u heden aan de betaling der vier paarden herinner, welke ik u drie maanden geleden voor duizend Louisd'or verkocht heb."

„Mijn waarde heer," riep de baron lachend: „dit is een zonderlinge manier, om zijne schuldvorderingen te incasseeren. Men noodigt ons op een feest, en zet ons eenigermate het pistool op de borst, opdat wij uwe schulden zouden betalen!"

„'t Is zonderling! 't Is bespottelijk!" hoorde men hier en daar uit het gewoel der gasten, die als bij afspraak naar de deur drongen. Maar de deur was thans gesloten, niemand kon er uit.

Blijft!" riep Marie nu met trotsche stem: „blijft allen! Ik wensch, dat dit geheele achtenswaardig gezelschap getuige zij van 'tgeen hier geschiedt. Het zijn dezelfde gasten, die voor een jaar bij de inwijding dezer vertrekken tegenwoordig — en getuigen waren van het tooneel, dat mij de edelste en beste man verwenschte, en mij zijn vloek naar het hoofd slingerde. Thans is het uur der rechtvaardiging gekomen, en gij zult *wederom* getuigen zijn. Mijnheer bankier Splittgerber, neem dit. Ge zult in dit papier wissels vinden, ten belrage van honderdduizend thaler. Betaal de wissels dezer heeren, voldoe met het overige, de andere schulden van den baron, zoover het strekt. Ga!"

„En nu," vervolgde Marie, toen Splittgerber met de beide mannen door een zijdeur de zaal verlaten hadden: „nu mijn waarde gasten, wil ik u eene verklaring geven. De baron Ebenstreit von Leuthen is geruincerd. Hij heeft van dit

uur af niets meer, wat hij het zijne kan noemen. Hij is arm! Hij is een bedelaar, zoo hij niet werken wil!"

„Marie," riep Ebenstreit verschrikt, terwijl hij op haar toensnelde en haar arm greep, „Marie —"

Zij stiet met een heftige beweging zijn hand weg. „Raak mij niet aan, mijnheer; want ik gruw van u! Waag het niet, mij vertrouwelijk bij mijn naam te noemen, want ge weet wel, dat ik u nooit het recht van gemeenzaamheid gegeven heb. Gij zelf hebt mij gezegd, dat onze verbintenis geen eigenlijk huwelijk, — maar slechts de betrekking van twee associés, was, die zich tot een speculatie verbonden hadden. Welaan, mijnheer, de zaak is afgelopen; want een der associés is een bankroetier, en de andere is eene vrouw, die u verwenscht, en van u vier jaren van schande en ellende terugeischt! Het verwondert u, mijne vrienden, dat ik zoo spreek. Gij kent dezen man niet, maar ge zult hem leeren kennen! Ik wil u zeggen, wie hij is!"

Terwijl zij sprak, had zich op den achtergrond der feestzaal eene deur geopend, en was de oude Trui in haar eenvoudige, gewone kleeding, gevolgd door Philip Moritz binnentreden.

Niemand lette op beiden, want aller opmerkzaamheid was op deze vrouw gevestigd, die hoog opgericht, als een godin der wraak, in 't midden der zaal stond.

De oude Trui voerde Moritz achter een nis, die uit bloemen en festoenen, in een bekoorlijke grot herschapen was.

„Blijf hier," fluisterde Trui: „Hier kunt ge alles hooren. Want ik wil niet dulden, dat ge Berlijn verlaat, zonder de rechtvaardiging mijner lieve Marie gehoord te hebben. Derhalve heb ik gedaan, wat mij God vergeven moge; ik heb u hierheen gevoerd, zonder dat Marietje het weet. Luister nu, en bid dan God, dat Hij u het groote onrecht vergeve, 'twelk gij haar hebt gedaan. Maar houd u heel stil, opdat Marietje u niet zie; want zij zou boos worden op haar oude Trui."

„Ja," ging Marie met koele verachting voort: „gij zult dezen man leeren kennen, voor wien gij u allen gebogen, — wiens handen gij gedrukt, — dien gij uw vriend genoemd hebt, wjl hij rijk was; wjl hij, door zijn rijkdom, een voornaam man, — een baron geworden is. Weet ge, hoe hij dat geworden is? Doordien hij aan een arme, adellijke freule

zijn hand gaf; doordien hij h  ar, — en daarbij haren adel, voor zijn rijkdom kocht. *Ik* was deze arme freule, en ik werd door hem gekocht, zooals men een koopwaar koopt. Hij wist, dat ik hem verachtte, dat ik een anderen man vurig beminde. Ik heb hem dit alles bekend; ik heb hem gezegd, dat ik mijn geliefde eeuwige trouw gezworen had, en nooit op aarde een ander man beminnen zou! Ik heb hem gebeden, gesmeekt, mij vrij te laten. Hij was zonder erbarming, en lachte om mijne tranen; hij meende met zijn rijkdom mijne liefde te kunnen koopen, en dat mijn hart door zijn geld eindelijk zou bewogen worden. Ik had weerstand moeten bieden; liever moeten sterven, dan mij tot dit huwelijk te laten dwingen; ik wist het! Maar mijn lot wilde, dat de man dien ik beminde, door mij in gevaar was, — dat hij met zware gevangenschap den korten droom van ons geluk moest boeten. Ik kon hem redden, zoo ik dezen man hier, mijn hand gaf. Men stelde mij voor zijn redding deze voorwaarde, en ik nam die aan. Ik werd voor de wereld zijn gade; maar terwijl ik het werd, zwoer ik mij, — zwoer ik hem zelf, mijn ongeluk en mijn schande te wreken. Vier jaren heb ik besteed, om deze wraak te volbrengen! Nu is zij volbracht. Met zijn rijkdom heeft deze man mij gekocht en in zijne boeien geslagen. Ik heb hem geholpen zijn rijkdom te verkwisten, ik heb van den rijken man een bedelaar gemaakt. Hij trouwens was voorzichtiger. Hij heeft mij, zijn echtgenoot, dit paleis met alles wat het bevatte geschonken, en thans, terwijl ik tot u spreek, troost hij er zich mede, dat *ik* rijk ben, dat hij mijn echtgenoot heet, en bijgevolg, daar hij zich nooit van mij zal laten scheiden, mijn rijkdom met mij deelen zal. Maar nu, mijnheer Ebenstreit von Leuthen, nu is de ure der wraak en der vergelding gekomen! Ik ben arm, evenals gij, en ik ben, Goddank, niet meer uw echtgenoot. Ik ben vrij!”

„Vrij!” herhaalde Ebenstreit verschrikt: „Dat is *niet* waar! Gij zijt mijn echtgenoot voor de heele wereld!”

Een zegevierende glimlach gleed over haar aangezicht. — „Neen,” zeide zij: „ik ben het *niet*! De huwelijkswet, welke de goote Frederik aan de lijdende, ongelukkige menschheid heeft gegeven, — deze huwelijkswet veroorlooft aan ieder paar, dat geen kinderen heeft, het huwelijk te verbreken, en te scheiden, zoo beide echtelingen in een gemeenschappelijk

verzoekschrift er op aandringen, met de ondertekening van hun naam, en in volkomene overeenstemming."

Ebenstreit slaakte een kreet van ontzetting: — „Het document, dat ge mij straks hebt laten ondertekenen?"

„Was een gemeenschappelijk verzoek tot echtscheiding, 'twelk ik door mijn notaris heb laten opstellen, en dat wet-tig is, wijl het met ons beider handteekening is voorzien."

„Dat is verraad!" schreeuwde Ebenstreit: „Ik zal er tegen protesteeren!

„Doe dat," zeide zij bedwaard: „Ge zult zien, dat het ver-geefs is. Ik heb mijn vrijheid gekocht. Ik beloofde u uwe wissels te betalen, zoo ge mij uwe handteekening voor dit document wildet geven. Ge hebt ondertekend, en ik heb betaald. Weet ge, vanwaar ik deze honderduizend thaler heb genomen, welke ik zooeven aan dien heer ter betaling uwer wissels en schulden heb gegeven? Vraag het den heer markies Trèves hier. Hij zal u zeggen, dat *hij* mij dit geld gegeven heeft!"

„Ja," zei de markies: „mevrouw de barones zegt, zooals van zelve spreekt, de waarheid. Ik had de eer, mevrouw honderdduizend thaler te overhandigen,"

„En wilt ge nu weten waarvoor de heer markies mij deze aanzienlijke som betaald heeft? Ik was de eigenares van dit huis, van dit meubilair, van deze beelden en schilderijen. Ik heb hem dit alles verkocht! Dit paleis met al zijn pracht behoort hem. De équipages, mijn zilverwerk, *alles* heb ik aan dezen man verkocht! O, ge zult nu zeggen, ik behoud altoos nog *iets*; want ik heb nog mijne juweelen en siera-den, mijn kostbare kanten en kleedèren. Neen, ik bezit *niets*! Ik heb al dezen rijken tooi aan mijne moeder gezon-den, om haar schadeloos te stellen voor het jaargeld, 'twelk mijnheer von Ebenstreit haar als koopprijs voor mij betaald heeft, en dat hij van af heden niet meer betalen *kan*, want hij is een geruïneerd, een arm man! Ik heb hem hiertoe gemaakt! *Ik heb mij gewroken!*

„Heer markies," kreet Ebenstreit, als waanzinnig door toorn en ontzetting: „is dat waar? Hebt gij van deze vrouw dit huis met zijn inventaris gekocht?"

„'t Is waar, ik heb dit huis met zijn meubilair gekocht, nadat mevrouw de barones mij door gerechtelijke documen-ten had bewezen, dat zij de éénige en rechtmatige bezitster

was. Ik heb haar als den gevorderden koopprijs honderd-duizend thaler betaald, en mevrouw de barones overhandigde dit geld straks aan den heer Splittgerber."

„Ach," steunde Ebenstreit: „'t is waar, ik ben een geruïneerd man. Ik ben verloren!" En zijn gelaat in zijne handen verbergende, ijlde hij naar buiten.

Marie oogde hem met een langen, treurigen blik na, en wendde zich vervolgens, ruim ademend, weder tot het gezelschap.

„Gij weet nu alles, mijne dames en heeren, — ik zeg niet meer, mijne gasten! Van dit oogenblik af, behoort dit huis aan mijnheer den markies, en wij allen zijn dus *zijne* gasten. Gij zult nu niet meer van mij kunnen zeggen, dat de dochter van den overleden generaal von Leuthen zich verkocht had aan een rijk man. Zij was verkocht *geworden*, maar zij heeft zich nu vrij gekocht, en is weder arm geworden! Doch, ook weder *vrij*!"

Op dit oogenblik opende zich een zijdeur, en de generaals-weduwe von Leuthen stormde binnen. — „Laat mij, ik moet naar binnen!" riep zij de oude Trui toe, die vruchteloos poogde haar tegen te houden: „ik wil van mijn dochter zelve opheldering hebben. Ik wil weten wat dit betekent! Ha," voer zij voort, terwijl zij verder ging: „men geeft hier een feest. Ik zie een vroolijk gezelschap, en zie daar mevrouw mijne dochterin al hare heerlijkheid en pracht. Het is dus niet waar, wat ik vreesde? Mijn dochter is *niet* krankzinning? Zij was bij haar volle verstand, toen zij mij heden morgen haar juweelkistje met brillanten, paarden en gouden sieraden, en een aantal der kostbaarste kanten en kleederen zond! En daarbij lag een met zwart verzegelde brief, met het opschrift: *Testament der barones Ebenstreit von Leuthen*. Ik opende het haastig, en er staat in: „ik vermaak aan mijn moeder mijne kostbaarheden, kanten en kleederen. Zij mag dat alles verkoopen, en zich er mede schadeloos stellen voor het verloren jaargeld. Marie." — Nu ijlde ik hierheen, om te hooren, of mijn dochter gestorven is, en wat het bijvoegsel van het verloren jaargeld beduidt, en vind nu, —"

„Vindt nu de bevestiging van al hetgeen ik u geschreven heb," zei Marie koel: „Mijnheer de baron Ebenstreit von Leuthen is geruïneerd; hij bezit niets meer. Maar wat be-

kommert dat *u*, mevrouw? Ik heb *u* immers schadeloos gesteld! Mijne kostbaarheden en kanten zullen *u* een kapitaal bezorgen, dat *u* het verloren jaargeld vergoedt. Ge hebt *uw* koopprijs niet verloren, en het huwelijk, 'twelk gij gesticht hebt, heeft ten minste voor *u* goede vruchten gedragen!

„Gij zijt een ondankbaar en wreed kind,” zeide mevrouw von Werrig trotsch. „Ik wist dit reeds lang, en mijn hart heeft zich reeds lang van *u* afgetrokken. Maar gij draagt mijn naam, en *deze* ten minste, wil ik voor schande bewaren. Ik vraag *u* dus: wat beteekent hetgeen ik onderweg hierheen gezien heb? In de Friedrichsstraat kom ik voorbij een huis, waaraan werklieden bezig zijn, een bord boven de glazendeur te bevestigen. Ik zie toevallig op, en wat aanschouwen mijn oogen? Op dat bord staat met groote, vergulde letters: „Bloemenfabriek van Marie von Leuthen.” Ik was als verstomd, en staarde sprakeloos naar deze vreeselijke woorden. En nu ben ik hier, en wil weten wat dit beduidt?”

„Ik zal 't *u* zeggen, mevrouw,” riep Marie met gloeiend gelaat: „en ik zal 't ook *u* zeggen, dames! Mevrouw von Morien, mevrouw de gravin von Moltke, en gij allen, mijne dames, ik verzoek om uwe gunst! Ik ben nu weder geworden wat ik vroeger was, eer men mij verkocht: Marie von Leuthen, de bloemenmaakster. Ik heb mijn vrijheid, herkregen, en in vrijheid wil ik werken om te leven! Van mij is alle misleiding en schijn gevallen! Ik ben niet meer de vrouw van een gehaten man; ik ben niet meer de voorname, rijke vrouw. Deze brillanten en dit kostbare gewaad, is de laatste logen aan mij, en ik wil haar afwerpen, zooals ik mijn geheel verleden afgeworpen heb!”

Zij maakte haastig het juweelen collier en de braceletten van hals en armen los, en reikte ze aan hare moeder. „Neem, mevrouw, het zijn mijne laatste juweelen. En hier, neem ook dit! Mijn laatste pronkgewaad!”

Zij maakte de wit-satijnen strikken, waarmede het kleed op hare schouders en om de taille bevestigd was, los, en het ruischte van haar neder als een schitterende, zilveren wolk, en uit deze wolk trad Marie te voorschijn in een eenvoudig wit kleedje, net en zonder tooi, zooals zij in hare meisjesdagen geweest was.

„Neem, mevrouw, neem!” riep zij verheugd: „Nu is alles

ten einde en volbracht. Ik ben weder mij zelve! Ik ben vrij! Ik ben weder de bloemenmaakster mijner voorname begunstigsters! Ik heb mij gewroken! Vaarwel, gij allen die getuigen waart van dit tooneel! Ik treed nu weder uit uwe kringen, en ik vergeef allen, ook u, mijne moeder! Moogt ge gelukkig en tevreden zijn, en moge de gedachte aan uwe ongelukkige dochter nooit uw ziel verontrusten en uw slaap storen; moogt ge kunnen vergeten, dat uwe dochter leeft en ongelukkig is! Ja, ongelukkig is zij! Want, dat gevoel ik thans; de wraak heeft mijn smart niet verzacht, en de vloek, dien *hij* op mijn hoofd heeft geslingerd, zal er eeuwig op blijven rusten!"

„Ik neem hem van u, Marie!" riep Moritz, terwijl hij met uitgebreide armen uit de nis trad en op Marie toeijlde die verstomd en verschrikt terugdeinsde. — „O, edele, moedige vrouw; vergeef, dat ik, zonder uw verlof, getuige ben geweest van dit tooneel. Maar ik dank er God voor; want nu heb ik duidelijk gezien, welk een sterke ziel en welk een trotsch hart in dit schoone lichaam wonen. Ik buig mijn hoofd voor u, en op mijne knieën smee ik u: Marie, vergeef mij, dat ik mij in u vergissen, — en aan u twijfelen kon. Vergeef mij al de harde en wreede woorden, welke ik, ellendige, zondige dwaas gewaagd heb tegen u te bezigen! O, mijn hart was in vertwijfeling toen ik het deed en in vertwijfeling is het gebleven. Vergeef mij, Marie, vergeef mij om deze vier jaren van ellende en duisternis! Zie, het begint weder te dagen, en een nieuwe zon zal over ons opgaan! O, bedek niet uw gelaat! Zie mij aan, Marie! Zeg, dat ge mij vergeeft! Mijn dierbare, vaderlijke vriend, spreek *gij* voor mij! Gij weet wat ik geleden heb! Help mij, hare vergiffenis te verwerven!"

„Marie," sprak de grijsaard, terwijl hij haar naderde en zacht zijn arm om haar legde: „Richt u op, mijn arm, veel beproefd kind. God heeft gewild, dat gij een zwaren strijd zoudt moeten voeren, maar nu is hij overwonnen! Het verleedene valt van u af, en alles verdwijnt wat er toe behoort!"

En terwijl hij dit zeide, wenkte hij de gasten, van welke zich reeds velen verlegen en angstig terugtrokken, en waarvan de laatsten zich nu stil en onhoorbaar door de zijdeuren verwijderden, en blijde waren van zulk een pijnlijk tooneel ontslagen te zijn.

Niemand was nu nog in de schitterende zaal aanwezig dan de oude heer Gedicke, Philip Moritz en Marie, die nog steeds met de handen voor het gelaat, midden in de zaal stond.

„Marie,” bad Moritz; „o, zie op. zie mij aan! Lees op mijn aangezicht verdwenen smarten en toekomstig geluk; gij heb het gezegd, en ik dank God: Ge zijt vrij! Dit onnatuurlijke huwelijk is ontbonden! Wees nu moedig en waar tot het einde. Aanschouw mij oog in oog. Weg met deze hand, die mij uw lief gelaat verbergt.”

Hij trok met een onstuimige beweging hare handen van voor hare oogen, en haar van tranen overstroomd gelaat zonk op zijn schouder.

„Marie,” zeide hij nu op innigen, zielroerenden toon: „ik bemin u zóó vurig en gelukkig, als ik u ooit bemind heb! Wij zijn door de woestijn der smart getogen; maar nu treden wij weder het bloeiende leven in, en ik vraag u nu: Dierbare vrouw, wilt ge het met mij deelen? — Spreek, Marie, kunt ge mij vergeven? Bemint ge mij nog?”

Zij zag hem lang en diep in de oogen, en allengs veranderde haar gelaat. De hardheid verdween uit hare trekken, en een zalige glimlach kwam om haar lippen.

„Ik bemin u,” riep zij verheugd: „Ja, ik bemin u! En dit zij ons afscheidswoord. Ga, Moritz, ga heen in de wereld. Mijn liefde volgt u op al uwe wegen, en mijn ziel is bij u, eeuwig en trouw! Maar wij zijn gescheiden voor altoos; want de afgetobde arme vrouw met haar somber verleden, mag geen schaduw op uw leven werpen! Ga, mijn geliefde! U verwacht Italië, en u troost de kunst!”

„Marie, Marie! Alleen bij u is mijn geluk en mijne liefde, en niets wil ik op aarde dan u bezitten. Ge zijt vrij, ge zijt onafhankelijk. Volg me ga met mij naar Italië!”

„Ach, mijn vader,” riep Marie tegen de borst van den grijsaard gevlijd: „zeg hem toch dat dit onmogelijk is. Nog ben ik immers de getrouwde vrouw van den gehaten man!”

„Zij heeft gelijk, Philip,” zij Gedicke plechtig: „dring niet verder bij haar aan. Eerst moet door gerechtelijke uitspraak haar huwelijk ontbonden zijn, en dan moet dit arme, zieke hart rust hebben om te genezen, en eerst dan moogt ge opnieuw er naar dingen. Ga nu naar Italië, en leg uw toekomst en uw geluk met vertrouwen in mijne handen. Marie,

heeft een moeder verloren, maar zij zal in mij een vader wedervinden. Ik zal haar behoeden tot uw terugkomst."

Juist opende zich de deur, en de oude Trui trad binnen.

„Marietje," zeide zij: „alles is gereed. Al onze lieve zaken uit het dakkamertje zijn ingepakt, en moeten weggevoerd worden naar de nieuwe woning, naar onze bloemenfabriek. Willen we nu gaan, mijn lief kind?"

„Ja," riep zij, haar trouwe, oude Trui omhelzende: „ja, moeder, wij willen gaan. Vaarwel, Philip; u roept Italië! Ga!"

„Welaan, ik ga!" riep hij, haar hand vattende: „Maar, als ik wederkeer, als ik dan uw hand neem en u vraag: Marie, ik bemin u. Wilt ge mijn vrouw zijn? Wat zult ge mij dan antwoorden?"

Zij zag hem met een langen, zaligen blik aan: „Het antwoord staat in mijn hart," zeide zij: „Keer weder en vraag er mij naar! Dan zal ik voor God en menschen 't u verheugd kunnen zeggen!"

I N H O U D.

D E R D E B O E K.

		Bladz.
HOOFDST.	I. De Koning en de Oostenrijksche diplomaat	5.
"	II. De Koning en de minnaar	21.
"	III. Te Weimar.	33.
"	IV. De voorlezing	49.
"	V. De betoovering	57.
"	VI. De geldman.	69.
"	VII. De schaking	89.
"	VIII. Onder den sterrenhemel	98.
"	IX. Het offer	107.

V I E R D E B O E K.

		Bladz.
HOOFDST.	I. De oude Frits.	129.
"	II. Cagliostro's terugkomst	147.
"	III. Het triumviraat	154.
"	IV. Plannen voor de toekomst	165.
"	V. Wonderen en geesten	171.
"	VI. De terugkomst	185.
"	VII. Achter het masker.	201.
"	VIII. De vloek.	209.
"	IX. De Koning en de Rozenkruisers	221.
"	X. De echtverbintenis	232.
"	XI. De vervulde wraak	240.

RUDOLPH FALB & CHARLES BLUNT,

De Ondergang der Wereld.

Humoristische Roman.

Uit het Duitsch vertaald door H. VAN ENCK.

Circa 320 pag. druks in postformaat f1,50 geb. in linn. stempelb. f1,90.

Recensie *Arnhemsche Courant* van 26 Januari 1898, tweede blad:

Als de man, die bekend staat als humorist, in het openbaar optreedt, loopt hij groot gevaar zijne hoorders teleur te stellen: velen zullen, juist omdat die roep van hem is uitgegaan, wat hij zegt niet geestig vinden. Daarom neemt ook hij, die op een titel zijn werk een humoristisch boek noemt, eene groote verantwoordelijkheid op zich. Beter zou het voor hem zijn, als hij maar afwachtte tot de lezer er kennis van had genomen en aan dezen overliet het den naam van humoristisch toe te kennen.

In sommige gevallen is die bijvoeging echter noodig, zoo ook in het geval, waarin de Duitschers Dr. Falb en Charl. Blunt verkeerden, toen zij hun boek hadden geschreven: *De ondergang der wereld*, waarvan dezer dagen eene zeer goede vertaling door H. van Enck bij de Gebr. E. en M. Cohen verscheen. De eventuele koopers moeten vooraf gewaarschuwd worden, dat de schrijvers die gebeurtenissen niet uit een wetenschappelijk oogpunt zouden behandelen, ofschoon in de laatste twintig bladzijden — en deze zijn naar onze meening de voortreffelijkste in het boek — het vergaan der wereld van dat standpunt geschetst wordt. „Het bloed kruipt waar het niet gaan kan,” dachten wij bij het lezen van het laatste schoon gedachte en voortreffelijk geschreven hoofdstuk: „Het boek der vernietiging.”

Het zevenachtste gedeelte echter, dat hieraan voorafgaat, is in humoristischen trant geschreven, en bevat menig inderdaad geestig tafereel en vernuftig gevonden detail. Als zoodanig noemen wij bijvoorbeeld den toestand van den man, die getrouwd is met eene vrouw, welke hem niet heeft getrouwd. Tot opheidering strekke, dat op het oogenblik nadat de bruidegom zich voor den ambtenaar van den burgerlijken stand heeft verbonden, de bruid door haar vader belet wordt het antwoord uit te spreken, zoodat hij gehuwd is en zij niet. Altijd volgens de auteurs. Hij kan nu ook niet scheiden; want zij zegt niet gehuwd te zijn, dus dat zij ook niet kan of behoeft te scheiden.

Een ander type is dat van den uitvinder, den man, die meent dat alle uitvindingen dezer eeuw door hem zijn gedaan en hem ontstolen zijn door diegenen, aan wie zij worden toegeschreven. Eindelijk zelfs beweert hij, dat de planeet die Crookes, de hoofdpersoon van den roman, heeft uitgevonden om daarop aan het vergaan der wereld te ontkomen, ook eene uitvinding van hem zelve is. Als hij de overtuiging krijgt, dat zij inderdaad door Crookes is uitgevonden, werpt hij zijn aantekenboekje, waarin zijne uitvindingen vermeld zijn, in zee, en als hij aan zijne overtuiging gaat twifelen, springt hij zijn boekje na.

Er komt in dit boek een schaker voor, die in personen, figuren en in alle toestanden problemen, in alles het schaakspel ziet en een jonge dame tot vrouw neemt, omdat zij een schaakprobleem heeft opgelost, dat boven zijne kracht ging. Hij wil echter scheiden van haar als zij weigert, onmiddellijk na de echtverbintenis met hem een partij te spelen.

Door dergelijke wezens als hoofdpersonen te doen optreden is de *Ondergang der wereld* wel aardig, terwijl het schetsen van de menschelijke handelingen in verband met die gebeurtenis den lezer vroolijk stemt.

FLORA ANNIE STEEL.

OVER DE VLAKTE DER WATEREN.

Geschiedkundige Roman uit den Grooten Engelsch-Indischen Opstand.

Uit het Engelsch door H. - L.

2 deelen, elk van circa 300 pag. druks in postformaat, f 3,60; gebonden in linnen banden f 4,50.

Recensie *Arnhemse Courant* van 4 Januari 1898, derde blad:

De groote opstand in Britsch-Indië, die veertig jaar geleden plaats had, is geen gebeurtenis, welke thans nog in ons land bijzondere belangstelling kan opwekken. Met zekere onverschilligheid namen wij dan ook de bij de heeren E. en M. Cohen verschenen vertaling in handen van mevrouw Steel's roman „In the Face of the Waters:” Over de vlakke der wateren.

Slechts weinige bladzijden echter hadden we er van gelezen, of het boek greep ons met onwederstaanbare kracht aan door de karakters der hoofdfiguren: Engelsche officieren en hunne vrouwen, behoorende tot het leger in Bengalen, in het rijk van den pas ontroonden koning van Oude. Hunne onderlinge verhouding en hunne handelingen vormen den hoofdinhoud van het eerste deel. Van den eigenlijken opstand verneemt men nog weinig; hij wordt voorbereid; als een dreigenden orkaan ziet men hem naderen en ook de lezer geraakt onder den indruk van het onheil, dat niet kan uitblijven en den somberen achtergrond uitmaakt van de tafereelen, waarin de betrekkelijk weinige Engelschen en de duizenden en duizenden in gisting gebrachte Hindoes en Mahomedanen de hoofdrollen vervullen.

Wij worden het eerst met hen in kennis gebracht bij eene publieke verkooping van de diergaarde van den ontroonden koning. Het verarmde volk vindt ter nauwernood eenige „anna's" totdat een kakatoe onder den hamer komt. Een papegaai is verkocht voor een penny aan een inlander, die, als de omstanders hem over zijn koop bespotten, het dier den hals omdraait en hun toeroept: „Licht maar, ik heb vleesch gekocht voor een penny de twee pond. Dit lot staat ook de kakatoe te wachten, en om haar te redden biedt eene Engelsche dame op tegen een ouden man, die een bod heeft gedaan. Haar geleider, majoor Erlton, drijft nu den prijs al hooger en hooger op tot vijftien ropijen. De arme man moet daarvoor zwichten, met smart; want de vogel was de zijne: hij had hem aan den koning geleend, omdat hij zoo mooi schreeuwen kon: „Deen! Deen! Futtch Mahomed!” „Voor het geloof! voor het geloof! Aan Mahomed de overwinning!” De dame, die het eerste het hooger bod gedaan heeft, mevrouw Gissing, wil het dier niet hebben en geeft het aan den majoor, opdat deze het aan zijne vrouw schenken zal: die houdt zoo van bidden, en men zeide dat de vogel zoo mooi bad. Wat hij bad wist zij niet.

Wij willen den loop der handeling niet verder volgen: slechts enkele details vermelden wij, om het karakter van het boek te doen kennen, dat tal van toestanden en tafereelen bevat, die den lezer aangrijpen en dingen doen aanschouwen die men in geen ander werk verhaald, althans zóó verhaald vindt.

De oorlogsgebeurtenissen, die van het tweede deel het hoofdonderwerp vormen, laten wij geheel rusten. Maar ook de beschrijving daarvan kenmerkt zich door de plastische inkleeding. Het zijn geen verhalen, het zijn beeldgroepen, die de schrijfster er van geeft, in een stijl, geheel op de hoogte van het onderwerp.

Ook in dit opzicht is het werk van mevrouw Steel voortreffelijk, evenals van vinding en vorm. Hij, die dezen vorm overbracht in onze taal verdient grooten lof.

Over de vlakke der wateren is een zeldzaam mooi boek, waarop niet genoeg de aandacht kan worden gevestigd.

GEER. E & M. COHEN, te Nijmegen en te Arnhem,
debiteeren met succes:

EDUART PUNT JUNIOR, Humoristische Roman door GEORGE KEPPER.

Flinke roman in 8o formaat, fraaie druk, circa 360 pag. druks f 2,40

Recensie van *De Amsterdamer, Weekblad voor Nederland*, in het No. van 17 Februari 1898:

De heer Kepper is een van die gelukkige menschen, welke nog de kunst verstaan van vertellen. Als koutende aan het gezellige haardvuur verhaalt hij ons thans het leven van Eduard Punt, beginnende met diens geboorte, een „voor hem persoonlijk en belangrijk feit, dat zelfs Eduard's verbitterdste tegenstanders hem niet konden betwisten." Veel tegenstanders zal de jonge Punt op zijn levensweg wel niet hebben ontmoet, want de auteur leert ons een Amsterdamschen jongen van burgerfamilie kennen, vol katekwaad en levenslust, maar ook rijk aan allerlei goede eigenschappen. Aardig geschilderd is het familieleven van Punt Senior en diens kringetje van stijfburgerlijke menschen, uit het midden dezer eeuw, toen Amsterdam nog zijn buitensingels had, zijn Leidsche bosch, zijn varieté's „in vertering", en wat al niet meer.

De uitgevers rangschikken dit boek onder „de opwekkende lectuur," en te recht. De humor van den heer Kepper stemt prettig, en menig Amsterdamer zal zich bovendien gelukkig rekenen aan de hand van den luimigen verteller nog eens herinnerd te worden aan zooveel, dat hij slechts noode zag heengaan.

F. A. R.

PAUL SCHEERBART, TARUB, Bagdad's beroemde Kookster.

Romantisch verhaal uit de Arabische Beschavingsgeschiedenis der IXe eeuw.

Uit het Duitsch door R. C. v. H.

Circa 270 pag. druks in postformaat, f 1,20; gebonden in linnen band f 1,60.

Recensie *Arnhemse Courant* van 28 Januari 1898, eerste blad:

De Arabische toestanden zijn eenigszins bekend uit de Duizend en een Nachtvertellingen, waarin echter waarheid en verbeelding zoo dooreengemengd zijn, dat men zich daaruit geen juist denkbeeld van het land en het volk kan vormen. Paul Scheerbart heeft dit ondernomen en in zijn *Tarub, Bagdad's beroemde Kookster* een beeld ontworpen van de Arabische Maatschappij in de negende eeuw.

Zijn werk is hoogst belangrijk om de zeden en gewoonten van de Oostersche volken in dien tijd te doen kennen. Nu en dan maken ook de werkelijke gebeurtenissen van dien tijd op den lezer den indruk van sprookjes, zoo afwijkend zijn de toestanden van die onzer dagen. Ook de karakters der personen zijn zoo geheel verschillend van die der westerlingen, vooral uit later eeuwen, dat hunne handelingen ons met verbazing vervullen. Hier en daar zou men zich eer in het Parijsche Bohème geplaatst achten dan in eene samenleving van een oostersch volk.

De gewoonten van die dagen worden in aanschouwelijke tafereelen geschilderd; letterkunde, wetenschap en godsdienst worden er in behandeld in het verkeer van dichters, sterrenkundigen, in hunne geleerde samenkomsten, uitspanningen en uitspattingen in levendige kleuren verhaald, inzonderheid die van den hoofdpersoon, den dichter Safur en zijn minnares, naar wie het boek is genoemd.

De oostersche stijl is in overeenstemming met de gebeurtenissen, en zeer goed in onze taal weergegeven door R. C. v. H.

GEBR. E. & M. COHEN,

Magazijnen van Goedkoope Boeken,

NIJMEGEN en ARNHEM.

- Brons Middel (E.),** Hermine. Indische roman. (3,—) f 0,90
Wie *Oost-Indische Dames en Heeren* van DR. JAN TEN BRINK heeft gelezen,
zal in dit boek een waardig pendant vinden.
- Junghuhn,** Licht- en schaduwbeelden uit de binnenlanden van Java.
Verhalen en gesprekken der gebroeders Dag en nacht. 7e herz. en
verm. druk. Met gelith. omslag f 1,40
— — —, Hetzelfde werk in *prachtband*. f 1,90
- Kalf (S.),** Herinneringen en Schetsen. (Vervallen Kolonie. — Won-
deren Oosten. — Bataviaasch Richter. — Merwestad. — Jean Bart.
— Wiertz. Museum, enz. enz.) (f 2,90) f 1,25
— — —, Hetzelfde werk gebonden. f 1,75
- Borel (G. F. W.),** Onze vestiging in Atjeh. Critisch beschreven, met
2 kaarten, roy. 8o. f 1,20
— — —, Drogredenen zijn geen waarheid. Naar aanleiding van het
werk van den luitenant-generaal VAN SWIETEN, over onze vestiging
in Atjeh. (1,80) f 0,90
- Driest (P. van),** Bangka, beschreven in reistochten. Met twee geologi-
sche kaarten en 2 afb. tusschen den tekst. (f 1,75) f 0,60
- Hofdijk (W. J.),** In het harte van Java. Groot episch gedicht, fraai
gedrukt op best papier. Imperiaal formaat. f 1,25
- Hoeven (Pruys v. d.),** Een woord over Sumatra, in brieven verzameld.
2 deelen. (f 3,50) f 0,75
Sumatra's westkust, Palembang, Benkoelen.
- Prof. Veth, Roorda van Eysinga e a.,** Groot Aardrijkskundig en Sta-
tistisch Woordenboek van Ned.-Indië, bewerkt naar de jongste be-
richten. Geheel volledig, alle steden, dorpen, vlekken, gehuchten,
rivieren enz. Een Reuzenstandaardwerk. 5700 kolommen druks.
Onmisbaar voor studie, handel, nijverheid, enz. In plaats van f 49,00
nu voor slechts f 7,50
Geschiedenis, Aardrijkskunde, Statistiek, Land- en Volkenkunde, Bij-
zonderheden, Wetenswaardigheden voor den handel, enz. enz.
- Lassen's** Geschiedenis van den Indischen Archipel, bewerkt door Dr.
A. W. DE KLERCK. (2,—) f 0,60
- Veth (P. J.),** Atchin en zijne betrekkingen tot Nederland. Topogra-
fisch-historische beschrijving. Met een uitslaande schetskaart van
het rijk Atchin en de nederzettingen op Sumatra. Naar de nieuwste
bronnen samengesteld door W. F. VERSTEEG. (f 1,70). f 0,75
- Willer (F. J.),** Het eiland Boeroe, zijne exploitatie en Alfoersche in-
stellingen, uitgegeven met bijdragen en toelichtingen in verband
tot Europeesche kolonisatie in Nederlandsch-Indië door Jhr. J. P.
CORNETS DE GROOT VAN KRAAIJENBURG. Met eene groote schetskaart
van Boeroe. (4,75) f 1,30

Uitgave van Gebr. E. & M. COHEN te Nijmegen en te Arnhem.

Walter Scott's Romans

vertaald en bewerkt

DOOR

GERARD KELLER.

Met de oorspronkelijke gravures der editie van
MARCUS WARD & Co. Londen.

à *f* 1,— per compleet werk ingenaaid.

à *f* 1,40 per compleet werk in artistiquen prachtband.

1. **Ivanhoe**, ingenaaid *f* 1,—, gebonden *f* 1,40
 2. **De Bruid van Lammermoor**, ingen. *f* 1,—, geb. . . „ 1,40
 3. **Waverley**, ingen. *f* 1,—, geb. „ 1,40
 4. **Guy Mannering**, ing. *f* 1,—, geb. „ 1,40
 5. **Robbert Roodhaar**, ing. *f* 1,—, geb. „ 1,40
 6. **De Talisman**, ingen. *f* 1,—, geb. „ 1,40
 7. **De Verloofde**, ingen. *f* 1,—, geb. „ 1,40
 8. **De Oudheidkenner**, ingen. *f* 1,—, geb. „ 1,40
 9. **De Oude Pelgrim**, ing. *f* 1,—, geb. „ 1,40
 10. **Het hart van Mid-Lothian**, ingen. *f* 1,—, geb. . . „ 1,40
 11. **Anna van Geierstein**, ingen. *f* 1,—, geb. . . . „ 1,40
 12. **Het Kasteel Kenilworth**, ingen. *f* 1,—, geb. . . „ 1,40
 13. **Het schoone meisje van Perth**, ingen. *f* 1,—, geb. „ 1,40
 14. **De Zeeroover**, ingen. *f* 1,—, geb. „ 1,40
 15. **Quentin Durward**, ingen. *f* 1,—, geb. „ 1,40
-

Uitgave van Gebr. **E & M. Cohen** te Nijmegen en Arnhem.

WITKAMP's Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland.

Geheel herzien en naar de nieuwste gegevens en statistieken bijgewerkt door **M. A. SIPMAN**, voorzien van een aantal fraaie, nieuwe voor dit doel speciaal bewerkte kaarten in kleurendruk geteekend door den bekenden cartograaf **F. BRUINS**.

Het Woordenboek van WITKAMP is een werk dat voortdurend in eene algemeen gevoelde behoefte voorziet. Studeerenden, industriëlen, handelslieden enz. hebben reeds lang deze nieuwe uitgave van dit onmiskenbare boek tegemoet gezien. Zeer veel werk was aan de herziening en bijwerking verbonden.

De **eischen** die men aan een goed Aardrijkskundig Woordenboek mag stellen zijn:

Dat men er in vinde alle provincies en onderdeelen, landstreken, steden, gemeenten, dorpen, vlekken, buurtschappen en gehuchten met het bevolkingscijfer, heerlijkheden, kasteelen en huizen van naam, rivieren, weteringen, meren, beken, kanalen en uitwateringen, polders, enz. enz.

De verdeling in kerkelijke gezindten, verdeling der kiesdistricten, redenen van welvaart, takken van handel en nijverheid, grondgesteldheid, spoor- en tramwegen met stations en halten, bezienswaardige en belangrijke instellingen en een volledig overzicht van de plaatsen waaraan historische feiten verbonden zijn.

De gerechtshoven, arrondissemens rechtbanken, kantongerechten, zetels van kerkelijke autoriteiten, standplaatsen van schoolopzieners en de onder hen ressorteerende gemeenten.

De **eisch** is dat het alles bevatte, wat voor iederen Nederlander en voor ieder die in Nederland belang stelt, wetenswaardig, nuttig en onmisbaar is. Het moet zijn een **vraagbaak** voor kantoor en gezin, voor fabriek en studeerkamer.

Aan al deze eischen voldoet WITKAMP's Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland.

WITKAMP is een onzer beste geschiedvorschers. Met zijne bekende stiptheid en nauwkeurigheid onderzocht hij alle archieven en andere bronnen. Het was een **reuzenarbeid**, maar met alle inspanning, met veel moeite, tijd en kosten is dat **ECHT NATIONALE STANDAARDWERK** tot stand gekomen. Het boek is geheel op de hoogte van dezen tijd gebracht door **M. A. SIPMAN**. 't Is niet alleen stipt en nauwkeurig herzien, maar tevens aanzienlijk vermeerderd. Het bevat 11 kaarten onzer provincies en een groote van Nederland in kleuren, fraai bewerkt door **F. BRUINS**, speciaal voor dit boek.

WITKAMP's Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland is buitengewoon goedkoop en kost slechts **f 7.50**.

α 1420723

Goedkoope uitgave van
Gebr. E. & M. Cohen te Nijmegen en te Arnhem.

KOLLEWIJN'S

Geïllustreerde Algemeene Wereldgeschiedenis

voor School en Huis.

Zeker is het, dat er hier te lande geen oorspronkelijk werk bestaat, dat op eene onderhoudende, boeiende wijze de Algemeene Geschiedenis verhaalt. De heer KOLLEWIJN stelde zich ten taak een boek samen te stellen, geheel verschillende van de groote menigte handboeken die bestaan.

Het is geen opsomming van feiten, namen, jaartallen en personen, maar eene **boeiende, onderhoudende, levendige, volledige doch ook wetenschappelijk juiste beschrijving** van de **oudheid**, de **middeleeuwen**, van de **nieuwe** en van de **nieuwste geschiedenis**, dus de

geheele algemeene geschiedenis

die wij het Nederlandsche publiek aanbieden.

Waarlijk, 't is een boek, dat in eene lang gevoelde behoefte voorziet, eene Algemeene Geschiedenis, die aan bovenstaande eischen voldoet. Eene geschiedenis, die aan belangwekkendheid en schoonheid van stijl, wetenschappelijke juistheid en volledigheid paart. De bewerker, wiens naam op historisch gebied zoo'n goeden klank heeft, verhaalt op heldere, bevattelijke wijze in krachtigen stijl, de geschiedenis van de vroegste tijden tot op heden.

KOLLEWIJN'S Geïllustreerde Algemeene Wereldgeschiedenis

wordt door ons **rijk geïllustreerd** uitgegeven met ruim **300** mooie platen, naar teekeningen van de groote specialiteiten op historisch gebied.

Dit werk verschijnt in **50** afl. à **15** ct. of in 4 fraaie flinke deelen. Prijs **f 7.50** of in 4 prachtbanden **f 9.50**.

